Uniwersytet Rzeszowski

Kolegium Nauk Społecznych

Instytut Nauk Socjologicznych

PRACA DOKTORSKA

Bogumił Jedynak

Poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu Dąbrowa Tarnowska. Studium socjologiczno – kryminologiczne.

Promotor: Dr hab. Eugeniusz Moczuk, Prof. PRz

Promotor pomocniczy: dr Hanna Sommer

Rzeszów 2021

SPIS TREŚCI

Wstęp **4**

1. Bezpieczeństwo jako kategoria analizy naukowej na gruncie socjologii. Socjologia bezpieczeństwa **15**

1.1. Wprowadzenie do tematyki. Definicyjne ujęcie bezpieczeństwa na gruncie nauki o bezpieczeństwie 15

1.2. Społeczne poczucie bezpieczeństwa w świetle literatury przedmiotu 24

1.3. Socjologia grup dyspozycyjnych. Analiza zagadnienia 48

1.4. Rola policji w tworzeniu bezpieczeństwa lokalnego. Postrzeganie policji w społeczeństwie 60

2. Socjologiczne aspekty bezpieczeństwa lokalnego **75**

2.1. Zagadnienia wstępne. Socjologia bezpieczeństwa jako nauka i jej podstawowa Problematyka 75

2.2. Społeczność lokalna w świetle literatury przedmiotu 99

2.3. Bezpieczeństwo w społeczności lokalnej – przegląd badań 121

2.4 Pojęcie problemów społecznych. Problemy społeczne w Polsce 140

3. Metodologiczne podstawy badań **154**

3.1. Cel i zakres badań 154

3.2. Problemy i hipotezy badawcze 154

3.3. Dobór próby, charakterystyka środowiska badań i badanej populacji 160

3.4. Organizacja badań 171

4. Postrzeganie bezpieczeństwa lokalnego przez mieszkańców powiatu Dąbrowa Tarnowska **176**

4.1. Wprowadzenie do tematyki 176

4.2. Badana zbiorowość 178

4.3. Ocena stanu zagrożenia bezpieczeństwa przez mieszkańców powiatu Dąbrowa Tarnowska 187

4.4. Przestępczość jako problem społeczny w opiniach mieszkańców powiatu Dąbrowa Tarnowska 257
4.4.1. Problemy społeczne, zachowania dysfunkcjonalne i patologie w opiniach mieszkańców powiatu dąbrowskiego 303
4.4.2. Sprawa zabójstwa Iwony C. – ocena działań organów ścigania. 380
4.5. Policja jako instytucja w opiniach mieszkańców powiatu Dąbrowa Tarnowska 403
4.6. Podsumowanie badań 452

Zakończenie 480
Wnioski 492
Rekomendacje 494
Bibliografia 497
Spis tabel 525
Spis wykresów 534
Spis rycin 535
Aneks 1 536
Aneks 2 545

WSTĘP

W dzisiejszych czasach bezpieczeństwo należy do podstawowych wartości w wymiarze indywidualnym i społecznym. W aspekcie indywidualnym oznacza to, że dla każdej jednostki jest to taka wartość, od której uzależnia się realizację innych potrzeb. Takie przesłanie zawiera w sobie klasyczna już konstrukcja hierarchii potrzeb Abrahama H. Maslowa. Jak zauważa jej autor, *chociaż, ogólnie rzecz biorąc, prawdą jest, że przechodzimy na wyższe poziomy potrzeb po zaspokojeniu potrzeb niższych, to jednak często obserwuje się zjawisko polegające na tym, że z chwilą osiągnięcia tych wyższych poziomów potrzeb oraz związanych z nimi wartości i upodobań mogą one stać się autonomiczne i przestają być zależne od zaspokojenia niższych potrzeb*[1]. Dlatego też potrzeba bezpieczeństwa staje się potrzebą autonomiczną, bez względu na to, jakie inne potrzeby mogą być zaspokojone.

Bezpieczeństwo z całą pewnością jest niezmiernie złożonym zagadnieniem, gdyż mieści w sobie zarówno aspekty psychologiczne, socjologiczne, prawne, pedagogiczne, biologiczne, medyczne, kulturowe, jak i inne. Znane jest ludzkości od zarania istnienia. W badaniach naukowych określane jest jako stan pozytywny, którego charakterystycznymi elementami są poczucie pewności i brak zagrożenia. Brak zagrożenia jest zjawiskiem obiektywnym, dającym się w wielu sytuacjach zdiagnozować, pod warunkiem posiadania odpowiedniej wiedzy i narzędzi umożliwiających dokonanie oceny otaczającej rzeczywistości pod kątem stwierdzenia lub ujawnienia czynników zagrażających chronionym dobrom lub wartościom. Drugi element bezpieczeństwa – poczucie pewności, inaczej wolność od zagrożeń, ma charakter subiektywny. Nie ma bowiem prostego przełożenia pomiędzy zagrożeniami a poczuciem bezpieczeństwa. To ostatnie związane jest ze stanem psychicznym człowieka zależnym od jego osobistych właściwości psychofizycznych i czynników zewnętrznych. W relacjach człowiek a zagrożenie występować mogą bardzo różne reakcje ludzi w tych samych sytuacjach. Inaczej reaguje na zagrożenie człowiek ze swej natury odważny, umiejętnie klasyfikujący otaczającą go rzeczywistość, posiadający atrybuty umożliwiające mu odparcie rozpoznanego zagrożenia. Inaczej reaguje na zagrożenia kobieta

[1] A. H. Maslow, *Motywacja i osobowość,* Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa 1990, s. 120.

niż mężczyzna. Również wiek, pora dnia czy miejsce mogą determinować poczucie pewności i wolności od zagrożeń.[2]

Bezpieczeństwo może być także rozumiane jako zagadnienie społeczne. W takim przypadku pod uwagę brany jest wymiar antropocentryczny bezpieczeństwa. W skład tego pojęcia oprócz czynników militarno-politycznych, ekonomicznych, ekologicznych i demograficznych wchodzą również elementy społeczne, środowiskowe związane z otoczeniem społecznym, humanitarne, narodowościowe i kulturowe. Z punktu widzenia socjologicznego bezpieczeństwo to możliwość nie tylko egzystencji jednostki czy całego społeczeństwa, ale także możliwość przeżycia.[3]

Istotną rolę przy próbie definiowania bezpieczeństwa lokalnego odgrywają doświadczenia obywateli w tym zakresie. Osoby, które spotkała jakaś sytuacja zagrażająca ich bezpieczeństwu, ocenią je niżej niż osoby, które z taką sytuacją się nie zetknęły. Poczucie bezpieczeństwa jest zjawiskiem zmiennym, określanym przez sytuację, w której znalazła się jednostka doświadczająca bezpieczeństwa lub jego braku. Kumulacja wielu pozytywnych okoliczności może wywołać „zakotwiczenie" poczucia bezpieczeństwa w świadomości jednostki, nagromadzenie negatywnych zdarzeń - zjawisko odwrotne.[4]

Poczucie bezpieczeństwa kształtowane jest przez wiele czynników i zależy od sytuacji, w jakiej się znajdujemy. O poczuciu bezpieczeństwa ludzi nie decydują zazwyczaj duże zbrodnie i ciężkie przestępstwa, ale codzienne doświadczenia, tj. wybryki chuligańskie, zaczepki na ulicy i wyzwiska, kradzieże kieszonkowe, zakłócenia ciszy nocnej, ale również pobicia i rozboje.[5]

Tematem niniejszej rozprawy doktorskiej jest analiza socjologiczna i kryminologiczna poczucia bezpieczeństwa mieszkańców powiatu Dąbrowa Tarnowska. W dysertacji wykorzystano bogatą literaturę z zakresu socjologii, kryminologii i metodologii badań, a także uzupełniająco z zakresu polityki społecznej, pedagogiki oraz psychologii. Literatura w dużym stopniu odnosi się do zagadnień związanych z bezpieczeństwem jako kategorii analizy naukowej na gruncie socjologii. W zakres ten wpisuje się socjologia bezpieczeństwa, grup dyspozycyjnych oraz socjologiczne aspekty bezpieczeństwa lokalnego. Wśród podstawowych pozycji literatury źródłowej znajdują się publikacje dedykowane

[2] S. Pieprzny, *Administracja bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2012, s. 9.
[3] E. Moczuk, *Społeczne poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu mieleckiego, Ius et Administratio. Zeszyt Specjalny*, Wydawnictwo Mitel, Rzeszów 2006, s. 39.
[4] E. Moczuk, P. Szulich, J. Żak, *Bezpieczeństwo lokalne w opiniach mieszkańców Tarnobrzega*, Wydawnictwo PWSZ w Tarnobrzegu, Tarnobrzeg 2007, s. 69.
[5] B. Hołyst, *Policja na świecie*, Wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2013, s. 186.

zagadnieniom związanym z bezpieczeństwem społeczności lokalnej, problemami społecznymi oraz rolą policji w tworzeniu bezpieczeństwa lokalnego.

Należy podkreślić, że rozprawa ma charakter empiryczny. Główną ideą prowadzonych w jej ramach badań jest najlepsze poznanie społeczeństwa w sferze lokalnej na poziomie powiatu. Badania o podłożu socjologicznym i kryminologicznym mają odpowiedzieć na pytanie, jakie jest społeczne poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego, biorąc pod uwagę poważne zmiany w sferze zjawisk przestępczych w ostatnich latach w Polsce. Kwestią kluczową jest również uzyskanie odpowiedzi na pytanie, jak zjawisko przestępczości funkcjonuje w świadomości społecznej mieszkańców oraz jaki jest poziom wiedzy społeczności lokalnej na temat ewoluujących zjawisk wpływających na poziom zagrożenia. Istotnym wydaje się również zbadanie stanu świadomości i podejścia mieszkańców do zadań profilaktycznych oraz prewencyjnych w zakresie bezpieczeństwa, realizowanych przez miasto (miejscowość), gminę czy powiat, a także stosunku badanych do policji. Zasadniczą kwestią badawczą jest także oszacowanie poczucia bezpieczeństwa populacji dorosłych mieszkańców powiatu dąbrowskiego na podstawie zadanego pytania o subiektywne poczucie bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania. Dlatego też jako cel badań przyjęto ustalenie i dokonanie analizy tego, jak mieszkańcy społeczności lokalnej postrzegają bezpieczeństwo w najbliższym otoczeniu oraz w miejscu swego zamieszkania. Poza tym badania mają pokazać, jaki stosunek do zagrożeń związanych z katastrofami naturalnymi oraz zjawiskami przestępczości mają mieszkańcy powiatu dąbrowskiego, a także jak postrzegają policję, czyli jeden z organów państwa powołany do zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego obywateli.

Przygotowując się do badań, sformułowano problem główny: Jak kształtuje się poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu Dąbrowa Tarnowska? Przyjęto przy tym, że problemy badawcze to pewne pytania, spełniające kryteria dotyczące określonego stanu niewiedzy, wyrażone w języku naukowym, zawierające pojęcia i terminy normatywne w nauce, sformułowane w taki sposób, aby było wiadomo, jakie czynności należy podjąć w celu poszukiwania odpowiedzi na dane pytanie. W nauce problemy badawcze często wyznacza teoria oraz dążenie do jej weryfikacji. Jednak nie tylko zamiar sprawdzenia teorii jest powodem prowadzenia badań naukowych. Inną przyczyną mogą być (i tak jest w przypadku niniejszej dysertacji) zainteresowania daną dziedziną rzeczywistości przez określone instytucje czy osoby.

Z uwagi na szeroki obszar prezentowanego tematu niemożliwe wydawało się sformułowanie jednego zagadnienia, dlatego też zidentyfikowano problemy szczegółowe, które przedstawiają się następująco:

1. Czy miejsce i czas zamieszkania ma wpływ na postrzeganie bezpieczeństwa?
2. Czy podejmowane na terenie badanego powiatu działania przeciwko przestępczości i zagrożeniom naturalnym wpływają na poczucie bezpieczeństwa jego mieszkańców?
3. Jaki wpływ na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców ma występowanie sytuacji kryzysowych związanych z katastrofami naturalnymi?
4. Jak funkcjonuje system zarządzania kryzysowego podczas katastrof naturalnych?
5. Jak mieszkańcy powiatu postrzegają przestępczość i jej przeciwdziałanie (zapobieganie) w kontekście poczucia bezpieczeństwa?
6. Czy mieszkańcy społeczności lokalnej obawiają się negatywnych zachowań z użyciem nowych technologii?
7. Co jest powodem występowania zachowań suicydalnych w badanym powiecie?
8. Jaki wpływ na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców ma zjawisko przemocy domowej?
9. Jakie są konsekwencje występowania zjawiska narkomanii w środowisku badanej społeczności?
10. Czy sprawa zabójstwa Iwony C. ma wpływ na świadomość i poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego?
11. Jak postrzegana jest policja jako instytucja przez mieszkańców społeczności lokalnej?
12. Czy inicjatywy realizowane na terenie objętym badaniami służą instytucjonalnemu zbliżaniu policji i jej otoczenia społecznego?.

Z problemem badawczym wiąże się kwestia hipotezy badawczej. Hipoteza to zdanie, które nie jest w pełni uzasadnione, rozważane jako racja pewnych uznanych już zdań, założenie oparte na prawdopodobieństwie, wymagające sprawdzenia, mające na celu odkrycie nieznanych zjawisk lub praw, orzeczenie niezupełnie pewne, przypuszczenie.[6]

W oparciu o przedstawione problemy badawcze określono hipotezę główną: Poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego jest uzależnione od zagrożeń zakłócających bezpieczeństwo lokalne.

Przy formułowaniu hipotezy głównej posłużono się hipotezami szczegółowymi odnoszącymi się jednocześnie do problemów szczegółowych. Hipotezy szczegółowe przedstawiają się następująco:

[6] *Słownik Języka Polskiego, Tom 1*, PWN, Warszawa 1978, s. 745.

1. Badani czują się bezpiecznie w miejscu swojego zamieszkania. Wpływ na to ma lokalizacja oraz długość zamieszkiwania na danym terenie.
2. Przeciwdziałanie przestępczości i zagrożeniom przyrodniczym oraz społecznym, które jest podejmowane w badanym powiecie, jest istotnym elementem wpływającym na poczucie bezpieczeństwa lokalnego badanych mieszkańców.
3. Obywatele obawiają się wystąpienia katastrof naturalnych, takich jak: powodzie, pożary, które dotykają rejon objęty badaniami, a także negatywnej w skutkach gospodarki odpadami szkodliwymi dla zdrowia.
4. Badani pozytywnie oceniają funkcjonowanie systemu zarządzania kryzysowego podczas katastrof naturalnych.
5. Badani mieszkańcy posiadają wiedzę o przestępstwach i dostrzegają podejmowane działania zapobiegawcze, co wpływa na wzrost poczucia ich bezpieczeństwa.
6. Cyberprzemoc, zachowania z użyciem Internetu i sieci telekomunikacyjnych są dynamicznie rozwijającymi się zagrożeniami wpływającymi na bezpieczeństwo lokalnej społeczności.
7. Samobójstwa i próby samobójcze w lokalnej społeczności stanowią istotny problem społeczny, a ich przyczyny występowania są trudne do jednoznacznego zdefiniowania.
8. Przemoc domowa ma duży wpływ na poziom poczucia bezpieczeństwa badanych.
9. Występowanie zjawiska narkomanii w dużym stopniu wpływa na poczucie bezpieczeństwa badanej społeczności.
10. Sprawa zabójstwa Iwony C. i okoliczności z tym związane wpłynęły na świadomość i poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego.
11. Badani dobrze oceniają działania policji w celu zapewnienia im bezpieczeństwa.
12. Aktywność policji przyczynia się do jej integracji ze społecznością lokalną.

Badania empiryczne przeprowadzono w okresie od maja do listopada 2019 roku na terenie powiatu Dąbrowa Tarnowska. Badaniami objęto dorosłych mieszkańców w siedmiu gminach, w tym w dwóch miastach powiatu dąbrowskiego. Powiat dąbrowski jest jednym z 22 powiatów należących do województwa małopolskiego. Położony jest w północno-wschodniej części województwa, w obrębie dwóch krain geograficznych: Płaskowyżu Tarnowskiego i Kotliny Sandomierskiej, zwanej Niziną Nadwiślańską. Powiat dąbrowski zajmuje powierzchnię 530 km2. Zamieszkuje go 59 227 osób (bank danych lokalnych na dzień 30.06.2019 r.). Swoim zasięgiem obejmuje 7 gmin: Dąbrowa Tarnowska, Bolesław, Gręboszów, Mędrzechów, Olesno, Radgoszcz, Szczucin oraz dwa miasta – Dąbrowa Tarnowska i Szczucin. Stolicą powiatu jest miasto Dąbrowa

Tarnowska. Od wschodu graniczy z powiatem mieleckim, a od południa z powiatem tarnowskim.[7]

Badania podzielono na dwa etapy. Pierwszy zakładał przeprowadzenie pomiarów ilościowych, drugi badań jakościowych. W przygotowaniach do rozpoznania zdecydowano się na wykorzystanie metody sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem techniki ankietowej i narzędzia kwestionariusza ankiety skategoryzowanej. Ankieta zawiera wstęp, w którym przedstawiono cel badań, instrukcję jej wypełniania, organizatora badań oraz 40 pytań zamkniętych i półotwartych dotyczących czterech obszarów: badanej zbiorowości, zagrożenia bezpieczeństwa, wiedzy o policji oraz patologii. W metryczce znajdującej się na końcu ankiety umieszczono dane do wypełnienia przez ankietowanych, tj. płeć, miejsce zamieszkania, wiek, wykształcenie i sytuację zawodową. Do obliczeń materiału empirycznego w postaci tabel wykorzystano program Statistica.

Idealna sytuacja badawcza występuje wtedy, gdy stosujemy zarówno badania ilościowe, jak i jakościowe. Badania te różnią się, ale i uzupełniają. Badania jakościowe koncentrują się na „głębszej" analizie danego zjawiska. W badaniach jakościowych główny nacisk położony jest na to, aby za pomocą specjalnych technik badawczych lepiej i dokładniej zrozumieć analizowane zjawisko.[8] W badaniach jakościowych zastosowano metodę (IDI) indywidualnego wywiadu pogłębionego z osobami „znaczącymi". „Znaczący inny, osoba znacząca" to ktoś, kto w procesie socjalizacji odgrywa istotną rolę przy kształtowaniu się osobowości jednostki społecznej i wpływa na jej zachowania. Pojęcie to zostało wprowadzone do nauk społecznych przez George'a Herberta Meada.[9]

Wywiady przeprowadzono zgodnie z uprzednio przygotowanym scenariuszem, który składa się z siedmiu części. Pierwsza część (wstęp) obejmuje ogólne zaprezentowanie respondentowi tematyki badania i zasad przeprowadzonego wywiadu. W części drugiej każdy z respondentów ma za zadanie przedstawienie swojej osoby oraz codziennych obowiązków z uwzględnieniem pozytywnych i negatywnych aspektów wykonywanej pracy. Część trzecia to ocena stanu bezpieczeństwa przez respondenta, w kontekście miejsca i czasu zamieszkiwania na terenie objętym badaniami, działań podejmowanych przez odpowiedzialne organy i instytucje w obszarze przeciwdziałania przestępczości i zagrożeniom naturalnym oraz kształtowania się systemu bezpieczeństwa w świadomości

[7] *https://powiatdabrowski.pl/powiat/informacje-ogolne.html,20.09.2019.*
[8] *https://www.naukowiec.org/wiedza/metodologia/badania-jakosciowe--idea_654.html,19.01.2020.*
[9] *https://pl.wikipedia.org/wiki/Znacz%C4%85cy_inny, 19.01.2020.*

mieszkańców. W części czwartej uwzględniono aspekty dotyczące powodów występowania zachowań suicydalnych na badanym terenie, wpływ zjawiska przemocy domowej na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców, konsekwencje występowania zjawiska narkomanii w środowisku badanej społeczności, sytuacje związane z katastrofami naturalnymi, negatywną w skutkach gospodarkę odpadami szkodliwymi dla zdrowia, wpływ sprawy zabójstwa Iwony C. na świadomość i poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego oraz obawy mieszkańców wobec negatywnych zachowań z użyciem nowych technologii. W części piątej rozmówcy mogą dokonać oceny działalności instytucji w aspekcie funkcjonowania systemu zarządzania kryzysowego podczas katastrof naturalnych, postrzegania policji, zaufania do organów ścigania po ujawnieniu okoliczności związanych ze sprawą zabójstwa Iwony C., inicjatyw służących instytucjonalnemu zbliżaniu policji i jej otoczenia społecznego, a także oczekiwań społeczności lokalnej wobec policji i instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo i porządek publiczny. Część szósta scenariusza odnosi się do działań podejmowanych w praktyce, w kontekście zwalczania przestępczości i przeciwdziałania zagrożeniom, przeszkód, jakie napotykają funkcjonariusze służb i instytucji w trakcie realizacji zadań ustawowych, możliwych zmian ustawowych, a także działań, jakie należałoby podjąć w celu optymalizacji poczucia bezpieczeństwa mieszkańców badanego terenu. Część siódma poświęcona jest innym uwagom i spostrzeżeniom respondentów, które mogłyby się przyczynić do powstania nowych koncepcji mających na celu zwiększenie poczucia bezpieczeństwa mieszkańców powiatu Dąbrowa Tarnowska.

Wśród technik badań, które zastosowano w ramach niniejszej dysertacji, wymienić można obserwację uczestniczącą, analizę dokumentów instytucjonalnych oraz danych zastanych. Autor z racji sprawowanego stanowiska (Zastępca Komendanta Powiatowego Policji w Dąbrowie Tarnowskiej) był i jest nadal uczestnikiem/obserwatorem zjawisk istotnych z punktu widzenia prowadzonych badań.

Do diagnozy i analizy zjawiska przystąpiono w oparciu o ramy teoretyczne. Warto przy tym zwrócić uwagę na to, że zainteresowanie problematyką bezpieczeństwa istnieje w nauce już od bardzo dawna. O bezpieczeństwie pisali, wprawdzie w kontekście państwa, Platon, Arystoteles, Herodot, Cyceron. Przy czym Cyceronowi przypisuje się pogląd, że bezpieczeństwo oznacza brak obaw, a tym samym - życie szczęśliwe, stan wewnętrznego spokoju, równowagi. Filozofia XV–XVII wieku rozpatrywała bezpieczeństwo jako istotną działalność państwa, ale nie wnikała głębiej w społeczną stronę tego zagadnienia. W XVII-XVIII wieku słowo „bezpieczeństwo" pojawia się u Sonnenfelda, Machiavellego, Spinozy.

W XVIII wieku pojęcie bezpieczeństwa odnosiło się do poczucia zaufania.[10]W europejskiej myśli politycznej o bezpieczeństwie mówi się w odniesieniu do polityki. W 1689 roku w Bill of Rights traktuje się bezpieczeństwo równoważnie z istnieniem pokoju, spokojem narodowym czy bezkonfliktowym istnieniem państwa.[11] W amerykańskiej Deklaracji o Niepodległości z 1776 roku porusza się kwestię gwarancji bezpieczeństwa. We francuskiej Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela z 1789 roku mówi się o bezpieczeństwie narodu oraz o bezpieczeństwie w zakresie praw człowieka.[12] Z kolei Tomasz Hobbes uważał, że naturalnym stanem społeczeństwa ludzkiego jest *bezustanny strach i niebezpieczeństwo gwałtownej śmierci*, dlatego też zadaniem państwa jest stworzenie bezpieczeństwa jednostki oraz prawideł funkcjonowania między jednostkami.[13] Na gruncie socjologii funkcjonalnej pojęcie bezpieczeństwa omawiał Bronisław Malinowski, który pisał, że *funkcjonalny pogląd na kulturę opiera się na zasadzie, że w każdym typie cywilizacji każdy obyczaj, obiekt materialny, idea i wierzenia spełnia pewną żywotną funkcję, ma jakieś zadanie do wypełnienia, stanowi niezbędny element w obrębie działającej całości*.[14]

Oprócz tych teorii na gruncie psychologii społecznej bezpieczeństwem jako jedną z potrzeb zajmował się Abraham H. Maslow. Stworzona przez niego teoria potrzeb zajmuje znaczące miejsce nie tylko na gruncie psychologii, ale także socjologii, ekonomii, nauk o organizacji. Teoria ta jest jedną z najstarszych teorii hierarchii potrzeb.[15] Ten sam autor zauważył, że *osoba, której potrzeby są zaspokojone, nie odczuwa potrzeb szacunku, miłości, bezpieczeństwa. Jedyny sens mówienia, że osoba ta ma owe potrzeby, jest sensem prawie metafizycznym, mianowicie takim, w jakim najedzony człowiek jest głodny albo napełniona butelka jest pusta*.[16]

Kwestiami bezpieczeństwa zajmował się również August Comte, chociaż w żaden sposób nie artykułował tego jako analizy związanej z bezpieczeństwem. Przyjmował on istnienie podstawowej zasady utrzymywania się i rozwoju sytemu społecznego, polegającej

---

[10] Patrz: F. Danielewski, *Interpretacja stanu bezpiecznego*, [w:] (red.) J. Dziubiński, E. Moczuk, P. Szulich, J. Żak, *Bezpieczeństwo lokalne w opiniach mieszkańców Tarnobrzega*, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Tarnobrzegu, Tarnobrzeg 2007, s. 45.

[11] Więcej na ten temat można przeczytać w: W. Konopczyński, *Dzieje parlamentaryzmu angielskiego*, Wydawnictwo Ośrodka Myśli Politycznej, Warszawa 2017, s. 1-102.

[12] I. B. Kardaszowa, *O katiegorialno–ponjatijnom apparatie tieorii nacionalnoj bezopastnosti*, Rossijskij Sledowatiel 2005, nr 5.

[13] T. Hobbes, *Lewiatan, czyli materia, forma i władza państwa kościelnego i świeckiego*, PWN, Warszawa 1954, s. 110.

[14] J. H. Turner, *Struktura teorii socjologicznej*, PWN, Warszawa 1985, s. 89.

[15] Teoria hierarchii potrzeb opisana została w pozycji: A. H. Maslow, *A Theory of Human Motivation*, Psychological Review 1943, nr 50, s. 370-396.

[16] Za: M. Bednarska, *Bezpieczeństwo w życiu człowieka*, [w:] (red.) A. Żukiewicz, *Bezpieczeństwo publiczne u progu XXI wieku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002, s. 12.

na konsensusie społecznym, w którym pierwszoplanową rolę odgrywała rodzina, religia, własność, język i państwo, a także rozwój idei i świadomości decydującej o postępie. W tym przypadku świadomość teologiczna utrzymywała społeczeństwo w ustalonych ramach społecznych, świadomość metafizyczna powodowała jego zmianę, a świadomość naukowa prowadziła do reorganizacji i rozwoju.[17] August Comte bezpieczeństwo identyfikował z trwaniem i rozwojem. Z kolei Emil Durkheim uważał, że istotę życia społecznego stanowi solidarność społeczna, która wynikać może z homogeniczności ludzi, wartości i wzorów kulturowych. Człowiek jako jednostka zawdzięcza społeczeństwu wszystko, co jest w nim najlepsze, co nadaje mu sens i zapewnia miejsce pośród innych istot, swoją kulturę intelektualną i moralną. Gdy jednak człowiek zostanie pozbawiony języka, nauki, sztuki, wierzeń, zasad moralnych to spadnie do poziomu zwierzęcia.[18] Herbert Spencer uważał, że w społeczeństwie industrialnym jednostki potrafią być samodzielne, wzajemnie świadczyć sobie usługi i skutecznie współpracować na bazie społecznego podziału pracy i wytwarzać solidarność organiczną. Prawo karne miało być zastępowane prawem cywilnym, kodeksem moralnym, a także innymi rodzajami kontroli społecznej.[19] Z kolei Florian Znaniecki *za warunki bezpieczeństwa przyjmuje takie wartości, jak: harmonia, integracja i logika. Dla niego w życiu społecznym stabilizacja (a więc i bezpieczeństwo) osiągane jest jako dynamiczna równowaga procesów dezintegracyjnych i integracyjnych, niszczenia pewnych starych i tworzenia nowych schematów zachowań. Te nowe schematy są bardziej dostosowane do wartości i potrzeb preferowanych przez ludzi danego czasu i ich możliwości. Na tym polega postęp w życiu, które uzyskuje dynamiczną stabilizację (bezpieczeństwo) przez niszczenie i trwanie, ciągłe reorganizacje, dezorganizacje i rekonstrukcje. Można więc sformułować konkluzję, że rzeczywiste bezpieczeństwo ma charakter dynamiczny, oscyluje wokół wyidealizowanej stabilności*.[20] Przybliżając historię socjologii, wymienić można także dokonania Roberta Mertona, który jako przedstawiciel funkcjonalizmu dostrzegał potrzebę ładu społecznego i równowagi. Był zwolennikiem takiego podejścia, że równowaga i integracja jest czymś doskonałym, chociaż nie zostaje nigdy osiągnięta, jednak jest pożądana przez społeczeństwa, a każdy system społeczny ku niej zmierza.

[17] F. J. Lis, *Integracja społeczna a wartości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej, Lublin 1987, s. 10.
[18] *Ibidem*.
[19] *Ibidem*, s. 11.
[20] J. Świniarski, *Filozofia…*, *op.cit.*, s. 49.

Jak widać, w socjologii zagadnienia bezpieczeństwa poruszane są w dosyć odległym spectrum zagadnień. Dlatego też socjologia bezpieczeństwa stała się taką subdyscypliną, która syntetyzuje w zasadzie wszystkie aspekty bezpieczeństwa współczesnych społeczeństw.

Socjologia ma długą przeszłość. Taką myśl poddał pod rozwagę P. Sztompka, próbując umieścić socjologię w ramach czasowych. Swój pogląd argumentował tymi słowami: *Nigdy nie jesteśmy sami, od urodzenia do śmierci otaczają nas inni i musimy jakoś radzić sobie z innymi, układać nasze życie wśród innych. Zbieramy różne doświadczenia z takich kontaktów, porównujemy z doświadczeniami bliskich i znajomych, uogólniamy je, wyprowadzamy z nich różne życiowe strategie, które stosujemy w codziennej praktyce. Każdy człowiek jest więc w pewnym sensie socjologiem. Tyle, że nie socjologiem akademickim, naukowym.*[21] Te interesujące przemyślenia autora wskazywały już wtedy na zmianę trendu socjologii ku „socjologii trzeciej", zwanej socjologią życia codziennego. Jej istotą jest zwrócenie się ku codzienności, przejście na model praktyczny, na bazie którego buduje się teorie. Można też dostrzec, że *socjologia trzecia jest kontynuacją, a nawet następcą socjologii pierwszej i drugiej, w której definiuje się od nowa przedmiot socjologii, jej metody i tematykę, formułuje się nowe założenia ontologiczne i metodologiczne, a także nowe obszary problemowe. Tak wyrażone ujmowanie socjologii trzeciej wynika z tego, że w dzisiejszych czasach trudno jest zdefiniować i jednoznacznie opisać istniejący paradygmat analityczny, tym bardziej, że funkcjonujące dwa światy: realny i cyberprzestrzeń tworzą paradygmaty badawcze*.[22]

Dlatego też, dokonując analiz współczesnego społeczeństwa, wykorzystując podstawy socjologii trzeciej, można stwierdzić, że zagadnienia związane z szeroko rozumianym bezpieczeństwem wpisują się w problematykę socjologii życia codziennego. Jeszcze bardziej jest to uwidocznione w sytuacji, gdy zadaje się pytania odnośnie tego, czym jest bezpieczeństwo w socjologii, jak jest ono rozumiane przez ludzi, a także czy jest traktowane jako wartość. Poza tym, czy zachowania związane z tworzeniem bezpieczeństwa lokalnego są zakotwiczone w danym społeczeństwie, czy też mają charakter uogólniony. Ponadto, jak globalizacja wpływa na poczucie bezpieczeństwa osób, a także jak się przedstawia w stosunku do bezpieczeństwa lokalnego. Nie bez znaczenia są także pytania odnośnie świata wirtualnego i cyberprzestrzeni. Oczywiście zadane w tym miejscu pytania nawet w części nie są w stanie

[21] P. Sztompka, *Socjologia, Analiza Społeczeństwa*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2010, s. 18.
[22] E. Moczuk, B. Jedynak, *Profilaktyka zachowań suicydalnych. Ujęcie socjologiczno - pedagogiczne*, [w:] (red.) G. Ostasz, E. Moczuk, J. Jedynak, *Bezpieczeństwo młodzieży szkolnej w aspekcie zachowań suicydalnych, Wychowanie, Edukacja, Profilaktyka*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej,Rzeszów2018, s. 166.

zakreślić zasięgu badań w sferze bezpieczeństwa, nie mniej jednak pokazują, z jak ogromną „materią" analityczną i badawczą powinien zmierzyć się współczesny socjolog.

Rozprawa składa się z czterech rozdziałów. W pierwszym z nich zaprezentowano teoretyczne aspekty bezpieczeństwa jako kategorii analizy naukowej na gruncie socjologii, przybliżono zagadnienia związane z socjologią bezpieczeństwa, społecznym poczuciem bezpieczeństwa, grupami dyspozycyjnymi, a także rolą policji w tworzeniu bezpieczeństwa lokalnego i jej postrzegania w społeczeństwie.

Rozdział drugi prezentuje teoretyczne ramy socjologicznych aspektów bezpieczeństwa lokalnego, zagadnienia wstępne i podstawową problematykę socjologii bezpieczeństwa. Ukazuje także społeczność lokalną w świetle literatury przedmiotu oraz przegląd badań w odniesieniu do bezpieczeństwa w społeczności lokalnej. W rozdziale tym przedstawiono również kwestie związane z problemami społecznymi, z uwzględnieniem sytuacji w Polsce.

W rozdziale trzecim scharakteryzowano metodologiczne podstawy badań. Opisano w nim ich cele i zakres, przedstawiono problemy wraz z hipotezami badawczymi, określono dobór próby, charakterystykę badanej populacji, a także organizację badań.

Rozdział czwarty poświęcony jest analizie badań empirycznych. Zaprezentowano w nim wyniki badań ilościowych i jakościowych w odniesieniu do zagadnień związanych z postrzeganiem bezpieczeństwa lokalnego przez mieszkańców powiatu Dąbrowa Tarnowska. Opisano w nim badaną zbiorowość, aspekty odnoszące się do oceny stanu zagrożenia bezpieczeństwa przez mieszkańców „Powiśla", ich opinie na temat przestępczości jako problemu społecznego, zachowań dysfunkcjonalnych i patologii. Ponadto przybliżono sprawę zabójstwa Iwony C. w kontekście działania organów ścigania, a także zaprezentowano w formie analizy opinie mieszkańców powiatu dąbrowskiego dotyczące policji.

Cele badawcze niniejszej dysertacji mają charakter nie tylko poznawczy, ale także aplikacyjny. Pisząc ją, autor miał nadzieję na uchwycenie podejścia badanych do problematyki bezpieczeństwa, a także stworzenie dopasowanego do wymagań społecznych Powiatowego (Miejskiego, Gminnego) Programu Przeciwdziałania Przestępczości. Takie ujęcie tematu pozwoli wypracować strategię działań wszystkich zainteresowanych instytucji w zakresie profilaktyki bezpieczeństwa społecznego.

1. Bezpieczeństwo jako kategoria analizy naukowej na gruncie socjologii. Socjologia bezpieczeństwa

1.1. Wprowadzenie do tematyki. Definicyjne ujęcie bezpieczeństwa na gruncie nauki o bezpieczeństwie

Chcąc rozpocząć analizę zagadnień związanych z bezpieczeństwem, należy zaprezentować wykładnię definicyjną określenia „bezpieczeństwo". Przystępując zatem do tej analizy, można zwrócić uwagę na to, że subiektywnie odczuwane przez jednostkę bezpieczeństwo przekłada się na bezpieczeństwo grup społecznych i zbiorowości, a gdy bezpieczeństwo to jest zachowane, występuje gwarancja rozwoju społecznego. Bezpieczeństwo jest nie tyle określonym stanem rzeczy, ile ciągłym procesem społecznym, w ramach którego podmioty działające starają się doskonalić mechanizmy zapewniające im poczucie bezpieczeństwa.[23] Co charakterystyczne, obecnie w literaturze naukowej spotyka się wiele różnorodnych poglądów na temat istoty bezpieczeństwa, a także definicji analizujących znaczenie i zakres tego określenia. Zakres pojęciowy słowa „bezpieczeństwo" systematycznie poszerza się wraz z rozwojem cywilizacyjnym ludzkości o nieznane wyzwania i zagrożenia, a także o nowe środki i sposoby ich eliminowania. Przy czym w myśleniu o bezpieczeństwie do połowy XX wieku dominował wymiar militarny, a zagadnieniem bezpieczeństwa zajmowały się ośrodki polityczne i wojskowe w państwie. Jednak współcześnie pojęcie to nabrało innych znaczeń, co związane jest z istnieniem wielowymiarowych zagrożeń dla społeczeństwa.[24]

Należy zaznaczyć, że definicji bezpieczeństwa jest tak wiele, jak wielu jest badaczy tego zagadnienia. Jak twierdzi Arkadiusz Żukiewicz: *pojęcie bezpieczeństwa jest definiowane szeroko i wieloznacznie. Wynika to z licznych kategoryzacji dokonywanych zarówno na gruncie rozważań teoretycznych, jak i w wymiarze praktycznych dyskursów prowadzonych w kręgach polityki, administracji oraz szerokich grup społecznych. Można zatem spotkać się z rozbudowanym katalogiem pojęć bezpieczeństwa, w szczególności bezpieczeństwa osobistego i zbiorowego, bezpieczeństwa lokalnego i międzynarodowego, bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego, bezpieczeństwa socjalnego, bezpieczeństwa finansowego,*

[23] E. Moczuk, *Bezpieczeństwo historyczne jako „tarcza" i „miecz". Wprowadzenie do nowej kategorii analizy bezpieczeństwa*, [w:] (red.) H. Kromołowski, K. Kukowska, A. Kwiatek, *Bezpieczeństwo pozamilitarne w XX-XXI wieku. Zagrożenia – wyzwania – koncepcje*, Wydawnictwo Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa 2018, s. 28.

[24] Z. Trejnis, *Nauki o bezpieczeństwie nową dyscypliną w dziedzinie nauk społecznych?*, [w:] (red.) B. Jagusiak, *Studia bezpieczeństwa narodowego*, Redakcja Wydawnictw Wojskowej Akademii Technicznej, Warszawa 2011, s.13.

a także bezpieczeństwa publicznego. Niezależnie od kontekstu przypisywanego bezpieczeństwu w toku rozpraw, analiz czy powszechnych debat, trafne wydaje się definiowanie bezpieczeństwa jako stanu spokoju i niezagrożenia.[25]

Definicje bezpieczeństwa stworzone na gruncie różnych nauk układają się w pewne sekwencje. Dlatego też analizując je, można stwierdzić, że aby jednostka, grupa społeczna czy zbiorowość była bezpieczna, winna mieć pewność przeżycia, rozwoju, a także prawidłowego funkcjonowania. Bezpieczeństwo jest pojęciem niejednoznacznym i zależnym od rodzaju nauki, na gruncie której jest rozpatrywane. Dlatego trudno jest o jedną, uniwersalną definicję bezpieczeństwa. W tym kontekście można przyjmować bardziej lub mniej przybliżone do „ideału" definicje, a także modyfikować już istniejące, opierając się na założeniu, że: *bezpieczeństwo ma charakter liniowy, czyli istnieje całe spektrum elementów bezpieczeństwa, od najbardziej prostych i najsłabszych, aż po elementy bardzo złożone i najmocniejsze, że bezpieczeństwo ma charakter zróżnicowany, a więc jest zależne od bardzo wielu czynników, często nieuświadamianych przez jednostkę, grupę społeczną czy społeczeństwo. Można także przyjąć, że bezpieczeństwo nie jest dane raz na zawsze, gdyż istnieją czynniki, które na to bezpieczeństwo mogą wpływać*.[26] Bezpieczeństwo zatem jest rozumiane różnie, na gruncie różnych nauk, brak jest jednak jednolitej definicji tego pojęcia. Dlatego można przyjąć rozumienie bezpieczeństwa w znaczeniu węższym i szerszym. W znaczeniu węższym bezpieczeństwo *to ochrona życia przed groźbami jego utraty*, zaś w rozumieniu szerokim bezpieczeństwo *to stabilność, porządek, spolegliwość, równoważność, pokój, niezawisłość*.[27]

Jak widać, w węższym znaczeniu bezpieczeństwo to ochrona życia przed możliwością jego utraty. Oznacza to, że pojęcie wchodzi w zakres zainteresowania zarówno dziedzin zajmujących się obroną przez zagrożeniami zewnętrznymi (ze strony agresora zewnętrznego, nieprzyjaciela atakującego dany kraj), jak i dziedzin zajmujących się ochroną danej jednostki przed zagrożeniami płynącymi z wewnątrz, a więc ze strony ewentualnych przestępców. W szerszym zakresie bezpieczeństwo może być rozumiane jako możliwość przetrwania (przeżycia) jednostki w społeczeństwie oraz przetrwania całego społeczeństwa, a także

[25] A. Żukiewicz, *Bezpieczeństwo publiczne a aktywizacja sił społecznych*, [w:] (red.) A. Żukiewicz, *Bezpieczeństwo publiczne u progu XXI wieku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002, s. 40.

[26] E. Moczuk, *Bezpieczeństwo w społeczności lokalnej w opiniach uczniów szkół gimnazjalnych i średnich powiatu przeworskiego,* [w:] (red.) M. Grzybowski, J. Tomaszewski, *Bezpieczeństwo w administracji i biznesie*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Administracji i Biznesu im. Eugeniusza Kwiatkowskiego w Gdyni, Gdynia 2007, s. 121.

[27] Patrz: F. Skvrnda, *Socialny fenomen bezpecnosti v socasnej spolecnosti (K problematike vyzier v oblasti narodnej a medzinarodnej bezpecnosti*, Policajna Teoria a Prax 2003, nr 1.

rozwoju jednostki i społeczeństwa. W takim przypadku bezpieczeństwo zależne jest od stopnia rozwoju państwa, jego poziomu społeczno-ekonomicznego, kultury, a także od poziomu nauki, zaawansowania technologii, posiadanych bogactw i zasobów naturalnych oraz degradacji środowiska naturalnego. Bezpieczeństwo może być także rozumiane jako zagadnienie społeczne. Pod uwagę brany jest wówczas wymiar antropocentryczny bezpieczeństwa, w skład którego, oprócz czynników militarno-politycznych, ekonomicznych, ekologicznych, demograficznych, wchodzą także czynniki społeczne, środowiskowe, związane z otoczeniem społecznym, humanitarne, narodowościowe i kulturowe. Bezpieczeństwo w takim przypadku wiąże się z potrzebami życiowymi człowieka, występującymi na skutek interakcji z innymi ludźmi, powodującymi zmianę tych ludzi, ale wpływającymi także na zmianę danej jednostki.[28]

Analiza wielu definicji bezpieczeństwa pozwala dokonać wyróżnienia takich definicji według następujących kryteriów:[29]

a) **definicje podmiotowe**, które wskazują na najbardziej podstawowe elementy bezpieczeństwa, a więc na to, że jednostka może przeżyć i że nie istnieją żadne sytuacje, które jej zagrażają, a także wskazują, że podmiotem bezpieczeństwa jest nie tylko jednostka, ale także państwo. Przykładem tego typu definicji jest definicja Tadeusza Szopy, który pisze, że *bezpieczeństwo jest to pojęcie przeciwne do pojęcia ryzyka strat ludzkich. Im jest więc większe ryzyko pojawienia się strat ludzkich, tym mniejsze jest bezpieczeństwo i odwrotnie. (...) Jeśli pojęcie bezpieczeństwa jest odnoszone do jednej wskazanej osoby, to używa się terminu bezpieczeństwo indywidualne, gdy zaś pojęcie to odnosi się do grupy ludzi, społeczności, narodu, rodzaju ludzkiego, wówczas mówi się o bezpieczeństwie zbiorowym*.[30] Z kolei Daniel Lerner wskazuje, że *w najbardziej dosłownym znaczeniu bezpieczeństwo jest rzeczywiście identyczne z pewnością (safety) i oznacza brak zagrożenia (danger) fizycznego albo ochronę przed nim*.[31]

---

[28] F. Skvrnda, *Socialny fenomen… op.cit.*, nr 1.

[29] Opracowano na podstawie: E. Moczuk, *Bezpieczeństwo jako kategoria analizy socjologicznej*, Ius et Administratio 2013, nr 3, s. 87-88; E. Moczuk, *Socjologiczne aspekty bezpieczeństwa lokalnego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2009, s. 26-34.

[30] T. Szopa, *Wprowadzenie w problematykę bezpieczeństwa*, [w:] *Bezpieczeństwo człowieka we współczesnym świecie*, Instytut Problemów Współczesnej Cywilizacji, VI, Warszawa 1998, s. 15-16.

[31] D. Lerner, *A Dictionary of the Social Sciences*, Cassell's New English Dictionary, London, 1964, s. 629 i 972. Za: R. Zięba, *Kategorie bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych*, [w:] (red.) D. B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba, *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1997, s. 3.

b) **definicje podmiotowo – psychologiczne** zwracają uwagę na pewność przeżycia, a także stan psychiczny jednostki, która dzięki spokojowi oraz niezagrożeniu może rozwijać się i funkcjonować w danym społeczeństwie dzięki istnieniu psychologicznych czynników, takich jak poczucie pewności, oparcia w ludziach i instytucjach, niezagrożenia. Do grupy definicji podmiotowo – psychologicznych zaliczyć można definicję bezpieczeństwa Zbigniewa Sabaka i Jerzego Królikowskiego, dla których *bezpieczeństwo było i jest definiowane jako stan niezagrożenia, spokoju, stan i poczucie pewności, wolności od zagrożeń, wolności od strachu lub ataku, przeciwieństwo niebezpieczeństwa, poczucia zagrożenia ze strony niestabilnego porządku, w którym żyjemy, swoboda działania, której nie towarzyszy poczucie zagrożenia, a więc i stan umysłu, który determinowany jest przez określoną formę porządku międzynarodowego, warunek przetrwania, rozumny standard życia. (...) W znaczeniu ogólnospołecznym bezpieczeństwo obejmuje zaspokojenie potrzeb: istnienia, przetrwania, pewności, stabilności, całości, tożsamości (identyczności), niezależności, ochrony poziomu i jakości życia*.[32] Wojciech Multan wskazał, że *bezpieczeństwo może być definiowane nie tylko jako określony cel, lecz również jako następstwo. Oznacza to, że nie zdajemy sobie sprawy z tego, czym ono jest, dopóki nie zagraża nam jego utrata*.[33] Leszek Korzeniowski pisze, że *bezpieczeństwo oznacza pewien stan obiektywny polegający na braku zagrożenia, odczuwany subiektywnie przez jednostki lub grupy. Przez bezpieczeństwo rozumie się też stan niezagrożenia, spokoju, pewności lub stan psychiczny lub prawny, w którym jednostka ma poczucie pewności, oparcie w drugiej osobie lub w sprawnie działającym systemie prawnym, przeciwieństwo zagrożenia*.[34]

c) **definicje podmiotowo – wliczające** ujmują bezpieczeństwo jako stan, który zaspokaja określone potrzeby człowieka, grupy społecznej czy społeczeństwa, wymienione w określonej kolejności. Andrzej Ciupiński zauważa, że *bezpieczeństwo można zdefiniować jako: a) stan pewności, pokoju, zabezpieczenia, czyli braku zagrożenia i ochrony przed niebezpieczeństwem; b) zaspokajanie takich potrzeb, jak: istnienie, przetrwanie, całość, tożsamość, niezależność, spokój, posiadanie, pewność rozwoju; c) wartość współtworzącą inne niezbędne człowiekowi wartości, określony*

[32] Z. Sabak, J. Królikowski, *Ocena zagrożeń bezpieczeństwa Rzeczpospolitej Polskiej*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2002, s. 7-9.
[33] W. Multan, *Bezpieczeństwo międzynarodowe ery nuklearnej*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 1991, s. 22.
[34] L. Korzeniowski, *Menedżment. Podstawy zarządzania*, EAS, Kraków 2003, s. 183-184.

cel, którego utrata czyni iluzorycznym rozwój i dobrobyt; d) podstawową potrzebę państw i systemów międzynarodowych, brak bezpieczeństwa oznacza niepokój i poczucie zagrożenia.[35] Marian Cieślarczyk pisze, że *bezpieczeństwo (...) obejmuje zaspokajanie takich potrzeb, jak istnienie, przetrwanie, całość, tożsamość (identyczność), niezależność, spokój, posiadanie i pewność rozwoju. Być może jednak pod koniec XX wieku stwierdzenie „pewność rozwoju" należałoby raczej zmienić na: wystarczająco duże prawdopodobieństwo rozwoju*.[36]

d) **definicje przedmiotowe** pozwalają wskazać warunki, jakie muszą być spełnione, aby możliwe było istnienie jednostki i trwanie społeczeństwa. Frantisek Skvrnda, uznał, że bezpieczeństwo to możliwość nie tylko egzystencji jednostki czy całego społeczeństwa, ale także możliwość przeżycia. W związku z tym można mówić: a) o wymiarze biologicznym bezpieczeństwa, co oznacza, że jednostka lub społeczeństwo może istnieć, b) o wymiarze społecznym bezpieczeństwa, co jest związane z tworzącymi się nierównościami społecznymi, różnym procesem socjalizacji, a tym samym różnym poziomem życia, c) o wymiarze kulturowym, a więc różnym wpływie czynników zewnętrznych na normy społeczne.[37] Dla Władimira I. Jaroczkina bezpieczeństwo to *gwarantowana przez konstytucję, prawo i praktykę ochrona i zabezpieczenie życiowo ważnych interesów jednostki, społeczeństwa i państwa od wewnętrznych i zewnętrznych zagrożeń*.[38]

Bezpieczeństwo należy zatem pojmować nie statycznie, ale dynamicznie jako proces społeczny, w którym podmioty starają się eliminować zagrożenia i podnosić swój stan pewności. Jednak bezpieczeństwo „absolutne" jest wartością nieosiągalną, gdyż ma zawsze charakter względny. Cechami charakteryzującymi bezpieczeństwo jest:[39]

1. Jego dynamiczny i procesualny charakter, który powoduje, że bezpieczeństwo nigdy nie jest takie samo, nawet w takich samych warunkach i sytuacjach. Powstaje i istnieje w danym środowisku i zależy od różnorodnych czynników, często niezależnych od ludzi.

---

[35] A. Ciupiński, *Doktrynalne i instytucjonalne przesłanki bezpieczeństwa kooperatywnego*, [w:] (red.) T. Jemioła, K. Malak, *Bezpieczeństwo zewnętrzne Rzeczpospolitej Polskiej*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2002, s. 91.
[36] M. Cieślarczyk, *Społeczeństwa i społeczności na przełomie wieków, od bezpieczeństwa kultury do kultury bezpieczeństwa*, [w:] (red.) T. Jemioła, K. Malak, *Bezpieczeństwo zewnętrzne Rzeczpospolitej Polskiej*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2002, s. 31.
[37] F. Skvrnda, *Socialny fenomen…,op.cit.*, nr 1.
[38] W. I. Jaroczkin*, Sekjuritologia. Nauka o bezopastnosti żizniedejatelnosti*, Os-89, Moskwa 2000, s. 24.
[39] E. Moczuk, *Bezpieczeństwo historyczne jako „tarcza" i „miecz"…*, *op.cit.*, s. 28-29.

2. Jego subiektywno-obiektywny charakter, który powstaje i istnieje wskutek różnorodnego splotu okoliczności, zależy od danego obiektu bezpieczeństwa, a więc zarówno od jednostki ludzkiej, jak i od danej sytuacji społecznej i przyrodniczej.
3. Jego fenomen organizacyjny, a więc możliwość wpływania na szerokie spektrum spraw, od najbardziej jednostkowych, takich jak bezpieczeństwo człowieka, aż do najbardziej szerokich, takich jak bezpieczeństwo globalne.
4. Jego fenomen systemowy, który jest związany z relatywnym charakterem, a więc tym, że bezpieczeństwo jest takie, jakie jest istotne na danym poziomie, na którym się znajduje, a więc relatywność przejawia się w tym, że inne jest bezpieczeństwo na poziomie jednostki, a jeszcze inne na poziomie państwa, regionu, itp.
5. Jego sytuacja zakładająca to, że bezpieczeństwo nie jest dane raz na zawsze, a więc zależy od wielu czynników, w tym także od miejsca i czasu.
6. Jego asymetryczność, a więc to, że nie jest ono rozłożone równomiernie. Bezpieczeństwo istnieje aktualne i potencjalne, jednostka może na bezpieczeństwo wpływać, istnieje możliwość konfrontacyjnego czy kooperatywnego oddziaływania bezpieczeństwa.
7. Jego całościowość, a więc założenie, że na danym poziomie bezpieczeństwo ma podobny, a nawet jednakowy charakter (poziom bezpieczeństwa narodowego, poziom bezpieczeństwa wewnętrznego, poziom bezpieczeństwa lokalnego, itp.).
8. Jego strukturalny charakter, zakładający, że istnieją różnorodne poziomy bezpieczeństwa, lecz każdy poziom jest zależny zarówno od poprzedniego, jak i następnego, czyli bezpieczeństwo jednostki zależy od bezpieczeństwa grupy społecznej, bezpieczeństwa lokalnego, bezpieczeństwa publicznego, bezpieczeństwa wewnętrznego, bezpieczeństwa zewnętrznego, bezpieczeństwa państwa, bezpieczeństwa międzynarodowego, a każde następne bezpieczeństwo od bezpieczeństwa znajdującego się wyżej.

Jak zauważa Eugeniusz Moczuk, *bezpieczeństwo jest obowiązującym i usankcjonowanym w danej zbiorowości społecznym systemem zachowania się jednostek, które pozwalają na przetrwanie jej i innym członkom zbiorowości, bez narażania się na oddziaływania, które mogą wpływać na jej poczucie lęku o utratę życia, zdrowia, majątku, a także narodowości, państwowości, posiadanej religii, systemu wartości, poziomu ekonomicznego i innych zjawisk związanych z szeroko rozumianym bezpieczeństwem oraz bez*

obaw, że staną się źródłem tego lęku u innych.[40] Definicja ta w szczególny sposób podkreśla nie tylko kwestię dotyczącą podstaw bezpieczeństwa, której istotą jest odpowiednia egzystencja jednostki, grupy społecznej czy zbiorowości, ale także zwraca uwagę na fakt istnienia „agresora", który, będąc silnym w każdym zakresie, nie musi obawiać się nikogo i niczego, a tym samym może stać się źródłem obaw o spokojną egzystencję u innych.

Chcąc dowiedzieć się, w jakim kontekście powtarzają się najczęściej pojęcia związane ze słowem „bezpieczeństwo" we współczesnych naukach, Edward Przewodzki dokonał analizy tego terminu. Zauważył, że u Garetha Evansa istnieją takie pojęcia, jak: bezpieczeństwo militarne, ekonomiczne, polityczne, społeczne, zdrowotne, ekologiczne. Z kolei u Jerzego Stefanowicza wymieniane są takie określenia, jak: bezpieczeństwo militarne, gospodarcze, ekologiczne, polityczne, ideologiczne, a u Józefa Kukułki: bezpieczeństwo ideologiczne, polityczne, wojskowe, ekonomiczne, a w ramach bezpieczeństwa ekonomicznego: bezpieczeństwo energetyczno-surowcowe, bezpieczeństwo żywnościowe, bezpieczeństwo gospodarcze. Ryszard Zięba wyróżnia z kolei: bezpieczeństwo militarne, ekonomiczne, kulturalne, ekologiczne, a w Małym Słowniku Stosunków Międzynarodowych jest mowa o bezpieczeństwie militarnym, ekonomicznym, naukowo-technicznym, ekologicznym, kulturalnym, społecznym. W Leksykonie Współczesnych Międzynarodowych Stosunków Politycznych pojawiają się zaś takie pojęcia, jak: bezpieczeństwo militarne, polityczne, ekonomiczne, naukowo-techniczne, technologiczne, ekologiczne, demograficzne, kulturalne, społeczne, humanitarne. Jak wskazuje ten autor, w literaturze przedmiotu najczęściej wymienia się takie określenia, jak: bezpieczeństwo militarne, ekonomiczne, ekologiczne, polityczne, nieco rzadziej bezpieczeństwo społeczne, ideologiczne, naukowo-techniczne, kulturalne, a najrzadziej bezpieczeństwo zdrowotne, kulturowe, technologiczne, demograficzne, humanitarne.[41]

Najpełniejszą listę określeń związanych z pojęciem bezpieczeństwa daje Paweł Tyrała, który na bazie literatury przedmiotu wskazuje, że można spotkać się z następującymi rodzajami pojęcia „bezpieczeństwo": a) bezpieczeństwo ekonomiczne, b) bezpieczeństwo finansowe i bankowe, c) bezpieczeństwo prawne, d) bezpieczeństwo jako wartość, e) bezpieczeństwo w turystyce, f) bezpieczeństwo trafnych decyzji, g) bezpieczeństwo edukacyjne, h) bezpieczeństwo modelowania i projektowania technologicznego, i) bezpieczeństwo interpersonalne, j) bezpieczeństwo psychologiczne, k) bezpieczeństwo

[40] E. Moczuk, *Socjologiczne aspekty…*, *op.cit*. s. 70.
[41] E. Przewodzki, *Bezpieczeństwo militarne państwa – analiza podstawowych pojęć i treści*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Warszawa 1997, s. 9-12.

regionalne, l) bezpieczeństwo informatyczne, ł) bezpieczeństwo ekologiczne, m) bezpieczeństwo cywilne, osób i mienia, n) bezpieczeństwo publiczne, o) bezpieczeństwo państwowe, p) bezpieczeństwo polityczne, r) bezpieczeństwo obronne, s) bezpieczeństwo socjologiczne, t) bezpieczeństwo międzynarodowe, u) bezpieczeństwo mniejszości narodowych i obcokrajowców, w) bezpieczeństwo socjalne, x) bezpieczeństwo zdrowotne i sanitarne, y) bezpieczeństwo informacji i danych, z) bezpieczeństwo przestrzeni powietrznej i morskiej, aa) bezpieczeństwo surowcowe, ab) bezpieczeństwo transportu i komunikacji, ac) bezpieczeństwo żywnościowe, ad) bezpieczeństwo energetyczne, ae) bezpieczeństwo sytuacji kryzysowych i terroryzmu, af) bezpieczeństwo i higiena pracy, ag) inne aspekty bezpieczeństwa.[42]

Można także mówić o istnieniu kilku wymiarów bezpieczeństwa, wśród których wymienia się:[43]

1. bezpieczeństwo w wymiarze podmiotowym, złożone z bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego,
2. bezpieczeństwo w wymiarze przedmiotowym, składające się z bezpieczeństwa politycznego, wojskowego, gospodarczego, społecznego, kulturowego, ideologicznego, ekologicznego, informacyjnego,
3. bezpieczeństwo w wymiarze przestrzennym, czyli bezpieczeństwo lokalne, subregionalne, regionalne, ponadregionalne, globalne,
4. bezpieczeństwo w wymiarze czasu, czyli stan bezpieczeństwa i proces bezpieczeństwa,
5. sposób organizowania bezpieczeństwa, czyli bezpieczeństwo indywidualne (unilateralne), w tym hegemonizm mocarstwowy, izolacjonizm, neutralność, niezaangażowanie, sojusze (system blokowy), system bezpieczeństwa korporacyjnego, system bezpieczeństwa zbiorowego.

Istnieje także stan bezpieczeństwa, o którym Jan Wojnarowski pisze, iż *nie jest zjawiskiem stałym, bowiem ciągle pojawiają się sytuacje zagrożenia. W wymiarze podmiotowym bezpieczeństwo kojarzy się z pewnością istnienia i przetrwania, przy braku poważnych zagrożeń. Natomiast w wymiarze przedmiotowym, bezpieczeństwo ma znamiona*

[42] P. Tyrała, *Zarządzanie kryzysowe. Ryzyko – bezpieczeństwo – obronność. Dla menedżerów administracji, polityki, wojska, policji, gospodarki i edukacji*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2001, s. 14.
[43] E. Moczuk, A. Leśniak-Moczuk, *Postrzeganie bezpieczeństwa lokalnego przez mieszkańców Rzeszowa w perspektywie kryminologiczno-socjologicznej*, [w:] (red.) J. Kisielnicki, T. Płusa, S. J. Rysz, J. Rajchel, K. Rajchel, *Rola i zadania administracji publicznej w zarządzaniu bezpieczeństwem w Polsce*, Wydawnictwo Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów 2017, s. 81-82.

pewności istnienia niezbędnych warunków rozwoju i aktywności (działania) człowieka. Bezpieczeństwo, stan, który daje poczucie pewności i gwarancji jego zachowania oraz szansę do doskonalenia. Jest to jedno z podstawowych potrzeb człowieka; sytuacja oznaczająca się brakiem ryzyka utraty czegoś, co człowiek szczególnie ceni, np. zdrowia, pracy, szacunku, uczuć, dóbr materialnych. Powszechnie mówi się, iż bezpieczeństwo jest wtedy, gdy każdemu potencjałowi zagrożenia jest w stanie przeciwstawiać się równoważący potencjał bezpieczeństwa. Jeśli ta równowaga zostanie zachwiana na korzyść zagrożenia, to mamy do czynienia z kryzysem.[44]

A zatem istotą bezpieczeństwa jest to, że stwarza ona warunki do istnienia i funkcjonowania jednostki, zarówno w kontekście jednostkowym, jak i społecznym. Bezpieczeństwo jest więc złożonym zagadnieniem, co w węższym ujęciu oznacza, że mieści w sobie zarówno czynniki pozwalające jednostce przetrwać, bez względu na to, w jakich warunkach przyrodniczych czy społecznych się znajduje, jak i umożliwiające jednostce przeciwstawienie się zagrożeniom płynącym ze środowiska zewnętrznego, przyrodniczego i społecznego. W szerszym ujęciu bezpieczeństwo jest traktowane jako możliwość przetrwania społeczeństwa, bez narażania na oddziaływanie niekorzystnego środowiska przyrodniczego i społecznego, a także bez narażania innych społeczeństw na możliwość unicestwienia.[45]

O bezpieczeństwie można mówić, wyodrębniając jego dwa aspekty: bezpieczeństwo wewnętrzne i bezpieczeństwo zewnętrzne, przy czym z bezpieczeństwem wewnętrznym mamy do czynienia wówczas, gdy istnieje stabilność i harmonijność danego systemu społecznego, zaś z bezpieczeństwem zewnętrznym, gdy jest brak zagrożenia ze strony innych podmiotów.[46] W aspekcie wewnętrznym bezpieczeństwo składa się ze zdolności reakcji na czynniki, które mogłyby zakłócić trwanie systemu, koordynację i efektywność poszczególnych funkcji, zaś w aspekcie zewnętrznym zależy od istnienia czynników, które mogą wyprowadzić dany system z dynamicznej równowagi, a tym samym doprowadzić do jego dezintegracji.[47]

---

[44] J. Wojnarowski, *Interpretacja zadań dla organów administracji publicznej w zakresie bezpieczeństwa RP*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2003, s. 8.
[45] E. Moczuk, *Bezpieczeństwo jako kategoria…*, *op.cit*. s. 88.
[46] R. Zięba, *Kategorie bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych*, [w:] (red.) D. B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba, *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku,* Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1997, s. 3-4.
[47] Z. Zamiar, *Podstawowe założenia strategii i polityki bezpieczeństwa państwa*, [w:] (red.) Z. Zamiar, A. Sosnowski, *Wybrane aspekty zarządzania bezpieczeństwem państwa*, Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, Kielce 2001, s. 11.

Na koniec zagadnień wstępnych należy wskazać za Stanisławem Sulowskim, że w Polsce dopiero od 2011 roku istnieje nowa dyscyplina naukowa pod nazwą „nauki o bezpieczeństwie", która wchodzi w skład dziedziny nauk społecznych.[48] Ta nowa, zinstytucjonalizowana dziedzina wiedzy „wymusza" wręcz przyjęcie określonej metodologii badawczej i uznanie, że rozważania naukowe, dotyczące zagadnień bezpieczeństwa powinny obejmować takie zagadnienia, jak: a) jednoznaczne zdefiniowanie pojęcia „bezpieczeństwo", a także jego operacjonalizacja w takim zakresie, aby mogło ono funkcjonować w sposób niebudzący wątpliwości, co oznacza, dla przedstawicieli nauki o bezpieczeństwie, socjologii, pedagogiki, prawa czy innych nauk, b) przyjęcie jednej (wspólnej) orientacji teoretycznej, aby w jej ramach prowadzić badania nad zagadnieniami bezpieczeństwa, c) zdefiniowanie pojęcia „bezpieczeństwo" w taki sposób, aby jego rozumienie i interpretacja były jednoznaczne, bez względu na dziedzinę wiedzy, d) określenie, co jest przedmiotem badań tej nowej dyscypliny naukowej, a co za tym idzie, utworzenie odpowiedniej metodologii jego badania.[49]

Należy przy tym zauważyć, że w socjologii pojawiło się także określenie „socjologia bezpieczeństwa", której podstawowym zadaniem jest dokonywanie wykładni analitycznej bezpieczeństwa na gruncie socjologii. Socjologia bezpieczeństwa nie jest jeszcze zinstytucjonalizowaną subdyscypliną socjologii, ale mieści się w ramach socjologii grup dyspozycyjnych, zajmując się zagadnieniami tworzenia systemu bezpieczeństwa przez militarne, paramilitarne, cywilne i ochotnicze grupy dyspozycyjne. Wykładnię jej podstaw prezentuje następny rozdział.

1.2. Społeczne poczucie bezpieczeństwa w świetle literatury przedmiotu

Jak widać z analiz prowadzonych w poprzednim rozdziale, na gruncie nauk społecznych definiowanie bezpieczeństwa jest bardzo niejednoznaczne. Bezpieczeństwo jest więc pojęciem zależnym nie tylko od dziedziny wiedzy, w ramach której jest rozpatrywane, ale także od poprawnego jego zdefiniowania. Dlatego też trudno jest o jednolitą definicję bezpieczeństwa, co prowadzi do wniosku, że należy przyjmować bardziej lub mniej przybliżone do „ideału" określenia. Istotnym czynnikiem, który musi być brany pod uwagę podczas analizowania zjawiska bezpieczeństwa, jest jego hierarchiczny układ, co wskazuje, że można wyróżnić: a) bezpieczeństwo planetarne, składające się z zewnętrznego

[48] S. Sulowski, *Wstęp*, [w:] (red.) S. Sulowski, *Tożsamość nauk o bezpieczeństwie*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2015, s. 6.
[49] E. Moczuk, *Metodologiczne aspekty badania zagrożeń bezpieczeństwa narodowego w świetle socjologii*, [w:] (red.) M. Gitling, I. Wojaczek, *Człowiek. Społeczeństwo. Bezpieczeństwo. Wybrane aspekty*, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Wschodnioeuropejskiej w Przemyślu, Przemyśl 2018, s. 5-6.

bezpieczeństwa kosmicznego i bezpieczeństwa globalnego, b) regionalne bezpieczeństwo międzynarodowe, którego elementami są kontynenty, c) bezpieczeństwo narodowe, którego elementem są państwa, d) regionalne wewnętrzne bezpieczeństwo narodowe, którego elementami są kultury danych narodów, e) bezpieczeństwo społeczne, którego elementami są działania na rzecz zapobiegania różnorodnym zagrożeniom społecznym, f) bezpieczeństwo jednostki, którego elementem jest człowiek.[50]

Niezależnie jednak od tego, jaka będzie wizja bezpieczeństwa we współczesnej nauce, a także, na gruncie jakiej dziedziny wiedzy rozpatrywane jest bezpieczeństwo, istotą jego jest fakt zaspokajania ważnych potrzeb jednostek, grup społecznych czy zbiorowości. Ta potrzeba jest wizją życia bez problemów egzystencjalnych, stresów, bez niepokoju o życie własne i najbliższych, bez możliwości stania się ofiarą jakiegokolwiek przestępstwa, zamachu terrorystycznego, manipulacji politycznych, wojen. Bezpieczeństwo jest zatem bardzo rozległym określeniem, mającym odniesienia zarówno do codziennego życia jednostek, jak i do perspektywy bytu w przyszłości. *Bezpieczeństwo jest więc pewnym stanem obiektywnym, polegającym na braku zagrożenia, odczuwanym subiektywnie przez jednostki i grupy* - pisze Halina Korzeniowska,[51] co oznacza, że bezpieczeństwo składa się z elementu obiektywnego i subiektywnego, przy czym pierwszy z nich jest zewnętrzny w stosunku do jednostki i oznacza brak zagrożenia życia jednostki, grupy społecznej, zbiorowości, zaś drugi jest poczuciem bezpieczeństwa.[52]

Analizując bezpieczeństwo na najniższym, jednostkowym poziomie, można stwierdzić jego dualistyczna naturę. Bezpieczeństwo w wymiarze indywidualnym jest dla każdej jednostki taką wartością, która uzależnia realizację innych potrzeb. Przesłanie to mieści się w klasycznej już konstrukcji hierarchii potrzeb Abrahama H. Maslowa.[53] W wymiarze społecznym istotnym zagadnieniem jest społeczne poczucie bezpieczeństwa, ale na gruncie psychologii również istnieje określenie „poczucie bezpieczeństwa", rozumiane jako spokój ducha wywołany przekonaniem, że nie należy się niczego obawiać.[54] Jak zatem widać, poczucie bezpieczeństwa może występować w trzech wymiarach: a) w wymiarze ogólnym, kiedy pojawia się pytanie, czy osoby uważają dany kraj za taki, w którym żyje się bezpiecznie, b) w wymiarze lokalnym, podejmującym kwestię, czy mieszkańcy danej

[50] W. I. Jaroczkin, *Sekjuritologia. Nauka o …*, *op.cit*.s. 14.
[51] H. Korzeniowska, *Edukacja dla bezpieczeństwa w systemie oświatowym Europy na przykładzie Polski i Słowacji*, EAS, Kraków 2004, s. 9.
[52] *Ibidem*, s. 9-11.
[53] A. H. Maslow, *Motywacja i osobowość*, Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa 1990, s. 120-123.
[54] Patrz: N. Sillamy, *Słownik psychologiczny*, Wydawnictwo Książnica, Katowice 1995, s. 210-211 oraz A. S. Reber, *Słownik psychologiczny*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2000, s. 508.

społeczności lokalnej czują się bezpiecznie w najbliższym miejscu zamieszkania, w swym otoczeniu, miejscowości, dzielnicy, ulicy, podwórku, c) w wymiarze indywidualnym, dotyczącym pytania, w jakim zakresie dany człowiek osobiście odczuwa lęk i czego się boi. W tym ostatnim przypadku istnieje wyraźnie subiektywny aspekt psychicznego spokoju.

Poczucie bezpieczeństwa jest zatem przejawem tego subiektywnego aspektu i odnosi się do świadomości istnienia, braku takiej świadomości lub braku świadomości możliwego przeciwdziałania niebezpieczeństwu, lub też fałszywej świadomości zagrożenia, które w rzeczywistości nie występuje.[55] Poczucie bezpieczeństwa jest subiektywną oceną, ale też odczuwaniem świata zewnętrznego przez jednostkę, znajdującą się w określonej rzeczywistości społecznej, które pozwala jej postrzegać daną rzeczywistość bez narażania się na oddziaływania wpływające na jej lęk o utratę życia, zdrowia, majątku i innych cenionych wartości. Jest więc stanem psychicznym, znajdującym się po przeciwnej stronie poczucia zagrożenia. Oznacza to, że poczucie bezpieczeństwa występuje wówczas, gdy poczucie zagrożenia jest stosunkowo niskie. Z kolei społeczne poczucie bezpieczeństwa to stan psychiki lub świadomości wywołany postrzeganiem pewnych zjawisk społecznych jako bezpiecznych.[56] Jak pisze Magdalena Kinda, poczucie bezpieczeństwa jest stanem świadomościowym podmiotu, który uważa, że odczuwa spokój, ma poczucie pewności przetrwania i swobodnego rozwoju. Poczucie bezpieczeństwa ma zatem charakter podmiotowy, subiektywny, poznawczy oraz emocjonalny, a ponadto jest konstruktorem złożonym, wieloaspektowym i wieloczynnikowym.[57] Co istotne, poczucie bezpieczeństwa zewnętrznego, jak i wewnętrznego obywateli jest efektem wielu różnorakich czynników, które wpływają zarówno na obiektywnie istniejące uwarunkowania, jak i na doświadczenia z przeszłości i działalność środków masowego przekazu, często prezentujących i potęgujących wydarzenia skrajne i nietypowe, lecz mające wpływ na świadomość społeczną.[58]

Tymczasem społeczne poczucie bezpieczeństwa ma swe źródła w danym środowisku społecznym, co oznacza, że osoba, nawet żyjąca w bezpiecznym otoczeniu, odczuwa strach i lęk przed byciem ofiarą przestępstwa, ma obawy, czy jej ktoś może uczynić krzywdę, czy

[55] L. Korzeniowski, A. Pepłoński, *Wywiad gospodarczy. Historia i współczesność*, Wydawnictwo EAS, Kraków 2005, s. 248.
[56] P. Tyrała, *Zarządzanie bezpieczeństwem – wprowadzenie*, [w:] (red.) P. Tyrała, *Zarządzanie bezpieczeństwem. Materiały Międzynarodowej Konferencji Naukowej*, Kraków 2000, Wydawnictwo Profesjonalnej Szkoły Biznesu, Kraków 2000, s. 12.
[57] M. Kinda, *Poczucie bezpieczeństwa młodzieży w szkołach ponadgimnazjalnych w Chojnicach*, Security, Economy & Law 2017, nr 4 (XVII), s. 177.
[58] M. Rozwadowski, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych oraz działania zmierzające do jego poprawy*, Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje 2015, nr 15, s. 245-246.

może utracić zdrowie, majątek, cenne dobra. Społeczne poczucie bezpieczeństwa rozciąga się jednak także na sfery niezwiązane z przestępczością, co oznacza, że dotyczy kwestii związanych z zagrożeniami przyrodniczymi, występującymi na danym terenie, takimi jak: powodzie, pożary, zanieczyszczenie powietrza, gradobicie, śnieżyce, itp. Związane jest także ze społecznymi zagrożeniami w danym otoczeniu, a więc zjawiskiem picia alkoholu, używania nielegalnych środków psychoaktywnych, przemocą domową i środowiskową, skalą zachowań suicydalnych, zachowaniami młodego pokolenia, a także cyberprzestrzenią. Należy przy tym zaznaczyć, że mimo swej psychologicznej „natury" społeczne poczucie bezpieczeństwa a równolegle i społeczne poczucie zagrożenia mają charakter społeczny. Wynika to z tego, że dane osoby obawiają się wielu zjawisk i sytuacji, które mogą skutkować niekorzystnymi dla nich rozwiązaniami. Dla takich osób istotne jest stworzenie systemu bezpieczeństwa w społeczności lokalnej, która wie, jak zachować się określonych sytuacjach społecznych, ale również się ich nie obawia, ma wysoki poziom wiedzy, jak należy postępować w wypadku wystąpienia określonych, niekorzystnych sytuacji społecznych. Oznacza to zatem, że społeczne poczucie bezpieczeństwa jest związane z bezpieczną społecznością lokalną, której mieszkańcy, oprócz przestępczości, nie obawiają się klęsk żywiołowych, sytuacji przyrodniczych, wiedząc, jak należy postępować w określonych sytuacjach, jak reagować na określone sygnały, jakie czynności wykonać, co ze sobą zabierać, jak przechowywać cenne rzeczy i dokumenty. Mają zaufanie do instytucji państwowych i samorządowych oraz są przekonani, że w razie wystąpienia jakichkolwiek zagrożeń przystąpią one do pomocy osobom poszkodowanym, a także udzielą stosowanej pomocy.

Należy przy tym wskazać, że nawet jeśli koszty społeczne podejmowanych działań na rzecz społecznego poczucia bezpieczeństwa są duże, to jednak są one nieodzowne, aby dane osoby nie czuły się zagrożone. Lęk przed byciem ofiarą przestępczości, zagrożeniami przyrodniczymi czy społecznymi wymusza na legalnych organach władzy działania, które mają za zadanie zmniejszenie skali takich zjawisk i do takiego stopnia, aby jednostki czuły się bezpieczne.

W kryminologii bierze się pod uwagę to, że wraz ze zwiększaniem się skali zjawiska przestępczości zwiększa się poczucie zagrożenia przestępczością, a to prowadzi do powstawania lęku o własne życie, zdrowie i własność prywatną. Nieco inny rodzaj lęku pojawia się w sytuacji zagrożeń przyrodniczych, a jeszcze inny w sytuacji problemów dysfunkcjonalnych w danym środowisku społecznym. Stanowi to domenę nauki o bezpieczeństwie. Jeśli przyjąć, że prawie każdego dnia opinia publiczna jest zasypywana informacjami na temat różnorodnych niekorzystnych zjawisk społecznych dziejących się na

świecie, w kraju, a także w najbliższym otoczeniu jednostki, to można domniemywać, że mogą się one przekształcić nie tylko w lęk, ale także długotrwały strach przed przestępczością lub zagrożeniami. W przypadku przestępczości można dostrzec, że w dekadach XXI wieku przestępczość uległa znacznym przeobrażeniom, co związane jest z postępującymi procesami globalizacji, rozwojem technologii informatycznych i cyfrowych, a także pojawieniem się nowych form oddziaływań na jednostki i cale społeczeństwo. Pojawiło się przy tym sporo zagrożeń, w tym przestępczość zorganizowana, przestępczość ekonomiczno-gospodarcza, przestępczość narkotykowa, a także cyberprzestępczość, ekstremizm, terroryzm i inne zjawiska.[59] W związku z tym istotne stało się podejmowanie takich działań, które nie tylko zniwelują indywidualne poczucie lęku przed przestępczością albo lęku przed byciem ofiarą przestępstwa, ale także skutecznie będą oddziaływać na jednostki, aby odczuwały komfort bezpiecznego zamieszkiwania w danej społeczności lokalnej.

Z uwagi na to, że wzrastające u jednostek poczucie zagrożenia związane z utratą zdrowia lub życia na skutek przestępczości, terroryzmu i innych zjawisk niekorzystnych społecznie powoduje poszukiwanie metod działań, które mogłyby prowadzić do ograniczenia lub też likwidacji przyczyn ich powstania, pojawia się potrzeba nie tylko niwelowania lęku przed tym co nieznane, ale przede wszystkim przeciwdziałania różnorodnym zagrożeniom przyrodniczym i społecznym. Istniejąca wizja zagrożonego społeczeństwa i teza o „społeczeństwie strachu“ staje się realnością, czego wyrazem jest pojawienie się pojęć „labiryntu zagrożonego społeczeństwa” czy też „spirali globalnego zagrożenia” stworzonych przez Ulricha Becka.[60] Oznacza to, że ludzie jeszcze bardziej obawiają się o siebie, o swych najbliższych, o swe mienie, a to prowadzi do większego lęku przed przestępczością. Lęk ten jest tym większy, im mniejsze jest rozumienie zjawisk, a także, gdy główną rolę w tworzeniu poczucia zagrożenia odgrywa nie tylko skala przestępstw popełnionych w danym kraju, nie tylko ich zmiany jakościowe, ale przede wszystkim wzrost informacji o przestępczości, przekazywanych codziennie w środkach masowego przekazu. Takie informacje, postrzegane jako prawdziwe, wywołują realne konsekwencje.[61]

Do tego można dodać, że koncepcje powstawania lęku przed zagrożeniami stały się genezą subdyscypliny socjologicznej nazwanej socjologią ryzyka, której prekursorką była

[59] P. Łabuz, *Problematyka przewidywania rozwoju przestępczości – kierunki, obszary, tendencje*, [w:] (red.) W. Lis, *Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2015, s. 29-46.
[60] U. Beck, *Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne*, Suhrkamp Verlag, Berlin 2016, s. 76.
[61] J. Błachut, J. Czapska, J. Widacki, *Zagrożenie przestępczością*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa – Kraków 1997, s. 26.

Mary Douglas.[62] Jej następcami byli: Barbara Adam, Ulrich Beck, Joost van Loon,[63] John Adams,[64] Ulrich Beck,[65] Peter L. Bernstein[66] czy Deborah Lupton[67]. W Polsce badania w tym zakresie prowadzili: Maryla Goszczyńska[68] i Ryszard Studencki.[69] Należy przy tym wspomnieć, że psychologiczne aspekty zachowań ryzykownych były podstawą dokonań Alberta Bandury,[70] Richarda Jessor i Shirley Jessor,[71] Marvina Zuckermana i Davida Michaela Kuhlmana[72] czy innych uczonych.

Ulrich Beck nie uważa, że *współczesny świat jest bardziej niebezpieczny niż był kiedyś, jednak zmienił się rodzaj ryzyka, z jakim społeczeństwo obecnie musi się liczyć. Ryzyko wiąże się nie tylko z naturalnymi zagrożeniami, jakie były udziałem poprzednich pokoleń, ale z niepewnością, jaką stworzyli ludzie w procesie rozwoju społecznego, a także wskutek postępu nauki i techniki. Następuje „rozpad prawomocnego ładu świata" ustanowionego przez poprzednie pokolenia.* Jednak rosnące poczucie zagrożenia, spowodowane wzrastającym zjawiskiem przestępczości, powoduje to, że poszukuje się metod działań, które mogłyby prowadzić do ograniczenia lub też likwidacji zjawiska przestępczości.[73] Dokonując podziału zagrożeń w różnym stopniu destruktywnych dla społeczeństw, Ulrich Beck wymienia:

a) zagrożenia przedindustrialne – którymi były przede wszystkim zagrożenia przyrodnicze, b) zagrożenia epoki przemysłowej – którymi były zagrożenia przyrodnicze i techniczne, związane z rozwojem przemysłu i techniki, c) zagrożenia późnej nowoczesności, w których obok zagrożeń przyrodniczych i technicznych pojawiają się zagrożenia globalne.[74]

Z kolei według Anthony Giddensa, *obecne społeczeństwo wchodzi w fazę „drugiej nowoczesności", czyli fazę globalizacji instytucji. Zanika tradycyjne społeczeństwo*

---

[62] Patrz między innymi: M. Douglas, *Risk and Blame. Essays In Cultural Theory*, Routlege, London 1999; M. Douglas, A. Wildavsky, *Risk and Culture. An Essay on the Selection of Technological and Enviromental Dangers*, University of California Press, Berkeley 1982.
[63] B. Adam, U. Beck, J. van Loon, *The Risk Society and Beyond. Critical Issues for Social Theory*, Sage Publications Ltd, London 2000.
[64] J. Adams, *Risk*, Routledge, London-New York 2009.
[65] U. Beck, *Społeczeństwo ryzyka. W drodze do innej rzeczywistości*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2002, s. 120-121.
[66] P. Bernstein, *Przeciw bogom. Niezwykłe dzieje ryzyka*, WIG Press, Warszawa 1997.
[67] D. Lupton, *Risk*, Routledge, London-New York 2013.
[68] M. Goszczyńska, *Człowiek wobec zagrożeń. Psychologiczne uwarunkowania, oceny i akceptacja ryzyka*, Wydawnictwo Żak, Warszawa 1997.
[69] R. Studencki, *Zachowania w sytuacji ryzyka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2004.
[70] A. Bandura, *Teoria społecznego uczenia się*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
[71] R. Jessor, S. L. Jessor, *Problem Behavior and Psychosocial Development. A Longitudinal Study of Youth*, Academic Press, New York 1977.
[72] M. Zuckerman, D. M. Kuhlman, *Personality and Risk-Taking. Common Bisocial Factors*, Journal of Personality 2001, vol. 68, nr 6, s. 999-1029.
[73] U. Beck, *Społeczeństwo ryzyka…*, *op.cit.*, s. 120-121.
[74] *Ibidem*, s. 121.

przemysłowe, a jego miejsce zajmuje „społeczeństwo ryzyka", a wraz z nim porządek globalny. Kontrola społeczna to przede wszystkim kontrola ryzyka.[75]

Jak twierdził Zygmunt Bauman, powstanie *społeczeństwa ryzyka* jest konsekwencją zaniku bezpośrednich relacji międzyludzkich, charakterystycznego dla społeczeństw ponowoczesnych, postmodernistycznych, sieciowych, które zostały nazwane płynnym społeczeństwem. Relacje pomiędzy jednostkami są najczęściej powierzchowne, mają inny wymiar niż w społeczeństwach tradycyjnych. Rozwój nowoczesnych nośników informacji, w tym telefonii komórkowej czy Internetu, a zarazem łatwy dostęp do nośników informacji, w których niepotrzebna jest bezpośrednia styczność z drugim człowiekiem zubaża relacje społeczne typu *face to face* albo je całkiem eliminuje. Kontakty stają się coraz płytsze, nie ma takiej zażyłości, a często i „ciągu dalszego".[76]

Psycholodzy podkreślają, że lęk i strach to pojęcia synonimiczne, tym bardziej, że lęk przedmiotowy jest zazwyczaj strachem,[77] chociaż Józef Kozielecki uważa, że nie należy utożsamiać lęku ze strachem. Strach jest nieprzyjemnym stanem emocjonalnym, który sygnalizuje zewnętrzne niebezpieczeństwo, zaś lęk jest sygnałem niebezpieczeństwa wewnętrznego, z którego człowiek nie do końca zdaje sobie sprawę.[78] Można także dodać, że strach to obiektywny lęk sytuacyjny o znacznym nasileniu. Jest to reakcja lękowa na rzeczywiste lub urojone niebezpieczeństwo, w przebiegu której występuje znaczne zaburzenie emocjonalne i wegetatywne.[79] Okazuje się bowiem, że strach pełnił u człowieka decydującą rolę, pozwalając na zachowanie gatunku, mimo czyhających na niego różnorodnych niebezpieczeństw. Pragnienie uniknięcia niebezpieczeństw mobilizowała i alarmowała jednostkę, co prowadziło do mobilizacji organizmu, aby osiągnąć określony cel.[80]

Jak twierdzi Longin Klichowski, wszyscy ludzie się boją, co jest zjawiskiem całkiem naturalnym, a poza tym lęk towarzyszy człowiekowi przez całe życie, będąc u ludzi najczęściej występującym stanem emocjonalnym. Wynika to z poczucia zagrożenia, jakie towarzyszy życiu. Nie ma lęku bez uczucia zagrożenia, a codzienne życie stwarza mnóstwo nieuniknionych sytuacji, w których człowiek czuje się zagrożony, doznaje lęku obezwładniającego jego ciało i umysł. Lęk jest wyrazem braku bezpieczeństwa i zaufania połączonym z uczuciem zagubienia. Sytuacje stwarzające zagrożenie i niebezpieczeństwo

[75] A. Giddens, *Socjologia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 696-697.
[76] Z. Bauman, *Wieloznaczność nowoczesna, nowoczesność wieloznaczna*, PWN, Warszawa 1995, s. 79.
[77] A. Kępiński, *Lęk*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2002, s. 238.
[78] J. Kozielecki, *Koncepcje psychologiczne człowieka*, PIW, Warszawa 1976, s. 144-145.
[79] L. Klichowski, *Lęk. Strach. Panika. Przyczyny i zapobieganie*, Wydawnictwo Printer, Poznań 1994, s. 16.
[80] J. Ranschburg, *Lęk. Gniew. Agresja*, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1993, s. 38.

wzbudzają lęk i strach, co oznacza, że każdy człowiek w sytuacji zagrożenia zawsze będzie się bał.[81] Lęk jest strachem wobec zagrożeń pomyślanych, jest to strach antycypowany, strach jako reakcja na uprzytomnienie sobie możliwości danego niebezpieczeństwa, lęk odnosi się do niebezpieczeństw, trudności, kłopotów, sytuacji nieobecnych bezpośrednio, ale wyobrażonych.[82] Lęk jest uczuciem nie tylko całkiem normalnym, ale także ważnym dla człowieka. Jest podstawowym mechanizmem obronnym człowieka. Jest to bardzo złożone zjawisko, na które składa się odczucie emocjonalne oraz pewne zmiany fizyczne.[83] Można zatem spotkać co najmniej cztery rodzaje lęków: a) lęk przed rzeczami i miejscami, b) lęk przed ludźmi, c) lęk przed lękiem, d) lęk przed myślami.[84] Według Janusza Kozieleckiego można mówić o następujących rodzajach lęku: a) lęku normalnym, będącym reakcją proporcjonalną do rzeczywistego zagrożenia oraz uświadamiania sobie przyczyn tego zagrożenia, b) lęku neurotycznym, będącym nieproporcjonalnym do zagrożenia, wymagającym mechanizmów obronnych i blokady świadomości.[85]

Jaka jest zatem geneza lęku? Trudno jednoznacznie odpowiedzieć, tym bardziej, że można mówić o czterech grupach przeżyć lękowych: a) lęk biologiczny, b) lęk społeczny, c) lęk moralny, d) lęk dezintegracyjny.[86] Lęk biologiczny to lęk o utratę życia przez daną jednostkę, który może pochodzić zarówno z zewnątrz, ze świata otaczającego jednostkę, jak i z wewnątrz.[87] Lęk społeczny to obawa bycia ocenianym przez innych w prawdziwej lub wyobrażonej sytuacji społecznej.[88] Lęk moralny to swoista kara za naruszanie porządku moralnego, wewnętrzny niepokój, poczucie nieładu wewnętrznego, grzech jako śmierć duszy.[89] Lęk dezintegracyjny to lęk działający dezintegrująco na czynności psychiczne, który prowadzi do rozchwiania systemu wartości jednostki, do impulsywności jej zachowania, jest to lęk przed czymś niezwykłym.[90]

Według Józefa Pietera można mówić o przynajmniej dwóch formach: a) lęku przed przewidywanymi zagrożeniami, bez względu, czy jest to zagrożenie słuszne czy nie, b) lęku o szanse urzeczywistnienia zamierzeń, dążeń, życzeń, planów na przyszłość.[91] Według Zygmunta Baumana: *lęk to nazwa, jaką nadajemy naszej niepewności, naszej niewiedzy*

---

[81] L. Klichowski, *Lęk. Strach. Panika…op.cit.*, s. 10.
[82] J. Pieter, *Strach i odwaga*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1971, s. 58.
[83] T. Whitehead, *Pokonać lęk*, Wydawnictwo W.A.B. Warszawa 1995, s. 13.
[84] N. H. Wright, *Jak pokonać lęk*, Wydawnictwo Rodzinny Krąg, Warszawa, s. 15-17.
[85] J. Kozielecki, *Koncepcje…*, *op.cit.*, s. 146-147.
[86] A. Kępiński, *Lęk, op.cit.*, s. 236.
[87] *Ibidem*.
[88] M. Leary, R. M. Kowalski, *Lęk społeczny*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2001, s. 17.
[89] A. Kępiński, *Lęk, op.cit.*, s. 254-255.
[90] *Ibidem*, s. 246.
[91] J. Pieter, *op.cit.*, s. 58-66.

o zagrożeniu i o tym, co należy zrobić, co można, a czego nie można, żeby go natychmiast opanować albo odeprzeć, jeśli opanowanie go jest ponad nasze siły.[92]

Na tym tle pojawia się lęk jednostki przed nieznanym zagrożeniem, jakim może być bycie ofiarą przestępstwa. Lęk ten, wyolbrzymiany przez środki masowego przekazu, podsycony własnymi doświadczeniami lub wyobrażonymi sytuacjami, może wprowadzić przekonanie o zagrożeniu życia jednostki, przez co pojawia się określona reakcja organizmu na lęk, szczególnie w sytuacji bezpośredniego zagrożenia. Produkowana wówczas w nadmiarze adrenalina powoduje powstanie określonych reakcji organizmu na daną sytuację stresową.[93] Następuje przyśpieszenie oddechu, a także występują trudności w oddychaniu i uczucie duszności, następują zawroty głowy, uczucie słabości, omdlenia, rośnie tempo uderzeń serca, pojawiają się palpitacje, zwiększa się ciśnienie krwi, następuje drżenie ciała, pocenie się, dławienie w gardle, uczucie nudności lub kłucia w żołądku, poczucie odrealnienia (derealizacji) lub „depersonalizacji", myśli ulegają znacznemu rozchwianiu, występuje drętwienie i mrowienie, uderzenie gorąca, ból w klatce piersiowej lub złe samopoczucie, strach przed śmiercią, strach przed utratą zmysłów lub utrata kontroli.[94] Jednostka zaczyna się bać tak mocno, że paraliżowane są jej wszelkie reakcje.

Podobnie jest i ze strachem, który towarzyszy człowiekowi przez całe życie. Każdy człowiek boi się i dlatego potrzeba bezpieczeństwa jest podstawową potrzebą ludzką, niezbędną dla rozwoju prawdziwej uczuciowości i moralności. Każda żyjąca istota odczuwa strach. Bezpieczeństwo to symbol życia, jego brak to symbol śmierci. W zagrożeniu strach jest niezbędnym odruchem, pozwalającym wyrwać się z najgorszego. Gdy jednak strach staje się zbyt silny, patologiczny, sam powoduje sytuacje zagrożenia, prowadzi do wadliwych reakcji obronnych, może nawet spowodować śmierć ze strachu.[95] Strach to nie tylko uczucie, ale także fizyczna reakcja na to uczucie, które objawia się „fenomenem walki lub ucieczki".[96] Istnieją dwie odmiany strachu, a) strach pożądany, który pojawia się w sytuacji rzeczywistego zagrożenia, b) strach niepożądany, który pojawia się nawet wówczas, gdy rzeczywiste zagrożenie nie występuje i związany jest z psychiką jednostki.[97] U podłoża strachu leży uczucie niepokoju, obawy, napięcia wewnętrznego, lęku przeradzającego się w strach

[92] Z. Bauman, *Płynny lęk*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2008, s. 6.
[93] S. Trickett, *Spokojnie, to tylko panika. Jak sobie skutecznie radzić z atakami paniki*, Wydawnictwo Jedność, Kielce 2001, s. 15-16.
[94] R. Baker, *Strach i paniczny lęk. Mity a rzeczywistość*, Wydawnictwo Jedność, Kielce 2002, s. 10-11.
[95] L. Klichowski, *Lęk…, op.cit.*, s. 16.
[96] T. Whitehead, *Pokonać…*, *op.cit*., s. 13.
[97] J. Wolpe, D. Wolpe, *Wolni od lęku*, Wydawnictwo WiR Partner, Kraków 1999, s. 20-21.

z wszystkimi jego następstwami do stanu osłabienia, niemocy, bezruchu, omdlenia czy też stanu pobudzenia, podniecenia, ucieczki.[98]

W społecznej percepcji ryzyka bycia ofiarą przestępczości ważną rolę odgrywa subiektywne odczucie, że można w określony sposób zwiększyć albo zmniejszyć ryzyko bycia ofiarą. Wprawdzie, jak pisał Janusz Kozielecki, *ryzyko jest odwiecznie włączone w porządek świata, występuje w każdej dziedzinie aktywności człowieka*,[99] jednak, co innego ryzykować w sposób świadomy, narażając się na zagrożenie własnego życia, a co innego ryzykować w sposób społeczny, niejako drugorzędny, bez własnego w to wkładu, jako przypadkowa ofiara zabójstwa, zgwałcenia, włamania, pobicia czy innego zachowania przestępczego.

Także jedną z przyczyn pojawiania się lęku i strachu przed przestępczością i innymi zjawiskami traktowanymi jako problemy społeczne jest oddziaływanie środków masowego przekazu, na co zwraca uwagę Brunon Hołyst.[100]

Należy przy tym zaznaczyć, że koncepcji powstawania lęku przed przestępczością jest wiele, przy czym wskazuje się na teorie powstałe na gruncie kryminologii, psychologii i socjologii.[101] W związku z tym można spotkać trzy zasadnicze modele wyjaśniania lęku przed przestępczością, w tym: a) na płaszczyźnie makrospołecznej, przyjmującej perspektywę problemu społecznego, w której istotne jest oddziaływanie dysfunkcjonalnych zjawisk społecznych na zachowania jednostkowe i grupowe, b) na płaszczyźnie mikrospołecznej, przyjmującej perspektywę kontroli społecznej, w której ważną rolę odgrywa znaczenie stabilności społeczności lokalnych dla kształtowania poczucia bezpieczeństwa mieszkańców, c) na płaszczyźnie indywidualnej, przyjmującej perspektywę wiktymizacyjną, która zakłada, że lęk przed przestępczością jest rezultatem obciążających jednostkę indywidualnych doświadczeń i polega na byciu ofiarą przestępstwa.[102]

W związku z tym można wskazać na istnienie różnych płaszczyzn wyjaśniania lęku przed przestępczością i innymi zachowaniami dysfunkcjonalnymi, a wśród nich:[103]

---

[98] L. Klichowski, *op.cit.*, s. 16.
[99] J. Kozielecki, *O człowieku wielowymiarowym. Eseje psychologiczne*, PWN, Warszawa 1988, s. 118.
[100] B. Hołyst, *Psychologia kryminalistyczna*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2004, s. 761-776.
[101] Patrz: P. Ostaszewski, *Lęk przed przestępczością*, LEX a Wolters Kluwer business, Warszawa 2014, s. 34-79.
[102] W. Pływaczewski, *Zagrożenie przestępczością a poczucie bezpieczeństwa w społecznościach lokalnych w świetle badań*, [w:] (red.) S. Pikulski, *Prawne i administracyjne aspekty bezpieczeństwa osób i porządku publicznego w okresie transformacji ustrojowo – gospodarczej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2000, s. 105-107.
[103] *Ibidem*.

1. Płaszczyzna problemów społecznych w wyjaśnianiu lęku przed przestępczością. Jest perspektywą, która wskazuje, że ogólna wiedza przeciętnego obywatela na temat przestępczości jest nieduża, stąd łatwo może on ulec przekonaniu, że przestępczość kryminalna jest najbardziej rozpowszechniona. Uważa się powszechnie, że tylko takie rodzaje przestępczości, jak: zabójstwa, gwałty, kradzież mienia prywatnego, kradzież rozbójnicza, wymuszenie rozbójnicze, kradzież z włamaniem, rozboje są tymi, o których warto mówić i którym należy poświęcić więcej uwagi. Przekonanie to jest tym bardziej prawdziwe, że środki masowego przekazu dużo miejsca poświęcają właśnie takim rodzajom przestępstw, gdyż przestępstwa „białych kołnierzyków" nie są medialne, tym bardziej, że dzieją się w „ciszy gabinetów". Związane to jest ze specyfiką mediów, które chcą pokazywać sprawy szokujące, a nie kwestie zwykłe, proste, pozbawione charakteru sensacji. Dlatego pojawia się lęk przed możliwością stania się ofiarą przestępczości, co przejawia się tym, że dana osoba boi się, niezależnie od tego, czy lęk ten ma charakter realny, wynikający z własnych doświadczeń, czy też ma charakter wyobrażeniowy, zbudowany na bazie doświadczeń innych, czy też informacji środków masowego przekazu. Lęk, który ma zabarwienie negatywne, rodzi kolejne negatywne zachowania, gdyż obawa przed wiktymizacją ogranicza wydatnie zakres kontaktów międzyludzkich, rodzi wzajemną podejrzliwość i nieufność, a też ewokuje zachowania agresywne w stosunku do sprawców czynów karalnych. Istotne jest także i to, że utrata poczucia bezpieczeństwa wpływa na zwiększenie rygoryzmu społecznego w odniesieniu do postępowania z przestępcami.[104] Według Janiny Czapskiej, lęk przed przestępczością generuje określone zachowania społeczne, tym bardziej, że zjawiska postrzegane jako realne, wywołują realne konsekwencje. Zwiększająca się liczba osób postrzegających przestępczość jako problem społeczny musi wpływać na odczuwane przez nich zagrożenie przestępczością, co rzutuje na ich zachowanie. Z tego też powodu pojawia się chęć ograniczania własnej swobody poruszania się, szczególnie wieczorami i nocą, unikania miejsc uznawanych za niebezpieczne, montowania w domach i mieszkaniach dodatkowych zabezpieczeń przed włamaniem, a także zwiększenie podejrzliwości w stosunku do niektórych grup ludzi. W ten sposób poczucie zagrożenia wywołuje ograniczenie własnej wolności i społeczne wyobcowanie. Prowadzi to również do zmniejszania akceptacji dla takich instrumentów polityki karnej, jak dekryminalizacja

[104] B. Sygit, *Przestępcy i ich ofiary*, Polski Dom Wydawniczy Ławica, Poznań 1995, s. 243-244.

czy resocjalizacja oraz do zwiększenia aprobaty dla zaostrzania kar i rozszerzania katalogu czynów zabronionych przez prawo. Odczuwane poczucie zagrożenia może umacniać przeświadczenie, że sprawca nie zostanie sprawiedliwie ukarany, a ofiara przestępstwa nie ma możliwości uzyskania rzeczywistej rekompensaty za poniesione straty.[105] Społeczność zagrożona pozostaje społecznością zróżnicowaną, w której na sytuację zagrożenia jednostki będą w rozmaity sposób reagować. Najbardziej liczna grupa osób zajmie postawę bierną, spowodowaną niewiarą w to, że można w danych warunkach coś zmienić, niewiarą w siebie, fatalizmem życiowym, a także przekonaniem, że zagrożenie zostanie usunięte przez kompetentne instytucje lub osoby czy siły transcendentalne. Kolejna grupa ludzi będzie starać się uniknąć niebezpieczeństwa, wydostając się z sytuacji zagrożenia, czasem prowokując inne niebezpieczeństwo. Kolejna grupa osób, najmniej liczna, będzie działać na rzecz społeczności, której są członkami, aby usunąć przyczyny zagrożenia i niepewności.[106] Dlatego też w wyjaśnianiu lęku przed przestępczością należy zwrócić uwagę na to, że w samym rozumieniu pojęcia „bezpieczeństwo" istotne jest to, jaki jest sposób: a) odczuwania bezpieczeństwa, b) rozumienia bezpieczeństwa c) określania bezpieczeństwa.[107] Jeśli przyjąć, że w społeczeństwie te trzy przesłanki są internalizowane poprawnie, to wówczas można twierdzić, że istnieje określony lęk przed przestępczością, a zatem należy poprawić stan bezpieczeństwa ludności, stosując określone metody. Gdy jednak wymienione przesłanki są niepoprawnie rozumiane i interpretowane, to wówczas istnieje dysonans w rozumieniu bezpieczeństwa, a lęk przed byciem ofiarą przestępstwa będzie o wiele większy niż samo zagrożenie przestępczością. W podsumowaniu analizy tej płaszczyzny wyjaśniania lęku przed przestępczością można za Marianem Filarem zauważyć, że *jednym z podstawowych praw człowieka jest prawo do życia w pokoju. Prawo to ma dwa aspekty: międzynarodowy i wewnętrzny. Pierwszy z nich oznacza bezpieczeństwo przed zagrożeniem zewnętrznym, zwłaszcza groźbą agresji ze strony innego państwa i ma charakter prawnomiędzynarodowy. Drugi (...) ma charakter wewnętrzny i dotyczy głównie prawa do życia przy braku zagrożenia ze strony tzw. patologii społecznej, w tym w szczególności ze strony przestępczości. Zjawiskiem ściśle*

[105] J. Czapska, *Poczucie społecznego zagrożenia przestępczością*, [w:] (red.) J. Błachut, J. Czapska, J. Widacki, *Zagrożenie przestępczością*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa – Kraków 1997, s. 26-27.
[106] T. Kowalak, *Niepewność społeczna jako kwestia społeczna*, [w:] (red.) B. Rysz-Kowalczyk, *Studia o kwestiach społecznych*, Wydawnictwo IPS Uniwersytet Warszawski, Warszawa 1991, s. 179-180.
[107] E. Przewodzki, *Bezpieczeństwo…*, *op.cit*. s. 7-8.

z przestępczością związanym i równie niebezpiecznym jak przestępczość jest strach przed przestępczością. Jak wykazały badania, strach przed przestępczością rośnie dwa razy szybciej niż przestępczość, wedle postępu geometrycznego. (...) Strach przed przestępczością, obok powodowania stanu psychicznego dyskomfortu obywateli, co w istotny sposób narusza ich prawo do życia w pokoju, ma też niezwykle niekorzystne następstwa ogólniejsze, politycznej natury. Stwarza bowiem podatny grunt dla rozwoju tendencji totalitarnych, które pod hasłami tzw. skutecznej walki z przestępczością, sięgają do rozwiązań nadzwyczajnych i stwarzają istotne zagrożenie dla podstaw demokratycznego ładu współczesnego państwa. Całkowite wyeliminowanie przestępczości, co za tym idzie, strachu przed przestępczością jest ideologiczną utopią.[108] Nie ma możliwości, aby całkowicie zredukować lęk przed przestępczością, podobnie jak trudno jest wyeliminować całkowicie przestępczość. Przecież prawo nie może nikomu zagwarantować, że nie stanie się ofiarą przestępstwa, chociaż może zapewnić skuteczne ściganie sprawcy czynu karalnego, a także jego sprawiedliwe osądzenie i ukaranie.

2. Płaszczyzna kontroli społecznej w wyjaśnianiu lęku przed przestępczością pozwala stwierdzić istnienie systemu kontroli społecznej w danej społeczności lokalnej. W takim przypadku bezpieczeństwo mieszkańców społeczności lokalnej jest postrzegane przez pryzmat bezpieczeństwa osobistego jednostki, obserwowanego w jego miejscu zamieszkania. Jednostka może odczuwać komfort subiektywnego bezpieczeństwa, jeśli spełniła wszystkie zalecenia związane z bezpieczeństwem najbliższego otoczenia. Może czuć się bezpiecznie w środowisku lokalnym, jeśli środowisko to spełniło przynajmniej w niezbędnym zakresie wymagania związane z bezpieczeństwem. Poza tym jednostka może czuć się bezpiecznie, żyjąc w określonej zbiorowości, jeśli ta zbiorowość czyni starania o to, aby mieszkańcy nie odczuwali strachu przed przestępczością, a więc podejmując działania na rzecz zwiększenia poczucia bezpieczeństwa wśród mieszkańców, nie zaniedbując wszelkich działań, które mają na celu zmniejszenie się skali niebezpieczeństwa społecznego oraz wdrażając czynności wobec osób łamiących obowiązujące prawo, chcąc osiągnąć cele społeczne kosztem innych. Jeśli jednostka będzie się czuła bezpiecznie w swej społeczności lokalnej, to będzie chętniej podejmować inicjatywy społeczne,

[108] M. Filar, *Bezpieczeństwo lokalne – profilaktyka przestępczości – prawa człowieka*, [w:] (red.) J. Filar, *Problemy bezpieczeństwa lokalnego. Materiały I Konferencji Krajowej - Toruń 10 XII 1993*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 1995, s. 7-8.

wspierając poczynania lokalnych władz, postrzeganych w korzystnym świetle. Dzieje się tak dlatego, że w wymiarze lokalnym istnieje wysoka wrażliwość ludzi na problemy innych oraz na problemy całego środowiska społecznego. W ramach funkcjonowania społeczności lokalnej, dla zachowania jej dobra wspólnego zachodzi proces społecznego zbliżenia się ludzi do siebie i występuje wysokie poczucie odpowiedzialności przybierającej postać podmiotowo-kompensacyjną.[109] Według Agnieszki Skrabacz: *zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego jest jednym z podstawowych zadań, jakie przyjęło na siebie państwo. W celu realizacji tego obowiązku powołano szereg struktur organizacyjnych i instytucji prawnych, których statutowym zadaniem jest zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego. Są to Policja, straże gminne, Straż Graniczna, Żandarmeria Wojskowa oraz instytucje administracyjne, a też straże i inspekcje. Jednak coraz częściej w działania na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego włączają się obywatele, ponieważ to oni najczęściej są ofiarami działalności przestępczej, szczególnie pospolitej przestępczości kryminalnej. Zgodnie z zasadą pomocniczości, to właśnie obywatele w coraz większym stopniu przejmują współodpowiedzialność za los własnej rodziny i otoczenia. Każdy obywatel, poprzez aktywność samorządową oraz organizacji pozarządowych, wspierać powinien działania organów państwa na rzecz porządku publicznego, czego efektem będzie poprawa poczucia bezpieczeństwa, zarówno personalnego, publicznego, jak i narodowego*.[110] Zauważyć więc można zainteresowanie tym, aby także członkowie danej społeczności lokalnej mieli coś do powiedzenia w zakresie przeciwdziałania przestępczości albo też w tworzeniu poczucia bezpieczeństwa. Anthony Giddens stwierdza, że *zapobieganie przestępczości i osłabianie strachu przed zbrodnią to sprawy ściśle związane z odbudową społeczności. Jednym z najbardziej znamiennych w kryminologii w ostatnich latach było odkrycie, że zanik uprzejmości w życiu codziennym ma bezpośredni związek z przestępczością. Przez wiele lat interesowano się prawie wyłącznie poważnymi przestępstwami, grabieżami, napadami, użyciem przemocy. Drobniejsze przestępstwa i różne formy zakłócania porządku mają jednak tendencję do kumulowania się. Mieszkańcy niebezpiecznych dzielnic miast europejskich*

[109] A. Żukiewicz, *Bezpieczeństwo publiczne a aktywizacja sił społecznych*, [w:] (red.) A. Żukiewicz, *Bezpieczeństwo publiczne u progu XXI wieku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002, s. 45.

[110] A. Skrabacz, *Organizacje pozarządowe w tworzeniu bezpieczeństwa narodowego III RP (w świetle integracji z Unią Europejską)*, Zeszyty Problemowe Towarzystwa Wiedzy Obronnej 2003, nr 2 (33), s. 140-141.

i amerykańskich, poproszeni o opisanie swoich problemów, wymieniali porzucone samochody, graffiti, prostytucję, gangi młodzieżowe i podobne zjawiska. Ludzie dają swoim lękom wyraz przez konkretne zachowania: wyprowadzają się w miarę możności z zagrożonych dzielnic, zakładają solidne zamki w drzwiach i kraty na okna, unikają miejsc publicznych. Bezkarne naruszanie porządku publicznego to sygnał, że dany obszar nie jest bezpieczny. Wystraszeni obywatele starają się nie chodzić po ulicach, stronią od niektórych miejsc, ograniczają swe normalne czynności. Za fizycznym wycofaniem idzie wycofanie się z ról, polegających na wzajemnym wspieraniu się, a tym samym zarzucenie mechanizmów kontroli społecznej sprzyjających uprzejmym zachowaniom w obrębie społeczności. Skutek jest taki, że okolica, w której doszło do naruszenia tkanki życia miejskiego i relacji społecznych, staje się bardziej podatna na coraz poważniejsze naruszenia porządku publicznego i poważną przestępczość. (...) Często się słyszy, że ludzie mają skłonność do irracjonalnego lęku przed zbrodnią. Starsze osoby, zwłaszcza zamieszkałe w ubogich dzielnicach, boją się na ogół, że zostaną obrabowane, podczas gdy prawdopodobieństwo takiego zdarzenia jest niewielkie. Ludzie młodzi o wiele częściej mogą paść ofiarą napadu niż starsi. Nie uwzględnia się przy tym jednak, że osoby obawiające się przestępców zmieniają swe zachowanie tak, by unikać potencjalnie groźnych sytuacji, nie wychodzą z domu po zmroku, i tak dalej. Ryzyko, że padnie się ofiarą zbrodni, wydaje się niższe, niż przypuszczamy. Utrzymywanie porządku polegające na współpracy zakłada nie tylko wciągnięcie do tej akcji samych obywateli, ale i zmianę typowej policyjnej mentalności. Większość krajów przyjęła „profesjonalny model pracy policji", wprowadzany od końca lat pięćdziesiątych. Polega on na tym, że policja zajmuje się głównie poważną przestępczością, czemu służy między innymi centralizacja władzy policyjnej, również na płaszczyźnie ponadnarodowej. Jednak decentralizujące skutki globalizacji dotyczą także pracy policji. Nacisk, jaki znów bardziej się kładzie na zapobieganie przestępczości niż na środki przymusu, może iść w parze z reintegracją policji w lokalnej społeczności.[111] Najlepsze do pokazania są tutaj doświadczenia amerykańskie, a szczególnie doświadczenia z Nowego Jorku, które mogą pomóc w rozwiązaniu problemu przestępczości, a także w zmniejszaniu się poczucia lęku przed nią. Burmistrz Nowego Jorku Robert W. Giuliani był zdania, *że wielka*

[111] A. Giddens, *Trzecia droga. Odnowa socjaldemokracji*, KiW, Warszawa 1999, s. 78-80.

przestępczość rodzi się z małej. I miał rację.[112] W 1993 roku ogłosił plan przemienienia Nowego Jorku w najbezpieczniejsze miasto w Stanach, co spotkało się z niedowierzaniem obserwatorów. W 1997 roku w Nowym Jorku nastąpił spadek o blisko 40% najcięższej przestępczości, a w 2000 roku obniżył się o 68% w stosunku do 1994 roku. Liczbę zabójstw udało się zmniejszyć z około 2000 na początku lat 90-tych do 667 w 2000 roku. Podstawą działalności było założenie, że należy zwalczać drobną przestępczość. To właśnie ta pozornie mało uciążliwa przestępczość – prostytucja, graffiti, drobne kradzieże w sklepach i na ulicach, prowadzenie pojazdu po pijanemu, a nawet przechodzenie przez ulicę w niebezpiecznych miejscach tworzy idealny klimat dla wzrostu poważniejszej przestępczości, w tym funkcjonowania gangów, handlarzy narkotyków, zabójców. Poza tym założono, że ludzka wrażliwość na drobną przestępczość i wykroczenia zmniejsza się, co prowadzi z kolei do tolerancji dla przestępstw. Zbyt dużo tolerancji dla malarzy graffiti, pijanych kierowców i ludzi zaśmiecających miasto prowadzi do tolerancji dla handlarzy narkotyków, a to do tolerancji dla zbrodni.[113] W Nowym Yorku szef Policji William Bratton wprowadził program „Jakość życia", który był realizowany za rządów burmistrza Rudolpha Giulianiego, a celem programu było zdobycie „przewagi" nad przestępczością w mieście i polegało na tworzeniu bezpiecznych przestrzeni w dzielnicach miasta, które rozrastały się w miarę upływu czasu.[114] Należy przy tym dodać, że współczesne koncepcje zapobiegania przestępczości w miastach, na bazie tego, co zostało dokonane w Nowym Jorku, widzą powiązanie przestrzeni miejskiej z przestępczością. Miejscami o nasileniu przestępczości są: a) generatory strachu (Generators of fear) – miejsca opuszczone, wzbudzające poczucie strachu, kojarzone z występowaniem zachowań aspołecznych, b) punkty zapalne (Trouble spots) – miejsca koncentracji zachowań przestępczych i aspołecznych, c) beczki miodu (Barrels of honey) – restauracje, dyskoteki, puby, nocne sklepy, gdzie koncentruje się życie nocne i ludzie przesiadują dłużej niż powinni, d) zbyt duże obiekty (Too big objects) – supermarkety, galerie, e) generatory ruchu (Generators of the movement) – dworce, deptaki, ciągi komunikacji pieszej, w których jest nasilona ruchliwość ludzi, stwarzającą większą anonimowość, co sprzyja popełnianiu przestępstw.[115] Ilustruje to także teoria

[112] M. Kwaśniewski, M. Luboś-Harny, *Przepis na chuligana. Publikacja dla dorosłych. Stosować codziennie*, Urząd Miasta Krakowa, Instytut Bezpieczeństwa Publicznego, Kraków 2002, s. 35.
[113] Z. Bartuś, *Bezpiecznie jak w Nowym Jorku*, Dziennik Polski 2000, nr 198 z dnia 25.08.2000 roku.
[114] W. Bratton, *Preventive Program "Quality of the Life"*, City of NY Department of Police, New York 1999.
[115] F. Skiba, *Duże miasta i ich problemy społeczne*, Przegląd Policyjny 2013, nr 1, s. 217.

„wybitych szyb" G. L. Kellinga i C. M. Colesa, która kładzie nacisk na właściwe utrzymanie przestrzeni miejskiej i zarządzanie nią. Zakłada, że jeśli choć jedna szyba zostanie wybita w budynku, spowoduje to dalsze wybijanie szyb. Budynek, który sprawia wrażenie zaniedbanego, pozbawionego nadzoru, prowokuje zachowania niezgodne z normami. Degradacja przestrzeni publicznej prowokuje drobną przestępczość, a ta w konsekwencji może przekształcić się w przestępczość „cięższego kalibru".[116] Innym programem przeciwdziałania przestępczości i ograniczaniu lęku przed nim jest Program CAPS (Chicago Alternative Policing Strategy).[117] CAPS jest programem, w którym podmiotem działania są mieszkańcy danego rejonu. Zakłada, że nawet najofiarniejsza praca Policji nie wystarczy, aby utrzymać porządek na ulicach. Dlatego też, aby efekt był zauważalny, wymaga się współpracy policji z mieszkańcami i przedstawicielami innych organizacji miejskich. Funkcjonariusze policji zgłaszają się na wezwania obywateli, stoją na straży prawa i aresztują kryminalistów, ale pracują też, aby nie dopuścić do zbrodni, zlikwidować ją zanim dojdzie do tragedii. Rozstrzygają oni ponadto problemy danej społeczności miejskiej. Członkowie społeczności nie są biernymi uczestnikami akcji policyjnych, w CAPS zostają zaangażowani w rozstrzyganie problemów przestępczości. Osoby prywatne, agencje cywilne, kluby osiedlowe, firmy, organizacje kościelne stają się partnerami w CAPS. Organizacje miejskie wykonują swoją część, poprawiając i ulepszając miejsca, które stanowią siedlisko zbrodni, takie jak porzucone samochody, opuszczone budynki, niedziałające latarnie, wyzywające napisy na murach, itd.[118] Na tym tle widoczne jest, że społeczność lokalna jest ważnym ogniwem w tworzeniu bezpieczeństwa lokalnego, a bezpieczeństwo lokalne to stan wewnątrz gminy, regulowany przez zespół norm prawnych i pozaprawnych, których przestrzeganie umożliwia normalne współżycie ludzi w gminie w określonym miejscu i czasie.[119]

3. Płaszczyzna wiktymologiczna w analizie indywidualnego lęku przed przestępczością pozwala zauważyć, że lęk osoby, która była już ofiarą przestępstwa, wpływa na postrzeganie przestępczości w ogóle. Można stwierdzić, że bezpośrednimi

[116] G. L. Kelling, C. M. Coles, *Wybite szyby. Jak zwalczyć przestępczość i przywrócić ład w najbliższym otoczeniu*, Wydawnictwo Media Rodzina, Poznań 2000.
[117] Patrz: *Chicago Alternative Policing Strategy*, City of Chicago Department of Police, Chicago 1996; *Wspólne szkolenie mieszkańców i policji. Podręcznik*, City of Chicago Department of Police, Chicago 1996
[118] Patrz: *Wejdź w rytm rejonu*, City of Chicago Department of Police, Chicago 1996.
[119] S. Płowucha, *Straże komunalne – prawne podstawy działania, kompetencje w zakresie bezpieczeństwa lokalnego*, [w:] (red.) J. Filar, *Problemy bezpieczeństwa lokalnego. Materiały I Konferencji Krajowej - Toruń 10 XII 1993*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 1995, s. 32.

konsekwencjami czynu przestępczego może być: a) śmierć ofiary lub doznanie trwałego kalectwa, b) doświadczenie szoku emocjonalnego, które może nieść za sobą poważne następstwa psychologiczne, c) stygmatyzacja ofiary oraz negatywne jej naznaczenie, np. w przypadku zgwałcenia, d) pozbawienie ofiary własności, której potrzebuje albo która ma dla niej znaczenie osobiste.[120] Pojawia się więc zagadnienie roli ofiary w genezie przestępstwa, na co zwracają uwagę Izabela Nowicka i Agnieszka Choromańska.[121] Dlatego tak wiele koncepcji przyczyn przestępczości zakłada istnienie takiej roli ofiary w genezie przestępstwa. Zakłada się, że ofiara wywołuje zachowanie przestępcze, przekształcając tym samym sprawcę potencjalnego w sprawcę faktycznego, co w dalszej kolejności oznacza, że: a) czyny przestępcze mogą być wyjaśniane zachowaniem się ofiary, b) przestępca jest pasywny, a podejmuje działanie w wyniku zachowania się ofiary, c) zachowanie się ofiary jest koniecznym i wystarczającym warunkiem podjęcia działań przestępczych, d) gdy zamiar ofiary może być odtworzony na podstawie jej późniejszej wiktymizacji.[122] Bez względu jednak na przyczynę wiktymizacji, ofiara przestępstwa jest osobą, która doznała jakichkolwiek szkód z powodu jakiegokolwiek czynu przestępczego. Wśród szkód, jakich doznaje ofiara przestępczości, są: a) bezpośrednie lub pośrednie straty finansowe, które są inne niż utrata dochodów, b) szok psychiczny i nerwowy, c) zniekształcenia, d) utrata nadziei życiowych, e) osamotnienie, f) ból i cierpienie.[123] Kolejną ważną kwestią są typy ofiar przestępstw. Według Wiesława Pływaczewskiego wyróżnia się: a) Osoby świadomie zapobiegające lub unikające sytuacji przestępstwa, które zrobiły wszystko, aby zminimalizować ryzyko przestępstwa, skrupulatnie przestrzegające zaleceń prewencji kryminalnej, sugerowanej przez specjalistów, ale stały się ofiarami przestępstwa wskutek oddziaływania przestępczego, co oznacza, że są całkowicie niewinne w tym zakresie. b) Osoby standardowo (konwencjonalnie) ostrożne, które rutynowo zabezpieczają się przed przestępczością, wykonując niezbędne minimum. To osoby, które swym wyglądem, zachowaniem nie prowokują potencjalnych przestępców, ale które nie są całkowicie niewinne, gdyż tylko w minimalnym stopniu zabezpieczyły się przed przestępczością. c) Osoby ułatwiające

[120] E. Bieńkowska, C. Kulesza, *Europejskie standardy kształtowania sytuacji ofiar przestępstw*, Temida 2, Białystok 1997, s. 120.
[121] I. Nowicka, A. Choromańska, *Sytuacja prawna i wiktymologiczna ofiary czynu zabronionego będącego wykroczeniem*, Przegląd Policyjny 2010, nr 4, s. 170-189.
[122] E. Bieńkowska, C. Kulesza, *Jak postępować z ofiarami przestępstw. Poradnik dla praktyków*, Dom Wydawniczy TOTUS, Białystok 1992, s. 30-31.
[123] E. Bieńkowska, C. Kulesza, *Europejskie standardy…*, *op.cit*. s. 41.

przestępczość wskutek własnego niedbalstwa, stwarzające okazję potencjalnym przestępcom, które nie stosują żadnych, nawet standardowych metod prewencyjnych przeciwdziałania przestępczości. Osoby takie są częściowo winne, gdyż zachowując się nieodpowiedzialnie, biernie, bezmyślnie prowokują czyn przestępczy. d) Przyśpieszający inicjatorzy to osoby, które są świadomymi ofiarami przestępczości, które poprzez działania przekraczające granice niedbalstwa, z powodu świadomej niefrasobliwości, a nawet „głupoty" stają się ofiarami przestępstwa. Osoby te są zasadniczo winne przestępczości, chociaż ich zachowania można byłoby zaliczyć do sfery osób z dobrymi intencjami, które przez przypadek stały się ofiarami przestępstw. e) Prowokujący spiskowcy to osoby, które są ofiarami odpowiedzialnymi w znacznym stopniu za przestępstwo, które wprawdzie nie przyczyniły się bezpośrednio do czynu przestępczego, ale nie pozostawiając niczego przypadkowi, same sprowokowały czyn przestępczy, oczekując z tego tytułu odszkodowań, rekompensat. Są to osoby zasadniczo winne, które znają sprawców czynu przestępczego. f) Osoby czynnie pozorujące to takie, które faktycznie nie są ofiarami, lecz osobami całkowicie winnymi, które zgłaszają czyn przestępczy w celu osiągnięcia własnych korzyści, udają, że są ofiarami, zmyślając całe wydarzenie dla własnych, nieuczciwych celów.[124] Ewa Bieńkowska wśród ofiar przestępstw wymienia: a) ofiary nieuczestniczące (a więc nieobecne fizycznie, w przypadku kradzieży z włamaniem), b) ofiary ukryte lub predestynowane (ofiary fikcyjne i abstrakcyjne), c) ofiary prowokujące, d) ofiary uczestniczące (stające się nimi „na własną prośbę"), e) ofiary fałszywe (gdy istnieje zgoda ofiary na to, by być ofiarą).[125] Podsumowując te kwestie, należy zwrócić uwagę na to, że wiktymizująca sytuacja przestępstwa wpływa mocno na jednostkę i na jej postrzeganie przestępczości w ogóle, a to z kolei wzmaga strach przed przestępczością. Lęk, który ma charakter psychiczny, przekształca się w stałe uczucie lęku przed przestępstwem, a to z kolei wpływa na kondycję psychiczną i społeczną jednostki. To zaś musi wpływać na postrzeganie bezpieczeństwa własnego jednostki, które przekształca się w społeczne postrzeganie bezpieczeństwa. Można także mówić o wtórnej wiktymizacji, gdy ofiara przestępstwa staje się naznaczona

[124] W. Pływaczewski, *Rola ofiary w genezie przestępstwa kradzieży samochodu*, [w:] (red.) W. Pływaczewski, *Kradzieże samochodów. Raport*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 1996, s. 45-47.
[125] E. Bieńkowska, *Wiktymologia. Podstawowe pojęcia i kierunki badawcze*, Studia Prawnicze 1976, Zeszyt 3 (49).

społecznie.[126] Także istotne jest to, że często ofiary przestępstw nie meldują policji o popełnionych wobec nich czynach przestępczych. Czynią to gdyż: a) uważają przestępstwo lub szkodę za zbyt błahą, b) obawiają się zemsty przestępców, c) wyrazili zgodę na przestępcze działania sprawcy, d) straty są minimalne, a postępowanie karne narazi pokrzywdzonego na utratę czasu, e) straty są mniejsze niż możliwe do uzyskania korzyści, f) ofiara obawia się kompromitacji moralnej, g) pokrzywdzony ma antagonistyczny stosunek do policji, h) pokrzywdzony nie jest przekonany o słuszności sankcji karnych za określone przestępstwo, i) ofiara nie wierzy w skuteczność organów ścigania, a szczególnie w wykrycie sprawcy, j) pokrzywdzony nie chce brać w ogóle udziału w procesie, k) pokrzywdzony poszukuje sprawiedliwości w drodze samosądu, l) gdy ofiara chce zapomnieć o swym pokrzywdzeniu, m) gdy ofiara nie chce sprawcy „łamać życia", n) gdy łączy ofiarę ze sprawcą więź osobista, rodzinna lub inna podobna, o) gdy nacisk grupy społecznej, w której funkcjonuje pokrzywdzony, jest przeciwny poinformowaniu o czynie przestępczym organów ścigania, p) gdy dotychczasowe doświadczenia ofiary, związane z uczestnictwem w wymiarze sprawiedliwości, odstraszają ją od ponownej drogi sądowej, r) z powodu niewłaściwego przyjęcia przez policję w trakcie zgłaszania o przestępstwie, odsyłanie do innej jednostki, na inny dzień, lekceważenie strat. [127] Dlatego tak ważna jest postawa policjantów podczas zgłaszania czynów przestępczych, a także zachowanie się wobec ofiar przestępstw.[128] Inne powinno być zatem zachowanie policjantów wobec ofiar, które zostały okradzione, pobite, inne wobec ofiar zgwałceń czy przemocy seksualnej, inne wobec osób dorosłych, a jeszcze inne wobec osób nieletnich i małoletnich.

Podsumowując, należy zwrócić uwagę na fakt, że bezpieczeństwo w społecznościach lokalnych zbudowane jest z wielu elementów, jednak jednym z istotniejszych jest społeczne poczucie bezpieczeństwa. Kształtowanie tego poczucia winno być tak prowadzone, aby lęk mieszkańców danej społeczności lokalnej przed przestępczością był na jak najniższym poziomie. Dlatego też istotne są perspektywy analizy poczucia bezpieczeństwa. Niech podsumowaniem będzie zdanie wypowiedziane przez Pawła Ostaszewskiego, że *na poziomie*

[126] Patrz: M. Bobrowicz, *Wiktymizacja wtórna*, [w:] (red.) L. Mazowiecka, *Wiktymizacja wtórna. Geneza, istota i rola w przekształcaniu polityki traktowania ofiar przestępstw*, LEX a Wolter Kluwer business, Warszawa 2012, s. 32-36.
[127] T. Cielecki, *Ofiary przestępstw w prewencyjnej strategii przeciwdziałania przestępczości*, Wydawnictwo Szkoły Policji w Słupsku, Słupsk 1999, s. 8.
[128] T. Cielecki, *Policja a ofiary*, [w:] (red.) T. Cielecki, *Poszanowanie godności ofiar przestępstw*, Centrum Szkolenia Policji, Legionowo 2002, s. 83-117.

jednostkowych czy psychologicznych procesów lęk przed przestępczością może być rozumiany jako jeden z rodzajów doświadczania emocji, jako sposób poznawczego oceniania ryzyka i zagrożenia oraz jako jedna z możliwych reakcji na takie ryzyko i zagrożenie. Na poziomie grup społecznych i całych społeczeństw lęk przed przestępczością można rozumieć jako wyraz ogólnego dobrostanu ludzkich zbiorowości czy inaczej, ich szeroko rozumianego poczucia bezpieczeństwa, stanu więzi społecznych, obecności konfliktów lub przeciwnie, ładu społecznego.[129] I jest to pozytywna konstatacja autora, gdyż o wiele „łatwiejsze" jest kształtowanie społecznego poczucia bezpieczeństwa przez władze lokalne niż przeciwdziałanie indywidualnemu, psychologicznie kształtowanemu lękowi przed przestępczością.

Tworzenie systemu społecznego poczucia bezpieczeństwa przez instytucje państwowe i samorządowe jest zatem nie tylko potrzebą skierowaną ku obywatelom, ale przede wszystkim jest działaniem, którego istotą jest prowadzenie szeroko rozumianego oddziaływania prewencyjnego i profilaktycznego wobec mieszkańców danych społeczności lokalnych. Należy zaznaczyć, że w Polsce realizowanych było kilka rządowych programów prewencji przedprzestępczej, a obecnie realizowany jest program Krajowa Mapa Zagrożeń, chociaż najbardziej adekwatnym działaniem jest system *Community Policing*, o czym będzie mowa w dalszych częściach pracy.

Tworząc system społecznego poczucie bezpieczeństwa, dana społeczność lokalna jawi się jako ważne ogniwo w tworzeniu się jedności społecznej osób zamieszkujących określone terytorium.

Andrzej Rzepliński pisze, że *każda jednostka policji powinna wypracować politykę kontaktów z mieszkańcami swego regionu oraz plan współpracy z nimi i program informowania ich o swojej pracy. Policjanci ze służb prewencji nie mogą być dla mieszkańców terenu swego działania anonimowi. Powinni być im znani i budzić zaufanie. Kontakty z mieszkańcami należy budować w drodze działań niezwiązanych z pracą dochodzeniową*.[130]

Dlatego też autor ten zakłada, że policja winna dostosować się do następujących zaleceń:[131]

[129] P. Ostaszewski, *Lęk…*, *op.cit*., s. 15.
[130] A. Rzepliński, *Policjowanie w metropolii a prawa człowieka*, [w:] (red.) B. Gruszczyńska, *Prawo na ulicy. Podręcznik dla straży i policji miejskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2000, s. 17.
[131] *Ibidem*, s. 19-20.

1. Zalecenie pierwsze. Policja prowadzi działania w służbie społecznej, a przez społeczność lokalną należy rozumieć nie społeczność całego miasta czy nawet dużych dzielnic, ale społeczność poszczególnych osiedli.
2. Zalecenie drugie. Policji nie uda się utrzymać porządku bez współpracy z lokalną społecznością lub wbrew niej i bez dbałości o swój pozytywny, publiczny wizerunek.
3. Zalecenie trzecie. Działania w służbie społeczności lokalnej winny zakładać przedsięwzięcia na rzecz polepszania bezpieczeństwa i podnoszenia jakości życia ludzi, gdyż takie właśnie działania, a nie kontrola przestrzegania prawa powinny znaleźć się w centrum uwagi policji.
4. Zalecenie czwarte. Działania policji w służbie społecznej powinny zakładać stałe kontakty nie tylko z osobami, które przysparzają kłopotów, ale i z lokalnymi liderami, grupami czy stowarzyszeniami, gdyż takie kontakty pomagają poznawać aktualne potrzeby i problemy danej społeczności, a osoby, które aktywnie w tej sferze działają, mogą dostarczyć najlepszych pomysłów na to, co można zrobić na terenie osiedla, ulic, a nawet danego podwórka, by przezwyciężyć lęk mieszkańców przed przestępczością, zgodę na nieestetyczne, zaśmiecone otoczenie czy nawet brak zainteresowania tym, co dzieje się wokół.
5. Zalecenie piąte. Podejmowane działania zakładają „zawieranie umów" z mieszkańcami i lokalnymi instytucjami, dotyczącymi współpracy w rozwiązywaniu konkretnych problemów.
6. Zalecenie szóste. Współpraca z lokalną społecznością w rozwiązywaniu jej problemów musi polegać na wzajemnym poszanowaniu odrębności policji i mieszkańców, a podejmowane działania nie mogą narzucać zbiorowościom czy danym osobom, z którymi się współpracuje, swojej zwierzchności we wspólnie podejmowanych działaniach.

Jak widać, działania mające na celu poprawę społecznego poczucia bezpieczeństwa muszą być w pełni zintegrowane zarówno z oddziaływaniem policji, jak i z oczekiwaniami obywateli. Oznacza to współpracę z różnymi instytucjami na danym terenie, a też ich wzajemne wspieranie się w działaniach na rzecz społeczności lokalnej. Policja winna być ciągle w terenie, spotykać się z ludźmi, znać ich indywidualne problemy, a także problemy środowiska, w którym się funkcjonuje, umieć rozstrzygać spory sąsiedzkie, bez względu na ich jakość, interweniować w przypadku drobnych kradzieży, włamań, działań kieszonkowców. Poza tym Policjanci powinni mieć umiejętność rozróżniania tego, czy dane zachowanie ma charakter czynu zabronionego, przestępstwa, wykroczenia czy tylko

uchybienia lub przekroczenia norm społecznych. Można z dużym prawdopodobieństwem powiedzieć, że *dominujący wpływ na zmniejszanie się zjawiska przestępczości ma uspołecznienie podejmowanych działań i włączenie ich w system przedsięwzięć zapobiegawczych, realizowanych przez różne organy państwowe, instytucje i podmioty, mające wpływ na stan i poziom bezpieczeństwa oraz porządku publicznego. Wspomniane zabiegi muszą odbywać się także w oparciu o zainteresowane organizacje społeczne oraz społeczność lokalną, na której barki zostanie zrzucone tworzenie różnych form samoobrony przed przestępczością. Zasadniczym motywem takiego kierunku pracy jest zmobilizowanie, zaktywizowanie i sprzężenie działań społecznych na rzecz poprawy własnego stanu bezpieczeństwa. (...) Skuteczność pracy w walce z wszelkimi przejawami naruszenia prawa zależy od panujących stosunków pomiędzy policją a społeczeństwem*.[132]

Agnieszka Skrabacz twierdzi, że *zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego jest jednym z podstawowych zadań, jakie przyjęło na siebie państwo. W celu realizacji tego obowiązku powołano szereg struktur organizacyjnych i instytucji prawnych, których statutowym zadaniem jest zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego. Są to:* Policja, *straże gminne, Straż Graniczna, Żandarmeria Wojskowa oraz policja administracyjna, straże i inspekcje. Jednak coraz częściej w działania na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego włączają się obywatele, ponieważ to oni najczęściej są ofiarami działalności przestępczej, szczególnie pospolitej przestępczości kryminalnej. Zgodnie z zasadą pomocniczości to właśnie obywatele w coraz większym stopniu przejmują współodpowiedzialność za los własnej rodziny i otoczenia. Każdy obywatel, poprzez aktywność samorządową oraz organizacji pozarządowych – wspierać powinien działania organów państwa na rzecz porządku publicznego, czego efektem będzie poprawa poczucia bezpieczeństwa, zarówno personalnego, publicznego, jak i narodowego. (...) W państwach demokracji zachodu praktyki włączania obywateli do działań na rzecz utrzymania bezpieczeństwa i porządku publicznego sięgają lat 70-tych i 80-tych. W Wielkiej Brytanii w okresie gwałtownego wzrostu przestępczości rząd wydał specjalne polecenia współpracy różnych instytucji z policją w celu skutecznego zapobiegania przestępczości. Wymierne korzyści przyniosła współpraca policji z organizacjami pozarządowymi, które szeroko włączyły się do działań, szczególnie przeciwko przestępczości pospolitej*.[133]

---

[132] R. Szczęsny, A. Osiński, *Prewencja kryminalna, Cz. III. Udział dzielnicowego w realizacji prewencji kryminalnej. Współdziałanie Policji z wybranymi organami i instytucjami. (Materiały pomocnicze)*, Wydawnictwo Szkoły Policji w Słupsku, Słupsk 1998, s. 8-9.
[133] A. Skrabacz, *Organizacje pozarządowe…, op.cit*.

Niech podsumowaniem tej kwestii będą słowa Anthony Giddensa, który pisze, że *zapobieganie przestępczości i osłabianie strachu przed zbrodnią to sprawy ściśle związane z odbudową społeczności. Jednym z najbardziej znamiennych w kryminologii w ostatnich latach było odkrycie, że zanik uprzejmości w życiu codziennym ma bezpośredni związek z przestępczością. Przez wiele lat interesowano się prawie wyłącznie poważnymi przestępstwami, grabieżami, napadami, użyciem przemocy. Drobniejsze przestępstwa i różne formy zakłócania porządku mają jednak tendencję do kumulowania się. Mieszkańcy niebezpiecznych dzielnic miast europejskich i amerykańskich, poproszeni o opisanie swoich problemów, wymieniali porzucone samochody, graffiti, prostytucję, gangi młodzieżowe i podobne zjawiska. Ludzie dają swoim lękom wyraz przez konkretne zachowania: wyprowadzają się w miarę możności z zagrożonych dzielnic, zakładają solidne zamki w drzwiach i kraty na okna, unikają miejsc publicznych. Bezkarne naruszanie porządku publicznego to sygnał, że dany obszar nie jest bezpieczny. Wystraszeni obywatele starają się nie chodzić po ulicach, stronią od niektórych miejsc, ograniczają swe normalne czynności. Za fizycznym wycofaniem idzie wycofanie się z ról, polegających na wzajemnym wspieraniu się, a tym samym zarzucenie mechanizmów kontroli społecznej sprzyjających uprzejmym zachowaniom w obrębie społeczności. Skutek jest taki, że okolica, w której doszło do naruszenia tkanki życia miejskiego i relacji społecznych, staje się bardziej podatna na coraz poważniejsze naruszenia porządku publicznego i poważną przestępczość. (...) Często się słyszy, że ludzie mają skłonność do irracjonalnego lęku przed zbrodnią. Starsze osoby, zwłaszcza zamieszkałe w ubogich dzielnicach, boją się na ogół, że zostaną obrabowane, podczas gdy prawdopodobieństwo takiego zdarzenia jest niewielkie. Ludzie młodzi o wiele częściej mogą paść ofiarą napadu niż starsi. Nie uwzględnia się przy tym jednak faktu, że osoby obawiające się przestępców zmieniają swe zachowanie tak, by unikać potencjalnie groźnych sytuacji, nie wychodzą z domu po zmroku, i tak dalej. Ryzyko, że padnie się ofiarą zbrodni, wydaje się niższe, niż przypuszczamy. Utrzymywanie porządku polegające na współpracy zakłada nie tylko wciągnięcie do tej akcji samych obywateli, ale i zmianę typowej policyjnej mentalności. Większość krajów przyjęła „profesjonalny model pracy policji", wprowadzany od końca lat pięćdziesiątych. Polega on na tym, że policja zajmuje się głównie poważną przestępczością, czemu służy między innymi centralizacja władzy policyjnej, również na płaszczyźnie ponadnarodowej. Jednak decentralizujące skutki globalizacji dotyczą także*

pracy policji. Nacisk, jaki znów bardziej się kładzie na zapobieganie przestępczości niż na środki przymusu, może iść w parze z reintegracją policji w lokalnej społeczności.[134]

1.3. Socjologia grup dyspozycyjnych. Analiza zagadnienia

Jedną z subdyscyplin socjologii jest socjologia grup dyspozycyjnych. Ta dziedzina socjologii powstała w pierwszej dekadzie XXI wieku za sprawą Jana Maciejewskiego, który wprowadził określenie „grupy dyspozycyjne" do opisu instytucji wojska i innych formacji mundurowych,[135] a ponadto wystąpił do Polskiego Towarzystwa Socjologicznego o powołanie nowej subdyscypliny, jaką jest socjologia grup dyspozycyjnych.[136] Zagadnienia socjologii grup dyspozycyjnych odnoszą się do wszystkich specyficznych grup społecznych, których istotą działania są zagadnienia bezpieczeństwa, a które zostały utworzone po to, aby reagować na istniejące i potencjalne zagrożenia dla życia społecznego.[137] A zatem socjologia grup dyspozycyjnych[138] wraz z socjologicznymi aspektami bezpieczeństwa[139] wyznaczają podstawy analityczne tej tematyki.

Proces instytucjonalizacji socjologii grup dyspozycyjnych związany jest z potrzebą prowadzenia badań i rozwoju takiej subdyscypliny, a także zwiększeniem się znaczenia bezpieczeństwa i instytucji oraz organów, które to bezpieczeństwo tworzą i utrzymują, na co zwraca uwagę Eugeniusz Moczuk.[140] Jak pisze ten autor na temat procesu zmiany podejścia do zagadnień bezpieczeństwa i samych grup dyspozycyjnych, *dostrzegając zmiany społeczne*

---

[134] A. Giddens, *Trzecia…*, *op.cit*., s. 78-80.

[135] Patrz między innymi: J. Maciejewski, *Army Education for Staff Taking Part in UNO Peace Mission*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 1998; J. Maciejewski, *Atrakcyjność zawodu oficera Wojska Polskiego*, [w:] (red.) T. Leczykiewicz, Z. Zagórski, *Wojsko w badaniach socjologicznych*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Oficerskiej im. Tadeusza Kościuszki, Wrocław 1998; J. Maciejewski, *Bezpieczeństwo narodowe a oficerowie Wojska Polskiego*, [w:] (red.) J. Maciejewski, *Socjologiczne aspekty bezpieczeństwa narodowego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2001; J. Maciejewski, *Oficerowie Wojska Polskiego jako grupa zawodowa (wybrane zagadnienia)*, [w:] (red.) T. Leczykiewicz, Z. Zagórski, *Wojsko i inne grupy dyspozycyjne w perspektywie socjologicznej*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Oficerskiej im. Tadeusza Kościuszki, Wrocław 2000; J. Maciejewski, *Prestiż społeczny oficera Wojska Polskiego*, [w:] (red.) T. Leczykiewicz, Z. Zagórski, *Wojsko w badaniach socjologicznych*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Oficerskiej im. Tadeusza Kościuszki, Wrocław 1998; J. Maciejewski, *Wybrane aspekty bezpieczeństwa narodowego*, Myśl Wojskowa nr 1 z 2000 roku.

[136] J. Maciejewski, *Grupy dyspozycyjne. Analiza socjologiczna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2014, s. 38.

[137] *Ibidem*, s. 40.

[138] J. Maciejewski, *Grupy dyspozycyjne. Analiza socjologiczna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2012; Z. Zagórski, *Grupy dyspozycyjno-mundurowe w toku transformacji. Struktura segmentacyjna a kondycja społeczeństwa Trzeciej Rzeczpospolitej*, [w:] (red.) T. Leczykiewicz, Z. Zagórski, *Wojsko i inne grupy dyspozycyjne w perspektywie socjologicznej*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Oficerskiej im. Tadeusza Kościuszki, Wrocław 2000.

[139] E. Moczuk, *Socjologiczne aspekty…, op.cit*.

[140] Patrz: E. Moczuk, *Instytucjonalizacja subdyscypliny socjologicznej. Studium instytucjonalizacji socjologii bezpieczeństwa*, [w:] (red.) K. Motyka, R. Stec, *Socjologia administracji in statu nascendi*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2013, s. 145-159.

dziejące się w ponowoczesnym społeczeństwie, socjologia zmienia swe nastawienie do zagadnień bezpieczeństwa, grup dyspozycyjnych. (…) Dostrzec to można w pracach sporej grupy socjologów zajmujących się socjologią grup dyspozycyjnych czy socjologią bezpieczeństwa. Wprawdzie proces instytucjonalizacji tych subdyscyplin jest niezakończony, jednakże takie nazwiska, jak Jan Maciejewski, Zdzisław Zagórski czy też inni, stają się synonimem nowego spojrzenia na socjologię. To dzięki nim i wielu innym osobom widać, jak zmienia się socjologia, zajmując się sprawami ważnymi, istotnymi i niestety trudnymi z punktu widzenia socjologicznego.[141]

Zagadnieniami grup dyspozycyjnych zajmuje się subdyscyplina socjologiczna, która nosi miano socjologii grup dyspozycyjnych, chociaż przez pewien czas w środowisku jej twórców we Wrocławiu ścierały się poglądy, czy subdyscyplina ta ma być socjologią grup dyspozycyjnych czy też warstw dyspozycyjnych. Proces instytucjonalizacji doprowadził do przyjęcia tego pierwszego określenia,[142] chociaż niekiedy spotykać się można z nazwą socjologia warstw dyspozycyjnych.[143] Ostatecznie pojęcie „socjologia grup dyspozycyjnych" przyjęło się we współczesnej socjologii, stając się jedną z istotnych subdyscyplin socjologicznych.

[141] E. Moczuk, *Wiedza studentów rzeszowskich uczelni o wojnie hybrydowej*, [w:] (red.) J. Maciejewski, A. Sokołowska, M. Stochmal, *Grupy dyspozycyjne w systemie współpracy transgranicznej na rzecz bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2015, s. 88.
[142] J. Maciejewski, *Grupy dyspozycyjne…*, *op.cit*., s. 21-36.
[143] Z. Morawski, *Prawne determinanty pozycji, roli i statusu warstw dyspozycyjnych społeczeństwa Polski na przykładzie trzech organizacji formalnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2005; Z. Zagórski, *Grupy dyspozycyjno-mundurowe…, op.cit.*

Niekwestionowanymi prekursorami zagadnień z zakresu socjologicznych aspektów grup dyspozycyjnych w Polsce są między innymi Jan Maciejewski,[144] Zdzisław Morawski,[145] a także Zdzisław Zagórski.[146]

Jan Maciejewski wskazuje, że *grupy dyspozycyjne są takimi strukturami społecznymi, o których dyspozycyjności możemy mówić ze względu na ich wyspecjalizowany i specyficzny charakter działań w stosunkowo ograniczonym zakresie. Istotną właściwością grup*

---

[144] J. Maciejewski, *Oficerowie…*,*op.cit*.; J. Maciejewski, *Grupy…, op.cit.*; J. Maciejewski, *Trwanie i przemiany socjologii wojska*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2016; J. Maciejewski, J. Haduch, T. Iwanek, A. Pieczywok L. Wełyczko, K. Dojwa, *Podoficerowie zawodowi Wojska Polskiego. Studium socjologiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2008; J. Maciejewski, A. Pieczywok, M. Stochmal, L. Wełyczko, *Kompetencje dla bezpieczeństwa w zawodzie oficera Wojska Polskiego. Studium socjologiczne*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Lądowych im. Tadeusza Kościuszki we Wrocławiu, Wrocław 2012. Ponadto każdego roku, na bazie konferencji naukowych wydawane są publikacje naukowe, których podstawowym redaktorem jest Jan Maciejewski. Patrz między innymi: *Zawód oficera Wojska Polskiego w toku transformacji*,. Studium socjologiczne, (red.) J. Maciejewski, I. Wojska-Zagota, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2004; *Bezpieczeństwo narodowe a grupy dyspozycyjne*, (red.) J. Maciejewski, O. Nowaczyk, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2005; *Grupy dyspozycyjne społeczeństwa polskiego*, (red.) J. Maciejewski, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2006; *Kobiety w grupach dyspozycyjnych społeczeństwa. Socjologiczna analiza udziału i roli kobiet w wojsku, policji oraz w innych grupach dyspozycyjnych*, (red.) J. Maciejewski, K. Dojwa, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2007; *Oficerowie grup dyspozycyjnych. Socjologiczna analiza procesu bezpieczeństwa narodowego*, (red.) J. Maciejewski, T. Kołodziejczyk, D. S. Kozerawski, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2008; *Szeregowcy w grupach dyspozycyjnych. Socjologiczna analiza zawodu i jego roli w społeczeństwie*, (red.) J. Maciejewski, A. Krasowska-Marut, A. Rusak, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2009; *Tożsamość społeczna grup dyspozycyjnych*, (red.) J. Maciejewski, W. Nowosielski, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2009; *Grupy Dyspozycyjne w obliczu Wielkiej Zmiany. Kulturowe i społeczne aspekty funkcjonowania w świetle procesów integracyjnych*, (red.) J. Maciejewski, M. Bodzian, K. Dojwa, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2010; *Społeczne aspekty zawodu wojskowego*, (red.) J. Maciejewski, M. Kloczkowski, J. Dziedzic, M. Baran-Wojtachnio, W. Nowosielski, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010; *Rekrutacja do grup dyspozycyjnych – socjologiczna analiza problemu*, (red.) J. Maciejewski, M. Liberacki, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2011; *Teraźniejszość i przyszłość grup dyspozycyjnych w polskim społeczeństwie*, (red.) J. Maciejewski, I. Wolska-Zogata, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2012; *Stratyfikacja w grupach dyspozycyjnych – socjologiczne azymuty badawcze*, (red.) J. Maciejewski, B. Stasiaczyk, W. Forysiak, Z. Kuźniar, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2012; *Metodologiczne problemy badań nad grupami dyspozycyjnymi*, (red.) J. Maciejewski, M. Stochmal, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2014; *Współdziałanie grup dyspozycyjnych w militarnym, paramilitarnym i cywilnym systemie bezpieczeństwa państwa*, (red.) J. Maciejewski, A. Bujak, M. Stochmal, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2015; *Grupy dyspozycyjne w systemie współpracy transgranicznej na rzecz bezpieczeństwa*, (red.) J. Maciejewski, M. Stochmal, A. Sokołowska, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2015; *Grupy dyspozycyjne wobec zagrożeń bezpieczeństwa państwa*, (red.) J. Maciejewski, M. Stochmal, Z. Ludziejewski, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2016.

[145] Z. Morawski, *Funkcjonowanie policji w strukturze społecznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1999; Z. Morawski, *Prawne determinanty pozycji, roli i statusu warstw dyspozycyjnych społeczeństwa Polski na przykładzie trzech organizacji formalnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2005.

[146] Patrz: Z. Zagórski, *Socjologia bezpieczeństwa. O potrzebie nowej subdyscypliny*, [w:] (red.) T. Leczykiewicz, Z. Zagórski, *Socjologiczne aspekty bezpieczeństwa narodowego*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Oficerskiej im. Tadeusza Kościuszki, Wrocław 1999; Z. Zagórski, *Wojsko, naród i społeczeństwo w toku polskiej transformacji i integracji europejskiej*, [w:] (red.) T. Leczykiewicz, Z. Zagórski, *Wojsko w badaniach socjologicznych*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Oficerskiej im. Tadeusza Kościuszki, Wrocław 1998; Z. Zagórski, *Wojsko w strukturze i świadomości społecznej*, [w:] (red.) T. Leczykiewicz, Z. Zagórski, *Wojsko w badaniach socjologicznych*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Oficerskiej im. Tadeusza Kościuszki, Wrocław 1998; Z. Zagórski, *Grupy dyspozycyjno-mundurowe…, op.cit*.

dyspozycyjnych jest ich dyspozycyjność realizowana w sferze bezpieczeństwa powszechnego wobec społeczeństwa, ewentualnie społeczności, w której istnieją. Dyspozycyjność to także zdolność działania grup do zespołowych działań wykonywanych w zaplanowany i ustalony sposób, zgodnie z zadaniami, jakie są przewidywane dla danej grupy dyspozycyjnej. Można więc mówić o dyspozycyjności w sensie szerokim, czyli takiej, która łączy się z ogólnie przyjętym nastawieniem do typowych działań, dla których utworzono daną strukturę oraz w wąskim sensie jako specyficznej dyspozycyjności, określonej zakresem, szybkością lub intensywnością interwencji.[147]

Zdzisław Zagórski uważa, że grupy dyspozycyjne, inaczej także zwane warstwami dyspozycyjnymi, charakteryzują się dyspozycyjnością, będącą złożonym typem stosunków społecznych, wyrażających się w podporządkowaniu jednych uczestników życia społecznego innym uczestnikom tegoż życia społecznego, którzy są zdolni do bycia posłusznymi wobec osób nimi dysponujących. Istotne jest przy tym to, że osoby takie, jako trwały segment społeczeństwa, będąc dyspozycyjne wobec państwa i swoich przełożonych, zdobywają środki swojej egzystencji, poddając się rozkazom, hierarchii, dyscyplinie, musztrze, skoszarowaniu, umundurowaniu i znacznemu ograniczaniu życia rodzinno-osobistego na rzecz pełnienia wewnątrzgrupowych i zewnątrzgrupowych, czyli segmentacyjnych ról społecznych.[148] Dyspozycyjność ta powoduje, że osoby takie: a) strzegą, odpowiednio do rodzaju dyspozycyjności, porządku publicznego i jeśli zachodzi potrzeba, zgodnie z rozkazami, narzucają taki porządek w społeczeństwie, pod groźbą użycia siły, b) zabezpieczają procesy społeczne i gospodarcze oraz strzegą dane społeczeństwo przed niebezpieczeństwami społecznymi czy przyrodniczymi.[149]

Jak twierdzi Zdzisław Morawski, *grupą dyspozycyjną nazywamy szczególny rodzaj grupy, posiadający kształtowaną przez państwo strukturę oraz hierarchiczność, polegającą na tym, iż mniejsze grupy składają się na większe. Grupy w całości podporządkowane są dysponentowi*.[150]

Według Jana Maciejewskiego, przedmiotem badań socjologii grup dyspozycyjnych są następujące zagadnienia:[151]

1. Określenie różnicy miedzy grupami dyspozycyjnymi powstającymi w obrębie systemów: a) militarnych, w tym wojska, straży granicznej, żandarmerii wojskowej

[147] J. Maciejewski, *Grupy dyspozycyjne…*, *op.cit*.,s. 40.
[148] Patrz: Z. Zagórski, *Grupy dyspozycyjno-mundurowe…*, *op.cit*., s. 16-17.
[149] *Ibidem*, s. 25-26.
[150] Z. Morawski, *Prawne determinanty…*, *op.cit*., s. 22.
[151] J. Maciejewski, *Grupy dyspozycyjne…*, *op.cit*., s. 42-43.

i innych, b) paramilitarnych, takich jak policja, straż pożarna, służba więzienna i innych, c) cywilnych, w tym pogotowie ratunkowe, inspekcje transportu drogowego i innych, d) ochotniczych, w tym górskiego pogotowia ratunkowego, ratownictwa wodnego i innych.

2. Społeczne uwarunkowania selekcji do grup dyspozycyjnych w poszczególnych systemach, zarówno o charakterze przymusowym, jak i dobrowolnym.
3. Wtórna selekcja członków grup dyspozycyjnych dokonywana w okresie służby, poprzez ustawiczne doskonalenie umiejętności i kwalifikacji, z uwagi na konieczność przezwyciężania kolejnych wyzwań cywilizacyjnych.
4. Tworzenie więzi społecznych w danych grupach dyspozycyjnych.
5. Społeczne uwarunkowania autorytetu i prestiżu członków grup dyspozycyjnych oraz osób dowodzących lub kierujących w grupach dyspozycyjnych.
6. Relacje grup dyspozycyjnych z otoczeniem społecznym, a też ze środowiskiem społecznym, w którym dane osoby funkcjonują.
7. Zagadnienia wynikające z zaistniałych wyzwań sytuacyjnych, także związanych z sytuacjami kryzysowymi o charakterze globalnym, w tym zagrożeń militarnych i wojskowych, zagrożeń związanych ze skalą zjawisk przestępczych, a także klęskami żywiołowymi, kataklizmami oraz kryzysami społeczno-politycznymi i innymi podobnymi.

Jak widać zatem, Jan Maciejewski proponuje dokonanie podziału grup dyspozycyjnych na cztery grupy, których istotą działania są zarówno kwestie związane z zakresem definicyjnym rozumienia bezpieczeństwa, jak też ze specyfiką systemu społecznego, który odwołuje się do takiego podziału. Grupy dyspozycyjne mogą być tworzone w obrębie różnych systemów społecznych, zarówno w środowiskach zmilitaryzowanych, jakim jest wojsko, jak i w środowiskach mundurowych, ale nieskoszarowanych i zmilitaryzowanych. Mogą istnieć także takie grupy, które pełnią ważną rolę społeczną, ale nie mają charakteru zmilitaryzowanego, tworzone w sposób samoistny przez społeczeństwo, związane z potrzebami reagowania na określone zagrożenia, podejmujące działania, które zaspokajają potrzebę bezpieczeństwa, ale nie są powoływane oficjalnie przez państwo. Dzięki takiej typologii można w miarę dokładnie określić, jaka jest przynależność danej grupy dyspozycyjnej do systemu społecznego, z którego pochodzi, a tym samym istnieje możliwość łatwiejszej analizy takich grup. O ile jednak w przypadku cech grup dyspozycyjnych w ramach danego typu istnieją zbieżności, o tyle zasadnicze różnice występują między poszczególnymi typami grup, co wynika zarówno z ich struktury

organizacyjnej, jak i środowiska, w którym działają, a też rodzaju zagrożeń, któremu przeciwdziałają. Dlatego można mówić o następujących typach grup dyspozycyjnych: a) militarnych, b) paramilitarnych, c) cywilnych, d) ochotniczych.[152]

Dokonując analizy każdej z grup dyspozycyjnych, należy zwrócić uwagę na istnienie czteroelementowego ujmowania tego zagadnienia, a w tym:[153]

1. Pierwszym typem są militarne grupy dyspozycyjne, do których zalicza się wojsko, czyli siły zbrojne państwa, a także wyspecjalizowane formacje, w tym Żandarmeria Wojskowa, Straż Graniczna, Służba Wywiadu Wojskowego, Służba Kontrwywiadu Wojskowego, a także Agencja Wywiadu i Służba Ochrony Państwa (dawne Biuro Ochrony Rządu). Militarne grupy dyspozycyjne składają się przede wszystkim z rodzajów Sił Zbrojnych państwa, którymi w Polsce są Wojska Lądowe, Siły Powietrzne, Marynarka Wojenna, Wojska Specjalne, Wojska Obrony Terytorialnej.[154] Nie można także pominąć podziału na wojska operacyjne i wojska wsparcia.[155] W innych krajach istnieją ponadto wojska strategiczne, wojska rakietowe, wojska kosmiczne, a także wojska cybernetyczne. Dla przykładu w Rosji wymienia się takie rodzaje wojsk, jak Wojska Lądowe, Marynarka Wojenna, Siły Powietrzno-Kosmiczne,[156] Wojska Powietrznodesantowe,[157] Wojska Rakietowe Przeznaczenia Strategicznego.[158] Istotą wojska jest to, że są to grupy funkcjonujące w społeczeństwie o szczególnie specyficznych zadaniach, a także gotowości do ich realizacji. W tym przypadku dyspozycyjność można traktować jako zdolność do natychmiastowego reagowania na różnorodne zagrożenia militarne, które mogą być zagrażające dla danego państwa. Dlatego w gotowości bojowej są wojska specjalne, dyżurne jednostki lotnicze, wojska obrony przeciwlotniczej, jednostki rozpoznania radioelektronicznego, które działają w pełnej gotowości, bez względu na stopień zagrożenia,[159] chociaż nie zawsze gotowość ta jest jednoznaczna, na co zwraca uwagę

---

[152] *Ibidem*, s. 66.
[153] Opracowano na podstawie: *Ibidem*.
[154] Traktuje o tym książka: (red.) R. Lipka, T. Smura, *Siły Zbrojne RP – stan, perspektywy i wyzwania modernizacyjne*, Wydawca Fundacja im. Kazimierza Pułaskiego, Warszawa 2014. A także: M. Jasińska, *Rola i zadania Sił Zbrojnych RP w systemie obronnym państwa*, Obronność - Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Obrony Narodowej 2012, nr 1, s. 79-94.
[155] *Ibidem*, s. 86-87.
[156] *Wozduszno-Kosmiczeskije Siły*, Izdatielstwo Ministierstwo Oborony Rossiji, Moskwa 2015.
[157] C. Schofield, *Komandosi rosyjscy*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 1996.
[158] P. Podwig, O. Burkharin, T. Kadyshew, E. Miasnikow, I. Sutyagin, *Russian Strategic Nuclear Forces*, The MIT Press, Moscow 2004.
[159] O gotowości bojowej piszą: J. Jankowski, J. Wojnarowski, *Planowanie mobilizacyjnego rozwinięcia jednostki wojskowej*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2012.

Cynthia Grabo.[160] Także cechą charakterystyczną dyspozycyjności wojska jest gotowość do poświęcenia swojego życia w obronie ojczyzny i poddanie się szczególnej dyscyplinie wojskowej, a ponadto istotną cechą dyspozycyjności żołnierzy jest podporządkowanie się danemu dowódcy, który wręcz dysponuje życiem i zdrowiem swoich podwładnych,[161] gdyż wskutek wykonywania określonych działań bojowych można narazić się na utratę zdrowia (zranienie), a nawet śmierć.[162] Dowódca też ma prawo do wydania rozkazu o użyciu broni przeciwko innym osobom, na przykład przeciwko wrogom, którzy zaatakują dane państwo. Obok żołnierzy sił zbrojnych wymienia się formację policji wojskowej, jaką jest Żandarmeria Wojskowa,[163] ponadto formację ochrony granic zewnętrznych państwa, realizowaną przez Straż Graniczną,[164] którą zalicza się do militarnych grup dyspozycyjnych wskutek istnienia wojskowej struktury organizacyjnej. Militarne grupy dyspozycyjne reprezentują także Służba Wywiadu Wojskowego i Służba Kontrwywiadu Wojskowego.[165] Poza tym zalicza się do nich Agencję Wywiadu,[166] a także Służbę Ochrony Państwa (byłe Biuro Ochrony Rządu), której zadaniem jest ochrona osób pełniących ważne funkcje w państwie.[167]

2. Drugą są paramilitarne grupy dyspozycyjne, które mają za zadanie zapewnić bezpieczeństwo i porządek publiczny, a także bezpieczeństwo wewnętrzne i ład

---

[160] C. Grabo, *Handbook of Warning Intelligence. Assesing the Threat to National Security*, Scarecrow Press, Plymouth 2010, s. 160. Pisze ona, że gotowość bojowa sił Federacji Rosyjskiej jest dużo wyższa niż sił NATO, a liczebność sił szybkiego reagowania Rosji wynosi 55000–110000 żołnierzy, podczas gdy NATO posiada ich tylko 13000–20000, o najwyższym stopniu gotowości bojowej, a porównanie ćwiczeń wojskowych podnoszących gotowość bojową w kontekście aneksji Krymu wskazuje na przewagę liczebną sił rosyjskich (385200) nad siłami NATO (38700), czyli prawie 10-krotnie. Ponadto proces mobilizacji wojsk Federacji Rosyjskiej w pierwszym etapie wojny obejmuje natychmiastowe użycie 55000–110000 żołnierzy, w drugim etapie około 845000, a w trzecim aż 2 mln żołnierzy. Z kolei siły NATO dysponują natychmiastowo około 13000–20000 żołnierzami, a drugi etap jest zależny od deklaracji państw członkowskich, co jest zależne od interesów danych państw.

[161] S. Jarmoszko, *Dyspozycyjność wojskowych. Status quo czy zmiana*, [w:] (red.) J. Maciejewski, *Grupy dyspozycyjne społeczeństwa polskiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2006, s. 35

[162] Z. Moszumański, S. Piwowar, W. Rawski, *Dyscyplina wojskowa. Rys historyczny ewolucji przepisów dyscyplinarnych*, Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej, Warszawa 2012.

[163] Patrz: M. Herman, *Działalność Żandarmerii Wojskowej Sił Zbrojnych Rzeczpospolitej Polskiej w systemie bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2018; B. Pacek, *Żandarmeria Wojskowa*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2016.

[164] Patrz: B. Wiśniewski, Z. Piątek, *Współczesny wymiar funkcjonowania Straży Granicznej*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2006.

[165] M. Karpiuk, *Służba funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego i Służby Wywiadu Wojskowego oraz żołnierzy zawodowych wyznaczonych na stanowiska służbowe w tych formacjach*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2017.

[166] Patrz: M. Minkina, *Sztuka wywiadu w państwie współczesnym*, Oficyna Wydawnicza Rytm, Warszawa 2014; M. Minkina, B. Gałek, *Kłamstwo i podstęp we współczesnym świecie*, Oficyna Wydawnicza Rytm, Warszawa 2015.

[167] M. Giełgut, *Funkcjonowanie Służby Ochrony Państwa a konstytucyjne gwarancje praw i wolności jednostki*, Przegląd Prawa Konstytucyjnego 2018, nr 3 (43), s. 131-144.

społeczny w danym państwie.[168] Wśród paramilitarnych grup dyspozycyjnych można wymienić takie formacje, jak: Policja,[169] Straż Miejska i Gminna,[170] a także Policja Municypalna,[171] Państwowa Straż Pożarna,[172] Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego,[173] Służba Więzienna,[174] Straż Ochrony Kolei,[175] Straż Parków Narodowych,[176] Straż Leśna i Służba Leśna,[177] Państwowa Straż Rybacka,[178] Państwowa Straż Łowiecka.[179] Najistotniejszą cechą tych formacji jest to, że są one umundurowane, a w wielu przypadkach także i uzbrojone. Zostały stworzone

---

[168] Patrz: E. Moczuk, *Definicyjne ujęcie zagadnień bezpieczeństwa publicznego na tle porównawczym. Ujęcie socjologiczne*, [w:] (red.) J. Maciejewski, M. Stochmal, A. Sokołowska, *Zadania jednostek administracyjnych samorządu terytorialnego z wykorzystaniem potencjału grup dyspozycyjnych w przezwyciężaniu zagrożeń bezpieczeństwa publicznego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2016, s. 279-296.

[169] Patrz: E. Moczuk, *Policja. Socjologiczne studium funkcjonowania instytucji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2013.

[170] Literatura przedmiotu na temat funkcjonowania straży miejskich i gminnych jest bardzo uboga. Patrz między innymi: J. Bismor, J. Brodny, *Rola i znaczenie Straży Miejskiej w zapewnieniu bezpieczeństwa publicznego*, Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej 2018, Zeszyt 117 (1996), Seria Organizacja i Zarządzanie, s. 27-40; W. Kotowski, *Straże gminne. Komentarz praktyczny*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2004; B. Kurzępa, *Uprawnienia straży gminnych – rzeczywista potrzeba czy nadmiar kompetencji*, [w:] (red.) E. Ura, S. Pieprzny, *Służby i formacje mundurowe w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego Rzeczypospolitej Polskiej*, Wydawnictwo Mitel, Rzeszów 2010, s. 234-240; B. Kurzępa, E. Kurzępa – Czopek, *Ustawa o strażach gminnych z komentarzem*, Wydawnictwo TNOiK Dom Organizatora, Toruń 2011; W. Lis, *Straże Gminne w systemie organów ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Roczniki Nauk Prawnych 2014, Tom XXIV, nr 1, s. 165-183;
P. Marcinek, *Kompetencje Straży Miejskiej a bezpieczeństwo w mieście na przykładzie miasta Dębica*, Security, Economy & Law 2014, Nr 5, s. 21–38; A. Podemska, *Rozważania na temat funkcjonowania straży gminnych w Polsce*, Internetowy Przegląd Prawniczy, Towarzystwo Biblioteki Słuchaczy Prawa Uniwersytet Jagielloński 2017, nr 5, s. 128-139.

[171] Patrz dla przykładu: D. Donelly, *Municipal Policing In the European Union. Comparative Perspectives*, Palgrave Macmillan, New York 2013; M. Giblin, J. S. Nowacki, *Organizational Decline and Fiscal Distress in Municipal Police Agencies*, Police Quarterly 2018, nr 2, vol. 21, s. 171-195; R. Wolf, C. B. Jones, *Volunteer Police, Choosing to Serve. Exploring, Comparing and Assessing Volunteer Policing In the United States and the United Kongdom*, Routleage, New York 2018.

[172] Patrz: M. Stochmal, *Państwowa Straż Pożarna w systemie bezpieczeństwa państwa. Studium socjologiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2015.

[173] Patrz: Z. Grzegorowski, *Służby specjalne a bezpieczeństwo państwa polskiego*, Wydawnictwo Naukowe GRADO, Toruń 2013; S. Zalewski, *Służby specjalne w państwie demokratycznym*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2005.

[174] Patrz: T. Przesławski, *Służba Więzienna w Polsce. Administracja i podstawy działania*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2012.

[175] J. Dworzecki, *Działania wybranych formacji mundurowych na rzecz poprawy bezpieczeństwa na obszarach i terenach kolejowych w Polsce*, Zeszyty Naukowe Wyższa Szkoła Finansów i Prawa 2014, nr 1, s. 112-142.

[176] M. Karpiuk, *Status prawny Służby Parku Narodowego*, Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego 2018, nr 1 (241), s. 233-244.

[177] I. Kobus, *Straż Leśna w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego*, Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka 2014, nr 2 (XV), s. 51-62; M. Tyburek, *Status prawny Służby Leśnej oraz Straży Leśnej*, [w:] (red.) B. Rakoczy, *Wybrane problemy prawa leśnego*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2011, s. 146-174.

[178] Patrz: W. Radecki, *Ustawa o rybactwie śródlądowym. Komentarz*, Wydawnictwo Difin Warszawa 2005; A. Urban, *Funkcjonowanie Państwowej Straży Łowieckiej i Państwowej Straży Rybackiej*, Kontrola i Audyt 2017, Nr 4, s. 125-135.

[179] Literatura przedmiotu dotyczy w zasadzie tylko nauk prawnych. Patrz: A. Gerecka-Żołyńska, *Karnoprocesowa ochrona lasu w świetle kompetencji Straży Leśnej*, Przegląd Prawa Rolnego 2013, nr 2 (13), s. 63-73; W. Radecki, *Prawo łowieckie. Komentarz*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2012; W. Radecki, D. Danecka, *Prawo łowieckie. Komentarz*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2019; B. Rakoczy, *Wprowadzenie do prawa leśnego*, [w:] (red.) B. Rakoczy, *Wybrane problemy…*, *op.cit*., s. 9-29.

w ramach struktury administracyjnej państwa, w celu ochrony bezpieczeństwa publicznego.[180] Ich dyspozycyjność, a także zadania przez te formacje realizowane są bezpośrednio wyartykułowane w przepisach prawa, co w sposób jednoznaczny wskazuje na powód utworzenia takiej formacji, zakres realizowanych zadań, a także podporządkowanie i dyspozycyjność w stosunku do państwa i danego organu. Przykładem tego jest art. 1 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 roku o Policji, który stanowi, że Policję tworzy się jako umundurowaną i uzbrojoną formację służącą społeczeństwu i przeznaczoną do ochrony bezpieczeństwa ludzi oraz do utrzymywania bezpieczeństwa i porządku publicznego.[181]

3. Trzecią są cywilne grupy dyspozycyjne, tworzone w systemie administracji publicznej, w tym administracji państwowej i samorządowej, a ich zadania związane są z odpowiednim reagowaniem na zagrożenia o charakterze niemilitarnym, a nawet cywilizacyjnym, chociaż powstają wówczas, gdy istnieje na nie zapotrzebowanie społeczne.[182] Najbardziej znanymi tego typu formacjami są: Ratownictwo Medyczne, Lotnicze Pogotowie Ratunkowe, ale także pogotowie energetyczne, wodociągowe czy gazowe. Istnieją także takie organy, które są związane z poszczególnymi wyspecjalizowanymi instytucjami administracji publicznej, w tym:[183] organy podległe ministerstwu finansów, takie jak Służba Celna, Generalny Inspektor Kontroli Skarbowej, Generalny Inspektor Informacji Finansowej, podległe ministerstwu ochrony środowiska, w tym Inspekcja Ochrony Środowiska, Służba Parków Narodowych, Służba Parków Krajobrazowych, Służba Leśna, podległe ministerstwu zdrowia, takie jak Inspekcja Farmaceutyczna, Inspekcja Sanitarna, Służba medycyny pracy, Służba bezpieczeństwa i higieny pracy, podległe ministerstwu rolnictwa, takie jak Inspekcja Skupu i Przetwórstwa Artykułów Rolnych, Inspekcja Weterynaryjna, Inspekcja Nasienna, Inspekcja Ochrony Roślin, Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno – Spożywczych, Inspektorat Rybołówstwa Morskiego, podległe ministerstwu kultury, jak Służba Ochrony Zabytków, podległe ministerstwu handlu, jak Inspekcja Handlowa, podległe ministerstwu spraw wewnętrznych i administracji,

[180] J. Maciejewski, *Grupy dyspozycyjne…, op.cit.,* s. 68.
[181] *Ustawa z dnia 06 kwietnia 1990 roku o Policji, (Dz. U. 1990 nr 30 poz. 179 z póz. zm.)*
[182] Patrz: (red.) H. Kromołowski, K. Kukowska, A. Kwiatek, *Bezpieczeństwo pozamilitarne w XX-XXI wieku. Zagrożenia – wyzwania – koncepcje*, Wydawnictwo Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa 2018.
[183] Patrz: Z. Długosz, *Organy policyjne,* [w:] (red.) S. Sagan, *Organy i korporacje ochrony prawa*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2001, s. 177-282; D. Ferenc-Kopeć, T. Kopeć, *Inspekcja Transportu Drogowego jako wyspecjalizowany organ kontrolny przewozów drogowych w Polsce*, Gospodarka. Administracja. Samorząd 2003, nr 1.

w tym Służba Geodezyjna i Kartograficzna, Państwowa Inspekcja Pracy, Centralny Inspektorat Standaryzacji, Główny Inspektor Nadzoru Budowlanego, Inspekcja Transportu Drogowego, Urząd Dozoru Technicznego, Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów, podległe ministerstwu komunikacji, w tym Główny Inspektorat Lotnictwa Cywilnego, Główny Inspektorat Kolejnictwa, Urzędy Morskie, Urzędy Żeglugi Śródlądowej, Urząd Regulacji Telekomunikacji. Widać zatem, że działanie takich grup dyspozycyjnych związane jest zarówno z natychmiastową gotowością do udzielania szeroko rozumianej pomocy w razie zagrożeń dla życia, zdrowia czy funkcjonowania społeczeństwa, jak i z wkraczaniem ze swoimi kompetencjami w takie „miejsca", które wymagają wyspecjalizowanych ekip. Przykładem tego może być zakładowa straż pożarna czy wyspecjalizowane służby ratownicze, w tym ratownictwo górnicze.[184]

4. Czwartą są ochotnicze grupy dyspozycyjne, które są cywilnymi, ochotniczymi grupami dyspozycyjnymi, usytuowanymi w strukturach samorządowych, których działanie jest regulowane za pomocą odrębnych przepisów prawa, pełniącymi ważną funkcję w społecznej przestrzeni, niosąc wyspecjalizowaną pomoc w zakresie ratownictwa na terenach górskich, akwenach wodnych czy w zakresie pomocy przeciwpożarowej, a także pełniąc funkcje związane z zapobieganiem takim zagrożeniom. Ponadto członkowie tych grup posiadają specjalistyczną wiedzę i umiejętności oraz duże doświadczenie w obszarze ratownictwa. Jest to grupa mająca charakter zespołu zadaniowego, gotowa do szybkich i doraźnych działań, niosąca wyspecjalizowaną pomoc.[185] Grupy te niejako „wypełniają lukę" swoją działalnością miedzy grupami paramilitarnymi a cywilnymi. Ochotniczymi grupami dyspozycyjnymi są: Ochotnicza Straż Pożarna, Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, Tatrzańskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, a także harcerskie i skautowskie grupy ratownicze.[186] Każda z tych grup działa, korzystając z wolontariatu i dobrowolnej pracy społecznej swych członków na rzecz innych osób. Istotną cechą takich grup jest to, że funkcjonują one na określonym terytorium, wykonując i podejmując działania na rzecz danego

[184] J. Maciejewski, *Grupy dyspozycyjne…*, *op.cit*., s. 68-72.
[185] J. Mazur, T. Michalczyk, *Rola GOPR w systemie grup dyspozycyjnych w procesie zapobiegania zagrożeniom w regionach transgranicznych,* Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne 2017, vol. 53, s. 99.
[186] J. Mazur, S. Sanetra-Pólgrabi, *Miejsce wolontariackich grup dyspozycyjnych w systemie bezpieczeństwa państwa i zarządzeniu kryzysowym na przykładzie GOPR i WOPR*, Wydawnictwo Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Kraków 2017.

środowiska lokalnego. Oznacza to, że osoby takie są powiązane silnymi więziami z danym terytorium albo z daną społecznością. Dlatego tak silnie są zakotwiczone w swoim środowisku Ochotnicze Straże Pożarne, działając w danej miejscowości, chociaż gdy są włączone w system ratowniczo – gaśniczy, to wykonują swe zadania dla szerszej zbiorowości.[187] Z kolei górskie, tatrzańskie czy wodne ochotnicze pogotowia ratunkowe są tworzone tam, gdzie istnieje specyficzny teren, a zagrożenia czyhają na niedoświadczonych turystów, czyli osoby z zewnątrz, nie zawsze mające świadomość istnienia zagrożeń istniejących zimą, a związanych z lawinami; a także latem, związanych z możliwością zgubienia się w górach, upadkiem z wysokości, szybką i niespodziewaną zmianą pogody czy napotkaniem dzikich, agresywnych zwierząt. Z kolei nad wodą istnieją jeszcze inne zagrożenia, związane z możliwością wpadnięcia do wody i utopienia się.[188]

Chcąc podsumować niniejsze wywody, można stwierdzić, że wszystkie opisane grupy dyspozycyjne są tworzone w celu zapewnienia obywatelom bezpieczeństwa, bez względu na to, czy dotyczy ono państwa, samorządu terytorialnego, danej społeczności lokalnej czy nawet określonej grupy społecznej. Są one zorientowane na przeciwdziałanie zagrożeniom, a poprzez stosowną reakcję na takie potencjalne zagrożenia. Stanowią istotny element systemu bezpieczeństwa całego państwa, a ich funkcje w tak istniejącym systemie są określane poprzez zadania, które realizują, a także czas potrzebny do realizacji zadania, do jakiego zostały powołane. Dlatego też każda z grup dyspozycyjnych, bez względu na to, czy jest grupą militarną, paramilitarną, cywilną czy ochotniczą posiada określoną strukturę i budowę wewnętrzną, rządzi się określonymi zasadami funkcjonowania, poza tym ma inne sposoby rekrutacji, a także kwalifikacji, którymi muszą się charakteryzować jej członkowie, po to, aby możliwe było wypełnianie ich podstawowych funkcji.[189] Także istotnym elementem funkcjonowania grup dyspozycyjnych jest to, co można nazwać dyspozycyjnością wobec mieszkańców danych społeczności lokalnych. Oznacza to, że działania w zakresie bezpieczeństwa lokalnego są częścią większego systemu oddziaływania takich grup na dane społeczności, przy założeniu, że dyspozycyjnością jest zdolność grup do działań zespołowych wykonywanych w sposób zaplanowany i ustalony, a grupy takie powstają właśnie po to, aby

[187] Patrz między innymi: W. Pilawski, *Chronologia powstawania Ochotniczych Straży Pożarnych na ziemiach Polskich w latach 1845-1890. OSP Ponadstuletnie*, Komenda Głowna Państwowej Straży Pożarnej, Warszawa 1998; J. R. Szaflik, *Dzieje Ochotniczych Straży Pożarnych*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Warszawa 2001.
[188] J. Maciejewski, *Grupy dyspozycyjne…*, *op.cit.*, s. 73-75.
[189] *Ibidem*, s. 76-81.

podejmować w miarę szybko i bardzo skutecznie działania w sytuacji zaistnienia różnorodnych zagrożeń, które mogą tworzyć niebezpieczne sytuacje dla członków danej społeczności.[190]

W związku z tym wojsko stwarza odpowiednie warunki do bycia operatorem określonego sprzętu wojskowego, a także tworząc specyficzne środowisko żołnierskie. Dlatego też nie mówi się tam o pracy, ale o służbie na rzecz państwa i jej obywateli.[191] W odniesieniu do policji czy straży pożarnej ważnym zagadnieniem jest misja takich instytucji. W przypadku socjologii straży pożarnej, można wskazać, że jest to część socjologii, która zajmuje się systemem wzajemnych interakcji zachodzących między zapewnieniem określonego poziomu bezpieczeństwa przeciwpożarowego, a sferą zachowań społecznych, w tym także kształtowania własnego otoczenia i środowiska na rzecz profilaktyki przeciwpożarowej.[192] Socjologia niezbyt chętnie podejmuje tematykę badań tej formacji, mimo że kwestia działania osób w ekstremalnych, zagrażających ludzkiemu życiu warunkach powinna interesować nie tylko socjologów, ale także psychologów, administratywistów, historyków i prawników.[193] Także słabo jest opisana grupa dyspozycyjna, jaką jest Ochotnicza Straż Pożarna, mimo że w Polsce jest aż 16403 drużyn OSP, w których jest aż 678214 strażaków ochotników.[194] Podobnie niezbyt dobrze traktowana jest badawczo służba więzienna, a większość prac naukowych znajduje się w sferze zainteresowania pedagogiki, resocjalizacji czy prawa.[195] Również niezbyt często analizuje się dokonania straży granicznej,

[190] E. Moczuk, *Policja. Socjologiczne studium…*, *op.cit.*, s. 49-50.
[191] M. T. Frankowski, *Człowiek w warunkach ekstremalnych*, Agencja Wydawnicza ULMAK, Warszawa 2001, s. 64.
[192] W. W. Kafidow, *Sociologija i tiechnołogii bezopastnostii*, Akademiczeskij Projekt, Moskwa 2005, s. 15.
[193] Patrz między innymi: J. Jagodziński, *Zmiany w strukturze społecznej funkcjonariuszy Straży Pożarnej jako następstwo transformacji systemowej*, [w:] (red.) J. Maciejewski, O. Nowaczyk, *Bezpieczeństwo narodowe a grupy dyspozycyjne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2005, s. 271-274; B. Kwiatkowska, *Postrzeganie Państwowej Straży Pożarnej przez różne kategorie społeczeństwa*, [w:] (red.) T. Leczykiewicz, Z. Zagórski, *Wojsko i inne grupy dyspozycyjne w perspektywie socjologicznej*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Oficerskiej im. Tadeusza Kościuszki, Wrocław 2000, s. 373-376; J. K. Siwek, *Straż pożarna*, Wydawnictwo Wilga, Warszawa 2003; E. Tabaczyńska, M. Jarocka-Krzemkowska, S. Kwasnik, *Od ogniowej do państwowej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012.
[194] L. Berliński, *Zarządzanie i dowodzenie Ochotniczą Strażą Pożarną. Wiedza, nowoczesność i tradycja*, Difin, Warszawa 2012.
[195] Patrz miedzy innymi: T. Conorer, *Newjack. A years as a Prison Guard in New York`s Most Infamous Maximum Security Jail*, Ebury Publishing, New York 2009; H. Machel, *Psychospołeczne uwarunkowania pracy resocjalizacyjnej personelu więziennego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2001; H. Machel, *Sens i bezsens resocjalizacji penitencjarnej – casus polski*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2008; P. Moczydłowski, *The Hidden Life of Polish Prisons*, Indiana University Press, Bloomington 1992; T. Przeslawski, *Służba więzienna w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2012; (red.) W. Ambroziak, P.Stępniak, *Służba więzienna wobec problemów resocjalizacji penitencjarnej*, Wydawnictwo Centralnego Ośrodka Szkolenia Służby Więziennej, Poznań 2004.

mimo istotnej dla państwa ochrony granic.[196] Także niewielkim zainteresowaniem naukowym „cieszy się" Żandarmeria Wojskowa, chociaż jest ważną częścią Sił Zbrojnych.[197]

Dlatego należy podkreślić, że zainteresowanie socjologii zagadnieniami grup dyspozycyjnych wynika zarówno z przesłanek o charakterze praktycznym, gdyż zagadnienia bezpieczeństwa stały się niezwykle istotne w funkcjonowaniu współczesnego społeczeństwa ponowoczesnego, jak i z przesłanek naukowych, gdyż kwestie te stały się podstawą analiz na gruncie socjologii. Można przy tym dodać, że u podstaw teoretycznych omawianych zagadnień znajduje się socjologia trzecia.[198]

Socjologia trzecia, czyli socjologia życia codziennego jest „zwrócona" ku codzienności i adresowana do „zwykłych" ludzi, zauważa Piotr Sztompka.[199] Jej zakres zainteresowania to: a) poziom obserwacji empirycznych, zogniskowanych na rozmaitych zdarzeniach społecznych, z jakich składa się ludzki, codzienny świat, b) poziom analiz teoretycznych, budujący ogólne modele teoretyczne i traktujący zróżnicowany materiał empiryczny na temat różnych dziedzin życia codziennego jako weryfikację modeli. Socjologia trzecia znajduje się na poziomie *In statu nascendi*, dlatego też charakteryzuje się rozproszeniem tematycznym na poziomie empirycznym i pluralizmem modeli na poziomie teoretycznym.[200]

1.4. Rola Policji w tworzeniu bezpieczeństwa lokalnego

Od kilku ostatnich lat w Polsce następuje powolny proces zmniejszania się zjawisk przestępczych, bez względu na rodzaj i typ przestępczości.[201] Związane jest to zarówno z tym, że prowadzone są działania profilaktyczne przez samorządy terytorialne, jak i działania prewencyjne, realizowane przez Policję. Współcześnie wiele samorządów terytorialnych

---

[196] F. Ingulstadt, *Straż graniczna*, Wydawnictwo Elipsa, Warszawa 2010; J. Paśnik, *Straż graniczna. Prawne podstawy działania i uprawnień*, Wydawnictwo Kodeks, Warszawa 2003; (red.) B. Polak, *Polskie formacje graniczne*, Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, Koszalin 1999.

[197] G. Cucullu, C. Fontana, *Warrior Police Rolling with America`s Military Police in the World`s Trouble Spots*, St. Martin`s Press, New York 2011; B. Pacek, *Policje wojskowe świata*, Dom Wydawniczy Bellona, Warszawa 2006; L. Robert, S. Gunnarsson, *American Military Police in Europe 1945-1991*, Unit Histories, McFarland Company Inc. Publishers, Jefferson 2011.

[198] Opracowano na podstawie: E. Moczuk, B. Jedynak, *Profilaktyka zachowań suicydalnych. Ujęcie socjologiczno-pedagogiczne*, [w:] (red.) G. Ostasz, E. Moczuk, J. Jedynak, *Bezpieczeństwo młodzieży szkolnej w aspekcie zachowań suicydalnych. Wychowanie. Edukacja. Profilaktyka*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów 2018, s. 161-192.

[199] P. Sztompka, *Życie codzienne – temat najnowszej socjologii*, [w:] (red.) P. Sztompka, M. Bogunia-Borowska, Socjologia codzienności, Wydawnictwo Znak, Kraków 2008, s. 30.

[200] *Ibidem*, s. 30-31.

[201] Skalę zjawiska przestępczości w Polsce obrazują różnego rodzaju opracowania i analizy. Najbardziej wiarygodnym źródłem informacji o przestępczości są Miesięczne Biuletyny Statystyczne Komendy Głównej Policji, wydawane przez Komendę Główną Policji, przekazywane do każdej z komend w Polsce.

decyduje się na prowadzenie działań profilaktycznych w zakresie przeciwdziałania przestępczości, zarówno samodzielnie, jak i wspólnie z policją i mieszkańcami. Działania te prowadzone są przez samorządy terytorialne wszystkich szczebli, gdyż z jednej strony są ustawowo zobligowane do realizacji takich zadań,[202] z drugiej zaś postrzegają przestępczość jako zjawisko zagrażające mieszkańcom danej społeczności lokalnej, dlatego też, chcąc zmniejszać zagrożenia w tym zakresie, tworzą odpowiednie systemy przeciwdziałania przestępczości. Działania te samorząd terytorialny musi uznać za ważne, gdyż jest on „dobrym partnerem" państwa w zakresie przeciwdziałania przestępczości z tego powodu, że odpowiednio może definiować potrzeby społeczne, rozpoznawać problemy, ale także stosować innowacyjne metody działań, realizując profilaktykę problemów przestępczości, stosując selektywność i indywidualność działań, otwartość i elastyczność przy określaniu potrzeb i celów społecznych, swobodę w przemieszczaniu środków i zasobów danej społeczności w zakresie przeciwdziałania przestępczości, a też dysponować środkami finansowymi na te zadania.[203] Realizując takie działania, samorządy terytorialne mogą korzystać z wiedzy instytucji i organów, które są w stanie rozwiązywać problemy społeczne danej społeczności lokalnej.[204]

Istotne jest to, że skuteczny system przeciwdziałania zjawiskom niekorzystnym społecznie i przestępczości na poziomie lokalnym wpływa na poziom poczucia bezpieczeństwa osób zamieszkujących daną społeczność. Z uwagi jednak na fakt, że bezpieczeństwo lokalne jest takim zagadnieniem, które jest zależne od wielu czynników, może być inaczej traktowane przez jednostkę na poziomie indywidualnym, lokalnym czy ogólnospołecznym. A zatem zapewnienie bezpieczeństwa i poczucia bezpieczeństwa jest zadaniem wielowymiarowym, zależnym od samej jednostki, od działań społeczności lokalnych w sferze bezpieczeństwa, ale także od państwa, które podejmuje inicjatywy w sferze bezpieczeństwa. Jednostka zatem powinna odczuwać komfort subiektywnego

---

[202] Dotyczy to zadań własnych samorządów terytorialnych. W przypadku gminy dotyczy to porządku publicznego i ochrony przeciwpożarowej, na co wskazuje *Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tj. Dz.U. z 2019 r., poz. 506, 1309, 1571, 1696, 1815*). W przypadku powiatu dotyczy to porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli - *Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (tj. Dz.U. z 2019 r., poz. 511, 1571*). Z kolei samorząd wojewódzki realizuje zadania w zakresie bezpieczeństwa publicznego - *Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie wojewódzkim (tj. Dz.U. z 2019 r., poz. 512, 1571, 1815).*

[203] A. Pietrzkiewicz, *Społeczeństwo w systemie zapobiegania przestępczości*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Informatyki, Zarządzania i Administracji w Warszawie 2017, nr 2 (39), Tom 15, s. 73.

[204] Patrz między innymi: K. Gardian, *Węzłowe problemy gospodarki finansowej samorządu terytorialnego w Polsce*, *Gospodarka – Administracja – Samorząd 2001*, nr 2; P. Sarnecki, *Właściwości organów terenowych w sprawach porządku i bezpieczeństwa publicznego w nowej strukturze lokalnych władz publicznych*, [w:] (red.) J. Czapska, W. Krupierz, *Zapobieganie przestępczości w społecznościach lokalnych*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 1999, s. 37-38.

bezpieczeństwa, jeśli spełnia wszystkie zalecenia związane z bezpieczeństwem najbliższego otoczenia. Powinna czuć się bezpiecznie w środowisku lokalnym, jeśli środowisko to spełniło przynajmniej w niezbędnym zakresie wymagania związane z bezpieczeństwem, poza tym jednostka winna czuć się bezpiecznie, żyjąc w określonej zbiorowości, jeśli ta zbiorowość czyni starania o to, aby mieszkańcy danej miejscowości nie odczuwali strachu przed przestępczością, czyli podejmując działania na rzecz zwiększenia poczucia bezpieczeństwa wśród mieszkańców, nie zaniedbując wszelkich działań, które mają na celu zmniejszenie się skali niebezpieczeństwa społecznego oraz podejmując czynności wobec osób, które łamiąc obowiązujące prawo, chcą osiągnąć własne cele społeczne kosztem innych.[205]

Bezpieczeństwo, które jest złożonym zagadnieniem społecznym, mieszczącym w sobie aspekty wielu dziedzin wiedzy naukowej, stwarza wyzwania badawcze, prowadzące do pojawienia się pytania badawczego (niezwykle istotnego z punktu widzenia metodologii nauk), jak należy badać bezpieczeństwo lokalne, a także jakiego wyboru płaszczyzny badawczej należy dokonać, aby prawidłowo badać to zagadnienie. „Zmusza" do tego interdyscyplinarny charakter bezpieczeństwa, który prowadzić musi do poszukiwania na tyle szerokiej płaszczyzny badawczej, aby uwzględnić w swych rozważaniach naukowych wieloaspektowość bezpieczeństwa. Podobnie jest z zagadnieniem bezpieczeństwa lokalnego, które wydaje się być częścią analizy wymiaru przestrzennego bezpieczeństwa, jednak określenie „lokalny" niekoniecznie musi oznaczać tylko jeden aspekt bezpieczeństwa, jakim jest poczucie bezpieczeństwa danych mieszkańców społeczności lokalnych, a w zamyśle oznaczającym tylko kwestie związane z przeciwdziałaniem przestępczości na danym obszarze. Wydaje się, że w większości opracowań naukowych w tej kwestii zagadnienia dotyczące geografii przestępczości obejmują przede wszystkim wielkie miasta,[206] a w szczególności wielkomiejskie osiedla, pomijając zagadnienia bezpieczeństwa w małych, zintegrowanych społecznościach lokalnych.[207] W przypadku analizy zjawisk

[205] E. Moczuk, A. Leśniak-Moczuk, *Postrzeganie bezpieczeństwa lokalnego…*, *op.cit.*, s. 100.
[206] Patrz miedzy innymi: B. Czarnecki, *Kształtowanie bezpiecznej przestrzeni miejskiej na poziomie lokalnym*, [w:] (red.) A. Szymaniak, *Samorząd a Policja. Kształtowanie bezpieczeństwa lokalnego*, Wydawnictwo Naukowe INPiD UAM, Poznań 2007, s. 123-132; B. Czarnecki, *Suburbanizacja a bezpieczeństwo. Negatywny wpływ procesów dezurbanizacji na przestrzenne uwarunkowania bezpieczeństwa publicznego*, [w:] (red.) W. Kustra, L. Smolak, *Bezpieczne miasta. Współczesne zagrożenia i wyzwania*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2015, s. 167-173; K. Łojek, *Rola Policji w kształtowaniu bezpiecznej przestrzeni lokalnej*, [w:] (red.) A. Szymaniak, *Samorząd a Policja. Kształtowanie bezpieczeństwa lokalnego*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza, Poznań 2007, s. 132-144; S. Mordwa, *Przestępczość w dużym mieście. Analizy przestrzenne*, [w:] (red.) W. Kustra, L. Smolak, *Bezpieczne miasta…*, *op.cit.*, s. 35-51.
[207] E. Moczuk, A. Leśniak-Moczuk, *Postawy osób mieszkających w zintegrowanych społecznościach lokalnych wobec przestępczości (na przykładzie Podkarpacia)*, Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Sociologica VIII 2016, vol. 2, s. 154-175.

dysfunkcjonalnych w miastach wykorzystywane są mapy problemów społecznych, w tym także przestępczości, na wzór tych, których twórcami byli przedstawiciele szkoły chicagowskiej, w tym R. Park, E. Burgess i inni.[208]

Jednym z „sojuszników" samorządów terytorialnych wszystkich szczebli w zakresie profilaktyki przestępczości jest Policja, będąc wyspecjalizowaną instytucją i organem państwa, który może prowadzić pracę prewencyjną w zakresie bezpieczeństwa lokalnego, wspierając się kontaktami z mieszkańcami danej społeczności lokalnej, a także korzystając z programu *Community Policing*. Należy przy tym wskazać, że podstawą takich działań jest ogólnie rozumiane bezpieczeństwo,[209] ale przede wszystkim bezpieczeństwo lokalne. Bezpieczeństwo lokalne to zapewnienie za pomocą legalnych środków prawnych odpowiedniego funkcjonowania mieszkańców danej społeczności lokalnej, ich ochrona przed przestępczością oraz innymi zagrożeniami mogącymi występować w danej społeczności lokalnej. Celem bezpieczeństwa lokalnego jest zagwarantowanie odpowiedniego poziomu życia mieszkańcom danej społeczności lokalnej. Przedmiotem bezpieczeństwa lokalnego są obywatele i ich sprawy, rozpatrywane na poziomie lokalnym. Podmiotem bezpieczeństwa lokalnego jest społeczność lokalna. Wśród zagrożeń bezpieczeństwa lokalnego wymienić można: a) zagrożenia przestępczością, b) zagrożenia pożarami, powodzią, niszczącymi wiatrami, itp., c) zagrożenia ekonomiczne, zdrowotne, społeczne, takie jak: utrata pracy, zdrowia, cennych dóbr, pozycji społecznej, pozycji ekonomicznej, itp.[210]

Najpełniejszy zakres pojęciowy zagadnień bezpieczeństwa lokalnego daje Dariusz Drozdowski, który stwierdza, że zadawalający stopień zaspokojenia potrzeb mieszkańców w skali lokalnej, tworzący podstawę ich bezpieczeństwa, powinien obejmować następujące kwestie: a) zapewnienie bezpieczeństwa osobistego w przestrzeni publicznej, b) zapewnienie bezpieczeństwa publicznego, c) zapewnienie porządku publicznego, d) skuteczną ochronę przed lokalną dewastacją i zanieczyszczeniem środowiska, e) dostęp do instytucji edukacyjnych i oświatowych, f) dbałość o lokalny rynek pracy, g) dostęp do sieci handlowej i usługowej zaspokajającej zasadnicze potrzeby egzystencjalne, h) dostęp do świadczeń opieki

---

[208] Więcej na ten temat: A. Leśniak-Moczuk, *Wykorzystanie map problemów społecznych w analizie kryminologiczno-socjologicznej w świetle dokonań szkoły chicagowskiej*, [w:] (red.) E. W. Pływaczewski, E. Jurgielewicz-Delegacz, D. Dajnowicz-Piesiecka, *Współczesna przestępczość i patologie społeczne* z perspektywy *interdyscyplinarnych badań kryminologicznych*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2017, s. 69 -80.

[209] Patrz między innymi: B. Buzan, O. Waever, J. de Wilde, *Environmental, Economic and Societal Security*, Centre for Peace and Conflict Research Press, Copenhagen 1995; W. I. Jaroczkin, *Sekjuritologia…, op.cit*.; S.Pieprzny, *Ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego w prawie administracyjnym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2007; A. A. Ter-Akopow, *Bezopastnost czełowieka. Socialnyje i prawowyje osnowy*, Izdatielstwo NORMA, Moskwa 2005.

[210] E. Moczuk, *Socjologiczne aspekty…*, *op.cit*., s. 107.

społecznej w sytuacjach kryzysowych, i) zapewnienie dostępu do usług medycznych j) dostęp do usług opiekuńczych dla dzieci i osób dorosłych, które ich potrzebują, k) dostęp do sądów powszechnych i bezzwłocznego osądzenia oraz innych form niezbędnej obsługi i pomocy prawnej, l) istnienie i dostępność niezbędnych szlaków komunikacji i transportu, m) istnienie sieci łączności i przepływu informacji wewnątrz środowiska lokalnego i na zewnątrz tego środowiska, n) zapewnienie przyłączenia użytkowników zasobów mieszkaniowych do infrastruktury komunalnej, o) dostęp do terenów rekreacyjnych.[211] Takie ujęcie zagadnienia pokazuje, jak szeroko należy ujmować kwestie bezpieczeństwa lokalnego i że bezpieczeństwo lokalne nie zawsze oznacza przeciwdziałanie przestępczości.

O znaczeniu bezpieczeństwa lokalnego dla mieszkańców danych społeczności lokalnych pisze się wiele, a literatura naukowa w tej kwestii jest bardzo rozległa, chociaż rozproszona w wielu pozycjach książkowych i czasopismach.[212] Jak słusznie twierdzi Leszek Smolak, *bezpieczeństwo społeczności lokalnych stanowi jedno z ważnych wyzwań współczesności. Wzrost zagrożeń przestępczych oraz nasilenie patologii, zwłaszcza narkomanii, powinny stać się nie tylko przedmiotem społecznego dyskursu, ale przede wszystkim lokalnej aktywności w zakresie planowania i implementacji programów prewencyjnych*.[213]

Definiując bezpieczeństwo lokalne, nie można przeoczyć zagadnienia bezpieczeństwa obywatelskiego, którego definicja została zawarta w projekcie ustawy o bezpieczeństwie obywatelskim z 2003 roku. Projekt wprawdzie nie wszedł pod obrady Sejmu, ale ujęta w nim definicja jest blisko związana z zagadnieniem bezpieczeństwa społeczności lokalnych. W związku z tym *bezpieczeństwo obywatelskie to stan otoczenia cywilizacyjnego i środowiska naturalnego, w którym obywatele i ich wspólnoty nie odczuwają zagrożenia swego istnienia ani podstawowych interesów życiowych, ze względu na zapewnienie przez państwo formalnych, instytucjonalnych i praktycznych gwarancji ochrony prowadzących do społecznie akceptowalnego poziomu ryzyka*.[214] Widać zatem, że w ramach tej definicji wyróżnić można gwarancje prawne, system podmiotów odpowiedzialnych za kształtowanie

---

[211] D. Drozdowski, *Podstawowe elementy bezpieczeństwa lokalnego*, Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego 2016, vol. 10, nr 1, s. 203-204.

[212] Patrz między innymi: M. Leszczyński, A. Gumienniak, L. Owczarek, R. Mochocki, *Bezpieczeństwo w wymiarze lokalnym. Wybrane obszary*, Difin, Warszawa 2016; E. Moczuk, *Socjologiczne aspekty…*, *op.cit.*; T. Serafin, S. Parszowski, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych. Programy prewencyjne w systemie bezpieczeństwa*, Difin, Warszawa 2011; A. Urban, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009.

[213] L. Smolak, *Współczesny obraz zagrożenia przestępczością i wyzwania dla społeczności lokalnych*, [w:] (red.) W. Kustra, L. Smolak, Bezpieczne miasta…, *op.cit.*, s. 13.

[214] S. Pieprzny, *Administracja bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2012, s. 71.

bezpieczeństwa i gwarancje praktyczne będące efektem dobrze funkcjonującego systemu prawa i sprawnie działających organów i instytucji odpowiedzialnych za ochronę bezpieczeństwa.[215]

Nie wnikając jednak głębiej w zaprezentowane zagadnienia, należy wskazać, że bezpieczeństwo lokalne jest realizowanie nie tylko przez samorządy terytorialne wszystkich szczebli, ale także i przez policję.[216]

Policja, zajmując się prewencją kryminalną, jest inspiratorem wielu programów prewencyjnych w Polsce. Na szczeblu krajowym, od roku 1990 pojawiło się wiele programów policyjnych, których celem było i jest poprawa bezpieczeństwa lokalnego. Jednym z nich jest program Krajowa Mapa Zagrożeń Bezpieczeństwa, który powstał w 2016 roku.[217] Opiera się on na informacjach skatalogowanych w trzech płaszczyznach: a) informacje gromadzone w policyjnych systemach informatycznych, b) informacje pozyskiwane od społeczeństwa w trakcie bezpośrednich kontaktów z obywatelami, z przedstawicielami samorządu terytorialnego, organizacji pozarządowych, itp., a także w trakcie realizowanych debat społecznych poświęconych bezpieczeństwu publicznemu, c) informacje pozyskiwane od obywateli (internautów) z wykorzystaniem platformy wymiany informacji. Informacje prezentowane na mapach uwzględniają wybrane kategorie przestępstw i wykroczeń, jak i zagrożenia, które w subiektywnym odczuciu mieszkańców negatywnie wpływają na ich poczucie bezpieczeństwa.[218] Innym programem bezpieczeństwa lokalnego był program „Razem Bezpieczniej",[219] a wcześniej „Razem Bezpieczniej", który później otrzymał nazwę „Program ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań. Razem bezpieczniej im. Władysława Stasiaka".[220]

Na szczeblu lokalnym jednym z programów profilaktycznych stworzonych przez Policję był program „Bezpieczne Miasto". Program ten miał za zadanie uświadomienie społeczeństwu zagrożeń przestępczością i innymi czynami zabronionymi, a także zakładał

---

[215] *Ibidem*.
[216] Programy te zostaną opisane w następnym rozdziale.
[217] D. Minkiewicz, *Funkcje Krajowej Mapy Zagrożeń Bezpieczeństwa w kształtowaniu bezpieczeństwa społeczności lokalnej*, Kwartalnik Policyjny 2017, nr 3, s. 69-75.
[218] Patrz: A. Kawecki, *Community Policing – partnerski udział Policji i lokalnych społeczności w kształtowaniu bezpieczeństwa*, [w:] (red.) M. Gitling, I. Wojaczek, *Zagrożenia ładu społecznego oraz bezpieczeństwa narodowego. Wybrane aspekty*, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Wschodnioeuropejskiej w Przemyślu, Przemyśl 2017, s. 60; J. Stawnicka, I. Klonowska, *Krajowa Mapa Zagrożeń Bezpieczeństwa nową formą dialogu polskiej Policji ze społecznością lokalną na rzecz bezpieczeństwa wewnętrznego*. *Aspekt społeczno-pedagogiczny*, Oficyna Wydawnicza Humanitas, Sosnowiec 2018, s. 25-33.
[219] *Razem Bezpieczniej. Rządowy program ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań*, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Warszawa 2007.
[220] A. Rodek, T. Deptuła, *O rządowym „Programie ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań Razem bezpieczniej im. Władysława Stasiaka na lata 2016 i 2017"*, Kwartalnik Policyjny 2017, nr 3, s. 3-5.

możliwość zmniejszania tych zagrożeń poprzez własne działania i inicjatywy oparte na potrzebach zgłaszanych przez lokalne społeczności. Program zakładał również tworzenie przez poszczególne jednostki policji własnych podprogramów w oparciu o postrzegane zagrożenia i zapotrzebowania.[221] Tadeusz Cielecki jest zdania, że koncepcja kompleksowego programu prewencyjnego „Bezpieczne Miasto" odpowiada standardom podobnych programów realizowanych w Wielkiej Brytanii, w tym: „Safer Communities Partnership", „Strategic Partnership", „The Safer Cities Projects".[222] Pojawiły się także i lokalne odmiany programów „Bezpieczne Miasto", jednak wiele z tych programów jest cząstką programu CAPS lub Programu Przeciwdziałania Przestępczości w Nowym Jorku.[223] Program „Bezpieczne Miasto" miał za zadanie uświadomienie społeczeństwu zagrożenia przestępczością i innymi czynami zabronionymi, a także możliwość zmniejszania tych zagrożeń poprzez własne działania i inicjatywy oparte na potrzebach zgłaszanych przez lokalne społeczności. Program zakładał także tworzenie przez poszczególne jednostki policji własnych podprogramów w oparciu o postrzegane zagrożenia i zapotrzebowania.[224]

Tworząc system bezpieczeństwa lokalnego, policja kieruje się nie tylko własnymi doświadczeniami w zakresie prewencji, ale także zapotrzebowaniem społecznym na dane programy profilaktyczne. Jednym z nich jest filozofia *Community Policing*, która wyrasta nie tylko na bazie istniejących programów profilaktycznych i prewencyjnych, ale także dokonań nauki w tym zakresie.[225]

Jedną z nich jest kwestia porządku przestrzennego, który generuje zachowania prospołeczne. Najlepiej ilustruje to teoria „wybitych szyb", stworzona przez George L. Kellinga i Catherine M. Coles, która kładzie nacisk na właściwe utrzymanie przestrzeni miejskiej i zarządzanie nią. Zakłada ona, że jeśli choć jedna szyba zostanie wybita w opuszczonym budynku, to spowoduje to następne wybijanie szyb. Budynek, który sprawia wrażenie zaniedbanego, pozbawionego nadzoru, prowokuje zachowania niezgodne z normami. Degradacja przestrzeni publicznej prowokuje drobną przestępczość, a ta

---

[221] P. Chmielewski, *Zagrożenie bezpieczeństwa osób i porządku publicznego w województwie warmińsko – mazurskim – policyjne działania profilaktyczne*, [w:] (red.) S. Pikulski, *Prawne i administracyjne aspekty bezpieczeństwa osób i porządku publicznego w okresie transformacji ustrojowo – gospodarczej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2000, s. 259-260.

[222] T. Cielecki, *Realizacja przez Policję strategii prewencyjnej w zwalczaniu przestępczości i innych patologii*, Wydawnictwo Szkoły Policji w Słupsku, Słupsk 1999, s. 31.

[223] *Chicago Alternative Policing Strategy*, *op.cit.*.

[224] P. Chmielewski, *Zagrożenie bezpieczeństwa…*, *op.cit.*, s. 259-260.

[225] Patrz: E. Moczuk, K. Bajda, *Tworzenie bezpieczeństwa lokalnego przez Policję w perspektywie socjologicznej*, [w:] (red.) E. Ura, S. Pieprzny, *95 lat służb policyjnych w Polsce. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2015, s. 387-402.

w konsekwencji może przekształcić się w przestępczość „cięższego kalibru".[226] Z kolei w Nowym Yorku szef Policji William Bratton wprowadził program „Jakość życia", który był realizowany za rządów burmistrza Rudolpha Giulianiego. Celem programu było zdobycie „przewagi" nad przestępczością w mieście i polegało na tworzeniu bezpiecznych przestrzeni w dzielnicach miasta, które rozrastały się w miarę upływu czasu.[227] Także inne współczesne koncepcje zapobiegania przestępczości w miastach, na bazie tego, co zostało dokonane w Nowym Jorku, widzą powiązanie przestrzeni miejskiej z przestępczością. Miejscami o nasileniu przestępczości są: a) generatory strachu (Generators of fear) – miejsca opuszczone, wzbudzające poczucie strachu, kojarzone z występowaniem zachowań aspołecznych, b) punkty zapalne (Trouble spots) – miejsca koncentracji zachowań przestępczych i aspołecznych, c) beczki miodu (Barrels of honey) – restauracje, dyskoteki, puby, nocne sklepy, gdzie koncentruje się życie nocne i ludzie przesiadują dłużej niż powinni, d) zbyt duże obiekty (Too big objects) – supermarkety, galerie, e) generatory ruchu (Generators of the movement) – dworce, deptaki, ciągi komunikacji pieszej, w których jest nasilona ruchliwość ludzi, stwarzająca większą anonimowość, co sprzyja popełnianiu przestępstw.[228]

Także w tworzeniu bezpieczeństwa lokalnego ważną rolę odgrywa „filozofia" pracy policji w społeczności lokalnej. Modele pracy policji zależą od wielu czynników, zarówno od tego, w jakim funkcjonują kraju, jak i od tego, jaki jest stosunek policji do informacji przekazywanych przez obywateli. W pracy policji w tym zakresie funkcjonują co najmniej trzy modele działania:[229]

1. Praca policji zorientowana na problem. Tradycyjna policja podporządkowana jest regule, że reaguje się na zgłoszenie o przypadkach łamania prawa. Zatem problemem jest przestępczość, a model ten dotyczy przestępstwa. Według D. J. Farmera i R. M. McDonalda, praca policji porównywalna jest do pracy lekarzy, leczących choroby, gdyż po wystąpieniu symptomu następuje leczenie.[230] W. Spelman i J. Eck twierdzili, że istotą tego podejścia jest: a) reagowanie na jednostkowe zdarzenia zgłaszane przez obywateli, b) zbieranie informacji od ofiar i świadków przestępstwa,

[226] Patrz: G. L. Kelling, C. M. Coles, *Wybite szyby…, op.cit*.
[227] Bratton W., *Preventive Program…, op.cit*.
[228] F. Skiba, *Duże miasta…*, *op.cit*., s. 217.
[229] A. Bałandynowicz, *Kształtowanie bezpieczeństwa i porządku prawnego w oparciu o model Policji wspólnotowej*, [w:] (red.) A. Jaworska, G. Durka, *Wspólnotowa odmiana prewencji kryminalnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2009, s. 13-25.
[230] D. J. Farmer, R. M. McDonald, *An Epidemiological Model for Crime Control*, Virginia Commonwealth University, Richmond 1988, s. 3.

ale też od przestępców, c) podejmowanie działań o charakterze prawnym, d) wykorzystywanie statystyki kryminalnej dla własnych celów.[231]

2. Praca policji zorientowana na cel. To działania, których celem jest przestępca. Według S. E. Martina i L. W. Shermana, dotyczy to zarówno tych, którzy już są podejrzani o przestępstwo, jak i tych, co do których istnieje podejrzenie, że są przestępcami lub dopuścili się przestępstwa.[232] Jednak praca ta jest nieefektywna wówczas, gdy przestępcy przenoszą się w inne miejsca albo gdy policja jest zbytnio represyjna, co prowadzi do przekonania, że działa na granicy prawa lub całkowicie nielegalnie.
3. Praca policji zorientowana na społeczność. Jest to zmiana orientacji pracy policji i dotyczy zmiany filozofii jej pracy nazywanej *Comunity policing*. Według R. C. Trojanowicza i D. Cartera, policja wykorzystuje wiele metod do tworzenia bezpieczeństwa lokalnego, od patroli, poprzez wtapianie się policjantów w daną społeczność lokalną, aż po pozyskiwanie informacji od obywateli. To mieszkańcy danej społeczności lokalnej są „oczami i uszami" policji, a ci wsłuchują się w to, co ludzie mają do powiedzenia o bezpieczeństwie, a następnie informują wyspecjalizowane jednostki policyjne, aby problem rozwiązać, np. o narkomanii, o subkulturach, o przemycie, itp.[233]

A zatem *Community policing* oznacza „system współpracy policji ze społecznością lokalną".[234] *Community policing* jest „nową filozofią" działania policji, jest także nowym podejściem do stosowania i egzekwowania prawa przez policję.[235] *Community policing* jest swoistym, nowoczesnym myśleniem o policji i jej roli w nowoczesnym społeczeństwie, przede wszystkim w zakresie zapobiegania przestępczości, a także konieczności wspierania się policjantów i mieszkańców danej społeczności lokalnej w rozwiązywaniu problemów społecznych. Takie podejście prowadzi do zmiany relacji na linii policja – obywatele. Policjant nie może dyktować obywatelowi, co musi robić, ale powinien z nim to uzgadniać, doradzać mu, wspierać go, a także razem z obywatelem powinien realizować inicjatywy społeczne, których ideą jest bezpieczeństwo lokalne.[236]

---

[231] W. Spelman, J. E. Eck, *Problem-Oriented Policing, National Institute of Justice, research in Brief*, University Press, Washington 1989, s. 2.
[232] S. E. Martin, L. W. Sherman, *Catching Career Criminals. Proactive Policing and Selective Apprehension*, Justice Quarterly 1986, nr 2, vol. 3, s. 171-192.
[233] R. C. Trojanowicz, D. Carter, *The Philosophy and Role of Community Policing*, Michigan State University, Michigan 1988, s. 11-12.
[234] M. Działoszyński, *Community Policing*. *Pojęcie i zakres funkcjonowania*, Policja 2012, nr 4, s. 2.
[235] V. E. Kappeler, L. K. Gaines, *Community Policing*. *A Contemporary Perspective*, Routledge, London, New York 2011, s. 7-9.
[236] B. Hołyst, *Policja na świecie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011, s. 161-183.

Idea *Community policing* zawiera trzy podstawowe elementy: a) tworzenie zaufania służącego efektywnemu partnerstwu ze społeczeństwem, b) stosowanie taktyki i strategii polegającej na rozwiązywaniu problemów, c) zmiana policyjnej struktury organizacyjnej i mentalności, aby wspierały przemiany wewnątrz policji, zgodnie z filozofią *Community policing*.[237]

Ideą *Community policing* są:[238]

1. Partnerskie stosunki ze społeczeństwem i rozwiązywanie problemów społecznych. To stosunki społeczne w bardzo zaawansowanej postaci, gdyż policjanci muszą zajmować się różnorodnymi sprawami (nie tylko kryminalnymi), a także wychodzić poza granice swej wiedzy na temat przestępczości, podejmować interwencje w sprawach nie zawsze mających charakter przestępczy. Policjanci muszą ustalać przyczyny problemów społecznych, zapoznawać się z nimi i je minimalizować lub eliminować, dzięki czemu zwiększa się zaufanie do policji.[239]
2. Strategia organizacyjna, która pozwala decentralizować służbę i przedefiniować patrole policyjne. Istotną rolę w tym zakresie odgrywa funkcjonariusz policji, który ściśle współpracuje z obywatelami, interesuje się ich problemami i odpowiada za konkretny rejon patrolowy lub geograficzny. W takim przypadku działania policji w zakresie ustalenia i zatrzymania sprawców czynów przestępczych są tylko jednym z zadań, gdyż istotne jest rozwiązywanie problemów społecznych. Jest to możliwe, gdyż policjanci są przypisani do poszczególnych obszarów geograficznych, dlatego też mogą koncentrować się na bieżących problemach danej społeczności lokalnej.[240]
3. Nowoczesna „misja" policji, która pozwala na realizowanie pieszych patroli policyjnych i ze strażą sąsiedzką, to także nowoczesna prewencja kryminalna, tworzenie systemu wiedzy o obywatelach, mieszkańcach danej społeczności lokalnej, ich problemach, bolączkach, przyczynach określonych zachowań w skali mikro, a także skutkach określonych zachowań społecznych.[241]

---

[237] M. Działoszyński, *Community…,* op.cit., a także: L. S. Miller, K. M. Hess, C. H. Orthmann, *Community Policing. Partnerships for Problem Solving*, Delmar Cengage Learning, New York 2014, s. 4-5.
[238] M. Działoszyński, *Community…, op.cit.*
[239] J. Wood, D. Bradley, *Embedding Partnership Policing. What We've Learned from the Nexus Policing Project*, Police Practice and Research 2009, Vol. 10, s. 3-4.
[240] W. G. Skogan, S. M. Hartnett, *Community policing. Chicago Style*, Oxford University Press, New York 1997, s.4.
[241] J. R. Greene, S. D. Mastrofski. *Community Policing in America. Changing the Nature, Structure and Function of the Police*, [w:] (red.) J. Horney, Criminal Justice 2000. Vol. 3 *Processes and Decision of the Criminal Justice System, National Institute of Justice – Department of Justice*, Washington 2000, s. 301.

Należy jednak zaznaczyć, że *Community Policing* nie jest:[242]

1. Taktyką, którą policja może stosować, aby rozwiązywać konkretne problemy. Jest nowym myśleniem o roli, jaką odgrywa w społeczeństwie. Musi zatem koncentrować się na sprawach społecznych, a nie na własnych.
2. Innym rodzajem *Public relations*, której celem jest poprawa wizerunku policji w społeczeństwie polskim, mającym przez wiele lat negatywny stosunek do milicji i służby bezpieczeństwa. Istotą *Community policing* jest to, aby być partnerem dla obywateli, budować zaufanie do policji, wspólnie podejmować decyzje. To przekształcenie myślenia z „oni" (policja) na „my" (policja i obywatele).
3. Działaniem tylko na rzecz obywateli, a odpuszczeniem „walki z przestępczością". Policjanci nie tylko prowadzą działania na rzecz społeczności lokalnych, ale także ustalają sprawców czynów karalnych, zatrzymują osoby podejrzane o przestępstwa. Jednocześnie próbują odpowiedzieć na pytanie: „Czy zatrzymanie danego sprawcy poprawi sytuację, czy ją pogorszy?", a także: „Jakie działania podejmować, aby zapobiec występowaniu danych sytuacji?"
4. Skupianiem się w swych działaniach na różnorodnych miejscach, a nie na miejscach, według nich, najbardziej niebezpiecznych, co rozprasza siły i środki policji. Jednak policja powinna dostrzegać to, że dla obywatela błaha (z punktu widzenia policjanta) sprawa może być istotna, a zatem możliwość „niesienia pomocy" jest istotą działania, chociaż policjanci wini stworzyć strategię ograniczania niekorzystnych zachowań czy zjawisk.
5. Myśleniem, że policjant przestaje być „wojownikiem", który „walczy z wrogiem" (czyli z przestępcą), a zajmuje się tym, aby obywatele czuli się bezpiecznie. Jednak policja jako instytucja stosuje wiele metod pracy, której celem jest ustalenie i zneutralizowanie przestępców, a metody takiej pracy nie są znane wszystkim obywatelom. Dlatego też kontakty z obywatelami pozwalają nie tylko poznawać bolączki trapiące mieszkańców danej społeczności lokalnej, ale także przyjmować zgłoszenia o zagrożeniach i wysłuchiwać wielu osób, co mają do powiedzenia o danych sprawach.

[242] Opracowano na podstawie: A. A. Braga, D. L. Weisburd, *Policing Problem Places. Crime Hot Spots and Effectives Prevention*, Oxford University Press, New York 2010, s. 61-99; M. Działoszyński, *Community policing…*, *op.cit*., s. 3-4; L. K. Gaines, J. L. Worrall, *Police Administration*, Delmar Cengage Learning, New York 2011, s. 43-53; J. R. Greene, C. B. Klockars, *What Police Do*, [w:] (red.) J. R. Greene, S. D. Mastrofski, *Thinking About Police. Contemporary Readings*, McGraw-Hill, New York 1991, s.273-284; C. V. E. Kappeler, G. W. Potter, M. Blumberg, *The Mythology of Crime and Criminal Justice*, Waveland Press, Illinois 2005.

6. Ideą, że *Community policing* nie jest możliwe do wdrożenia we wszystkich jednostkach policyjnych na poszczególnych szczeblach. Jednak fakt, że istnieje możliwość wsłuchiwania się w to, co mieszkańcy danej społeczności lokalnej mają do powiedzenia o swych problemach społecznych (narkomanii, przemocy w rodzinie, paserstwa, sprzedaży towarów z przemytu, itp.), powoduje lepszą pracę policji jako instytucji, gdyż dzielnicowi przekazują informacje funkcjonariuszom z innych pionów policyjnych, a ci zajmują się daną sprawą, mając już lepsze rozpoznanie sprawy, sprawcy i terenu.
7. Przekonaniem, że *Community policing* to tylko dostarczanie informacji i wyrażanie dobrej opinii o policji. Policjanci, dzięki bliskim relacjom z obywatelami, znają ich problemy, zarówno indywidualne (rozwody, problemy finansowe, problemy z dziećmi, itp.), jak i społeczne (narkomania, problemy alkoholowe, przemoc domowa, przemoc w szkole, itp.). Dzięki temu możliwe jest włączenie takich problemów społecznych w zakres programów prewencyjnych realizowanych przez policję i dokonywanie zmian mentalnościowych w danym środowisku społecznym.
8. Rozwiązywaniem problemów, które tradycyjnie nie były postrzegane jako *stricte* policyjne i są niepotrzebne. Jednak dzięki temu policjanci dzielnicowi wiedzą dużo więcej o mieszkańcach danej społeczności lokalnej i znają ich „bolączki i problemy". Mimo to nie wchodzą w kompetencje pomocy społecznej, tylko zajmują się przeciwdziałaniem przestępczości, a jednocześnie reagują z wyprzedzeniem na pojawiające się inne zjawiska dysfunkcjonalne.
9. Prowadzeniem usług dla obywateli, ale z pominięciem działań przypisanych policji, czyli zwalczaniem przestępczości. Jednak policjanci prowadzą nie tylko działania z zakresu „zwalczania" przestępczości, ale także działania prewencyjne. Policjanci rozumieją, że dzięki dobrym relacjom w domu, gdzie jest harmonia i ład, nie pojawia się dysfunkcja. Dlatego profilaktyka problemów społecznych jest również istotna, jak „zwalczanie" przestępczości, czyli reakcja na zjawiska, które już zaszły.
10. Zbytnio egalitarne. Jest to poważny zarzut wobec *Community policing*. Jednak zaangażowanie się policjantów w działalność danej społeczności lokalnej pozwala na szanowanie danych obywateli, rozumienie ich bolączek i problemów, a także w przypadku mniejszości narodowych lub etnicznych na szanowanie ich odrębności społecznej, kulturowej, religijnej, itp.
11. Pozbawione wad. Z powodu szerokiego zakresu działalności *Community policing* pojawia się ryzyko popełniania przez policjantów błędów. Idea *Community policing*

jest nowa, dlatego też istnieje możliwość, że w pewnych obszarach działań policyjnych popełniane będą błędy, jednak wyciągane są wnioski, aby podobnych błędów nie popełniać i rozwijać lepsze kontakty z obywatelami.

12. Zbytnim skoncentrowaniem się na rozwiązywaniu problemów społecznych istniejących w danej społeczności lokalnej. Ten zarzut jest już jednak podważany, gdyż to policja mobilizuje obywateli do rozwiązywania swoich problemów. Policja jest tylko moderatorem, a nie wykonawcą działań w danej społeczności. Obywatele są kontrolowani przez policję, aby nie dochodziło do samosądów wobec osób nieprzestrzegających norm społecznych albo do zbytniego liberalizmu wobec osób faktycznie łamiących normy społeczne (zmowa milczenia).

Policja nie tylko tworzy system bezpieczeństwa lokalnego, ale też skutecznie partycypuje w ten system. Znaczącą rolę w tym zakresie spełniają policjanci dzielnicowi. Dzielnicowy, na mocy art.8a Ustawy o Policji,[243] podejmuje wiele zadań, w szczególności rozpoznaje zagrożenia i przeciwdziała przyczynom ich powstawania, inicjuje działania profilaktyczne w społeczności lokalnej i wykonuje zadania administracyjno-porządkowe, a także inne, związane z zawiadomieniem o przestępstwie i zabezpieczeniem miejsca przestępstwa. Widać zatem, że policja ma świadomość ważności oddziaływań prewencyjnych na poziomie lokalnym, chociaż w przedmiotowej ustawie brak jest zdefiniowania niektórych określeń, takich jak: dzielnicowy, rewir dzielnicowych, kierownik rewiru, a także niezbyt precyzyjnie określone są obowiązki dzielnicowych. Można przy tym spotkać się z taką kwestią, jaki powinien być szerszy zakres działalności dzielnicowych, a także - kim powinna być taka osoba. Wskazuje się wówczas, że jest to: a) policjant, który świadczy usługi dla społeczności dzielnicy, b) przedstawiciel policji „pierwszego kontaktu", c) rzecznik interesów mieszkańców dla miejscowej policji, d) osoba świadcząca określone rodzajowo przedsięwzięcia na rzecz społeczności lokalnej.[244] Według Zbigniewa Lasocika, dzielnicowy to policjant, który w ramach swoich obowiązków zajmuje się gromadzeniem informacji o ludziach, zjawiskach i zdarzeniach wpływających na stan porządku i bezpieczeństwa publicznego w powierzonym rejonie służbowym, prowadząc przy tym działania z zakresu profilaktyki społecznej, kontrolując przestrzeganie prawa, a także ścigając osoby popełniające czyny zabronione.[245]

---

[243] *Ustawa z 6 kwietnia 1990 o Policji (tj. Dz.U. z 2019 r., poz.161, 125, 1091, 1556, 1608, 1635, 1726, 2020).*
[244] M. Bryła, J. Wójcikiewicz, *„Idealny dzielnicowy" a rzeczywistość. Podsumowanie dyskusji*, [w:] (red.) J. Czapska, J. Widacki, *Bezpieczeństwo lokalne. Społeczny kontekst prewencji kryminalnej*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2000, s. 121–123.
[245] Z. Lasocik, *Dzielnicowy w nowoczesnej formacji policyjnej*, PWN, Warszawa 2011, s. 11.

Współczesny dzielnicowy powinien zapoznawać się ze swym otoczeniem, dokonując obchodów i patroli przynajmniej raz dziennie. Powinien przynajmniej raz w roku odwiedzić każdą z rodzin na swym osiedlu lub dzielnicy, na wzór księdza chodzącego po kolędzie, a dzięki temu zapoznawać się z mieszkańcami i być im znanym. Implikuje to więc formę pracy dzielnicowego. Powinien pracować na danym osiedlu lub dzielnicy przez dłuższy czas, nie przenosząc się do innych formacji policyjnych. Dzielnicowy powinien także poznawać mieszkańców danej dzielnicy czy osiedla, będąc czynnym uczestnikiem blogów czy portali społecznościowych. Dzielnicowy powinien być zdolny do identyfikowania i definiowania różnorodnych problemów społecznych czy kryminalnych, dziejących się w danej społeczności lokalnej.[246]

Wiedząc, że współczesna przestępczość zmienia się z przestępczości pospolitej na przestępczość wyspecjalizowaną, musi brać pod uwagę fakt, że wiedza na ten temat jest dostępna w postaci książek naukowych albo poprzez specjalistyczne szkolenia. Powinien zatem mieć podstawową wiedzę z zakresu kryminologii, kryminalistyki, wiktymologii. Powinien rozumieć działania „białych kołnierzyków", znać specyfikę firm „krzaków", rozumieć „przestępczość bez ofiar", zarówno związaną z nielegalnymi usługami, jak i z chęcią osiągania zysków w postaci niemożliwych do zrealizowania usług. Dzielnicowy powinien tworzyć jednoosobową wywiadownię społeczną, mając wiedzę o pracy operacyjnej i jej specyfice, ale także znając inne sposoby docierania do interesujących dzielnicowego faktów, np. przeprowadzając lokalne sondaże na temat narkomanii, przemocy w szkole lub przemocy domowej, na temat niebezpiecznych miejsc na osiedlu lub dzielnicy, tworząc „mapy przestępczości". Oznacza to zatem, że dzielnicowy powinien mieć dobre wykształcenie socjologiczne, psychologiczne, pedagogiczne, resocjalizacyjne lub inne porównywalne. A zatem winien mieć wykształcenie wyższe. To wiąże się ze sposobami nagradzania i awansowania dzielnicowych. Stanowisko dzielnicowego nie może być „ślepą uliczką" w awansowaniu policjanta. Nie może też być miejscem „zsyłki" dla policjantów, którzy się nie sprawdzili w innych formacjach. Nie może też być pierwszym miejscem pracy dla rozpoczynających służbę. Dzielnicowy powinien mieć możliwość awansowania na wyższe stopnie, w tym oficerów wyższych, kończąc karierę policyjną i przechodząc na emeryturę tak jak w przypadku innych formacji.[247]

[246] R. Clarke, J. E. Eck, *Crime Analysis for Crime Prevention in 60 Small Steps*, Department of Justice Office of Community Oriented Policing Services, New York 2003, s 40-41.
[247] E. Moczuk, *Policja. Socjologiczne studium…*, *op.cit.*, s. 259.

Dobrze jest, aby dzielnicowy był częścią danej społeczności lokalnej, mieszkał w niej, a nie przychodził do pracy w danym terenie. Będąc częścią danej społeczności lokalnej, żyje jej specyfiką, rozumie jej problemy, które z innej perspektywy mogą się wydać banalne lub nieistotne. Gdy jego dzieci uczęszczają do szkoły, która jest na osiedlu, żyje sprawami tej szkoły, a w przypadku problemów, potrafi je pokonywać. I nie można mu zarzucać, że załatwia „swoje sprawy", gdyż jego najbliżsi tam się uczą. Jeśli pomaga, to nie tylko najbliższym. Dzielnicowy powinien stać się „szeryfem" w danej społeczności lokalnej, wtopić się w nie i być jej istotną częścią. Powinien zasiadać w ciałach kolegialnych osiedla lub dzielnicy, być do nich wybierany lub wprowadzany z „urzędu". Powinien także żyć sprawami swej społeczności lokalnej, być na lokalnych imprezach, festynach, zabawach, przychodzić na dyskoteki, rozglądać się w sklepach, nawet hipermarketach. Powinien być rozpoznawalny w mundurze lub bez niego. Powinien być szanowanym obywatelem, który uczestniczy we wszystkich przedsięwzięciach wspólnoty. Powinien także zachowywać się zgodnie z systemem normatywnym danej społeczności, uczestniczyć w niedziele w uroczystościach kościelnych. Winien być częścią społeczności lokalnej w dosłownym tego słowa znaczeniu.[248]

W opinii Tadeusza Cieleckiego, mieszkańcy danej społeczności lokalnej chcą mieć bezpośredni kontakt ze swym dzielnicowym, oczekują od niego współdziałania w sferze przeciwdziałania przestępczości i podnoszenia poczucia bezpieczeństwa. Dzielnicowy winien współpracować z mieszkańcami, znać ich i ich oczekiwania.[249]

Chcąc podsumować zaprezentowane treści, należy stwierdzić, że rola policji w tworzeniu bezpieczeństwa lokalnego jest nie do przecenienia. Należy bowiem założyć, że poczucie bezpieczeństwa mieszkańców danej społeczności lokalnej zależne jest nie tylko od sprawności policji, ale także od samych mieszkańców. Ludzie powinni być przekonani, że stworzenie systemu działań prewencyjnych, mającego wspierać bezpieczeństwo w środowisku lokalnym, jest nie tylko uzasadnione, ale także potrzebne.[250]

---

[248] *Ibidem*.
[249] T. Cielecki, *Prewencja kryminalna. Studium z profilaktyki kryminologicznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2004, s. 221.
[250] E. Moczuk, *Policja. Socjologiczne studium*…, *op.cit*., s. 265-266.

2. Socjologiczne aspekty bezpieczeństwa lokalnego

2.1. Zagadnienia wstępne. Socjologia bezpieczeństwa jako nauka i jej podstawowa problematyka

Socjologia jest nauką o społeczeństwie. Według Jana Szczepańskiego, głównym przedmiotem zainteresowania socjologii są zbiorowości ludzkie stworzone z jednostek, grup, instytucji, wartości kulturalnych, tradycji i stosunków na skutek wzajemnych oddziaływań ludzi dążących do zaspokojenia swoich potrzeb. Na przedmiot badań socjologii składają się następujące zagadnienia: a) procesy tworzenia się różnych form życia zbiorowego ludzi, b) struktury (budowy) zbiorowości, c) zjawiska i procesy zachodzące w tych zbiorowościach, wynikające ze wzajemnego oddziaływania ludzi na siebie, d) siły skupiające i rozbijające dane zbiorowości, e) zmiany i przekształcenia zachodzące w danych społecznościach.[251]

Peter L. Berger określa przedmiot socjologii jako pasję szczególnego rodzaju, jako rozrywkę akademicką o charakterze królewskiej gry, dyscyplinę ważną i wymagającą precyzyjnego myślenia, gdyż nie zaprasza się do turnieju szachowego tych, co nie znają nawet gry w domino. Socjologia jest doktryną postępu, zsekularyzowaną następczynią teologii jako królowej nauk. Przedmiot socjologii to świat ludzi, ich instytucje, historia, namiętności. Socjologia wyjaśnia rozwój społeczny w kategoriach męskich, takich jak: praca, bogactwo, wojna czy przemysł, nie dostrzegając roli społecznej kobiet. Nic, co ludzie czynią, nie może nudzić socjologa, ich przeświadczenia, tragedie, wielkość, ekstaza, ale również codzienność, powszedniość. Socjologia jest dla tych, których emocjonuje obserwowanie ludzi i dociekanie rzeczy ludzkich, a nie dla tych, co wolą oglądać tylko krajobrazy, a nie ciekawią ich mieszkańcy domów z drugiej strony rzeki, nie czują pokusy poznania, co dzieje się za zamkniętymi drzwiami, wolą bezpieczeństwo zasad i maksym świata oczywistego albo interesują się ludźmi, ale aby ich zmieniać, nawracać udoskonalać.[252]

Przy tym już od dawna istniał „spór o uniwersalia", wyrażający się w dwóch przeciwstawnych formułach – nominalistycznej i realistycznej. Jak twierdzi Józef Lipiec, nominalizm socjologiczny sprowadza się do czterech cech: a) realnie istnieją tylko jednostki ludzkie i wielość tych jednostek; b) poszczególne zbiory jednostek mają właściwości przysługujące im jako zbiorom; takimi właściwościami są: wielkość liczebna, struktura (w znaczeniu np. struktury demograficznej), stan skupienia lub rozproszenia; c) w określonych okolicznościach ludzie ujmują w swej świadomości zbiory jednostek jako

[251] J. Szczepański, *Elementarne pojęcia socjologii*, PWN, Warszawa 1972, s. 12.
[252] P. L. Becker, *Zaproszenie do socjologii*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995, s. 23.

całości, takie całości istnieją jednak tylko w przedstawieniach; d) przedstawione całości ujmuje się skonwencjonalizowanymi nazwami: naród, państwo, społeczeństwo, klasa społeczna i inne. Z kolei realizm socjologiczny występuje w dwóch postaciach: skrajnej i umiarkowanej. Realizm skrajny, w najpełniejszy sposób wyrażony przez Emila Durkheima, sprowadza się do tego, że społeczeństwo istnieje, chociaż co prawda składa się z jednostek, nie daje się jednak sprowadzić do zbioru jednostek i nie wyczerpuje się w ich sumie. Rzeczywistość, która powstaje na podłożu życia zbiorowego, ma charakter nadrzędny w stosunku do bytów jednostkowych. Wyrazem bytu społeczeństwa jest świadomość zbiorowa, różna i wyższa od świadomości indywidualnej. Według realistów umiarkowanych społeczeństwo jest rzeczywistością z wszelkimi jej atrybutami: jednakże nie istnieje ono poza jednostkami i ponad jednostkami, lecz tkwi w nich samych.[253] Z kolei Janusz Mucha pisze, że *socjolog zmierza do formułowania teorii wyjaśniających badane zjawiska społeczne oraz do łączenia poszczególnych teorii w całościowe systemy teoretyczne. Zarówno systemy teoretyczne, jak i teorie budowane są na podstawie zbiorów wzajemnie powiązanych założeń metodologicznych (...) dotyczących uznanych za główne cech społeczeństwa i człowieka, a także związków między poszczególnymi cechami*.[254]

Dlatego też można wyodrębnić socjologię ogólną i socjologie szczegółowe. Według Jana Szczepańskiego, *socjologia ogólna, na podstawie materiałów, uogólnień, prawidłowości ustalonych w badaniach szczegółowych, chce tworzyć teorie obejmujące zespoły zjawisk występujące w społeczeństwach. Jej zadaniem jest także ustalanie pojęć. Socjologia ogólna, od samego początku wyodrębniania się (...) nauki, rozwijała dwie teorie o powszechnym zasięgu, a mianowicie: teorię struktur społecznych oraz teorie rozwoju, czy też mówiąc bardziej ogólnie teorię zmian*.[255] Z kolei socjologie szczegółowe Jan Szczepański charakteryzuje następująco: *te (...) działy socjologii nazywa się czasami socjologią szczegółową. Zadaniem tych działów jest systematyczny opis poszczególnych dziedzin i wyjaśnianie zachodzących w nich zjawisk. Opis wymaga posiadania odpowiedniego aparatu pojęciowego, a wyjaśnianie, tzn. ustalanie prawidłowości ich przebiegu, wykrywanie związków i zależności, tworzenie uogólnień, wymaga tworzenia teorii. Stąd zachodzi konieczność, aby nad tymi działami prowadzącymi badania empiryczne i dążącymi do uogólniania stwierdzonych prawidłowości w postaci teorii różnego zasięgu, tzn. teorii*

[253] J. Lipiec, *Podstawy ontologii społeczeństwa*, PWN, Warszawa 1972, s.2-4
[254] J. Mucha, *Socjologia jako krytyka społeczna. Orientacja radykalna i krytyczna we współczesnej socjologii zachodniej*, PWN, Warszawa 1986, s. 88.
[255] J. Szczepański, *Elementarne…*, *op.cit.*, s. 20.

wyjaśniających węższe lub szersze kompleksy zjawisk, budować teorie bardziej ogólne, wyjaśniające zjawiska i procesy bardziej podstawowe, a zatem ważne dla wszystkich dziedzin życia społecznego.[256]

Zbigniew Krawczyk i Kazimierz Sowa piszą, że *badania w zakresie socjologii szczegółowych zaliczyć wypada do największych osiągnięć socjologii polskiej ... (...) Antoni Sułek przypomniał ostatnio, iż swego czasu niektórzy uważali, że w Europie Wschodniej były trzy potęgi: Armia Radziecka, węgierska ekonomia polityczna i polska socjologia. Oceniając na podstawie ich dzisiejszej kondycji, możemy śmiało powiedzieć, że socjologia polska była wśród nich potęgą największą*.[257] Kazimierz Doktór pisał, że *socjologia akademicka i socjologia stosowana przeżywały dość bujny rozkwit swej wewnętrznej specjalizacji, czyli podziału na socjologie szczegółowe zajmujące się wydzielonymi zakresami przedmiotowymi społeczeństwa. I tak właśnie wydzielono socjologie wsi i miasta, struktur i procesów, wojny i pokoju, przemysłu i rolnictwa, produkcji i usług, wyznań i kościołów, młodzieży i dorosłych, kultury i sportu, zdrowia i choroby (medycyny), klas i warstw, polityki i władzy. Nie jest to wyczerpujący wykaz*.[258]

Pojawiać się mogą także problemy z zastosowaniem określonej koncepcji teoretycznej na poziomie socjologii szczegółowych, do udowodnienia określonej teorii socjologicznej na poziomie socjologii ogólnej. Jak pisze Tadeusz Borkowski, *pozytywizm dominował w naukach społecznych do lat sześćdziesiątych, (...) jego główne tezy brzmiały następująco: po pierwsze istnieje radykalna przepaść miedzy obserwacjami empirycznymi i stwierdzeniami poza empirycznymi, po drugie bardziej ogólne kwestie intelektualne określane jako filozoficzne czy metafizyczne nie mają żadnego istotnego znaczenia dla praktyki dyscypliny naukowej zorientowanej empirycznie, po trzecie w nauce, w której wyeliminowane zostały kwestie filozoficzne i w której obserwacje empiryczne są całkowicie nieproblematyczne, pytania natury ogólnej czy teoretycznej mogą być rozstrzygane wyłącznie przez odniesienie do takich obserwacji empirycznych. Tak więc zgodnie z duchem pozytywizmu uważano, że empiria powołuje teorię albo inaczej wdrażając tę samą myśl, teoria stanowi jedynie uogólnienie faktów empirycznych. Fakty te tworzą teorię. Praktyka badawcza nie potwierdziła powyższych oczekiwań, zwłaszcza jeśli chodzi o konstruowanie teorii ogólnych. Wielkie ilości*

---

[256] *Ibidem*, s. 19-20.
[257] Z. Krawczyk, K. Z. Sowa, *Od redaktorów*, [w:] (red.) Z. Krawczyk, K. Z. Sowa, *Socjologia w Polsce*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Rzeszów 1998, s. 7-8.
[258] K. Doktór, *Socjologia gospodarcza*, [w:] (red.) K. Doktór, W. Kwaśniewicz, A. Kwilecki, *Socjologia. Teoria i działanie. Księga pamiątkowa ku czci Władysława Markiewicza*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 1997, s. 69.

danych statystycznych, wyników badań empirycznych nie umożliwiły socjologom utworzenia teorii społeczeństwa. Spośród wielu przyczyn tego faktu chciałem wymienić trzy. Po pierwsze, warto zauważyć, że istnieje pewna zależność między ilością danych empirycznych a łatwością (trudnością) formułowania teorii, która wyraża się następująco: im mniejszą liczbą danych empirycznych dysponuje badacz, tym łatwiej mu skonstruować teorię. (...) Próbą wyjścia z tej sytuacji mogłaby być redukcja ilości zmiennych branych pod uwagę przy konstrukcji modelu teoretycznego. Wadą tego rozwiązania jest jednak to, iż redukcja taka byłaby czynnością całkowicie arbitralną: nie wiedzielibyśmy, czy i ile decydujących zmiennych zostało w drodze tej redukcji pominiętych. W sumie utworzylibyśmy teorie ogólne całkowicie subiektywne i prawdopodobnie fałszywe. Można oczywiście twierdzić, że błędna teoria (powstała z pominięciem ważnych zmiennych) łatwo ulega falsyfikacji w zderzeniu z faktami uzyskanymi na drodze empirycznej. Niestety, nie ma żadnych dowodów na prawdziwość takiej tezy, albowiem (...) każdy zbiór danych empirycznych może być podstawą sformułowania nie jednej, ale więcej niż jedna teorii. Sposób ich interpretacji zależy od szeroko rozumianego światopoglądu uczonego i jego wiary, że świat społeczny jest taki, a nie inny. Jeśli tak jest, to istnieje możliwość, że ten sam obszerny zbiór danych może być uznany za wystarczającą podstawę do weryfikacji teorii fałszywej, jak i falsyfikacji teorii prawdziwej. (...) Trzecią przyczyną niemożności skonstruowania teorii na podstawie badań empirycznych jest ciągła zmiana społeczeństwa i składających się nań jednostek ludzkich. Tak więc, gdy gromadzi się dane empiryczne w ciągu dłuższego czasu, nie dotyczą one tej samej rzeczywistości, tzn. tego samego społeczeństwa albo lepiej, stanu społeczeństwa.[259]

Widocznym jest jednak to, że pod koniec wieku XX pojawiają się nowe trendy w analizach socjologicznych. Jak wskazuje Krzysztof Frysztacki, trendy te wynikają z następujących przesłanek: a) istnieje rosnąca liczba szczegółowych subdyscyplin, ogarniająca coraz nowsze obszary zjawisk społecznych, przy czym pojawia się to coraz częściej w ramach socjologii narodowych, b) zmieniające się profile poszczególnych kierunków specjalizacyjnych, duża elastyczność linii rozgraniczających te dyscypliny oraz wątki socjologii pojawiające się na stykach z innymi dyscyplinami naukowymi powodują powstawanie nowych subdyscyplin socjologii, c) coraz większą uwagę zwraca się na tematy aktualne, d) podnoszący się ogólny poziom metodologiczny i teoretyczny analiz naukowych, rozpowszechniające się przekonanie, że nawet stosunkowo wąskie, ale konkretne badania empiryczne powinny opierać się na pewnych założeniach teoretycznych i dążyć do wniosków

[259] T. Borkowski, *Ogólne teorie socjologiczne: pozór prawdy czy prawda pozorów*, [w:] (red.) K. Frysztacki, *Z zagadnień socjologii stosowanej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1996, s. 23-25.

interpretacyjnych, powoduje odchodzenie od socjologii ogólnej na rzecz socjologii szczegółowych, e) następuje proces odchodzenia od ateoretycznego empiryzmu i procedur jednostronnie opisowych, f) następuje swoista rehabilitacja idei społeczeństwa jako całości, mających charakter zarówno całościowy, jak i zróżnicowany, do których odwoływanie się jest konieczne, wzbogacając rozumienie elementów i procesów składowych.[260]

Istniejący obecnie podział na socjologię pierwszą, drugą i trzecią przełamał ten stereotyp, dlatego też analiza zagadnień bezpieczeństwa nie musi być realizowana zgodnie z wymaganiami XIX i XX-wiecznych uczonych, ale może być dostosowana do tego, co przynosi XXI wiek. Można zauważyć, że wyłaniająca się współcześnie socjologia trzecia jest kontynuacją, a nawet następcą socjologii pierwszej i drugiej.[261]

Jak zauważa Małgorzata Bogunia-Borowska, przyczyny pojawienia się socjologii trzeciej wynikają z kilku przesłanek:[262]

1. Po pierwsze, niektóre paradygmaty socjologiczne, jak choćby socjologia systemowa i funkcjonalna, wydają się być nieodpowiednie i niepozwalające wyjaśniać złożonej i sfragmentaryzowanej rzeczywistości społecznej XXI wieku.
2. Po drugie, badanie działań i zachowań dotyczących nowych wartości strukturalnych społeczeństwa, takich jak zaufanie, przyjaźń, intymność, a zatem zagadnień socjologii humanistycznej, nie odpowiadają już współczesnym analizom socjologicznym z uwagi na kierunki zmian społecznych.
3. Po trzecie, terminologia socjologiczna, a także wypracowane na jej gruncie podziały, dychotomie, kategorie stają się nieprzydatne do analizy aktualnych, multiplikowanych, skomplikowanych procesów, często ukrytych i nieuświadomionych przez zwykłych ludzi, jak i badaczy tych zagadnień.
4. Po czwarte, następuje proces „banalizacji" terminów socjologicznych, które niewłaściwie użyte lub zastosowane tracą swój sens, jaki został im nadany w początkach socjologii.
5. Po piąte, z uwagi na fakt, że socjologia współczesna bada absolutnie wszystkie aspekty ludzkiej egzystencji, trudno jest wykorzystywać metody badawcze stworzone u zarania socjologii.

---

[260] K. Frysztacki, *Wprowadzenie*, [w:] (red.) K. Frysztacki, *Współczesne tendencje w socjologii empirycznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1990, s. 5-6.
[261] Na podstawie: E. Moczuk, B. Jedynak, *Profilaktyka zachowań…*, *op.cit.*, s. 166-197.
[262] M. Bogunia-Borowska, *Codzienność życia społecznego – wyzwania dla socjologii XXI wieku*, [w:] (red.) P. Sztompka, M. Bogunia-Borowska, *Socjologia codzienności*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2008, s. 53-57.

6. Po szóste, czasy nowoczesności sprzyjają bardziej idei naukowego wątpienia niż stabilności powszechnie w nauce uznanych prawd.

A zatem socjologia trzecia, czyli socjologia życia codziennego jest „zwrócona" ku codzienności i adresowana do „zwykłych" ludzi, na co zwraca uwagę Piotr Sztompka, mówiąc, że jej zakres zainteresowania składa się z następujących części: a) z poziomu obserwacji empirycznych, zogniskowanych na rozmaitych zdarzeniach społecznych, z jakich składa się ludzki, codzienny świat, b) poziomu analiz teoretycznych, budujących ogólne modele teoretyczne i traktujących zróżnicowany materiał empiryczny na temat różnych dziedzin życia codziennego jako weryfikację modeli. Jak zauważa jej twórca, wprawdzie socjologia trzecia znajduje się na płaszczyźnie *In statu nascendi*, charakteryzując się rozproszeniem tematycznym na poziomie empirycznym i pluralizmem modeli na poziomie teoretycznym, to jednak na pewno jest o wiele bardziej dostosowana do współczesności niż tradycyjna socjologia.[263]

Dlatego też, dokonując analiz współczesnego społeczeństwa, wykorzystując podstawy socjologii trzeciej, można stwierdzić, że zagadnienia związane z szeroko rozumianym bezpieczeństwem wpisują się w problematykę socjologii życia codziennego. Jeszcze bardziej jest to uwidocznione w sytuacji, gdy zadaje się pytania odnośnie tego, czym jest bezpieczeństwo w socjologii, jak jest ono rozumiane przez ludzi, a także czy jest traktowane jako wartość. Poza tym, czy zachowania związane z tworzeniem bezpieczeństwa lokalnego są zakotwiczone w danym społeczeństwie, czy też mają charakter uogólniony. Ponadto, jak globalizacja wpływa na poczucie bezpieczeństwa osób, a także jak się przedstawia w stosunku do bezpieczeństwa lokalnego. Nie bez znaczenia są także pytania odnośnie świata wirtualnego i cyberprzestrzeni. Oczywiście zadane w tym miejscu pytania nawet w części nie są w stanie zakreślić zasięgu badań w sferze bezpieczeństwa, nie mniej jednak pokazują, z jak ogromną „materią" analityczną i badawczą powinien zmierzyć się współczesny socjolog.

Procesy społeczne, które zachodzą w danym społeczeństwie, powodują pojawianie się zapotrzebowania na daną naukę lub dziedzinę wiedzy naukowej. Można więc stwierdzić, że pojawienie się socjologii bezpieczeństwa jako nauki determinowane jest następującymi przesłankami:[264]

1. „przekonaniem", że socjologia bezpieczeństwa jest nauką, na którą istnieje „zapotrzebowanie społeczne";

[263] P. Sztompka, *Życie codzienne…*, *op.cit.*, s. 30-31.
[264] E. Moczuk, *Instytucjonalizacja subdyscypliny…*, *op.cit.*, s. 148-149.

2. trwającym w nauce ciągłym procesem tworzenia się i zanikania różnych nauk, związanym z nieustannym rozwojem społeczeństwa, jego zmianami, a także z dostrzeganiem coraz to nowych problemów społecznych jako obszarów zagrażających istnieniu życia ludzkiego;
3. procesami zachodzącymi wewnątrz samej socjologii, które wskazują, że podział socjologii na socjologię ogólną i socjologie szczegółowe jest nadal aktualny, a także odpowiedzią na pytanie, co daje socjologia ogólna socjologiom szczegółowym oraz co daje socjologia szczegółowa socjologii ogólnej;
4. coraz silniejszymi procesami łączącymi socjologię i inne nauki społeczne z praktyką życia codziennego, a więc z odpowiedzią na pytanie: czy socjologia bezpieczeństwa jest całkowicie nową dziedziną wiedzy naukowej, która jeszcze nie ma ukształtowanego warsztatu naukowego, czy też jest to nauka, która powstała „w praktyce życia codziennego", a zadaniem tej nauki jest wykorzystanie jej w działaniach naukowych?

Można zwrócić uwagę na to, że zainteresowanie się problematyką bezpieczeństwa istnieje w nauce już od bardzo dawna. O bezpieczeństwie pisali, wprawdzie w kontekście państwa, Platon, Arystoteles, Herodot, Cyceron. Przy czym Cyceronowi przypisuje się pogląd, że bezpieczeństwo oznacza brak obaw, a tym samym – życie szczęśliwe, stan wewnętrznego spokoju, równowagi. Filozofia XV-XVII wieku rozpatrywała bezpieczeństwo jako istotną działalność państwa, ale nie wnikała głębiej w społeczną stronę tego zagadnienia. W XVII-XVIII wieku słowo „bezpieczeństwo" pojawia się u Sonnenfelda, Machiavellego, Spinozy. W XVIII wieku pojęcie bezpieczeństwa odnosiło się do poczucia zaufania.[265] W europejskiej myśli politycznej o bezpieczeństwie mówi się w odniesieniu do polityki. W 1689 roku w Bill of Rights mówi się o bezpieczeństwo równoważnie z istnieniem pokoju, spokojem narodowym czy bezkonfliktowym istnieniem państwa.[266] W amerykańskiej Deklaracji o Niepodległości z 1776 roku porusza się kwestię gwarancji bezpieczeństwa. We francuskiej Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela z 1789 roku mówi się o bezpieczeństwie narodu oraz o bezpieczeństwie w zakresie praw człowieka.[267] Z kolei Tomasz Hobbes uważał, że naturalnym stanem społeczeństwa ludzkiego jest *bezustanny strach i niebezpieczeństwo*

[265] Patrz: F. Danielewski, *Interpretacja stanu bezpiecznego*, [w:] (red.) J. Dziubiński, E. Moczuk, P. Szulich, J. Żak, *Bezpieczeństwo lokalne w opiniach mieszkańców Tarnobrzega*, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Tarnobrzegu, Tarnobrzeg 2007, s. 45.
[266] Więcej na ten temat można przeczytać w: W. Konopczyński, *Dzieje parlamentaryzmu angielskiego*, Wydawnictwo Ośrodka Myśli Politycznej, Warszawa 2017, s. 1-102.
[267] I. B. Kardaszowa, *O katiegorialno–ponjatijnom apparatie tieorii nacionalnoj bezopastnosti*, Rossijskij Sledowatiel 2005, nr 5.

gwałtownej śmierci, dlatego też zadaniem państwa jest stworzenie bezpieczeństwa jednostki oraz prawideł funkcjonowania między jednostkami.[268]

Na gruncie socjologii funkcjonalnej pojęcie bezpieczeństwa omawiał Bronisław Malinowski, który pisał, że *funkcjonalny pogląd na kulturę opiera się na zasadzie, że w każdym typie cywilizacji każdy obyczaj, obiekt materialny, idea i wierzenia spełnia pewną żywotną funkcję, ma jakieś zadanie do wypełnienia, stanowi niezbędny element w obrębie działającej całości*".[269] Potrzeby w tej koncepcji były podstawą funkcjonowania społecznego jednostek, grup społecznych oraz społeczeństw, a także są zaspokajane w kulturze. „*Do potrzeb podstawowych zaliczono: pożywienie, wypoczynek, potrzeby seksualne, potrzeby reprodukcji życia, ochrony, obrony, rozwoju i zdrowia. W związku z zaspokajaniem potrzeb pierwotnych powstają określone konieczności kulturowe, potrzeby wtórne, tj. potrzeby społeczne i emocjonalno-intelektualne. Do potrzeb wtórnych zalicza się: potrzebę utrzymania się i posiadania narzędzi, organizacji życia zbiorowego, potrzebę przekazywania kultury, potrzebę zaufania, odpoczynku i estetyki*.[270] Bronisław Malinowski wymieniał kilka poziomów potrzeb, a następnie opisywał, jakie są reakcje kulturowe na określone sytuacje społeczne. Dlatego też omawiając potrzeby podstawowe, wymienia trzy poziomy potrzeb: podstawowe, pochodne i integratywne. Do potrzeb podstawowych i reakcji kulturowych na te potrzeby zaliczył: a) pożywienie, odżywianie – struktury odżywiania się, b) reprodukcję – pokrewieństwo, szkoły, c) komfort materialny – schronienie, domy, d) bezpieczeństwo – broń, fortyfikacje, armie, d) ruch – działalność, sport, e) zdrowie – higiena, leczenie. Oprócz potrzeb podstawowych pojawiają się także potrzeby pochodne, które są zależne od reakcji kulturowych na te potrzeby. Do potrzeb pochodnych i reakcji kulturowych na te potrzeby zaliczył: a) produkcję – system ekonomiczny, b) organizację działań zbiorowych – organizacja polityczna, c) regulowanie działań – struktury kontroli społecznej, d) przekazywanie dziedzictwa kulturowego – system wychowania. Listy potrzeb integratywnych Bronisław Malinowski nie stworzył.[271]

Oprócz tych teorii na gruncie psychologii społecznej bezpieczeństwem jako jedną z potrzeb zajmował się Abraham H. Maslow. Stworzona przez niego teoria potrzeb zajmuje znaczące miejsce nie tylko na gruncie psychologii, ale także socjologii, ekonomii, nauk

[268] T. Hobbes, *Lewiatan, czyli materia, forma i władza państwa kościelnego i świeckiego*, PWN, Warszawa 1954, s. 110.
[269] J. H. Turner, *Struktura teorii socjologicznej*, PWN, Warszawa 1985, s. 89.
[270] J. Burbelka, *Epoki i formacje. Próba rekonstrukcji adaptacyjnej*, Ossolineum, Wrocław – Warszawa – Kraków - Gdańsk 1980, s. 16.
[271] J. H. Turner, *Struktura…*, *op.cit*., s. 90.

o organizacji. Teoria ta jest jedną z najstarszych teorii hierarchii potrzeb.[272] Mówiła ona o tym, że *zachowanie się człowieka jest wynikiem jego dążeń do zaspokajania potrzeb, a nie chwilowych stanów emocjonalnych. Zachowanie ludzkie jest motywowane w ten sposób, że człowiek w pierwszej kolejności odczuwa przymus zaspokojenia potrzeb niższego rzędu, a dopiero w następnej kolejności odczuwa potrzeby rzędu wyższego i chęć ich zaspokojenia*.[273] Hierarchia potrzeb opiera się na takich założeniach: a) że zachowania ludzkie są motywowane przez niezaspokojone potrzeby, a także, b) że z chwilą, kiedy dana potrzeba jest zaspokojona, następuje zaspokajanie potrzeb wyższego rzędu.[274] Ten sam autor zauważył, że *osoba, której potrzeby są zaspokojone, nie odczuwa potrzeb szacunku, miłości, bezpieczeństwa. Jedyny sens mówienia, że osoba ta ma owe potrzeby, jest sensem prawie metafizycznym, mianowicie takim, w jakim najedzony człowiek jest głodny albo napełniona butelka jest pusta*.[275]

Inną koncepcję potrzeb człowieka przedstawił John Galtung, wymieniając takie potrzeby podstawowe, jak: a) potrzeby bezpieczeństwa (utrzymania się przy życiu), którego celem jest uchronienie się przed przemocą, a dotyczy ochrony przed przemocą indywidualną (atak, tortury) i przemocą zbiorową (wojny), b) potrzeby dobrego bytowania (wystarczalności dóbr), którego celem jest wystrzeganie się biedy, a dotyczy wyżywienia, wody, powietrza, snu, poruszania się, wyzbywania, ochrony przed klimatem, otoczeniem, ochrony przed chorobami, ochrony przed nadmiernym przeciążeniem, wyrażania samego siebie, porozumiewania się, kształcenia, c) potrzeby samoidentyfikacji (dla poczucia spoistości), której celem jest uchronienie się przed wyobcowaniem, a dotyczy samoekspresji, twórczości, zwyczajowych zachowań, pracy, samoinspiracji, realizowania własnych możliwości, dobrostanu, bycia szczęśliwym, radosnym, bycia aktywnym i bycia podmiotem, a nie kimś biernym, klientem, sfery uczuć, miłości, seksu, przyjaciół, małżonka, potomstwa, pochodzenia, przynależności, oparcia, szacunku, obcowania z ludźmi podobnymi sobie, rozumienia działań społecznych, przejrzystości społeczeństwa, współdziałania z przyrodą, sensowności celu i znaczenia życia, spoistości z tym, co pozazmysłowe i pozaosobowe, d) potrzeby niezależności (wolności, wyboru, preferencji), celem której jest uchronienie się przed represją, a dotyczącej dokonywania wyboru przyjmowanych oraz wypowiadanych informacji oraz poglądów, dokonywania wyboru ludzi, z jakimi utrzymuje się stosunki

[272] Teoria hierarchii potrzeb opisana została w pozycji: A. H. Maslow, *A Theory of Human Motivation*, Psychological Review 1943, nr 50, s. 370-396.
[273] F. Michoń, *Organizacja i kierowanie w przedsiębiorstwie w świetle socjologii i psychologii pracy*, KiW, Warszawa 1981, s. 125.
[274] *Ibidem*, s. 127.
[275] Za: M. Bednarska, *Bezpieczeństwo w życiu człowieka*, [w:] (red.) A. Żukiewicz, *Bezpieczeństwo publiczne u progu XXI wieku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002, s. 12.

towarzyskie i miejsca, jakie się odwiedza, dokonywania wyboru światopoglądu, dokonywania wyboru spraw do mobilizowania swoich sił, dokonywania wyboru spraw do stawiania im czoła, dokonywania wyboru zajęć, dokonywania wyboru miejsca przebywania, dokonywania wyboru współmałżonka, dokonywania wyboru dóbr oraz usług, dokonywania wyboru drogi życia. [276]

Jak widać zatem, niezależnie od teorii, różnorodne potrzeby zajmują znaczące miejsce w systemie działania człowieka. William G. Sumner wskazywał, że *istnieją cztery podstawowe motywy ludzkiego działania, które zaczynają się ujawniać wówczas, gdy pewna liczba istot ludzkich znajdzie się obok siebie, w tych samych warunkach życiowych. Są nimi głód, namiętność seksualna, próżność i lęk przed zjawami i duchami*.[277]

Kwestiami bezpieczeństwa zajmował się również August Comte, chociaż w żaden sposób nie artykułował tego jako analizy związanej z bezpieczeństwem. Przyjmował on istnienie podstawowej zasady utrzymywania się i rozwoju sytemu społecznego, która polegała na konsensusie społecznym, w którym pierwszoplanową rolę odgrywała rodzina, religia, własność, język i państwo, a także rozwój idei i świadomości decydującej o postępie. W tym przypadku świadomość teologiczna utrzymywała społeczeństwo w ustalonych ramach społecznych, świadomość metafizyczna powodowała jego zmianę, a świadomość naukowa prowadziła do reorganizacji i rozwoju.[278] August Comte bezpieczeństwo identyfikował z trwaniem i rozwojem. Z kolei Emil Durkheim uważał, że istotę życia społecznego stanowi solidarność społeczna, która wynikać może z homogeniczności ludzi, wartości i wzorów kulturowych. Człowiek jako jednostka zawdzięcza społeczeństwu wszystko, co jest w nim najlepsze, co nadaje mu sens i zapewnia miejsce pośród innych istot, swoją kulturę intelektualną i moralną. Gdy jednak człowiek zostanie pozbawiony języka, nauki, sztuki, wierzeń, zasad moralnych to spadnie do poziomu zwierzęcia.[279] Herbert Spencer uważał, że w społeczeństwie industrialnym jednostki potrafią być samodzielne, wzajemnie świadczyć sobie usługi i skutecznie współpracować na bazie społecznego podziału pracy i wytwarzać solidarność organiczną. Prawo karne miało być zastępowane prawem cywilnym, kodeksem moralnym, a także innymi rodzajami kontroli społecznej.[280] Dla Georga Simmla warunkami

[276] Za: J. Danecki, *Kwestie społeczne. Wybrane zagadnienia teoretyczne*, [w:] (red.) K. Gorlach, A. M. Pyrć, *Węzłowe kwestie społeczne wsi polskiej u progu XXI wieku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2000, s. 19-20.
[277] W. G. Sumner, *Naturalne sposoby postępowania w gromadzie. Studium socjologicznego znaczenia praktyk życia codziennego, manier, zwyczajów, obyczajów oraz kodeksów moralnych*, PWN, Warszawa 1995, s. 21.
[278] F. J. Lis, *Integracja społeczna a wartości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej, Lublin 1987, s. 10.
[279] *Ibidem*.
[280] *Ibidem*, s. 11.

bezpieczeństwa identyfikowanego z przetrwaniem i rozwojem w społeczeństwie były: a) odrębność i zróżnicowanie form życia społecznego i poszczególnych ludzi, nie zaś ich unifikacja, b) wymiana między tymi formami i poszczególnymi ludźmi. A więc im bardziej życie społeczne jest zróżnicowane i obfitujące w swoistą nadmiarowość form życia społecznego, tym większa szansa na przetrwanie i rozwój oraz doskonalenie, czyli bezpieczeństwo. Jest to szansa zdecydowanie większa niż w sytuacji unifikacji życia społecznego".[281] Ferdynand Tonnis wyróżnił dwa typy społeczeństwa. Jedno z nich Gemeinschaft oparte na bezpośrednich stosunkach osobowych, wynikających z pokrewieństwa, sąsiedztwa i przyjaźni, właściwych stosunkom panującym w małych społecznościach lokalnych oraz Gesellschaft odpowiadających stosunkom wielkomiejskim, zdepersonalizowanym, sformalizowanym i zracjonalizowanym, opartych na zasadzie kalkulacji i wyrachowania.[282] Z kolei Florian Znaniecki *za warunki bezpieczeństwa przyjmuje takie wartości, jak: harmonia, integracja i logika. Dla niego w życiu społecznym stabilizacja (a więc i bezpieczeństwo) osiągane jest jako dynamiczna równowaga procesów dezintegracyjnych i integracyjnych, niszczenia pewnych starych i tworzenia nowych schematów zachowań. Te nowe schematy są bardziej dostosowane do wartości i potrzeb preferowanych przez ludzi danego czasu i ich możliwości. Na tym polega postęp w życiu, które uzyskuje dynamiczną stabilizację (bezpieczeństwo) przez niszczenie i trwanie, ciągłe reorganizacje, dezorganizacje i rekonstrukcje. Można więc sformułować konkluzję, że rzeczywiste bezpieczeństwo ma charakter dynamiczny, oscyluje wokół wyidealizowanej stabilności*.[283] Przybliżając historię socjologii, wymienić można także dokonania Roberta Mertona, który jako przedstawiciel funkcjonalizmu dostrzegał potrzebę ładu społecznego i równowagi. Był zwolennikiem takiego podejścia, że równowaga i integracja jest czymś doskonałym, chociaż nie zostaje nigdy osiągnięta, jednak jest pożądana przez społeczeństwa, a każdy system społeczny ku niej zmierza. Talcot Parsona uważał, że ład społeczny jest możliwy przede wszystkim dzięki wartościom i normom, które są internalizowane i instytucjonalizowane. Internalizacja jest jednostkowym, a instytucjonalizacja społecznym sposobem funkcjonowania wartości i norm, w wyniku czego dochodzi do większej lub

[281] J. Świniarski, *Filozofia bezpieczeństwa a bezpieczeństwo jako przedmiot nauk szczegółowych*, [w:] red. A. Kołodziejczyk, *Bezpieczeństwo w perspektywie socjologicznej. Materiały 1 sesji 37 grupy roboczej „Socjologiczne problemy bezpieczeństwa narodowego i obronności" XI Ogólnopolskiego Zjazdu Socjologicznego*, Rzeszów-Tyczyn, 20-23 września 2000, Wydawnictwo Wojskowe Biuro Badań Socjologicznych, Warszawa 2001, s. 49.
[282] F. J. Lis, *Integracja…*, *op.cit*., s. 11.
[283] J. Świniarski, *Filozofia…*, *op.cit*., s. 49.

mniejszej zgodności między tym co społeczne, a tym co jednostkowe.[284] Paradygmat zgodności oznacza zatem, że społeczeństwo, by trwać jako system społeczny, musi spełnić następujące warunki: a) zapewnić odpowiednie stosunki z otoczeniem i rekrutację nowych członków w drodze reprodukcji, b) zróżnicować role społeczne i właściwie przypisywać te role członkom społeczeństwa, c) zapewnić komunikację społeczną i wymianę informacji, d) określić wspólną orientację poznawczą, e) wyartykułować i określić wspólny zestaw celów, f) określić normatywną regulację sposobów działania, g) określić normatywną regulację stanów emocjonalnych, h) zapewnić socjalizację członków społeczeństwa, i) wprowadzić skuteczną kontrolę społeczną zachowań dewiacyjnych.[285]

Jak widać, w socjologii zagadnienia bezpieczeństwa poruszane są w dosyć odległym od zagadnień bezpieczeństwa spectrum zagadnień. Dlatego też socjologia bezpieczeństwa stała się taką subdyscypliną, która syntetyzuje w zasadzie wszystkie aspekty bezpieczeństwa współczesnych społeczeństw. Czy można zatem mówić o istnieniu zinstytucjonalizowanej socjologii bezpieczeństwa? Jest to zasadne pytanie, gdyż od wielu lat socjolodzy zajmują się tym zagadnieniem naukowym.

Według Leszka Korzeniowskiego, *z faktu, że bezpieczeństwo jako obiekt badań ma charakter multilateralny i takie też są problemy zarządzania bezpieczeństwem, wypływa założenie programowe przekraczania granic między dyscyplinami naukowymi oraz korzystania z warsztatu metodologicznego i dorobku teoretycznego wielu nauk: filozofii, psychologii, socjologii, historii, nauk ekonomicznych, politycznych i prawnych, wojskowych, przyrodniczych, rolniczych, leśnych, górniczych, medycznych, pedagogicznych, a nawet teologicznych i artystycznych. To przekraczanie granic (...) staje się wyznacznikiem tożsamości nauki o bezpieczeństwie (securitologii). Cechą charakteryzującą sposób uprawiania nauki o bezpieczeństwie jest wieloaspektowość postrzegania i odczytywania rzeczywistości. Cecha ta wynika ze wspomnianej właściwości bezpieczeństwa jako obiektu badań, z faktu, że oddziaływanie zagrożeń uwarunkowane jest przez wielorakie czynniki socjopsychologiczne i kulturowe, polityczne i prawne, przyrodnicze i techniczne, makro i mikroekonomiczne pozostające także wzajemnie w nierozerwalnych związkach. Wieloaspektowość rozwiązywania problemów bezpieczeństwa i zarządzania nim jest podstawową zasadą epistemologiczną i regułą metodologiczną, której przestrzeganie lub nieprzestrzeganie stanowi kryterium odróżnienia tego, co jest, od tego, co nie jest*

[284] F. J. Lis, *Integracja…*, *op.cit*., s. 11.
[285] P. Sztompka, *Metoda funkcjonalna w socjologii i antropologii społecznej*, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 1971, s. 94.

uprawianiem secutitologii. Nauka, a być może właściwszym byłoby określenie wiedza o bezpieczeństwie, właśnie ze względu na multilateralny charakter obiektu badań i wieloaspektowość zagrożeń nie wypracowała jeszcze właściwej sobie metody badań. Nie można więc także stwierdzić, jakie są teoretyczne uogólnienia, a nawet, jakie są założenia hipotez. Jeżeli securitologia ma być czymś więcej niż wynikającym z doświadczenia życiowego zbiorem zasad praktycznego działania, to jak każda metoda naukowa musi ogłosić hipotezy ogólne i szczegółowe, opracować zespoły technik badawczych oraz sformułować język naukowy, w jakim przedstawiane są wyniki badań, wynikające z tego opisu wnioski poznawcze i zalecenia praktyczne.[286]

Z kolei Zdzisław Zagórski jest przekonany, że nauka o nazwie socjologia bezpieczeństwa powinna znaleźć się w gronie socjologii szczegółowych, co związane jest z tym, że bezpieczeństwo każdego narodu – jako wspólnoty kulturowo-historycznej czy państwa – jako zorganizowanej grupy krajowo-terytorialnej zależy od trzech czynników, w tym:[287]

1. efektów procesów: globalizacji, integracji cywilizacyjnych, transformacji ustrojowych, regionalizacji i lokalizacji,
2. szybkości i efektywności poznawania rzeczywistości społecznej, w tym też przez precyzyjne monitorowanie stanu i kondycji układów, systemów i grup społecznych,
3. stopnia podmiotowości grup, zwłaszcza ich skuteczności w realizacji celów jako aktorów zbiorowych.

W zakres przedmiotowy socjologii bezpieczeństwa, według Zdzisława Zagórskiego, wchodzą następujące zagadnienia:[288]

1. obiektywno-strukturalne uwarunkowania bezpieczeństwa grupowego ludzi oraz ich szczególnych „probezpiecznych" zachowań,
2. specyficzne role segmentów społeczeństwa, a zwłaszcza grup powołanych na rzecz szeroko rozumianej ochrony bezpieczeństwa, w tym role społeczne w grupach dyspozycyjnych, inne w policji, w wojsku, straży pożarnej, firmach ochroniarskich, ochotniczych pogotowiach ratunkowych, ale także inne w ministerstwach spraw zagranicznych w postaci dyplomatów, a także w służbach specjalnych w postaci agentów wywiadu czy kontrwywiadu, a jeszcze inne w pomocy społecznej czy służbie zdrowia,

[286] L. Korzeniowski, *Menedżment. Podstawy zarządzania*, Wydawnictwo EAS, Kraków 2003, s. 186.
[287] Z. Zagórski, *Socjologia…*, *op.cit.*, s. 13-14.
[288] *Ibidem*, s. 15-16.

3. subiektywne i obiektywne sposoby postrzegania zagrożeń i ryzyka, sprzężone z rozmaitymi układami i sytuacjami społecznymi, stabilizującymi ład i poczucie bezpieczeństwa grupowego i indywidualnego,
4. aktywność ruchów społecznych, związanych z bezpieczeństwem globalnym czy społecznym, w tym ruchów obrońców pokoju, ekologicznych czy mniejszościowych, ale także aktywność ruchów destabilizujących ład, w tym grup terrorystycznych, militarystycznych, odwetowych.

Według Eugeniusza Moczuka, socjologia bezpieczeństwa jest jedną z subdyscyplin socjologicznych, o czym mówią następujące przesłanki:[289]

1. Pierwsza z nich wskazuje, że taka dziedzina wiedzy jest jeszcze w trakcie instytucjonalizacji, a jej zakres w żaden sposób nie może mieścić się w zagadnieniach innych dziedzin socjologii, w tym socjologii wojska, socjologii policji czy nawet socjologii prawa. Będąc autonomiczną dziedziną wiedzy socjologicznej, socjologia bezpieczeństwa syntetyzuje takie zagadnienia, które są zakreślane rozumieniem pojęcia „bezpieczeństwo".
2. Druga podkreśla, że socjologia bezpieczeństwa obejmuje tak duży zakres zagadnień, że należy ją objąć zakresem jednej subdyscypliny socjologicznej. Dlatego socjologia bezpieczeństwa łączy w sobie zagadnienia istniejących już subdyscyplin socjologicznych, a także wchodzi w skład nauki o bezpieczeństwie, zajmując się takimi zjawiskami, które są związane z socjologicznymi aspektami bezpieczeństwa. Łączy wówczas w jedną całość zarówno naukę o policji, jak i socjologię policji, socjologię wojska z irenologią i polemologią. Może także dokonywać równolegle analizy z zakresu socjologii grup dyspozycyjnych, badając oddziaływania policji, wojska, straży pożarnej, służb emergentnych i innych podobnych na społeczeństwo, a także społeczeństwa na bezpieczeństwo.
3. Po trzecie, socjologia bezpieczeństwa łączy szeroko rozumianą „praktykę" z teorią, a dzięki temu bada stan i kondycję współczesnego społeczeństwa, zarówno na poziomie indywidualnym, jak i instytucjonalnym, analizując wpływ osób odpowiedzialnych za utrzymanie bezpieczeństwa na bezpieczeństwo zarówno na poziomie indywidualnym, lokalnym, jak i państwa. Socjologia bezpieczeństwa bada także postawy obywateli wobec bezpieczeństwa narodowego, globalnego i każdego

[289] E. Moczuk, *Socjologiczne aspekty…*, *op.cit*., s. 230-231.

innego oraz rozpatruje, jaki jest stosunek osób odpowiedzialnych za bezpieczeństwo do podejmowanych działań ochronnych i obronnych.

4. Po czwarte, socjologia bezpieczeństwa monitoruje warunki, jakie są potrzebne do utrzymania bezpieczeństwa, a także wpływ na instytucje zajmujące się szeroko rozumianym bezpieczeństwem, aby harmonizować działania na rzecz poprawy czy zmiany aktualnego stanu. Oznacza to, że instytucje odpowiedzialne za bezpieczeństwo otrzymują na podstawie przeprowadzonych analiz społecznych wiarygodne informacje na temat różnorodnych aspektów bezpieczeństwa, w tym bezpieczeństwa socjalnego, ekonomicznego, publicznego, politycznego, wewnętrznego, zewnętrznego, militarnego, a także bezpieczeństwa w obszarze indywidualnym, lokalnym, krajowym, regionalnym, subregionalnym czy globalnym.

Socjologia bezpieczeństwa należy do tych subdyscyplin socjologicznych, które jeszcze nie są zinstytucjonalizowane w socjologii, nie mniej jednak z uwagi na ważność zagadnienia powinien nastąpić proces wyodrębnienia jej w ramach socjologii, biorąc pod uwagę „współczynnik humanistyczny". Jak zauważył Florian Znaniecki, *jako socjolog bowiem musi on tu, jak we wszystkich swoich badaniach, stosować ściśle i konsekwentnie współczynnik humanistyczny. Tak samo, jak np. stosunek społeczny jest dla niego rzeczywiście i obiektywnie tym, czym jest dla uczestniczących w nim stron grupa społeczna, tym, czym jest dla swych członków, tak i system wiedzy jest dla socjologa obiektywnie i rzeczywiście tym, czym jest dla ludzi, którzy się nim zajmują*.[290] Wskazywał także, że *sfera, w której obraca się humanista, to nie świat realności samoistnych, jakby się przedstawiał jakiemuś idealnemu absolutnemu podmiotowi, to świat cudzych „świadomości", ściślej mówiąc, świat przedmiotów, danych innym konkretnym, historycznie uwarunkowanym osobnikom i grupom oraz czynności dokonywanych nad owymi przedmiotami przez tych, którym one są dane jako ich doświadczenia. (...) Tę cechę zjawisk kulturalnych, przedmiotów humanistycznego badania, ich zasadniczą właściwość, że jako przedmioty teoretycznej refleksji są one już przedmiotami komuś danymi w doświadczeniu lub czyimiś świadomymi czynnościami, nazwać możemy współczynnikiem humanistycznym tych zjawisk. Mit, dzieło sztuki, wyraz mowy, narzędzie, schemat prawny, ustrój społeczny są tym, czym są, jedynie jako świadome ludzkie zjawiska; poznajemy je tylko w odniesieniu do znanego lub hipotetycznie skonstruowanego kompleksu doświadczeń i czynności tych empirycznych, ograniczonych, historycznie i społecznie*

[290] F. Znaniecki, *Społeczne role uczonych*, PWN, Warszawa 1984, s. 523.

uwarunkowanych osobników lub zbiorów osobników świadomych, którzy je wytworzyli i którzy się nimi posługują.[291]

Przedmiotem badań socjologii bezpieczeństwa jest analiza instytucji zajmujących się ochroną bezpieczeństwa, grup dyspozycyjnych i osób zajmujących określone miejsce w strukturze bezpieczeństwa, a także określoną pozycję społeczną i zawodową obecnie, ale także w przeszłości i przyszłości. Obszar badawczy zawiera też postawy ludności wobec instytucji zajmujących się ochroną bezpieczeństwa, postawy wobec grup dyspozycyjnych, a oddziaływania badawcze ujmują takie kwestie, jak ustalenie determinantów kształtowania się bezpieczeństwa w danym społeczeństwie, zgodnego z jego systemem prawnym i kulturowym; poszukiwanie wzorców bezpiecznego społeczeństwa, grup społecznych czy jednostek, a także przypisywanie tym obszarom znaczenia instrumentalnego lub autotelicznego bezpieczeństwa.

Socjologia bezpieczeństwa odpowiada na pytania stawiane zarówno przez przedstawicieli różnych nauk, jak i na gruncie rozmaitych kierunków socjologicznych. W związku z tym w drugim przypadku, można wskazać, że:[292]

1. Na gruncie socjologii funkcjonalnej podstawowym pytaniem badawczym jest to, jaką rolę społeczną pełni bezpieczeństwo w stosunku do jednostki, grupy społecznej czy zbiorowości; jakie są odczucia jednostki, grupy społecznej czy zbiorowości wobec bezpieczeństwa, a także, czy bezpieczeństwo w pełni zaspokaja określone potrzeby społeczne w świadomości jednostek, grup społecznych czy zbiorowości. Jest to najbardziej szeroki zakres pojęciowy socjologii bezpieczeństwa, gdyż pozwala na wyciąganie wzniosów w tym zakresie, zarówno w odniesieniu do szeroko rozumianej opinii publicznej, a więc osób indywidualnych, a także mieszkańców danej społeczności lokalnej, jak i wszystkich obywateli, mieszkańców danego państwa, regionu czy nawet społeczeństwa globalnego. Pozwala także na zastanowienie się nad tym, jak rozumieją bezpieczeństwo osoby, które sprowadzają niebezpieczeństwo na innych, a więc przestępcy, terroryści, a także jednostki, które nagłaśniają strach przed przestępczością czy terroryzmem, tworząc określony klimat społeczny. Poza tym można dowiedzieć się, jak bezpieczeństwo jest rozumiane przez osoby, których zadaniem jest chronić bezpieczeństwo, a więc pracowników organów ochrony prawnej, zarówno będących w grupach dyspozycyjnych, czyli służbach mundurowych, jak i niemundurowych, wykonujących pracę w sposób jawny

[291] Cytat za: J. Szacki, *Historia myśli socjologicznej*, PWN, Warszawa 1982, Tom 2, s. 740-741.
[292] Na podstawie: E. Moczuk, *Bezpieczeństwo jako…*, *op.cit.*, s. 93-95.

i kontrolowany przez obywateli lub działających niejawnie, ale w sposób zakreślony przez prawo.

2. Na gruncie teorii konfliktowej pojawiają się zagadnienia związane z wizją istoty konfliktu społecznego w aspekcie bezpieczeństwa, jaki jest zakres pojęciowy bezpieczeństwa; jak odczuwają bezpieczeństwo osoby, które nigdy nie weszły w konflikt z prawem bądź nie były przedmiotem działań w zakresie bezpieczeństwa, a jak osoby, które sprowadzają niebezpieczeństwo na innych. Jak widzą bezpieczeństwo osoby, których zadaniem jest strzec bezpieczeństwa i które z racji wykonywanej pracy lub z racji zawodu muszą chronić inne osoby przed niebezpieczeństwem, a jak rozumieją bezpieczeństwo osoby, które chcąc ominąć te zagadnienia, dążą do stworzenia powszechnego niebezpieczeństwa.. Poza tym na gruncie teorii konfliktowych możliwe jest rozpatrywanie pojęć, związanych z określeniem „swoi" i „obcy", a zatem określenia „osoby lub instytucje zajmujące się tworzeniem bezpieczeństwa" oraz „osoby lub instytucje zajmujące się stwarzaniem niebezpieczeństwa".
3. Na gruncie teorii wymiany pojawiają się pytania dotyczące tego, które aspekty bezpieczeństwa mają charakter nagród, a które kar. Odnosi się to zarówno do rozumienia kar lub nagród związanych z bezpieczeństwem, zarówno przez poszczególne jednostki jako osoby fizyczne, jak i mieszkańców danej społeczności lokalnej, poza tym wszystkich obywateli, mieszkańców danego państwa, regionu, czy nawet społeczeństwa globalnego. Odnosi się to także do osób, które indywidualnie lub zbiorowo sprowadzają na innych niebezpieczeństwo, popełniając czyny przestępcze czy terrorystyczne, pełniąc określone role społeczne w tych grupach społecznych. Ponadto dotyczy osób, których zadaniem jest ochrona porządku konstytucyjnego, a więc które z tych działań są traktowane jako nagrody, a które jako kary.
4. Na gruncie teorii interakcjonistycznej podstawowym pytaniem jest to, jaka jest rola komunikowania się społecznego w procesie powstawania poczucia bezpieczeństwa czy poczucia zagrożenia, a także jak kształtuje się tworzenie sensu rzeczywistości społecznej przez jednostki, grupy społecznej lub zbiorowości w zakresie bezpieczeństwa. Z uwagi na bardzo rozległy zakres zagadnień teorii interakcjonizmu symbolicznego trudno wymienić wszystkie aspekty związane z bezpieczeństwem, nie mniej jednak nie można pominąć kwestii związanych z samym rozumieniem pojęcia bezpieczeństwa, tworzonego przez daną jednostkę wskutek kontaktów z innymi ludźmi czy wskutek oddziaływania środków masowego przekazu. Także analiza ta

związana jest z rozumieniem istoty bezpieczeństwa wskutek komunikowania się jednostek ze sobą, subiektywnym rozumieniem bezpieczeństwa przez osoby, które sprowadzają zagrożenie, a także osoby zajmujące się zawodowo utrzymywaniem bezpieczeństwa.

5. Na gruncie teorii fenomenologicznej pojawiają się pytania dotyczące tego, jakie są doświadczenia jednostek, grup społecznych, zbiorowości w zakresie bezpieczeństwa na tle doświadczania wspólnego świata, zarówno przez jednostki działające w sferze bezpieczeństwa, jak i pozostałych członków społeczeństwa. Porusza to kwestię, czy bezpieczeństwo ma charakter całkowicie subiektywny czy też obiektywny, czy bezpieczeństwo jednostki jest inne od bezpieczeństwa zbiorowego, czy rozumienie bezpieczeństwa przez jednostkę będącą „przeciętnym" członkiem danego społeczeństwa jest inne od rozumienia bezpieczeństwa przez osoby sprowadzające zagrożenia, a także czym się ono różni od rozumienia bezpieczeństwa przez osoby zajmujące się utrzymywaniem bezpieczeństwa.

Jak widać, socjologia bezpieczeństwa, oprócz określonego zakresu pojęciowego, oprócz uniwersalnego przedmiotu badań, zajmuje się także badaniem danych zjawisk, które winny odbywać się według takich procedur badawczych, które są w stanie „wyłapać" wszystkie „niuanse" tkwiące w określeniu bezpieczeństwa na gruncie danych teorii socjologicznych. Ilustruje to tabela 1.

Tabela 1.1. Obszary badań bezpieczeństwa na tle poszczególnych teorii socjologicznych

Wyszczególnienie	**Obszary badań**		
	Opinia publiczna	**Osoby sprowadzające zagrożenie**	**Osoby zajmujące się bezpieczeństwem**
Teoria funkcjonalna	Kwestionariusz ankiety, wywiady z jednostkami	Wywiady z jednostkami	Wywiady z jednostkami
Teoria konfliktu	Badania panelowe, wywiady z jednostkami	Wywiady z jednostkami, analiza dokumentów osobistych i instytucjonalnych	Wywiady z jednostkami, analiza dokumentów osobistych i instytucjonalnych

Teoria wymiany	Obserwacja, eksperyment, badania „case study”	Obserwacja, eksperyment w stosunku do osób, które są osadzone w zakładach karnych. Wywiady z jednostkami	Analiza dokumentów instytucjonalnych, pamiętników. Ewentualne wywiady z jednostkami
Teoria interakcjonistyczna	Obserwacja, wywiad, eksperyment	Wywiady z jednostkami, które są osadzone w zakładach karnych lub społecznie dostępne	Wywiady z jednostkami, które są społecznie dostępne
Teoria fenomenologiczna	Wywiad narracyjny, analiza dokumentów	Analiza dokumentów osobistych i instytucjonalnych, pamiętników, listów	Wywiady z jednostkami, które są społecznie dostępne

Źródło: E. Moczuk, *Bezpieczeństwo jako kategoria analizy socjologicznej*, Ius et Administratio 2013 rok, nr 3, s. 94.

Jak widać zatem, zakres zainteresowania socjologii bezpieczeństwa jest bardzo szeroki, obejmuje bowiem zagadnienia, które mogą być lub są w sferze zainteresowania kilku teorii socjologicznych, a jednocześnie badane za pomocą różnorodnych metod i technik badawczych.

Można więc przyjąć, że na gruncie socjologii kategoria „bezpieczeństwo” stała się podstawą analiz naukowych, chociaż trudno jest wskazać metodologię badań, szczególnie wówczas, gdy nie jest ona „explicite” wykazana. W zasadzie nie ma żadnych wskazówek naukowych, jak należy rozpatrywać bezpieczeństwo, ale badając bezpieczeństwo, należy stwierdzić, jaki jest cel badań, do czego się zamierza dojść, co zamierza się osiągnąć. Wiedząc, co chce się osiągnąć, należy zastanowić się nad metodami badania bezpieczeństwa. Badając bezpieczeństwo, należy zastanowić się, czy opierać się na zastanych teoriach naukowych, czy też opisywać je zgodnie z założeniami socjologii trzeciej.

Z uwagi na to, że badanie bezpieczeństwa na gruncie socjologii nie jest łatwym procesem, należy zwrócić uwagę, jak badać bezpieczeństwo, co badać w tym zakresie, kto ma

badać. Dlatego należy przyjąć kilka punktów widzenia w badaniach nad bezpieczeństwem: a) po pierwsze, należy mieć wiedzę o problematyce bezpieczeństwa, aby je badać, postrzegając je jako zjawisko społeczne, b) po drugie, badając bezpieczeństwo, należy przyjąć, że bada się je tu i teraz, c) po trzecie, badając bezpieczeństwo, należy zastanowić się nad osobą badacza, kim ma być badacz; czy ma być to socjolog, czy też może to czynić każdy, kto chce badać to zagadnienie. Należy także wskazać, że: a) bezpieczeństwo należy odbierać takim, jakim ono jest, b) bezpieczeństwa nie należy „lekceważyć", c) bezpieczeństwo należy rozumieć, d) nie należy taktować bezpieczeństwa jako jednolitego monolitu, e) bezpieczeństwo jest różnorodne. Poza tym system analizy bezpieczeństwa opierać się powinien na następujących przesłankach: a) gromadzić i syntetyzować nową, narastającą coraz szybciej wiedzę o bezpieczeństwie, b) badać ze szczególną wnikliwością aktualne potrzeby, oczekiwania, dążenia w sferze bezpieczeństwa, dążyć do realnego zaspokojenia potrzeb w sferze bezpieczeństwa w aktualnych warunkach społecznych, d) podejmować działania, których celem byłoby dokonanie zmian w życiu społecznym, związanych ze współczesnymi uwarunkowaniami bezpieczeństwa, w różnorodnych sytuacjach życiowych, formalnych i nieformalnych.[293]

Jakie są zatem przesłanki badania bezpieczeństwa na gruncie socjologii? Analiza zagadnienia bezpieczeństwa obejmuje trzy przesłanki, a wśród nich kwestię tego, jak badać bezpieczeństwo, po drugie - co badać, po trzecie - kto ma badać bezpieczeństwo.[294]

W związku z tym, zastanawiając się, jak badać bezpieczeństwo, należy wymienić następujące przesłanki:[295]

1. Pierwsza wskazuje, że mimo istnienia sporej literatury naukowej oraz dużej ilości badań na temat bezpieczeństwa, mimo wyodrębnienia się dyscyplin naukowych, zajmujących się *stricte* problematyką bezpieczeństwa, trudno jest wyciągać jednoznaczne wnioski, a socjologia nie wytworzyła subdyscypliny socjologicznej, jaką jest socjologia bezpieczeństwa.
2. Druga przesłanka wskazuje, że istotne jest wskazanie, że wyniki badań dotyczących bezpieczeństwa nie powinny być porównywalne na gruncie różnych nauk, chyba że dotyczą określonych aspektów życia społecznego związanego z bezpieczeństwem. Wynika to z tego, że każda z nauk wytwarza swój aparat pojęciowy, który jest swoisty tylko dla niej. Jeśli wyniki badań dotyczą jednej dziedziny wiedzy, to może nastąpić

[293] E. Moczuk, *Socjologiczne aspekty…*, *op.cit.*, s. 81-82.
[294] *Ibidem*, s. 76-77.
[295] *Ibidem*, s. 77-79.

niezrozumienie idei danej nauki na gruncie innej nauki. Inne zatem powinni stosować metody analizy bezpieczeństwa socjolodzy, inne psycholodzy, inne prawnicy, inne politolodzy, a jeszcze inne przedstawiciele pozostałych nauk.

3. Trzecia przesłanka mówi, że badania nad bezpieczeństwem powinny być prowadzone w sposób szerszy niż dotychczas w oparciu o doświadczenia naukowe rodzimych naukowców i myślicieli. Często bowiem nie dostrzega się świetności polskiej nauki i jej wkładu do dziedzictwa światowego. Pisząc o bezpieczeństwie na bazie dokonań polskiej nauki, można mówić o istnieniu „polskiej" lub też szerzej - „wschodnioeuropejskiej szkoły nauki o bezpieczeństwie". Należy w tym przypadku patrzeć na dokonania czeskie, polskie, rosyjskie, słowackie i ukraińskie.
4. Czwarta przesłanka wskazuje, że w badaniach nad bezpieczeństwem należy przyjąć ważny aspekt metodologiczny. Bezpieczeństwo może być badane jako „tu i teraz", co oznacza zawężenie metodologii badań. Trudno bowiem badać i porównywać ze sobą bezpieczeństwo różnych epok oraz różnych kultur. Nie jest bowiem możliwe badanie i porównywanie bezpieczeństwa jako całości, a zatem obiektywizowanie bezpieczeństwa. To, że z punktu widzenia jednej kultury bezpieczeństwo jest wartością pozytywną, pożądaną, istotną kulturowo, nie musi wcale oznaczać, że będzie tak samo postrzegane z punktu widzenia innej kultury. Trudno więc uznać, że można znaleźć mechanizmy, które mają charakter obiektywny dla całego bezpieczeństwa na całej kuli ziemskiej, we wszystkich epokach historycznych, we wszystkich kulturach. Może bowiem być tak, że jeden naród, jedna kultura będzie bezpieczna kosztem innego narodu lub innej kultury. A zatem nie można obiektywizować tego zagadnienia, a je zawężać.
5. Piąta przesłanka wskazuje, że badania nad bezpieczeństwem mogą mieć charakter badań teraźniejszości albo też badań przeszłości, jeśli chodzi o analizy historyczne. Pojawia się więc pytanie, czy istnieje możliwość badania przyszłości, a zatem, czy z wniosków skonstruowanych na podstawie badań historycznych oraz aktualnych analiz istnieje możliwość odpowiedzi na pytanie, jakie będzie bezpieczeństwo w przyszłości albo też jakie będą określone zachowania związane z bezpieczeństwem w tym czasie. Oczywiście z aktualnych badań nad bezpieczeństwem można wnioskować, jakie będzie bezpieczeństwo w przyszłości, jednak w ograniczonym zakresie.
6. Szóstą przesłanką jest to, że w badaniach nad bezpieczeństwem unika się takich tematów, które mogą być kontrowersyjne społecznie, a więc problemów dotykających

sfery organów i korporacji ochrony prawa, w tym działalności służb specjalnych o tajnym charakterze, a także ludzi w nich działających, realizowanych zadań, stosunku danych osób do wykonywanych zadań. Bada się za to sfery życia społecznego, które są niekontrowersyjne albo na które aktualnie istnieje „moda".

7. Siódmą przesłanką jest to, by badania nad bezpieczeństwem prowadziły osoby, które mają wiedzę o bezpieczeństwie, ale nie tylko teoretyczną. Dlatego też, chcąc badać bezpieczeństwo, należy je rozpatrywać z dwóch punktów widzenia. Po pierwsze, od „środka", a zatem przez osoby, które zajmują się tą problematyką, są z uwagi na wykonywaną pracę czy funkcje „wewnątrz" danego zjawiska. Po drugie, od „zewnątrz", gdy badania realizowane są przez osoby biegłe w badaniach, ale niemające pełnej lub rozległej wiedzy na temat bezpieczeństwa. Jedna i druga sytuacja nie jest komfortowa, jednak unaocznia problemy badawcze w tym zakresie.
8. Ósmą przesłanką jest to, jak winno się badać bezpieczeństwo, pionowo czy poziomo. Dokonując bowiem badań w układzie pionowym, należy brać pod uwagę bagaż doświadczeń życiowych związanych z bezpieczeństwem w ujęciu historycznym, pokoleniowym, a także doświadczeń własnych jednostki. W przypadku badań w układzie poziomym należy brać pod uwagę to, co jest doświadczaniem bezpieczeństwa przez mieszkańców poszczególnych społeczności lokalnych, miejscowości, krajów, kultur, itp.
9. Dziewiątą przesłanką jest to, że aby uznać, iż brak jest bezpieczeństwa, a więc jest niebezpiecznie albo też, że bezpieczeństwo jest na odpowiednim poziomie, należy to czynić na bazie jakichś przesłanek, doświadczeń. Dlatego też musi posiadać: a) ogląd danego zjawiska, b) własne doświadczenia życiowe z tym związane, c) musi myśleć o danym problemie, a zatem postrzegać go w ramach problemu.

Odpowiedź na pytanie, jak badać bezpieczeństwo, nie jest zatem pytaniem z jednoznaczną odpowiedzią. Należy, badając to zagadnienie, przyjmować kilka punktów widzenia i taktować je łącznie. Sposób badania bezpieczeństwa jest obwarowany wieloma zmiennymi, które trzeba uwzględnić w procesie badawczym. Badając bezpieczeństwo, należy wystrzegać się niejednoznaczności i obiektywizacji. Bezpieczeństwo należy badać jako zjawisko jednostkowe, na określonym poziomie, w danym miejscu i czasie.

Kolejną istotną kwestią jest odpowiedź na pytanie, co badać w sferze bezpieczeństwa. W związku z tym wymienia się następujące przesłanki:[296]

[296] *Ibidem*, s. 79-80.

1. Pierwszą przesłanką jest to, że każda z nauk inaczej rozpatruje pojęcie bezpieczeństwa. Inaczej definicje bezpieczeństwa są rozpatrywane przez socjologię, psychologię, prawo, medycynę czy inne nauki. Nie należy zatem przyjmować jednolitej, uniwersalnej definicji bezpieczeństwa, obejmującej wszelkie sfery rzeczywistości społecznej. Będzie ona wówczas albo zbyt ogólna, albo zbyt skomplikowana, aby być podstawą analiz metodologicznych. Definicje bezpieczeństwa powinny być swoiste dla każdej dziedziny wiedzy, obejmując te zagadnienia, które są w sferze zainteresowania danej nauki.
2. Drugą przesłanką jest założenie, że bezpieczeństwo się zmienia w czasie i przestrzeni, a więc „natura bezpieczeństwa" jest zmienna. Ważna jest konstatacja, że bezpieczeństwo należy badać tak jak proces społeczny, a nie jako coś stałego, danego raz na zawsze. Z uwagi na to, że bezpieczeństwo zmienia się w czasie i przestrzeni, należy przyjmować dany, ograniczony czasem i przestrzenią punkt widzenia badania bezpieczeństwa.
3. Trzecią przesłanką jest to, że badając bezpieczeństwo, popełnia się błąd, który polega na tym, że nie oddziela się poszczególnych kategorii bezpieczeństwa od siebie. Dla badaczy zagadnienia istotne winno być to, o jakim bezpieczeństwie się myśli, czy ma ono charakter wąski czy szeroki, a więc czy dotyczy jednostki, grupy społecznej, społeczeństwa, państwa, bloku państw, kultur, itp. Nie należy zatem dokonywać porównań, gdyż one nie prowadzą do tych samych wniosków. Warto także rozróżniać wymiary bezpieczeństwa, oddzielając jeden wymiar od drugiego.
4. Czwartą przesłanką jest to, że trudno zbadać obiektywnie bezpieczeństwo. Dlatego należy poddawać analizom badawczym określone aspekty zachowania związanego z bezpieczeństwem. Jeśli badać i porównywać, to albo zachowania pozytywne, a więc przykładowo społeczne poczucie bezpieczeństwa, albo zachowania mające charakter negatywny, a więc przykładowo społeczne poczucie zagrożenia. Bardzo trudne jest bowiem „złapanie" wszystkich aspektów życia społecznego związanego z bezpieczeństwem, a także uznanie, że nie mają one charakteru dychotomicznego. Porównywania badawcze winny być prowadzone tylko w wybranych aspektach tej rzeczywistości.
5. Piątą przesłanką jest to, że badania nad problematyką bezpieczeństwa nie mają charakteru masowego, a zatem trudno jest znaleźć porównania. Wprawdzie można porównywać niektóre badania nad bezpieczeństwem, jednak możliwe jest to w zakresie poczucia bezpieczeństwa lub społecznego poczucia bezpieczeństwa.

6. Szóstą przesłanką jest to, że badania prowadzone nad bezpieczeństwem często są wykorzystane przez praktykę życia społecznego. Jednak istotne jest to, żeby istniała droga badań, od teorii do praktyki, która polega na tym, że poszczególne nauki tworzą teorie, które są następnie weryfikowane naukowo, a następnie istnieje możliwość wykorzystania tych wyników badań w praktyce społecznej. Możliwe jest także przechodzenie od praktyki do teorii, jednak związane jest to z instytucjonalizacją dziedziny.

Odpowiadając zatem na pytanie, co badać w sferze bezpieczeństwa, należy zwrócić uwagę nie tylko na bezpieczeństwo jako zjawisko ogólne, ale przede wszystkim na rodzaje bezpieczeństwa, wpływ czynników społecznych i innych na bezpieczeństwo, a także poczucie bezpieczeństwa lub jego zagrożenia.

Ostatnim pytaniem badawczym jest to, kto ma badać bezpieczeństwo. Pojawia się w tym zakresie kilka przesłanek:[297]

1. Pierwsza z przesłanek mówi, że zagadnieniem bezpieczeństwa powinny zajmować się osoby, które mają nie tylko teoretyczną wiedzę o tym zagadnieniu, ale przede wszystkim osoby, które w szeroko rozumianej sferze bezpieczeństwa zajmują się tym zagadnieniem, a więc przede wszystkim praktycy. Jednak z uwagi na to, że praktycy nie zawsze mają przygotowanie badawcze, naukowe, należy pozwolić, aby tą problematyką zajmowały się także osoby ze „sfer" naukowych.
2. Druga przesłanka wskazuje, ze odbiorcami prac z zakresu bezpieczeństwa nie będzie tylko „świat nauki", ale także sfera praktyki, dlatego też analizy na temat bezpieczeństwa powinny być w miarę czytelne albo też winny prowadzić do określonych wniosków w celu ich wykorzystania w praktyce.

Odpowiadając na pytanie, kto ma badać bezpieczeństwo, należy wskazać, że jest to sfera, która winna być badana przez znawców zagadnienia, zarówno ze „świata" nauki, jak i praktyki, ale w taki sposób, aby możliwe było odczytanie intencji badacza, a także, aby świat nauki i praktyki miał z tego korzyści.

Chcąc podsumować niniejsze rozważania, należy zwrócić uwagę na to, że socjologia bezpieczeństwa daje możliwość określenia, czym jest bezpieczeństwo na gruncie socjologii, a także jakie są przesłanki jego analizy. Dzięki wykorzystaniu badań nad bezpieczeństwem w praktyce społecznej istnieje możliwość formułowania wniosków o charakterze ogólnym i szczegółowym, które będzie można wykorzystać przez instytucje zajmujące się

[297] *Ibidem*, s. 80-81.

kształtowaniem zarówno samego bezpieczeństwa, jak i społecznego poczucia bezpieczeństwa.

2.2.Społeczność lokalna w świetle literatury przedmiotu

Rozpoczynając rozważania poświęcone zagadnieniom dotyczącym społeczności lokalnej, należy zwrócić uwagę na to, że stanowi ona podstawowy i pierwotny rodzaj skupiska ludzkiego, towarzyszący człowiekowi od zarania dziejów, a w zasadzie od momentu osiadłego trybu życia. Jest to tym bardziej zasadne, że klasyczne koncepcje teoretyczne opisujące i wyjaśniające typowe prawidłowości rządzące społecznościami lokalnymi zawierały w sobie założenie o fundamentalnym znaczeniu różnego rodzaju zasobów, będących w dyspozycji grup związanych z określonym terytorium, dla ich trwania w sensie kulturowym, społecznym, gospodarczym czy fizycznym. W każdym z głównych, klasycznych nurtów definiowania społeczności lokalnej wątki te pojawiają się jako składniki specyfiki tego rodzaju grup społecznych, chociaż z różnie rozłożonymi akcentami na poszczególne składowe.[298] Zresztą w wielu definicjach społeczności lokalnej, występujących w literaturze przedmiotu, wymienia się trzy stałe elementy takich społeczności, w tym terytorium, interakcje społeczne i więź psychiczną, wyrażające się w poczuciu wspólnoty z ludźmi, czyli innymi jednostkami i grupami, zamieszkującymi określone terytorium, a także w szczególnym stosunku, wręcz bardzo emocjonalnym, postrzeganym jako ich wspólne miejsce zamieszkania.[299] Bruce Lewenstein jest zdania, że społeczność lokalna rozumiana jest jako powiązane ze sobą sąsiedztwa, które wykorzystując posiadane zasoby lokalne, realizują szereg funkcji ekonomicznych (np. usługi), społecznych (np. tożsamość), politycznych (np. zarządzanie). Obszar społeczności wyznaczany jest przez sieć relacji międzyludzkich i stowarzyszeniowych, które często nie pokrywają się z granicami administracyjnymi danego układu lokalnego.[300] Twórca orientacji ekologicznej w badaniach nad społecznością lokalną - Robert E. Park scharakteryzował społeczność lokalną jako: a) terytorialnie zorganizowaną populację, b) mniej lub bardziej wrośniętą w terytorium, które zajmuje, c) jednostki żyjące

[298] W. Goszczyński, W. Knieć, H. Czachowski, *Lokalne horyzonty zdarzeń. Lokalność i kapitał społeczny w kulturze (nie)ufności na przykładzie wsi kujawsko-pomorskiej*, Wydawca Studio Kropka dtp, Toruń 2015, s. 11.
[299] B. Szacka, *Wprowadzenie do socjologii*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2003, s. 229.
[300] B. Lewenstein, *Nowy paradygmat rozwoju układów lokalnych – w stronę obywatelskich wizji społeczności lokalnych*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2006, s. 244.

w warunkach wzajemnej wewnętrznej zależności, która jest bardziej symbiotyczna niż społeczna.[301]

Społeczność lokalna, według Krzysztofa Olechnickiego i Pawła Załęckiego, to *zbiorowość zamieszkująca wspólne terytorium, relatywnie samowystarczalna, oparta na trwałym systemie więzi i interakcji społecznych, charakteryzuje się mocnym poczuciem przynależności jednostek do grupy i identyfikacji jednostek z grupą*.[302] Społeczność lokalna jest określana na podstawie więzi społecznej, ekonomicznej, kulturowej, która łączy ludzi mieszkających na danym obszarze. Więzi łączące społeczności lokalne dają członkom tej społeczności nie tylko poczucie przynależności, tożsamości, dumy i bezpieczeństwa, ale także są źródłem dynamiki rozwojowej, gdyż tam są główne zasoby, w tym decydujący o rozwoju kapitał ludzki. Na szczeblu lokalnym powstaje układ czynników decydujących o motywacji jednostek do działania, tam kształtują się wzorce zachowań wpływających na kierunek i stopień aktywności ludzi.[303]

Definicji społeczności lokalnych jest jednak tak wiele, jak wielu jest autorów tego zagadnienia. Według Stanisława Nurka, istnieje ponad dziewięćdziesiąt definicji pojęcia „społeczność lokalna", przy czym wszyscy autorzy wymieniają trzy istotne elementy konstytuujące taką społeczność, którymi są: obszar, wspólne więzi i interakcje społeczne.[304]

Społeczność lokalna jest społecznością zamieszkującą lokalną, konkretną przestrzeń osadniczą, zamkniętą i uczłowieczoną, stanowiącą miejsce (bezpieczne i spokojne centrum ustalonych wartości) doskonale znane, przyswojone i własne, wytwarzane przez nią samą w długim procesie wzajemnej adaptacji człowieka i środowiska, posiadającą własną nazwę i własną miejscową tradycję społeczną. Społeczność lokalna to zbiorowość zamieszkująca określone terytorium, będąca równocześnie głównym obszarem, na którym członkowie tej zbiorowości rozwijają codzienną aktywność społeczną. Układ lokalny jest miejscem zamieszkiwanym przez samorządną społeczność. Jest to więc zorganizowana przestrzeń fizyczna, geograficzna, gromadząca według określonego porządku mieszkające i działające jednostki, grupy, organizacje i struktury umożliwiające tę aktywność, takie jak: drogi, szkoły, kościoły, samorządy. Cechą charakterystyczną społeczności lokalnych jest to, że kształtują

[301] R. E. Park, *Human Ecology*, [w:] (red.) R. L. Warren, Perspectives on the American Community, University of Chicago Press, Chicago 1973, s. 34.; Za: I. Pietraszko-Furmanek, Partycypacja społeczna w środowiskach lokalnych, Oficyna Wydawnicza Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Kraków 2012, s. 34.
[302] K. Olechnicki, P. Załęcki, *Słownik socjologiczny*, Wydawnictwo Graffiti BC, Toruń 1998, s. 201.
[303] A. P. Wiatrak, *Zarządzanie gospodarką regionalną i lokalną*, [w:] (red.) E. Bojar, B. Plawgo, *Zarządzanie rozwojem regionalnym i lokalnym*, Wydawnictwo Nauka-Edukacja, Warszawa 2000, s. 83.
[304] S. Nurek, *Idea społeczności lokalnej w tradycji i współczesnej refleksji socjologicznej*, [w:] (red.) J. Wódz, *Społeczności lokalne. Szkice socjologiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1986, s. 23–25.

one silne więzi i lokalne formy organizacji życia zbiorowego. W układach lokalnych produkowana jest część dóbr i usług, wytwarzają się systemy wartości i etos pracy, podejmowane są decyzje dotyczące migracji i zachowań przestrzennych, kształtują się style życia. Nierówności społeczne brutalnie ujawniają się nie w statystyce, ale bezpośrednio w ludzkich losach, konkretyzuje się w międzyludzkich relacjach struktura klasowa społeczeństwa i ujawnia się społeczna treść sprawowanej władzy. Na płaszczyźnie politycznej ma się do czynienia z umiejscowieniem układu lokalnego w układzie władzy państwowej i hierarchii administracyjnej. Na płaszczyźnie ekonomicznej istotny jest zakres aktywności gospodarczej w zestawieniu z działalnością innych jednostek. Na płaszczyźnie społecznej można obserwować specyficzne wytwarzanie się struktury klasowo-warstwowej i werbalizację interesów grupowych. Na płaszczyźnie kulturowej interesująca jest obserwacja zróżnicowanych stylów życia oraz kształtowania się poczucia identyfikacji grupowej i tożsamości z danym miejscem. Społeczności lokalne są ważnym i niezbywalnym elementem struktury społecznej nie tylko ze względu na fakt terytorialnego zakorzenienia, ale również ze względu na specyficzną miejscową konkretyzację podziałów klasowo-warstwowych oraz lokalnej artykulacji interesów poszczególnych klas i warstw społecznych. W przeciwieństwie do klas i warstw, które mają charakter wertykalny i hierarchiczny, społeczności lokalne są horyzontalnymi elementami struktury społecznej.[305]

Maria Wieruszewska jest zdania, że w definiowaniu społeczności lokalnych odróżnia się podejście socjologiczne i antropologiczne. W perspektywie socjologicznej, czyli w optyce stosunków społecznych akcentuje się funkcje, działania i relacje lokalne odnoszące się do poziomu produkcji, dystrybucji i konsumpcji oraz sfery socjalizacji, społecznej kontroli, uczestnictwa, wzajemnej pomocy, relacji, powiązań, uzależnień i interesów, wyrażające się powtarzalnością działań, wzajemnych relacji między elementami dynamicznego, względnie autonomicznego systemu społeczno-kulturowego. Jednym z czynników tworzących lokalną społeczność jest wspólnie zamieszkiwane terytorium. Przestrzenne skupienie ludzi ma dla ich życia istotne znaczenie, ponieważ lokalnie ograniczone obszary działań koniecznych w codziennym bytowaniu wpływają na organizację społecznej aktywności zwanej społecznością. Więź, jaka istnieje między jednostkami, rodzinami i grupami w ramach społeczności, wynika z pokrewieństwa, sąsiedztwa i typu zajęć. W perspektywie antropologicznej istotny jest poziom wspólnoty jako sensu, dotykający doświadczenia

[305] Opracowano na podstawie: B. Jałowiecki, *Rozwój lokalny*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1989, s. 121 oraz J. H. Turner, *Socjologia, Koncepcje i ich zastosowanie*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 1998, s. 56.

rozpoznania wzajemnej przynależności - zabarwionej uczuciowo, emocjonalnie, a więc sfery symbolicznej. W podejściu antropologicznym jako cechę konstytutywną dla wytworzenia się społecznej więzi w społeczności lokalnej jest wspólnota wartości, językowa, obyczajowa, zwyczajowa i wierzeniowa, w więc sfera kultury, tradycje, obyczaje, zwyczaje, folklor, wiedza ludu, zasób myśli i ekspresji, ciągłość, trwałość, pamięć zbiorowa, spójność wewnętrznych powiązań wokół wartości naczelnych, osi i rdzenia struktury. Nadrzędność społeczności względem życia jednostki wiąże się z ciągłością przestrzenną i czasową oraz niezależnością społeczności od jej członków, którzy nie mogą stworzyć w sposób zamierzony i celowy społeczności lokalnej, chociaż warunki istnienia społeczności do pewnego stopnia zależne są od tego, co i jak robią jej członkowie.[306]

Iga Pietraszko-Furmanek wskazuje, że określenie „społeczność" dotyczy zarówno zbiorowości, czyli zbioru osób posiadających jakieś wspólne cechy społeczne, jak i wspólnoty. W nauce amerykańskiej „wspólnota", czyli *community* jest synonimem nazwy „społeczność lokalna", a badania nad społecznościami lokalnymi noszą nazwę *community studies*. W Europie pojęcie „wspólnota" ma szersze znaczenie, a do cech konstytutywnych wspólnoty, w której występuje określony typ stosunków społecznych, nie zalicza się stosunku grupy do określonego terytorium. Ferdinand Tonnies uważał, że wspólnota oparta jest na współdziałaniu, będącym rdzeniem społecznego świata. Członków społeczności lokalnej łączy więź naturalna lub spontaniczna, dzięki czemu odczuwają oni przynależność do grupy, co sprzyja współpracy między nimi, gwarantującej grupie jedność. Dzięki temu ich życie oraz indywidualne interesy oraz życie i interesy społeczności stają się niemalże tożsame. Społeczność lokalna jest też określana społecznością terytorialną, gdyż terytorium jest jej elementem konstytutywnym. Wielkość tego terytorium musi umożliwiać utrzymywanie bezpośrednich stosunków społecznych przez członków społeczności lokalnej, tym bardziej, że w bezpośrednich kontaktach, jakie zapewnia wspólnota terytorialna, poszukuje się genezy społecznej. Za ideał uważa się społeczności, do których należy nie więcej niż 5000 mieszkańców. W takich społecznościach ludzie bowiem się znają i mają możliwość utrzymywania kontaktów bezpośrednich. W większych społecznościach ludzie stają się anonimowi, słabnie też kontrola społeczna.[307]

[306] Opracowano na podstawie: M. Wieruszewska, *Tożsamość kulturowa jako wartość i czynnik konstytutywny społeczności lokalnej*, [w:] pod red. B. Jałowiecki, K. Z. Sowa, P. Dudkiewicz, *Społeczności lokalne. Teraźniejszość i przyszłość*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1989, s. 304-311.
[307] I. Pietraszko-Furmanek, *Partycypacja…*, *op.cit*., s. 30-31.

Istotne jest to, że ranga i swoisty renesans społeczności lokalnych w Polsce wzrasta w następujących okolicznościach: a) z przejścia od scentralizowanego do rynkowego systemu gospodarczego, b) reformy administracji terenowej i stworzenia samorządu terytorialnego, co spowodowało konieczność współdziałania współzależnych, lecz niepowiązanych ze sobą hierarchicznie odrębnych układów zarządzania, c) powszechnej akceptacji dla idei rozwoju lokalnego opartego na skłonności do prywatnej przedsiębiorczości, kreowania myśli innowacyjnych, aktywnej postawy wobec reform, postępu technicznego, dążenia do zrównoważonego rozwoju.[308]

Ważnym elementem społeczności lokalnej jest istnienie więzi mieszkańców z danym terytorium, którym jest całokształt stosunków i zależności integrujących jednostkę z danym terytorium. W skład tych zależności wchodzą czynniki o charakterze obiektywno-społecznym, czyli systemy powiązań dotyczących pracy, domu, rodziny, itp., a także czynniki subiektywno-indywidualistyczne, czyli poczucie przywiązania się do danego miejsca jako swoistej wartości. Dostrzec można istnienie zależności pomiędzy mieszkańcami a danym miejscem, postawami wobec tego miejsca, a także poczuciem łączności z nim. Zwraca się więc uwagę na istnienie obiektywnych powiązań mieszkańców z danym miejscem, postrzeganym jako obiekt fizyczny o charakterze przestrzenno-ludzkim, a także na subiektywny stosunek do danego miejsca, postrzeganego jako wartość.[309]

Istnieje także kwestia przywiązania jednostki do społeczności lokalnej, nazwanego *community attachment*, będącego specyficznym rodzajem więzi jednostki z miejscem zamieszkania, które obejmuje wszystkie aspekty postaw jednostki wobec lokalnej społeczności, psychologicznie rozumiany sentyment lokalny, więzi rodzinne i przyjacielskie, partycypację społeczną, a także zainteresowanie sprawami lokalnymi, na co zwracają uwagę – John D. Kasarda i Morris Janovitz.[310] Według Irvina Altmana i Sethy M. Low, w *community attachment* poczucie bycia związanym z konkretnym miejscem jest trwałym, pozytywnym związkiem zachodzącym między jednostką albo grupą, a ich otoczeniem społecznym.[311] Nie bez znaczenia jest także istnienie silnych obiektywnych i subiektywnych psychologicznych

[308] S. L. Bagdziński, *Lokalna polityka gospodarcza w okresie transformacji systemowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 1994, s. 6, 14.
[309] A. Michalska-Żyła, *Przywiązanie do miasta*, Przegląd Socjologiczny 2008, nr 1, Tom 57, s. 228-229.
[310] Patrz: J. D. Kasarda, M. Janovitz, *Community Attachment In Mass Society*, American Sociological Review 1974, Vol. 39, nr 3, s. 328-339.
[311] I. Altman, S. M. Low, *Preface*, [w:] (red.) I. Altman, S. M. Low, *Place Attachment*, *Springer Publishers*, New York 2012, s. XI.

aspektów powiązań jednostki ze środowiskiem lokalnym, które determinują jego stosunek do terytorium, na co wskazuje David M. Humman.[312]

Jak twierdzi Bronisław Urban, rozważania nad istotą i funkcją społeczności lokalnych przybierają różnorodne ujęcia, chociaż ich genealogia sięga aż greckiego *polis*, które zostało opisane przez Platona i Arystotelesa. Istotą polis w ujęciu Arystotelesa są następujące trzy elementy: a) po pierwsze, polis to społeczeństwo o ograniczonym rozmiarze terytorialnym, co miało zapewnić przejrzystość społecznych relacji, a tym samym bezpośrednie kontakty i wymianę dóbr, b) po drugie, polis miało bardzo złożoną strukturę, wielorakie rozwarstwienia i wyrastało ze społeczności rodowych, zaś obywatelami nie mogli być niewolnicy i ludność napływowa, c) po trzecie, członkowie wspólnoty nie tylko zamieszkiwali wspólne terytorium, ale mieli określone prawa na mocy urodzenia i uczestniczyli w życiu politycznym. Polis było „wspólnotą życia", a podobieństwo jej członków stanowiło wyróżnik „świata duchowego". Trzeci element polis oznaczał harmonię materialnych podstaw z organizacyjnymi i moralnymi wymiarami życia, a polis było pierwowzorem i ideałem społecznej organizacji, idealną wspólnotą lokalną, do której odwoływali się pierwsi socjologowie.[313] Jak dalej wskazuje ten sam autor, „analizując powyższe kryteria, łatwo zauważyć, jak daleko dzisiejsze, nawet najbardziej swobodne pojmowanie społeczności lokalnej odbiega od elementów konstytuujących greckie polis. Wystarczy porównać pierwsze kryterium – terytorium. Polis było społeczeństwem o ograniczonym rozmiarze, co zapewniało przejrzystość stosunków społecznych. Badacze przyjmują, że w polis liczba ludności kształtowała się w granicach 5 tysięcy. Taka ilość żyjących na ograniczonym terytorium miała zapewnić przynajmniej jeden raz w życiu bezpośrednie spotkanie się wszystkich jednostek, a ze spotkania tego miało wynikać coś istotnego dla wszystkich. Obecnie liczba ludności w społeczności może nawet nie być wielka, ale brak jest kontaktów typu „face-to-face" nawet wśród osób żyjących w bliskiej odległości, w przysłowiowych „blokowiskach". Kontakty, jeśli czasem mają miejsce, są najczęściej przypadkowe i nieznaczące. Co więcej, ambicją wielu mieszkańców współczesnych osiedli jest pozostawanie obojętnym na obecność innych, przebywających w niedalekiej odległości fizycznej. Istnieje również większa odmienność od klasycznych pierwowzorów w zakresie ideałów i wzorów życia. Poza nielicznymi przypadkami, w dzisiejszych społecznościach występuje zróżnicowanie pod względem wartości, poglądów

[312] Patrz: D. M. Humman, *Community Attachment. Local Sentiment and Sense of Place*, [w:] (red.) I. Altman, S. M. Low, *Place Attachment, Springer Verlag US*, Boston 1992, s. 253-278.
[313] B. Urban, *Społeczność lokalna jako źródło zachowań dewiacyjnych i wsparcie dla działań profilaktyczno-resocjalizacyjnych*, Nauczyciel i Szkoła 2012, nr 1 (51), s. 27-28.

i stylów życia. Ta różnorodność jest efektem złożonych procesów społecznych, wchodzi w zakres podstawowych praw jednostek i podlega zabezpieczeniu ze strony demokratycznego ustroju i humanitarnego prawa. Oczywiście, zróżnicowania współczesnych społeczności są bardziej wielowymiarowe, a ta cecha ściśle wiąże się z podatnością na rozwijanie się dewiacyjnych (przestępczych) stylów życia.[314]

Zagadnienia związane z problematyką społeczności lokalnych pojawiały się w literaturze naukowej już w okresie międzywojennym i kontynuowane były po II wojnie światowej. Wkład do nauki mieli także polscy badacze tej tematyki. Jacek Wódz zauważa, że nigdzie na świecie nie dzielono tak „pieczołowicie" samego przedmiotu badań i opracowań terminologicznych jak w Polsce. Podziały polegały na wyraźnym oddzieleniu przedmiotów badań prowadzonych przez antropologów, etnografów, socjologów czy pedagogów, podczas gdy na świecie takie podziały się już zatarły. W Polsce nadal używano jednak specyficznej nomenklatury pojęciowej oraz języka charakterystycznego dla danej dyscypliny czy prowadzonej narracji. Dlatego w badaniach nad społecznością lokalną ograniczano się do specyfiki interpretacyjnej analiz z określonej dziedziny naukowej, nie uwzględniając perspektywy ogólnej, globalnej, unifikującej. Jednocześnie zróżnicowaną problematykę badań nad społecznością lokalną pomijano w aspekcie formułowania szerszych i bardziej przydatnych generalizacji, zajmując się na ogół zagadnieniami szczegółowymi.[315]

Społeczność lokalna posiada określone cechy i czynniki wyróżniające je od innych zbiorowości społecznych. Wśród nich wymienić można: a) względnie określone terytorium i materialną bazę zaspokajania najistotniejszych interesów i potrzeb odczuwanych przez większość grup i jednostek, b) przeważający typ kultury i tradycji, wokół którego organizuje się lub może się organizować większość członków społeczności, mających zdolność ekspansji na jednostki pozostające poza jego obrębem, c) więź społeczną i komunikację interpersonalną, mającą zdolność integrowania ludzi w celu najpełniejszego zaspakajania wspólnych interesów (aktualnych i potencjalnych), d) ideały i wzory życia, przyjmowane i naśladowane spontanicznie przez większą część zbiorowości i stanowiące wzór życia dla młodych generacji, e) zdolność formalnych elementów więzi społecznej do kreowania zobowiązań nieformalnych wypełniających przestrzeń codziennego życia.[316]

---

[314] *Ibidem*, s. 30.
[315] J. Wódz, *Wstęp*, [w:] (red.) J. Wódz, *Społeczności lokalne. Szkice socjologiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1986, s. 7; Za: A. Radziewicz-Winnicki, *Społeczność lokalna, zbiorowość terytorialna a instytucjonalizacja ideologii lokalizmu/regionalizmu*, [w:] (red.) Z. Wołk, *Pedagogika społeczna na rzecz społeczności lokalnych***,** Rocznik Lubuski 2013, Tom 39, cz. 2, s. 15-16.
[316] B. Urban, *Społeczność lokalna…*, *op.cit*., s. 30.

Jak pisze Wojciech Wądołowski, *każda jednostka, każda grupa społeczna wiąże swoją egzystencję z określoną przestrzenią. Jest to oczywiste, ponieważ jako osoby zajmujemy określone miejsce w przestrzeni, kształtujemy ją, w niej funkcjonujemy, przekształcamy, zawsze jakaś część ziemi znajduje się pod naszymi stopami. Przestrzeń, terytorium pełni funkcje tożsamościotwórcze i podtrzymuje poczucie tożsamości*.[317] Istotą społeczności lokalnych jest zatem terytorium, tym bardziej, że charakteryzują ją dwie cechy, a w tym: a) zakorzenienie w określonej rzeczywistości społecznej, w której znaczącą rolę odgrywa przestrzeń, b) tożsamość z daną przestrzenią. Jak pisze ten sam autor, w pierwszym przypadku funkcją tożsamości jest wytworzenie swoistej „mapy" nadającej określone znaczenie społeczne otaczającemu człowieka światu. Dzięki temu jednostka wyróżnia z danej otaczającej rzeczywistości takie miejsca jak *sacrum, profanum,* obszary centralne, peryferyjne i znaczące, krajobraz, konkretne miejsca czy obszary. Wówczas taka przestrzeń społeczna stanowi użytkowany, kształtowany przez nią obszar, zaś z terytorium jednostka wiąże system wiedzy, wyobrażeń, wartości i reguł zachowania, dzięki którym identyfikuje się najpełniej z tym właśnie obszarem. Dzięki temu jednostka umiejscawia się i zakorzenia w tym świecie, wiąże z konkretnymi „geograficznymi" miejscami, a też z miejscami „ideologicznymi", będącymi wręcz ideologiczną geografią, geografią pamięci, wiedzy. Można zatem stwierdzić, że przestrzeń ma takie znaczenie, jakie jej jednostka nadaje, wykreowane przez wyobrażenia, wartości i wzory zachowania. W drugim przypadku przestrzeń jest istotnym elementem tożsamości, chociaż nie jest tylko czysto geograficznym pojęciem, ale określeniem mocno nacechowanym kulturowo. Dzięki temu jednostka autoidentyfikuje się terytorialnie, a także identyfikuje się z innymi członkami danej zbiorowości. Inaczej mówiąc, istnieje tożsamość przestrzenna, którą jest umysłowa reprezentacja i emocjonalno-afektywna ocena danego środowiska, jaką jednostka włącza do koncepcji samej siebie i postrzega jako część siebie. Identyfikacja ta „rozciąga" się na wiele poziomów, w tym na płaszczyznę lokalną, regionalną, narodową. Dzięki temu jednostka włącza w zakres swojej tożsamości szereg przestrzeni, które uznaje za istotne z punktu widzenia autoidentyfikacji.[318] A zatem przestrzeń geograficzna przekształcana jest w przestrzeń społeczną, stając się w konsekwencji podstawą określającą ramy danej społeczności lokalnej, na co zwraca uwagę Fortunata Piselli.[319]

[317] W. Wądołowski, *Między europejskością a lokalnością. Przestrzenie tożsamości w badaniach studentów Białegostoku*, Pogranicze. Studia Społeczne 2016, Tom XXVII, cz. 2, s. 29-30.
[318] *Ibidem*, s. 30-31.
[319] F. Piselli, *Communities, Places, and Social Networks*, American Behavioral Scientist 2007, nr. 7, Vol. 50, s. 867–869.

Jak pokazują doświadczenia analityczne, od lat badania społeczności lokalnych prowadzone były w dwóch ujęciach:[320]

1. Antropologicznym. Zgodnie z ujęciem antropologicznym społeczności lokalne badano w pewnym odosobnieniu od szerszego kontekstu społecznego, skupiając się na ich wewnętrznych cechach, elementach, zjawiskach i wzorach zachowań występujących w tych społecznościach. Przykładem takich badań są amerykańskie badania prowadzone przez małżeństwo Roberta i Helen Lynd, których uznaje się za klasyków nurtu *community studies*.[321] W swej pracy poświęconej społeczności niewielkiego miasta w stanie Indiana, zwanej studiami o Middletown, uznali, że badana przez nich społeczność nie jest tylko specyficznym mikrokosmosem, ale także, że miejsce to posiada wszystkie cechy otaczającego je społeczeństwa amerykańskiego.[322]
2. Socjologicznym. W ujęciu socjologicznym analizuje się społeczności lokalne w kontekście szerszych społeczności, takich jak społeczeństwo czy społeczność wielkomiejska. Podkreśla się też istnienie ciągłych relacji między społecznością lokalną a szerszą społecznością. Społeczność lokalna jest częścią systemu społecznego, rozumianego jako układ społeczny podlegający analizie, który stanowi w stosunku do niej pewną całość. Społeczność lokalna jest miejscem najbliższym jednostce, miejscem, w którym jest ona bezpośrednio „zakotwiczona jako członek szerszej społeczności. Zakotwiczenie to dokonywało się tradycyjnie i w zasadzie ciągle się dokonuje poprzez rodzinę i społeczność sąsiedzką. W ramach społeczności lokalnych jednostki utrzymują określone stosunki społeczne i zaspokajają swe określone potrzeby społeczne.

Na inne nurty badawcze dotyczące ujmowania społeczności lokalnych zwracają uwagę Wojciech Goszczyński, Wojciech Knieć i Hubert Czachowski, wskazując na:[323]

1. Nurt akcentujący wspólnotowość społeczności, której istota wyraża się w przeżywaniu i podzielaniu tych samych symboli, norm, wartości, decydujących o źródłach

[320] I. Pietraszko-Furmanek, *Partycypacja społeczna…*, *op.cit*., s. 32-33.
[321] Patrz: R. S. Lynd, H. M. Lynd, *Middletown. A Study in Modern American Culture*, Harcourt, Brace & Company, New York 1929; R. S. Lynd, H. M. Lynd, *Middletown in Transition. A Study in Cultural Conflicts*, Harcourt, Brace & Company, New York 1937.
[322] Do czasów współczesnych powstało sporo książek na temat tych badań. Patrz między innymi: R. Caccamo, *Back to Middletown. Three Generations of Sociological Reflections*, Stanford University Press, Stanford 2002; F. Felsenstein, J. J. Connolly, *What Middletown Read. Print Culture and Cosmopolitanism in an American City*, University of Massachusetts Press, Amherst 2015; E. B. Geelhoed, *Muncie. The Middletown of America*, Arcadia Publishing, Chicago 2000; R. Poll, *Main Street and Empire. The Fictional Small Town in the Age of Globalization*, Rutgers University Press, New Jersey - New Brunswick 2012.
[323] W. Goszczyński, W. Knieć, H. Czachowski, *Lokalne horyzonty…*, *op.cit*., s. 12.

kulturowej tożsamości danej grupy, obiektywnych zależnościach i relacjach, jakie wytwarzają się wśród ludzi, w respektowaniu wzajemnych zasad porozumienia, komunikacji i współdziałania.

2. Nurt podkreślający znaczenie przestrzeni jako czynnika konstytutywnego społeczności, w którym przestrzeń tworzy lokalną identyfikację i tożsamość, a także organizuje życie społeczności lokalnej w wymiarze gospodarczym, społecznym i kulturowym.

Ponadto w badaniach nad społecznościami lokalnymi wyróżnia się kilka stanowisk teoretycznych. W przeważającej części są to występujące w socjologii orientacje teoretyczno-metodologiczne, które zostały zastosowane do badań społeczności lokalnych. Według Jana Turowskiego, można wyróżnić cztery orientacje analityczne tego zagadnienia, a w tym: orientację ekologiczną, funkcjonalno-strukturalną, interakcyjną i świadomości grupowej.[324]

Rozszerzając zaproponowane przez Jana Turowskiego orientacje badawcze społeczności lokalnych, Paweł Starosta wskazuje na istnienie czterech orientacji badawczych, w tym: ekologicznej, strukturalno-funkcjonalnej, interakcyjno-procesualnej i socjopsychologicznej.[325]

1. Pierwsza z orientacji, zwana kierunkiem ekologicznym, powstała w Szkole Chicagowskiej, a jej twórcą był Robert E. Park, który tworząc podwaliny „ekologii społecznej" zafascynował się dokonaniami Charlesa Darwina. Na jej powstanie miała wpływ obserwacja zmian demograficzno-społecznych zachodzących na przełomie XIX i XX wieku w Ameryce, a przede wszystkim procesy urbanizacji i industrializacji. Także inni przedstawiciele tej orientacji, jak: Ernest W. Burgess, Roderick D. McKenzie, Louis Wirth, Amos Hawley zajmowali się zbiorowością mieszkańców Chicago, kładąc nacisk na przestrzenne aspekty zjawisk społecznych zachodzących w miastach, a związanych z gwałtownym napływem ludności, które nazywali „procesami naturalnymi".[326] Robert E. Park był zdania, że procesy te mają charakter przyrodniczy i dokonują się poprzez walkę o terytorium, a powstające w ich wyniku obszary nazywał „naturalnymi miejskimi obszarami zasiedlenia". Traktował wówczas życie społeczne jako walkę o byt, chociaż dostrzegał możliwość

[324] J. Turowski, *Społeczność lokalna*, Studia Socjologiczne 1977, nr 3 (66), s. 112; Za: I. Pietraszko-Furmanek, *Partycypacja społeczna…*, *op.cit*., s. 33.
[325] P. Starosta, *Poza metropolią. Wiejskie i małomiasteczkowe zbiorowości lokalne a wzory porządku makrospołecznego***,** Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1995, s. 42-46; Za: I. Pietraszko-Furmanek, *Partycypacja społeczna…*, *op.cit*., s. 33-37.
[326] Więcej na ten temat przeczytać można: K. Czekaj, *Socjologia Szkoły Chicagowskiej i jej recepcja w Polsce*, Wydawnictwo Górnośląskiej Wyższej Szkoły Handlowej, Katowice 2007, s. 17-65.

współdziałania. Przedstawiciele tego kierunku zakładali, że społeczności lokalne zorganizowane są na dwóch poziomach, społecznym i biotycznym. Na poziomie biotycznym zachodzą procesy przystosowania populacji do środowiska społecznego i przyrodniczego. O przynależności społeczności do sfery biotycznej świadczy funkcjonowanie w niej mechanizmu rywalizacji, regulującego liczebność i zapewniającego równowagę między współzawodniczącymi populacjami ulokowanymi przestrzennie, z których dana miejscowość jest zbudowana. Przedmiotem zainteresowania orientacji ekologicznej było badanie relacji zachodzących między terytorium a ludźmi i instytucjami oraz analiza przestrzennych aspektów zjawisk społecznych, a jego kluczowym zadaniem było sprawdzenie, w jaki sposób na zachowanie jednostek wpływają przestrzenne układy i warunki, w tym wpływ, jaki wywiera środowisko przyrodnicze na strukturę i rozwój społeczności lokalnej, rozumianej jako terytorialny system organizacji działania, mający odpowiednie zakotwiczenie na poziomie biotycznym.[327]

2. Druga z orientacji, nazwana strukturalno-funkcjonalną, stworzona została przez Talcotta Parsonsa. Zgodnie z nią społeczności lokalne traktowane są jako system społeczny składający się z czterech podsystemów, w tym instytucji społecznych, grup społecznych, pozycji społecznych i ról społecznych. Ich cechą charakterystyczną jest fakt zajmowania określonego terytorium, a także integracja związana z przystosowaniem się członków do systemu. Terytorium pełni swoistą przestrzenną podstawę funkcjonowania społeczności lokalnej. Społeczności lokalne składają się wprawdzie z podsystemów, ale same też są podsystemem szerszego systemu społecznego. Ponadto społeczność lokalna definiowana jest jako konglomerat jednostek i systemów społecznych zabezpieczających ważne społeczne funkcje, mające lokalne odniesienie. Przykładem w tym zakresie są badania amerykańskiego miasteczka Newburyport. Badania te prowadzone były pod kierunkiem W. Lloyda Warnera przez kilka lat i stały się podstawą do stworzenia typologii warstw społecznych występujących w amerykańskim społeczeństwie, opisanych w serii książek zatytułowanych Yankee City Series.[328] Podejście strukturalno-funkcjonalne miało nie tylko swoich zwolenników, ale i przeciwników. Dla tych ostatnich podstawą

[327] I. Pietraszko-Furmanek, *Partycypacja społeczna…*, *op.cit*., s. 34-35.
[328] Przeczytać o tym można w następujących pozycjach: W. Lloyd Warner, P.S. Lunt, *The Social Life of Modern Community*, Yale University Press, Nev Haven1941, Vol. 1; W. Lloyd Warner, P.S. Lunt, *The Status Systems of a Modern Community*, Yale University Press, Nev Haven1942, Vol. 2; W. Lloyd Warner, Leo Srole, *The Social System of American Ethnic Groups*, Yale University Press, Nev Haven1945, Vol. 3.

krytyki było ograniczenie problematyki społeczności lokalnej, nieuwzględnianie roli przestrzeni w kształtowaniu się grup osiedleńczych i ich struktur, zbytnie skoncentrowanie się na analizach wzajemnych zależności i funkcji lub struktury organizacyjnej, w tym grup formalnych, przy nienależytym uwzględnianiu zagadnienia postaw, poczucia przynależności czy świadomości grupowej jako ważnego aspektu istnienia i funkcjonowania grupy oraz zapoznania problematyki przemian i rozwoju społeczności lokalnych, roli konfliktów, czyli statycznego i bezkonfliktowego widzenia społeczności lokalnej.[329]

3. Trzecia z orientacji, nazwana interakcyjno-procesualną, reprezentowana jest przez Harolda F. Kaufmana,[330] Williama A. Suttona i Jiri Kolaja,[331] Kennetha P. Wilkinsona.[332] Jest ona nawiązaniem do teorii wymiany w socjologii i psychologii społecznej oraz interakcjonizmu symbolicznego, w tym psychologicznej teorii pola Kurta Lewina, a także teorii działania społecznego Williama Isaaca Thomasa i Floriana Znanieckiego. Harold F. Kaufman wskazał, że społeczności lokalne określa się jako szereg zachodzących na siebie układów interakcji, to jest celowych, wzajemnych oddziaływań ludzi, wynikających ze wspólnego zamieszkiwania w danej miejscowości, w określonej, wyodrębnionej przestrzeni. Społeczność ta składa się z trzech poziomów, w tym ze środowiska, indywidualnych i zbiorowych podmiotów społecznych oraz działań społecznych. Pierwszy z nich to określone terytorium stanowiące środowisko życia i zaspokajania potrzeb ludzi, którzy żyjąc w określonych związkach i strukturach społecznych, tworzą drugi wyróżniony poziom. Trzecim poziomem jest pole społeczności. To obszar działania społecznego, wzajemnych oddziaływań i wspólnych przedsięwzięć. Te wspólne działania i zachowania dokonujące się przez spontaniczne procesy społeczne stanowią element konstytuujący zbiorowość lokalną zgodnie z orientacją interakcyjno-procesualną. Przedmiotem zainteresowania przedstawicieli tej orientacji są zagadnienia społecznej partycypacji na poziomie lokalnym, inicjatyw lokalnych i przywództwa lokalnego, a także

[329] I. Pietraszko-Furmanek, *Partycypacja społeczna…*, *op.cit*., s. 35-36.
[330] H. T. Kaufman, *Toward an International Conception of Community*, Social Forces 1959, Vol. 38, nr 1, s. 8-17.
[331] Patrz: W. A. Sutton, J. Kolaja, *Elements of Communnity Action*, Social Forces 1960, Vol. 38, nr 4, s. 325-331; W. A. Sutton, J. Kolaja, *The Concept of Communnity*, Rural Sociology 1960, Vol. 25, nr 2, s. 197-203.
[332] K. P. Wilkinson, *A Behavioral Approach to Measurement and Analisis of Communnity Field Structure*, Rural Sociology 1974, Vol. 39, nr 2, s. 247-256; K. P. Wilkinson, *A Field-Theory Perspective for Communnity Development Research*, Rural Sociology 1972, Vol. 37, nr 1, s. 43-52; K. P. Wilkinson, *The Communnity as a Social Felds*, Social Forces 1970, Vol. 48, nr 3, s. 311-322.

wszystkiego tego, co dotyczy spontanicznych interakcji i procesów społecznych zachodzących na określonym terytorium, które stanowią element decydujący o istnieniu społeczności lokalnej.[333]

4. Czwarta z orientacji, nazwana jest socjopsychologiczną i stosowana do badania społeczności miejskich. Za autorów jej teoretycznych podstaw uważa się Georga Simmela, Maxa Webera, George'a H. Meada, Herberta Blumera, a także twórcę socjologii życia codziennego Ervinga Goffmana. Podstawą badań społeczności lokalnych w tej orientacji są socjopsychiczne aspekty życia społeczności lokalnych, w tym kultura, świadomość i komunikacja. Przedstawiciele tej orientacji uważają, że rzeczywistość społeczna powstaje w wyniku oddziaływania na siebie świadomych podmiotów społecznych, jest czymś żywym, wiecznie zmieniającym się. Badane są mechanizmy styczności międzyludzkich i procesów społecznego komunikowania, ponadto społeczność lokalna jest traktowana jako wspólnota symboli i znaczeń. Dużą wagę przykłada się do zagadnień tożsamości kulturowej i świadomości społecznej społeczności lokalnej. Dla przedstawicieli orientacji socjopsychologicznej, społeczność lokalna to społeczność ograniczonego zobowiązania, posiadająca takie cechy jak: a) solidarność lokalnej społeczności jest ograniczona, b) solidarność komunalna jest pozbawiona ścisłego odniesienia przestrzennego, c) solidarność komunalna jest społecznie wytwarzana w procesie interakcji z innymi społecznościami i instytucjami zewnętrznymi wobec danego terenu. Społeczność lokalna jest więc wspólnotą potencjalną, a nie grupą w znaczeniu funkcjonalnym. Wspólnota ta opiera się na pewnej wiedzy jednostek przebywających w określonej przestrzeni dotyczącej możliwości ich współdziałania w określonych okolicznościach. Można ją określić jako wspólnotę norm i wzorów interakcji. Jej rola polega na umożliwieniu członkom zrozumienia wzajemnych oddziaływań i reagowanie zgodnie z oczekiwaniami podmiotów ulokowanych w określonej przestrzeni.[334]

Istnieje także określenie „wspólnota lokalna". Jak zauważa Monika Krakowiak-Drzewiecka, *ze wspólnotą lokalną mamy do czynienia wówczas, gdy społeczność zamieszkującą wspólny obszar charakteryzują współwystępujące i tworzące nierozerwalną całość trzy cechy: a) przeżywanie i podzielanie tych samych symboli i wartości stanowiących źródło kulturowej tożsamości grupy, b) istnienie obiektywnych zależności i stosunków*

[333] I. Pietraszko-Furmanek, *Partycypacja społeczna…*, *op.cit.*, s. 36-37.
[334] *Ibidem*, s. 37.

międzyludzkich, c) respektowanie zasad porozumienia i współdziałania.[335] Dodaje przy tym, że wspólnotę lokalną tworzą: a) wspólne, zwykle wyodrębnione administracyjnie terytorium, b) ograniczony, niewielki obszar, c) społeczność zamieszkująca ten obszar, d) więzi społeczne między mieszkańcami, wzajemne interakcje, e) wspólne potrzeby, cele i wartości, f) świadomość wspólnych interesów, g) lokalny patriotyzm. Wspólnota jest typem zbiorowości opartym na silnych, emocjonalnych więziach. Cechuje się samoistną przynależnością przez urodzenie, ekskluzywnością, czyli podziałem na swoich i obcych, tradycją, troską o wychowanie, bezwarunkowym charakterem przynależności wymuszającym wybór tylko jednej wspólnoty z danej kategorii. Wspólnota lokalna na tle innych wspólnot wyróżnia się tym, że łączy ją terytorium, na którym zachodzą wyżej opisane procesy. A zatem wspólnotę lokalną charakteryzują dwa elementy: a) pierwszym jest obszar, terytorium zamieszkałe przez określoną społeczność, b) drugim - społeczne interakcje zachodzące między jego mieszkańcami, a szczególnie więzi ich łączące, jak i system wyznawanych przez nich wartości. Istotny jest również wspólny interes społeczny wynikający z użytkowania terytorium i emocjonalnego stosunku do miejsca.[336]

Od kilku lat pojawiają się w nauce głosy o zanikaniu społeczności lokalnej, co powoduje także zanikanie lokalności i myślenia lokalnego. Agnieszka Michalska-Żyła wskazuje, że dla jednych osób środowisko lokalne straciło swoje pierwotne znaczenie zaspokajania potrzeb mieszkańców i zmieniać się może w czynnik społecznej degradacji, tym bardziej, że istotną częścią współczesności jest możliwość zmiany miejsca przebywania, które jest częścią osiągania sukcesu przez jednostki, gdyż osoby, które podróżują, poszukując swego „miejsca w świecie", nie są związane z jednym konkretnym miejscem, będąc wolnymi od ograniczeń przestrzennych. Natomiast osoby pozostające na miejscu, wykluczone z dostępu do dóbr materialnych i możliwości zmiany miejsca przebywania, bliskie są poczuciu klęski życiowej. A zatem zakorzenienie lokalne, uznawane przez wieki jako zjawisko pozytywne, jest obecnie traktowane jako czynnik społecznej deprywacji. Osoby, które z powodu utraty pracy, korzystania z pomocy społecznej lub z innych powodów ulegają pauperyzacji, podlegają procesom wykluczenia i „skazane" są na lokalizm. Ale przecież ten „negatywny lokalizm" może zarówno stanowić czynnik społecznej deprywacji, jak i być podstawą formowania się wspólnot zorientowanych na obronę własnych interesów

[335] M. Krakowiak-Drzewiecka, *Przeobrażenia wspólnot lokalnych w dobie globalizacji – wybrane aspekty ekonomiczne*, Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach 2017, nr 334, Ekonomia 12, s. 71.
[336] *Ibidem*.

i spełniających rolę samopomocową dla ich członków. W wyniku procesów wykluczenia społecznego, a także utraty poczucia bezpieczeństwa społecznego terytorium zaczyna odgrywać rolę czynnika integrującego. Nie bez znaczenia jest także i to, że jednostki o wysokich statusach społeczno-ekonomicznych, posiadając środki do dokonywania wyborów miejsca zamieszkania, mogą tworzyć nowe klasy osób, które charakteryzują się posiadaniem wiedzy i idei, kompetencjami, czyli zdolnościami do działania w najwyższym standardzie i w każdym miejscu, a także koneksjami, czyli relacjami i dostępem do zasobów innych ludzi i organizacji na całym świecie. Osoby te charakteryzuje indywidualizm, który prowadzi do uczestnictwa w wybranych grupach zorganizowanych na bazie wspólnych zainteresowań czy interesów, ale nie zawsze w grupach o podłożu terytorialnym. Osoby te, funkcjonując w przestrzeni wirtualnej, mają nowych sąsiadów, którymi w cyberprzestrzeni są inni internauci, bez względu na miejsce zamieszkania i fizyczną odległość.[337]

Nowym problemem społecznym, związanym z utratą tożsamości zbiorowej, jest istnienie alienacji przestrzennej czy ucieczka w prywatność, a tym samym „wykorzenienie się" tych osób ze swoich społeczności lokalnych. W takim przypadku „sposobem na życie" jest ucieczka w prywatność, niechęć do wspólnych działań, poszukiwanie zastępczych obszarów aktywności, na których można wyrazić swoją indywidualność. Jak zauważają Barry Wellman, Renita Yuk-lin, David Tindall i Nancy Nazer, pojawia się atrofia więzi o podłożu terytorialnym, której specyfiką jest to, że dotychczasowe więzi o charakterze lokalnym w coraz większym stopniu ulegają zamianie na więzi ponadlokalne albo też na więzi w sieciach osobistych, określanych jako *personal communities*.[338]

Jedną z przyczyn tego stanu rzeczy są procesy ruchliwości społecznej, które wpływają na pojawienie się ograniczeń w integrującej roli przestrzeni, co jest domeną ostatnich kilkudziesięciu lat. Procesy ruchliwości są wolne od barier, nie mają ograniczeń wynikających zarówno z braku „granic" fizycznych, jak i psychicznych, a przestrzenne przemieszczanie się osób umożliwia rozwój technik szybkiego przenoszenia się z miejsca na miejsce (samoloty, własne samochody), poza tym wpływ na to ma istnienie ponadnarodowego rynku pracy, co wiąże się z migracjami. Można nawet postawić tezę, że przestrzeń nie pełni już roli „trwałej podstawy więzi społecznych", na co zwracają uwagę Barry Wellman, Peter J. Carrington, Alan Hall.[339] Następuje także proces zmniejszenia się terytorialnego przyporządkowania

[337] A. Michalska-Żyła, *Przywiązanie…*, *op.cit.*, s. 226-227.
[338] B. Wellman, R. Yuk-lin, D. Tindall, N. Nazer, *A Decade of Network Change. Turnover, Persistence and Stability in Personal Communities*, Social Networks 1997, vol. 19, nr 1, s. 27-50.
[339] B. Wellman, P. Carrington, A. Hall, *Networks as Personal Communities*, [w:] (red.) B. Wellman,

jednostki do danego terytorium, tym bardziej, że człowieka już coraz mniej łączy z terytorium, oprócz zamieszkiwania, ani sąsiedzi, ani bliskość pracy, a nawet bycie częścią danego środowiska.[340]

Współcześnie zwraca się więc uwagę na to, że na skutek procesu globalizacji następują zmiany nie tylko w sferze podstaw ekonomicznych funkcjonowania społeczeństwa czy przestrzennego zagospodarowania miejsca zamieszkania, ale też w sferze więzi, które łączą jednostkę z otoczeniem. Można wskazać, że niektóre społeczności lokalne są bardziej podatne na zachodzące zmiany, szczególnie takie, które charakteryzuje znaczna wielkość, gęstość zaludnienia i heterogeniczność społeczna, co jest przyczyną zmian zachowań w sferze społecznej, ekonomicznej i przestrzennej. Szczególnie heterogeniczność społeczna pod względem pochodzenia, statusu społecznego i sytuacji życiowej może stać się czynnikiem wpływającym na charakter związków jednostki z otoczeniem społecznym, a zbyt słabe zakorzenienie w przestrzeni lokalnej może stać się przyczyną migracji, a tym samym powodować wręcz utratę mechanizmów przywiązania i przynależności do danego miejsca.[341]

Mimo istnienia koncepcji wskazujących, że nastąpił „zmierzch lokalności", to jednak współcześnie następuje powrót do analizy tego zagadnienia, co wynika zarówno z tego, że rozwijane są studia nad znaczeniem lokalności w procesie zmiany społecznej,[342] jak też i z tego powodu, że następuje zmiana rozumienia koncepcji „płynnej nowoczesności", gdy dotychczasowe wspólnoty i „lokalizmy" były uważane za reminiscencje *dawnych utopii dobrego społeczeństwa i snów o lepszym życiu*, co podkreślał Zygmunt Bauman.[343] Na zmianę myślenia w tym zakresie zwraca uwagę wielu uczonych, w tym Peter Abrahamson,[344] Serge Latouche,[345] Giselda Pollack[346] czy Marcin Urbaniak,[347] uważając, że lokalność i lokalizm nadal mają przyszłość i nie ulegną tak szybkim przemianom, jak to się dotychczas uważało.

S.D. Berkowitz, *Social Structures. A Network Approach*, Cambridge University Press, Cambridge 1988, s. 130-184.

[340] Więcej na ten temat: B. Wellman, *The Community Question. The Intimate Networks of East Yorkers*, American Journal of Sociology 1979, vol. 84, nr 5, s. 1201-1231; B. Wellman, B. Leighton, *Networks, Neighborhoods and Communities. Approaches to the Study of the Community Question*, Urban Affairs Quarterly 1979, vol. 14, nr 3, s. 363-390.

[341] A. Michalska-Żyła, *Przywiązanie…*, *op.cit.*, s. 228.

[342] O socjologii zmian społecznych pisze Piotr Sztompka. Patrz: P. Sztompka, *Socjologia zmian społecznych*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2005.

[343] Z. Bauman, *Płynna nowoczesność*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2006, s. 143.

[344] Więcej na ten temat można przeczytać: P. Abrahamson, *Review Essay Liquid Modernity. Bauman on Contemporary Welfare Society*, Acta Sociologica 2004, nr 2, vol. 47, s. 171-179.

[345] S. Latouche, *The Westernization of the World. Significance, Scope and Limits of the Drive Towards Global Uniformity*, Polity Press, Cambridge 1996.

[346] G. Pollack, *Liquid Modernity and Cultural Analysis. An Introduction to a Transdisciplinary Encountter*, Theory, Culture and Society 2007, nr 1, vol. 24, s. 111-116.

[347] M. Urbaniak, *Gorzki posmak płynnej nowoczesności. Wybrane zagadnienia z filozofii społecznej Zygmunta Baumana*, Kwartalnik Naukowy Uczelni Vistula 2014; nr 4(42), s. 5-27.

W odniesieniu do określenia „lokalność", Hanna Podedworna, przywołując dokonania Joanny Kurczewskiej, wskazuje, że pojęcie to jest często prezentowane w kontekście upodmiotowienia społeczności lokalnych, a też ich aktywizacji oraz odnowy lokalnych tradycji, wywodząc się z osiągnięć chicagowskiej szkoły socjologicznej, dokonujących badań w *community studies*. Można wówczas wyróżnić trzy odmiany rozumienia pojęcia „lokalność": a) Pierwszą wyraża pojęcie „społeczność lokalna", odnoszące się do sfery więzi społecznych albo sfery idei (wartości, symboli, subiektywnych interesów). Tak rozumiana lokalność oznacza realną społeczność, która jest traktowana w kategoriach całości społecznej, gdy chodzi o więzi społeczne lub całości kulturowej, gdy chodzi o sferę symboliczną i wartości. Przytoczone rozumienie pojęcia umożliwia oddzielenie tego, co społeczne, od sfery zobiektywizowanej kultury symbolicznej, b) Drugą wyraża termin „lokalność", który nie niesie żadnych konotacji terytorialnych, a dotyczy wyłącznie sfery kultury symbolicznej i zawartych w niej wyobrażeń. Tak rozumiana lokalność nie odnosi się do żadnej realnie funkcjonującej społeczności lokalnej, a jedynie do sfery społecznych znaczeń, gdzie lokalizm występuje jako „jedna z form światopoglądu integralnego". Można wyróżnić lokalność wyobrażoną, będącą atrybutem zbiorowości lub jednostki. c) Trzecią odmianą jest lokalność rozumiana jako kontrast lub opozycja wobec jakichś odniesień, które badacz wykorzystuje do porównań. Takim odniesieniem może być centralizm lub globalizm. Lokalność ma tu wymiar przestrzenny, który dotyczy zarówno jej aspektu materialnego, jak i symbolicznego. Lokalnością jest wówczas przejście od więzi realnych związanych z terytorium w kierunku więzi „wyobrażonych" oraz koncentracja na strukturach i dynamice doświadczeń i atrybutów jednostki. Taka nowa ideologia lokalności jest wytwarzana w wyniku aktywności obywatelskiej jednostek i społeczności. Przywołana konstatacja uzasadnia zainteresowanie prasą lokalną, która przyczynia się do wzmacniania lokalnego kapitału społecznego i jest ważnym narzędziem budowania tożsamości lokalnej.[348]

Według Mariana Malikowskiego, *pojęcie lokalności (...) nie ma wyraźnych desygnatów i zawsze musi być rozpatrywane w kontekście szerszych układów przestrzenno – społecznych. Miejscem, przestrzenią lokalną może być dom w stosunku do osiedla, osiedle w stosunku do dzielnicy, dzielnica w stosunku do miasta, wieś w stosunku do gminy, gmina w stosunku do województwa (regionu), region w kontekście kraju czy wreszcie kraj w stosunku*

[348] J. Kurczewska, *Robocze ideologie lokalności*, [w:] (red.) J. Kurczewska, *Oblicza lokalności. Tradycja i współczesność*, Wydawnictwo IFIS PAN, Warszawa 2006, s. 90-104; Za: H. Podedworna, *Życie społeczne w małym mieście – na podstawie analizy treści „Miesięcznika Kolneńskiego"*, Media i Społeczeństwo 2013, nr 3, s. 123-124.

do kontynentu lub świata. Z pojęciem lokalności związane są takie ważne pojęcia socjologiczne, jak: społeczność lokalna oraz układ (system lokalny).[349]

Jak widać z zaprezentowanych wyżej tez, trudno jest mówić jednoznacznie o lokalności, tym bardziej, że jest ona dostrzegana jako mocno zawita.

W aspekcie lokalizmu wypowiada się z kolei Bogdan Jałowiecki, twierdząc, że *lokalizm jest dziś pewnego rodzaju antidotum na globalny i uniwersalny kryzys cywilizacji przemysłowej rozwijanej od trzystu lat w Europie Zachodniej i Ameryce Północnej, eksportowanej na pozostałe obszary świata. Cywilizacja przemysłowa przekształca układy lokalne i zagraża istnieniu ich społeczności ze względu na koncentrację przestrzenną dóbr i ludzi oraz centralizację dyspozycji zarządzania i władzy. Efektem tej cywilizacji jest wykorzenienie coraz większych mas ludzi ze swoich społeczności lokalnych, którzy żyją obecnie w zaprogramowanym czasie w zuniformizowanych, wystandaryzowanych przestrzeniach organizacyjnych ze zniszczonym krajobrazem naturalnym i kulturowym, co wpływa na utratę ich tożsamości. Na obszarach tych, w osiedlach i zespołach mieszkaniowych ukształtował się nowy element struktury społecznej – zbiorowość terytorialna, która w odróżnieniu od społeczności lokalnej składa się z zatomizowanych rodzin nuklearnych i osób samotnych, gdzie nie wytworzyły się trwałe i znaczące więzi społeczne. Zbiorowość miejska zaludnia obszar, który jest abstrakcyjną, niczyją i obcą przestrzenią, pośpiesznie wytwarzaną i kształtowaną w wyniku działania anonimowych sił techniczno-ekonomicznych, uruchamianych przez organizacje gospodarcze i zbiurokratyzowane instytucje polityczne. Dominującą cechą obszaru jest poczucie stłoczenia, trudności w poruszaniu się, odczuwanie stałego ograniczania i przymusu. Odruchem ucieczki z tego poczucia bezsensu jest prywatność, niechęć do wspólnych działań, poszukiwanie zastępczych obszarów aktywności jak zachowania patologiczne. W wielkich, anonimowych zbiorowościach miejskich brak częstych relacji rodzinnych i sąsiedzkich oraz samotność w tłumie mogą być źle odczuwane, ale niejednokrotnie emigracja do molochów miejskich była efektem ucieczki od życia w społecznościach lokalnych, które powodują pewne ograniczenia swobody jednostki, wynikające z konieczności przestrzegania zwyczajów i norm obyczajowych grupy, konwenansów, kontroli społecznej*.[350] I nie jest to zbyt pozytywna konstatacja współczesności, tym bardziej, że zmiany, które wywołała rewolucja przemysłowa, spowodowały rozkład

[349] M. Malikowski, *Lokalność*, [w:] (red.) W. Kwaśniewicz, *Encyklopedia socjologii*, Tom 2, K-N, Oficyna Naukowa, Warszawa 1999, s.134.
[350] Na podstawie: B. Jałowiecki, *Rozwój…*, *op.cit*., s. 6-7, 67, 86-94, 98, 100.

społeczności lokalnych. Podobnie rzecz się ma w przypadku społeczeństwa ponowoczesnego, w którym istotną częścią jest cyberprzestrzeń.

Kolejną ważną kwestią jest istnienie w ramach danej społeczności lokalnej samorządu terytorialnego. Należy przy tym wskazać, że społeczności lokalne prawie zawsze były, obok rodziny, podstawowym elementem struktury społecznej, a gmina stała się ich instytucjonalnym i politycznym wyrazem. Autonomia gmin stanowiła jedną z podstawowych cech kultury europejskiej, a społeczności lokalne zorganizowane w gminę władały określonym terytorium, stanowiąc względnie zamknięty układ. W relacjach lokalnych czas biegł powoli w „rytmie długiego trwania". Tradycyjnie stanowiły one jedno z najważniejszych ogniw w systemie społecznej kontroli sposobu zachowania się, odegrały ważną rolę w procesach wychowania i socjalizacji oraz w utrzymywaniu obyczajowej strony życia, kształtowaniu opinii publicznej, wypełnieniu praktyk religijnych, organizowaniu działalności kulturalnej. W społecznościach lokalnych działają czynniki zapewniające ciągłość społeczną, do których zalicza się parafie, patriotyzm lokalny wyrażany w organizacjach regionalnych, artystycznych, opór wobec innowacji wprowadzanych przez instytucje polityczno-gospodarcze czy administracyjne. Znaczenie społeczności lokalnych zmniejszyło się wyraźnie po drugiej wojnie światowej, która spowodowała co prawda wzmocnienie więzi i solidarności, ale jednocześnie wpłynęła na rozproszenie i wymieszanie ludności, także poprzez powojenne procesy społeczne, takie jak: industrializacja i migracje, przemiany ustrojowe, rozwój systemu oświatowego i środków masowego komunikowania. Można zauważyć trzy aspekty tych przemian. Pierwszy polega na zmianie składu elit, do których zalicza się współcześnie personel polityczny i administracyjny, dyrektorów zakładów pracy i wysoko wyspecjalizowanych profesjonalistów. Po drugie, nastąpił proces komercjalizacji stosunków społecznych w wyniku pojawienia się różnych form uspołecznionych usług, instytucji, procesów postępu technicznego, zastępujących pomoc sąsiedzką. Po trzecie, dokonała się zmiana kryteriów prestiżu społecznego i wpływów związanych dzisiaj z wykształceniem, zarobkami, kwalifikacjami zawodowymi, udziałem w strukturach władzy.[351]

Barbara Bąbska i Marek Rymsza są zdania, że w polskich realiach najlepsze warunki dla ukonstytuowania się wielowymiarowej społeczności lokalnej stwarza gmina, chociaż

[351] Opracowano na podstawie: Z. Pucek, *Społeczności lokalne*, [w:] (red.) M. Boheńska-Seweryn, K. Kluzowa, *Elementy socjologii*, Wydawnictwo Interart, Warszawa 1996, s. 236-237; R. Dyoniziak, K. Iwanicka, A. Karwańska, Z. Pucek, *Społeczeństwo w procesie zmian. Zarys socjologii ogólnej*, Wydawnictwo Universitas, Kraków 1992, s. 56-57; B. Jałowiecki, *Rozwój lokalny*…, *op.cit*., s. 98.

przekonanie, że tylko społeczność gminna może być uznana za wspólnotę lokalną nie do końca jest słuszne, tym bardziej, że społeczności lokalne można podzielić ze względu: a) na wielkość obszaru zajmowanego przed daną społeczność, wyróżniając społeczności duże, obejmujące rozległy teren i liczące od kilku do kilkudziesięciu tysięcy mieszkańców oraz małe, które liczą od kilkudziesięciu do kilkuset osób zamieszkałych na niewielkim terenie, b) na sytuację prawno-administracyjną, wyróżniając społeczności formalne, które mają określone granice administracyjne oraz nieformalne, których granice nie są określone, a funkcjonowanie nie jest obwarowane żadnymi przepisami.[352]

W Polsce po roku 1989 przekształcanie się zbiorowości terytorialnych w upodmiotowione społeczności lokalne stanowiło jedną z dróg prowadzących do odbudowy społeczeństwa obywatelskiego, a spontaniczna rozbudowa struktur lokalnych była także postrzegana jako przeciwwaga dla biurokratycznych zagrożeń demokracji. Modelem społeczności lokalnej, która jest *de facto* wspólnotą zbliżoną do tradycyjnej, lecz funkcjonującą na innych zasadach odpowiadających współczesnym warunkom i standardom nowoczesności, staje się lokalna społeczność samorządowa. Jest nią taki rodzaj społeczności, dla której przestrzeń i terytorium, w jakich egzystuje, stanowią naturalną podstawę dowolnego i dobrowolnego zrzeszania się. Społeczność ta ma wszelkiego rodzaju atrybuty tolerancji, otwartości, nie stanowiąc przeszkód w ewentualnym napływie nowych osób z zewnątrz do istniejącego układu lokalnego i odpływie z jej obszaru dotychczasowych członków. Programy rozwojowe dla niej tworzą jej obywatele, czyli osoby mieszkające w danym środowisku, współpracując ze stowarzyszeniami czy organizacjami. Lokalne elity władzy są wyłaniane poprzez zinstytucjonalizowane demokratycznie procedury wyborcze, a członków danej społeczności charakteryzuje silna identyfikacja z miejscem zamieszkania i aktywny udział w lokalnym życiu politycznym.[353]

Chcąc podsumować dotychczasowe wywody, można stwierdzić za Andrzejem Radziewicz-Winnickim, że społeczności lokalne stanowiły w społeczeństwach tradycyjnych główną formę życia zbiorowego, chociaż wskutek rozwoju nowoczesnych, dużych struktur społecznych i procesów industrializacji, urbanizacji i wzrostu ruchliwości przestrzennej następuje proces osłabiania się, a wręcz zanikania więzi łączących społeczności lokalne, które tracąc z wolna swój wielowiekowy charakter, przekształcać się zaczęły w zbiorowości terytorialne. Zbiorowości terytorialne są skupiskiem zatomizowanych jednostek, których

[352] B. Bąbska, M. Rymsza, *Organizowanie społeczności lokalnej – metodyka pracy środowiskowej*, Instytut Spraw Publicznych, Centrum Wspierania Aktywności Lokalnej, Warszawa 2014, s. 29.
[353] A. Radziewicz-Winnicki, *Społeczność lokalna…*, *op.cit.*, s. 19-20.

skład bywa płynny i zmienny, co utrudnia tworzenie się więzi społecznych. Jednostki funkcjonujące w zbiorowościach terytorialnych istnieją obok siebie (a nie dla siebie), zaspokajając swe potrzeby w obrębie tego samego obszaru geograficznego, chociaż nie odczuwają potrzeby związania się z tym obszarem ani ze sobą nawzajem. Znacznie silniejsze są za to ich związki z osobami spoza układu lokalnego i poza nim znajdują się ich grupy odniesienia. Mają także odmienny niż członkowie społeczności lokalnych stosunek do zamieszkiwanej przestrzeni. Tak rozumiana zbiorowość terytorialna jest szerszą kategorią niż społeczność lokalna. Każda społeczność lokalna jest zbiorowością terytorialną, ale nie każda zbiorowość terytorialna jest społecznością lokalną, chociaż istnieje możliwość przekształcenia się w połączoną więzią społeczność. Społeczności lokalne mają rozmiar, który wraz z jego społecznymi konsekwencjami odróżnia je od mikrostruktur społecznych czy od makrostruktur.[354]

Powołanie w 1990 roku samorządów terytorialnych jako struktur terenowych administracji publicznej spowodowało potrzebę określenia zadań realizowanych przez te samorządy.[355] Współcześnie na mocy art. 6 ust. 1 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym[356] do zakresu działania gminy należą wszystkie sprawy publiczne o znaczeniu lokalnym, niezastrzeżone ustawami na rzecz innych podmiotów, przy czym w zadaniach tych wyróżnia się zadania własne i zadania zlecone przez administrację rządową. Art. 7 ust. 1 stanowi, że zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W zakresie bezpieczeństwa zadania własne obejmują kwestię porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli oraz ochrony przeciwpożarowej i przeciwpowodziowej, w tym wyposażenia i utrzymania gminnego magazynu przeciwpowodziowego.[357]

Na mocy art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym powiat wykonuje zadania publiczne o charakterze ponadgminnym, które w zakresie bezpieczeństwa obejmują kwestie porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli, a także ochrony przeciwpowodziowej, w tym wyposażenia i utrzymania powiatowego magazynu przeciwpowodziowego, przeciwpożarowego i zapobiegania innym nadzwyczajnym zagrożeniom życia i zdrowia ludzi oraz środowiska.[358]

---

[354] *Ibidem*, s. 17.
[355] Więcej na ten temat: K. Gardian, *Węzłowe problemy gospodarki finansowej samorządu terytorialnego w Polsce*, Gospodarka – Administracja – Samorząd 2001, nr 2.
[356] *Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym* (Dz. U. z 2019 r. poz. 506, 1309, 1571, 1696, 1815).
[357] *Ibidem*.
[358] *Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym* (Dz. U. z 2019 r. poz. 511, 1571).

Art. 14 ust. 1 z dnia z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie wojewódzkim stanowi, że samorząd województwa wykonuje zadania o charakterze wojewódzkim określone ustawami, a w zakresie bezpieczeństwa kwestie bezpieczeństwa publicznego.[359]

Wśród zadań samorządu terytorialnego są takie, które koncentrują się na trzech obszarach działania. Pierwszym obszarem są jednostki samorządu gmin, które rozwiązują problemy dotyczące przypadków naruszania porządku publicznego i bezpieczeństwa publicznego o charakterze gminnym. Drugim obszarem jest samorząd powiatowy, który wykonuje zadania w zakresie porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli, wykraczające poza kompetencje ustawowe gmin. Trzecim obszarem jest samorząd wojewódzki, który w przypadku zagrożenia bezpieczeństwa publicznego zobowiązany jest do działań na terenie całego województwa. Należy dodać, że samorząd terytorialny jest dobrym partnerem państwa w zakresie przeciwdziałania przestępczości, gdyż jest w stanie odpowiednio definiować potrzeby społeczne oraz rozpoznawać problemy społeczne, stosować innowacyjne metody działań przy rozwiązywaniu problemów przestępczości, stosować selektywność i indywidualność działań, być otwartym i elastycznym przy określaniu potrzeb i celów społecznych, wprowadzać swobodę w przemieszczaniu środków i zasobów samorządu terytorialnego w zakresie przeciwdziałania przestępczości, a także dysponować środkami finansowymi na te zadania.[360] Jak widać, zadania realizowane przez administrację samorządową szczebla gminnego, powiatowego i wojewódzkiego są bardzo uszczegółowione. Dlatego też jednym z zadań należących do zakresu działania gminy, powiatu, województwa samorządowego jest zapewnienie porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli, co wynika to z tego, że warunkiem funkcjonowania każdej społeczności lokalnej, jest wykształcenie systemu postępowania, normującego stosunki wzajemnego współistnienia, w tym również stosunki wobec nietykalności osobistej, własności, czy odrębności danych jednostek. Zadania związane z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, ustawodawca zaliczył do podstawowych zadań jednostek samorządu terytorialnego. Zakres działalności poszczególnych szczebli samorządu terytorialnego został jednak zróżnicowany. W szczególności zadania własne gminy obejmują sprawy porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli oraz ochrony przeciwpożarowej i przeciwpowodziowej, powiat wykonuje określone ustawami zadania publiczne o charakterze ponadgminnym w zakresie porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli,

[359] *Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie wojewódzkim* (Dz. U. z 2019 r. poz. 512, 1571, 1815).
[360] P. Sarnecki, *Właściwości organów…*, *op.cit.*, s. 37-38.

a samorząd województwa wykonuje zadania o charakterze wojewódzkim określone ustawami w zakresie bezpieczeństwa publicznego".[361]

Z kolei zgodnie z ustawą z dnia 23 stycznia 2009 r. o wojewodzie i administracji rządowej w województwie[362] wojewoda jest powołany do realizowania zadań administracji rządowej w województwie. W ramach tej sfery działania jest on zarówno wykonawcą, jak też inicjatorem polityki bezpieczeństwa. Polityka ta jest realizowana na wszystkich szczeblach zarządzania, zarówno w terenie, jak i na obszarze całego państwa. Kompetencje wojewody, w tym w sprawach bezpieczeństwa, rozciągają się na obszar województwa, zatem na jednostki podziału terytorialnego państwa o stosunkowo dużym zasięgu i znaczeniu, dlatego też jego aktywność będzie niezwykle ważna z punktu widzenia przeciwdziałania i zwalczania zagrożeń występujących na terenie regionu.[363]

Jak widać zatem, przesłankami powstawania systemu porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli jest to, że: a) pojawiają się coraz to nowe obowiązki wynikające z reformy administracji publicznej i związanych z nią nowych reguł prawnych w wielu sferach rzeczywistości społecznej; b) następuje wzrost ilościowy, jak i jakościowy różnorodnych zjawisk o charakterze dysfunkcjonalnym, zagrażający „normalnemu" funkcjonowaniu obywateli w swych społecznościach lokalnych; c) samorząd terytorialny nie ma samodzielnej możliwości zapewnienia bezpieczeństwa publicznego, gdyż nie jest sam w stanie stworzyć sprawnego systemu zapobiegania.[364]

2.3. Bezpieczeństwo w społeczności lokalnej – przegląd badań

Od zarania wieków człowiek był narażony na działania różnorodnych czynników, które zagrażały jego zdrowiu czy życiu. Życie jednostki było naznaczone sytuacjami, które wywoływały u niej zaniepokojenie, niepewność, kryzys. Istniały zatem zagrożenia stwarzane przez przyrodę, takie jak trzęsienia ziemi czy wybuchy wulkanów, a także wyniszczające upały i susze lub odwrotnie, powodzie i huragany lub wreszcie ostre mrozy. Z czasem, w wyniku rozwoju nauki i techniki człowiek nauczył się w znacznym stopniu ograniczać ich skutki, choćby przez stworzenie możliwości ich przewidywania. Zagrożenia przyrodnicze nie są jedynymi, z którymi ma do czynienia człowiek współczesny, zwłaszcza, że im bardziej

[361] *Zadania jednostek samorządu terytorialnego w zakresie ochrony porządku i bezpieczeństwa publicznego. (Stan prawny na dzień 1 stycznia 2003 roku).* Informacja dla jednostek samorządu terytorialnego, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Komenda Główna Policji, Warszawa 2003, s. 3.
[362] *Ustawa z dnia 23 stycznia 2009 r. o wojewodzie i administracji rządowej w województwie* (Dz. U. z 2019 r. poz. 1464.).
[363] M. Karpiuk, *Właściwość wojewody…*, *op.cit.*, s. 227.
[364] J. Sawicki, J. Ziółkowski, *Bezpieczny…*, *op.cit.*, s. 5.

opanowuje przyrodę, tym bardziej sam staje się zagrożeniem dla swojego istnienia, godnego życia i dla przyrody. Istnieją także zagrożenia społeczne, takie jak terroryzm, przestępczość zorganizowana, a także narkomania, problemy alkoholowe, przestępczość pospolita, uzależnienia behawioralne oraz i inne zjawiska dysfunkcjonalne, które niekorzystnie wpływają na kondycję współczesnego człowieka.[365]

Oczywiście istotnym jest to, aby zadać pytanie badawcze, czym jest bezpieczeństwo, na tle bezpieczeństwa lokalnego, a także czym różni się ogólnie rozumiane bezpieczeństwo od bezpieczeństwa lokalnego.

Należy zaznaczyć, że różnorodność podejścia do problematyki bezpieczeństwa zmusza badaczy do adoptowania definicji z różnych nauk, a także wprowadza niepotrzebne komplikacje metodologiczne. Istnienie wielu znaczeń terminu „bezpieczeństwa" sprzyja jego powszechności oraz różnorodności oraz może wpływać na to, że bezpieczeństwo będzie taktowanie bardziej ideologiczne niż naukowo.[366] Zagadnienia dotyczące kwestii bezpieczeństwa stają się także podstawą analiz socjologicznych, tym bardziej, że socjologia dotychczas niewiele miejsca poświęcała temu zagadnieniu.

Jednak „obok" kwestii będących przedmiotem nauki o bezpieczeństwie, zagadnienia dotyczące bezpieczeństwa są rozpatrywane w socjologii. Jak wskazuje Barbara Bonisławska, *w dobie rozwoju cywilizacji i postępu technicznego termin „bezpieczeństwo" rozpatrywany jest w dwóch kategoriach. Pierwsza to bezpieczeństwo w skali makro, odnosząca się do spraw o zasięgu globalnym – całego świata, państwa czy kontynentu. Druga to bezpieczeństwo w skali mikro, odnosząca się do spraw osobistych każdego człowieka czy też określonych społeczności lokalnych zamieszkujących, np. osiedla, gminy, miasta, wsie, województwa*.[367] Dlatego też przedmiotem dalszych analiz jest bezpieczeństwo w skali mikro, którym jest bezpieczeństwo lokalne.

Aby mówić o bezpieczeństwie lokalnym należy odnosić się do kilku aspektów bezpieczeństwa, którymi są zarówno „wymiary" bezpieczeństwa, jak i jego rodzaje.

W *Małym Słowniku Stosunków Międzynarodowych* jest mowa o bezpieczeństwie militarnym, ekonomicznym, naukowo–technicznym, ekologicznym, kulturalnym, społecznym, zaś w *Leksykonie Współczesnych Międzynarodowych Stosunków Politycznych* pojawiają się takie pojęcia, jak: bezpieczeństwo militarne, polityczne, ekonomiczne, naukowo

[365] M. Dietrich, *Słowo wstępne*, [w:] (red.) M. Dietrich, *Bezpieczeństwo człowieka we współczesnym świecie*, Instytut Problemów Współczesnej Cywilizacji, Tom VI, Warszawa 1998, s. 3-4.
[366] F. Danielewski, *Interpretacja stanu…, op.cit.,* s. 45.
[367] B. Bonisławska, *Zadania administracji samorządowej w zakresie bezpieczeństwa lokalnego*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie 2012, nr 2, Seria Administracja 1, s. 224.

– techniczne, technologiczne, ekologiczne, demograficzne, kulturalne, społeczne, humanitarne. Na tej podstawie Edward Przewodzki konkluduje, że na gruncie współczesnych nauk najczęściej wymienia się takie pojęcia: bezpieczeństwo militarne, ekonomiczne, ekologiczne, polityczne, nieco rzadziej bezpieczeństwo społeczne, ideologiczne, naukowo – techniczne, kulturalne, a najrzadziej bezpieczeństwo zdrowotne, kulturowe, technologiczne, demograficzne, humanitarne.[368]

Z kolei klasyk nauki o bezpieczeństwie Władymir I. Jaroczkin, wymienia następujące rodzaje bezpieczeństwa: a) bezpieczeństwo regionalne, b) bezpieczeństwo państwowe. W skład bezpieczeństwa państwowego wchodzą następujące sfery bezpieczeństwa: a) bezpieczeństwo geopolityczne, b) bezpieczeństwo polityczne, c) bezpieczeństwo wojskowe, d) bezpieczeństwo ekonomiczne, e) bezpieczeństwo socjalne, f) bezpieczeństwo ekologiczne, g) bezpieczeństwo informatyczne, h) bezpieczeństwo demograficzne, i) bezpieczeństwo kulturowe, j) bezpieczeństwo żywnościowe, k) bezpieczeństwo naukowo – techniczne.[369]

We współczesnej polskiej literaturze naukowej listę 32 określeń związanych z pojęciem bezpieczeństwa sprecyzował Paweł Tyrała. Wymienia w tym przypadku następujące rodzaje pojęcia „bezpieczeństwo", a w tym: 1) bezpieczeństwo ekonomiczne, 2) bezpieczeństwo finansowe i bankowe, 3) bezpieczeństwo prawne, 4) bezpieczeństwo jako wartość, 5) bezpieczeństwo w turystyce, 6) bezpieczeństwo trafnych decyzji, 7) bezpieczeństwo edukacyjne, 8) bezpieczeństwo modelowania i projektowania technologicznego, 9) bezpieczeństwo interpersonalne, 10) bezpieczeństwo psychologiczne, 11) bezpieczeństwo regionalne, 12) bezpieczeństwo informatyczne, 13) bezpieczeństwo ekologiczne, 14) bezpieczeństwo cywilne, osób i mienia, 15) bezpieczeństwo publiczne, 16) bezpieczeństwo państwowe, 17) bezpieczeństwo polityczne, 18) bezpieczeństwo obronne, 19) bezpieczeństwo socjologiczne, 20) bezpieczeństwo międzynarodowe, 21) bezpieczeństwo mniejszości narodowych i obcokrajowców, 22) bezpieczeństwo socjalne, 23) bezpieczeństwo zdrowotne i sanitarne, 24) bezpieczeństwo informacji i danych, 25) bezpieczeństwo przestrzeni powietrznej i morskiej, 26) bezpieczeństwo surowcowe, 27) bezpieczeństwo transportu i komunikacji, 28) bezpieczeństwo żywnościowe, 29) bezpieczeństwo energetyczne, 30) bezpieczeństwo sytuacji kryzysowych i terroryzmu, 31) bezpieczeństwo i higiena pracy, 32) inne aspekty bezpieczeństwa.[370]

---

[368] Opracowano na podstawie: E. Przewodzki, *Bezpieczeństwo militarne…*, *op.cit.*, s. 9-12.
[369] W. I. Jaroczkin, *Sekjuritologia…*, *op.cit.*, s. 58-78.
[370] P. Tyrała, *Zarządzanie kryzysowe…*, *op.cit.*, s. 14.

Co charakterystyczne, wśród wymiarów bezpieczeństwa w zasadzie nie spotyka się pojęcia „bezpieczeństwo lokalne", za wyjątkiem wymiaru przestrzennego. Jednak zagadnienie dotyczące bezpieczeństwa lokalnego istnieje w polskiej literaturze naukowej, przy czym w znacznej części w naukach prawno-administracyjnych,[371] a także w socjologii.[372]

Z punktu widzenia nauk prawno-administracyjnych utrzymanie bezpieczeństwa jest związane z istnieniem przepisów prawa, wskazujących, które zadania należą do zakresu działania gminy, w tym utrzymanie porządku publicznego i ochrony przeciwpożarowej, powiatu, w tym utrzymanie porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli oraz województwa samorządowego, w tym zapewnienie bezpieczeństwa publicznego.[373]

Na gruncie socjologii mówi się o lokalnym wymiarze bezpieczeństwa. To społeczność lokalna artykułuje swoje oczekiwania w kwestii bezpieczeństwa. Ryszard Grobelny pisze, że *żadne demokratycznie wybrane władze nie mogą ignorować opinii swych mieszkańców. Ci natomiast chcą żyć w miejscu bezpiecznym, z niskim poziomem przestępczości, gdzie można spokojnie spacerować i mieć poczucie, że wszystko jest w porządku*.[374]

Formalną egzemplifikacją społeczności lokalnej jest gmina. Z socjologicznego punktu widzenia gmina jest systemem społecznym. Charakteryzują ją następujące elementy: a) gmina jest pewną całością struktur formalnych dających się wyodrębnić z otoczenia o przewadze powiązań wewnętrznych nad zewnętrznymi, jest systemem instytucjonalnym, b) system gminny jest systemem teleologicznym, zmierzającym poprzez procesy wzajemnego planowania i koordynowania działań instytucji do osiągnięcia zasadniczego celu, jakim jest maksymalizacja zaspokojenia podstawowych potrzeb mieszkańców w środowisku wiejskim, c) podstawowymi elementami składowymi gminy jako systemu są podsystemy instytucjonalne, wśród nich podsystem sterowniczy i integrujący, składający się z lokalnych struktur władzy i administracji, jego zadanie polega na określaniu celów rozwoju danej zbiorowości oraz na jej integrowaniu poprzez koordynację działań pozostałych instytucji

[371] Patrz dla przykładu: S. Pieprzny, *Ochrona bezpieczeństwa…*; *op.cit*.; E. Ura, *Administracja bezpieczeństwa i porządku publicznego*, [w:] (red.) E. Ura, *Prawo administracyjne, Część druga*, Wydawnictwo UMCS Filia w Rzeszowie, Rzeszów 1996; E. Ura, *Realizacja przez samorząd gminny zadań w zakresie ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego*, [w:] (red.) E. Ura, *Bezpieczeństwo i porządek publiczny. Historia, teoria, praktyka*, Wydawnictwo Mitel, Rzeszów 2003.

[372] Patrz dla przykładu: E. Moczuk, *Postrzeganie bezpieczeństwa przez mieszkańców Tarnobrzega*, [w:] (red.) J. Dziubiński, E. Moczuk, P. Szulich, J. Żak, *Bezpieczeństwo lokalne w opiniach mieszkańców Tarnobrzega*, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Tarnobrzegu, Tarnobrzeg 2007; E. Moczuk, *Postrzeganie bezpieczeństwa publicznego w środowisku lokalnym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2003; E. Moczuk, *Mieszkańcy powiatu mieleckiego wobec problemów bezpieczeństwa lokalnego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2007; E. Moczuk, *Socjologiczne aspekty..., op.cit.*

[373] K. Gardian, *Węzłowe problemy..., op.cit.*

[374] R. Grobelny, *Wstęp*, [w:] (red.) A. Szymaniak, *Samorząd a Policja. Kształtowanie bezpieczeństwa lokalnego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Adama Mickiewicza, Poznań 2007, s. 5-6.

i organizacji, ponadto podsystem gospodarczy, oświatowy, kulturowy, porządku i bezpieczeństwa publicznego, ochrony zdrowia i religijny, d) w gminie funkcjonują instytucje, które spełniają warunki wymogów funkcjonalnych, nakierowanych na zaspokajanie potrzeb podstawowych, które w gminie określone są obligatoryjnie i bez których gmina nie może odpowiednio funkcjonować, w jej skład wchodzą instytucje władzy, administracji, gospodarki i obsługi ludności, e) podsystemy jako integralna całość systemu wchodzą w powiązania pionowe z innymi strukturami, znajdującymi się poza gminą i mogą mieć charakter nakazu administracyjnego, f) integracja funkcjonalna gminnego systemu instytucji i organizacji prowadzi stopniowo do procesów integracyjnych w innych wymiarach życia społecznego zbiorowości terytorialnej, g) w wyniku procesów administracyjnych i społecznych zachodzących w gminie dochodzi do ukształtowania się społeczności lokalnej nowego typu, którego granice wykraczają poza obszar wioski.[375] Gmina jest „organizmem", który należy rozumieć dwojako: a) jako podmiot władzy (społeczność lokalna i samorząd), b) jako terytorium, na którym zachodzą procesy społeczne i gospodarcze.[376]

Utrzymanie bezpieczeństwa lokalnego jest zatem jednym z ważniejszych zadań samorządu terytorialnego. Jednak istnieją dwie strony tego zagadnienia. Pierwszą z nich jest to, aby dany samorząd lokalny tworzył system bezpieczeństwa, aby miał przygotowany program przeciwdziałania zjawiskom dysfunkcjonalnym, zagrażającym stabilności i jedności gminy, aby przyjęty on był w postaci uchwały, czyli stał się aktem normatywnym, posiadającym określone procedury działania, wskazując odpowiednie osoby i instytucje, które te zadania realizują. Drugą jest to, aby mieszkańcy danej społeczności lokalnej znali dany program, akceptowali go i umieli się mu podporządkować. Program ten winien składać się z kilku części, obejmować przeciwdziałania i zapobieganie przestępczości, procedury działania wskutek zagrożenia pożarem, powodzią, wypadkami lub katastrofami drogowymi, kolejowymi, lotniczymi i innymi sytuacjami nadzwyczajnymi, a także przeciwdziałania różnorodnym problemom społecznym.

Czym jest bezpieczeństwo lokalne? Stanisław Płowucha wskazuje, że bezpieczeństwo lokalne *to taki stan wewnątrz gminy, regulowany przez zespół norm prawnych i pozaprawnych, których przestrzeganie umożliwia normalne współżycie ludzi w gminie*

[375] P. Starosta, *Koncepcje zmiany wiejskiej społeczności lokalnej w tradycji socjologii polskiej*, [w:] (red.) B. Jałowiecki, K. Z. Sowa, P. Dudkiewicz, *Społeczności lokalne. Teraźniejszość i przyszłość*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1989, s. 173-175.
[376] G. Gorzelak, B. Jałowiecki, *Koniunktura gospodarcza i mobilizacja społeczna w gminach `95. Raport z I etapu badań*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1996, s. 6.

w określonym miejscu i czasie.[377] Patrząc na aspekt socjologiczny bezpieczeństwa lokalnego, można zatem wskazać, że bezpieczeństwo lokalne to zapewnienie za pomocą legalnych środków prawnych funkcjonowania ludzi, mieszkańców danej społeczności lokalnej, ich ochrona przed przestępczością oraz innymi zagrożeniami mogącymi występować w danej społeczności lokalnej. Celem bezpieczeństwa lokalnego jest zapewnienie odpowiedniego poziomu życia mieszkańcom danej społeczności lokalnej. Przedmiotem bezpieczeństwa lokalnego są obywatele i ich sprawy, rozpatrywane na poziomie lokalnym. Podmiotem bezpieczeństwa lokalnego jest społeczność lokalna. Wśród zagrożeń bezpieczeństwa lokalnego wymienić można: a) zagrożenia przestępczością, b) zagrożenia pożarami, powodzią, niszczącymi wiatrami, itp., c) zagrożenia ekonomiczne, zdrowotne, społeczne, takie jak utrata pracy, zdrowia, cennych dóbr, pozycji społecznej, pozycji ekonomicznej, itp.[378]

Bezpieczeństwo lokalne tworzone jest na poziomie lokalnym przez dany samorząd terytorialny. Oznacza to, że społeczność lokalna jest swoistym i specyficznym rodzajem zbiorowości społecznej, której cechami są interakcje społeczne, wspólny obszar oraz wspólne więzi łączące mieszkańców. Dlatego też dokonując wykładni określenia „bezpieczeństwo lokalne", należy odnosić się do jego dwuelementowej natury. Z jednej strony bezpieczeństwo lokalne „dzieje się" w danej społeczności lokalnej, ale z drugiej strony dotyczy specyficznego czynnika, jakim jest bezpieczeństwo, na co zwraca uwagę Andrzej Pieczywok, wskazując, że charakterystycznymi elementami związanymi z bezpieczeństwem lokalnym są: przestrzeń społeczna, środowisko lokalne, zbiorowość terytorialna, regionalizm, mała ojczyzna, procesy grupowe, porozumiewanie się, konflikty, spójności społeczne, interakcje, współdziałanie, a także poczucie bezpieczeństwa lokalnego.[379]

A zatem bezpieczeństwo lokalne to zapobieganie różnorodnym zjawiskom społecznym i przyrodniczym pojawiającym się w danej społeczności lokalnej, których obawiają się ich mieszkańcy. Oprócz przestępczości odczuwają oni lęk przed takimi zjawiskami przyrodniczymi, jak: powodzie, pożary, huragany, gradobicia, ale także przed problemami społecznymi typu: bezrobocie, narkomania, przemoc domowa i inne mające charakter zjawisk dysfunkcjonalnych.

---

[377] S. Płowucha, *Straże komunalne…*, *op.cit.*, s. 32.
[378] E. Moczuk, *Socjologiczne aspekty…*, *op.cit.*, s. 107.
[379] A. Pieczywok, *Inicjatywy i projekty samorządu terytorialnego w kształtowaniu bezpiecznych przestrzeni lokalnych*, [w:] (red.) M. Karpiuk, M. Mazuryk, I. Wieczorek, *Zadania i kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli, obronności oraz ochrony przeciwpożarowej i przeciwpowodziowej*, Wydawnictwo Narodowego Instytutu Samorządu Terytorialnego, Łódź 2017, s. 19.

Chcąc dokonać analizy trzech wymienionych zagrożeń, traktowanych jako paradygmaty bezpieczeństwa lokalnego, które są udziałem danych społeczności lokalnych, w dalszej części dokonana jest analiza tego zagadnienia, obejmująca kwestie dotyczące przeciwdziałania przestępczości, w tym działań prewencyjnych, oddziaływań z zakresu zarządzania kryzysowego, a także działań w sferze profilaktyki problemów społecznych.

Przyjmując pierwszy z paradygmatów bezpieczeństwa lokalnego, jakim jest prewencja przestępczości, można zwrócić uwagę na fakt, że obok przestępczości „tradycyjnej", w ostatnich dekadach XXI wieku przestępczość uległa znacznym przeobrażeniom, co związane jest z postępującymi procesami globalizacji, rozwojem technologii informatycznych i cyfrowych, a także pojawieniem się nowych form oddziaływań politycznych na państwa. Pojawiło się przy tym sporo zagrożeń, w tym przestępczość zorganizowana, ekonomiczno-gospodarcza, narkotykowa, a także cyberprzestępczość, ekstremizm polityczny, terroryzm.[380] Z uwagi na to, że wzrastające poczucie zagrożenia utratą zdrowia lub życia wskutek zachowań przestępczych czy nawet terroryzmu powoduje poszukiwanie takich metod działań, które mogłyby prowadzić do ograniczenia lub też likwidacji przyczyn ich powstania, co nie jest łatwym zadaniem, gdyż wizja zagrożonego społeczeństwa i teza o „społeczeństwie strachu" staje się realnością, a pojawiające się pojęcie „labirynty zagrożonego społeczeństwa" czy też „spirala globalnego zagrożenia"[381] prowadzi do tego, że ludzie jeszcze bardziej obawiają się o siebie, o swych najbliższych, o swoje mienie, co prowadzi do większego lęku przed przestępczością. Lęk ten jest tym większy, im mniejsze jest rozumienie tych zjawisk, a jednocześnie, gdy główną rolę w tworzeniu poczucia zagrożenia odgrywa nie tylko skala przestępstw popełnionych w danym kraju, nie tylko ich zmiany jakościowe, ale przede wszystkim wzrost informacji o przestępczości, które goszczą codziennie w środkach masowego przekazu. Tak przekazane informacje, postrzegane jako realne, wywołują realne konsekwencje.[382] Szczególne miejsce w zapewnieniu bezpieczeństwa lokalnego odgrywa policja, która zajmując się prewencją kryminalną, tworzy warunki do tego, aby obywatele czuli się bezpiecznie, a jednocześnie sięga do wiedzy mieszkańców danej społeczności lokalnej po to, aby lepiej poznać ich problemy, aby bezpieczeństwo było zapewnione. Prewencja kryminalna to ogół bezpośrednich działań instytucji państwowych, społecznych i obywateli, mających na celu uniemożliwienie lub utrudnienie podjęcia akcji

[380] P. Łabuz, *Problematyka przewidywania…*, *op.cit*., s. 29-46.
[381] Pojęcia te wprowadził Ulrich Beck. Patrz: U. Beck, *Risikogesellschaft…*, *op.cit*., s. 76.
[382] J. Błachut, J. Czapska, J. Widacki, *Zagrożenie…*, *op.cit*., s. 26.

przestępczej, poprawę bezpieczeństwa jednostki poprzez eliminowanie poczucia strachu przed staniem się ofiarą i w konsekwencji podniesienie jakości życia.[383]

Istotną rolę w tworzeniu systemu bezpieczeństwa lokalnego odgrywa zarówno „filozofia" pracy policji w danej społeczności lokalnej, jak i praca policjantów dzielnicowych. Dlatego tak ważną rolę odgrywają modele pracy policji, które zależą od wielu czynników, w tym od tego, w jakim funkcjonują kraju, a także jaki jest stosunek policji do informacji przekazywanych przez obywateli. W pracy policji w tym zakresie funkcjonują trzy modele działania:[384]

1. Praca policji zorientowana na problem, gdy tradycyjna policja podporządkowana jest regule, że reaguje na zgłoszenie o przypadkach łamania prawa. Problemem zatem jest przestępczość, a istotą: a) reagowanie na jednostkowe zdarzenia zgłaszane przez obywateli, b) zbieranie informacji od ofiar i świadków przestępstwa, a też od przestępców, c) podejmowanie działań o charakterze prawnym, d) wykorzystywanie statystyki kryminalnej dla własnych celów.[385]
2. Praca policji zorientowana na cel to działania, których obiektem jest przestępca, a także osoby podejrzane o przestępstwo, chociaż działania wobec takich osób są nieefektywne, gdy przestępcy przenoszą się w inne miejsca albo gdy policja jest zbytnio represyjna, co prowadzi do przekonania, że działa na granicy prawa lub całkowicie nielegalnie.[386]
3. Praca policji zorientowana na społeczność, będąca nową orientacją pracy policji, związana ze zmianą filozofii jej pracy, znana jako *Comunity policing*. Dzięki temu policja wykorzystuje metody działania, których celem jest tworzenie bezpieczeństwa lokalnego, od patroli policyjnych, poprzez wtapianie się policjantów w daną społeczność lokalną, aż po pozyskiwanie informacji od obywateli. Wówczas to mieszkańcy danej społeczności lokalnej są „oczami i uszami" policji, a ci wsłuchują się w to, co ludzie mają do powiedzenia o bezpieczeństwie, a następnie informują wyspecjalizowane jednostki policyjne, aby problem rozwiązać, np. o narkomanii, o subkulturach, o przemycie, itp.[387] *Community policing* jest wówczas „nową

[383] E. Moczuk, K. Bajda, *Tworzenie bezpieczeństwa…*, *op.cit*., s. 388.
[384] A. Bałandynowicz, *Kształtowanie…*, *op.cit.*, s. 13-25.
[385] W. Spelman, J. E. Eck, *Problem-Oriented…*, *op.cit.*, s. 2.
[386] S. E. Martin, L. W. Sherman, *Catching…*, *op.cit.*, s. 171-192.
[387] R. C. Trojanowicz, D. Carter, *The Philosophy…*, *op.cit.*, s. 11-12.

filozofią" działania policji, jest także nowym podejściem do stosowania i egzekwowania prawa przez policję.[388]

Przyjmując drugi z paradygmatów bezpieczeństwa lokalnego, jakim jest kwestia z zakresu zarządzania kryzysowego, należy zwrócić uwagę na to, że z naukowego punktu widzenia zarządzanie kryzysowe jest przedmiotem dociekań naukowców z wielu dziedzin wiedzy, którzy analizują je jako istniejące samodzielnie zagadnienie naukowe, jak i w odniesieniu do zagadnień zagrożenia bezpieczeństwa, a także sytuacji kryzysowej.[389] Przyjmując perspektywę samodzielnej dziedziny wiedzy, można stwierdzić, że zarządzanie kryzysowe polega na podejmowaniu działań w sytuacjach wystąpienia zjawisk niekorzystnych dla ludzi, mających swe źródło zarówno w przyrodzie, jak i spowodowane działalnością człowieka. [390] Jerzy Falecki stwierdza, że w zakres zarządzania kryzysowego wchodzą wszelkiego rodzaju zagrożenia, w tym zagrożenia naturalne i spowodowane przez człowieka, a też zagrożenia techniczne i wojenne.[391] Z kolei Robert Socha i Arkadiusz Letkiewicz zauważają, że w zarządzaniu kryzysowym istotny jest poziom występowania sytuacji kryzysowej, a tym samym poziom zarządzania kryzysowego, który jest powiązany z systemami władzy. Dlatego można mówić o poziomie centralnym, wojewódzkim i lokalnym. Na każdym z tych poziomów występują różne instancje decyzyjne, zajmujące się danym zagrożeniem. Poziom centralny i wojewódzki to poziomy organizacyjne i koordynujące, zaś poziom lokalny to poziom wykonawczy. Na poziom lokalny składają się sektory publiczne i komercyjne (prywatne).[392] W tej perspektywie zarządzanie kryzysowe obejmuje wszelkie działania, zarówno organizacyjne, jak i techniczne, których celem jest niwelowanie sytuacji kryzysowych. Jednak pomija się zagadnienia kryzysu społecznego, które mogą być źródłem niezadowolenia społecznego, niekorzystnie odbijającym się na kondycji społecznej danego społeczeństwa.

---

[388] V. E. Kappeler, L. K. Gaines, *Community…*, *op.cit*., s. 7-9.

[389] Na podstawie: E. Moczuk, *Perspektywy badawcze zarządzania kryzysowego – ujęcie socjologiczne*, [w:] (red.) E. Ura, S. Pieprzny, J. Jedynak, *Rola i znaczenie zarządzania kryzysowego w systemie bezpieczeństwa państwa*, Wydawnictwo Małopolskiej Szkoły Wyższej w Tarnowie i Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2013, s. 65 - 75.

[390] Literatura na temat zarządzania kryzysowego jest obecnie dosyć bogata. Wystarczy zaprezentować kilka przykładowych, a wśród nich: R. Grocki, *Zarządzanie kryzysowe. Dobre praktyki*, Difin, Warszawa 2012; L. F. Korzeniowski, *Podstawy nauk o bezpieczeństwie*, Difin, Warszawa 2012; S. Kwiatkowski, *Zarządzanie bezpieczeństwem w sytuacjach kryzysowych*, Akademia Humanistyczna im. A. Gieysztora, Pułtusk 2011; W. Lidwo, W. Krzeszewski, W. Więcek, *Zarządzanie w sytuacjach kryzysowych*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2010; A. Szymonik, *Organizacja i funkcjonowanie systemów bezpieczeństwa*, Difin, Warszawa 2011; P. Tyrała, *Zarządzanie kryzysowe…*, *op.cit*.

[391] J. Falecki, *Teoretyczne aspekty zarządzania kryzysowego*, [w:] (red.) J. Stawnicka, B. Wiśniewski, R. Socha, *Zarządzanie kryzysowe. Teoria. Praktyka. Konteksty. Badania*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Szczytno 2011, s. 50-51.

[392] R. Socha, A. Letkiewicz, *Prawno-organizacyjne problemy zarządzania kryzysowego*, [w:] *Ibidem*, s. 63-70.

Przyjmując perspektywę zagrożenia bezpieczeństwa, zarządzanie kryzysowe to działanie mające na celu niwelowanie sytuacji, które związane są z sytuacją braku bezpieczeństwa. Dlatego też w analizie tego zagadnienia istotne jest nie tylko przyjmowanie odpowiedniej definicji bezpieczeństwa, ale także odnoszenie się do różnych ujęć i aspektów bezpieczeństwa, które już zostały zaprezentowane we wcześniejszym rozdziale. Dlatego też istotnym elementem w tej perspektywie badawczej jest analiza pojęcia zagrożenie bezpieczeństwa. Dokonując wykładni analitycznej tej kwestii, należy zwrócić uwagę, że bezpieczeństwo i zagrożenie bezpieczeństwa to dwie dychotomiczne sytuacje. Dla zrozumienia istoty bezpieczeństwa konieczne jest rozumienie pojęcia „zagrożenie", gdyż brak zagrożenia może oznaczać bezpieczeństwo, a brak bezpieczeństwa może wyznaczać rzeczywiste zagrożenie, chociaż nie jest to takie jednoznaczne. Zwraca na to uwagę wielu autorów.

Dla przykładu Leszek Korzeniowski mówi o trzech kategoriach zagrożeń bezpieczeństwa:[393]

1. Pierwszym z nich są zagrożenia niezależne od człowieka, czyli zderzenia z obiektami kosmicznymi, ruchy płyt tektonicznych będące źródłem trzęsień ziemi, wybuchy wulkanów, długookresowe zmiany klimatu.
2. Drugim z nich są zagrożenia biosfery wywołane działalnością człowieka, czyli zmiany we florze i faunie, dewastacje lasów tropikalnych.
3. Trzecia grupa zagrożeń to zagrożenia równowagi w stosunkach międzyludzkich, czyli podboje, kolonializm, niewolnictwo, wojny religijne, terroryzm.

Z kolei przyjmując perspektywę sytuacji kryzysowej, można uznać, że w ścisłej korelacji z pojęciem „zagrożenie bezpieczeństwa" funkcjonuje określenie „sytuacja kryzysowa". Jak twierdzą Franciszek R. Krynojewski i Sławomir Mazur, sytuacja kryzysowa to: a) punkt zwrotny do zmiany na lepsze lub gorsze, b) znaczące emocjonalnie zdarzenie lub radykalna zmiana statusu w życiu człowieka, c) chwila, gdy decyduje się, czy dana sprawa lub działanie będzie postępować dalej, ulegnie modyfikacji czy też zostanie zakończone, d) stan cierpienia z towarzyszącymi uczuciami zagrożenia i lęku, przeżywanymi w związku z wyżej wymienionymi zdarzeniami.[394] Sytuacja kryzysowa jest zatem *zdarzeniem, będącym następstwem określonego zdarzenia (lub ciągu zdarzeń), w której to sytuacji następuje nie*

[393] L. Korzeniowski, *Menedżment…*, *op.cit.*, s.184-185.
[394] F. R. Krynojewski, S. Mazur, *Podstawy wiedzy o zarządzaniu kryzysowym*, [w:] (red.) S. Mazur, *Zarządzanie kryzysowe. Obrona cywilna kraju. Ochrona informacji niejawnych*, Wydawnictwo Akademia Wychowania Fizycznego w Katowicach, Katowice 2003, s. 8.

tylko znaczne zagrożenie bezpieczeństwa ludzi, ale również jest poważnie ograniczone funkcjonowanie struktur państwowych i (lub) samorządowych, więzi społecznych, zaburzenia w funkcjonowaniu instytucji i organizacji.[395]

Kwestie sytuacji kryzysowych na gruncie socjologii omawia Piotr Sztompka, który zagadnienia te lokuje w koncepcji zmiany społecznej, pisząc, że *teorie zmiany społecznej zrywające z ideą rozwoju czy postępu i opierające się na idei społecznego stawania się czy tworzenia historii, opisują zmiany społeczne jako procesy charakteryzujące się ciągłością, nieprzewidywalnością, nie do końca zdeterminowane i otwarte, napędzane przez działania podmiotów indywidualnych i zbiorowych. Procesy owe zachodzą w przestrzeni opcji strukturalnych (...), dziedziczonych w postaci zakumulowanego efektu działań wcześniejszych. Proces społecznego stawania się przebiega w oddziedziczonym po przeszłości kontekście społecznym, czyli we wspólnej dla danego społeczeństwa puli gotowych wzorów symbolizacji, interpretacji, konceptualizacji i narracji bieżącej praktyki społecznej*.[396] Ponadto uznaje, że *socjologiczne pojmowanie zmian społecznych również ulega zmianom. Utożsamianie zmian z postępem społecznym ustępuje z czasem idei kryzysów, gdyż zmiany okazują swoje negatywne, często niezamierzone skutki w różnych dziedzinach życia społecznego. Wreszcie pojawia się idea, że sama zmienność może podważać normalny przebieg życia społecznego, stanowiąc wstrząs dla członków społeczeństwa i rodząc stan swoistej traumy*.[397]

Problematyka związana z zarządzaniem kryzysowym, zagrożeniem bezpieczeństwa, a także sytuacją kryzysową jest zatem szczególnie ważna we współczesności, tym bardziej, że sytuacje społeczne, które można obserwować we współczesności, wpływają w dużym stopniu na kondycję społeczną. I z jednej strony jest to zagadnienie *stricte* naukowe, gdyż ich dogłębna analiza pozwala nie tylko na poznanie określonych reakcji społecznych na różnorodne zagrożenia przyrodnicze i społeczne, ale także na tworzenie odpowiednich programów prewencyjnych i profilaktycznych w tym zakresie. Z drugiej strony umożliwia zwrócenie uwagi na to, że obok zagrożeń przyrodniczych istnieją także i zagrożenia społeczne, których powstawanie i geneza nie jest do końca wyjaśniona, przez co są trudne do przewidzenia i skutecznego przeciwdziałania.

---

[395] *Ibidem*, s. 28.
[396] P. Sztompka, *Trauma wielkiej zmiany. Społeczne koszty transformacji*, Wydawnictwo ISP PAN, Warszawa 2000, s. 17.
[397] P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2002, s. 454.

Przyjmując trzeci z paradygmatów bezpieczeństwa lokalnego, jakim jest kwestia problemów społecznych, należy wskazać, że w zarządzaniu kryzysowym istotne jest także i to, aby istniała odpowiednia ocena zagrożeń bezpieczeństwa, bez względu na ich przyczynę, na co zwraca uwagę Romuald Grocki.[398] Przyjmując, że wśród zagrożeń bezpieczeństwa istnieją także zagrożenia społeczne, można przyjąć perspektywę socjologiczną analizy tego zagadnienia.

Marek Leszczyński pisząc o zagrożeniach społecznych zauważa, że *współcześnie oprócz tradycyjnych zagrożeń bezpieczeństwa: politycznych, militarnych i naturalnych pojawiają się coraz to inne niebezpieczeństwa „niekonwencjonalne". Godzą one w egzystencjalne i biologiczne podstawy trwania narodu i państwa. (...) Zagrożenia te w istotny sposób wpływają na jakość i standard życia ludzi, a tym samym na poziom rozwoju cywilizacyjnego danego państwa czy szerzej - pewnych obszarów geograficznych. Polaryzacja rozwoju ekonomicznego współczesnego świata wzmacnia wagę zagrożeń socjalnych. Na świecie istnieją trwałe obszary chronicznej biedy i to one są „eksporterami terroryzmu i ekstremizmu". Globalne problemy dzisiejszego świata to AIDS, narkomania, handel ludźmi i organami do przeszczepów, niekontrolowany obrót bronią. Na niepokojącą skalę obserwujemy także upadek znaczenia tradycyjnej rodziny, a konsekwencją tego jest gwałtowny spadek przyrostu naturalnego w krajach cywilizacji Zachodu. Możemy w dużym uproszczeniu powiedzieć, że bieda rodzi biedę, a bogaci otaczają się kordonem, starając się oddzielić od tego „morza biedy". Terroryzm to próba przedostania się do świata bogatych i rozsadzenia go od środka. Zjawisko szeroko rozumianej polaryzacji jest zatem swoistym symbolem XXI wieku.*[399]

Patrząc z socjologicznego punktu widzenia, we współczesnym społeczeństwie polskim istnieje wiele zagrożeń społecznych, które nie są jednak bezpośrednio traktowane z należytą uwagą jako te, wobec których należałoby podjąć działania mające charakter zarządzania kryzysowego, mimo że uznaje się je za zagrażające społeczeństwu. Zauważa się, że narkomania i AIDS to „broń masowego rażenia" współczesności wyniszczająca społeczeństwa od środka. Podobnie wskazuje się na bezrobocie, ubóstwo, bezdomność, przestępczość i problemy alkoholowe. Istnieje ponadto problem *junkjob*, którym jest praca w miejscach niedających szans rozwoju zawodowego, a przy tym bardzo nisko opłacana, jak praca w firmach sprzątających, w supermarketach, sortowniach, której cechą

[398] R. Grocki, *Zarządzanie…*, *op.cit*., s. 15.

[399] M. Leszczyński, *Bezpieczeństwo społeczne a bezpieczeństwo państwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego Jana Kochanowskiego, Kielce 2009, s. 38.

charakterystyczną jest to, że w jej wykonywaniu nie trzeba mieć żadnych świadectw ukończenia szkół czy dyplomów ukończenia studiów. Pojawia się także określenie *newpoor*, nowych biednych ludzi, którzy, chociaż pracują, znajdują się na skraju ubóstwa.[400]

Współczesne społeczeństwo polskie nie jest wolne od takich zagrożeń społecznych. Należy także zauważyć, że wśród dokonanych podziałów istnieje spora grupa, którą nazywamy problemami społecznymi. Można również wymienić wiele zjawisk, które w dużej części, w zależności od przyjętej teorii socjologicznej traktujemy jako zjawiska patologiczne, zjawiska dezorganizacyjne czy dewiacyjne. Wśród tak rozumianych problemów społecznych wymienić można miedzy innymi:[401]

1. **Dysfunkcję rodziny**, w tym: problemy rodzin przestępczych i uciążliwych społecznie, rodzin alkoholowych i narkomańskich, rozwody i z tym związane problemy rodzin niepełnych, sieroctwa społecznego, przestępstwa przeciwko rodzinie, przemoc w rodzinie, a z tym związane upośledzenia zdrowotne w wyniku zaniedbań opiekuńczych, obniżone aspiracje życiowe czy frustracje i apatia.
2. **Problemy alkoholowe**, w tym: wzrost spożycia alkoholu w społeczeństwie, wzrost ilości osób uzależnionych od alkoholu i nadużywających alkoholu, wzrost wielkości populacji dzieci i młodzieży używających alkoholu, zachorowalność i śmiertelność z powodu nadużywania alkoholu, zachorowalność na różnorodne choroby osób współuzależnionych, przestępczość w związku z alkoholem.
3. **Problemy narkomanii**, w tym miedzy innymi: zwiększenie się ilości osób uzależnionych od narkotyków, wzrost populacji dzieci i młodzieży używającej narkotyków, zachorowalność i śmiertelność z powodu nadużywania narkotyków, zmiany obyczajów związanych z narkomanią, w tym narkomania na wsi i w małych miastach, przestępczość związana z narkotykami, przemyt narkotyków, powstanie narkobiznesu.
4. **Zaburzenia w stosunkach międzyludzkich,** w tym: nieżyczliwość, nietolerancja, obojętność, egoizm, brak poszanowania dla porządku publicznego, kradzieże, wandalizm, nieprzestrzeganie przepisów prawa, obyczajów, urzeczowienie stosunków międzyludzkich.
5. **Problemy przestępczości,** w tym**:** nasilenie przestępczości według rodzajów popełnianych przestępstw, (w tym przeciwko mieniu, życiu i zdrowiu), skala zjawiska

[400] *Ibidem*, s. 38-39.
[401] E. Moczuk, K. Bajda, *Problemy i zjawiska patologiczne w społeczeństwie tradycyjnym i nowoczesnym. Studium socjologiczno-kryminologiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2016, s. 137-140.

przestępczości osób dorosłych oraz osób nieletnich, skala recydywy, pojawienie się nowych rodzajów przestępczości, w tym przestępczości zorganizowanej, gospodarczej, terrorystycznej, politycznej.

6. **Patologia funkcjonowania instytucji**, w tym: naruszanie zasad praworządności i sprawiedliwości, nadużywanie władzy, karierowiczostwo, łapówkarstwo, indoktrynacja, manipulowanie informacją (wykorzystywanie prasy, radia i telewizji do indoktrynacji).
7. **Patologia systemów zasilanych przez budżet**, w tym: niezadowalający stan bezpieczeństwa publicznego, dysfunkcja systemów ochrony zdrowia, edukacji, kultury, rekreacji, mieszkalnictwa, zabezpieczenia społecznego, patologia polityki finansowej i podatkowej, wykorzystywanie luk w prawie, przestępczość skierowana przeciwko bezpieczeństwu wewnętrznemu państwa.
8. **Patologia pracy**, w tym: skala bezrobocia jako marnotrawstwa wiedzy i kwalifikacji, zaburzenia sfery wynagrodzenia, zaniedbania bezpieczeństwa i higieny pracy (wypadki przy pracy), zaburzenia w strukturze zatrudnienia.
9. **Patologia struktur ludności**, w tym: deformacje struktury demograficznej, zwiększanie się populacji osób w wieku poprodukcyjnym, deformacje struktury społecznej, wzrost liczby osób w warstwach niższych, ubożenie społeczeństwa, emigracje z powodów ekonomicznych, deformacje struktury zawodowej, wzrost bezrobocia.
10. **Patologia warunków życia ludności**, w tym: zasięg sfer niedostatku i ubóstwa, malejąca rola społecznych funduszy spożycia, zachwiana struktura wydatków indywidualnych na ochronę zdrowia, kulturę, oświatę, naukę i rekreację, warunki mieszkaniowe i sytuacja mieszkaniowa społeczeństwa, stan infrastruktury społecznej, warunki życia emerytów i osób niepełnosprawnych, niedostateczna opieka nad dziećmi i młodzieżą, bilans czasu pracy i czasu wolnego.
11. **Patologia środowiska naturalnego człowieka**, w tym: zanieczyszczenie środowiska naturalnego, przede wszystkim gleby, wody, powietrza, skażenie żywności, uchemicznienie żywności, stan sanitarny ludności, skażenia środowiska psychicznego, w tym hałas, wibracje, promieniowanie, zatłoczenie, konflikty.
12. **Dysfunkcja przestrzeni**, w tym: patologia procesów urbanizacji, przestrzeni mieszkalnej, dysproporcje w sieci infrastruktury społecznej i technicznej, odpływ ludności z określonych terenów, powstawanie obszarów depresji społecznej w wyniku kumulacji zagrożeń cywilizacyjnych, zagrożenia związane z klęskami żywiołowymi.
13. **Zagrożenia stanu zdrowia**, w tym: skrócenie przeciętnego trwania życia, umieralność, zachorowalność, zgony, umieralność niemowląt, poronienia, nadumieralność mężczyzn,

wzrost liczby samobójstw i usiłowań samobójczych, wskaźniki zachorowań na choroby cywilizacyjne, udział osób o ograniczeniach zdrowotnych w ogólnej populacji.

14. **Dewiacje seksualne**, w tym: skala zjawiska pornografii, a szczególnie pornografii dziecięcej i homoseksualnej, zjawisko prostytucji luksusowej, lokalowej, ulicznej, okazjonalnej, tirowej i jumackiej, a także homoseksualnej wśród dorosłych i nieletnich, wzrost liczby agencji towarzyskich i salonów masażu jako zakamuflowanych form usług prostytucyjnych, wzrost ilości różnorodnych dewiacji seksualnych oraz propagowanie ich jako zachowań „normalnych", wzrost ilości osób zakażonych wirusem HIV i chorych na AIDS.
15. **Problemy sekt i subkultur młodzieżowych,** w tym: rodzaje sekt, przyczyny uczestnictwa w sektach, skutki uczestnictwa w sektach, stosunek do sekt instytucji państwowych, rodzaje subkultur młodzieżowych, przyczyny uczestnictwa w subkulturach młodzieżowych, związek między uczestniczeniem w subkulturach młodzieżowych a przestępczością.
16. **Problemy uzależnień behawioralnych**, w tym: tak zwane nowe uzależnienia, jak uzależnienie od hazardu, zakupów, Internetu, seksu, massmediów, telefonu komórkowego, jedzenia, problemy cyberświata, w tym infoholizm, problematyczne używanie Internetu, uzależnienie od technologii, a także cyberprzestępczość i inne zjawiska.

Inną klasyfikację dysfunkcjonalnych zjawisk społecznych wymieniają Anna Nowak i Ewa Wysocka, które wskazują na istnienie takich zjawisk, jak:[402]

1. Zjawiska kryzysowe, które są przyczyną i podstawą zjawisk patologicznych, a także powodują nasilenie się takich zjawisk.
2. Zagrożenia dla otoczenia przyrodniczego człowieka, co związane jest ze zbytnim eksploatowaniem środowiska naturalnego.
3. Zagrożenia bezpieczeństwa, dotyczące zarówno przestępczości, jak i innych zjawisk w skali regionalnej lub międzynarodowej.
4. Konflikty o różnym charakterze, wynikające ze sprzeczności, a powodujące powstawanie nowych konfliktów w wymiarze społecznym, ekonomicznym, kulturowym, itp.

[402] A. Nowak, E. Wysocka, *Problemy i zagrożenia społeczne we współczesnym świecie. Elementy patologii społecznej i kryminologii*, Wydawnictwo Śląsk, Katowice 2001, s. 19-20.

Jeszcze inne zjawiska wymienia Stanisław P. Zakrzewski, który wyróżnia dziesięć grup zjawisk patologicznych, w ramach których omawia 41 różnorodnych zjawisk, w tym:[403]

1. Patologie w środowisku pracy, a w ich ramach: pracoholizm, mobbing, molestowanie seksualne, dyskryminacja w pracy, wypalenie zawodowe.
2. Patologie niedostatku, w tym: bezrobocie, bezdomność, ubóstwo, żebractwo.
3. Patologie małżeństwa i rodziny, w tym: rozwód, separacja, kazirodztwo, przemoc w rodzinie.
4. Patologie życia seksualnego, w tym: dewiacje seksualne, gwałt, pornografia, prostytucja, seksoholizm.
5. Patologie samoniszczenia, w tym: uzależnienia klasyczne, alkoholizm, narkomania, nikotynizm.
6. Patologie niszczenia ciała, w tym: samoagresja, bigoreksja, piercing, tatuowanie.
7. Patologie odżywiania, w tym: anoreksja, bulimia, otyłość, zespół kompulsywnego objadania się.
8. Patologie uzależnień od czynności, w tym: hazard, uzależnienie od gier komputerowych, uzależnienie od Internetu, zakupoholizm.
9. Patologie śmierci, w tym: aborcja, eutanazja, samobójstwo.
10. Patologie młodzieżowe, w tym: subkultury młodzieżowe, hip-hopowcy, szalikowcy, satanizm jako sekta i subkultura.

Wymienione czyny nie obejmują jednak swym zakresem nawet części zachowań, które mogą świadczyć o takich zjawiskach, które mogą być traktowane jako dysfunkcjonalne, tym bardziej, że społeczeństwo XXI wieku wytworzyło całkiem nowe zachowania, których nie było wcześniej, jak zachowania świadczące o uzależnieniu behawioralnym, w tym między innymi uzależnienie od hazardu, seksu, zakupów, mass-mediów, Internetu, modyfikacji wyglądu swego ciała, opalania się, napojów energetyzujących, suplementów diety, adrenaliny, zbierania niepotrzebnych rzeczy.[404] Podobnie jest z zachowaniami o charakterze antyspołecznym, takimi jak: a) stosowanie agresji i przemocy wobec rodziny, b) przejawianie zachowań agresywnych w miejscach publicznych, w tym bójek, niszczenia mienia, zastraszania innych osób, c) akty wandalizmu, używanie narkotyków, dokonywanie ucieczek,

[403] S. P. Zakrzewski, *Zjawiska patologii społecznej. Przyczyny – przebieg – skutki*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza, Poznań 2012, s. 43-330.

[404] Więcej na ten temat: E. Moczuk, M. Z. Jędrzejko, *Uzależnienia behawioralne we współczesnym społeczeństwie polskim. Ujęcie socjologiczne*, [w:] (red.) M. Z. Jędrzejko, M. Kowalski, B. P. Rosik, *Uzależnienia behawioralne. Wybrane aspekty*, Wydawnictwo ASPRA-JR, Warszawa 2015, s. 31-56.

d) dokonywanie samouszkodzeń i aktów autoagresji, w tym samobójstw, e) przynależność do gangów.[405]

Łatwo zauważyć, że zagrożenia społeczne są ze swej natury bardzo niedookreślone, niejasne, zmienne. Można więc mówić, że zagrożenia znane powszechnie i postrzegane jako zagrażające jednostce lub społeczeństwu mogą być traktowane inaczej niż zagrożenia nieznane, mogące potencjalnie wystąpić, ale niemające jeszcze miejsca w społeczeństwie. Znajomość istniejących zagrożeń wpływa jednak na to, jak będą zachowywać się wobec nich ludzie, w jaki sposób będą mogli się przed nimi bronić, a także czy zdołają przygotować się na czas, gdy nastąpi sytuacja kryzysowa. Z punktu widzenia społecznego zagrożenia społeczne winny być tak samo rozpatrywane jak zjawiska, które są przedmiotem ustawy o zarządzaniu kryzysowym. Takie socjologiczne ujmowanie zagadnień pozwala zwrócić uwagę na to, że niektóre zjawiska społeczne, bardzo niebezpieczne z punktu widzenia społecznego, nie zawsze są traktowane z właściwym zainteresowaniem.[406]

Chcąc podsumować to, co zostało przedstawione, można wskazać, że według Zygmunta Baumana, pojawienie się społeczeństwa ryzyka, pełnego nadmiernych nierówności społecznych, z rozrywającymi się siatkami więzi społecznych rzutuje na powstanie braku zaufania w społeczeństwie. Instytucje „wybudowane" w erze nowoczesności tracą „funkcjonalność" w czasie płynnej nowoczesności. Nie pojawił się jednak nowy system, który przystawałby do dzisiejszych czasów. Globalizacja zbliża ludzi, ale jednocześnie ich dzieli. Zbliża za pomocą Internetu, telefonów, telewizji, ale dzieli na tych, którzy „wygrali" i dostosowali się do nowych czasów oraz na „obcych". Ci pierwsi zamykają się z własnej woli w „strefach", które są monitorowane za pomocą kamer, a ich mieszkańcy są kontrolowani i sprawdzani, aby „obcy" nie wtargnęli na ich terytorium.[407] Ten sam autor wprowadził też określenia „ludzie odpady" i „ludzie odrzuty". Te określenia oznaczają osoby, które nie potrafiły dostosować się do ustalonego modelu ponowoczesności, stając się „ludźmi zbędnymi". Do nich zaliczył bezrobotnych, więźniów, imigrantów, uchodźców, wysiedleńców i osoby ubiegające się o azyl, postrzegane przez pozostałych członków społeczeństwa jako „społeczni intruzi".[408]

[405] Patrz: M. Noszczyk-Bernasiewicz, *Demoralizacja i czyny karalne wśród nieletnich – dynamika i rozmiary*, Resocjalizacja Polska 2016, nr 11, s. 155.
[406] E. Moczuk, *Perspektywy…*, *op.cit.*, s. 72-73.
[407] Z. Bauman, *Wieloznaczność…*, *op.cit.*, s. 79.
[408] Więcej na ten temat można przeczytać w: Z. Bauman, *Życie na przemiał*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2005.

Ale przecież obok świata społecznego istnieje i świat wirtualny, który tworzy nową rzeczywistość, mającą wpływ na zachowania człowieka, które tworzą z kolei nowe zagrożenia o charakterze społecznym. Wskazują na to Mariusz Z. Jędrzejko i Agnieszka Taper: *jeśli przyjmujemy (...), że człowiek skazany jest na rozwój, (...) to niemal automatycznie uznamy, że do tego rozwoju potrzebne są określone czynniki, warunki, narzędzia i metody. Zauważymy też szybko, że w ciągu swoich długich dziejów człowiek tworzył lub odkrywał kolejne dzieła, siły i techniki, dzięki którym jego życie stawało się łatwiejsze, dłuższe i przyjemniejsze. (...) Tym samym dostrzegamy, jak bardzo rozwojowy jest kierunek działań człowieka prowadzący go do poszerzania zakresu wiedzy, obszarów poznania, wydłużania życia, zwiększania szybkości transmisji danych i liczby cyfrowych kanałów telewizyjnych, nowoczesnego rolnictwa i mechatroniki. W wyniku dynamicznego rozwoju nauki staliśmy się najbardziej kreatywnym i najbardziej agresywnym gatunkiem na Ziemi – to człowiek wymyślił hejt, to on go używa i on (...) ponosi jego konsekwencje*.[409]

Ci sami autorzy dalej twierdzą, że tempo zmian w dziedzinie technologii cyfrowych i cyberprzestrzeni jest ogromne, a jednocześnie przybywa liczba użytkowników sieci. Jednak istnieją takie sfery cyberświata, które mają nie tylko zasięg globalny, ale także posiadają obecnie ogromny wpływ na każdą jednostkę na kuli ziemskiej. Są wśród nich:[410]

1. Telewizja, szczególnie satelitarna, o zasięgu globalnym, z setkami kanałów informacyjnych, rozrywkowych, filmowych.
2. Reklama w sieci, „zalewająca" każdego użytkownika Internetu.
3. Tabletyzacja świata, czyli użytkowników przenośnych urządzeń informacyjnych.
4. Zwiększanie dostępności Internetu dla każdego użytkownika poprzez obniżkę cen za urządzenia cyfrowe i opłaty abonamentowe.
5. Zwiększanie możliwości Internetu, czyli możliwość przesyłania jeszcze większej niż dotychczas ilości informacji w jednostce czasu.
6. Pojawienie się urządzeń skierowanych do najmłodszych użytkowników, w tym komputerów personalnych dla dzieci w wieku 5 – 6 lat.
7. Wykorzystywanie możliwości smartfonów.
8. Pojawienie się e-booków, zastępujących tradycyjne książki.
9. Zagrożenie cyberprzestępczością.

[409] M. Z. Jędrzejko, A. Taper, *Wielka sieć – fenomen zjawiska i jego wielowymiarowe wpływy. 22 fakty na XXI wiek*, [w:] (red.) S. Bębas, M. Z. Jędrzejko, K. Kasprzak, A. Szwedzik, A. Taper, *Cyfrowe dzieci. Zjawisko – uwarunkowania - kluczowe zagadnienia. Ujęcie socjopedagogiczne*, Wydawnictwo Centrum Profilaktyki Społecznej, Warszawa–Milanówek 2017, s. 107.
[410] *Ibidem*, s. 107-130.

10. Sprzedaż towarów przez Internet.
11. Publikacja filmów na YouTube.
12. Rekordowa liczba użytkowników Facebooka.
13. Istnienie sieci społecznościowych (social networking).
14. Technopolizacja, czyli zalew wszelkiego rodzaju danych i informacji w Internecie.
15. „Gonitwa" za coraz nowszymi generacjami urządzeń cyfrowych.
16. Tworzenie i reklamowanie się biznesu w cyberprzestrzeni.
17. E-mail i SMS jako podstawowa forma kontaktu miedzy ludźmi.
18. Zwiększanie się czasu spędzanego w Internecie przez użytkowników.
19. Grywalizacja, czyli nowy sposób uczenia się, z zastosowaniem zasad znanych z gier komputerowych.
20. Edukacja oparta na wiedzy, wykorzystująca innowacyjne rozwiązania technologiczne.
21. Względna anonimowość w sieci skutkująca większą agresją słowną w sieci.
22. Wykorzystanie cyberprzestrzeni do totalnej inwigilacji obywateli.

Zagrożenia społeczne w cyberprzestrzeni związane są z tym, że społeczności funkcjonujące w cyberprzestrzeni są sieciami więzi międzyludzkich, które są źródłem życia towarzyskiego, wsparcia, informacji, poczucia przynależności i tożsamości społecznej,[411] ponadto, wskutek anonimowości, ludzie mogą być skłonni do ujawniania skrytych, głębszych stron swojej osobowości, a kontakty internetowe mogą ich skłonić do szczerości.[412] Cyberprzestrzeń tworzy więc nowe typy więzi społecznych. Jak twierdzi Manuel Castells, współczesne więzi mają charakter sieciowy, gdyż ludzie, organizując swoje interakcje sieciowo, kierują się bardziej poczuciem podobieństwa niż bliskością przestrzenną. Więzi te „nakładają się" na więzi pierwotne, będące domeną rodzin i społeczności lokalnych, a także na więzi wtórne, będące domeną stowarzyszeń.[413]

Mimo istnienia znaczącej liczby zagrożeń społecznych, nie można zatem mówić, że państwo tworzy jednolity system zarządzania kryzysowego w tym zakresie. W zasadzie można stwierdzić, że podejmowane są jednostkowe lub też specyficzne dla danego zjawiska społecznego działania mające na celu zmarginalizowanie lub wyeliminowanie niektórych

[411] P. Siuda, *Społeczności wirtualne. O wspólnotowości w społeczeństwie sieciowym,* [w:] (red.) M. Sokołowski, *Oblicza Internetu. Internet w przestrzeni komunikacyjnej XXI wieku*, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Elblągu, Elbląg 2006, s. 184.
[412] Patrz: B. Wellman, M. Gulia, *Net Surfers Don't Ride Alone: Virtual Communities as Communities*, University of Toronto, Toronto 1997, s. 5.
[413] M. Castells, *Galaktyka Internetu: refleksje nad Internetem, biznesem i* społeczeństwem, Wydawnictwo Rebis, Poznań 2003, s. 145-149.

zjawisk niekorzystnych dla danego społeczeństwa. Jednak są to działania podejmowane specyficznie dla każdego zjawiska oddzielnie, często w sposób niezbyt skoordynowany z innymi działaniami. Stąd też problemy te mogą się nasilać w dość niespodziewanym czasie albo rozwijać się niedostrzegalnie i pojawić w najbardziej nieodpowiednim momencie.

A zatem bezpieczeństwo lokalne jest bardzo szerokim zagadnieniem, nie tylko takim, które związane jest z przeciwdziałaniem przestępczości, jak to się powszechnie uważa.

2.4. Pojęcie problemów społecznych. Problemy społeczne w Polsce.

Przestępczość, jak i inne zjawiska patologiczne pozwalają zauważyć, że różnorodne zachowania o charakterze dysfunkcjonalnym towarzyszą człowiekowi od zarania dziejów. Ludzie od zawsze spożywali napoje alkoholowe, stosowali środki odurzające, zabijali, kradli, oszukiwali, łamali systemy aksjonormatywne. Często zachowania takie nie były postrzegane jako łamiące obowiązujące normy społeczne. Ruth Benedict w swojej książce „Wzory kultury" wskazuje, że wiele społeczeństw tworzy swoiste rozumienie „normalności", a tym samym także rozumienie wartości i norm społecznych. Dlatego u plemion Pueblo Zuni w Nowym Meksyku występuje rytualizm, u plemion Kwakiutlów na terenie British Columbia w Kanadzie współzawodnictwo o prestiż społeczny, a u plemion Dobu w Nowej Gwinei lęk i poczucie zagrożenia.[414]

Czy współcześnie członkowie danych społeczeństw także muszą się przystosować w określony sposób do zmieniającego się społeczeństwa? Czy takie przystosowanie się oznacza akceptację dla zachowań dysfunkcjonalnych, w tym i przestępczości? Trudno to jednoznacznie określić. Jednak w procesie zmian społecznych wiele zachowań nie było traktowanych jako dysfunkcjonalne, gdyż były niejako uznane za „koszty" transformujących się społeczeństw. Dlatego też, mimo ich „szkodliwości", wielość systemów aksjonormatywnych istniejących w zmieniającym się społeczeństwie powodowała, że poszczególne osoby przystosowywały się do takich zachowań, a także akceptowały zachodzące zmiany i postrzegały je pozytywnie. Wyjaśnieniem tego może być teoria Roberta Mertona, której istotą jest istnienie dwóch pojęć: celów kulturowych oraz zinstytucjonalizowanych sposobów ich osiągania.

Robert Merton wskazuje, że *spośród wielu elementów struktury społecznej i kulturowej dwa mają dla nas znaczenie bezpośrednie. Choć w konkretnych sytuacjach występują one łącznie, dla celów analizy można je od siebie oddzielić. Element pierwszy*

[414] Patrz: R. Bendecict, *Wzory kultury*, Wydawnictwo Vis-a-vis. Etiuda, Kraków 2019.

składa się z kulturowo zdefiniowanych zamierzeń i zainteresowań wytyczonych jako usankcjonowane cele dla wszystkich lub dla różnie umiejscowionych członków społeczeństwa. Cele są mniej lub bardziej zintegrowane (...) i z grubsza uporządkowane w jakąś hierarchię wartości. Cele dominujące stanowią układ odniesienia aspiracji, z różnym natężeniem angażując emocje i znaczenie. Są to rzeczy warte zabiegów. Są one podstawowym, choć nie wyłącznym składnikiem (...) wzorów życia grupowego. (...) Drugi element struktury kulturowej określa, reguluje i kontroluje przyjęte sposoby zdążania do owych celów. Każda grupa społeczna nieodmiennie kojarzy swe cele kulturowe z zakorzenionymi w obyczajach bądź instytucjach przepisami, wyznaczającymi dozwolone sposoby zmierzania do tych celów.[415] Wprawdzie teoria ta wyjaśnia stan anomii, jednak wyjaśniać nią można nie tylko sytuację anomii. Aby zatem mógł istnieć paradygmat zgodności w społeczeństwie, zgodnie z teorią funkcjonalną, czyli aby społeczeństwo mogło trwać jako system, muszą być spełnione określone warunki, w tym między innymi: a) zapewnione odpowiednie stosunki z otoczeniem oraz rekrutacja nowych członków społeczeństwa w drodze reprodukcji, b) zróżnicowanie ról społecznych oraz właściwe ich przypisywanie, c) właściwa komunikacja i wymiana informacji, d) wspólna orientacja poznawcza, e) wspólny, wyartykułowany zestaw celów, f) normatywna regulacja sposobów działania, g) normatywna regulacja stanów emocjonalnych, h) właściwa socjalizacja, i) skuteczna kontrola dewiacji.[416] Społeczeństwo musi samo nie tylko regulować różnorodne zachowania społeczne, ale także eliminować zachowania niekorzystne z punktu widzenia tego społeczeństwa. To, że jednostka potrafi przystosować się do grupy społecznej, jest faktem bezspornym. Może to zrobić na pięć sposobów: jako konformista, akceptujący cele i sposoby osiągania tych celów; jako innowator, akceptujący cele społeczne, ale nieakceptujący sposobów ich osiągania; jako rytualista, nieakceptujący celów społecznych, chociaż akceptujący sposoby osiągania tych celów; jako człowiek wycofujący się, nieakceptujący celów ani sposobów ich osiągania oraz jako buntownik, nieakceptujący celów społecznych oraz sposobów ich osiągania, ale próbujący zmieniać zastaną rzeczywistość.[417] Można zatem mówić, że jednostka potrafi przystosować się do społeczeństwa na wiele sposobów, a tym samym w określony sposób postępować w nim, popełniając również czyny przestępcze.[418]

[415] R. K. Merton, *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, PWN, Warszawa 1982, s. 196-197.
[416] P. Sztompka, *Metoda…*, *op.cit*., s. 94.
[417] R. K.Merton, *op.cit.*,, s. 203.
[418] E. Moczuk, K. Bajda, *Problemy…*, *op.cit*., s. 142-143.

Także istotne jest to, że inne jest postrzeganie zjawisk dysfunkcjonalnych przez członków społeczeństwa tradycyjnego, inne przez członków społeczeństwa nowoczesnego, a jeszcze inne społeczeństwa ponowoczesnego. Jak zauważa Eugeniusz Moczuk, wszelkie zjawiska, które negatywnie oddziałują na społeczeństwo, muszą także negatywnie oddziaływać na jednostkę, ale tylko z perspektywy społeczeństwa tradycyjnego i nowoczesnego. Zmienia się jednak perspektywa postrzegania dysfunkcjonalnych zjawisk społecznych, gdy przyjmuje się perspektywę społeczeństwa ponowoczesnego. Wówczas do analizy zagadnienia należy „wprowadzić" społeczeństwo sieci, istniejące w zglobalizowanym społeczeństwie. Dlatego należy zgodzić się z Zygmuntem Baumanem, że perspektywa postrzegania zjawisk dysfunkcjonalnych będzie się komplikować ze względu na istnienie metaforycznego „obcego", który wnosi swoje, ukształtowane w innym społeczeństwie wartości i normy, a one w zderzeniu z obecną rzeczywistością ulegają modyfikacjom i zmianom.[419] Jego egzemplifikacją może być kwestia przemocy domowej, którą współcześnie bada się w odniesieniu do społeczeństwa tradycyjnego i w określony sposób ją kategoryzuje. Eugeniusz Moczuk pisze, że *wówczas należy odnosić się do istniejących systemów normatywnych danych społeczeństw, które mają wielowiekową tradycję i są łatwe do zidentyfikowania i analizowania mimo ich różnorodności. Z kolei w przypadku społeczeństwa ponowoczesnego, w którym istnieją, inaczej niż w społeczeństwie tradycyjnym, zdefiniowane związki rodzinne i partnerskie, a także role społeczne kobiet i mężczyzn, należy brać pod uwagę różnorodność istniejącą we współczesnych i przyszłych społeczeństwach, a także antycypować to, co zdarzy się w przyszłości. Nie jest bowiem łatwo wskazać, jakie będą systemy normatywne przyszłości, gdy społeczeństwo sieci, które nie ma przestrzeni i czasu, będzie poddane analizom naukowym. Należy także zastanowić się, jak przebiegać będą relacje miedzy małżonkami/partnerami, a także ich dziećmi, gdy będą bardziej skomplikowane więzi społeczne w związkach formalnych i nieformalnych, gdy będą one inaczej definiowalne, gdy trwać będzie dalsze „uwalnianie się" tradycyjnych ról kobiety i mężczyzny, gdy świat liberalnych norm nieuchronnie zetknie się ze światem tradycyjnym o konserwatywnych przekonaniach, a także gdy do świata realnego dołączy świat wirtualny. Wówczas zjawisko przemocy domowej nie będzie tak czytelne jak w przypadku społeczeństwa tradycyjnego. Trudno bowiem będzie badać zagadnienie przemocy domowej, gdy ktoś dokonał racjonalnego wyboru partnera, kierując się*

[419] Z. Bauman, *Etyka ponowoczesna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996, s. 195-252.

emocjonalnym indywidualizmem, a gdy „nie spełnia oczekiwań", możliwością jego zamiany na innego.[420]

Nie bez znaczenia jest także i to, że perspektywa badawcza zachowań dysfunkcjonalnych w społeczeństwie ponowoczesnym może „opierać się" na koncepcji interakcjonizmu symbolicznego i etnometodologii,[421] czego przykładem jest analiza zachowań społecznych z punktu widzenia baumanowskiego „włóczęgi", „spacerowicza", „turysty" czy „gracza".[422]

Jednak patrząc na współczesną literaturę przedmiotu dotyczącą omawianej tematyki, można dostrzec stosowanie różnorodnych nazw, takich jak: problemy społeczne, zjawiska patologiczne, zaburzenia społeczne, dewiacje, dezorganizacje, dysfunkcje, zagrożenia społeczne. Z tego widać, że nieostrość oraz niejednoznaczność rozgraniczenia tych pojęć powoduje chaos pojęciowy. Eklektyzm ich stosowania, a także ich pozorna zamienność prowadzi do tego, że niektóre osoby zajmujące się pobieżnie problematyką zjawisk patologicznych, mieszając kierunki i szkoły socjologiczne, związane z tymi pojęciami, uważają, że istnieje jednomyślność w ich stosowaniu. Jednak problemy społeczne, patologia społeczna, dewiacja społeczna, dezorganizacja, naznaczenie społeczne, trauma społeczna, anomia, zagrożenia społeczne czy inne określenia są na tyle różnymi kwestiami, że do ich analizowania należy zastosować różne metodologie i techniki badań.

Można zadać pytanie, czy współczesna Polska jest „wolna" od różnorodnych zjawisk dysfunkcjonalnych. Oczywiście, odpowiedź nie może być jednoznaczna. Z jednej strony jest oczywiste, że wiele zachowań społecznych nie było traktowanych jako dysfunkcjonalne, gdyż postrzegano je jako nieuchronne „koszty" procesu transformacji. Z drugiej strony wiele dysfunkcjonalnych zjawisk społecznych dopiero stosunkowo niedawno pojawiło się w społeczeństwie i trudno na razie mówić o ich szczególnej szkodliwości. Uważa się, że w każdym społeczeństwie jest pewna grupa zjawisk uważanych za szkodliwe i dysfunkcyjne, a ich „szkodliwość", jak i przekonanie o ich dysfunkcyjności wynika z wielości systemów normatywnych, istniejących w zglobalizowanym społeczeństwie, a szczególnie w społeczeństwie ponowoczesnym, które kształtowane jest wielością systemów aksjonormatywnych i moralnych. Jest także i inne ujmowanie tego zagadnienia. Pojawia się

[420] E. Moczuk, *Przemoc domowa wobec najbliższych członków rodziny w świetle koncepcji bezpieczeństwa społecznego. Analiza socjologiczno-kryminologiczna*, [w:] (red.) M. Zawartka, *Bezpieczeństwo wewnętrzne. Aspekty prawne, społeczne, pedagogiczne*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania Ochroną Pracy, Katowice 2018, s. 120-121.
[421] E. Moczuk, K. Bajda, *Problemy…*, *op.cit*., s. 7.
[422] Z. Bauman, *Dwa szkice o moralności ponowoczesnej*, Wyd. Instytut Kultury, Warszawa 1994, s. 7-39.

bowiem pytanie, które zjawiska społeczne należy definiować jako patologiczne, a które nimi nie są.[423] Należy także zwrócić uwagę na to, że z jednej strony występują konkretne zachowania patologiczne, jednak z drugiej strony pojawiają się warunki patogenne, czyli warunki społeczno-kulturowe i procesy powodujące lub przyczyniające się do powstania tych zjawisk. Warunki patogenne są ważne w rozumieniu powstawania zjawisk patologii społecznej, gdyż bez ich udziału zjawiska te nie miałyby znacznego nasilenia. Dlatego można sformułować ogólny model warunków patogennych, wskazujący, że: społeczne wzory zachowania tracą moc obowiązywania, indywidualne napięcia są niewystarczająco kontrolowane i kanalizowane, system społeczny jest niewystarczająco powiązany ze swym otoczeniem, struktura systemu niewystarczająco (lub ponad miarę) uwzględnia cele swoich członków, brak jest kompatybilności działań społecznych w różnych obszarach życia, występują zakłócenia w kanałach komunikacji między jednostką a systemem społecznym.[424] Idealnie przystosowany do danego społeczeństwa człowiek, jeśli w procesie socjalizacji trafi na warunki patogenne, będzie socjalizowany według ich wzorów, co oznacza, że przyjmie takie wzory zachowań, jakie zostały zinternalizowane przez tę społeczność i uznane za obowiązujące, co w konsekwencji prowadzić może do degradacji społecznej danego człowieka, a czasem i do degradacji całej społeczności.[425]

Należy przy tym dodać, że zjawiska społeczne, które powstają w zmieniającym się społeczeństwie, są w tym okresie ważnym problemem politycznym, społecznym, gospodarczym, psychologicznym i kulturowym. Traktując zatem te zjawiska jako problem społeczny, uznaje się je w świadomości społecznej jako fakt, który nie tylko zmienia postawy społeczeństwa wobec danych zjawisk, ale także stanowi podstawę dalszego działania. Piotr Sztompka uznaje, że *to co ludzie myślą o zmianie społecznej, ma zasadnicze znaczenie w popychaniu ich do działania, a zatem ma zasadniczy wpływ na sam kierunek i perspektywy zmiany społecznej*.[426] Takie samo podejście związane jest z traktowaniem określonych zjawisk jako problemów społecznych, tym bardziej, że trudno jest określić, czym w okresie zmian społecznych są problemy społeczne.

[423] E. Moczuk, K. Bajda, *Problemy…*, *op.cit*., s. 7137-7140.
[424] K. Cygielska, *Przegląd teorii*, [w:] (red.) A. Podgórecki, *Zagadnienia patologii społecznej*, PWN, Warszawa 1976, s. 110-111.
[425] Między innymi należy wskazać teorię zróżnicowanych powiązań Edwina H. Sutherlanda. Patrz: A. Siemaszko, *Granice tolerancji*, PWN, Warszawa 1993, s. 91-105.
[426] P. Sztompka, *Socjologia zmian…*, *op. cit*., s. 15.

Jak twierdzi Lucjan Mis, w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat występowało kilka koncepcji problemów społecznych, wśród których dominowały następujące:[427]

1. Podział dokonany przez Leonarda Glicka i Daniela E. Hebdinga, w którym uznano, że w badaniu problemów społecznych dominującymi koncepcjami badawczymi są zagadnienia dewiacji, dezorganizacji społecznej i teoria konfliktowa.[428]
2. Klasyfikacja Roberta Marisa, dla którego głównym kryterium podziału zagadnień problemów społecznych jest przyjmowanie obiektywistycznego i subiektywistycznego punktu widzenia tego zagadnienia.[429]
3. Podejście interakcjonistyczne, funkcjonalistyczne i konfliktowe Thomasa J. Sullivana i Kirka S. Thompsona.[430]
4. Perspektywa funkcjonalistyczna, konfliktowa i społeczno–psychologiczna Jamesa W. Colemana i Donalda R. Cresseya.[431]
5. Perspektywy problemów społecznych według Earla Rubingtona i Martina S. Weinberga.[432]

Perspektywa problemów społecznych w ujęciu Martina S. Weinberga, Earla Rubingtona i Sue K. Hammersmith, nawiązuje do wcześniejszych perspektyw, ujmując zagadnienia problemów społecznych z punktu widzenia patologii społecznej, dezorganizacji społecznej, konfliktu wartości, dewiacji społecznej i naznaczenia społecznego. Wówczas *problemem społecznym jest pewna sytuacja, która jest niezgodna z wartościami znacznej części społeczeństwa, którzy zgadzają się z tym, że potrzebne są takie działania, które mają zmienić tę sytuację*.[433]

Perspektywa badań problemów społecznych według Earla Rubingtona i Martina S. Weinberga zakłada istnienie pięciu perspektyw analitycznych tego zagadnienia, a w tym:[434]

---

[427] L. Miś, *Teoria socjologiczna a praktyka rozwiązywania problemów społecznych*, [w:] (red.) M. Malikowski, *Problemy społeczne w okresie zmian systemowych w Polsce. Materiały z konferencji naukowej Rzeszów 9-10 maja 1997 roku*, Wydawnictwo Mana, Rzeszów 1997, s. 22-23.

[428] Patrz: L. Glick, D. E. Hebding, *Introduction to Social Problems*, Addison-Wesley Publications, Massachusetts 1980.

[429] R. Maris, *Social Problems*, The Dorsey Press, Chicago1988.

[430] T. J. Sullivan, K. S. Thompson, *Social Problems. Divergent Perspectives*, John Wiley and Sons Publications, New York 1984; T. J. Sullivan, K. S. Thompson, *Introduction to Social Problems. Divergent Perspectives*, Macmillan, New York 1994.

[431] J. W. Coleman, D. R. Cressey, *Social Problems*, Addison-Wesley Publications, Massachusetts 1992.

[432] E. Rubington, M. S. Weinberg, *The Study of Social Problems. Five Perspectives*, Oxford University Press, New York 1977; E. Rubington, M. S. Weinberg, *The Study of Social Problems. Seven Perspectives*, Oxford University Press, New York 2010.

[433] M. S. Weinberg, E. Rubington, S. K. Hammersmith, *Social Problems and thier Solution*, [w:] (red.) M. S. Weinberg, E. Rubington, S. K. Hammersmith, *The Solution of Social Problems. Five Perspectives*, Oxford University Press, New York 1981, s. 4.

[434] O problemach społecznych pisali: E. Rubington, M. S. Weinberg, *The Study of Social Problems. Five…*, *op.cit.*

1. Pierwsza z nich to perspektywa patologii społecznej, która przedstawia problemy społeczne jako naruszanie obowiązującego systemu wartości danego społeczeństwa. Wówczas zjawiska patologiczne są *niezgodne ze wzorami zachowań (czy postaw) zawartymi w systemach normatywnych badanej społeczności; występujące w zwiększonym nasileniu ilościowym (w okresie zmiany społecznej), dysfunkcjonalne, mające wyraźnie zakłócający wpływ na poszczególne istotne w danej zbiorowości elementy dokonujących się zmian społecznych*.
2. Druga nawiązuje do teoretycznych ujęć dezorganizacji społecznej, a problemy społeczne są postrzegane jako załamanie się obowiązującego systemu norm na skutek zachodzących zmian społecznych. W takiej sytuacji pojawiają się konflikty, które wynikają z zachwiania reguł życia społecznego, stanowiących wartość w społeczeństwach ustabilizowanych. Dezorganizacja społeczna jest rodzajem zakłócenia w realizacji oczekiwań w makroskali, które przybiera trzy formy: a) brak norm; sytuacja, w której jednostki nie wiedzą, jak się zachować, jak działać, b) konflikt kulturowy; sytuacja, w której istnieją co najmniej dwa kodeksy normatywne, a jednostka, postępując zgodnie z jednym z nich, narusza automatycznie normy pozostałych kodeksów, c) załamania; sytuacja, w której normy istnieją, ale ich respektowanie nie jest w żaden sposób nagradzane, chociaż może być karane.
3. Trzecia nawiązuje do nurtu konfliktu wartości, który zakłada swoistą względność problemów społecznych, co oznacza, że każda grupa może określić je w odmienny sposób. Istnienie w związku z tym różnorodnych problemów społecznych związane jest z konfliktem wartości, który może przybrać formę albo walki o nowe systemy aksjonormatywne, albo formę przystosowania się społeczeństwa do nowych systemów wartości.
4. Czwarta to koncepcja zachowań dewiacyjnych, w których problemy społeczne są traktowane w kategorii zachowań lub sytuacji naruszających obowiązujące normy. Zachowania dewiacyjne to takie, które w określonym czasie i w określonej sytuacji zostały społecznie potępione, chociaż w innym czasie i w innej sytuacji mogą być aprobowane. Status dewianta dojrzewa w ramach danej struktury społecznej czy danej kultury, a rozwój samooceny dewiacyjnej zależy od reakcji społecznej, która przyjmuje postać dezaprobaty, degradacji czy izolacji ze strony społeczeństwa. Na akt dewiacji składa się zarówno samo zachowanie łamiące normę, jak i określenie tego zachowania jak dewiacyjne. Dewiacja obejmuje nie tylko samo zachowanie, lecz również i jego ocenę, za pomocą której takie zachowanie kwalifikowane jest do

kategorii dewiacyjnych. Stąd da się wyprowadzić wniosek, że zachowanie „łamiące normę", które nie jest zakwalifikowane jako dewiacyjne, takim zachowaniem się nie staje.

5. Piąta to koncepcja naznaczenia społecznego, w której problem społeczny związany jest z reakcjami społecznymi na rzeczywiste lub domniemane naruszenie norm społecznych. Podstawowym jej założeniem jest twierdzenie, że przyczyną pojawiania się negatywnych zjawisk i zachowań jest uwaga, z jaką dane osoby są poddawane kontroli społecznej. Naznaczanie społeczne jest zdarzeniem, w którym jednostka zostaje przez kogoś nazwana dewiantem.

Earl Rubington i Martin S. Weinberg, tworząc kolejną wersję perspektyw analitycznych problemów społecznych, oparli się na konstruktywizmie społecznym. Według nich, teoria konstruktywizmu społecznego zastępuje teorię labelingu, promując radykalnie subiektywistyczną perspektywę socjologii problemów społecznych.[435] Konstruktywizm społeczny interesuje się nie tyle problematyką dewiacji społecznej, ale kwestiami bardziej ogólnymi, gdy niektóre osoby roszczą pretensje o to, aby uznać pewne zjawiska społeczne za problemy społeczne. Wówczas dane zjawiska społeczne stają się konstruktami, postrzeganymi subiektywnie, a sposób ich interpretacji warunkuje podejmowane działania, tym bardziej, że dane zjawiska społeczne są zjawiskami interpretowanymi, a nieistniejącymi obiektywnie. Konstruktywizm przywiązuje większą wagę do subiektywnej natury problemów społecznych i ich społecznych uwarunkowań, dlatego też jedne zjawiska społeczne są postrzegane jako problemy społeczne, a inne nie. Istotnym jest też fakt, że dane problemy nie pojawiają się „same z siebie" i nie występują niezależnie od społeczeństwa, w którym istnieją, gdyż to co jest problemem „blisko nas", nie musi być problemem gdzieś indziej. A zatem definiowanie problemu społecznego polega na takim działaniu, aby osoby określały dane zjawisko jako problem społeczny, bez względu na ich domniemany czy faktyczny charakter. Poza tym na procesy definiowania składają się interakcje między tymi osobami, które angażują się w działania roszczeniowe jako inicjatorzy procesów definiowania problemów społecznych, a instytucjami publicznymi jako adresatami wysuwanych roszczeń.[436]

Problemy społeczne są zatem interpretowane wieloaspektowo, a punktem wyjścia do postrzegania danych problemów społecznych jako kategorii analitycznych jest przyjęcie założeń, że: a) świat społeczny jest zawsze pełen problemów społecznych, czyli nie są one cechą tylko niektórych typów społeczeństwa czy okresów historycznych, b) problemy

[435] E. Rubington, M. S. Weinberg, *The Study of Social Problems. Seven…*, *op.cit.*, s. 287.
[436] *Ibidem*, s. 291-292.

społeczne trwają, mają swoją własną dynamikę i logikę rozwoju, którą za każdym razem należy uchwycić, c) problemy społeczne mają wpływ na codzienne życie ludzi, dlatego są ważnym czynnikiem określającym ludzkie emocje i postawy, kulturę i świadomość danej grupy społecznej, poziom jej zaangażowania w życiu publicznym, d) nawet gdy nie jest możliwe podanie skutecznego rozwiązania określonego problemu społecznego, należy dążyć do jego zrozumienia.[437]

Definicji problemów społecznych jest wiele, nie mniej jednak można wskazać na dwie perspektywy poznawcze tego zagadnienia:[438]

1. Pierwsza przyjmuje, że warunkiem koniecznym do uznania wybranego stanu rzeczy za problem społeczny jest przekonanie danej społeczności o tym, że z danym niepożądanym stanem należy coś uczynić.
2. Druga zakłada, że występowanie problemów społecznych świadczy o istnieniu silnych więzi społecznych, zdolnych aktywizować społeczność do przeciwdziałania im, a to z kolei wzmacnia więzi już istniejące.

Problemy społeczne, które powstały w efekcie zmian społecznych, należy rozpatrywać wieloaspektowo, tym bardziej, że ich „natura" ma charakter wieloaspektowy. Dlatego można mówić o tym, że problem społeczny kryje w sobie: a) aspekt instytucjonalny, polegający na nieprzystosowaniu struktur społecznych, w tym instytucji, do nowej sytuacji, b) aspekt gradacyjny polegający na powstawaniu nowych typów nierówności między ludźmi, opartych na nowych sytuacjach, c) aspekt niedostosowania poszczególnych jednostek do nowej sytuacji, co powoduje wśród nich uczucie dyskomfortu i rodzi rozmaite formy dewiacji indywidualnych.

Chcąc odpowiedzieć na pytanie, czy przestępczość jest problemem społecznym, można jednoznacznie stwierdzić, że tak. Z uwagi bowiem na to, że po zmianach systemowych w Polsce fala przestępczości, która przewinęła się przez kraj pomimo podejmowanych środków zaradczych przez powołane do tego instytucje, zaczęła się zwiększać. Spowodowało to spory polityków czy naukowców, w tym socjologów, psychologów, kryminologów oraz przedstawicieli nauk prawnych o metodę ograniczania skali tego zjawiska, a także obniżenia zagrożenia przestępczością.

Jednym z zadań, przydatnych w zrozumieniu mechanizmów przestępczości, jest ustalenie związków między przestępczością a jej przyczynami. Jest to na tyle istotne, że

[437] K. Czekaj, K. Gorlach, M. Leśniak, *Labirynty współczesnego społeczeństwa*, Interart, Warszawa 1996, s. 63.
[438] R. Markowski, *Problemy analizy dolegliwości społecznych*, [w:] (red.) B. Rysz-Kowalczyk, *Studia o kwestiach społecznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1991, s. 31.

przyczyn przestępczości nie można sprowadzić do niewielkiej liczby zjawisk. Należy więc mówić o związkach przyczynowo-skutkowych przestępczości, w których istnieją czynniki o charakterze egzogennym, takie jak: problemy alkoholowe rodziców osoby popełniającej przestępstwa, rozbicie rodziny, brak opieki rodzicielskiej, zły wpływ grupy rówieśniczej, negatywny stosunek do szkoły; ale także o charakterze endogennym, takie jak: rozwój społeczno-ekonomiczny danego kraju, stan bezrobocia, ruchy migracyjne, wpływ środków masowego przekazu, system kulturowy, obyczajowy, religijny.[439] Poza tym zjawiska kryminalnego nie można także rozpatrywać jako faktu jednostkowego w kontekście osobowości sprawcy i jego środowiska, lecz należy sięgać do analizy całego systemu społecznego.

Z uwagi na to, że zachowania przestępcze nie mają wyłącznie charakteru zachowań jednostkowych, wśród przyczyn zachowań przestępczych wymienić można następujące grupy zjawisk:[440]

1. Przyczyny o charakterze obyczajowo-kulturowym, w tym: rozpad tradycyjnych systemów wartości, rozpad więzi w grupach pierwotnych, atomizacja i anonimowość jednostki w społeczeństwie, zmiany rodziny, zaniedbywanie dzieci na rzecz kariery lub pracy, zanik nieformalnej kontroli społecznej, powstawanie społeczeństwa pluralistycznego, propagowanie negatywnych treści kulturowych, intensyfikacja tempa życia, rozwody, zwiększanie się ilości rodzin dysfunkcjonalnych, zwiększanie się populacji preferującej wypoczynek pasywny, brak hobby i innych zainteresowań, brak poszanowania dla własności prywatnej, brak adaptacji do zmieniającego się środowiska społecznego i fizycznego, brak dostatecznej opieki nad młodzieżą, wzrost znieczulicy społecznej, nieodpowiednie wychowanie dzieci i młodzieży, brak przygotowania do samodzielnego podejmowania decyzji.
2. Przyczyny o charakterze psychologiczno-moralnym, w tym: monotonia życia, przeciążenia psychiczne, niski poziom moralny społeczeństwa, brak odpowiedniej „dyscypliny" społecznej, przyzwyczajenie się do łamania norm społecznych.
3. Przyczyny o charakterze polityczno-systemowym, w tym: dezorganizacja społeczna spowodowana zmianami, industrializacja, emigracja do innych krajów i z innych krajów, migracje ze wsi do miast w poszukiwaniu lepszego życia, patologizacja instytucji

[439] Przeczytać o tym można w: B. Hołyst, *Kryminologia*, PWN, Warszawa 1999, s. 793-935.
[440] Patrz: E. Moczuk, *Stereotyp nieletniego przestępcy w świadomości osób osadzonych w zakładach karnych, odbywających długoletnie wyroki – preliminaria*, Rzeszowskie Zeszyty Naukowe, Prawo-Ekonomia, Tom XXIX, Rzeszów 2000, s. 201-216.

zasilanych przez budżet, w tym służby zdrowia, oświaty, bezpieczeństwa publicznego, kultury, rekreacji, itp., zła polityka rodzinna, patologia systemów politycznych.

4. Przyczyny o charakterze cywilizacyjno-ekonomicznym, w tym: zubożenie społeczeństwa i nędza, nierównomierny dostęp do prestiżu i dochodu, nierównomierny dostęp do dóbr materialnych, zły dostęp do edukacji, bezrobocie, inflacja, trudności gospodarcze, zanieczyszczenie środowiska i uchemicznienie żywności, złe warunki bytu i rekreacji.
5. Przyczyny o charakterze komunikacyjnym, w tym: zła komunikacja społeczna wewnątrz grup pierwotnych, zła komunikacja z innymi członkami społeczeństwa, wpływ programów telewizyjnych, filmów kinowych, zły przekaz informacji o zachowaniach dysfunkcjonalnych i traktowanie ich jako sensacji, szum informacyjny i eksplozja informacji, konflikty wskutek braku zrozumienia drugiej osoby.
6. Przyczyny o charakterze urbanizacyjnym, w tym: permanentny głód mieszkań, złe warunki mieszkaniowe, zły układ urbanizacyjny osiedli powodujący zbytnią anonimowość, zagęszczenie osiedli sprzyjające wzrostowi agresji i napięć.

Oczywiście przyczyn takiego stanu rzeczy w Polsce jest o wiele więcej. Marek Zajder wskazuje na inne grupy przyczyn, szczególnie związane z transformacją systemową, jaka pojawiła się w Polsce na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych. Do głównych czynników wzrostu przestępczości zaliczył między innymi:[441]

1. Zmiany własnościowe w gospodarce narodowej.
2. Wysoki poziom bezrobocia.
3. Rozwarstwienie ekonomiczne społeczeństwa.
4. Wzrost migracji zewnętrznej.
5. Osłabienie więzi społecznych.
6. Poczucie marginalizacji dużych grup społecznych.
7. Brak dostatecznej kontroli w dostępie do broni palnej.
8. Nie zawsze skuteczna realizacja polityki fiskalnej państwa.
9. Częste zmiany i niedoskonałość stanowionego prawa.
10. Niska efektywność organów ścigania karnego, wymiaru sprawiedliwości.

[441] M. Zajder, *Przestępczość w okresie transformacji*, [w:] (red.) W. Bednarek, S. Pikulski, *Prawne i administracyjne aspekty bezpieczeństwa osób i porządku publicznego w okresie transformacji ustrojowo-gospodarczej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko Mazurskiego, Olsztyn 2000, s. 233.

11. Brak skuteczności w realizacji przygotowanych programów związanych z przeciwdziałaniem patologii społecznej, w tym także z przeciwdziałaniem przestępczości.

Czym zatem jest przestępstwo? Należy zwrócić uwagę, że kwestia ujmowania przestępstwa jest zależna od perspektywy analitycznej tego zagadnienia. Według Marka Bojarskiego, Jacka Giezka i Zofii Sienkiewicz, *przestępstwo można traktować jako określoną abstrakcyjną kategorię jurydyczną lub jako fakt społeczny, który ma miejsce w danej rzeczywistości społecznej. Biorąc pod uwagę obie wskazane perspektywy, można mówić o przestępstwie w znaczeniu materialnoprawnym i kryminologicznym, udzielając tym samym różnych odpowiedzi na zadane pytanie. Zadaniem teoretyka prawa karnego jest tworzenie konstrukcji przestępstwa, która stanowi model, dzięki któremu w procesie stosowania prawa będzie można odróżnić to, co jest dozwolone, od tego, co jest zakazane. Kryminolog natomiast koncentrować się będzie na przestępstwie jako rzeczywistym zdarzeniu, podejmując próbę jego definiowania przez pryzmat podstawowego pytania nauki kryminologii, dlaczego ludzie popełniają przestępstwa*.[442] Z kolei według Janiny Błachut, Andrzeja Gaberle i Krzysztofa Krajewskiego, przestępstwo, będąc przedmiotem badań nauki kryminologii, jest traktowane jako zjawisko społeczne. Kryminologię interesuje wówczas poszukiwanie odpowiedzi na pytania, mające zabarwienie filozoficzne, o społeczną istotę przestępstwa jako zachowania naruszającego szczególny rodzaj normy społecznej, którą jest norma prawa karnego. A zatem kryminologia, będąca nauką społeczną, zajmuje się badaniem i gromadzeniem całościowej wiedzy na temat przestępstwa jako pewnej szczególnej formy zachowania dewiacyjnego, a także jako specyficznego zjawiska społecznego. Zajmuje się sprawcą i ofiarą przestępstwa, jak też instytucjami i mechanizmami kontroli społecznej, jakie tworzą społeczeństwa w celu zapobiegania przestępczości.[443] Według Krzysztofa Czekaja, Krzysztofa Gorlacha i Małgorzaty Leśniak, przestępstwo może być definiowane, *jako zachowanie i działanie naruszające umowę społeczną, jako działanie, które zagraża szeroko rozumianemu porządkowi społecznemu lub jako sytuacja naruszania norm prawnych. Jeśli przyjąć, że przestępstwo narusza umowę społeczną, to zachowanie przestępcze szkodzi nie tyle państwu jako instytucji, co jednostce i jej bezpieczeństwu osobistemu. Gdy z kolei przestępstwo jest naruszaniem norm prawnych, to oznacza, że naruszane są prawne systemy normatywne,*

[442] M. Bojarski, J. Giezek, Z. Sienkiewicz, *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna*, LexisNexis, Warszawa 2004, s. 71. Cytat za: E. Moczuk, A. Leśniak-Moczuk, *Postawy osób…*, *op.cit.*; (red.) K. Czekaj, Kryminologia i dezorganizacja w globalnym świecie. Aspekty teoretyczne i praktyczne, s. 154-175.

[443] J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski, *Kryminologia*, Infotrade, 2007, s. 19. Cytat za: E. Moczuk, A. Leśniak-Moczuk, *Postawy osób…, op.cit.*; (red.) K. Czekaj, Kryminologia…, *op.cit.*, s. 154-175.

a zatem kodeksy prawne, które łamią powszechnie ustalone wartości.[444] Należy jednak wskazać, że przestępczość i przestępstwo są zależne od danej epoki społecznej, od danego społeczeństwa, od jego polityki czy kultury. To co jest przestępstwem w jednym społeczeństwie, w innym może być zwykłym zachowaniem. W jednym czasie coś jest przestępstwem, a w innym nie. Oznacza to, że gdyby nawet wyeliminować wszelkie zachowania, które w danym społeczeństwie i w danym czasie są nieaprobowane, to ich miejsce zajęłyby inne, dotychczas tolerowane, które stałyby się zachowaniami nieaprobowanymi.[445] Na gruncie socjologii, według Roberta Mertona, przestępstwo jest społecznie wywołanym zachowaniem, co oznacza, że nie rodzi się w umyśle jednostki samoistnie, lecz jest wynikiem przystosowania się jednostki do określonego społeczeństwa.[446]

W prawie, w obowiązującym kodeksie karnym ustawodawca nie ujął w odrębnym przepisie definicji przestępstwa.[447] Jej treść można jednak interpretować z przepisów w nim zawartych, czyli z art. 1 KK. oraz art. 115 KK. Na ich podstawie można stwierdzić, że przestępstwem jest popełniony przez człowieka czyn bezprawny, zawiniony i społecznie szkodliwy w stopniu wyższym niż znikomy, zabroniony przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia pod groźbą kary. Tak wypracowana definicja przestępstwa stanowi wzorzec, którego zastosowanie pozwala stwierdzić, czy w przypadku konkretnego zdarzenia społecznego pojawia się czyn przestępczy czy też nie.[448] Wynika z tego, że przestępstwo jest czynem: a) naruszającym normę sankcjonowaną, b) niepopełnianym w okolicznościach wyłączających bezprawność, a zatem bezprawnym, c) realizującym znamiona typu czynu zabronionego pod groźbą kary, przy braku okoliczności wyłączających karalność, a zatem karalnym, d) którego stopień społecznej szkodliwości jest większy niż znikomy, a zatem karygodny, e) popełnionym w sytuacji, w której sprawca mógł postąpić zgodnie z nakazem zawartym w normie prawnej, a zatem zawinionym.[449]

Kategoryzacja przestępstw pozwala wyróżnić kilka podstawowych jej rodzajów, a wśród nich:[450] a) przestępstwa na ulicach, zwane powszechnie przestępczością pospolitą, którymi są wszelkie działania przestępcze zorientowane przeciwko osobie i mieniu,[451]

[444] K. Czekaj, K. Gorlach, M. Leśniak, *Labirynty…*, *op.cit.*, s. 132-141. Cytat za: E. Moczuk, A. Leśniak-Moczuk, *Postawy osób…, op.cit*.; (red.) K. Czekaj, Kryminologia…, *op.cit.*, s. 154-175.
[445] E. Moczuk, K. Bajda, *Problemy…*, *op.cit*., s. 154.
[446] R. Merton, *Teoria…*, *op.cit*., s. 195.
[447] *Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r.* Kodeks Karny (t. j. Dz.U. z 2019, poz. 1950, 2128.)
[448] J. Błachut, *Problemy związane z pomiarem przestępczości*, Oficyna Wolters Kluwer Polska, 2007, LEX.
[449] K. Indecki, A. Liszewska, *Prawo karne materialne. Nauka o przestępstwie, karze i środkach penalnych*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2002, s. 84-86.
[450] K. Czekaj, K. Gorlach, M. Leśniak, *Labirynty…*, *op.cit*., s. 143-145.
[451] Patrz: T. Platt, *Street Crime a View from the Left*, Crime and Social Justice 1978, nr 9, s. 26-34.

b) przestępczość bez ofiar, której cechą charakterystyczną jest, pozornie, brak ofiary (obejmują takie zjawiska, jak: narkomania, hazard, prostytucja, itp.),[452] c) przestępczość „białych kołnierzyków", czyli przestępczość popełniana w ciszy gabinetów przez biznesmenów, polityków, osoby powszechnie szanowane, zajmujące eksponowane stanowiska społeczne, które dzięki zajmowanemu miejscu mogą podejmować decyzje o charakterze gospodarczym, kierując się nie korzyściami społecznymi, a własnymi, partykularnymi interesami,[453] d) przestępstwa zbiorowe (grupowe), czyli przestępstwa popełniane przez nieuczciwych biznesmenów, obiecujących ludziom pracę, zyski, wyjazdy za granicę, a też przestępstwa związane z naruszaniem praw autorskich i intelektualnych oraz malwersacje giełdowe,[454] e) przestępczość polityczna (polityków), czyli nielegalne działania, mające w swej intencji wpływ na system polityczny państwa,[455] f) przestępczość zorganizowana, czyli typ przestępczości polegający na zdobywaniu nielegalnych zysków przez dostarczanie zakazanych prawem dóbr i usług.[456]

Przestępczość jest więc znaczącym problemem społecznym, który musi być rozwiązany przez społeczeństwo. Można także wskazać, że działania przestępcze przebiegają w dwóch płaszczyznach, ale przez społeczeństwo postrzeganych odrębnie, a mianowicie: a) przestępstwa, które mogą obywatela „dotknąć osobiście", np. kradzieże, kradzieże z włamaniem, kradzieże samochodów, wymuszenia rozbójnicze (również z bronią w ręku), pobicia, zgwałcenia, uszkodzenia ciała, oszustwa, wreszcie zamachy terrorystyczne, porwania czy branie zakładników, a także przestępstwa, w których obywatel może stać się przypadkową ofiarą. Poprzez taki jednostkowy pryzmat dana osoba postrzega zagrożenie ze strony przestępczości, odczuwając większy lub mniejszy strach przed jej skutkami; b) przestępstwa, w których stroną poszkodowaną jest głównie Skarb Państwa, a obywatel pośrednio, na przykład poprzez przestępstwa gospodarcze, celne, podatkowe, fałszerstwa pieniędzy i dokumentów, zagarnięcia mienia społecznego, staje się ofiarą zbiorową. Nie odczuwa tej płaszczyzny przestępczości jako zagrażającej, gdyż bezpośrednio go nie dotyczy.[457]

---

[452] E. A. Rooney, D. C. Gibbson, *Social Reactions to „Crimes Without Victims"*, Social Problems 1966, vol. 13, nr 4, s. 400-410; E. M. Schur, *Crimes Without Victims*, Englewood Cliffs, Prentice-Hall 1965.
[453] J. Braithwaite, *White Collar Crime*, Annual Reviev of Sociology 2003, vol. 11, nr 1, s. 1-25.
[454] J. McMahon, *Collective Crime and Collective Punishment*, Criminal Justice Ethics 2008, vol. 27, nr 1, s. 4-12.
[455] J. I. Ross, *An Introduction to Political Crime*, The Policy Press, Bristol 2012.
[456] S. Adamoli, A. DiNicola, E. U. Savona, P. Zoffi, *Organised Crime Around the World*, Academic Bookstore, Helsinki 1998.
[457] E. Moczuk, K. Bajda, *Problemy…*, *op.cit*., s. 165-166.

3. Metodologiczne podstawy badań własnych

3.1 Cel i zakres badań

Literatura przedmiotu w zakresie metodologii bezpieczeństwa wskazuje, że procedura prowadzenia badań społecznych jest bardzo rozbudowana i skomplikowana. Przyjmując istnienie trzech celów głównych takich badań, na które składają się: eksploracja, opis i wyjaśnienie, można dostrzec, że eksploracja oznacza, iż badania społeczne są prowadzone po to, aby „rzucić światło" na dany temat bądź też po to, aby „oswoić" badacza z określoną tematyką, a takie podejście występuje, gdy badacz wchodzi w nową dla siebie dziedzinę zainteresowań lub gdy przedmiot badań sam w sobie jest stosunkowo nowy. W przypadku opisu ma się do czynienia z obserwacją sytuacji i wydarzeń. Zaś trzeci cel główny badań naukowych, czyli wyjaśnienie pozwala na uzyskanie odpowiedzi na pytanie, dlaczego zaistniały dane zjawiska społeczne i jakie są związki przyczynowe pomiędzy zdarzeniami[458].

Główną ideą prowadzonych badań jest najlepsze poznanie społeczeństwa w sferze lokalnej, na poziomie powiatu. Badania miały odpowiedzieć na pytanie, jakie jest społeczne poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego, biorąc pod uwagę poważne zmiany w sferze zjawisk przestępczych w ostatnich latach w Polsce. Kwestią kluczową było również uzyskanie odpowiedzi na pytanie, jak zjawisko przestępczości funkcjonuje w świadomości społecznej mieszkańców oraz jaki jest poziom wiedzy społeczności lokalnej na temat ewoluujących zjawisk wpływających na poziom zagrożenia. Istotnym jest również zbadanie stanu świadomości i podejścia mieszkańców do zadań profilaktycznych oraz prewencyjnych w zakresie bezpieczeństwa, realizowanych przez miasto (miejscowość), gminę czy powiat, a także stosunku badanych do policji. Badaniami objęto dorosłych mieszkańców w siedmiu gminach, w tym w dwóch miastach powiatu dąbrowskiego.

Cele badawcze miały charakter nie tylko poznawczy, ale i praktyczny. Pozwoliły one określić, jaki jest stosunek badanych do problematyki bezpieczeństwa, by w przyszłości stworzyć dopasowany do wymagań społecznych Powiatowy (Gminny, Miejski) Program Przeciwdziałania Przestępczości. Takie ujęcie tematu pozwoli wypracować strategię działań wszystkich zainteresowanych instytucji w zakresie profilaktyki bezpieczeństwa społecznego.

3.2 Problemy i hipotezy badawcze

Zasadniczą kwestią badawczą było oszacowanie poczucia bezpieczeństwa populacji dorosłych mieszkańców powiatu dąbrowskiego na podstawie zadanego pytania o subiektywne

[458] E. Babbie, *Podstawy badań społecznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 107.

poczucie bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania. Dlatego też jako cel badań przyjęto ustalenie i dokonanie analizy tego, jak mieszkańcy społeczności lokalnej postrzegają bezpieczeństwo w najbliższym otoczeniu oraz miejscu swego zamieszkania. Poza tym badania miały pokazać, jaki stosunek do zagrożeń związanych z katastrofami naturalnymi oraz zjawiskami przestępczości mają mieszkańcy społeczności lokalnej, a także jak postrzegają policję, czyli jeden z organów państwa powołanych do zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego obywateli.

Przyjęto przy tym, że problemy badawcze to pewne pytania, które spełniają następujące kryteria: a) dotyczą określonego stanu niewiedzy, b) są wyrażone w języku naukowym, czyli zawierają pojęcia i terminy przyjęte w nauce, c) są sformułowane w taki sposób, aby wiadomo było, jakie czynności należy podjąć w celu poszukiwania odpowiedzi na dane pytanie. Oparto się również na zasadzie, która wskazuje, że w nauce problemy badawcze często wyznacza teoria oraz dążenie do jej weryfikacji. Innym istotnym powodem przeprowadzenia badań naukowych były w tym przypadku zainteresowania daną dziedziną rzeczywistości przez badacza.

Z problemem badawczym wiąże się kwestia hipotezy badawczej. Hipoteza to zdanie nie w pełni uzasadnione, rozważane jako racja pewnych uznanych już zdań, założenie oparte na prawdopodobieństwie, wymagające sprawdzenia, mające na celu odkrycie nieznanych zjawisk lub praw, orzeczenie niezupełnie pewne, przypuszczenie[459].

Przygotowując się do badań, sformułowano problem główny:

Jak kształtuje się poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu Dąbrowa Tarnowska?

Zidentyfikowano również problemy szczegółowe, które przedstawiają się następująco:

1. Czy miejsce i czas zamieszkania ma wpływ na postrzeganie bezpieczeństwa?
2. Czy podejmowane na terenie badanego powiatu działania przeciwko przestępczości i zagrożeniom naturalnym wpływają na poczucie bezpieczeństwa jego mieszkańców?
3. Jaki wpływ na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców ma występowanie sytuacji kryzysowych związanych z katastrofami naturalnymi?
4. Jak funkcjonuje system zarządzania kryzysowego podczas katastrof naturalnych?
5. Jak mieszkańcy powiatu postrzegają przestępczość i jej przeciwdziałanie (zapobieganie) w kontekście poczucia bezpieczeństwa?
6. Czy mieszkańcy społeczności lokalnej obawiają się negatywnych zachowań z użyciem nowych technologii?

[459] *Słownik Języka Polskiego*, Tom 1, PWN, Warszawa 1978, s. 745.

7. Co jest powodem występowania zachowań suicydalnych w badanym powiecie?
8. Jaki wpływ na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców ma zjawisko przemocy domowej?
9. Jakie są konsekwencje występowania zjawiska narkomanii w środowisku badanej społeczności?
10. Czy sprawa zabójstwa Iwony C. ma wpływ na świadomość i poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego?
11. Jak postrzegana jest policja jako instytucja przez mieszkańców społeczności lokalnej?
12. Czy inicjatywy realizowane na terenie objętym badaniami służą instytucjonalnemu zbliżaniu policji i jej otoczenia społecznego?.
Określono także hipotezę główną, która brzmi:
Poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego jest uzależnione od zagrożeń zakłócających bezpieczeństwo lokalne.
Wśród hipotez szczegółowych znalazły się:
1. Badani czują się bezpiecznie w miejscu swojego zamieszkania. Wpływ na to ma lokalizacja oraz długość zamieszkiwania na danym terenie.
2. Przeciwdziałanie przestępczości i zagrożeniom przyrodniczym oraz społecznym, które jest podejmowane w badanym powiecie jest istotnym elementem wpływającym na poczucie bezpieczeństwa lokalnego badanych mieszkańców.
3. Obywatele obawiają się wystąpienia katastrof naturalnych, takich jak: powodzie, pożary, które dotykają rejon objęty badaniami, a także negatywnej w skutkach gospodarki odpadami szkodliwymi dla zdrowia.
4. Badani pozytywnie oceniają funkcjonowanie systemu zarządzania kryzysowego podczas katastrof naturalnych.
5. Badani mieszkańcy posiadają wiedzę o przestępstwach i dostrzegają podejmowane działania zapobiegawcze, co wpływa na wzrost poczucia ich bezpieczeństwa.
6. Cyberprzemoc, zachowania z użyciem Internetu i sieci telekomunikacyjnych są dynamicznie rozwijającymi się zagrożeniami wpływającymi na bezpieczeństwo lokalnej społeczności.
7. Samobójstwa i próby samobójcze w lokalnej społeczności stanowią istotny problem społeczny, a ich przyczyny występowania są trudne do jednoznacznego zdefiniowania.
8. Przemoc domowa ma duży wpływ na poziom poczucia bezpieczeństwa badanych.
9. Występowanie zjawiska narkomanii w dużym stopniu wpływa na poczucie bezpieczeństwa badanej społeczności.

10. Sprawa zabójstwa Iwony C. i okoliczności z tym związane wpłynęły na świadomość i poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego.

11. Badani dobrze oceniają działania policji w celu zapewnieniu im bezpieczeństwa.

12. Aktywność policji przyczynia się do jej integracji ze społecznością lokalną.

Poniżej zaprezentowano tabelaryczne zestawienia problemów, hipotez, zmiennych i wskaźników.

Tabela 3.1. Problemy, hipotezy, zmienne i wskaźniki.

Problem szczegółowy	Hipoteza szczegółowa	Zmienna zależna	Zmienna niezależna	Wskaźnik
1.Czy miejsce i czas zamieszkania ma wpływ na postrzeganie bezpieczeństwa?	Badani czują się bezpiecznie w miejscu swojego zamieszkania. Wpływ na to ma lokalizacja oraz długość zamieszkiwania na danym terenie.	Miejsce zamieszkania Poczucie bezpieczeństwa	Wiek Wykształcenie Płeć Miejscowość Długość zamieszkiwania	Najbliższe otoczenie(osiedle, gmina, sąsiedztwo) System monitoringu Sposób i środki zabezpieczenia miejsca zamieszkania
2.Czy podejmowane na terenie badanego powiatu działania przeciwko przestępczości i zagrożeniom naturalnym wpływają na poczucie bezpieczeństwa jego mieszkańców?	Przeciwdziałanie przestępczości i zagrożeniom przyrodniczym oraz społecznym, które jest podejmowane w badanym powiecie jest istotnym elementem wpływającym na poczucie bezpieczeństwa lokalnego badanych mieszkańców.	Profilaktyka zagrożeń Wykształcenie	Wykształcenie Wiek	Znajomość programów profilaktycznych Dostępność do inicjatyw redukujących zagrożenia Poziom wykształcenia
3.Jaki wpływ na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców ma występowanie sytuacji kryzysowych związanych z katastrofami naturalnymi?	Obywatele obawiają się wystąpienia katastrof naturalnych takich jak: powodzie, pożary, które dotykają rejon objęty badaniami, a także negatywnej w skutkach gospodarki odpadami szkodliwymi dla zdrowia.	Postrzeganie katastrof naturalnych Obawa o stan zdrowia	Wiek Wykształcenie Płeć Miejsce zamieszkania	Doświadczenia związane z występowaniem katastrof naturalnych Miejsce zamieszkania w pobliżu rejonów zagrożonych Negatywne skutki działania szkodliwych odpadów
4.Jak funkcjonuje system zarządzania kryzysowego podczas katastrof naturalnych?	Badani pozytywnie oceniają funkcjonowanie systemu zarządzania kryzysowego podczas katastrof naturalnych.	Funkcjonowanie systemu zarządzania kryzysowego Wiedza na temat zarządzania kryzysowego	Wiek Miejsce zamieszkania	Ocena systemu zarządzania kryzysowego Znajomość procedur w zarządzaniu kryzysowym

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 3.2. Problemy, hipotezy, zmienne i wskaźniki.

Problem szczegółowy	Hipoteza szczegółowa	Zmienna zależna	Zmienna niezależna	Wskaźnik
5. Jak mieszkańcy powiatu postrzegają przestępczość i jej przeciwdziałanie(zapobieganie) w kontekście poczucia bezpieczeństwa?	5. Badani mieszkańcy posiadają wiedzę o przestępstwach i dostrzegają podejmowane działania zapobiegawcze, co wpływa na wzrost poczucia ich bezpieczeństwa	Wiedza o przestępczości Poczucie bezpieczeństwa	Wiek Wykształcenie Płeć	Ocena zachowań przestępczych w miejscu zamieszkania Ocena źródeł wiedzy na temat bezpieczeństwa(prasa, Internet, własne doświadczenia) Komunikowanie się służb ze społeczeństwem
6. Czy mieszkańcy społeczności lokalnej obawiają się negatywnych zachowań z użyciem nowych technologii?	Cyberprzemoc, zachowania z użyciem Internetu i sieci telekomunikacyjnych są dynamicznie rozwijającymi się zagrożeniami wpływającymi na bezpieczeństwo lokalnej społeczności.	Obawa przed staniem się ofiarą negatywnych zachowań z użyciem nowych technologii Postrzeganie zagrożeń płynących z nowych technologii	Wiek Wykształcenie Stan cywilny	Umiejętność posługiwania się nowymi technologiami Wiedza na temat nowych technologii Dostęp do nowych technologii
7. Co jest powodem występowania zachowań suicydalnych w badanym powiecie?	Samobójstwa i próby samobójcze w lokalnej społeczności stanowią istotny problem społeczny, a ich przyczyny występowania są trudne do jednoznacznego zdefiniowania	Ocena zachowań destrukcyjnych Skala występowania samobójstw	Wiek Wykształcenie Płeć Stan cywilny Sytuacja finansowa	Doświadczenia własnego otoczenia związane z samobójstwami lub próbami samobójczymi Źródła wiedzy i sposób przekazu informacji o zaistniałych zdarzeniach autodestrukcyjnych
8. Jaki wpływ na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców ma zjawisko przemocy domowej?	Przemoc domowa ma duży wpływ na poziom poczucia bezpieczeństwa badanych.	Przemoc domowa Poczucie bezpieczeństwa	Wiek Wykształcenie Płeć	Funkcjonowanie zespołów interdyscyplinarnych Procedura „niebieskiej karty” Szantaż emocjonalny Zaufanie do organów ścigania

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 3.3. Problemy, hipotezy, zmienne i wskaźniki.

Problem szczegółowy	Hipoteza szczegółowa	Zmienna zależna	Zmienna niezależna	Wskaźnik
9.Jakie są konsekwencje występowania zjawiska narkomanii w środowisku badanej społeczności?	Występowanie zjawiska narkomanii w dużym stopniu wpływa na poczucie bezpieczeństwa badanej społeczności.	Postrzeganie przestępczości narkotykowej Skala występowania zjawiska narkomanii	Wiek Wykształcenie Miejsce zamieszkania	Dostępność do narkotyków Zachowania po narkotykach Kontakt z narkotykami Skala występowania przestępczości narkotykowej
10.Czy sprawa zabójstwa Iwony C. ma wpływ na świadomość i poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego?	Sprawa zabójstwa Iwony C. i okoliczności z tym związane wpłynęły na świadomość i poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego.	Ocena zaangażowania organów ścigania Podejście obywateli do sprawy zabójstwa Iwony C.	Wiek Wykształcenie Płeć	Zaufanie do organów ścigania Ocena skuteczności działań policji i prokuratury Subiektywna ocena obywateli dotycząca wyjaśnienia sprawy
11.Jak postrzegana jest policja jako instytucja przez mieszkańców społeczności lokalnej?	Badani dobrze oceniają działania policji w celu zapewnienia im bezpieczeństwa.	Ocena działań policji Zaufanie do policji	Wiek Wykształcenie Płeć	Kontakt z policją Obecność w trakcie działań policji Kultura osobista funkcjonariuszy Karalność
12.Czy inicjatywy realizowane na terenie objętym badaniami służą instytucjonalnemu zbliżaniu policji i jej otoczenia społecznego?	Aktywność policji przyczynia się do jej integracji ze społecznością lokalną.	Działalność profilaktyczna Uroczystości organizowane przez policję	Wiek Miejsce zamieszkania	Odbiór działalności profilaktycznej Udział w uroczystościach organizowanych przez policję

Źródło: Opracowanie własne

W tabelach skompensowano problemy szczegółowe, hipotezy szczegółowe, zmienne zależne, niezależne oraz wskaźniki. Takie ujęcie i rozmieszczenie poszczególnych elementów pozwala na czytelniejszy ich odbiór i lepsze zrozumienie metodologicznego podejścia do omawianej problematyki.

3.2 Dobór próby, charakterystyka środowiska badań i badanej populacji

Badania empiryczne przeprowadzono w okresie od maja do listopada 2019 roku na terenie powiatu Dąbrowa Tarnowska. Powiat dąbrowski jest jednym z 22 powiatów należących do województwa małopolskiego. Położony jest w północno-wschodniej części województwa, w obrębie dwóch krain geograficznych – Płaskowyżu Tarnowskiego i Kotliny Sandomierskiej, zwanej Niziną Nadwiślańską. Powiat dąbrowski zajmuje powierzchnię 530 km^2. Zamieszkuje go 59 227 osób (bank danych lokalnych na dzień 30.06.2019 r). Swoim zasięgiem obejmuje 7 gmin: Dąbrowa Tarnowska, Bolesław, Gręboszów, Mędrzechów, Olesno, Radgoszcz, Szczucin oraz dwa miasta – Dąbrowa Tarnowska i Szczucin.

Stolicą powiatu jest miasto Dąbrowa Tarnowska**.** Od wschodu graniczy z powiatem mieleckim, a od południa z powiatem tarnowskim. Naturalnymi granicami z zachodu jest najpiękniejsza górska rzeka Polski – Dunajec , a z północy rzeka Wisła.

Część powiatu ma teren nieco urozmaicony, o lekko pofałdowanych, pagórkowatych wierzchowinach**.** Resztę obszaru, znacznie rozleglejszą, stanowią nadwiślańskie równiny. Kraina ta zwana jest Powiślem Dąbrowskim. Na terenie powiatu występują liczne, niewielkie rzeki wpadające do Wisły, biorące początek w nieco bardziej wyniesionej, południowej części Powiśla. Największą z nich jest rzeka Breń, płynąca z zachodu ku wschodowi, równolegle do Wisły, przez całą niemal szerokość północnej części powiatu.

Pod względem klimatycznym Powiśle Dąbrowskie zaliczane jest do najcieplejszych okolic Małopolski. Nieskażone przemysłem tereny są interesujące dla rozwoju rekreacji, sportu, turystyki konnej, rowerowej i pieszej.[460] Koncentrując uwagę badawczą na terenie, gdzie podjęto próbę analizy poczucia bezpieczeństwa mieszkańców, warto nadmienić, że autor niniejszej dysertacji przeprowadził początkiem 2018 roku socjologiczną analizę przypadku w oparciu o teorię zła na przykładzie małej społeczności lokalnej w powiecie Dąbrowa Tarnowska. Skupiono się wówczas na problematyce zdarzeń samobójczych. Przystępując do analizy „case study" zachowań suicydalnych mieszkańców Szczucina (drugie co do wielkości po Dąbrowie Tarnowskiej miasto w powiecie), odniesiono się nie tylko do umiejscowienia przedmiotu badań, ale także zaprezentowania tła historycznego, które mogło mieć duże znaczenie w analizie zagadnienia. Szczucin to położone nad Wisłą, niewielkie, liczące 13189 mieszkańców miasteczko w powiecie dąbrowskim, w północno-wschodniej części

[460] *https://powiatdabrowski.pl/powiat/informacje-ogolne.html*

województwa małopolskiego.[461]Jest to miejscowość, która nie wyróżnia się niczym „szczególnym" spośród setek miasteczek tej wielkości. Jednak należy wskazać, że „niechlubną sławę" miasto zyskało po brutalnym zabójstwie 17-letniej Iwony C. w nocy z 13 na 14 sierpnia 1998 roku. Przez wiele lat sprawa zabójstwa nastolatki była umarzana. Co charakterystyczne, w krótkim czasie po morderstwie Iwony C. w tajemniczych okolicznościach zginęło także dwóch młodych mężczyzn. Obaj przed śmiercią mieli mówić o tym, że wiedzą, kto stoi za okrutną zbrodnią.[462] Po około dwudziestu latach sprawa zabójstwa Iwony C. stała się przedmiotem ponownej analizy, a ustalenia śledczych dotyczące przebiegu zabójstwa oraz powiązań głównych oskarżonych budzą grozę i niepokój okolicznych mieszkańców. Niektórzy z nich określają Szczucin mianem polskiego „Twin Peaks," twierdząc, że zarówno te zdarzenia, jak i szereg innych, które zaistniały na przestrzeni lat, nie są przypadkowe i mają związek z tym terenem, a ściślej mówiąc ze złem, jakie od czasu do czasu przypomina o swoim istnieniu.[463] *Miasteczko Twin Peaks* (tytuł oryginalny: *Twin Peaks*) to amerykański serial telewizyjny stworzony przez Marka Frosta i Davida Lyncha. Opowiada o śledztwie prowadzonym przez agenta FBI Dale'a Coopera (Kyle Mac Lachlan) w sprawie morderstwa uczennicy liceum Laury Palmer (Sheryl Lee)[464].

Osoby reprezentujące starsze pokolenie wskazują jako przyczynę podłoże historyczne związane z traumatycznymi wydarzeniami z czasów I i II wojny światowej, a konkretnie z niepochowanymi zwłokami żołnierzy znajdującymi się przez wiele lat po wojnach w lasach, polach, rowach, wplatając przy tym „w głoszone przez siebie teorie" wątki o charakterze demonicznym. Niektórzy uważają, że przy pochówku sporej części ofiar walk pominięto obrządek religijny i dlatego „zagubione dusze ofiar krążą i mają negatywny wpływ na zachowania tutejszych ludzi". Wspominają przy tym o zbrodni dokonanej 12 września 1939 r. przez żołnierzy Wermachtu w szkole w Szczucinie. Zorganizowano w jej gmachu punkt zborny dla jeńców wojennych oraz uchodźców cywilnych. 12 września w szkole doszło do tragicznego w skutkach incydentu. Jak opisuje Szymon Datner, „porucznik Bronisław Romaniec, korzystając z nieuwagi Niemców, chwycił leżący na stole pistolet, po czym zastrzelił sierżanta nazwiskiem Goll, który prowadził właśnie jego przesłuchanie. Polski

[461]*https://krakow.stat.gov.pl/vademecum/vademecum_malopolskie/portrety_gmin/powiat_dabrowski/szczucin.pdf).*
[462]*http://www.fakt.pl/wydarzenia/polska/krakow/tajemnicze-wiadomosci-z-austrii-do-siostry-iwony-cygan-sprawe*
-bada-prokuratura/mv39fbz.
[463] B. Jedynak, *Problem samobójstw w Szczucinie i okolicach. Socjologiczna analiza przypadku na przykładzie małej społeczności lokalne*j,[w:] Czasopismo nr 10/2018, *Rzeszowskie Studia Socjologiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2018, s. 95.
[464] *https://pl.wikipedia.org/wiki/Miasteczko_Twin_Peaks* (2.11.2018).

oficer popełnił następnie samobójstwo”[465]. Jeszcze tego samego dnia niemieccy żołnierze otoczyli szkołę, po czym przez otwarte okna zaczęli strzelać i rzucać granaty. Po chwili gmach stanął w płomieniach. Niektórzy Polacy, chcąc uniknąć spłonięcia żywcem, próbowali uciekać przez okna lub dach, lecz zostali wystrzelani[466]. W płomieniach lub od pocisków karabinowych zginęło około 40 jeńców wojennych oraz blisko 30 cywilnych uchodźców[467]. Nikomu nie udało się ujść z życiem. Niewyjaśniony pozostał natomiast los grupy około 20 – 25 ciężko rannych jeńców, których przetrzymywano w sąsiednim domu parafialnym. Niewykluczone, że również i oni zostali zamordowani tego dnia[468]. Po pewnym czasie Niemcy sprowadzili na miejsce masakry grupę Żydów ze Szczucina, których zmusili do wykopania dwóch rowów, a następnie do pogrzebania w jednym z nich ciał pomordowanych Polaków. Po ukończeniu pracy Żydzi zostali skatowani, a następnie rozstrzelani i wrzuceni do drugiego grobu[469]. Zimą 1940 r. ekshumowano i pochowano szczątki ciał ofiar. Spektakularne samobójstwo polskiego żołnierza okupione zostało potężną ofiarą. Istnieje grupa osób, uważająca, że ten zamach samobójczy, którego następstwem okazał się pozbawiony empatii mord, stał się początkiem całego splotu faktów, wydarzeń, incydentów, których skutki są widoczne do dziś.

Ze społecznego punktu widzenia dla powiatu dąbrowskiego wstrząsającą okazała się działalność żandarma niemieckiego, starszego wachmana Engelberta Guzdka. Adam Kazimierz Musiał w książce zatytułowanej „Krwawe Upiory”, poświęconej dziejom powiatu Dąbrowa Tarnowska w okresie okupacji hitlerowskiej opisuje jego zbrodniczą działalność. Engelbert Guzdek stał się na długie lata dla regionu Dąbrowy Tarnowskiej uosobieniem i symbolem zbrodniczego hitleryzmu.[470] Miejscowi ludzie nazywali go „krwawym upiorem” lub „złowieszczym widmem”, twierdząc, że „zło” istniejące na Powiślu zwiększyło swoją moc z chwilą jego przybycia z Polskiego Cieszyna. Guzdek, określany mianem osoby o cechach psychopatycznych, idealnie wpisywał się w obraz przedstawiony przez Simona Barona-Cohena, który twierdzi, że *psychopatów charakteryzuje płytkość odczuwanych emocji, brak empatii, wysoka odporność na stres i niewystępowanie poczucia winy. Ludzie,*

[465] S. Datner, *Zbrodnie Wehrmachtu na jeńcach wojennych armii regularnych w II wojnie światowej*, Warszawa 1964.
[466] *Ibidem*.
[467] J. Böhler, *Zbrodnie Wehrmachtu w Polsce*, Kraków 2009.
[468] *https://pl.wikipedia.org/wiki/Zbrodnia_w Szczucinie_1939*, 02.11.2018.
[469] *Ibidem.*
[470] A. K. Musiał, *Krwawe Upiory*, Wydawnictwo Karat, Tarnów 1993, s. 231.

których to dotyczy, często manipulują innymi, są impulsywni oraz dwulicowi. Psychopaci rozumieją emocje, ale sami ich nie odczuwają w ten sam sposób, jak inni ludzie.[471]

Abstrahując od przytoczonych wydarzeń, na terenie powiatu dąbrowskiego uwagę przyciąga częstotliwość występowania zdarzeń samobójczych, jakie miały miejsce w ostatnich latach. W 2017 roku w powiecie dąbrowskim zaistniały 22 zdarzenia o charakterze samobójczym, z czego w Szczucinie i okolicach aż 15. Wskaźnik samobójstw dla tej niewielkiej społeczności lokalnej jest bardzo wysoki i znacznie przekracza wartości w przeliczeniu na 100 000 mieszkańców. Od kilku lat dane te przedstawiają się niemal identycznie, a co za tym idzie są niepokojące.[472] Liczne przypadki czynów samobójczych na opisanym terenie skłoniły osoby odpowiedzialne za zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz profilaktykę do przeprowadzenia szerszej diagnozy problemu. Z inicjatywy autora niniejszej rozprawy oraz władz lokalnych zorganizowano szereg konsultacji społecznych, w których uczestniczyli przedstawiciele uczelni wyższych, policji, samorządu terytorialnego, ośrodków interwencji kryzysowej, placówek szkolno-edukacyjnych. Jako główny cel założono, że uda się określić przyczyny występowania zjawisk dysfunkcjonalnych, a także wstępnie ocenić ich wpływ na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców i wypracować strategię działań Urzędu Miasta, Gminy, Starostwa, policji i innych zainteresowanych instytucji w zakresie profilaktyki bezpieczeństwa społecznego. Jak pisał Andrzej Kawecki, *administracja powinna podejmować przedsięwzięcia ukierunkowane na wzrost poczucia bezpieczeństwa obywateli jak i niwelujące zagrożenia, mające zasadniczy wpływ na jakość ich życia. Rozwiązywanie problemów nurtujących lokalną społeczność, które w konsekwencji przekładają się na poczucie bezpieczeństwa, nie jest zadaniem prostym. Na poziom bezpieczeństwa ma wpływ każdorazowe złamanie normy społecznej, ale także agresywne zachowania czy niedostatecznie oświetlone, zaniedbane obszary. Architektura miast doprowadziła do osłabienia kontroli społecznej, która jest istotnym czynnikiem mającym wpływ na ograniczanie przestępczości oraz poczucia lęku przed przestępczością. Aby bezpieczeństwo i jego poczucie utrzymane było na wysokim poziomie, konieczna jest współpraca samorządu terytorialnego z lokalną społecznością oraz aktywne wspieranie podejmowanych działań przez Policję. Cechą charakterystyczną społeczeństw obywatelskich jest współpraca obywateli z Policją na rzecz ścigania i zapobiegania przestępczości. Ważne, aby ta współpraca była postrzegana przez samych obywateli nie tylko jako możliwość, lecz jako*

[471] S. Baron-Cohen, *Teoria zła. O empatii i genezie okrucieństwa*, Wydawnictwo Smak Słowa, Sopot 2014; za: B. Jedynak, *Problem samobójstw…*, *op.cit.*, s. 97.
[472] B. Jedynak, *Problem samobójstw…*, *op.cit.*, s. 96.

konieczność, a to w konsekwencji przełoży się na poprawę bezpieczeństwa i jakości życia w lokalnych społecznościach.[473]

Dzięki wspomnianej uprzednio inicjatywie wstępnie uzyskano wiedzę, że nie tylko zjawiska o charakterze kryminogennym wpływają na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu. Istotnym czynnikiem zwiększającym poczucie zagrożenia jest położenie sporej części zamieszkiwanego obszaru w dorzeczu Wisły oraz w gęstym jego zalesieniu, co generuje występowanie katastrof naturalnych w postaci m.in. powodzi oraz pożarów, zarówno z przyczyn naturalnych, jak i w wyniku podpaleń. Sukcesywnie zatem określano kolejne problemy, które były i nadal są postrzegane przez część mieszkańców społeczności lokalnej w kategoriach zagrożenia. Powyższe ustalenia skłoniły autora dysertacji do szerszego spojrzenia na problematykę i przeprowadzenia badań w skali powiatu. Przeprowadzenie badań socjologicznych daje bowiem możliwość innego dotarcia do populacji, pozwala na uzyskanie skonkretyzowanych informacji o dotykających mieszkańców problemach społecznych i ustalenie podłoża przyczynowo – skutkowego zjawisk oraz zachowań, których się obawiają. Obiektywna interpretacja wyników badań i sformułowanie wniosków pozwoli na uzyskanie wiedzy o głównych determinantach wpływających na częstotliwość i rodzaj występowania zjawisk patologicznych i kryminogennych, jak również może okazać się pomocna w działaniach, które je ograniczą lub całkowicie wyeliminują.

Jak trafnie zauważa Brunon Hołyst: *bezpieczeństwo obywateli wymaga organizowania wielokierunkowych działań w ramach lokalnych programów zapobiegania przestępczości. Policja powinna inspirować i wspierać opracowywanie takich programów oraz aktywnie współpracować podczas ich realizacji z administracją terenową, samorządami oraz wszystkimi podmiotami zajmującymi się sprawami bezpieczeństwa, jak również formacjami ochronnymi. Programy te powinny określać konkretne zagrożenia wymagające wyeliminowania oraz wskazywać sposób i plan ich eliminacji z jednoczesnym podziałem zadań, zgodnie z zakresem działania poszczególnych podmiotów zobligowanych do realizacji programu. Tworzenie takich systemów przybliży problematykę bezpieczeństwa pracownikom administracji, samorządów i lokalnej społeczności, a w konsekwencji spowoduje większą jej znajomość, co ułatwi policji skuteczniejszą walkę z wszelkimi przejawami naruszenia prawa*.[474]

Zapewnienie bezpieczeństwa jest zatem w obecnych czasach nie tylko zadaniem dla jednostki, ale także i całego społeczeństwa. Jednostka powinna odczuwać komfort

[473] A. Kawecki, *Community…*, *op.cit*., s. 57.
[474] B. Hołyst, *Policja na świecie*, Wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2013, s. 117.

subiektywnego bezpieczeństwa, jeśli spełniła wszystkie zalecenia związane z bezpieczeństwem najbliższego otoczenia, powinna czuć się bezpiecznie w środowisku lokalnym, jeśli środowisko to spełniło przynajmniej w niezbędnym zakresie wymagania związane z bezpieczeństwem, poza tym jednostka winna czuć się bezpiecznie, żyjąc w określonej zbiorowości, jeśli ta zbiorowość czyni starania o to, aby mieszkańcy danego miasta/miejscowości nie odczuwali strachu przed przestępczością, a więc podejmując działania na rzecz zwiększenia poczucia bezpieczeństwa wśród mieszkańców, nie zaniedbując wszelkich działań, które mają na celu zmniejszenie się skali niebezpieczeństwa społecznego oraz podejmując czynności wobec osób, które łamiąc obowiązujące prawo, chcą osiągnąć własne cele społeczne kosztem innych. Ponadto należy stwierdzić, że rola Policji w tworzeniu bezpieczeństwa lokalnego jest nie do przecenienia. Należy bowiem założyć, że poczucie bezpieczeństwa mieszkańców danej społeczności lokalnej zależne jest nie tylko od sprawności Policji, ale także od samych mieszkańców. Ludzie powinni być przekonani, że stworzenie systemu działań prewencyjnych, mającego wspierać bezpieczeństwo w środowisku lokalnym jest nie tylko uzasadnione, ale także potrzebne.[475]

Jak słusznie twierdzi Leszek Smolak, *bezpieczeństwo społeczności lokalnych stanowi jedno z ważnych wyzwań współczesności. Wzrost zagrożeń przestępczych oraz nasilenie patologii, zwłaszcza narkomanii, powinny stać się nie tylko przedmiotem społecznego dyskursu, ale przede wszystkim lokalnej aktywności w zakresie planowania i implementacji programów prewencyjnych.*[476]

Dobór populacji do badań uwzględnił specyfikę powiatu dąbrowskiego. Badania objęły swym zasięgiem populację dorosłych (powyżej 18 roku życia) mieszkańców powiatu dąbrowskiego. Wśród zmiennych, które stanowiły podstawę doboru populacji, były wiek i płeć. Dobór tych zmiennych wynika z następujących przesłanek. Otóż wiek determinuje powstawanie określonego przekonania na temat bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania, co wyraża się tym, że osoby młodsze czują się bardziej bezpieczne niż osoby starsze. Badana populacja podzielona została na dwie kategorie: osoby w wieku od 18 do 34 lat oraz w wieku 35 lat i powyżej. Poza tym postrzeganie bezpieczeństwa publicznego jest w dużym stopniu zależne od płci respondentów, co oznacza, że kobiety mają inne poczucie bezpieczeństwa niż mężczyźni. Ankieterzy na obszarze poszczególnych gmin powiatu wyszukiwali stosownie z macierzą doboru populacji poszczególne osoby, wśród których przeprowadzili badania.

[475] E. Moczuk, A. D. Leśniak-Moczuk, *Postrzeganie…*, *op.cit.*, s. 22-23.
[476] L. Smolak, *Współczesny…*, *op.cit.*, s. 13.

W celu wyznaczenia próby badawczej z populacji wykorzystano poniższy wzór[477]:

$$n_b = \frac{N}{1 + \frac{4d^2(N-1)}{Z\alpha^2}}$$

gdzie:

n_b- wielkość próby

N -liczebność populacji

d - dopuszczalny błąd pomiaru

Z_α - wskaźnik zależny od poziomu ufności

W celu określenia próby przyjęto, iż wskaźnik współczynnika poziomu ufności $Z\alpha$ wyniósł 1,96 dla α równego 0,4. Wielkość błędu przyjęto na poziomie 3% (d=0,05), aby uzyskać maksymalnie wiarygodny wynik przy ograniczeniu wielkości próby do niezbędnego minimum.

$$n_b = \frac{47832}{1+\frac{4\times 0{,}04^2 \times (47832-1)}{1{,}96^2}} = n_b = \frac{47832}{1+\frac{0{,}0016 \times 47831}{3{,}841}} = \frac{47832}{1+\frac{306{,}1184}{3{,}841}} = \frac{47832}{1+79{,}685} = \frac{47832}{80{,}685} = 592{,}82 \approx$$

593

Zgodnie z wyliczeniami wielkość próby wyniosła (w przybliżeniu) 593 respondentów. W dalszej kolejności dokonano podziału kwotowego według miejsca zamieszkania, płci oraz wieku, aby uzyskać reprezentatywność próby.[478]

Na rycinie 3.1. przedstawiono w zarysie powiat dąbrowski z podziałem na gminy.

[477]J. Greń, *Statystyka matematyczna. Modele i zadania*, Warszawa 1975, s. 247.

[478]J. Sztumski, *Wstęp do metod i technik badań społecznych,* Katowice 2005, s. 139-143; Zob. także: E. Babbie, *Podstawy…*, *op.cit*., s. 235-238.

Ryc.3.1. Gminy Powiatu Dąbrowa Tarnowska

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 3.4. prezentuje zestawienia liczbowe i procentowe respondentów poszczególnych gmin w podziale na płeć i wiek, w trakcie doboru do badań.

Tabela 3.4. reprezentatywny podział kwotowy według miejsca zamieszkania, płci oraz wieku.

	Dąbrowa Tarnowska		Szczucin		Olesno		Radgoszcz		Mędrzechów		Gręboszów		Bolesław	
Populacja	**16478**		**10731**		**6492**		**5994**		**2930**		**2880**		**2327**	
Udział % w populacji[479]	34,4		22,4		13,6		12,5		6,2		6,0		4,9	
Wielkość próby	204		133		81		74		36		36		29	
Podział próby według płci	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K
	100	**104**	**65**	**68**	**40**	**41**	**37**	**37**	**18**	**18**	**17**	**19**	**14**	**15**
Podział próby według wieku do 34 lat	32	31	20	20	13	12	13	12	5	5	5	5	4	4
Od 35 lat i powyżej	68	73	45	48	27	29	24	25	13	13	12	14	10	11

Źródło: Opracowanie własne.

Wyliczenia badanej populacji oparto na procentowym odniesieniu do danych uzyskanych z siedmiu gmin wchodzących w skład powiatu Dąbrowa Tarnowska przy jednoczesnym uwzględnieniu płci i wieku mieszkańców.

Z kolei charakterystyka respondentów uczestniczących w indywidualnych wywiadach pogłębionych przedstawia się następująco:

IDI NR 1 – mężczyzna, wiek 65 lat, wykształcenie średnie techniczne, zam. gmina Szczucin, w przeszłości radny gminy dwóch kadencji,

IDI NR 2 – mężczyzna, wiek 64 lata, wykształcenie wyższe, zam. gmina Szczucin, kilkanaście lat pełniący różne funkcje w administracji publicznej,

IDI NR 3 – mężczyzna, wiek 60 lat, wykształcenie wyższe, zam. gmina Szczucin, proboszcz, kilkanaście lat posługi kapłańskiej,

IDI NR 4 – mężczyzna, wiek 59 lat, wykształcenie wyższe, zam. gmina Bolesław, od kilkunastu lat w samorządzie,

[479]W celu uzyskania sumy 100% przy dokładności do promila zaokrąglono wyniki.

IDI NR 5 – mężczyzna, wiek 46 lat, wykształcenie wyższe, zam. gmina Mędrzechów, od kilkunastu lat pełniący różne funkcje w administracji publicznej,

IDI NR 6 – mężczyzna, wiek 62 lata, wykształcenie wyższe, zam. gmina Szczucin, proboszcz, kilkanaście lat posługi kapłańskiej,

IDI NR 7 – mężczyzna, wiek 68 lat, wykształcenie średnie, zam. gmina Szczucin, w przeszłości pełnił funkcję kierowniczą w Zakładach Azbestowych w Szczucinie,

IDI NR 8 – mężczyzna, wiek 57 lat, wykształcenie wyższe, zam. gmina Radgoszcz, w samorządzie od 1990 roku na różnych stanowiskach,

IDI NR 9 – mężczyzna, wiek 60 lat, wykształcenie wyższe, zam. Dąbrowa Tarnowska, w samorządzie od kilkunastu lata na różnych stanowiskach,

IDI NR 10 – kobieta, wiek 43 lata, wykształcenie wyższe, zam. gmina Szczucin, nauczyciel, dyrektor szkoły podstawowej,

IDI NR 11 – kobieta, wiek 42 lata, wykształcenie wyższe, zam. gmina Szczucin, nauczyciel, pedagog,

IDI NR 12 – mężczyzna, wiek 59 lat, wykształcenie wyższe, zam. gmina Szczcucin, w samorządzie od dwudziestu lat na różnych stanowiskach, m.in. radnego powiatu, radnego gminy,

IDI NR 13 – kobieta, wiek 39 lat, wykształcenie wyższe, zam. Dąbrowa Tarnowska, od kilkunastu lat udzielająca wsparcia rodzinie,

IDI NR 14 – mężczyzna, wiek 42 lata, wykształcenie wyższe, zam. gmina Radgoszcz, policjant z kilkunastoletnim stażem, stanowisko kierownicze,

IDI NR 15 – mężczyzna, wiek 26 lat, wykształcenie średnie, zam. gmina Gręboszów, samorządowiec, strażak,

IDI NR 16 – kobieta, wiek 42 lata, wykształcenie wyższe pedagogiczne, zam. powiat Dąbrowa Tarnowska, praca w szkolnictwie od 2002 r., od 2010 r. piastuje stanowiska kierownicze,

IDI NR 17 – mężczyzna, wiek 24 lata, zam. powiat Dąbrowa Tarnowska, wykształcenie wyższe, ekonomista, samorządowiec,

IDI NR 18 – mężczyzna, wiek 41 lat, wykształcenie wyższe, zam. gmina Szczucin, samorządowiec z kilkuletnim doświadczeniem, od dwóch lata piastuje stanowisko kierownicze,

IDI NR 19 – mężczyzna, wiek 59 lat, wykształcenie wyższe, zam. powiat dąbrowski, nauczyciel, pedagog, dyrektor placówki, były parlamentarzysta, wicestarosta, samorządowiec,

IDI NR 20 – kobieta, wiek 60 lat, wykształcenie wyższe, zam. powiat Dąbrowa Tarnowska, dyrektor jednej z placówek pedagogicznych na terenie powiatu,

IDI NR 21 – mężczyzna, wiek 56 lat, wykształcenie wyższe, zam. gmina Dąbrowa Tarnowska, samorządowiec, aktualnie piastuje stanowisko kierownicze,

IDI NR 22 – mężczyzna, wiek 59 lat, wykształcenie wyższe, zam. Dąbrowa Tarnowska, w samorządzie od początku powstania powiatu Dąbrowa Tarnowska – na różnych stanowiskach,

IDI NR 23 – mężczyzna, wiek 48 lat, wykształcenie wyższe, były samorządowiec – na różnych stanowiskach, aktualnie prowadzi własną działalność godpodarczą,

IDI NR 24 – mężczyzna, wiek 47 lat, wykształcenie wyższe, zam. powiat Dąbrowa Tarnowska, piastuje stanowisko kierownicze w Komendzie Powiatowej Państwowej Straży Pożarnej w Dąbrowie Tarnowskiej,

IDI NR 25 – kobieta, wiek 42 lata, wykształcenie wyższe, zam. powiat Dąbrowa Tarnowska, doświadczenie na stanowisku pełnomocnika ds. uzależnień, kierowniczka placówki wsparcia dziennego oraz placówki opiekuńczo – wychowawczej,

IDI NR 26 – kobieta, wiek 30 lat, wykształcenie wyższe, pracownik placówki opiekuńczo – wychowawczej typu socjalizacyjnego, w przeszłości praca na stanowisku asystenta rodziny w MOPS w Dąbrowie Tarnowskiej,

IDI NR 27 – kobieta, wiek 46 lat, wykształcenie wyższe, zam. Dąbrowa Tarnowska, od kilkunastu lat praca na różnych stanowiskach w Powiatowej Stacji Sanitarno – Epidemiologicznej w Dąbrowie Tarnowskiej,

IDI NR 28 – kobieta, wiek 42 lata, wykształcenie wyższe, doktor nauk humanistycznych, zam. powiat Dąbrowa Tarnowska, dyrektor gminnej jednostki zarządzającej szkołami, przedszkolami i żłobkami, równolegle praca w samorządzie od sześciu lat.

3.4. Organizacja badań

Badania empiryczne podzielono na dwa etapy. Pierwszy etap zakładał przeprowadzenie badań ilościowych, drugi badań jakościowych. W przygotowaniach do badań zdecydowano się na wykorzystanie metody (ilościowej), tj. sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem techniki ankietowej i narzędzia kwestionariusza ankiety skategoryzowanej. Ankieta zawierała wstęp, w którym przedstawiono cel badań, instrukcję jej wypełniania, organizatora badań oraz 40 pytań zamkniętych i półotwartych dotyczących czterech obszarów: badanej zbiorowości, zagrożenia bezpieczeństwa, wiedzy o policji oraz patologii. W metryczce znajdującej się na końcu ankiety umieszczono dane do wypełnienia przez ankietowanych, tj. płeć, miejsce zamieszkania, wiek, wykształcenie i sytuację zawodową.

Przyjęta procedura badawcza w badaniach ilościowych przedstawiała się następująco:

1. Opracowano koncepcję teoretyczną i metodologiczną.
2. Zebrano wszelkie dane instytucjonalne oraz materiał statystyczny na temat dorosłych mieszkańców powiatu dąbrowskiego, w tym zapoznano się z informacjami demograficznymi, zjawiskami społecznymi charakterystycznymi dla regionu, problemami społecznymi dotyczącymi mieszkańców, a także z tematem zjawiska przestępczości.
3. Poddano analizie materiały statystyczne dotyczące dorosłych mieszkańców powiatu dąbrowskiego i na tej podstawie przygotowano dane o ich liczbie w powiecie, gminie, mieście, odnoszące się do osób powyżej 18 roku życia, z rozbiciem na płeć i wiek.
4. Dobrano ankieterów do badań z uwzględnieniem instruktażu dotyczącego celu i zakresu badań, a także ich rzetelnego przeprowadzenia.
5. Przeprowadzono badania pilotażowe na próbie 15 osób.
6. Przeprowadzono badania podstawowe.
7. Po przeprowadzeniu badań dokonano sprawdzenia poprawności wypełnienia ankiet.
8. Zakodowano materiał z ankiet i opracowano instrukcję kodową.
9. Dokonano obliczeń w postaci tabel z wykorzystaniem programu Statistica.
10. Przeprowadzono analizę materiału statystycznego.
11. Uwzględniono i opisano wyniki badań w części empirycznej rozprawy doktorskiej.

Badania ilościowe przeprowadzono w okresie od maja 2019 r. do lipca 2019 r.

Idealna sytuacja badawcza ma miejsce wtedy, gdy stosujemy zarówno badania ilościowe, jak i jakościowe. Badania te różnią się, ale i uzupełniają.

Badania jakościowe koncentrują się na „głębszej" analizie danego zjawiska. W badaniach jakościowych główny nacisk położony jest na to, aby za pomocą specjalnych technik badawczych lepiej i dokładniej zrozumieć analizowane zjawisko. W badaniach jakościowych nie wykorzystuje się pomiaru ilościowego (jak w badaniach ilościowych), lecz stosuje się techniki, które mają na celu wydobycie wiedzy od badanych osób. Jak sama nazwa wskazuje, badania jakościowe mają na celu uzyskanie „dobrej" jakości informacji, poszerzenie stanu wiedzy o badanym zjawisku. W badaniach ilościowych natomiast badane są zjawiska/cechy już znane, z góry określone. Badania jakościowe dostarczają nowej jakości wiedzy, informacji. Techniki jakościowe mają na celu wydobycie od badanych osób informacji/wiedzy/opinii na dany temat, przy czym nie ograniczają one badanych osób. W badaniach ilościowych odpowiedzi są „podane", a badane osoby wskazują na jedną z nich. W badaniach jakościowych odpowiedzi uzyskiwane są od samych badanych osób, badacz nie zakłada z góry, jakie one będą. Dzięki temu techniki te umożliwiają „dotarcie" do nietypowych danych oraz spojrzenie na analizowane zagadnienie z innej strony, z innej perspektywy.[480]

Zatem w badaniach jakościowych zastosowano metodę (IDI) indywidualnego wywiadu pogłębionego z osobami znaczącymi.

„Znaczący inny, osoba znacząca" to osoba, która w procesie socjalizacji odgrywa istotną rolę przy kształtowaniu się osobowości jednostki społecznej i wpływa na jej zachowania. Pojęcie to zostało wprowadzone do nauk społecznych przez George'a Herberta Meada. W socjalizacji pierwotnej są to rodzice lub rzadziej opiekunowie. Dziecko nie ma możliwości wyboru znaczących innych, przez co świat społeczny rodziców jest jedynym danym jednostce światem z narzuconymi przez rodziców definicjami. W socjalizacji wtórnej mogą to być inne osoby wywierające znaczny wpływ na system wartości lub wzorce zachowań jednostki – nauczyciele, księża, zwierzchnicy w pracy zawodowej, małżonkowie – zależnie od sytuacji, w jakiej znalazła się jednostka oraz od wcześniej już ukształtowanych struktur osobowości. Od znaczących innych jednostka społeczna uczy się często poprzez naśladownictwo odgrywania podstawowych dla danego społeczeństwa ról społecznych. W procesie socjalizacji pierwotnej definicje sytuacji przekazywane przez znaczących innych

[480] *https://www.naukowiec.org/wiedza/metodologia/badania-jakosciowe--idea_654.html, 19.01.2020.*

są dla jednostki obiektywną rzeczywistością. Ich role i postawy innych są przez dzieci internalizowane, a poprzez identyfikację ze znaczącymi innymi kształtuje się osobowość i tożsamość jednostki. W trakcie abstrahowania od konkretnych postaw znaczących innych następuje uświadamianie sobie uogólnionego innego, czyli ogólnych ról społecznych i norm."[481]

Wywiady z osobami znaczącymi przeprowadzono zgodnie z uprzednio przygotowanym scenariuszem, który składał się z siedmiu części. Pierwsza część (wstęp) obejmowała ogólne zaprezentowanie respondentowi tematyki badania i zasad przeprowadzonego wywiadu. Przed przystąpieniem do rozmowy każdy z respondentów został poinformowany o tym, że wywiad jest działaniem podejmowanym w ramach badań naukowych, których główną ideą jest poznanie problemów społecznych w sferze społeczności lokalnej, a celem jest diagnoza zagrożeń, jak i zbadanie poczucia bezpieczeństwa mieszkańców powiatu Dąbrowa Tarnowska. W części drugiej respondent miał za zadanie przedstawienie swojej osoby oraz codziennych obowiązków z uwzględnieniem plusów i minusów wykonywanej pracy. Część trzecia to ocena stanu bezpieczeństwa przez respondenta, w kontekście miejsca i czasu zamieszkiwania na terenie objętym badaniami, działań podejmowanych przez odpowiedzialne organy i instytucje w obszarze przeciwdziałania przestępczości i zagrożeniom naturalnym oraz kształtowania się systemu bezpieczeństwa w świadomości mieszkańców. W części czwartej (ocena występujących zjawisk i zagrożeń) respondenta zapytano o powody występowania zachowań suicydalnych na badanym terenie, wpływ zjawiska przemocy domowej na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców, konsekwencje występowania zjawiska narkomanii w środowisku badanej społeczności, sytuacje związane z katastrofami naturalnymi, negatywną w skutkach gospodarkę odpadami szkodliwymi dla zdrowia, wpływ sprawy zabójstwa Iwony C. na świadomość i poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego oraz obawy mieszkańców wobec negatywnych zachowań z użyciem nowych technologii. W części piątej respondent miał możliwość dokonania oceny działalności instytucji, w aspekcie funkcjonowania systemu zarządzania kryzysowego podczas katastrof naturalnych, postrzegania policji, zaufania do organów ścigania po ujawnieniu okoliczności związanych ze sprawą zabójstwa Iwony C., inicjatyw służących instytucjonalnemu zbliżaniu policji i jej otoczenia społecznego, a także oczekiwań społeczności lokalnej wobec policji i instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo i porządek publiczny. W części szóstej (proponowane

[481] *https://pl.wikipedia.org/wiki/Znacz%C4%85cy_inny*, 19.01.2020.

działania) respondent mógł wypowiedzieć się na temat działań podejmowanych w praktyce, w kontekście zwalczania przestępczości i przeciwdziałania zagrożeniom, przeszkód, jakie w jego ocenie napotykają funkcjonariusze służb i instytucji w trakcie realizacji zadań ustawowych, możliwych zmian ustawowych oraz działań, jakie należałoby podjąć w celu optymalizacji poczucia bezpieczeństwa mieszkańców badanego terenu. Część siódma poświęcona została innym uwagom i spostrzeżeniom respondenta, które mogłyby się przyczynić do powstania nowych koncepcji mających na celu zwiększenie poczucia bezpieczeństwa mieszkańców powiatu Dąbrowa Tarnowska. Czas trwania wywiadów oscylował w rozpiętości czasowej od 45 minut do niespełna dwóch godzin (najdłuższy wywiad). Reasumując, przeprowadzono 28 indywidualnych wywiadów pogłębionych, w okresie od sierpnia 2019 r. do listopada 2019 r.

Istotnym aspektem, który pozwala na poznawanie postaw i zachowań, są badania terenowe. W pewnym sensie prowadzimy je, ilekroć obserwujemy zachowania społeczne, uczestniczymy w nich lub próbujemy te zachowania zrozumieć, czy to w sali wykładowej, czy w poczekalni u lekarza, czy w samolocie. Ilekroć przedstawiamy innym, co udało się nam dostrzec, zdajemy sobie sprawę z naszych dociekań badawczych. Badania terenowe w większości przynoszą dane jakościowe, czyli obserwacje, których nie można łatwo sprowadzić do liczb.[482]

Metoda badań terenowych obejmuje badania typu:

1. Etnologiczne – badacz obserwuje życie codzienne, ewidencjonuje zjawiska, szuka ich uwarunkowań i wzajemnych powiązań między nimi, przede wszystkich w oparciu o obserwacje, szuka przyczyn i źródeł zmian zachodzących w zbiorowościach. Badania tego typu pozwalają również szczegółowo opisać cechy zbiorowości (jej kulturę, organizacje) i wyjaśnić uwarunkowania zachowań.
2. Socjologiczne – podobne do badań typu etnologicznego. W tym przypadku badacz ponadto zbiera dokumenty i materiały dostarczające danych ilościowych, pozwalających pełniej poznać obserwowane zjawiska. Wykorzystuje więc także materiały typu: sprawozdania, księgi meldunkowe, zestawienia statystyczne oraz wyniki badań ankietowych. W badaniach typu socjologicznego obserwacje poparte są faktami i liczbami.
3. Socjopsychologiczne – nastawione są głównie na poznawanie stanu świadomości obserwowanej zbiorowości.[483]

[482] E. Babbie, *Podstawy*…, *op.cit*., s. 321.
[483] *http://www.eduteka.pl/doc/metoda-badan-terenowych-i-odpowiadajace-jej-techniki-badan,* 19.01.2020.

Wśród technik badań terenowych, które zastosowano w ramach niniejszej dysertacji, wymienić można obserwację uczestniczącą, analizę dokumentów instytucjonalnych oraz danych zastanych. Autor z racji sprawowanego stanowiska (Zastępca Komendanta Powiatowego Policji w Dąbrowie Tarnowskiej) był i jest nadal uczestnikiem/obserwatorem zjawisk istotnych z punktu widzenia prowadzonych badań.

4. Postrzeganie bezpieczeństwa lokalnego przez mieszkańców powiatu Dąbrowa Tarnowska – analiza materiału empirycznego (badania jakościowe i ilościowe)

4.1. Wprowadzenie do tematyki

Bezpieczeństwo odgrywa znaczącą rolę w życiu człowieka. Małgorzata Bednarska pisała, że *teoria motywacji ludzkiej Abrahama Maslowa ukazuje miejsce, jakie bezpieczeństwo zajmuje wśród innych podstawowych potrzeb ludzkich. W teorii tej potrzeby są tożsame z popędami fizjologicznymi. Sugerować to może bezwzględne występowanie dokładnie takich grup potrzeb i w takiej kolejności, jakie wyszczególnia Maslow u przedstawicieli różnych kultur. (...) Jeśli chodzi o miejsce potrzeb bezpieczeństwa w rozwoju osobniczym, to pojawiają się one dość szybko, dla biologicznego przetrwania są bardzo znaczące i nie tak trudno zaobserwować ich zaspokojenie lub jego brak*[484] .

Bezpieczeństwo z całą pewnością jest niezmiernie złożonym zagadnieniem, gdyż mieści w sobie zarówno aspekty psychologiczne, socjologiczne, prawne, pedagogiczne, biologiczne, medyczne, kulturowe, jak i inne. Znane jest ludzkości od zarania istnienia. W badaniach naukowych określane jest jako stan pozytywny, którego charakterystycznymi elementami są: poczucie pewności i brak zagrożenia. Brak zagrożenia jest zjawiskiem obiektywnym, dającym się w wielu sytuacjach zdiagnozować, pod warunkiem posiadania odpowiedniej wiedzy i narzędzi umożliwiających dokonanie oceny otaczającej rzeczywistości pod kątem stwierdzenia lub ujawnienia czynników zagrażających chronionym dobrom lub wartościom. Drugi element bezpieczeństwa – poczucie pewności, inaczej wolność od zagrożeń, ma charakter subiektywny. Nie ma bowiem prostego przełożenia pomiędzy zagrożeniami a poczuciem bezpieczeństwa. To ostatnie związane jest ze stanem psychicznym człowieka, który zależny jest od jego osobistych właściwości psychofizycznych i czynników zewnętrznych. W relacjach człowiek a zagrożenie występować mogą bardzo różne reakcje ludzi w tych samych sytuacjach. Inaczej reaguje na zagrożenie człowiek ze swej natury odważny, umiejętnie klasyfikujący otaczającą go rzeczywistość, posiadający atrybuty umożliwiające mu odparcie rozpoznanego zagrożenia. Inaczej reaguje na zagrożenia kobieta niż mężczyzna. Również wiek, pora dnia czy miejsce mogą determinować poczucie pewności i wolności od zagrożeń [485].

[484] M. Bednarska, *Bezpieczeństwo…*, *op.cit.*, s. 13-14.
[485] S. Pieprzny, *Administracja…*, *op.cit.*, s. 9.

Poczucie bezpieczeństwa kształtowane jest przez wiele czynników i zależy od sytuacji, w jakiej się znajdujemy. Przykładowo, obecność hałaśliwej grupy młodych ludzi inaczej będzie postrzegać ich rówieśnik (może czuć się on bezpieczniej), a inaczej odbierze tę grupę osoba starsza, która może odczuć pewne zagrożenie z jej strony. Zagrożenie odczuwamy, gdy widzimy narkomanów lub osoby handlujące narkotykami czy przechodzimy obok osoby nietrzeźwej. Poczucie zagrożenia występuje również w sytuacji bycia świadkiem bezkarności kierowców łamiących przepisy ruchu drogowego, jak też psów biegających bez smyczy i kagańca. Często uczestniczymy w sytuacjach, które trudno określić jednoznacznie jako przestępstwo, a mimo to poczucie zagrożenia w nas wzrasta. Dzieje się tak np. wtedy, gdy obok naszego domu gromadzą się bezdomni, gdy musimy przejść wieczorem nieoświetloną ulicą. O poczuciu bezpieczeństwa ludzi nie decydują zazwyczaj duże zbrodnie i ciężkie przestępstwa, ale sytuacje doświadczane na co dzień, tj. wybryki chuligańskie, zaczepki na ulicy i wyzwiska, kradzieże kieszonkowe, zakłócenia ciszy nocnej, ale również pobicia i rozboje[486] .

Jednym z celów niniejszej dysertacji jest zbadanie poczucia bezpieczeństwa mieszkańców lokalnej społeczności. Eugeniusz Moczuk pisze, że bezpieczeństwo lokalne to zapewnienie za pomocą legalnych środków prawnych funkcjonowania ludzi, mieszkańców danej społeczności lokalnej, ich ochrona przed przestępczością oraz innymi zagrożeniami mogącymi występować w danej społeczności lokalnej. Celem bezpieczeństwa lokalnego jest zapewnienie odpowiedniego poziomu życia mieszkańcom danej społeczności lokalnej. Przedmiotem bezpieczeństwa lokalnego są obywatele i ich sprawy, rozpatrywane na poziomie lokalnym. Podmiotem bezpieczeństwa lokalnego jest społeczność lokalna. Wśród zagrożeń bezpieczeństwa lokalnego wymienić można: a) zagrożenia przestępczością, b) zagrożenia pożarami, powodzią, niszczącymi wiatrami, itp., c) zagrożenia ekonomiczne, zdrowotne, społeczne, takie jak: utrata pracy, zdrowia, cennych dóbr, pozycji społecznej, pozycji ekonomicznej, itp. Istotną rolę przy próbie definiowania bezpieczeństwa lokalnego odgrywają doświadczenia obywateli w tym zakresie. Osoby, które spotkała jakaś sytuacja zagrażająca ich bezpieczeństwu, ocenią je niżej niż osoby, które z taką sytuacją się nie zetknęły. Poczucie bezpieczeństwa jest zjawiskiem zmiennym, określanym przez sytuację, w której znalazła się jednostka doświadczająca bezpieczeństwa lub jego braku. Kumulacja wielu pozytywnych sytuacji może wywołać „zakotwiczenie" poczucia bezpieczeństwa w świadomości jednostki, kumulacja negatywnych sytuacji rodzi zjawisko odwrotne. Ogólne postrzeganie

[486] B. Hołyst, *Policja*…, *op.cit*., s. 186.

bezpieczeństwa przez ludzi wpływa na to, jak postrzegane jest bezpieczeństwo w miejscu swego zamieszkania[487]. Kierując się wskazanymi założeniami i podstawami ugruntowującymi badania, przystąpiono do empirycznej części dysertacji.

4.2. Badana zbiorowość

Przystępując do badań ilościowych, określono kilka kluczowych obszarów niezbędnych do scharakteryzowania badanej zbiorowości. Są to płeć, wiek, miejsce zamieszkania oraz sytuacja zawodowa mieszkańców powiatu Dąbrowa Tarnowska.

Tabela 4.1 prezentuje dane dotyczące płci mieszkańców powiatu dąbrowskiego z rozbiciem na poszczególne gminy.

Tabela 4.1. Płeć badanych mieszkańców powiatu dąbrowskiego

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
zestawienie ilościowe								
Brak odpowiedzi	-	-	-	-	-	-	-	-
Kobieta	104	68	41	37	18	19	15	**302**
Mężczyzna	100	65	40	37	18	17	14	**291**
Razem	**204**	**133**	**81**	**74**	**36**	**36**	**29**	N=593
struktura								
Brak odpowiedzi	-	-	-	-	-	-	-	-
Kobieta	51,0%	51,1%	50,6%	50,0%	50,0%	52,8%	51,7%	**50,9%**
Mężczyzna	49,0%	48,9%	49,4%	50,0%	50,0%	47,2%	48,3%	**49,1%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[488]

Dane zgromadzone na podstawie ankiet, zawarte w powyższej i poniższej tabeli, wskazują, że wszyscy respondenci gmin i miast powiatu dąbrowskiego określili swoją płeć i wiek zgodnie z wyliczeniami badanej populacji i rozkładem ilości badanych.

[487] E. Moczuk, *Społeczne poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu mieleckiego*, Ius et Administratio. Zeszyt Specjalny, Wydawnictwo Mitel, Rzeszów 2006, s. 45.

Tabela 4.2. Wiek respondentów

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
zestawienie ilościowe								
Brak odpowiedzi	-	-	-	-	-	-	-	-
18-34 lata	63	40	25	25	10	10	8	**181**
35 i więcej lat	141	93	56	49	26	26	21	**412**
Razem	**204**	**133**	**81**	**74**	**36**	**36**	**29**	N=593
struktura								
Brak odpowiedzi	-	-	-	-	-	-	-	-
18-34 lata	30,9%	30,1%	30,9%	33,8%	27,8%	27,8%	27,6%	**30,5%**
35 i więcej lat	69,1%	69,9%	69,1%	66,2%	72,2%	72,2%	72,4%	**69,5%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

W tabeli 4.3. przedstawiono zestawienia ilościowe i procentowe płci w poszczególnych przedziałach wiekowych.

Tabela 4.3. Płeć respondentów w przedziałach wiekowych.

Płeć	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
zestawienie ilościowe				
Brak odpowiedzi	-	-	-	-
Kobieta	-	89	213	**302**
Mężczyzna	-	92	199	**291**
Razem	**-**	**181**	**412**	N=593
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	-	-
Kobieta	-	49,2%	51,7%	50,9%
Mężczyzna	-	50,8%	48,3%	49,1%
Razem	**-**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Określając badaną zbiorowość, za istotną kwestię uznano zapytanie ankietowanych o ich miejsce zamieszkania. Dane przedstawiające odpowiedzi mieszkańców poszczególnych gmin przedstawia tabela nr 4.4.

Tabela 4.4. Miejsce zamieszkania badanych mieszkańców powiatu dąbrowskiego

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
Brak odpowiedzi	7,4%	17,3%	1,2%	1,4%	-	5,6%	10,3%	**7,6%**
Miasto	50,5%	31,6%	6,2%	-	-	-	3,4%	**25,5%**
Miasteczko	26,5%	15,8%	4,9%	1,4%	2,8%	2,8%	-	**13,8%**
Wieś	15,7%	35,3%	87,7%	97,3%	97,2%	91,7%	86,2%	**53,1%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Z powyższych danych wynika, że większość ankietowanych, tj. 53,1% zamieszkuje na wsi, pozostała część – 25,5% w mieście oraz w miasteczku – 13,8%. Przy określeniu swojego miejsca zamieszkania 7,6% osób w skali powiatu, z czego najwięcej w gminie Szczucin – 17,3 %, nie zaznaczyło żadnej z zaproponowanych odpowiedzi.

Ważnym elementem w kształtowaniu poczucia bezpieczeństwa badanej zbiorowości jest wykształcenie. Dane na ten temat prezentuje tabela 4.5.

Tabela 4.5. Wykształcenie respondentów

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
Brak odpowiedzi	3,4%	1,5%	-	1,4%	2,8%	-	3,4%	**2,0%**
podstawowe	-	6,0%	2,5%	4,1%	5,6%	-	-	**2,5%**
zasadnicze zawodowe	12,3%	6,8%	28,4%	16,2%	25,0%	16,7%	17,2%	**15,0%**
średnie	31,9%	39,8%	30,9%	24,3%	47,2%	41,7%	41,4%	**34,6%**
wyższe	52,5%	45,9%	38,3%	54,1%	19,4%	41,7%	37,9%	**45,9%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Jak wynika z powyższej tabeli większość badanych osób posiada wykształcenie wyższe 45,9%, nieco mniej, bo 34,6% – średnie, a 15,0% osób zawodowe. Wśród ankietowanych w skali powiatu, 2,5% zaznaczyło wykształcenie podstawowe. Najwięcej takich przypadków – 8,0%, odnotowano w gminie Szczucin. Osoby z wykształceniem zawodowym dominowały w gminach Olesno i Mędrzechów. Wykształcenie średnie to domena gmin Mędrzechów, Radgoszcz i Bolesław, a wyższe – Dąbrowy Tarnowskiej, Radgoszczy i Szczucina. Wartość 2,0% odnosiła się do braku wyboru żadnego z zaproponowanych wariantów.

Mieszkańców powiatu Dąbrowa Tarnowska zapytano również o ich sytuację zawodową. Zestawienia dotyczące aktywności zawodowej w poszczególnych gminach powiatu przedstawiono w tabeli 4.6.

Tabela 4.6. Sytuacja zawodowa badanych mieszkańców powiatu dąbrowskiego

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
Brak odpowiedzi	1,5%	1,5%	-	1,4%	-	-	-	**1,0%**
pracujący	85,3%	76,7%	64,2%	83,8%	88,9%	91,7%	75,9%	**80,4%**
bezrobotny	2,0%	3,0%	16,0%	5,4%	-	5,6%	17,2%	**5,4%**
emeryt, rencista	9,8%	17,3%	8,6%	6,8%	2,8%	2,8%	3,4%	**9,8%**
Inna	1,5%	1,5%	11,1%	2,7%	8,3%	-	3,4%	**3,4%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Spośród ankietowanych, 80,4% osób wykazało, że pracuje, 9,8% zaznaczyło, że jest rencistami lub emerytami, a 5,4% określiło swoją sytuację zawodową jako bezrobotny. Rozkład danych procentowych wskazuje, że w każdej gminie większość stanowią osoby pracujące. Największy odsetek bezrobotnych występuje w gminach Olesno i Bolesław. Na tle całego powiatu emeryci i renciści przeważają w Szczucinie i Dąbrowie Tarnowskiej. Brak jakiejkolwiek odpowiedzi stwierdzono na poziomie 1,0%.

W jednej z hipotez założono, że wpływ na postrzeganie bezpieczeństwa przez mieszkańców społeczności lokalnej ma ich miejsce zamieszkania, a także długość zamieszkiwania w danym miejscu. W związku z powyższym sformułowano pytanie: „Jak długo zamieszkuje Pan(i) w obecnym miejscu”? Dane z uzyskanych odpowiedzi w skali powiatu przedstawia wykres 4.1., natomiast w poszczególnych gminach tabela 4.7.

Wykres 4.1. Okres zamieszkiwania w obecnym miejscu

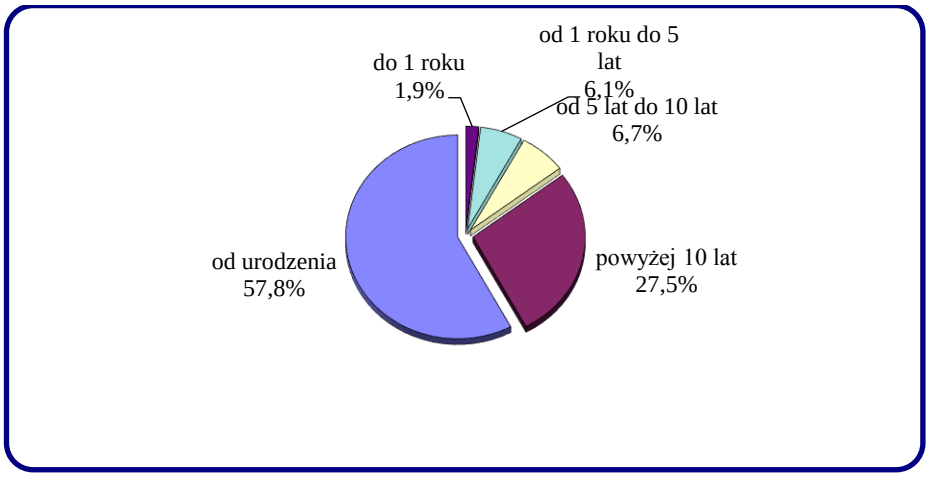

Źródło: Opracowanie własne

W skali powiatu większość, bo 57,8% ankietowanych mieszka w danym miejscu od urodzenia, 27,5% powyżej 10 lat. Wartość 6,7% dotyczy przedziału 5 – 10 lat, a 6,1% od 1 roku do 5 lat. Zaledwie 1,9% mieszkańców wykazała okres zamieszkiwania do 1 roku.

Tabela 4.7. Okres zamieszkiwania w obecnym miejscu, wyliczenia w poszczególnych gminach powiatu dąbrowskiego.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
Brak odpowiedzi	-	-	-	-	-	-	-	-
do 1 roku	2,0%	1,5%	4,9%	-	2,8%	-	-	**1,9%**
od 1 roku do 5 lat	6,9%	2,3%	16,0%	5,4%	-	2,8%	3,4%	**6,1%**
od 5 lat do 10 lat	3,9%	7,5%	13,6%	2,7%	8,3%	8,3%	10,3%	**6,7%**
powyżej 10 lat	36,8%	18,8%	25,9%	23,0%	19,4%	30,6%	24,1%	**27,5%**
od urodzenia	50,5%	69,9%	39,5%	68,9%	69,4%	58,3%	62,1%	**57,8%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Z rozkładu danych wynika, że większość – 57,8% respondentów, we wszystkich miastach i gminach powiatu zamieszkuje w aktualnym miejscu od urodzenia. Ten wariant odpowiedzi dominował wśród mieszkańców gmin: Szczucin – 69,9%, Mędrzechów – 69,4%, Radgoszcz – 68,9% i Bolesław – 62,1%. Spora grupa mieszkańców – 27,5% mieszka na

badanym terenie powyżej dziesięciu lat. Najwyższe wartości procentowe w tym zakresie odnotowano w gminach: Dąbrowa Tarnowska – 36,8%, Gręboszów – 30,6% oraz Olesno – 25,9%. Najmniej spośród badanych – 11 osób wykazało czas zamieszkiwania w przedziale do jednego roku, z wyjątkiem gmin: Radgoszcz, Gręboszów i Bolesław, w których takie przypadki nie wystąpiły. Na uwagę zasługuje fakt, że w gminie Mędrzechów w przedziale od roku do pięciu lat nie odnotowano żadnego przypadku. Najwyższe wartości w przedziale od pięciu do dziesięciu lat odnotowano w gminach: Olesno – 13,6%, Bolesław – 10,3%, Mędrzechów i Gręboszów – te same wartości – po 8,3%. Najwyższe wartości procentowe dotyczące okresu od jednego roku do pięciu lat stwierdzono w gminach Olesno – 16,0% i Dąbrowa Tarnowska – 6,9%. Mieszkańcy gminy Olesno dominowali również w przedziale do jednego roku. Uzyskana wartość wyniosła 4,9%.

W tabeli poniżej zaprezentowano okres zamieszkiwania z uwzględnieniem płci respondentów.

Tabela 4.8. Okres zamieszkiwania w obecnym miejscu, rozbicie ze względu na płeć.

Okres zamieszkiwania w obecnym miejscu	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	-	-
do 1 roku	-	2,0%	1,7%	1,9%
od 1 roku do 5 lat	-	7,9%	4,1%	6,1%
od 5 lat do 10 lat	-	8,9%	4,5%	6,7%
powyżej 10 lat	-	28,5%	26,5%	27,5%
od urodzenia	-	52,6%	63,2%	57,8%
Razem	**-**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Zarówno większość ankietowanych kobiet, jak i mężczyzn zamieszkuje na badanym terenie od urodzenia. W przypadku płci pięknej wartość ta wyniosła 52,6%. Mężczyźni udzielili odpowiedzi na poziomie 63,2%. Okres zamieszkiwania powyżej dziesięciu lat zadeklarowało 26,5% kobiet oraz 26,5% mężczyzn, z kolei przedział od pięciu do dziesięciu lat wskazało 8,9% kobiet i 4,5% mężczyzn. W przedziale od roku do pięciu lat ponownie wyższe wartości odnotowano wśród kobiet 7,9%, przy 4,1% wartości odpowiedzi udzielonych przez mężczyzn. Okres zamieszkiwania do jednego roku zadeklarowało 2,0% ankietowanych pań oraz 1,7% panów.

Analizie poddano także okres zamieszkiwania w odniesieniu do przedziałów wiekowych. Dane w tym zakresie przedstawia tabela 4.9.

Tabela 4.9. Okres zamieszkiwania w obecnym miejscu, rozbicie ze względu na wiek ankietowanych.

Okres zamieszkiwania w obecnym miejscu	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	-	-
do 1 roku	-	2,2%	1,7%	1,9%
od 1 roku do 5 lat	-	5,5%	6,3%	6,1%
od 5 lat do 10 lat	-	6,1%	7,0%	6,7%
powyżej 10 lat	-	16,6%	32,3%	27,5%
od urodzenia	-	69,6%	52,7%	57,8%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Z powyższej tabeli wynika, że 69,6% osób w wieku 18 – 34 zamieszkuje na badanym terenie od urodzenia, przy wskazaniu 52,7% w drugiej grupie wiekowej. W przedziale 35 i więcej lat 32,3% osób określiło swój okres zamieszkania powyżej dziesięciu lat. W grupie wiekowej 18 – 34 poziom ten wyniósł 16,6%. Okres zamieszkiwania od pięciu do dziesięciu lat wskazało 7,0% respondentów w przedziale 35 i więcej lat oraz 6,1% w wieku 18 – 34. Z zebranych danych wynika, że niewielki odsetek ankietowanych w przedziale 18 – 34 oraz 35 i więcej zadeklarowało zamieszkiwanie od roku do pięciu lat. Wartości dla osób w tych grupach wiekowych przedstawiały się odpowiednio 5,5% i 6,3%. Spośród ankietowanych najmniej osób zdecydowało się na wariant odpowiedzi – „do jednego roku". Dla ludzi w przedziale wiekowym 18 – 34 uzyskano wartość 2,2%, a w grupie 35 i więcej 1,7%.
Można zatem stwierdzić, że większość mieszkańców powiatu dąbrowskiego, bez względu na płeć i wiek, zamieszkuje na terenie objętym badaniami od urodzenia lub powyżej dziesięciu lat.

Wśród respondentów, z którymi przeprowadzono pogłębione wywiady indywidualne, znalazły się osoby zamieszkujące na terenie powiatu Dąbrowa Tarnowska, piastujące określone stanowiska w lokalnej społeczności.

George Herbert Mead wprowadził termin „znaczący inni" na określenie osób wywierających największy wpływ na jednostkę w procesie socjalizacji.[489] Do takich osób w skali powiatu można zaliczyć: przedstawicieli Zarządu Powiatu, burmistrzów, wójtów, radnych powiatowych, radnych miast i gmin, proboszczów parafii, przedstawicieli szkół (dyrektorów, pedagogów), kierowników kluczowych instytucji, członków (kierowników) grup dyspozycyjnych i zespołów funkcjonujących przy samorządach – realizujących zadania z zakresu profilaktyki i przeciwdziałania zachowaniom dysfunkcyjnym. Należy podkreślić, że wśród respondentów znalazły się osoby piastujące stanowiska zarówno w przeszłości, jak i aktualnie. Na zadane pytania: „Proszę opowiedzieć o swojej pracy. Na czym ona polega? Jakie ma Pan codzienne obowiązki? Jakie są plusy i minusy Pana pracy? Co przynosi Panu satysfakcję, a co sprawia najwięcej trudności?, jeden ze „znaczących respondentów", będący mężczyzną w przedziale wiekowym powyżej 35 lat, posiadający wykształcenie wyższe, zamieszkujący w małym miasteczku powiatu dąbrowskiego odpowiedział:

W dużym uproszczeniu funkcja, którą pełnię, wiąże się z zarządzaniem gminą, realizacją ustaw i uchwał, reprezentowaniem gminy na zewnątrz, jak i planowaniem strategicznym na obszarze podległym gminie. To również zarząd zwykły, który wynika niejako z wymienionych wyżej. Spośród pozytywnych aspektów mojej pracy wymieniłbym kontakt z ludźmi, z którymi często się spotykam i rozmawiam, jak i możliwość wpływu na decyzje dotyczące poziomu życia i rozwoju gminy, a także zabezpieczanie potrzeb mieszkańców. Z pewnością funkcja ta sprawia, że człowiek jest w tzw. „obiegu" i przez to ma większą możliwość wyrażania opinii w różnych obszarach życia społecznego. Codzienne problemy sprawiają, że zarządzanie gminą ma niekiedy również inny wymiar – mniej satysfakcjonujący, wynikający z zasady otwartych drzwi, czyli mówiąc krótko, gdy problemy ludzkie są w sposób należyty wysłuchiwane i rozwiązywane, poszerzają ramy czasowe i absorbują dodatkowe zasoby czasowe. Za najbardziej negatywny aspekt uznałbym zamożność gminy, a ściślej ujmując, często pojawiający się problem braku środków w budżecie, który jest zasadniczą przeszkodą w wypełnianiu aspiracji i celów gminy. Niewątpliwie zadowolenie ze sprawowanej funkcji jest największe wtedy, gdy coś, co jest pomysłem, znajduje realizację w praktyce. Trudność z kolei to zarządzanie w otoczeniu osób zamieszkujących na tym samym terenie. W kontekście relacji interpersonalnych oraz zarządzania instytucją i ludźmi łatwiej można byłoby sprawować funkcję w innym miejscu, niezwiązanym z zamieszkaniem. (IDI NR 1)

[489]A. Jasińska-Kania, *Socjologiczna koncepcja osobowości* [w:] *Socjologia. Problemy podstawowe*, PWN Warszawa 1991. s 93.

W odmienny sposób na pytanie odpowiedział inny respondent, kobieta w przedziale wiekowym powyżej 35 lat, z wykształceniem wyższym, zamieszkująca na terenie powiatu dąbrowskiego: *Realizujemy zadania z zakresu pomocy społecznej, pieczy zastępczej, przeciwdziałania przemocy, jak i udzielania wsparcia osobom niepełnosprawnym. Do minusów zaliczyłabym obciążenie psychiczne, jakie towarzyszy codziennym obowiązkom. Specyfika tej pracy nie pozwala na całkowite odcięcie się od niej po skończonym dniu. Również względy proceduralne i ludzkie stanowią czynnik, który wpływa ujemnie na komfort samorealizacji na tym stanowisku. Niewątpliwie pozytywnym aspektem mojej pracy jest kontakt z człowiekiem oraz sytuacja, w której widoczne są efekty pracy całego zespołu jak i mojej. Największa satysfakcja jest wtedy, gdy uda się znaleźć dla dziecka rodzinę zastępczą, w której czuje się szczęśliwe.* (IDI NR 13)

Z kolei przedstawiciel duchowieństwa (proboszcz jednej z parafii w powiecie), mężczyzna w przedziale wiekowym powyżej 35 lat odnosi się do zadanego pytania następująco: *Z racji powołania wykonuję obowiązki duszpasterskie, udzielam sakramentów, odprawiam msze, spełniam także inne obowiązki, takie jak: posługa chorym, katecheza, prowadzę sprawy gospodarcze związane z funkcjonowaniem parafii. Mam ogromną satysfakcję, gdy do wiernych trafia Słowo Boże, które głoszę. Problemy głównie wiążą się z prowadzeniem parafii, zauważam od pewnego czasu, że coraz trudniej znaleźć osoby chętne do pracy przy utrzymaniu porządku.* (IDI NR 3)

Dyrektor szkoły podstawowej, kobieta, w przedziale wiekowym powyżej 35 lat, z wykształceniem wyższym, mieszkanka powiatu dąbrowskiego tak definiuje swoje obowiązki, plusy i minusy oraz trudności związane z wykonywanym zawodem: *Odpowiadam za kierowanie szkołą, jestem jej przedstawicielem na zewnątrz, przełożonym służbowym wszystkich pracowników szkoły, przewodniczącym rady pedagogicznej. Sprawuję opiekę nad dziećmi i młodzieżą uczącą się w szkole. Największą zaletą mojej pracy jest możliwość kontaktu z uczniami i prowadzenia lekcji matematyki oraz osiągnięcia uczniów w tej dziedzinie. Trudności to konfliktowi rodzice, podważanie autorytetu nauczyciela*". (IDI NR 10)

Były samorządowiec, wiek 48 lat, wykształcenie wyższe, zamieszkujący powiat dąbrowski opowiada o swojej aktualnej aktywności: *Moja praca polega na doradztwie w prowadzeniu działalności gospodarczej, szkoleniu z zakresu BHP i Ppoż. oraz doradztwie w ubezpieczeniach na życie. Jak większość pracujących jestem do dyspozycji od godziny 6.30 rano. Mój dzień zasadniczych obowiązków to mniej więcej 9,5 godziny pracy*

i pozostała aktywność zawodowa w godzinach wieczornych. Do moich obowiązków należy nadzór nad inwestycjami i utrzymaniem ruchu w dużej spółce z branży produkcji przemysłowej prefabrykatów betonowych. To duży zakład zatrudniający ponad 1200 osób, posiadający zewnętrzne lokalizacje produkcyjne i działalność wydobywczą. Zapewnienie bezawaryjnej pracy zakładu i planowe prowadzenie inwestycji jest zajęciem ambitnym i bardzo czasochłonnym, wymagającym kontroli setek procesów. Do plusów takiej działalności należy zaliczyć ciągły trening intelektualny, organizacyjny, decyzyjność. Praca ta daje mi satysfakcję, ponieważ jest podsumowaniem mojej dotychczasowej aktywności zawodowej. Zdobyte w niej doświadczenie, jak i wrażliwość pozwalają z łatwością przewidywać pewne zachowania, konsekwencje, ułatwiają podejmowanie decyzji i wzięcie za nie odpowiedzialności. Minusem jest fakt, że pozostaje mi niewiele czasu na życie prywatne, ale przyznam, że dotychczasowa praca mnie nie rozpieszczała, więc nie jestem specjalnie tym rozgoryczony. Nie jestem malkontentem, więc nie dostrzegam w tzw. normalnym funkcjonowaniu zawodowym szczególnych trudności, a te, które się pojawiają, zwyczajnie rozwiązuję. Zespół, w którym pracuję, pozwala mi na efektywną współpracę i skuteczne działanie. Mam nadzieję, że oczekiwania, jakie są stawiane przed menedżerami zarządzającymi zespołem ludzi i kierującymi poważnymi zadaniami, są przez nas, a może ściślej mówiąc przeze mnie spełnione. (IDI NR 23)

Przytoczone wypowiedzi osób znaczących, reprezentujących różne instytucje i obszary życia społecznego mają na celu zobrazowanie odmienności respondentów i ich poglądów na poruszane tematy. Specyfika zadań, jakie na co dzień wykonują te i pozostałe osoby, z którymi przeprowadzono wywiady, pozwoliła na uzyskanie wartościowych opinii i spojrzenie na badaną problematykę z różnych perspektyw.

4.3. Ocena stanu zagrożenia bezpieczeństwa przez mieszkańców powiatu Dąbrowa Tarnowska

Bezpieczeństwo jest *pojęciem, z którego treścią człowiek wiąże swoje nadzieje i na tej podstawie buduje perspektywę własną i swoich najbliższych. Jest kategorią, która odnosi się do spraw globalnych, państwowych, lokalnych i osobistych, tworząc bądź ograniczając szanse dla każdego z tych wymiarów. Analizując problematykę bezpieczeństwa, należy wspomnieć o czynnikach, które od zarania wieków zagrażały człowiekowi i generowały poczucie strachu. Na początku były to głównie zagrożenia stwarzane przez przyrodę. Kataklizmy przyrodnicze, jak trzęsienia ziemi czy wybuchy wulkanów, wyniszczały duże rejony ziemi i nie było*

sposobów, żeby się im przeciwstawiać. Anomalie pogodowe powodowane przez wyniszczające upały i susze lub odwrotnie - powodzie i huragany lub wreszcie ostre mrozy. (...) I o ile (...) zagrożenia przyrodnicze potrafimy coraz lepiej opanowywać, to zagrożenia stwarzane przez ludzi stają się coraz groźniejsze i coraz powszechniejsze, wybijają się na czoło wszystkich zagrożeń. (...) I wreszcie sprawa subiektywnego poczucia zagrożenia. Nie jest ono jednoznacznie związane wyłącznie z rzeczywistym, istniejącym zagrożeniem. Można przecież czuć się bezpiecznie, gdy jest się zagrożonym i czuć zagrożenie, będąc bezpiecznym. Ta strona zagrożenia, jego subiektywne postrzeganie, związane z uwarunkowaniami psychicznymi i socjologicznymi, jest bardzo istotna z punktu widzenia zachowań jednostek.[490]

Istotną kwestią jest kategoryzowanie pojmowania bezpieczeństwa. Można przyjąć rozumienie bezpieczeństwa w znaczeniu szerszym i węższym. W znaczeniu węższym bezpieczeństwo to ochrona życia przed groźbami jego utraty, zaś w rozumieniu szerokim bezpieczeństwo to stabilność, porządek, spolegliwość, równoważność, pokój, niezawisłość. Zatem skoro w węższym znaczeniu bezpieczeństwo jest ochroną życia przed możliwością jego utraty, to oznacza, że pojęcie to wchodzi w zakres zainteresowania zarówno dziedzin zajmujących się obroną przed zagrożeniami płynącymi z wewnątrz, jak i ze strony ewentualnych przestępców. W szerokim rozumieniu bezpieczeństwo może być rozumiane jako możliwość przetrwania (przeżycia) jednostki w społeczeństwie oraz przetrwania całego społeczeństwa, a także rozwoju jednostki i społeczeństwa. W takim przypadku bezpieczeństwo zależne jest od stopnia rozwoju państwa, jego poziomu społeczno-ekonomicznego, kultury, a także poziomu nauk, zaawansowania technologii, posiadanych bogactw i zasobów naturalnych oraz degradacji środowiska naturalnego. Bezpieczeństwo może być także rozumiane jako zagadnienie społeczne. W takim przypadku pod uwagę brany jest wymiar antropocentryczny bezpieczeństwa. W skład tego pojęcia oprócz czynników militarno-politycznych, ekonomicznych, ekologicznych i demograficznych wchodzą także czynniki społeczne, środowiskowe, związane z otoczeniem społecznym, humanitarne, narodowościowe i kulturowe. Z punktu widzenia socjologicznego bezpieczeństwo to możliwość nie tylko egzystencji jednostki czy całego społeczeństwa, ale także możliwość przeżycia[491].

W trakcie badań prowadzonych w siedmiu gminach zapytano respondentów o ocenę swojego miejsca zamieszkania w aspekcie bezpieczeństwa. Jest to niewątpliwie ważna kwestia, ponieważ większość ludzi sporą część życia spędza w domu i jego okolicy. Zatem

[490]M. Dietrich, *Słowo…*, *op.cit.*, s. 3-4.
[491] E. Moczuk, *Społeczne…*, *op.cit.*, s. 39.

poziom bezpieczeństwa w tym obszarze wydaje się być niezwykle istotnym czynnikiem wpływającym na jakość życia. Wartości procentowe dotyczące oceny miejsca zamieszkania przedstawia tabela 4.10.

Tabela 4.10. Ocena miejsca zamieszkania mieszkańców powiatu dąbrowskiego pod względem bezpieczeństwa.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
Brak odpowiedzi	-	-	-	-	-	-	-	-
jest bardzo bezpiecznie	6,9%	8,3%	29,6%	10,8%	16,7%	11,1%	24,1%	**12,5%**
jest raczej bezpiecznie	79,9%	58,6%	42,0%	78,4%	75,0%	83,3%	72,4%	**69,3%**
jest raczej niebezpiecznie	9,3%	16,5%	16,0%	4,1%	5,6%	2,8%	-	**10,1%**
jest bardzo niebezpiecznie	0,5%	3,8%	3,7%	2,7%	-	-	-	**1,9%**
nie mam zdania	3,4%	12,8%	8,6%	4,1%	2,8%	2,8%	3,4%	**6,2%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[492]

Na podstawie danych uzyskanych z poszczególnych gmin można wnioskować, że większość – 69,3% respondentów dobrze ocenia poziom bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania, a 12,5% bardzo dobrze. Negatywną oceną wystawiło10,1% respondentów twierdząc, że jest raczej niebezpiecznie. Z kolei 1,9% osób uznało, że jest bardzo niebezpiecznie. Spośród wszystkich respondentów 6,2% nie udzieliło kategorycznej odpowiedzi. Dane z poszczególnych gmin wskazują, że najbezpieczniej czują się mieszkańcy gminy Gręboszów – 83,3% i Dąbrowy Tarnowskiej – 79,9% ankietowanych. Z kolei najwięcej negatywnych opinii, twierdząc, że „jest raczej niebezpiecznie", wystawiły osoby z gmin Szczucin – 16,5% i Olesno – 16,0%. W gminach tych odnotowano również największy odsetek odpowiedzi na wariant pytania „jest bardzo niebezpiecznie". Wartości wyniosły odpowiednio 3,8% oraz 3,7%. Z perspektywy prowadzonych badań zadowalający jest fakt, że wszyscy respondenci odpowiedzieli na zadane pytanie, nawet jeżeli ich niewielki odsetek w tej kwestii nie miał zdania.

[492] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 86,06072926, prawdopodobieństwo rozkładu = 6,40384E-09, liczba stopni swobody = 24,współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,391154027.

Postrzeganie miejsca zamieszkania pod względem bezpieczeństwa zależy również od płci. Tabela 4.11. przedstawia dane w tym aspekcie.

Tabela 4.11. Ocena miejsca zamieszkania pod względem bezpieczeństwa respondentów powiatu dąbrowskiego w podziale ze względu na płeć.

Ocena miejsca zamieszkania pod względem bezpieczeństwa	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	-	-
jest bardzo bezpiecznie	-	9,9%	15,1%	12,5%
jest raczej bezpiecznie	-	70,5%	68,0%	69,3%
jest raczej niebezpiecznie	-	11,3%	8,9%	10,1%
jest bardzo niebezpiecznie	-	2,3%	1,4%	1,9%
nie mam zdania	-	6,0%	6,5%	6,2%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[493]

Z umieszczonych w tabeli danych wynika, że mężczyźni nieznacznie wyżej oceniają miejsce zamieszkania. Spośród nich 15,1% uważa, że jest bardzo bezpiecznie, a 68,0% wskazało na odpowiedź „jest raczej bezpiecznie". Pozytywną ocenę, twierdząc, że jest bardzo bezpiecznie, wystawiło 9,9% kobiet, a 70,5% zaznaczyło wariant odpowiedzi „jest raczej bezpiecznie". Wśród zaznaczonych odpowiedzi negatywnie do poziomu bezpieczeństwa odniosło się 13,6% kobiet, z czego 11,3% uznało, że jest raczej niebezpiecznie. 2,3% kobiet odpowiedziało, że jest bardzo niebezpiecznie. Odpowiedzi ankietowanych mężczyzn w niewielkim stopniu odbiegają od tych, których udzieliły kobiety. Spośród ankietowanych respondentów płci męskiej 8,9% z nich odpowiedziało, że jest raczej niebezpiecznie, a 1,4% zaznaczyło odpowiedź „jest bardzo niebezpiecznie".

Odpowiedzi „nie mam zdania" udzieliło 6,0% kobiet oraz 6,1% mężczyzn. Nie stwierdzono przypadku braku odpowiedzi.

Respondentów dwóch przedziałów wiekowych zapytano o ocenę miejsca zamieszkania w kontekście bezpieczeństwa. Wartości procentowe dotyczące tej kwestii prezentuje tabela 4.12.

[493] Test niezależności χ^2: wartość statystyki $\chi^2 = 4{,}905610185$, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,297120315, liczba stopni swobody = 4, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,113116001.

Tabela 4.12. Ocena miejsca zamieszkania pod względem bezpieczeństwa w rozbiciu na wiek.

Ocena miejsca zamieszkania pod względem bezpieczeństwa	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	-	-
jest bardzo bezpiecznie	-	14,9%	11,4%	12,5%
jest raczej bezpiecznie	-	70,7%	68,7%	69,3%
jest raczej niebezpiecznie	-	9,4%	10,4%	10,1%
jest bardzo niebezpiecznie	-	1,7%	1,9%	1,9%
nie mam zdania	-	3,3%	7,5%	6,2%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[494]

Wartości przedstawione w tabeli wskazują, że bardziej pozytywny stosunek do oceny miejsca zamieszkania wyrażają respondenci w przedziale wiekowym 18 – 34 lata. 14,9% osób w tym przedziale uznało, że jest bardzo bezpiecznie. Jednak zdecydowana większość spośród nich – 70,7% oceniła miejsce zamieszkania jako raczej bezpieczne. W 9,4% przypadków respondenci tej grupy określili miejsce zamieszkania jako raczej niebezpieczne, a 1,7% jako bardzo niebezpieczne. Brak zdania w tej kwestii wyraziło 3,3% respondentów Dane odnoszące się do respondentów w przedziale wiekowym 34 i więcej lat są zbliżone do drugiego z przedziałów. Wśród nich 11,4% dokonało pozytywnej oceny, odpowiadając, że jest bardzo bezpiecznie. Spora grupa, stanowiąca odsetek 68,7 % zaznaczyła wariant – jest raczej bezpiecznie. Niewielki procent – 1,9% respondentów w tym przedziale wiekowym stwierdziło, że jest bardzo niebezpiecznie lub że jest raczej niebezpiecznie – 10,4%. Spośród ankietowanych tej grupy wiekowej, 7,5% dokonało wyboru odpowiedzi „nie mam zdania".

Wykres 4.2. obrazuje ocenę miejsca zamieszkania w powiecie Dąbrowa Tarnowska, w rozbiciu na wartości procentowe.

[494] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 18,00545574, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,001231072, liczba stopni swobody = 4,współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,214374614.

Wykres 4.2. Ocena miejsca zamieszkania pod względem bezpieczeństwa.

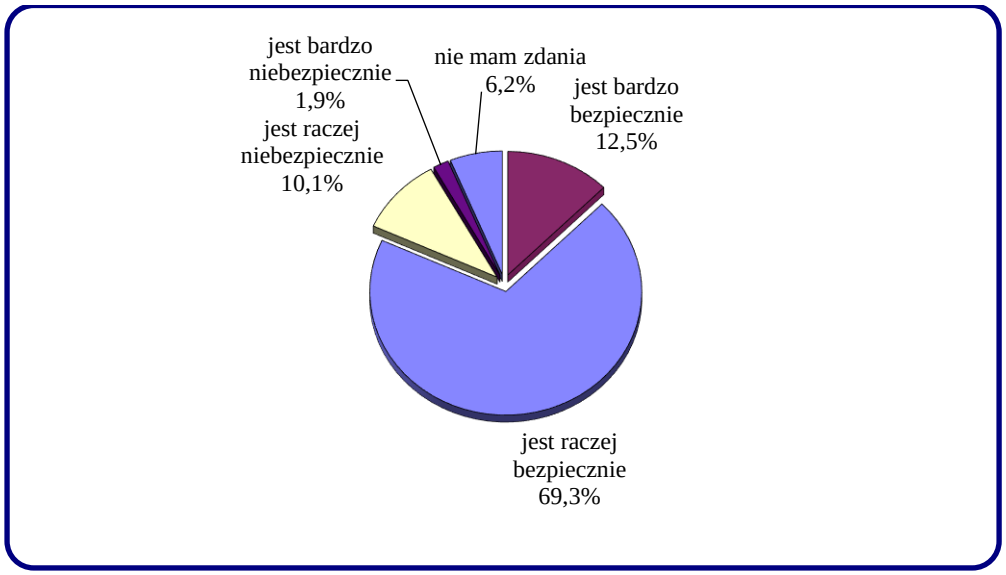

Źródło: Opracowanie własne

W kontekście oceny miejsca zamieszkania ankietowani wyraźnie określili swoje preferencje, twierdząc, że jest raczej bezpiecznie – 69,3% oraz bardzo bezpiecznie – 12,5%. Biorąc pod uwagę całą badaną zbiorowość, negatywne opinie stanowią stosunkowo niewielki odsetek, bowiem jest to populacja licząca 12%, z czego 10,1% uznało, że jest raczej niebezpiecznie, a 1,9% określiło ten stan jako bardzo niebezpieczny. Wśród całej zbiorowości 6,2% respondentów nie miało zdania.

Można zatem przyjąć, że ocena miejsca zamieszkania w powiecie Dąbrowa Tarnowska w opiniach mieszkańców powiatu jest wysoka. Bardziej wnikliwe podejście w tym kontekście prezentują badania jakościowe. W przeprowadzonych wywiadach respondenci (IDI) mieli możliwość szczegółowego wypowiedzenia się w tym zakresie. Na pytanie: „Czy Pana zdaniem miejsce i czas zamieszkania na terenie objętym badaniami ma wpływ na postrzeganie bezpieczeństwa przez innych?" jeden z nich udzielił następującej odpowiedzi:

Według mojej oceny, stali mieszkańcy mają silniejsze poczucie bezpieczeństwa, zwłaszcza ci, którzy zamieszkują na terenach mniej rozproszonych. Mając sąsiadów w pobliżu, mogą liczyć na wsparcie z ich strony, np. pilnowanie posesji, telefon w razie zagrożenia, wymiana informacji o niepokojących sytuacjach podczas luźnych rozmów czy też pomoc w razie zaistnienia katastrofy naturalnej. Z punktu widzenia posiadania w obszarze zamieszkania placówek odpowiedzialnych za szeroko rozumiane bezpieczeństwo z małymi wyjątkami mieszkańcy mają ku temu powody, żeby czuć się bezpiecznie. Warunki są spełnione, mamy

służby: Komisariat Policji, Ochotniczą Straż Pożarną, Mobilny Zespół Ratownictwa Medycznego istniejący od 2011 roku, którego powołanie na naszym terenie należy uznać za duży sukces gminy. W istocie nie posiadamy szpitala, który znajduje się w oddalonej o 18 km Dąbrowie Tarnowskiej, ale jest ośrodek zdrowia zabezpieczający bieżące potrzeby mieszkańców. To co w sposób istotny wpływa na poczucie bezpieczeństwa, to zamieszkiwanie na terenach zagrożonych powodziami i podtopieniami. Niestety, gmina boryka się w tym zakresie z problemem braku pełnego zabezpieczenia powodziowego. To z pewnością wymaga podjęcia działań naprawczych, ale nie tylko ze strony gminy, lecz również powiatu oraz województwa. (IDI NR 2)

Wypowiedź innego respondenta z doświadczeniem samorządowym ma bardziej lakoniczny, ale podobny charakter. Jego zdaniem: *Mieszkańcy czują się bezpieczniej na terenie bardziej zurbanizowanym. Położenie geograficzne gminy w dorzeczu rzek Dunajca i Wisły ma wpływ na bezpieczeństwo. Przy ulewnych deszczach i wzroście poziomu wody da się odczuć stres i obawy mieszkańców, zwłaszcza o własny dobytek.* (IDI NR4)

Kolejny rozmówca uważa, że *miejsce zamieszkania ma znaczenie. Bliskość drogi, cieków wodnych, kompleksów leśnych – każdy z mieszkańców ma inną sferę zagrożeń. Cieki, regulacja rzek, poprawa wałów – ludzie mówią o tym na zebraniach wiejskich. W mojej ocenie czas zamieszkiwania ma mniejsze znaczenie niż miejsce*. (IDI NR 7)

Inne podejście do tematyki czasu i miejsca zamieszkania prezentuje jeden z proboszczów w powiecie dąbrowskim: *Zauważyłem, że dla niektórych osób nie ma większego znaczenia, czy mieszkają w pobliżu wału przeciwpowodziowego czy w centrum miejscowości (….). Problem zaczyna się wtedy, gdy uszkodzeniu ulegną wały przeciwpowodziowe, wtedy zmienia się optyka na sprawy. Czas ma znaczenie. Ludzie, którzy zamieszkują na tym terenie już jakiś czas i przeżyli „swoje", są odporni na straszenie i wprowadzanie paniki. Spora grupa dobrze czuje się w miejscu, które zamieszkuje i nie opuściłaby go w żadnej sytuacji. Na punkt widzenia ludzi młodych ma wpływ zmiana struktury gospodarstw. Ludzie młodzi nie chcą pracować w gospodarstwach indywidualnych odziedziczonych po swoich przodkach, ponieważ jest to nieopłacalne. Wyjeżdżają zatem za zarobkiem do innych miast lub za granicę. Na przestrzeni ostatnich lat zauważam, że osoby pochodzące spoza powiatu Dąbrowa Tarnowska kupują opuszczone domy, co może świadczyć o tym, że nie mają obaw związanych z tym terenem.* (IDI NR 6)

Innego rodzaju spostrzeżeniami podzieliła się kolejna respondentka. Według jej opinii: *każdy obszar ma swoją specyfikę. Zdarzenia z przeszłości, które zaistniały na określonym terenie mają wpływ na świadomość społeczną. Czas zamieszkiwania również*

kształtuje poczucie bezpieczeństwa społeczności. Osoby mieszkające od urodzenia w powiecie posiadają większą wiedzę o zagrożeniach zaistniałych tutaj na przestrzeni lat od przybyszów mieszkających krócej. W moim odczuciu (i mówię to jako rodowita mieszkanka Dąbrowy Tarnowskiej) powiat dąbrowski jest raczej kojarzony ze spokojnym miejscem. (IDI NR 13)

Jeden z dyrektorów szkół z terenu powiatu wyraził z kolei następującą opinię: *Powiśle Dąbrowskie jest raczej bezpiecznym miejscem. Wysoko oceniam służby mundurowe, przestępczość jest mniej dokuczliwa w porównaniu do przeszłości. Odpowiadając jednak konkretnie na pytanie, myślę, że ludziom przyjezdnym jest łatwiej zauważyć pewne problemy i funkcjonujące mechanizmy niż osobom zamieszkałym w lokalnym środowisku przez dłuższy czas. Swoją opinię wyrażam w oparciu o doświadczenia.* W dalszej części mówi: *Mieszkam na peryferiach i w związku z tym nie mam bezpośrednio wiedzy, co się dzieje w centrum miasta w newralgicznych porach. Docierają do mnie sygnały dotyczące pewnych negatywnych sytuacji mogących stanowić zagrożenie. Sądzę, że tam, gdzie usytuowane są lokale nocne, punkty z alkoholem, park miejski może być mniej bezpiecznie. Reasumując, czas i miejsce ma wpływ na postrzeganie bezpieczeństwa przez mieszkańców*. (IDI NR 19)

Przedstawiciel grup dyspozycyjnych tak oto postrzega omawiany problem: *Miejsce zamieszkania i czas naszej ziemskiej egzystencji zawsze determinują określone od nas niezależne okoliczności i związane z nimi zagrożenia. To, czy jesteśmy bezpieczni, zależy od wielu czynników, chociażby od zagrożeń naturalnych, dla przykładu zamieszkanie w okolicy rzeki może powodować zagrożenie powodziowe (ale rzeka była tu przed nami), zagrożenia ekologiczne spowodowane decyzją o lokalizacji np. szkodliwego profilu produkcji przemysłowej przed laty, i temu podobne.* (IDI NR 23)

Nieco inny pogląd na problematykę wyraziła respondentka na co dzień zarządzająca instytucją podległą urzędowi miasta. Na podobnie sformułowane pytanie, odpowiedziała: *Tak, ma znaczenie. W mojej ocenie poczucie bezpieczeństwa na osiedlach jest większe. Wpływ na ten stan rzeczy ma gęstość zabudowań, jak i system monitoringu. Sporym atutem są zaprzyjaźnieni sąsiedzi, którzy niejednokrotnie wykazują się czujnością pod nieobecność domowników. Na terenach rozproszonych sytuacja ma się gorzej. Istnieje tam większa anonimowość. W mojej ocenie, czas zamieszkiwania nie ma większego znaczenia i wpływu na postrzeganie bezpieczeństwa*. (IDI NR 28)

Większość osób jest zgodna co do tego, że miejsce ma istotne znaczenie w procesie kształtowania poczucia bezpieczeństwa. Zamieszkiwanie na terenie bardziej zurbanizowanym, w sąsiedztwie innych osób, w miejscach z zainstalowanym systemem

monitoringu, a także bliskim dostępem do placówek odpowiedzialnych za szeroko rozumiane bezpieczeństwo ma pozytywny wpływ na odczucia mieszkańców.

Negatywnym czynnikiem, osłabiającym poczucie bezpieczeństwa jest zamieszkiwanie w pobliżu terenów zagrożonych występowaniem katastrof naturalnych i ekologicznych. Wśród opinii respondentów dominował pogląd, że to powodzie i podtopienia są powodem największych obaw mieszkańców badanego terenu. Bliskie położenie lokali nocnych, punktów sprzedaży alkoholu, parku miejskiego, jak również lokalizacja w obrębie domostw składu szkodliwego profilu produkcji przemysłowej negatywnie wpływa na stan pewności i spokoju mieszkańców.

W kwestii wpływu czasu opinie są odmienne. Część osób uważa, że czas zamieszkiwania ma niewielkie lub żadne znaczenie. W ocenie kilku respondentów czas kształtuje poczucie bezpieczeństwa, bowiem ludzie, którzy zamieszkują na terenie powiatu od urodzenia lub dłuższy okres, posiadają doświadczenie i wiedzę o występujących w przeszłości zagrożeniach, co wpływa na ich gotowość do dalszej egzystencji w danym miejscu w razie wystąpienia takich sytuacji. Według jednego z respondentów, osoby przyjezdne łatwiej dostrzegają pewne problemy i funkcjonujące mechanizmy niż osoby zamieszkałe w lokalnym środowisku przez dłuższy czas.

Opinie osób znaczących w dużym stopniu potwierdziły, że znaczenie miejsca zamieszkania w aspekcie postrzegania bezpieczeństwa jest bardzo istotne. Według respondentów, nieco inny wymiar – mniejszy ma czas zamieszkiwania.

Ważnym czynnikiem w procesie postrzegania bezpieczeństwa w społeczności lokalnej są źródła, z jakich jej mieszkańcy czerpią wiedzę o przestępstwach i zagrożeniach przyrodniczych. Dane opisujące źródła wiedzy z podziałem na gminy powiatu dąbrowskiego przedstawia tabela nr 4.13.

Tabela 4.13. Źródła wiedzy mieszkańców powiatu dąbrowskiego o przestępstwach i zagrożeniach przyrodniczych, podział na gminy powiatu dąbrowskiego.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
Brak odpowiedzi	-	-	-	-	-	-	-	-
z relacji znajomych i najbliższych	63,2%	68,4%	40,7%	63,5%	41,7%	44,4%	48,3%	**58,2%**
z informacji policyjnych	17,2%	12,0%	28,4%	16,2%	5,6%	33,3%	6,9%	**17,2%**

z radia	39,7%	35,3%	56,8%	44,6%	33,3%	58,3%	34,5%	**42,2%**
z gazet	19,6%	21,1%	42,0%	21,6%	5,6%	47,2%	10,3%	**23,6%**
z telewizji	58,3%	57,1%	49,4%	55,4%	66,7%	86,1%	51,7%	**58,3%**
z Internetu	76,0%	75,2%	61,7%	82,4%	72,2%	75,0%	65,5%	**73,9%**
z własnych doświadczeń	10,8%	15,8%	16,0%	18,9%	19,4%	25,0%	20,7%	**15,5%**
ze spotkań z policją	5,4%	-	6,2%	6,8%	5,6%	-	3,4%	**4,0%**
z innych źródeł	0,5%	-	-	2,7%	-	-	-	**0,5%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Z przedstawionych danych wynika, że najczęściej wskazywanym źródłem wiedzy jest Internet – 73,9%, telewizja – 58,3%, a także relacja znajomych i najbliższych – 58,2%. Nieco mniej respondentów czerpie informacje z radia – 42,2%, gazet – 23,6% i informacji policyjnych – 17,2%. Własne doświadczenia okazały się źródłem dla 15,5%, natomiast spotkania z policją jedynie dla 4,0% respondentów. Tylko 0,5% ankietowanych wymieniło inne źródła. W poszczególnych gminach dominującym źródłem jest Internet, z wyjątkiem gminy Gręboszów, gdzie respondenci w 86,1% wskazali telewizję. Kolejnym najczęściej wymienianym źródłem jest relacja znajomych i najbliższych. Dotyczy to wszystkich gmin z wyłączeniem mieszkańców wspomnianego Gręboszowa, gminy Olesno, gdzie jako drugie źródło wskazano radio – 56,8 %, Mędrzechowa i Bolesławia, w których to na drugim miejscu zaznaczono telewizję, odpowiednio – 66,7% i 51,7%. Relacja znajomych i najbliższych to najczęściej wymieniane źródło w gminie Szczucin – 68,4% i Dąbrowa Tarnowska – 63,2%. Wiedza z radia – 58,3 %, gazet – 47,2% i informacji policyjnych – 33,3% przeważa w gminie Gręboszów. Własne doświadczenia najczęściej zaznaczano w gminie Mędrzechów – 25% i Bolesław – 20,7%. Na spotkania z policją wskazano w pięciu gminach, najczęściej w Radgoszczy – 6,8% i Oleśnie – 6,2%. Z kolei w gminie Szczucin i Mędrzechów nie odnotowano żadnej odpowiedzi z tego zakresu. Wiedzę pochodzącą z innych źródeł(z pracy, alert sms, alert RCB, obserwacji i doświadczeń), wskazano jedynie w dwóch gminach, tj. Radgoszcz – 2,7% oraz Dąbrowa Tarnowska – 0,5%.

Najbardziej preferowane źródła wiedzy o przestępstwach i zagrożeniach na terenie powiatu Dąbrowa Tarnowska obrazuje wykres 4.3.

Wykres 4.3. Źródła wiedzy mieszkańców powiatu dąbrowskiego o przestępstwach i zagrożeniach przyrodniczych.

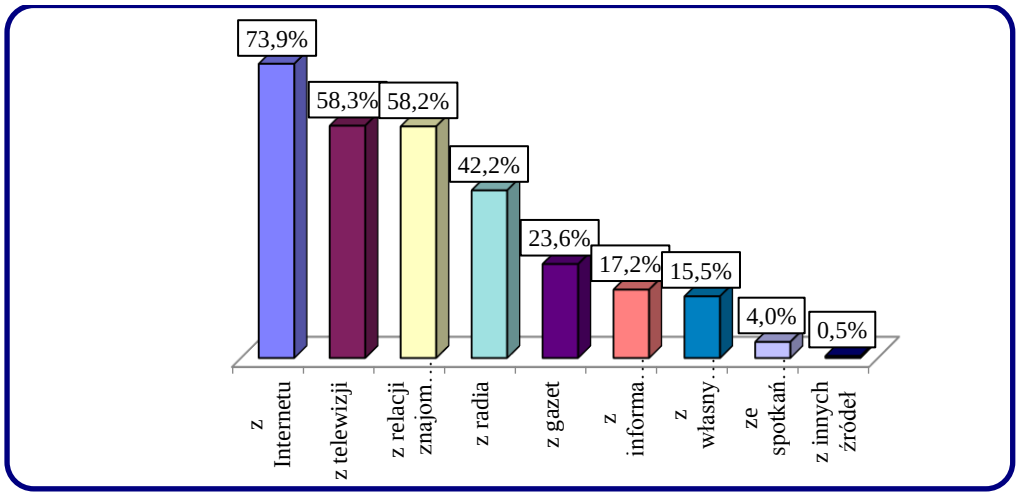

Źródło: Opracowanie własne

Zdecydowana większość respondentów wskazała jako główne źródło Internet – 73,9%. Telewizja oraz relacja znajomych i najbliższych znalazły oparcie w wypowiedziach niemalże tej samej liczby ankietowanych. Wartości w tej kwestii wyniosły odpowiednio - 58,3% i 58,2%. W dalszej kolejności respondenci wymieniali relacje z radia – 42,2% oraz wiedzę pochodzącą z gazet – 23,6%. Wśród kolejnych możliwych źródeł mieszkańcy powiatu dąbrowskiego wskazali wiedzę z informacji policyjnych – 17,2% oraz własnych doświadczeń – 15,5%. Na wariant: „spotkania z policją" i „inne źródła", zdecydowało się odpowiednio 4,0% oraz 0,5% respondentów.

Płeć i wiek respondentów to zmienne, które mogą wpływać na postrzeganie źródeł wiedzy o przestępstwach i zagrożeniach. Tabela 4.14 przedstawia odpowiedzi mieszkańców w kontekście omawianej problematyki w rozbiciu na ich płeć.

Tabela 4.14. Źródła wiedzy mieszkańców powiatu dąbrowskiego o przestępstwach i zagrożeniach przyrodniczych, podział ze względu na płeć.

Źródła wiedzy o przestępstwach i zagrożeniach przyrodniczych (np. katastrofach naturalnych)	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	-	-
z relacji znajomych i najbliższych	-	63,6%	52,6%	58,2%
z informacji policyjnych	-	16,6%	17,9%	17,2%
z radia	-	43,4%	40,9%	42,2%
z gazet	-	22,2%	25,1%	23,6%

z telewizji	-	62,3%	54,3%	58,3%
z Internetu	-	76,2%	71,5%	73,9%
z własnych doświadczeń	-	14,9%	16,2%	15,5%
ze spotkań z policją	-	4,0%	4,1%	4,0%
z innych źródeł	-	0,7%	0,3%	0,5%
Razem	**-**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Wśród respondentów obu płci najbardziej popularnym źródłem okazał się Internet. W przypadku kobiet wartość określona to – 76,2%, a wśród mężczyzn – 71,5%. Na relacje znajomych i najbliższych wskazało 63,6% kobiet oraz 52,6% mężczyzn. Telewizję jako źródło zaznaczyło 62,3% kobiet i 54,3% mężczyzn. Stosunkowo popularnym źródłem wiedzy okazało się radio. Na ten rodzaj źródła wskazało 43,4% kobiet i 40,9% mężczyzn. Czerpanie wiedzy z gazet to domena mężczyzn – 25,1% przy współczynniku 22,2% odpowiedzi wskazanych przez kobiety. Informacje policyjne nieznacznie przeważały w odpowiedziach mężczyzn – 17,9%. Wartość dotycząca kobiet w tym wariancie to 16,6%. Również własne doświadczenia okazały się nieznacznie wyżej sklasyfikowane u mężczyzn – 16,2% w odniesieniu do kobiet – 14,9%. Niemal identyczne wartości odnoszą się do źródła wiedzy ze spotkań z policją. Wartość wskazana przez mężczyzn kształtuje się na poziomie 4,1%, a przez kobiety 4,0%. Z innych źródeł wiedzę czerpie 0,7% kobiet oraz 0,3% mężczyzn.

Przystępując do analizy omawianej tematyki, wykorzystano dane z odpowiedziami respondentów w przedziałach wiekowych 18 – 34 lata oraz 35 i więcej lat. Strukturę procentową źródeł wiedzy o przestępstwach i zagrożeniach przyrodniczych z podziałem na grupy wiekowe przedstawia tabela 4.15.

Tabela 4.15. Źródła wiedzy mieszkańców powiatu dąbrowskiego o przestępstwach i zagrożeniach przyrodniczych, podział ze względu na wiek.

Źródła wiedzy o przestępstwach i zagrożeniach przyrodniczych (np. katastrofach naturalnych)	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	-	-
z relacji znajomych i najbliższych	-	59,1%	57,8%	58,2%
z informacji policyjnych	-	18,2%	16,7%	17,2%
z radia	-	43,1%	41,7%	42,2%
z gazet	-	24,3%	23,3%	23,6%
z telewizji	-	62,4%	56,6%	58,3%
z Internetu	-	83,4%	69,7%	73,9%

z własnych doświadczeń	-	12,2%	17,0%	15,5%
ze spotkań z policją	-	2,2%	4,9%	4,0%
z innych źródeł	-	-	0,7%	0,5%
Razem	**-**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Jak wynika z powyższej tabeli, w obu przedziałach wiekowych najbardziej popularnym źródłem zdobywania wiedzy o przestępstwach i zagrożeniach jest Internet – 73,9%. W grupie wiekowej 18 – 34 aż 83,4% ankietowanych traktuje Internet jako podstawowe źródło informacji w tej tematyce. W przedziale osób w wieku 35 i więcej wartość ta stanowi 69,7%. 62,4% osób w wieku 18 – 34 wskazało telewizję jako źródło informacji, a 59,1% taką wiedzę czerpie z relacji znajomych i najbliższych. W przedziale 35 i więcej wartości te przedstawiają się kolejno na poziomie 56,6% i 57,8%. Z radia i gazet pozyskuje wiedzę 43,1% oraz 24,3% ankietowanych w przedziale 18 – 34. W drugim z przedziałów wiekowych wartości te wyniosły odpowiednio 41,7% i 23,3%. W przedziale wiekowym 18 – 34 informacje policyjne stanowią źródło wiedzy dla 18,2% respondentów, przy wartości 16,7% w drugiej grupie wiekowej. W kwestii zdobywania wiedzy na bazie własnych doświadczeń dominują respondenci w przedziale wiekowym 35 i więcej lat, z których 17% wybrało ten wariant odpowiedzi. Wartość 12,2% odnosi się do ankietowanych w przedziale 18 – 34.Według danych, spotkania z policją są źródłem wiedzy dla 4,9% osób w przedziale wiekowym 35 lat i więcej przy 2,2% wskazaniu przez osoby w drugiej grupie wiekowej. Wiedzę z innych źródeł zadeklarowały jedynie osoby w grupie 35 i więcej lat. Odsetek ten wyniósł 0,7%.

W trakcie badań mieszkańcy powiatu dąbrowskiego zostali poproszeni o wyrażenie opinii dotyczącej najbardziej dotkliwych problemów, z którymi spotykają się w miejscu swojego zamieszkania.

Wśród określonych problemów wyszczególniono: hałaśliwych sąsiadów, agresywnych nieletnich, nietrzeźwych, osoby będące pod działaniem narkotyków, dopalaczy lub podobnie działających substancji, kradzieże, kradzieże z włamaniem, napady i rozboje, wandalizm, prostytucję, przemoc domową, pożary w wyniku podpaleń oraz powodzie. Ocenę problemu hałaśliwych sąsiadów przez ankietowanych w poszczególnych gminach powiatu przedstawia tabela 4.16.

Tabela 4.16. Problem hałaśliwych sąsiadów, podział na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
Brak odpowiedzi	-	-	-	-	-	-	-	-
tak, stanowią problem	18,6%	20,3%	42,0%	6,8%	13,9%	8,3%	3,4%	**19,1%**
nie uważa tego za problem	81,4%	79,7%	58,0%	93,2%	86,1%	91,7%	96,6%	**80,9%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Dla większości ankietowanych – 80,9%, hałaśliwi sąsiedzi nie stanowią problemu. Odmienną opinię wyraziło 19,1% osób z terenu powiatu dąbrowskiego, dla których jest to kłopot. W poszczególnych gminach ankietowani wyraźnie opowiedzieli się za wariantem odpowiedzi, wskazującym, że nie jest to problem. Najwyższą wartość – 96,6% odnotowano w gminie Bolesław, z kolei najniższą – 58,0% w gminie Olesno. Problem hałaśliwych sąsiadów okazał się najbardziej dotkliwy dla mieszkańców gmin: Olesno – 42% i Dąbrowa Tarnowska – 18,6%. Nie stwierdzono przypadku braku odpowiedzi.

Problematykę hałaśliwych sąsiadów w ocenie ankietowanych powiatu dąbrowskiego według podziału na płeć przedstawia tabela 4.17.

Tabela 4.17. Problem hałaśliwych sąsiadów, podział ze względu na płeć.

Czy w najbliższej okolicy zamieszkania problem stanowią „hałaśliwi sąsiedzi”?	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	-	-
tak, stanowią problem	-	16,9%	21,3%	19,1%
nie uważa tego za problem	-	83,1%	78,7%	80,9%
Razem	**-**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[495]

[495] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 1,875728001, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,170820484, liczba stopni swobody = 1,współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,079412123.

Spośród ankietowanych 83,1% kobiet oraz 78,7% mężczyzn nie uznało wskazanej problematyki jako istotnej, co stanowi 80,9% badanej populacji. Dla 16,9% kobiet i 21,3% mężczyzn wskazana kwestia została określona jako problem. W skali całej populacji wartość ta wyniosła 19,1%.

Wartości procentowe dotyczące wskazanej problematyki z podziałem ze względu na wiek respondentów przedstawia tabela 4.18.

Tabela 4.18. Problem hałaśliwych sąsiadów, podział ze względu na wiek.

Czy w najbliższej okolicy zamieszkania problem stanowią „hałaśliwi sąsiedzi”?	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	-	-
tak, stanowią problem	-	18,2%	19,4%	19,1%
nie uważa tego za problem	-	81,8%	80,6%	80,9%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[496]

W podziale na kategorie wiekowe dominuje pogląd, że hałaśliwi sąsiedzi nie stanowią problemu. Na ten wariant zdecydowało się 81,8% osób w przedziale 18 – 34 oraz 80,6% w grupie wiekowej 35 i więcej lat. Dla 19,4% ankietowanych w grupie 35 i więcej hałaśliwi sąsiedzi stanowią problem przy 18,2% w przedziale 18 – 34 lata. Zbliżone wartości odnotowano przy wariancie określonym jako „problem”.

Uzyskane dane wskazują, że kwestia hałaśliwych sąsiadów dla zdecydowanej większości nie stanowi problemu, zarówno w poszczególnych gminach, jak i w podziale na płeć oraz kategorie wiekowe.

O tym, że przestępczość ewaluuje, nie trzeba chyba nikogo specjalnie przekonywać. W obszary działania przestępczego zarezerwowane kiedyś dla dorosłych wchodzą coraz częściej osoby nieletnie. Dlatego wśród wariantów pytań zadanych ankietowanym znalazła się też problematyka nieletnich. Tabela 4.19. zawiera dane z poszczególnych gmin w powiecie dąbrowskim, dotyczące agresywnych nieletnich.

[496] Test niezależności χ^2: wartość statystyki $\chi^2 = 0{,}114568111$, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,735002164, liczba stopni swobody = 1, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,019655205.

Tabela 4.19. Problem agresywnych nieletnich, podział na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
Brak odpowiedzi	-	-	-	-	-	-	-	-
tak, stanowią problem	42,6%	41,4%	44,4%	24,3%	13,9%	5,6%	17,2%	**35,1%**
nie uważa tego za problem	57,4%	58,6%	55,6%	75,7%	86,1%	94,4%	82,8%	**64,9%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[497]

Większość ankietowanych – 64,9% w skali całego powiatu nie postrzega kwestii agresywnych nieletnich w kategoriach problemu. Z kolei 35,1% osób badanej populacji jest odmiennego zdania. W gminach: Gręboszów, Mędrzechów i Bolesław respondenci zdecydowanie opowiedzieli się za wariantem odpowiedzi, nieuznającym tej problematyki jako istotnej. Wartości te wyniosły kolejno: 94,4%, 86,1% i 82,8%. Najwięcej odpowiedzi określających agresywnych nieletnich jako problem odnotowano w gminach: Olesno 44,4%, Dąbrowa Tarnowska 42,6% i Szczucin 41,4%.

Analogiczną analizę przeprowadzono w oparciu o płeć respondentów. Tabela 4.20. prezentuje dane dotyczące agresywnych nieletnich w najbliższej okolicy zamieszkania w podziale na płeć.

Tabela 4.20. Problem agresywnych nieletnich, podział ze względu na płeć.

Czy w najbliższej okolicy zamieszkania problem stanowią „agresywni nieletni”?	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	-	-
tak, stanowią problem	-	38,4%	31,6%	35,1%
nie uważa tego za problem	-	61,6%	68,4%	64,9%
Razem	**-**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[498]

Zaprezentowane dane wskazują, że problematyka agresywnych nieletnich w najbliższej okolicy jest odbierana w kategorii problemu częściej przez kobiety niż przez

[497] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 39,23759743, prawdopodobieństwo rozkładu = 6,42956E-07, liczba stopni swobody = 6, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,305122547.
[498] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 3,005178652, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,082998827, liczba stopni swobody =1, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,100421136.

mężczyzn. 38,4% kobiet uznało ten aspekt za problem. Wśród mężczyzn wartość ta przedstawia się na poziomie 31,6%. Agresywni nieletni nie stanowią problemu dla 61,6% kobiet i 68,4% mężczyzn.

Kwestię postrzegania agresywnych nieletnich w najbliższej okolicy zbadano wśród ankietowanych w dwóch przedziałach wiekowych. Dane te prezentuje tabela 4.21.

Tabela 4.21. Problem agresywnych nieletnich, podział ze względu na wiek.

Czy w najbliższej okolicy zamieszkania problem stanowią „agresywni nieletni”?	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	-	-
tak, stanowią problem	-	36,5%	34,5%	35,1%
nie uważa tego za problem	-	63,5%	65,5%	64,9%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[499]

Dla większości badanych osób w poszczególnych przedziałach wiekowych agresywni nieletni nie stanowią problemu. W tym kontekście odnotowano zbliżone wartości w przedziale 18 – 34, tj. 63,5%, a wśród osób w wieku 35 i więcej lat 65,5%. W opiniach mieszkańców w przedziale wiekowym 18 – 34 lata poruszana kwestia jest postrzegana jako problem dla 36,5% ankietowanych. W grupie wiekowej 35 i więcej lat wartość ta wyniosła 34,5%.

Ankietowanym zadano również pytanie: „Czy w najbliższej okolicy zamieszkania problem stanowią „nietrzeźwe osoby”? Tabela 4.22. przedstawia zestawienia udzielonych odpowiedzi w obszarze tej problematyki.

Tabela 4.22. Problem nietrzeźwych osób, podział na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
brak odpowiedzi	-	-	-	-	-	-	-	-
tak, stanowią problem	58,3%	60,2%	56,8%	56,8%	47,2%	25,0%	37,9%	**54,6%**

[499] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 =0,220458767, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,638690583, liczba stopni swobody = 1,współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,027262811.

nie uważa tego za problem	41,7%	39,8%	43,2%	43,2%	52,8%	75,0%	62,1%	**45,4%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[500]

Dane przedstawione w tabeli wskazują, że dla 54,6% mieszkańców powiatu dąbrowskiego nietrzeźwe osoby stanowią problem. Inne zdanie wyraziło 45,4% ankietowanych. W poszczególnych gminach najwyższe wartości świadczące o problemie tego zjawiska odnotowano w gminach: Szczucin 60,0%, Dąbrowa Tarnowska 58,3%, Olesno i Radgoszcz po 56,8%. Według ankietowanych, w gminach Gręboszów i Bolesław kwestia nietrzeźwych osób stanowi najmniejszy problem. Wartości dla tych gmin przedstawiają się odpowiednio – 75% i 62,1%.

Podobną analizę przeprowadzono dla uzyskanych odpowiedzi, z uwzględnieniem płci respondentów.

Wartości procentowe dotyczące nietrzeźwych osób, w podziale na płeć mieszkańców powiatu Dabrowa Tarnowska uwzględnia tabela 4.23.

Tabela 4.23. Problem nietrzeźwych osób, podział ze względu na płeć.

Czy w najbliższej okolicy zamieszkania problem stanowią „nietrzeźwe osoby”?	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	-	-
tak, stanowią problem	-	59,3%	49,8%	54,6%
nie uważa tego za problem	-	40,7%	50,2%	45,4%
Razem	**-**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[501]

W ocenie 59,3% kobiet nietrzeźwe osoby stanowią większy problem niż zdaniem mężczyzn – 49,8%. Z kolei dla 50,2% respondentów płci męskiej i 40,7% płci żeńskiej zjawisko nietrzeźwych osób nie jest postrzegane w kategorii problemu.

Dokonano również podziału uzyskanych odpowiedzi ze względu na wiek ankietowanych. Tabela 4.24. przedstawia dane w tym zakresie.

[500] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 19,86350643, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,00292862, liczba stopni swobody = 6, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,220500376.
[501] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 5,332231552, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,020934564, liczba stopni swobody =1, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,133505236.

Tabela 4.24. Problem nietrzeźwych osób, podział ze względu na wiek.

Czy w najbliższej okolicy zamieszkania problem stanowią „nietrzeźwe osoby”?	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	-	-
tak, stanowią problem	-	58,0%	53,2%	54,6%
nie uważa tego za problem	-	42,0%	46,8%	45,4%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[502]

W przedziale wiekowym 18 – 34 większość respondentów – 58,0% uznała przedmiotowe zjawisko za problem. Innego zdania było 42,0% ankietowanych w tej grupie wiekowej. W kategorii 35 i więcej lat wartości procentowe przedstawiały się odpowiednio 53,2% i 46%. Biorąc pod uwagę wskazania respondentów w poszczególnych gminach, jak i w podziale ze względu na płeć i przedziały wiekowe można przyjąć, że zjawisko nietrzeźwych stanowi problem dla mieszkańców powiatu dąbrowskiego.

W dalszej kolejności zapytano mieszkańców powiatu Dąbrowa Tarnowska o problem osób będących pod działaniem narkotyków, dopalaczy lub podobnie działających substancji. Wartości procentowe dotyczące tego zjawiska w poszczególnych gminach obrazuje wykres 4.4.

Wykres 4.4. Problem osób będących pod działaniem narkotyków, dopalaczy lub podobnie działających substancji w ocenie mieszkańców powiatu dąbrowskiego.

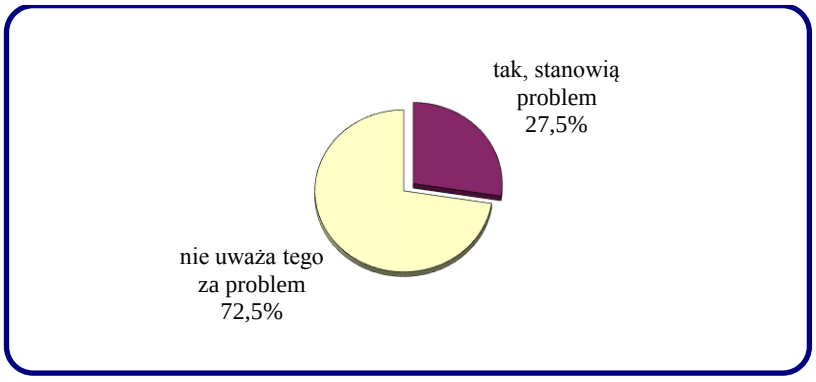

Źródło: Opracowanie własne

[502] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 1,196296031, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,274063241, liczba stopni swobody = 1,współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,063455513.

Z powyższego wykresu wynika, że zdecydowana większość – 72,5% ankietowanych nie uważa przedmiotowego zjawiska za problem. Dla 27,5% respondentów osoby będące pod wpływem działania narkotyków, dopalaczy lub podobnie działających substancji stanowią problem.

Odpowiedzi ankietowanych w rozbiciu na poszczególne gminy powiatu Dąbrowa Tarnowska przedstawia tabela 4.25.

Tabela 4.25. Problem osób będących pod działaniem narkotyków, dopalaczy lub podobnie działających substancji, podział na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
brak odpowiedzi	-	-	-	-	-	-	-	-
tak, stanowią problem	30,4%	36,8%	22,2%	28,4%	22,2%	8,3%	6,9%	**27,5%**
nie uważa tego za problem	69,6%	63,2%	77,8%	71,6%	77,8%	91,7%	93,1%	**72,5%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[503]

We wszystkich gminach powiatu respondenci uznali, że wskazane zjawisko nie stanowi problemu. Najwyższe wartości w tym względzie odnotowano w gminach: Bolesław – 93,1% oraz Gręboszów – 91,7%. W miastach powiatu dąbrowskiego, tj. w Szczucinie i Dąbrowie Tarnowskiej, a także w czwartej co do wielkości gminie Radgoszcz uzyskane odpowiedzi w największym stopniu wskazywały na problem. Wartości procentowe przedstawiały się odpowiednio – 36,8%, 30,4%, 28,4%.

O wyrażenie opinii na temat rozważanego problemu poproszono respondentów obu płci. Tabela 4.26. przedstawia dane w tym zakresie.

Tabela 4.26. Problem osób będących pod działaniem narkotyków, dopalaczy lub podobnie działających substancji, podział ze względu na płeć.

Czy w najbliższej okolicy zamieszkania problem stanowią „osoby będące pod działaniem narkotyków, dopalaczy lub podobnie działających substancji”?	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	-	-

[503] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 21,15489388, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,001720667, liczba stopni swobody = 6, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,227315853.

tak, stanowią problem	-	28,8%	26,1%	27,5%
nie uważa tego za problem	-	71,2%	73,9%	72,5%
Razem	**-**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[504]

Podejście kobiet i mężczyzn do problematyki jest bardzo podobne. Większość kobiet i mężczyzn, nie postrzega zjawiska osób będących pod działaniem narkotyków, dopalaczy lub podobnie działających substancji w kategorii problemu. W przypadku kobiet wartość ta wyniosła 71,2%. Dla mężczyzn odnotowano wskazanie na poziomie 73,9%. Wskazane zjawisko stanowi problem dla 28,8% kobiet oraz 26,1% mężczyzn.

Analizie poddano również odpowiedzi respondentów w dwóch przedziałach wiekowych.

Tabela 4.27. prezentuje wartości procentowe w odniesieniu do omawianej problematyki z podziałem na grupy wiekowe.

Tabela 4.27. Problem osób będących pod działaniem narkotyków, dopalaczy lub podobnie działających substancji, podział ze względu na wiek.

Czy w najbliższej okolicy zamieszkania problem stanowią „osoby będące pod działaniem narkotyków, dopalaczy lub podobnie działających substancji”?	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	-	-
tak, stanowią problem	-	27,1%	27,7%	27,5%
nie uważa tego za problem	-	72,9%	72,3%	72,5%
Razem	**-**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[505]

Ludzie młodzi i starsi podobnie postrzegają analizowane zjawisko. W przedziale wiekowym 18 – 34 72,9% respondentów uznało, że nie jest to problem. Podobnego zdania było 72,3% ankietowanych w grupie 35 i więcej lat. Odmienne zdanie wyraziło 27,1% osób w przedziale 18 – 34 oraz 27,7% w wieku 35 i więcej lat. Można zatem przyjąć, że kwestia osób będących pod działaniem narkotyków, dopalaczy lub podobnie działających substancji nie jest postrzegana w kategoriach znaczącego problemu, zarówno w poszczególnych gminach powiatu dąbrowskiego, jak i przez osoby o odmiennej płci i w różnym wieku. Nie

[504] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 0,538469354, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,463067769, liczba stopni swobody = 1, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,04259622.
[505] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 =1,196296031, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,274063241, liczba stopni swobody = 1, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,063455513.

mniej jednak spora ilość odpowiedzi wskazujących na istnienie problemu wywołuje refleksję i zachęca do dalszego zgłębiania tematyki.

Istotnym problemem dotykającym lokalną społeczność są kradzieże. Zalicza się je do kategorii przestępstw przeciwko mieniu. Ofiarami kradzieży padają zarówno kobiety, jak i mężczyźni, mieszkańcy miast i wsi w różnym wieku. Tabela 4.28. przedstawia dane dotyczące problemu kradzieży w miejscu zamieszkania, z rozbiciem na poszczególne gminy.

Tabela 4.28. Problem kradzieży w miejscu zamieszkania lub okolicy, podział na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
Brak odpowiedzi	-	-	-	-	-	-	-	-
tak, stanowią problem	43,1%	51,9%	40,7%	41,9%	61,1%	22,2%	62,1%	**45,4%**
nie uważa tego za problem	56,9%	48,1%	59,3%	58,1%	38,9%	77,8%	37,9%	**54,6%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[506]

Jak wynika z danych zawartych w powyższej tabeli, dla 54,6% spośród ankietowanych kradzieże nie stanowią problemu. Odmienny pogląd w tej kwestii wyraziło 45,4% respondentów. Wartości procentowe w poszczególnych gminach były zróżnicowane. Respondenci w czterech gminach w większości nie uznali zjawiska kradzieży jako problemu. Wśród nich znalazły się gminy: Gręboszów – 77,8%, Olesno – 59,3%, Radgoszcz – 58,1% i Dąbrowa Tarnowska – 56,9%. W trzech pozostałych gminach przeważały opinie, że kradzieże w miejscu zamieszkania stanowią problem. Wartości w tych gminach przedstawiają się następująco: Szczucin – 51,9%, Bolesław – 62,1%, Mędrzechów – 61,1%.

W kontekście problematyki związanej z kradzieżami dokonano analizy uzyskanych odpowiedzi w podziale na płeć. Dane w tym zakresie, przedstawiono w tabeli 4.29.

[506] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 18,39039473, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,005327164, liczba stopni swobody = 6, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,212421992.

Tabela 4.29. Problem kradzieży w miejscu zamieszkania lub okolicy, podział ze względu na płeć.

Czy w najbliższej okolicy zamieszkania problem stanowią „kradzieże”?	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	-	-
tak, stanowią problem	-	51,0%	39,5%	45,4%
nie uważa tego za problem	-	49,0%	60,5%	54,6%
Razem	**-**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[507]

W opinii większości kobiet – 51,0% kradzieże stanowią problem. Odmienne zdanie wyraziło 49,0% z nich. Dla 60,5% mężczyzn zjawisko to nie jest problemem. Wartość 39,5% dotyczy mężczyzn, którzy negatywnie postrzegają wskazaną problematykę.

Analizą objęto również wypowiedzi mieszkańców powiatu dąbrowskiego w różnych grupach wiekowych. Zestawienia procentowe w poszczególnych przedziałach przedstawia tabela 4.30.

Tabela 4.30. Problem kradzieży w miejscu zamieszkania lub okolicy, podział ze względu na wiek.

Czy w najbliższej okolicy zamieszkania problem stanowią „kradzieże”?	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	-	-
tak, stanowią problem	-	50,8%	43,0%	45,4%
nie uważa tego za problem	-	49,2%	57,0%	54,6%
Razem	**-**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[508]

Jak wynika z powyższej tabeli, osoby w przedziale 18 – 34 niemalże podzieliły swoje opinie. Minimalna większość – 50,8% optowała za wariantem wskazującym kradzieże jako problem. Pozostałe 49,2% miało odmienne zdanie. W przedziale 35 i więcej lat 57% ankietowanych nie dostrzegło w zjawisku kradzieży problemu. Osoby z tej grupy wiekowej w 43% opowiedziały się za wariantem określającym kradzieże jako problem.

Opierając się na zestawieniach tabelarycznych uwzględniających odpowiedzi respondentów, można uznać, że kradzieże stanowią problem w miejscu zamieszkania

[507] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 7,8726899, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,005018694, liczba stopni swobody =1, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,161877071.
[508] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 =3,140608405, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,076365317, liczba stopni swobody = 1, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,102647302.

mieszkańców powiatu Dąbrowa Tarnowska. W gminach: Bolesław, Mędrzechów i Szczucin ponad 50% ankietowanych uznało to zjawisko za problem, a w trzech innych (Dąbrowa Tarnowska, Radgoszcz, Olesno) uzyskano wartości przekraczające 40% populacji. Są to wysokie wskazania, których absolutnie nie należy bagatelizować i podchodzić w sposób trywialny.

Mieszkańców poszczególnych gmin powiatu dąbrowskiego poproszono także o wyrażenie opinii na temat problemu kradzieży z włamaniem w ich miejscu zamieszkania. Uzyskane odpowiedzi zestawiono w tabeli 4.31.

Tabela 4.31. Problem kradzieży z włamaniem w miejscu zamieszkania lub okolicy, podział na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
Brak odp.	-	-	-	-	-	-	-	-
tak, stanowią problem	33,8%	42,1%	38,3%	40,5%	58,3%	13,9%	41,4%	**37,8%**
nie uważa tego za problem	66,2%	57,9%	61,7%	59,5%	41,7%	86,1%	58,6%	**62,2%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[509]

Większość respondentów – 62,2% wyraziła pogląd, że kradzieże z włamaniem nie stanowią dla nich istotnego problemu, wobec 37,8% opinii odmiennych. W poszczególnych gminach ankietowani w większości uznali, że zjawisko to nie należy rozpatrywać w kategorii problemu. Najwyższe wartości procentowe w tym aspekcie odnotowano w gminach: Gręboszów – 86,1%, Dąbrowa Tarnowska – 66,2%, Olesno – 61,7%. Gmina Mędrzechów okazała się jedyną, w której mieszkańcy w większości uznali omawianą tematykę za problem. Wartość, jaką uzyskano w tej gminie, kształtuje się na poziomie 58,3%.

W kontekście omawianego zjawiska uzyskano opinie kobiet i mężczyzn. Zestawienia procentowe w tym zakresie przedstawiono w tabeli 4.32.

[509] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 =18,03713999, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,006140048, liczba stopni swobody = 6, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,210432731.

Tabela 4.32. Problem kradzieży z włamaniem w miejscu zamieszkania lub okolicy, podział ze względu na płeć.

Czy w najbliższej okolicy zamieszkania problem stanowią „kradzieże z włamaniem”?	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	-	-
tak, stanowią problem	-	41,1%	34,4%	37,8%
nie uważa tego za problem	-	58,9%	65,6%	62,2%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[510]

Na podstawie danych procentowych zawartych w powyższej tabeli można wnioskować, że dla większości kobiet – 58,9% i mężczyzn – 65,6% kradzieże z włamaniem nie stanowią problemu. Odmienne opinie wyraziło 41,1% kobiet i 34,4% mężczyzn. Zestawienia ilościowe dają podstawy ku temu, by sądzić, że problem w jakimś stopniu istnieje i wymaga głębszej diagnozy. Analizując przedmiotową problematykę, uzyskano odpowiedzi od respondentów w dwóch przedziałach wiekowych. Dane w tym zakresie prezentuje tabela 4.33.

Tabela 4.33. Problem kradzieży z włamaniem w miejscu zamieszkania lub okolicy, podział ze względu na wiek.

Czy w najbliższej okolicy zamieszkania problem stanowią „kradzieże z włamaniem”?	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	-	-
tak, stanowią problem	-	41,4%	36,2%	37,8%
nie uważa tego za problem	-	58,6%	63,8%	62,2%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[511]

W ocenie większości respondentów dwóch przedziałów wiekowych kradzieże z włamaniem nie stanowią problemu. Taką opinię wyraziło 58,6% ankietowanych w przedziale 18 – 34 oraz 63,8% w grupie wiekowej 35 i więcej lat. Dla 41,4% osób w wieku

[510] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 2,826348461, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,092728981, liczba stopni swobody = 1, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,097402028.
[511] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 1,486656403, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,222735963, liczba stopni swobody = 1,współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,070721139.

18 – 34 lat oraz 36,2% w przedziale 35 i więcej zjawisko to postrzegane jest w kategorii problemu. Analiza uzyskanych odpowiedzi respondentów z poszczególnych gmin zdecydowanie wskazuje na istnienie problemu kradzieży z włamaniem w gminie Mędrzechów, gdzie większość ankietowanych oceniła to zjawisko negatywnie. Zestawienia ilościowe i procentowe w pozostałych gminach są stosunkowo wysokie, w trzech z nich (Szczucin, Bolesław, Radgoszcz) wartości przekroczyły 40%, a w dwóch kolejnych (Olesno, Dąbrowa Tarnowska) ponad 30% badanej populacji. Wyniki tych analiz skłaniają do wniosków, że wskazana problematyka jest w różnym stopniu dokuczliwa, a tym samym ważna w procesie postrzegania bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania. W kontekście płci dane wskazują na kobiety jako bardziej czułe na tę kwestię. Z kolei, gdy weźmiemy pod uwagę wiek, zauważamy, że negatywne opinie na temat zjawiska dotyczą w wyższym procencie ludzi młodszych.

Kolejne zagadnienie, które zostało poddane ocenie mieszkańców powiatu dąbrowskiego, to napady oraz rozboje w miejscu zamieszkania i okolicy. W pierwszej kolejności dokonano podziału i analizy uzyskanych odpowiedzi, w rozbiciu na gminy. Tabela 4.34. prezentuje dane w tym zakresie.

Tabela 4.34. Problem napadów i rozbojów w miejscu zamieszkania lub okolicy, podział na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
Brak odpowiedzi	-	-	-	-	-	-	-	-
tak, stanowią problem	20,1%	29,3%	30,9%	16,2%	11,1%	2,8%	3,4%	**20,7%**
nie uważa tego za problem	79,9%	70,7%	69,1%	83,8%	88,9%	97,2%	96,6%	**79,3%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[512]

Zdecydowana większość – 470 respondentów (79,3% badanej populacji) nie uznała wskazanego zjawiska za problem. W gminach Gręboszów oraz Bolesław respondenci najczęściej opowiadali się za tym wariantem odpowiedzi, a odnotowane wartości oscylowały w granicach 100% i wyniosły odpowiednio dla tych gmin: 97,2% i 96,6%. Odsetek

[512] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 =26,35292679, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,000191336, liczba stopni swobody = 6, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,252643767.

udzielonych odpowiedzi w pozostałych gminach był również wysoki i wyniósł odpowiednio: dla Mędrzechowa 88,9%, Radgoszczy 83,8%, Dąbrowy Tarnowskiej 79,9%, Szczucina 70,7% i Olesna 69,1%. Dane procentowe wskazują, że omawiana problematyka stanowiła największy problem dla mieszkańców gmin: Olesno 30,9% i Szczucin 29,3%.

W kontekście omawianej tematyki analizie poddano także odpowiedzi uzyskane od ankietowanych w podziale na płeć. Dane procentowe w tym zakresie prezentuje tabela 4.35.

Tabela 4.35. Problem napadów i rozbojów w miejscu zamieszkania lub okolicy, podział ze względu na płeć.

Czy w najbliższej okolicy zamieszkania problem stanowią „napady i rozboje”?	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	-	-
tak, stanowią problem	-	24,5%	16,8%	20,7%
nie uważa tego za problem	-	75,5%	83,2%	79,3%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[513]

Większość kobiet – 75,5% i mężczyzn – 83,2% wyraziła opinię, że napady i rozboje nie stanowią problemu w miejscu zamieszkania. Odmiennego zdania było 24,5% pań i 16,8% panów. Z zestawienia wynika, że kobiety w niewielkim zakresie prezentują inne podejście do omawianego zjawiska.

Analogiczna analizę przeprowadzono w oparciu o wiek respondentów. Tabela 4.36. przedstawia nastawienie respondentów do tematyki, w podziale na kategorie wiekowe. Tabela 4.36. Problem napadów i rozbojów w miejscu zamieszkania lub okolicy, podział ze względu na wiek.

Czy w najbliższej okolicy zamieszkania problem stanowią „napady i rozboje”?	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Bark odpowiedzi	-	-	-	-
tak, stanowią problem	-	23,8%	19,4%	20,7%
nie uważa tego za problem	-	76,2%	80,6%	79,3%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

[513] Test niezależności χ^2: wartość statystyki $\chi^2 = 5{,}296097223$, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,021373262, liczba stopni swobody = 1, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,13305613.

Źródło: Opracowanie własne[514]

Zestawienia procentowe zaprezentowane w powyższej tabeli nie wskazują na istnienie problemu napadów i rozbojów w badanych przedziałach wiekowych. 76,2% respondentów w przedziale 18 – 34 wyraziło pogląd, że wskazane zjawisko nie stanowi problemu. Odmiennego zdania było 23,8% z nich. W przedziale 35 i więcej lat 80,6% ankietowanych nie uważa problemu napadów i rozbojów za istotny. Wartość 19,4% dotyczy osób w tym przedziale, które uznały omawiane zjawisko jako problem.

Inną kwestią, która niejednokrotnie nurtuje lokalną społeczność, jest wandalizm. Dlatego też zwrócono się z prośbą do mieszkańców powiatu dąbrowskiego o wyrażenie opinii na ten temat. Tabela poniżej przedstawia dane dotyczące tej tematyki.

Tabela 4.37. Problem wandalizmu w opiniach mieszkańców powiatu dąbrowskiego, podział na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
Brak odpowiedzi	-	-	-	-	-	-	-	-
tak, stanowią problem	51,0%	49,6%	33,3%	48,6%	30,6%	8,3%	10,3%	**42,2%**
nie uważa tego za problem	49,0%	50,4%	66,7%	51,4%	69,4%	91,7%	89,7%	**57,8%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[515]

Większość ankietowanych – 57,8% w skali powiatu nie dostrzega problemu wandalizmu w okolicy swojego zamieszkania. Odmienną opinię wyraziło 42,2% respondentów. W rozbiciu na gminy najwyższe wartości procentowe dotyczące braku problemu odnotowano w gminach: Gręboszów – 91,7%, Bolesław – 89,7%, Mędrzechów – 68,4% oraz Olesno – 66,7%. W dwóch miastach (gminach) powiatu, tj. w Dąbrowie Tarnowskiej i Szczucinie oraz w gminie Radgoszcz wskazane wartości można zinterpretować w kategoriach problemu. Wyniosły one odpowiednio: 51,0%, 49,6% oraz 48,6%.

[514]Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 1,440432657, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,23006934, liczba stopni swobody = 1, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,069615718.
[515] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 44,33101336, prawdopodobieństwo rozkładu = 6,35484E-08, liczba stopni swobody = 6, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,323023829.

Problem wandalizmu został zbadany także w podziale na płeć. Dane na ten temat zawarto w tabeli 4.38.

Tabela 4.38. Problem wandalizmu w opiniach mieszkańców powiatu dąbrowskiego, podział ze względu na płeć.

Czy w najbliższej okolicy zamieszkania problem stanowi „wandalizm”?	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	-	-
tak, stanowi problem	-	43,7%	40,5%	42,2%
nie uważa tego za problem	-	56,3%	59,5%	57,8%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[516]

Dla 59,5% mężczyzn i 56,3% kobiet wandalizm nie stanowi większego problemu. Odmienną opinię wyraziło 40,5% panów oraz 43,7% pań. Kobiety zatem w większym stopniu postrzegają akty wandalizmu w kategoriach negatywnych.

W kontekście omawianej problematyki, przeprowadzono również analizy w oparciu o wiek respondentów. W zestawieniach dotyczących grup wiekowych uzyskano wartości, które obrazuje tabela 4.39.

Tabela 4.39. Problem wandalizmu w opiniach mieszkańców powiatu dąbrowskiego, podział ze względu na wiek.

Czy w najbliższej okolicy zamieszkania problem stanowi „wandalizm”?	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	-	-
tak, stanowi problem	-	45,9%	40,5%	42,2%
nie uważa tego za problem	-	54,1%	59,5%	57,8%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[517]

W obu przedziałach wiekowych większość osób nie postrzega wandalizmu w kategoriach znaczącego problemu. Za tym wariantem odpowiedzi opowiedziało się 59,5%

[516] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 0,606400508, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,43614631, liczba stopni swobody = 1,współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,045200734.
[517] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 1,46085453, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,226794205, liczba stopni swobody = 1, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,070106269.

respondentów w wieku 35 i więcej lat oraz 54,1% w grupie wiekowej 18 – 34. Przeciwne zdanie wyraziło 59,5% osób w drugim przedziale wiekowym i 45,9% w wieku 18 – 34 lata. Można więc wnioskować, że osoby młodsze są bardziej czułe na ten problem.

Postrzeganie kwestii wandalizmu zależy zatem od kilku czynników. Przede wszystkim od miejsca zamieszkania. W największych gminach, które są zarazem miastami, problem jest większy niż w małych gminach. W kontekście płci to kobiety w większym stopniu zwracają uwagę na to zjawisko. Gdy spojrzymy na zależność względem wieku, bardziej w kategoriach problemu tematykę oceniają ludzie młodsi.

W ramach badań poproszono mieszkańców powiatu Dąbrowa Tarnowska o ocenę zjawiska prostytucji w ich okolicy zamieszkania. Prostytucja to zjawisko występujące od najdawniejszych czasów w dziejach ludzkości, we wszystkich strefach geograficznych i na wszystkich szczeblach rozwoju kulturowego. Często w obiegowym języku określane jest jako „najstarszy zawód świata". Nie jest to stwierdzenie prawdziwe, bowiem jakkolwiek pierwszych śladów prostytucji można się doszukiwać w prastarej kolebce rodzaju – Chaldei, a później w Babilonie, to miała ona wówczas charakter prostytucji kulturowej (obrzędowej) i gościnnej.[518] Typowym zawodem stała się wiele lat później, w Starożytnej Grecji i Rzymie, gdzie nabrała charakteru podobnego współczesności, a więc stała się sposobem zarabiania. Słowo prostytucja wywodzi się z języka łacińskiego (prostitutio – nierząd uprawiany w celu osiągnięcia zysku, prostare – występować, stać przed czymś, ofiarować się na sprzedaż) i oznacza nierząd, oddawanie własnego ciała za korzyści materialne w celu zaspokojenia potrzeb seksualnych osoby, która chce za to zapłacić.[519] Prostytucja może dotyczyć osobników obojga płci, wykorzystujących swoje ciało w praktykach heteroseksualnych lub homoseksualnych, lecz większość przypadków dotyczy kobiet, których klientami są mężczyźni.[520]

Zestawienia danych dotyczących problemu prostytucji w poszczególnych gminach powiatu zawarto w tabeli 4.40.

[518] F. S. P. Dufour, *Historia prostytucji*, t. I, Gdynia 1997, s. 25 [za:] *Zjawiska Patologii Społecznej. Przyczyny -przebieg-skutki*, red. S. P. Zakrzewski, Wyd. Naukowe WNPiD UAM, Poznań 2012, s.152.
[519] S.P. Zakrzewski, *Zjawiska…*, *op.cit*., s.152.
[520] B. Jedynak, *Wybrane aspekty prostytucji nieletnich* [w:] (red.) B. Szołtysek, *Aktualne problemy dotyczące bezpieczeństwa dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo Tarnowskiej Szkoły Wyższej, Tarnów 2015, s.146

Tabela 4.40. Problem prostytucji w opiniach mieszkańców powiatu dąbrowskiego, podział na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
Brak odpowiedzi	-	-	-	-	-	-	-	-
tak, stanowi problem	3,9%	10,5%	18,5%	1,4%	5,6%	2,8%	3,4%	**7,1%**
nie uważa tego za problem	96,1%	89,5%	81,5%	98,6%	94,4%	97,2%	96,6%	**92,9%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[521]

Jak wynika z tabeli, zdecydowana większość – 92,9% mieszkańców powiatu nie rozpatruje prostytucji w kategorii problemu. Inną ocenę zaprezentowało – 7,1% ankietowanych w skali powiatu. W poszczególnych gminach odnotowano wysokie wskazania świadczące o niewielkiej skali problemu. Najwyższe wartości procentowe w tym aspekcie uzyskano w gminach: Radgoszcz – 98,6%, Gręboszów – 97,2%, Bolesław – 96,6%, Dąbrowa Tarnowska – 96,1% oraz Mędrzechów – 94,4%. Natomiast odnoszące się do wariantu odpowiedzi „tak stanowi problem" stwierdzono w gminach: Olesno – 18,5% i Szczucin – 10,5%. Problem prostytucji w okolicy zamieszkania poddano analizie w kontekście podziału ze względu na płeć. Dane w tym zakresie przedstawia tabela 4.41.

Tabela 4.41. Problem prostytucji w opiniach mieszkańców powiatu dąbrowskiego, podział ze względu na płeć.

Czy w najbliższej okolicy zamieszkania problem stanowi „prostytucja"?	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	-	-
tak, stanowi problem	-	9,6%	4,5%	7,1%
nie uważa tego za problem	-	90,4%	95,5%	92,9%
Razem	**-**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[522]

[521] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 27,00758757, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,000144334, liczba stopni swobody = 6, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,255627546.
[522] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 5,938606362, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,014812727, liczba stopni swobody = 1,współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,140820575.

Z przedstawionych danych wynika, że zagadnienie prostytucji w ocenie respondentów płci męskiej – 95,5% oraz żeńskiej – 90,4% nie jest szczególnie istotne. Natomiast gdy weźmiemy pod uwagę rozważania na temat prostytucji w kategorii problemu, to wartość dotycząca kobiet jest dwukrotnie wyższa niż mężczyzn i wynosi odpowiednio 9,6% oraz 4,5%.

W tabeli nr 4.42. umieszczono dane dotyczące problemu prostytucji w okolicy zamieszkania w podziale ze względu na wiek.

Tabela 4.42. Problem prostytucji w opiniach mieszkańców powiatu dąbrowskiego, podział ze względu na wiek.

Czy w najbliższej okolicy zamieszkania problem stanowi „prostytucja”?	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	-	-
tak, stanowi problem	-	6,6%	7,3%	7,1%
nie uważa tego za problem	-	93,4%	92,7%	92,9%
Razem	**-**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[523]

Zarówno w opinii ludzi młodszych, jak i starszych respondentów prostytucja nie jest postrzegana jako uciążliwa, bowiem 93,4% osób w przedziale wiekowym 18 – 34 oraz 92,7% osób w przedziale 35 i więcej zaznaczyło wariant odpowiedzi wskazujący na brak problemu. W kategorii problemu wypowiedziało się 7,3% respondentów w przedziale 35 i więcej, przy 6,6% wskazaniu osób w wieku 18 – 34.

Z przedstawionych danych wynika, że mieszkańcy powiatu dąbrowskiego nie wskazali prostytucji w miejscu zamieszkania jako znaczącego problemu. Niewielki procent badanej populacji mieszkańców uznało ten obszar zagrożenia jako istotny. Za wyjątkiem gmin Olesno i Szczucin oraz częściowo Dąbrowy Tarnowskiej można uznać problem za znikomy. W analizie uwzględniającej podział na płeć zwrócono uwagę, że więcej kobiet niż mężczyzn uznało prostytucję za problem. Poza tym nie doszukano się istotnych zależności w postrzeganiu tej kwestii.

[523] Test niezależności χ^2: wartość statystyki $\chi^2 = 0{,}081161591$, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,775729387, liczba stopni swobody = 1, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,016543721.

Powszechnym zjawiskiem społecznym dotykającym lokalną społeczność jest przemoc domowa. Nadal pozostaje ona dla wielu osób tematem tabu. Mężczyźni uważają, że ich partnerki powinny się ich „słuchać", a kiedy kobiety nie podzielają tego zdania, partnerzy wymuszają na nich posłuch i pożądane działania. Należy dodać, że przemoc to nie tylko wykorzystanie siły fizycznej, to również działania w sferze psychicznej, ekonomicznej oraz seksualnej. Skutkiem przemocy jest chwiejność emocjonalna, która zakłóca normalny proces decyzyjny – ofiara raz chce złożyć skargę, za chwilę już tego nie chce robić. Jest to pewien rodzaj przystosowania się do sytuacji, w jakiej znalazła się ofiara. Ciężko jest wyrwać się z takiego życia i szukać pomocy, ponieważ w psychice ofiary przemocy w rodzinie zachodzi szereg zmian, które mają na celu przystosowanie się do trudnej sytuacji. [524]

W tabeli 4.43. przedstawiono dane dotyczące zjawiska przemocy domowej w okolicy zamieszkania, w rozbiciu na poszczególne gminy powiatu dąbrowskiego.

Tabela 4.43. Problem „przemocy domowej" w opiniach mieszkańców powiatu dąbrowskiego, podział na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
Brak odpowiedzi	-	-	-	-	-	-	-	-
tak, stanowi problem	28,4%	32,3%	38,3%	35,1%	25,0%	5,6%	13,8%	**29,2%**
nie uważa tego za problem	71,6%	67,7%	61,7%	64,9%	75,0%	94,4%	86,2%	**70,8%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[525]

Na podstawie uzyskanych danych można wnioskować, że większość – 70,8% respondentów nie uznało zjawiska przemocy domowej w okolicy swojego zamieszkania za problem. Najwyższe wartości procentowe dotyczące tego wariantu odpowiedzi stwierdzono w gminach: Gręboszów – 94,4%, Bolesław – 86,2%, Mędrzechów – 75,0%, a także w gminie Dąbrowa Tarnowska – 71,6%. W pozostałych trzech gminach wartości te oscylowały w przedziale od 61,7% do 67,7%. Spośród badanej populacji – 7,8 % osób wskazało omawiane zjawisko jako problem. W tym aspekcie najwyższe wartości uzyskano w gminach:

[524] *https://portal.abczdrowie.pl/przemoc-domowa*, 08.02.2020.
[525] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 45,82653498, prawdopodobieństwo rozkładu = 3,20554E-08, liczba stopni swobody = 6,współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,328042637.

Olesno – 38,3%, Radgoszcz – 35,1%, Szczucin – 32,3% oraz Dąbrowa Tarnowska – 28,4%. Przemoc domowa okazała się najmniejszym problemem dla mieszkańców gmin: Gręboszów – 5,6% i Bolesław – 13,8%.

Omawianą problematykę poddano również analizie ze względu na płeć. Tabela 4.44. prezentuje uzyskane odpowiedzi w tym zakresie.

Tabela 4.44. Problem „przemocy domowej" w opiniach mieszkańców powiatu dąbrowskiego, podział ze względu na płeć.

Czy w najbliższej okolicy zamieszkania problem stanowi „przemoc domowa"?	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	-	-
tak, stanowi problem	-	35,4%	22,7%	29,2%
nie uważa tego za problem	-	64,6%	77,3%	70,8%
Razem	**-**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[526]

W podziale ze względu na płeć większość kobiet i mężczyzn uznała, że zjawisko przemocy domowej nie stanowi znaczącego problemu. Wartość procentowa dotycząca kobiet w tym aspekcie wyniosła – 64,6%, z kolei mężczyzn – 77,3%. Dla 35,4% z nich przemoc domowa stanowi problem. W przypadku mężczyzn wartość w tym wariancie wyniosła – 22,7%.

O wyrażenie opinii na temat rozważanego problemu poproszono także respondentów w dwóch przedziałach wiekowych. Uzyskane odpowiedzi w tym kontekście przedstawia tabela 4.45.

[526] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 11,65958491, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,000638726, liczba stopni swobody = 1,współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,196381726.

Tabela 4.45. Problem „przemocy domowej" w opiniach mieszkańców powiatu dąbrowskiego, podział ze względu na wiek.

Czy w najbliższej okolicy zamieszkania problem stanowi „przemoc domowa"?	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	-	-
tak, stanowi problem	-	36,5%	26,0%	29,2%
nie uważa tego za problem	-	63,5%	74,0%	70,8%
Razem	**-**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[527]

W podziale na kategorie wiekowe dominuje pogląd, że przemoc domowa nie stanowi problemu. Na ten wariant zdecydowało się 63,5% osób w przedziale 18 – 34 oraz 74,0% w grupie wiekowej 35 i więcej lat. Dla 26,0% ankietowanych w grupie 35 i więcej przemoc domowa stanowi problem, przy – 36,5% w przedziale 18 – 34 lata.

Na podstawie przedstawionych zestawień procentowych można przyjąć, że kwestia zjawiska przemocy domowej nie jest postrzegana w kategoriach znaczącego problemu, zarówno w poszczególnych gminach powiatu dąbrowskiego, jak i przez osoby odmiennej płci oraz w różnym wieku. Nie mniej jednak wartości procentowe kształtujące się na poziomie od 25% do 38,3%, uzyskane w czterech gminach sygnalizują, że problematyka przemocy jest ważna dla mieszkańców lokalnej społeczności. Z analizy wynika również, że kobiety oraz osoby w wieku do 34 lat są bardziej wrażliwe na problemy związane z przemocą domową.

Od 2017 roku autor niniejszej dysertacji uczestniczy w życiu publicznym powiatu dąbrowskiego. Z tego powodu znane są mu problemy, jakie dotykają powiat oraz jego mieszkańców. Jednym z zagrożeń, które według wiedzy autora od czasu do czasu dotyka Powiśle, są pożary w wyniku podpaleń. Osobiste doświadczenia skłoniły więc autora dysertacji do zapytania mieszkańców poszczególnych gmin powiatu dąbrowskiego, czy w okolicy ich miejsca zamieszkania pożary w wyniku podpaleń stanowią problem. Zestawienia uzyskanych odpowiedzi w tym aspekcie prezentuje tabela 4.46.

[527] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 6,70119416, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,009634836, liczba stopni swobody = 1,współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,149493958.

Tabela 4.46. Problem pożarów w wyniku podpaleń według mieszkańców powiatu dąbrowskiego, podział na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
Brak odpowiedzi	-	-	-	-	-	-	-	-
tak, stanowią problem	6,4%	30,8%	34,6%	35,1%	27,8%	-	3,4%	**20,1%**
nie uważa tego za problem	93,6%	69,2%	65,4%	64,9%	72,2%	100,0%	96,6%	**79,9%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[528]

Większość – 79,9% respondentów w poszczególnych gminach jest zdania, że pożary w wyniku podpaleń nie stanowią problemu. Odmienną opinię wyraziło 20,1% ankietowanych. W gminie Gręboszów 100% mieszkańców uznało, że to zagrożenie nie jest problemem. Wysokie wartości w tym zakresie odnotowano w gminach: Bolesław – 96,6%, Dąbrowa Tarnowska – 93,6% i Mędrzechów – 72,2%. W gminach: Szczucin, Olesno i Radgoszcz uzyskano wartości powyżej 60,0%. Według danych mieszkańcy gmin: Radgoszcz, Olesno, Szczucin i Mędrzechów w największym stopniu postrzegają problem pożarów w wyniku podpaleń. Wartości procentowe dla tych gmin wyniosły odpowiednio: 35,1%, 34,6%, 30,8% oraz 27,8%.

Analizie poddano także odpowiedzi ankietowanych dotyczące pożarów w wyniku podpaleń według podziału na płeć. Zestawienia procentowe w tym zakresie przedstawiono w tabeli 4.47.

Tabela 4.47. Problem pożarów w wyniku podpaleń według mieszkańców powiatu dąbrowskiego, podział ze względu na płeć.

Czy w najbliższej okolicy zamieszkania problem stanowią „pożary w wyniku podpaleń”?	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	-	-
tak, stanowią problem	-	25,5%	14,4%	20,1%
nie uważa tego za problem	-	74,5%	85,6%	79,9%
Razem	**-**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

[528] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 69,90878451, prawdopodobieństwo rozkładu = 4,26884E-13, liczba stopni swobody = 6, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,397742726

Źródło: Opracowanie własne[529]

W ocenie 25,5% kobiet pożary w wyniku podpaleń stanowią problem. Przeciwnego zdania było 74,5% pań. Mężczyźni w 14,4% postrzegają wskazaną tematykę w kategoriach problemu. Odmienną opinię wyraziło 85,6% panów.

Problematyka pożarów w wyniku podpaleń w podziale na grupy wiekowe została uwzględniona w tabeli 4.48.

Tabela 4.48. Problem pożarów w wyniku podpaleń według mieszkańców powiatu dąbrowskiego, podział ze względu na wiek.

Czy w najbliższej okolicy zamieszkania problem stanowią „pożary w wyniku podpaleń"?	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	-	-
tak, stanowią problem	-	28,2%	16,5%	20,1%
nie uważa tego za problem	-	71,8%	83,5%	79,9%
Razem	**-**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[530]

Dla 71,8% osób w przedziale wiekowym 18 – 34 lata pożary w wyniku podpaleń nie stanowią problemu. Inną opinię wyraziło 28,2% respondentów w tym przedziale wiekowym. W grupie wiekowej 35 i więcej lat 83,5% osób nie dostrzega zagrożenia. Odmiennego zdania było 16,5% osób w tej grupie wiekowej.

Uzyskane dane wskazują, że pożary w wyniku podpaleń nie są znaczącym problemem dla mieszkańców powiatu dąbrowskiego. Zdecydowana większość mieszkańców nie postrzega bowiem tego zjawiska w kategoriach problemu. Na uwagę zasługuje jednak fakt, że w czterech gminach: Radgoszcz, Olesno, Szczucin, Mędrzechów blisko 30% respondentów wyraziło opinię, że zdarzenia o tym charakterze stanowią dla nich problem. Z analizy wynika również, że większy odsetek kobiet oraz ludzi w przedziale do 35 lat postrzega omawianą tematykę jako problem.

[529] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 =11,3091517, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,00077126, liczba stopni swobody = 1, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,193464118.
[530] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 10,68049458, prawdopodobieństwo rozkładu =0,001082711, liczba stopni swobody = 1, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,188107932.

W części metodologicznej wspomniano, że na terenie powiatu występują liczne, ale niewielkie rzeki wpadające do Wisły, a biorące początek w nieco bardziej wyniesionej, południowej części Powiśla. Największą z nich jest rzeka Breń, płynąca z zachodu ku wschodowi, równolegle do Wisły, przez całą niemal szerokość północnej części powiatu.[531] Położenie powiatu i występowanie licznych rzek może generować zagrożenie powodziami. W Polsce powódź jest jedną z najgroźniejszych i powodujących największe spustoszenie klęsk żywiołowych. Jej skutki są odczuwalne przede wszystkim przez ludność zamieszkałą na obszarach dotkniętych tym żywiołem. Są to liczne podtopienia, a nawet zalania gospodarstw domowych, a co za tym idzie, także nierzadko śmierć zwierząt hodowlanych. Zjawisko to występuje w naszym kraju na ogół dwa razy w roku, na wiosnę oraz w lecie. Mimo rozwoju współczesnej techniki i stosowania nowoczesnych przyrządów pomiarowych nie jesteśmy w stanie im zapobiec.[532]

W badaniach zdecydowano się na zapytanie mieszkańców Powiśla, czy w okolicy ich zamieszkania problem stanowią powodzie. Wykres 4.5. obrazuje problem powodzi w opiniach mieszkańców powiatu dąbrowskiego.

Wykres 4.5. Problem powodzi w opiniach mieszkańców powiatu dąbrowskiego.

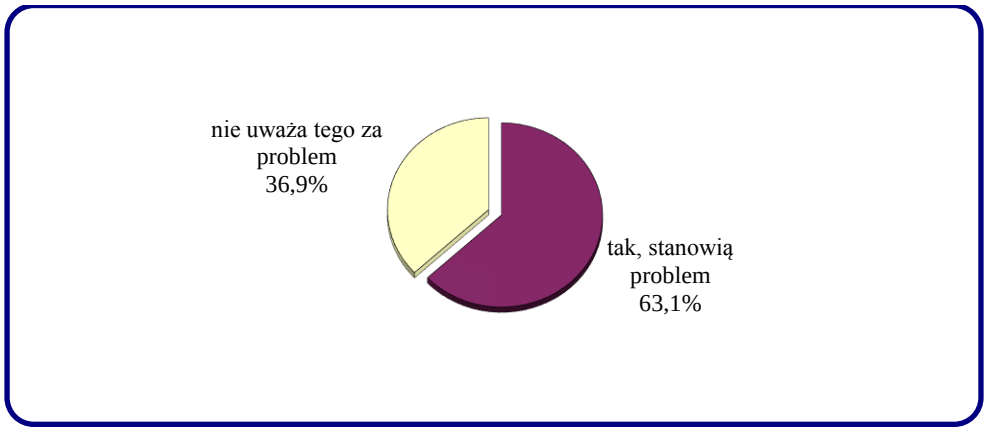

Źródło: Opracowanie własne

Przedstawione na wykresie wartości wskazują na występowanie problemu powodzi. Taką opinię wyraziło 63,1% mieszkańców. Odmiennego zdania było 36,9% respondentów.

[531] *https://powiatdabrowski.pl/powiat/informacje-ogolne.html*, 08.02.2020.
[532] Z. Ciekanowski, *Klęski żywiołowe jako przesłanki sytuacji nadzwyczajnych*. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach*, nr 95, 2012, s. 386.

Dane dotyczące problematyki powodzi w rozbiciu na poszczególne gminy prezentuje tabela 4.49.

Tabela 4.49. Problem powodzi w ocenie mieszkańców powiatu dąbrowskiego, podział na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
Brak odpowiedzi	-	-	-	-	-	-	-	-
tak, stanowią problem	56,4%	78,9%	74,1%	63,5%	55,6%	25,0%	62,1%	**63,1%**
nie uważa tego za problem	43,6%	21,1%	25,9%	36,5%	44,4%	75,0%	37,9%	**36,9%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[533]

We wszystkich gminach powiatu za wyjątkiem gminy Gręboszów ankietowani udzielili odpowiedzi wskazujących na istnienie problemu powodzi. Najwyższe wartości w tym zakresie odnotowano w gminach: Szczucin – 78,9% i Olesno – 74,1%. W pozostałych gminach wartości przedstawiały się następująco: Radgoszcz – 63,5%, Bolesław – 62,1%, Dąbrowa Tarnowska – 56,4%, Mędrzechów – 55,6%. W gminie Gręboszów najmniej, bo jedynie 25% respondentów wskazało powodzie jako problem.

Dane dotyczące podziału ze względu na płeć zaprezentowano w tabeli 4.50.

Tabela 4.50. Problem powodzi w ocenie mieszkańców powiatu dąbrowskiego, podział ze względu na płeć.

Czy w najbliższej okolicy zamieszkania problem stanowią „powodzie”?	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	-	-
tak, stanowią problem	-	62,9%	63,2%	63,1%
nie uważa tego za problem	-	37,1%	36,8%	36,9%
Razem	**-**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[534]

[533] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 45,82653498, prawdopodobieństwo rozkładu = 3,20554E-08, liczba stopni swobody = 6, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,328042637.
[534] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 =0,006366909, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,936401961, liczba stopni swobody = 1,współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,004633932.

Większość respondentów, zarówno kobiet – 62,9%, jak i mężczyzn – 63,2% postrzega zjawisko powodzi w kategoriach problemu. Odmienną opinię wyraziło 37,1% kobiet oraz 36,8% mężczyzn. W podziale ze względu na wiek wartości przedstawiono w tabeli poniżej.

Tabela 4.51. Problem powodzi w ocenie mieszkańców powiatu dąbrowskiego, podział ze względu na wiek.

Czy w najbliższej okolicy zamieszkania problem stanowią „powodzie”?	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	-	-
tak, stanowią problem	-	66,3%	61,7%	63,1%
nie uważa tego za problem	-	33,7%	38,3%	36,9%
Razem	**-**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[535]

Osoby w przedziale 18 – 34 lata w 66,3% oceniły powodzie jako problem. W grupie wiekowej 35 i więcej lat wartość ta wyniosła 61,7%. Przeciwnego zdania było 33,7% respondentów w wieku 18 – 34 lata oraz 38,3% ankietowanych w przedziale 35 i więcej lat.

Dane przedstawione na wykresie i w tabelach wskazują na istnienie problemu powodzi w powiecie dąbrowskim. Mieszkańcy w sześciu gminach postrzegają to zjawisko jako uciążliwe. Najwyższe wartości procentowe uwzględniające ten problem wskazano w gminach, które są położone w widłach rzek Wisła, Breń i Upust. Zagrożenie powodziowe na tych terenach jest największe, dlatego też respondenci z tych gmin najczęściej wypowiadali się na temat powodzi w kategoriach problemu. W podziale ze względu na płeć większość kobiet i mężczyzn postrzega powodzie w okolicy zamieszkania jako problem. Podobnie w podziale na wiek. Respondenci obu grup wiekowych w większości określili problem powodzi za istotny.

W prowadzonych badaniach skupiono uwagę na zdarzeniach, które w istotny sposób zakłócają funkcjonowanie społeczności lokalnych. Zaliczamy do nich między innymi katastrofy naturalne i awarie techniczne. Pojęcia te objaśnia ustawa o stanie klęski żywiołowej. Podstawową definicją określoną przez ustawodawcę jest klęska żywiołowa. Rozumie się przez nią katastrofę naturalną lub awarię techniczną, której skutki zagrażają życiu lub zdrowiu dużej liczby osób, mieniu w wielkich rozmiarach albo środowisku na znacznych

[535] Test niezależności χ^2: wartość statystyki $\chi^2 = 1{,}166326927$, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,280157246, liczba stopni swobody = 1,współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,062657221.

obszarach, a pomoc i ochrona mogą być skutecznie podjęte tylko przy zastosowaniu nadzwyczajnych środków, we współdziałaniu różnych organów i instytucji oraz specjalistycznych służb i formacji działających pod jednolitym kierownictwem.[536]

Integralnym elementem składowym definicji klęski żywiołowej jest pojęcie katastrofy naturalnej oraz awarii technicznej. Mówiąc o katastrofie naturalnej, rozumiemy przez to zdarzenie związane z działaniem sił natury, w szczególności wyładowania atmosferyczne, wstrząsy sejsmiczne, silne wiatry, intensywne opady atmosferyczne, długotrwałe występowanie ekstremalnych temperatur, osuwiska ziemi, pożary, susze, powodzie, zjawiska lodowe na rzekach i morzu oraz jeziorach i zbiornikach wodnych, masowe występowanie szkodników, chorób roślin lub zwierząt albo chorób zakaźnych ludzi, albo też działanie innego żywiołu.[537] Z kolei awaria techniczna to gwałtowne, nieprzewidziane uszkodzenie lub zniszczenie obiektu budowlanego, urządzenia technicznego lub systemu urządzeń technicznych powodujące przerwę w ich używaniu lub utratę ich właściwości. Katastrofę naturalną lub awarię techniczną mogą wywołać również zdarzenia w cyberprzestrzeni oraz działania o charakterze terrorystycznym.[538]

W kontekście problematyki związanej z katastrofami naturalnymi zapytano mieszkańców poszczególnych gmin powiatu Dąbrowa Tarnowska o wyrażenie opinii na temat zdarzeń, które najczęściej występują w ich miejscu zamieszkania. Zestawienia odpowiedzi w tym zakresie przedstawiono w tabeli 4.52.

Tabela 4.52. Katastrofy naturalne, które występują w okolicy zamieszkania, podział na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
brak odpowiedzi	0,5%	-	1,2%	-	-	-	-	**0,3%**
powodzie	91,7%	95,5%	79,0%	94,6%	86,1%	100,0%	93,1%	**91,4%**
pożary	18,1%	36,8%	55,6%	50,0%	36,1%	30,6%	24,1%	**33,6%**
wichury	43,1%	32,3%	12,3%	56,8%	50,0%	36,1%	55,2%	**38,8%**
mrozy	10,8%	9,8%	14,8%	23,0%	2,8%	27,8%	20,7%	**13,7%**
susze	62,3%	42,1%	48,1%	87,8%	72,2%	86,1%	72,4%	**61,6%**
osuwiska	1,5%	3,0%	2,5%	-	-	-	-	**1,5%**
składowanie odpadów	8,3%	15,0%	2,5%	4,1%	-	-	-	**7,1%**

[536] *https://www.lexlege.pl/ustawa-o-stanie-kleski-zywiolowej/t.j. Dz.U.2017.0.1897.*
[537] *Ibidem.*
[538] *Ibidem.*

zagrażających środowisku naturalnemu								
inne zjawiska	1,0%	1,5%	-	-	-	-	-	**0,7%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Większość, bo aż 91,4% respondentów w powiecie wskazała powodzie jako najczęściej występujące katastrofy naturalne. Wśród odpowiedzi dominowały również susze – 61,6%, wichury – 38,8% i pożary – 33,6%. Część ankietowanych zaznaczyła odpowiedzi dotyczące mrozów – 13,7%, składowania odpadów zagrażających środowisku naturalnemu – 7,1% oraz osuwisk – 1,5%. Odpowiedzi procentowe dotyczące występowania powodzi w poszczególnych gminach przedstawiały się następująco: Dąbrowa Tarnowska – 91,7%, Szczucin – 95,5%, Olesno – 79,0%, Radgoszcz – 94,6%, Mędrzechów – 86,1%, Gręboszów – 100%, Bolesław – 93,1%. W kontekście występowania suszy w gminach uzyskano wartości: Dąbrowa Tarnowska – 62,3%, Szczucin – 42,1%, Olesno – 48,1%, Radgoszcz – 87,8%, Mędrzechów – 72,2%, Gręboszów – 86,1%, Bolesław – 72,4. Najwyższe wartości w wariancie odpowiedzi dotyczącym wichur odnotowano w gminach: Radgoszcz – 56,8%, Bolesław – 55,2% i Mędrzechów – 50,0%. Najniższe z kolei w gminie Olesno – 12,3%. W Dąbrowie Tarnowskiej, Gręboszowie i Szczucinie wartości procentowe wyniosły odpowiednio: 43,1%, 36,1% i 32,3%. W kwestii pożarów najwyższe wskazania uzyskano w gminach: Olesno – 55,6% i Radgoszcz – 50,0%, a najniższe w Dąbrowie Tarnowskiej – 18,1% i Bolesławiu – 24,1%. W pozostałych gminach odsetek udzielonych odpowiedzi przedstawia się następująco: Szczucin – 36,8%, Mędrzechów – 36,1% oraz Gręboszów – 30,6%. Na wariant odpowiedzi „mrozy" najwięcej ankietowanych zdecydowało się w gminach: Gręboszów – 27,8%, Radgoszcz – 23% i Bolesław – 20,7%. W pozostałych gminach osiągnięto nieco mniejsze wartości, tj. w: Olesnie – 14,8%, Dąbrowie Tarnowskiej – 10,8%, Szczucinie – 9,8%. Najmniejsze wskazanie odnotowano w gminie Mędrzechów – 2,8%. Tylko w trzech gminach, tj. Szczucin – 3,0%, Olesno – 2,5%, Dąbrowa Tarnowska – 1,5% uzyskano odpowiedzi dotyczące osuwisk. W kontekście składowania odpadów zagrażających środowisku naturalnemu dane w skali powiatu na poziomie 7,1%, uzyskano tylko w czterech gminach, tj. w: Szczucinie -15%, Dąbrowie Tarnowskiej – 8,3%, Radgoszczy 4,1%, i Olesnie – 2,5%. Na wariant „inne zjawiska", wśród których wymieniano podtopienia, spalanie odpadów, fale elektromagnetyczne - odpowiedzi udzieliło 0,7% osób. Brak odpowiedzi odnotowano w dwóch przypadkach, co stanowi 0,3%.

Podobną analizę przeprowadzono w oparciu o płeć respondentów. Dane dotyczące tej kwestii zaprezentowano w tabeli 4.53.

Tabela 4.53. Katastrofy naturalne, które występują w okolicy zamieszkania, podział ze względu na płeć.

	Płeć			
Katastrofy naturalne, które występują w okolicy zamieszkania	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	0,3%	0,3%	0,3%
powodzie	-	91,1%	91,8%	91,4%
pożary	-	33,1%	34,0%	33,6%
wichury	-	38,1%	39,5%	38,8%
mrozy	-	14,2%	13,1%	13,7%
susze	-	62,9%	60,1%	61,6%
osuwiska	-	1,7%	1,4%	1,5%
składowanie odpadów zagrażających środowisku naturalnemu	-	6,6%	7,6%	7,1%
inne zjawiska	-	0,7%	0,7%	0,7%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Z danych umieszczonych w tabeli wynika, że wartości procentowe wielowariantowych odpowiedzi uzyskanych zarówno od kobiet, jak i mężczyzn są bardzo zbliżone. Na powodzie wskazało 91,1% kobiet i 91,8% mężczyzn. Z kolei na susze 62,9% pań i 60,1% panów. W kontekście występowania wichur udzielone odpowiedzi kształtowały się na podobnym poziomie i wyniosły odpowiednio: 38,1% i 39,5%. Na opcję odpowiedzi dotyczącą występowania pożarów zdecydowało się 33,1% kobiet i 34% mężczyzn, a na wariant odnoszący się do mrozów adekwatnie 14,2% i 13,1%. Niewielkie wartości procentowe dotyczą składowania odpadów zagrażających środowisku. Takich odpowiedzi udzieliło 6,6% pań oraz 7,6% panów. Osuwiska, zdaniem kobiet i mężczyzn, są bardzo rzadkimi zdarzeniami występującymi w okolicy zamieszkania. Wskazania w tym zakresie wyniosły odpowiednio 1,7% i 1,4%.

Występowanie katastrof naturalnych ocenili również ankietowani w dwóch przedziałach wiekowych. Ich odpowiedzi zostały zapisane w tabeli 4.54.

Tabela 4.54. Katastrofy naturalne, które występują w okolicy zamieszkania, podział ze względu na wiek.

Katastrofy naturalne, które występują w okolicy zamieszkania	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	0,5%	0,3%
powodzie	-	93,4%	90,5%	91,4%
pożary	-	38,7%	31,3%	33,6%
wichury	-	39,2%	38,6%	38,8%
mrozy	-	16,0%	12,6%	13,7%
susze	-	63,5%	60,7%	61,6%
osuwiska	-	1,1%	1,7%	1,5%
składowanie odpadów zagrażających środowisku naturalnemu	-	6,1%	7,5%	7,1%
inne zjawiska	-	1,1%	0,5%	0,7%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Powodzie to najczęściej wskazywane odpowiedzi przez respondentów obu przedziałów. Odnotowano je u 93,4% ankietowanych w grupie wiekowej 18 – 34 lata oraz u 90,5% osób w wieku 35 i więcej lat. Wśród pozostałych wariantów dominowały odpowiedzi wskazujące na susze – 63,5%, w przedziale 18 – 34 lata oraz 60,7% w grupie 35 i więcej lat. Na wichury zdecydowało się 39,2% osób w wieku 18 – 34 lata oraz 38,6% w przedziale 35 i więcej lat. Nieco więcej respondentów z grupy wiekowej 18 – 34, bo 38,7% zaznaczyło pożary jako katastrofy naturalne najczęściej występujące w okolicy zamieszkania. W drugiej grupie odnotowano wartość 31,3%. Na występowanie mrozów oraz składowanie odpadów zagrażających środowisku naturalnemu zdecydowało się odpowiednio 16,0% i 6,1% ankietowanych w wieku 18 – 34 lata oraz 12,6% i 7,5% osób w grupie wiekowej 35 i więcej lat. Osuwiska to najrzadziej wskazywane zjawiska w obu przedziałach. Jedynie 1,1% osób w wieku 18 – 34 oraz 1,7% w drugim przedziale wskazało na ten wariant odpowiedzi.

Zdaniem mieszkańców powiatu Dąbrowa Tarnowska, najczęściej występującymi katastrofami naturalnymi w okolicy zamieszkania są powodzie. Zdecydowana większość respondentów w poszczególnych gminach powiatu bez względu na płeć i wiek zdecydowała się na takie wskazanie. Według ankietowanych częstymi zjawiskami, które dotykają Powiśle, są również susze, wichury i pożary. W trzech gminach, tj. Gręboszów, Bolesław i Mędrzechów odnotowano najwyższe procentowe wartości wskazujące na występowanie

mrozów. W gminach Szczucin i Dąbrowa Tarnowska respondenci najczęściej wybierali wariant odpowiedzi odnoszący się do składowania odpadów zagrażających środowisku naturalnemu. W gminie Szczucin ma to najprawdopodobniej związek z funkcjonowaniem na terenie tej gminy zakładów produkujących azbest, a także hałdy azbestowej.

W trakcie prowadzonych badań ustalono, które z występujących zagrożeń wzbudzają największe obawy mieszkańców powiatu dąbrowskiego. Dane w tym zakresie umieszczono w tabeli 4.55.

Tabela 4.55. Zagrożenia wzbudzające największe obawy w okolicy zamieszkania, podział na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
brak odpowiedzi	0,5%	-	1,2%	-	-	-	-	**0,3%**
powodzie	86,3%	93,2%	75,3%	78,4%	86,1%	94,4%	89,7%	**86,0%**
pożary	39,7%	32,3%	51,9%	54,1%	50,0%	27,8%	51,7%	**42,0%**
wichury	54,4%	39,1%	14,8%	51,4%	55,6%	13,9%	34,5%	**41,8%**
mrozy	7,8%	6,0%	1,2%	8,1%	2,8%	2,8%	6,9%	**5,9%**
susze	30,4%	17,3%	13,6%	25,7%	27,8%	22,2%	34,5%	**24,1%**
osuwiska	1,5%	2,3%	3,7%	-	-	-	-	**1,5%**
składowanie odpadów zagrażających środowisku naturalnemu	11,8%	9,8%	-	9,5%	-	-	3,4%	**7,6%**
inne zjawiska	0,5%	0,8%	-	-	-	-	-	**0,3%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Jak wynika z tabeli, 86% respondentów wszystkich gmin najbardziej obawia się występowania powodzi. W poszczególnych gminach najwyższe wskazania odnoszące się do tego zagrożenia odnotowano w Gręboszowie – 94,4%, Szczucinie – 93,2%, Bolesławiu – 89,7%, Dąbrowie Tarnowskiej – 86,3% oraz Mędrzechowie – 86,1%. Spora grupa mieszkańców – 42,0% zdecydowała się na wybranie wariantu odpowiedzi dotyczącego występowania pożarów. W podziale na gminy zagrożenie to okazało się najbardziej dotkliwe dla mieszkańców gmin: Radgoszcz – 54,1%, Olesno – 51,9%, Bolesław – 51,7%, Mędrzechów – 50,0%. Najmniej osób wybrało ten wariant w gminach: Gręboszów – 27,8%, Szczucin – 32,3% i Dąbrowa Tarnowska – 39,7%. Na podobnym poziomie – 41,8%

mieszkańcy powiatu ocenili zagrożenie wichurami. Najwyższe wartości procentowe w tym zakresie odnotowano w gminach: Mędrzechów – 55,6%, Dąbrowa Tarnowska – 54,4%, Radgoszcz – 51,4% oraz Szczucin – 39,1%. Z kolei najniższe w gminach: Olesno – 14,8%, Gręboszów – 13,9% i Bolesław – 34,5%. Dla 24,1% mieszkańców powiatu zjawiskami wzbudzającymi niepokój są susze, z czego najwięcej wskazań w tym zakresie odnotowano w gminach: Bolesław – 34,5%, Dąbrowa Tarnowska – 30,4%, Mędrzechów – 27,8%, Radgoszcz – 25,7% oraz Gręboszów – 22,2%. Najmniej w gminie: Olesno – 13,6% i Szczucin – 17,3%. Składowanie odpadów zagrażających środowisku naturalnemu stanowi problem dla – 7,6% mieszkańców powiatu dąbrowskiego. W czterech z nich, tj.: Dąbrowie, Szczucinie, Radgoszczy i Bolesławiu odnotowano odpowiednio wartości: 11,8%, 9,8%, 9,5% i 3,4%. W trzech pozostałych gminach nie uzyskano danych w tym aspekcie. Z przedstawionych informacji wynika również, że występowanie mrozów może wzbudzać obawy u 5,9% ankietowanych w powiecie. Najwyższe wartości odnoszące się do tego zjawiska odnotowano w Mędrzechowie – 8,1%, Dąbrowie Tarnowskiej – 7,8% i Bolesławiu – 6,9%. Z kolei najniższe w gminach: Olesno – 1,2%, Gręboszów i Mędrzechów po 2,8% oraz Szczucin – 6,0%. Niewielu respondentów – 1,5% w skali powiatu zdecydowało się na wariant odpowiedzi wskazujący na problem osuwisk. Ten aspekt wskazali ankietowani z trzech gmin: Olesna – 3,7%, Szczucina – 2,3% i Dąbrowy Tarnowskiej – 1,5%. Respondenci z pozostałych czterech gmin nie zaznaczyli tego wariantu odpowiedzi. Opcję odpowiedzi „inne” (podtopienia, azbest, hałda azbestowa) wybrało 0,3% pytanych w gminach Dąbrowa Tarnowska – 0,5% oraz Szczucin – 0,8%.

O ocenę zagrożeń wzbudzających największe obawy zapytano przedstawicieli obojga płci. Dane z uwzględnieniem podziału na kobiety i mężczyzn ujęto w tabeli 4.56.

Tabela 4.56. Zagrożenia wzbudzające największe obawy w okolicy zamieszkania, podział ze względu na płeć.

Które z zagrożeń wzbudzają największe obawy?	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	0,3%	0,3%	0,3%
powodzie	-	85,8%	86,3%	86,0%
pożary	-	40,4%	43,6%	42,0%
wichury	-	43,4%	40,2%	41,8%

mrozy	-	7,6%	4,1%	5,9%
susze	-	23,8%	24,4%	24,1%
osuwiska	-	2,0%	1,0%	1,5%
składowanie odpadów zagrażających środowisku naturalnemu	-	7,0%	8,2%	7,6%
inne zjawiska	-	-	0,7%	0,3%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	100,0%

Źródło: Opracowanie własne

Zestawienia uzyskane w tabeli wskazują, że 85,8% kobiet oraz 86,3% mężczyzn najbardziej obawia się powodzi. Wichury stanowią odpowiednio problem dla 43,4% oraz 40,2%. Pożary w ocenie respondentów obojga płci są zagrożeniem dla 40,4% pań oraz 43,6% panów. Problem suszy jest podobnie oceniany zarówno przez kobiety, jak i mężczyzn. Wartości procentowe kształtują się na poziomie 23,8% oraz 24,4%. Na obawy względem zjawiska mrozów postawiło7,6% pań, a także 4,1% panów. Z kolei składowanie odpadów zagrażających środowisku naturalnemu jest negatywnie postrzegane przez 7,0% kobiet oraz 8,2% mężczyzn. Na odpowiedź „osuwiska" zdecydowało się jedynie 2,0% pań i 1,0% panów. Opcję odpowiedzi „inne" wybrało 0,7% mężczyzn.

Na temat zagrożeń wzbudzających największe obawy wypowiedzieli się mieszkańcy powiatu w dwóch przedziałach wiekowych. Odpowiedzi dotyczące tej kwestii przedstawia tabela 4.57.

Tabela 4.57. Zagrożenia wzbudzające największe obawy w okolicy zamieszkania, podział ze względu na wiek.

Które z zagrożeń wzbudzają największe obawy?	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	0,6%	0,2%	0,3%
powodzie	-	84,5%	86,7%	86,0%
pożary	-	44,8%	40,8%	42,0%
wichury	-	39,8%	42,7%	41,8%
mrozy	-	5,5%	6,1%	5,9%
susze	-	21,5%	25,2%	24,1%
osuwiska	-	-	2,2%	1,5%
składowanie odpadów zagrażających środowisku naturalnemu	-	2,8%	9,7%	7,6%

inne zjawiska	-	0,6%	0,2%	0,3%
Razem	**-**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Uzyskane wartości procentowe w obydwu przedziałach wiekowych wskazują na problem związany z niebezpieczeństwem powodzi. Według 84,5% respondentów w grupie wiekowej 18 – 34 lata, kwestia powodzi postrzegana jest w kategorii zagrożenia. W drugim przedziale wartość ta kształtuje się na poziomie 86,7%. Obawy wobec pożarów wyraziło 44,8 osób w pierwszej kategorii wiekowej oraz 40,8% w drugiej. Istotnym problemem dla ankietowanych w obydwu grupach wiekowych są wichury. Niepokój w odniesieniu do tego zjawiska wyraziło 39,8% osób w przedziale 18 – 34 lat oraz 42,7% w wieku 35 i więcej lat. Susze z kolei są negatywnie oceniane przez 21,5% osób w pierwszym przedziale oraz przez 25,2% osób w grupie 35 i więcej lat. Natomiast występowania mrozów obawia się 5,5% ankietowanych wieku 18 – 34 lat, a także 6,1% w wieku 35 i więcej lat. W kontekście składowania odpadów zagrażających środowisku naturalnemu negatywne opinie przeważają u respondentów w przedziale wiekowym 35 i więcej lat i wynoszą 9,7% wobec 2,8% wskazań w młodszej grupie wiekowej. Problem osuwisk został zaznaczony tylko przez respondentów w przedziale 35 i więcej lat. Uzyskana wartość to 2,2%.Opcję „inne zjawiska" wybrało 0,6% kobiet oraz 0,2% mężczyzn.

Dla większości pytanych mieszkańców powiatu dąbrowskiego bez względu na płeć i wiek powodzie są zjawiskami, które wzbudzają największe obawy. Stosunkowo spory niepokój wywołują także pożary, wichury i susze. Mniejszym problemem wydają się być mrozy, składowanie odpadów zagrażających środowisku naturalnemu oraz osuwiska. Zwraca jednak uwagę fakt, że problem odnoszący się do gospodarki odpadami został najbardziej zaakcentowany w dwóch miastach powiatu, tj. Dąbrowie Tarnowskiej, Szczucinie oraz w gminie Radgoszcz.

Kwestia zagrożeń występujących na terenie powiatu dąbrowskiego została nieco szerzej omówiona w trakcie pogłębionych wywiadów indywidualnych z osobami znaczącymi. Respondentów zapytano zatem, czy w ich ocenie występowanie sytuacji związanych z katastrofami naturalnymi ma wpływ na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców. Jeden z nich, mieszkający na co dzień w gminie Szczucin, odniósł się do tego zagadnienia w następujący sposób: *Ewidentnie tak. W przypadku Gminy Szczucin występuje brak poczucia bezpieczeństwa spowodowany głównie zagrożeniem powodziowym.* Ten sam respondent precyzuje swoją wypowiedź na temat rodzajów katastrof naturalnych najczęściej

występujących na badanym terenie: *Zdecydowanie są to powodzie i podtopienia. Przy czym należy przyjąć dwie definicje powodzi: w wyniku rozszczelnienia wałów oraz w wyniku uderzenia fali niszczącej. W latach 90-tych XX wieku powodzie dotykały powiat praktycznie co roku. W kolejnym stuleciu najbardziej dotkliwe miały miejsce w 2001 r., 2010 r. oraz 2018 r.* (IDI NR2)

Nastepny respondent, mieszkaniec gminy Bolesław, wyraził nieco inną opinię: *Każda katastrofa, jaka by nie była, ma wpływ na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców. W naszej gminie dotyczy to głównie zagrożenia powodziowego i pożarów. Wzrost świadomości o tych zagrożeniach jest większy dzięki mediom i odpowiedzialnym instytucjom, chociaż media niejednokrotnie w swoich przekazach wywołują niepotrzebny niepokój u obywateli.* W kontekście występujących zagrożeń uważa on, że *najczęściej są to powodzie, susze i pożary. Czasami występuje grad i gradobicie. Takie sytuacje zdarzają się jednak sporadycznie, ale jak już się wydarzą, to niszczą plony i budynki. W 70 – 80% mieszkańcy ubezpieczają swoje gospodarstwa, zdając sobie sprawę z konsekwencji braku ubezpieczania dobytku. Istnieje jednak grupa osób, która nie jest świadoma skutków lub jej status materialny jest niski.* (IDI NR4)

Przedstawiciel gminy Mędrzechów występowanie sytuacji związanych z katastrofami naturalnymi i ich wpływ na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców ocenił w następujący sposób: *Na pewno ma wpływ. Ludzie obawiają się żywiołów, ponieważ mogą stracić dobytek całego życia,* a wśród najczęściej występujących katastrof naturalnych wskazał: *powodzie, susze i pożary. Na rolniczych obszarach, takich jak powiat dąbrowski występowanie tych katastrof powoduje straty w rolnictwie, które jest podstawowym źródłem dochodu większości mieszkańców.* (IDI NR5)

Innej oceny dokonał respondent z terenu gminy Radgoszcz. Według jego opinii, *obawy wzrastają już nawet przy zapowiedziach ulewnych deszczów. W ostatnich latach, zwłaszcza w północnej części gminy, najczęściej występowały podtopienia. Rzeka Breń nie jest w stanie odebrać wód z ujścia rzeki Upust oraz rzeki Dąb. Ponadto na tę sytuację ma wpływ poziom wody na Wiśle – tworzy się cofka na rzece Breń. Zdarzają się również gradobicia, które dają się we znaki plantatorom warzyw. Mrozy w mniejszym stopniu.* (IDI NR8)

Osoba z bogatym doświadczeniem samorządowym, na co dzień mieszkająca na terenie Dąbrowy Tarnowskiej, twierdzi, że występowanie katastrof i ich wpływ na poczucie

bezpieczeństwa mieszkańców jest znaczące. Zdaniem tego respondenta, *w trakcie występowania katastrof naturalnych ludzie tracą dobytek, a ich życie jest zagrożone,* wśród najczęściej występujących zjawisk wymienia: *w głównej mierze powodzie, susze, wichury i pożary*. (IDI NR 9)

W opinii osoby znaczącej z terenu gminy Gręboszów do najczęściej występujących katastrof można zaliczyć trzy zjawiska: *wichury, podtopienia i powodzie.* Osoba ta uważa również, że występowanie tych katastrof *ma wpływ na poczucie bezpieczeństwa. Wśród najczęściej występujących katastrof naturalnych w naszym powiecie można wymienić powodzie. Przed rozpoczęciem budowy domu ludzie analizują teren w kontekście ewentualnych zagrożeń. Ponadto ubezpieczają się na wypadek skutków działania sił natury. W obawie przed uderzeniem pioruna decydują się na instalację odgromową. Zmienia się postrzeganie ewentualnych zagrożeń. Chociaż są też tacy, którzy nie myślą prewencyjnie, dopóki się coś złego nie wydarzy u sąsiada lub u nich samych*. (IDI NR 15)

Sytuacje związane z katastrofami naturalnymi ocenił także przedstawiciel gminy Olesno. Jego zdaniem, *ludzie doskonale wiedzą, że podczas występowania katastrof naturalnych ich dobytek – budynki i płody rolne są zagrożone. Obawiają się takich sytuacji, ale też ubezpieczają się na takie okoliczności. Świadomość z roku na rok jest coraz większa.* Dodaje przy tym, że *najczęściej występują podtopienia i susze, sporadycznie pożary i wichury*. (IDI NR 27)

Zaprezentowane wypowiedzi osób znaczących potwierdzają i jednocześnie poszerzają informacje uzyskane w badaniach ilościowych. Wyniki badań nie pozostawiają wątpliwości, że najpoważniejszym zagrożeniem w kontekście występowania katastrof naturalnych są powodzie. Takiego wyboru i oceny dokonali respondenci w trakcie wywiadów oraz ankietowani. W przypadku badań jakościowych uzyskano również wiedzę o determinantach wpływających na poczucie zagrożenia. Obawa o własne życie, dobytek czy też płody rolne są głównymi czynnikami, które wpływają na postawy oraz zachowania mieszkańców powiatu dąbrowskiego. Brak poczucia bezpieczeństwa jest efektem długotrwałego zagrożenia powodziowego. Przy okazji wypowiedzi respondenta (IDI NR 2) mamy do czynienia z syntetyczną, ale niezwykle trafną interpretacją definicji powodzi.

W badaniach ilościowych ustalono, że w trzech gminach powiatu dąbrowskiego respondenci dostrzegli problem składowania szkodliwych dla środowiska odpadów. Niewykluczone, że wpływ na taki stan rzeczy miały zakłady w Szczucinie, które w przeszłości

produkowały azbest. Zakłady Wyrobów Azbestowo-Cementowych uruchomiły produkcję w 1959 r. Od tego czasu wyprodukowano ogromną ilość nie tylko samego azbestu, ale też odpadów poprodukcyjnych. Do 1993 r. przetworzono 350 tys. ton azbestu, w tym 65 tys. ton azbestu niebieskiego – krokidolitu, tej najbardziej szkodliwej, długowłóknistej odmiany minerału. Oznacza to, że w Szczucinie przerabiano 90 proc. krajowego przerobu krokidolitu. Był to jedyny zakład w Polsce produkujący rury azbestowe. Rury te obrabiano mechanicznie, toczono je, a w czasie tego procesu powstawały ogromne ilości pyłów zawierających azbest. Ludzie pracujący w zakładach nie tylko nie mieli świadomości zagrożenia, ale też nie stosowali żadnych środków ochrony osobistej. W tym czasie już na zachodzie, a w szczególności w Stanach Zjednoczonych, wprowadzony został zakaz stosowania azbestu. Paradoksalnie, wielu pracowników szczucińskiej fabryki znajdowało łatwo zatrudnienie w USA przy demontażu płyt azbestowych, ponieważ amerykańscy pracodawcy nie obawiali się oskarżenia o narażenie pracownika na utratę zdrowia.[539] O szkodliwości dla zdrowia azbestu pisał między innymi ks. Czesław Sołtys w publikacji zatytułowanej „Kościół wobec godności pracy w kontekście ekologicznym". Oto krótki fragment opisujący negatywne skutki pracy z azbestem: *Pomimo tego, że pracownicy wiedzieli o tym, że azbest jest bardzo szkodliwy dla zdrowia, to jednak podejmowali dalszą pracę w zakładzie, który w powolny sposób ich zabijał, a pośrednio także ich członków rodzin. Na taką postawę miało wpływ bezrobocie. Ludność okolic Szczucina nie miała wyboru, bo ZWAC zatrudniał najwięcej pracowników, a inne zakłady w Szczucinie zbankrutowały lub też zatrudniały niewiele osób"*.[540] W Polsce i w innych krajach europejskich 400-600 osób rocznie zapada na jedną z chorób wywoływanych przez kontakt z azbestem: azbestozę, raka płuc, raka oskrzeli oraz raka opłucnej zwanego międzybłoniakiem. Wdychający włókna częściej chorują też na inne nowotwory: raka żołądka, krtani, nerek, jelit, trzustki, jajnika oraz chłoniaki.[541]

O negatywnych skutkach gospodarki odpadami szkodliwymi dla zdrowia, a także wpływie na poczucie zagrożenia mieszkańców rozmawiano z respondentami „znaczącymi" w trakcie indywidualnych wywiadów pogłębionych. Według doświadczonego samorządowca z terenu gminy Szczucin, doskonale zorientowanego w obszarze problematyki związanej z azbestem, mamy do czynienia z pewnego rodzaju korelacją: *bezapelacyjnie ma wpływ. Głównie za sprawą nierozwiązanego problemu azbestu i niewykonania wszystkich zadań,*

[539] *https://www.ekologia.pl/srodowisko/ochrona-srodowiska/azbestowy-spadek,929.html, 30.04.2020*.
[540] C. Sołtys, *Kościół wobec godności pracy w kontekście ekologicznym*, Tuchów, 2007. s. 162.
[541]*https://muratordom.pl/remont-domu/remonty-dachu/azbest-grozny-skladnik-eternitu-dlaczego-pyl-azbestowy-jest-szkodliwy-aa-HUmu-uzpQ-uGAf.html, 28,04.2020.*

które mogłyby ten problem wykluczyć. Azbest to główna przyczyna występowania u pracowników zakładów azbestowych, jak i okolicznej ludności pylicy azbestowej płuc oraz chorób nowotworowych, m.in. śródbłoniaka opłucnej – choroby nieuleczalnej o szybkim okresie śmiertelności. U kobiet najczęściej występowały i występują nowotwory tarczycy, gardła i krtani, natomiast u mężczyzn jelita grubego i prostaty. Narażenie na negatywne skutki azbestu jest największe przy bezpośrednim kontakcie. Skutki jego działania mogą ujawnić się nawet po 40 latach, najczęściej po lub w trakcie infekcji. W przeszłości prowadzono badania nad wpływem azbestu na zachorowalność i umieralność na grupach mieszkańców Olesna w odniesieniu do Szczucina. Szerzej na temat wpływu azbestu na zdrowie i azbestofobii pisał w swoim opracowaniu pt. "Kościół wobec godności pracy w kontekście ekologicznym" Ks. Czesław Sołtys: Ubolewam, że działania antyazbestowe, które rozpoczęto, nie zostały kontynuowane w latach 2014 – 2018. Zrezygnowano nawet ze środków przyznanych i wygospodarowanych na ten cel. Niestety, produkcja azbestu i jego występowanie na terenie powiatu, a zwłaszcza Gminy Szczucin spowodowały, że ludzie częściej niż w innych rejonach naszego kraju umierają na raka. (IDI NR 2)

W podobnym tonie wypowiedział się inny respondent na co dzień mieszkający w gminie Szczucin: *Gdy mówimy o odpadach szkodliwych na terenie powiatu, to wszystko sprowadza się do azbestu. Pozostałości po azbeście są powodem wysokiego stopnia umieralności, nie tylko pracowników zakładów azbestowych, ale również pozostałych mieszkańców Szczucina. Stosowne służby nie robiły praktycznie nic pomimo opracowanej dokumentacji, nie zabezpieczono właściwych dowodów, a zgłaszane nieprawidłowości Prokuratura Okręgowa w Tarnowie umarzała. Według lekarzy, a mówię to na swoim przykładzie(jestem chory na nowotwór prostaty), azbest, który był składowany w Szczucinie, jest przyczyną wzrostu chorób nowotworowych - u mężczyzn płuc i prostaty, u kobiet- głównie tarczycy, a ponadto bez względu na płeć pylicy płuc. Włókna azbestu wbijają się w płuca, co wywołuje ropienie. Błędem władzy było to, że nikt nie zajął się ludźmi chorymi na „azbestozę", którzy nie pracowali przy azbeście, a umierali w młodym wieku.* (IDI NR 1)

Zdaniem proboszcza jednej z parafii powiatu dąbrowskiego, negatywna w skutkach gospodarka szkodliwymi odpadami ma wpływ na poczucie zagrożenia mieszkańców: *Tak, ma. Azbest, a konkretnie azbestoza, która występuje nie tylko u pracowników zakładów azbestowych. Kilkanaście lat temu ludzie utwardzali podwórka azbestem, nie zdając sobie wtedy sprawy z zagrożenia. Wiele dróg gminnych było pokryte azbestem. Z tego powodu w późniejszym czasie, chyba początkiem 2000 r. wprowadzony został program pokrywania*

dróg azbestowych asfaltem. Azbest wywołuje nowotwory, m.in. błoniaka opłucnej. W tej chwili w naszej miejscowości tego typu nowotwory występują rzadziej. Owszem, zdarzają się nowotwory piersi, płuc, wątroby czy jelita grubego, ale nie ma pewności, aby ich występowanie było związane z azbestem. (IDI NR3)

Podobną opinię wyraził samorządowiec z terenu Mędrzechowa: *Tak, ma. Mieszkańcy są coraz bardziej świadomi zagrożeń, jakie mogą zaistnieć przy niewłaściwym gospodarowaniu odpadami. Wiedzą, że długotrwały z nimi kontakt może mieć konsekwencje dla zdrowia. Zwłaszcza z azbestem, który był produkowany w zakładach na terenie Szczucina. Sporo ludzi w Szczucinie i okolicach zachorowało i umarło na nowotwory.* (IDI NR 5)

Do omawianego zagadnienia odniósł się także duchowny z parafii w Szczucinie: *Oprócz azbestu odpadów raczej nie ma. Liczba dachów azbestowych nie odbiega od sąsiednich miejscowości w województwie świętokrzyskim. W Szczucinie za firmą Tankpol znajduje się zabezpieczona hałda azbestowa. Gdyby doszło do jej zalania przez wodę i przedostania się do rzek, to mógłby być naprawdę duży problem, mam tu na myśli skażenie środowiska.* (IDI NR 6)

Problematyka związana z azbestem pojawiła się w wypowiedzi samorządowca z gminy Radgoszcz: *Myślę, że tak. W ostatnich latach nagłośniono szkodliwość azbestu. Sporo osób zgłasza się do gminy i pyta o możliwość odbioru odpadów azbestowych z dachów. W samej gminie Radgoszcz pozostało jeszcze 1800 budynków z dachami azbestowymi. Ludzie mają obawy. Zwłaszcza po opublikowaniu jakiś czas temu statystyk dotyczących występowania chorób nowotworowych w wyniku działania azbestu w Szczucinie. Stało się to bodźcem do zainteresowania się problemem przez miejscową ludność. Mieszkańcy są bardziej świadomi zagrożenia, boją się utylizować w dziki sposób. Chcą to zrobić profesjonalnie. W tej chwili mamy złożonych ok. 150 tego typu wniosków.* (IDI NR 8)

O zagrożeniach związanych z azbestem, ale i innych wspomniał respondent na co dzień zamieszkujący gminę Dabrowa Tarnowska: *Myślę, że tak. Mówi się o zagrożeniu chorobami płuc, jakie wywołuje azbest produkowany w przeszłości w Szczucinie. Niestety, problemem dla układu oddechowego mieszkańców jest również palenie w piecach, zwłaszcza nieprzeznaczonym do tego celu materiałem. W mojej ocenie w ostatnim czasie nastąpił wzrost poczucia świadomości ludzi w tym aspekcie.* (IDI NR 9)

Mieszkanka Szczucina przedstawiła swój pogląd na poruszany temat w następujących słowach: *Mieszkańcy nie mają zbyt wysokiej wiedzy i świadomości na temat gospodarki*

odpadami szkodliwymi, czego przykładem jest niewłaściwe segregowanie odpadów, brak segregacji, palenie w piecach odpadów, plastików. Dodatkowym problemem, który ma znaczenie dla poczucia zagrożenia jest zamieszkiwanie na terenach byłych składowisk azbestowych. Przez te czynniki mieszkańcy czują się zagrożeni. Z tego też powodu częściej występują choroby śmiertelne. (IDI NR 11)

Problem związany z gospodarką szkodliwymi odpadami, a konkretnie azbestem pojawił się w wypowiedzi przedstawiciela Starostwa Powiatowego w Dąbrowie Tarnowskiej: *W naszym lokalnym środowisku wpływ na poczucie zagrożenia może mieć azbest. Nieprawidłowo zabezpieczona hałda azbestowa, odpady i pozostałości azbestu w powietrzu i glebie. Produkcja azbestowych klocków hamulcowych i tarcz sprzęgłowych sprawiła, że zagrożenie nie ograniczyło się jedynie do „Powiśla". Należy pamiętać, że azbest jest przyczyną powstawania nowotworów płuc, a konkretniej międzybłoniaka opłucnej. Dostaje się on do organizmu poprzez układ oddechowy. Umieralność jest wysoka.* (IDI NR 12)

Nieco szerszej wypowiedzi udzielił policjant średniego aktywu kierowniczego Komendy Powiatowej Policji w Dąbrowie Tarnowskiej: *Jeżeli chodzi o problem lokalny ze szkodliwymi odpadami w powiecie dąbrowskim, to dotyczy on głównie azbestu. O ile w samym Szczucinie sytuacja jest w miarę uregulowana, gdyż Szczucin został potraktowany priorytetowo z uwagi na fakt, iż w przeszłości funkcjonowała tutaj fabryka azbestu, to w sąsiednich miejscowościach, głównie na dachach starych budynków jest jeszcze bardzo dużo pokryć wykonanych z azbestu, co oczywiście wpływa negatywnie na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców, którzy obawiają się chorób wywoływanych przez azbest, głównie raka. Myślę, że ważnym aspektem w dzisiejszych czasach jest sama gospodarka odpadami, a w szczególności jak jest ona prowadzona przez miejscowe władze. Biorąc pod uwagę bardzo nieprecyzyjne przepisy w tej kwestii, które pozwalają na ich dowolną interpretację, różne podmioty gospodarcze wykorzystują to i sprowadzają wszelkiego rodzaju odpady, zarabiając na tym duże pieniądze i unikając odpowiedzialności za ich recykling czy utylizację, która jest bardzo kosztowna. Do tego wszystkiego dochodzi jeszcze problem ze sprowadzaniem odpadów niebezpiecznych z innych krajów Europy, co jest bardzo opłacalne, ale stanowi duży kłopot dla lokalnej społeczności. Dlatego niezwykle ważnym jest, aby miejscowe władze wykazywały się czujnością przy wydawaniu wszelkiego rodzaju zezwoleń na prowadzenie takiej działalności.* (IDI NR 14)

W wypowiedzi respondenta z gminy Gręboszów pojawił się aspekt świadomości zagrożeń: W*ydaje mi się, że ludzie nie są do końca świadomi zagrożeń. Tematy związane*

z rtęcią, ołowiem w akumulatorach są im obce. Nie ma świadomości i odpowiedzialności. Ludzie nie rozumieją przeznaczenia sprzętu, który użytkują, np. pieców dolnego i górnego spalania (system godziny - co 14 godz. i co 3 godz.). Jeżeli chodzi o azbest – jest świadomość. Interesują się i chcą, żeby profesjonalnie go zutylizować. (IDI NR 15)

Do zagadnienia odniosła się dyrektorka jednej ze szkół w powiecie: *Ma wpływ na poczucie. Nie mniej jednak są osoby, które mają satysfakcję z tego, że przechytrzyli kogoś, spalając niedozwolony materiał. Jeżeli chodzi o azbest, to świadomość społeczeństwa jest duża, ponieważ ludzie wiedzą, jakie są konsekwencje jego działania.* (IDI NR 16)

Według respondenta pracującego w Urzędzie Miasta i Gminy Szczucin: *Mieszkańcy czują się zagrożeni. Szczucin jest skażony w związku z azbestem. Opracowania wskazują, że powodem częstego występowania chorób nowotworowych jest czynnik oddziaływania azbestu. Ludzie muszą też zmienić tok myślenia i odbierać działania antyazbestowe władz samorządowych jako prozdrowotne.* (IDI NR 18)

Obszerniej do tematyki nawiązał dyrektor jednej z placówek pedagogiczno-edukacyjnych w powiecie dąbrowskim: *Wiele osób o tym mówi. Mamy segregację i zagospodarowanie odpadów, ale problem nadal istnieje. Ludzie muszą chyba odczuć bezpośrednio skutki na swoim zdrowiu, aby zmienili podejście do kwestii ochrony środowiska. Świadomość ekologiczna w Polsce jest niska, na świecie, moim zdaniem, wysoka. W naszej okolicy jest jeszcze nierozwiązany w pełni problem azbestu, któremu to lokalna społeczność poświęca sporo uwagi. Jego szkodliwe działanie nie jest tajemnicą. Wiele osób na „Powiślu" zmarło na nowotwór płuc, który wywoływany jest przez kontakt ze szkodliwym azbestem. Zwłaszcza w jego pylącej postaci. Znam przypadek kobiety, która pracowała w zakładzie produkcji rezystorów w Szczucinie, nieopodal ZWAC-u, produkującego płyty oraz rury azbestowe. Kobieta ta zmarła w wieku około sześćdziesięciu lat. Z relacji jej rodziny i znajomych wynika, że diagnoza, jaką postawili lekarze, to choroba pochodna azbestu. Wiele osób, które nie miały bezpośredniej styczności z produkcją, a tylko z samymi odpadami poprodukcyjnymi, utraciło życie z tych właśnie powodów. W przeszłości azbest był wykorzystywany do utwardzania dróg, placów w Szczucinie i okolicach. Myślę, że to mógł być i nadal jest jeden z głównych powodów zwiększonej liczby zachorowań na raka.* (IDI NR 19)

Krótkiego komentarza udzielił respondent gminy Olesno: *W kontekście szkodliwości azbestu mieszkańcy zdają sobie sprawę z zagrożenia i ryzyka chorób nowotworowych. Wątpię,*

żeby w naszej gminie ktokolwiek na własną rękę zdecydował się usuwać pokrycia azbestowe. (IDI NR 21)

Według byłego starosty dąbrowskiego: *Teren Powiśla kojarzy się z problemem szkodliwego azbestu. Wiele w tym aspekcie udało się zrobić w ramach programu szwajcarskiego, ale skutki działania azbestu są widoczne, głównie poprzez zwiększoną zachorowalność na nowotwory*. (IDI NR 22)

Kolejny z respondentów wspomniał o błędach, jakie popełniono w kontekście gospodarki szkodliwymi odpadami: *Niestety, żyjemy w terenie, gdzie brak tej świadomości spowodował niepowetowane straty. Azbest wszechobecny na terenie gminy Szczucin był i jest przyczyną wielu przypadków zachorowań i śmierci ludzi często w młodym wieku. Te okoliczności wywierają piętno na naszej świadomości zagrożeń*. (IDI NR 23)

Według młodego społecznika i samorządowca z terenu gminy Szczucin, *zdania są podzielone. Jedni uważają, że azbest jest głównym czynnikiem zachorowań na nowotwory. Inni twierdzą, że nie ma to większego wpływu na zachorowalność. Jeżeli chodzi o czystość powietrza, to systematycznie przekazywana jest społeczeństwu ekoinformacja dotycząca smogu. Ten program wpływa pozytywnie na świadomość ludzi w aspekcie ochrony zdrowia i środowiska*. (IDI NR 17)

Problemu azbestu nie dostrzegła respondentka na co dzień mieszkająca i pracująca w Dąbrowie Tarnowskiej: *Co do problemu azbestu, nie da się odczuć sytuacji niepokoju, przynajmniej na terenie Dąbrowy Tarnowskiej*. (IDI NR 28)

Na podstawie przeprowadzonych badań w obszarze związanym z negatywną w skutkach gospodarką odpadami szkodliwymi dla zdrowia stwierdzono, że zjawisko to ma znaczenie dla objętych badaniami mieszkańców powiatu dąbrowskiego. Potwierdzeniem tego faktu są analizy badań ilościowych, które sygnalizują problem, zwłaszcza w odniesieniu do czterech gmin, tj. Dąbrowy Tarnowskiej, Szczucina, Radgoszczy i Olesna. Badania ilościowe zostały pogłębione przy pomocy badań jakościowych. W ten sposób uszczegółowiono kluczowe kwestie, a także uzyskano cenne informacje o wiodących problemach. Bez wątpienia najbardziej dokuczliwym zagrożeniem dla mieszkańców Powiśla w opinii respondentów „znaczących" jest szkodliwy dla zdrowia azbest. W większości przypadków respondenci posiadali wiedzę na temat funkcjonowania Zakładów Wyrobów Azbestowo-Cementowych w Szczucinie, asortymentu, jaki produkowano w tych zakładach oraz przykładów jego zastosowania. Zdaniem rozmówców azbest to główna przyczyna występowania

u pracowników zakładów azbestowych i okolicznej ludności pylicy azbestowej płuc oraz chorób nowotworowych, m.in. śródbłoniaka opłucnej – choroby nieuleczalnej o szybkim okresie śmiertelności. Wymieniano też przypadki innych chorób nowotworowych, w przypadku kobiet – tarczycy, gardła i krtani, natomiast u mężczyzn – jelita grubego i prostaty, a ponadto bez względu na płeć pylicy płuc. Według opinii, jakie uzyskano, największe narażenie występuje przy bezpośrednim kontakcie, a skutki działania azbestu mogą się ujawnić po kilkudziesięciu latach, najczęściej w trakcie lub po infekcji. Z przeprowadzonych rozmów wynika, że szkodliwość dla zdrowia człowieka oraz środowiska jest największa wówczas, gdy azbest przybiera pylącą postać. We wspomnianych zakładach produkowano również klocki hamulcowe oraz tarcze sprzęgłowe, które montowano w pojazdach poruszających się na obszarze całego kraju, co sprawiło, że zagrożenie nie ograniczało się jedynie do Powiśla. Kilku respondentów wspomniało o „hałdzie azbestowej" znajdującej się Szczucinie i obawach z tym związanych w przypadku zalania wodą. Respondenci w swoich wypowiedziach wspomnieli o coraz większej świadomości mieszkańców w kontekście usuwania pokryć azbestowych. Ich zdaniem obywatele składają wnioski o demontaż i odbiór odpadów azbestowych. Z kolei rozmówcy negatywnie odnieśli się do podejścia mieszkańców do ochrony środowiska. Przy okazji problematyki związanej z azbestem ustalono, że kłopotliwym dla mieszkańców jest zanieczyszczone powietrze pochodzące ze spalania w piecach materiałów do tego celu nieprzeznaczonych. Respondenci podnieśli też kwestię związaną z działaniami antyazbestowymi władz samorządowych i konieczności zmiany toku myślenia w tym kontekście. Negatywnie na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców wpływają dane świadczące o tym, że azbest był wykorzystywany do utwardzania dróg i placów w Szczucinie i okolicach. Zdaniem respondentów, jest to jeden z głównych powodów zwiększonej liczby zachorowań na nowotwory. Dwóch respondentów wyraziło swoją wątpliwość co do wpływu azbestu na zwiększoną zachorowalność i poczucie zagrożenia. Reasumując, w opinii większości respondentów azbest jest czynnikiem, który negatywnie wpływa na zdrowie mieszkańców powiatu dąbrowskiego, zwłaszcza zamieszkujących gminę Szczucin, co sprawia, że biorąc ten aspekt po uwagę, poczucie bezpieczeństwa należy uznać za niewystarczająco wysokie.

Z występowaniem katastrof naturalnych wiążą się działania osób odpowiedzialnych za zapewnienie bezpieczeństwa w razie ich zaistnienia. Realizację tych zadań poddano ocenie ankietowanych. Dane dotyczące tego zagadnienia, w rozbiciu na poszczególne gminy, prezentuje tabela nr 4.58.

Tabela 4.58. Realizacja zadań w trakcie katastrof naturalnych przez osoby odpowiedzialne za zapewnienie bezpieczeństwa, podział na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
Brak odpowiedzi	-	-	1,2%	-	-	-	-	**0,2%**
zdecydowanie dobrze	11,3%	18,0%	35,8%	9,5%	22,2%	41,7%	31,0%	**19,4%**
raczej dobrze	64,7%	55,6%	35,8%	73,0%	58,3%	50,0%	55,2%	**58,0%**
raczej niedobrze	7,4%	6,8%	13,6%	6,8%	5,6%	-	-	**7,1%**
zdecydowanie niedobrze	4,4%	7,5%	6,2%	4,1%	2,8%	-	-	**4,7%**
trudno powiedzieć	12,3%	12,0%	7,4%	6,8%	11,1%	8,3%	13,8%	**10,6%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[542]

Według danych zawartych w powyższej tabeli, najwięcej, bo 58,0% mieszkańców raczej dobrze ocenia realizację zadań przez osoby odpowiedzialne. „Zdecydowanie dobrze" wypowiedziało się na ten temat 19,4% ankietowanych. Odpowiedzi „raczej niedobrze" udzieliło 7,1% respondentów, a na wariant „zdecydowanie niedobrze" postawiło 4,7% badanej populacji. Zdaniem 10,6% pytanych trudno określić, jak wykonywane są zadania przez te osoby. Tylko jeden opiniodawca nie zaznaczył żadnej z proponowanych odpowiedzi, co stanowi 0,2% całej populacji. W podziale na gminy wartości procentowe dotyczące wariantu odpowiedzi „raczej dobrze" przedstawiają się następująco: Radgoszcz – 73,0%, Dąbrowa Tarnowska – 64,7%, Mędrzechów – 58,3%, Szczucin – 55,6%, Bolesław – 55,2%, Gręboszów – 50,0% oraz Olesno – 35,8%. Na odpowiedź „ zdecydowanie dobrze" wskazało 41,7% osób w gminie Gręboszów, 35,8% w gminie Olesno, 31,0% w Bolesławiu, 22,2% w gminie Mędrzechów, 18,0% w Szczucinie, 11,3% w Dąbrowie Tarnowskiej, a także 9,5% w gminie Radgoszcz. „Raczej niedobrze" działania osób odpowiedzialnych oceniono w gminach: Olesno – 13,6%, Dąbrowa Tarnowska – 7,4%, Szczucin i Radgoszcz po 6,8% oraz Mędrzechów – 5,6%. W gminach Bolesław i Gręboszów nie odnotowano wskazań w kontekście tego poglądu. Opcję odpowiedzi „zdecydowanie niedobrze" wybrało 7,5% mieszkańców w gminie Szczucin, 6,2% w gminie Olesno, 4,4% w Dąbrowie Tarnowskiej, 4,1% w Radgoszczy oraz 2,8% w Mędrzechowie. W gminach Bolesław

[542] Test niezależności χ^2: wartość statystyki $\chi^2 = 64{,}20765$, prawdopodobieństwo rozkładu = 1,58953E-05, liczba stopni swobody = 24, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,343694312.

i Gręboszów nie udzielono odpowiedzi w tym zakresie. Odsetek procentowy dotyczący niezdecydowanych osób w poszczególnych gminach przedstawia się następująco: Bolesław – 13,8%, Dąbrowa Tarnowska – 12,3%, Szczucin – 12,0%, Mędrzechów – 11,1%, Gręboszów – 8,3%, Olesno – 7,4% i Radgoszcz – 6,8%.

Uzyskano także opinie ankietowanych w podziale ze względu na płeć. Podejście kobiet i mężczyzn do tego zagadnienia prezentuje tabela 4.59.

Tabela 4.59. Realizacja zadań w trakcie katastrof naturalnych przez osoby odpowiedzialne za zapewnienie bezpieczeństwa, podział ze względu na płeć.

Na ile dobrze osoby odpowiedzialne za zapewnienie bezpieczeństwa podczas katastrof naturalnych wykonują swoje zadania?	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	0,3%	-	0,2%
zdecydowanie dobrze	-	18,9%	19,9%	19,4%
raczej dobrze	-	56,3%	59,8%	58,0%
raczej niedobrze	-	7,3%	6,9%	7,1%
zdecydowanie niedobrze	-	5,6%	3,8%	4,7%
trudno powiedzieć	-	11,6%	9,6%	10,6%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[543]

Według danych 56,3% kobiet oraz 59,8% mężczyzn raczej dobrze ocenia realizacje zadań przez osoby odpowiedzialne. Na wariant odpowiedzi „zdecydowanie dobrze" wskazało 18,9% kobiet i 19,9% mężczyzn. W przypadku odpowiedzi „raczej niedobrze" wartości procentowe wyniosły odpowiednio 7,3% oraz 6,9%. „Zdecydowanie niedobrze" działania osób oceniło 5,6% kobiet i 3,8% mężczyzn. Odpowiedzi „trudno powiedzieć" udzieliło 11,6% pań oraz 9,6% panów.

Analizie poddano również odpowiedzi ankietowanych w dwóch przedziałach wiekowych. Dane w tym zakresie przedstawia tabela 4.60.

[543] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 2,045602204, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,727371544, liczba stopni swobody = 4, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,073281532.

Tabela 4.60. Realizacja zadań w trakcie katastrof naturalnych przez osoby odpowiedzialne za zapewnienie bezpieczeństwa, podział ze względu na wiek.

Na ile dobrze osoby odpowiedzialne za zapewnienie bezpieczeństwa podczas katastrof naturalnych wykonują swoje zadania?	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	0,2%	0,2%
zdecydowanie dobrze	-	20,4%	18,9%	19,4%
raczej dobrze	-	60,2%	57,0%	58,0%
raczej niedobrze	-	7,7%	6,8%	7,1%
zdecydowanie niedobrze	-	3,3%	5,3%	4,7%
trudno powiedzieć	-	8,3%	11,7%	10,6%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[544]

Jak wynika z powyższej tabeli, 60,2% osób w przedziale wiekowym 18 – 34 i 57,0% w drugiej grupie wiekowej raczej dobrze ocenia działania wyznaczonych osób w trakcie katastrof naturalnych. Realizację zadań na zdecydowanie dobrym poziomie wskazało 20,4% osób w wieku 18 – 34 oraz 18,9% w przedziale 35 i więcej lat. Według 7,7% ankietowanych w grupie wiekowej 18 – 34 lata i 6,8% w drugim przedziale wiekowym „raczej niedobrze" oceniło realizację zadań. Wartości procentowe dotyczące wariantu odpowiedzi „zdecydowanie niedobrze" przedstawiają się odpowiednio: 3,3% i 5,3%.Wypowiedzi swoich nie skonkretyzowało 8,3% osób w przedziale wiekowym 18 – 34 oraz 11,7% w wieku 35 i więcej lat.

W trakcie analizy problematyki katastrof naturalnych zwrócono uwagę ankietowanych na działania skutecznie zapobiegające występowaniu negatywnych zjawisk. Zestawienia procentowe uzyskanych odpowiedzi dotyczące tej kwestii w podziale na gminy powiatu dąbrowskiego prezentuje tabela 4.61.

[544] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 2,951136785, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,566035564, liczba stopni swobody = 4, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C =0,087952434.

Tabela 4.61. Działania skutecznie przeciwdziałające katastrofom naturalnym i sytuacjom kryzysowym, podział na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
brak odpowiedzi	0,5%	-	6,2%	-	-	-	-	**1,0%**
wzmocnić wały przeciwpowodziowe	73,5%	93,2%	63,0%	75,7%	86,1%	88,9%	65,5%	**78,1%**
wybudować zbiorniki na wodę, które na wypadek podniesienia stanu wód przyjmą dodatkową ilość wody	82,4%	62,4%	50,6%	55,4%	50,0%	25,0%	51,7%	**63,2%**
natychmiast neutralizować miejsca gromadzenia niebezpiecznych odpadów	26,5%	28,6%	14,8%	29,7%	16,7%	11,1%	24,1%	**24,1%**
przeszkolić straż pożarną policję, wojewódzki inspektorat ochrony środowiska, sanepid, w kontekście dynamicznego rozpoznania, powiadamiania i szybszej reakcji na wystąpienia negatywnych zdarzeń (pożarów, powodzi)	28,4%	36,8%	27,2%	39,2%	22,2%	8,3%	20,7%	**29,5%**
organizować ćwiczenia z udziałem sztabu antykryzysowego, służb (wojsko, policja, straż pożarna, straż graniczna) i obywateli na wypadek wystąpienia katastrof naturalnych	30,9%	36,8%	33,3%	31,1%	33,3%	22,2%	37,9%	**32,5%**
uświadamianie mieszkańców poprzez organizację szkoleń, wykładów, konsultacji, społecznych prelekcji	27,0%	24,8%	24,7%	31,1%	27,8%	22,2%	24,1%	**26,3%**
inne działania	3,4%	0,8%	2,5%	1,4%	2,8%	-	3,4%	**2,2%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Według 78,1% ankietowanych, najskuteczniejszą formą przeciwdziałania katastrofom naturalnym i sytuacjom kryzysowym jest wzmocnienie wałów przeciwpowodziowych. Taki wariant najczęściej wybierali respondenci w gminach: Szczucin – 93,2%, Gręboszów – 88,9%, Mędrzechów – 86,1%, Radgoszcz – 75,7% oraz Dąbrowa Tarnowska – 73,5%. Najniższe wartości procentowe w tym względzie odnotowano w gminach: Olesno – 63,0% i Bolesław – 65,5%. Sporo, bo aż 63,2% respondentów uznało, że należy wybudować zbiorniki, które na wypadek podniesienia stanu wód przyjmą dodatkową ilość wody. W poszczególnych gminach wskazania procentowe dotyczące tej kwestii przedstawiają się następująco: Dąbrowa Tarnowska – 82,4%, Szczucin – 62,4%, Radgoszcz – 55,4%, Bolesław – 51,7%, Olesno – 50,6%, Mędrzechów – 50,0%, Gręboszów – 25,0%. Zdaniem 32,5 % ankietowanych należy organizować ćwiczenia z udziałem sztabu antykryzysowego, służb (wojska, policji, straży pożarnej, straży granicznej) i obywateli na wypadek wystąpienia katastrof naturalnych. W kontekście tego działania w poszczególnych gminach odnotowano bardzo zbliżone wartości procentowe, tj. Bolesław – 37,9%, Szczucin – 36,8%, Olesno i Mędrzechów po 33,3 %, Radgoszcz – 31,1%, Dąbrowa Tarnowska – 30,9% oraz Gręboszów – 22,2%. Dość liczna grupa mieszkańców powiatu – 29,5% jest zdania, że należy przeszkolić straż pożarną, policję, wojewódzki inspektorat ochrony środowiska, sanepid w kontekście dynamicznego rozpoznania, powiadamiania i szybszej reakcji na wystąpienia negatywnych zdarzeń (pożarów, powodzi). W tym wariancie wartości procentowe w gminach osiągnęły następujący poziom: Radgoszcz – 39,2%, Szczucin – 36,8%, Dąbrowa Tarnowska – 28,4%, Olesno – 27,2%, Mędrzechów – 22,2%, Bolesław – 20,7% oraz Gręboszów – 8,3%. Za uświadamianiem mieszkańców poprzez organizację szkoleń, wykładów, konsultacji, społecznych prelekcji opowiedziało się 26,3% ankietowanych w skali powiatu. Odpowiedzi w siedmiu gminach oscylowały na zbliżonym poziomie i wyniosły: Radgoszcz – 31,1%, Mędrzechów – 27,8%, Dąbrowa Tarnowska – 27,0%, Szczucin – 24,8%, Olesno – 24,7%, Bolesław – 24,1% oraz Gręboszów – 22,2%. W ocenie 24,1% respondentów powiatu należałoby natychmiast neutralizować miejsca gromadzenia niebezpiecznych odpadów. Wartości procentowe dotyczące tej kwestii w poszczególnych gminach wyniosły: Radgoszcz – 29,7%, Szczucin – 28,6%, Dąbrowa Tarnowska – 26,5%, Bolesław – 24,1%, Mędrzechów – 16,7%, Olesno – 14,8% i Gręboszów – 11,1%. Niewielki odsetek – 2,2% ankietowanych zaznaczyło wariant odpowiedzi „inne” (monitorowanie i zapobieganie, edukacja, szkolenie w zakresie niebezpieczeństw niewidocznych, usuwanie drzew w międzyrzeczu, porządkowanie rzeki Breń).

W kontekście działań zapobiegających katastrofom naturalnym i sytuacjom kryzysowym dokonano analizy danych z uwzględnieniem podziału na płeć. Wartości procentowe w tym zakresie zawarto w tabeli 4.62.

Tabela 4.62. Działania skutecznie przeciwdziałające katastrofom naturalnym i sytuacjom kryzysowym, podział ze względu na płeć.

Jakie działania należy podejmować w celu skutecznego przeciwdziałania katastrofom naturalnym i sytuacjom kryzysowym?	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	2,0%	-	1,0%
wzmocnić wały przeciwpowodziowe	-	78,1%	78,0%	78,1%
wybudować zbiorniki na wodę, które na wypadek podniesienia stanu wód przyjmą dodatkową ilość wody	-	61,6%	64,9%	63,2%
natychmiast neutralizować miejsca gromadzenia niebezpiecznych odpadów	-	24,2%	24,1%	24,1%
przeszkolić straż pożarną, policję, wojewódzki inspektorat ochrony środowiska, sanepid w kontekście dynamicznego rozpoznania, powiadamiania i szybszej reakcji na wystąpienia negatywnych zdarzeń (pożarów, powodzi)	-	31,8%	27,1%	29,5%
organizować ćwiczenia z udziałem sztabu antykryzysowego, służb (wojsko, policja, straż pożarna, straż graniczna) i obywateli na wypadek wystąpienia katastrof naturalnych	-	31,8%	33,3%	32,5%
uświadamianie mieszkańców poprzez organizację szkoleń, wykładów, konsultacji, społecznych prelekcji	-	25,2%	27,5%	26,3%
inne działania	-	1,7%	2,7%	2,2%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Dane zaprezentowane w powyższej tabeli wskazują na podobne postrzeganie tematyki, zarówno przez kobiety, jak i mężczyzn. Koncepcja wzmocnienia wałów przeciwpowodziowych dominowała wśród kobiet i mężczyzn, odnotowano bowiem wartości procentowe – odpowiednio 78,1% oraz 78,0%. Drugi wariant odpowiedzi, na który najczęściej decydowali się respondenci obojga płci, dotyczył wybudowania zbiorników, które na wypadek podniesienia stanu wód przyjmą dodatkową ilość wody. W tym przypadku procentowy odsetek u kobiet wyniósł 61,6%, a u mężczyzn 64,9%. 31,8% pań i 33,3% panów było zdania, że należy organizować ćwiczenia z udziałem sztabu antykryzysowego, służb (wojsko, policja, straż pożarna, straż graniczna) i obywateli na wypadek wystąpienia katastrof naturalnych. Nieco więcej kobiet – 31,8% niż mężczyzn – 27,1% chciałoby, aby przeszkolić straż pożarną, policję, wojewódzki inspektorat ochrony środowiska, sanepid w kontekście dynamicznego rozpoznania, powiadamiania i szybszej reakcji na wystąpienia negatywnych

zdarzeń (pożarów, powodzi). Za uświadamianiem mieszkańców poprzez organizację szkoleń, wykładów, konsultacji, społecznych prelekcji opowiedziało się 25,2% pań oraz 27,5% panów. Z kolei na konieczność natychmiastowego neutralizowania miejsca gromadzenia niebezpiecznych odpadów postawiło 24,2% kobiet i 24,1% mężczyzn. Niewiele, bo 1,7% kobiet oraz 2,7% mężczyzn zaznaczyło odpowiedź „inne działania", nie określając ich rodzaju.

Przedmiotowe zagadnienie poddano również analizie w dwóch grupach wiekowych. Dane dotyczące tej kwestii przedstawia tabela 4.63.

Tabela 4.63. Działania skutecznie przeciwdziałające katastrofom naturalnym i sytuacjom kryzysowym, podział ze względu na wiek.

Jakie działania należy podejmować w celu skutecznego przeciwdziałania katastrofom naturalnym i sytuacjom kryzysowym?	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	0,6%	1,2%	1,0%
wzmocnić wały przeciwpowodziowe	-	79,0%	77,7%	78,1%
wybudować zbiorniki na wodę, które na wypadek podniesienia stanu wód, przyjmą dodatkową ilość wody	-	65,2%	62,4%	63,2%
natychmiast neutralizować miejsca gromadzenia niebezpiecznych odpadów	-	27,6%	22,6%	24,1%
przeszkolić straż pożarną, policję, wojewódzki inspektorat ochrony środowiska, sanepid w kontekście dynamicznego rozpoznania, powiadamiania i szybszej reakcji na wystąpienia negatywnych zdarzeń (pożarów, powodzi)	-	37,0%	26,2%	29,5%
organizować ćwiczenia z udziałem sztabu antykryzysowego, służb (wojsko, policja, straż pożarna, straż graniczna) i obywateli na wypadek wystąpienia katastrof naturalnych	-	32,6%	32,5%	32,5%
uświadamianie mieszkańców poprzez organizację szkoleń, wykładów, konsultacji, społecznych prelekcji	-	23,8%	27,4%	26,3%
inne działania	-	2,2%	2,2%	2,2%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

W ocenie 79,0% ankietowanych w przedziale wiekowym 18 – 34 należałoby wzmocnić wały przeciwpowodziowe. Podobnego zdania było 77,7% respondentów w grupie wiekowej 35 i więcej lat. 65,2% respondentów w pierwszej grupie wiekowej widzi potrzebę wybudowania zbiorników, które na wypadek podniesienia stanu wód przyjmą dodatkową ilość wody. W drugiej grupie wartość ta wyniosła 62,4%. Za przeszkoleniem służb i instytucji

opowiedziało się 37,0% ankietowanych w przedziale 18 – 34 oraz 26,2% w drugiej grupie. Potrzebę organizowania ćwiczeń z udziałem sztabu antykryzysowego, służb (wojska, policji, straży pożarnej, straży granicznej) i obywateli na wypadek wystąpienia katastrof naturalnych zaznaczyło 32,6% osób w wieku 18 – 34 lat oraz 32,5% w grupie 35 i więcej lat. Konieczność natychmiastowego neutralizowania miejsca gromadzenia odpadów zaakcentowało 27,6% respondentów w pierwszej grupie wiekowej oraz 22,6% w wieku 35 i więcej lat. 23,8% osób w wieku 18 – 34 lat oraz 27,4% w przedziale 35 i więcej lat zaznaczyło odpowiedź dotyczącą uświadamiania mieszkańców poprzez organizację szkoleń, wykładów, konsultacji i społecznych prelekcji. Uzyskana wartość 2,2% dotyczy respondentów obu grup wiekowych i odnosi się do innych działań, które nie zostały sprecyzowane.

Podsumowując poruszaną tematykę, należy przyjąć, że ocena ankietowanych odnosząca się do osób odpowiedzialnych za zapewnienie bezpieczeństwa podczas katastrof naturalnych jest pozytywna, bowiem w większości gmin powiatu dąbrowskiego, bez względu na płeć i wiek, decydowali się oni na wybór odpowiedzi „raczej dobrze" lub stosunkowo często na wariant „zdecydowanie dobrze". Wśród działań skutecznie przeciwdziałających katastrofom naturalnym i sytuacjom kryzysowym respondenci w większości gmin najczęściej wskazywali na konieczność wzmocnienia wałów przeciwpowodziowych lub powstawania zbiorników, które na wypadek podniesienia stanu wód przyjmą dodatkową ilość wody. Takie postrzeganie tematyki z pewnością ma związek z uprzednio określonym przez mieszkańców zagrożeniem powodziowym. Spory odsetek respondentów zauważa potrzebę przeszkolenia grup dyspozycyjnych, m.in. policji i straży pożarnej oraz instytucji, tj. wojewódzkiego inspektoratu ochrony środowiska czy też sanepidu w kontekście dynamicznego rozpoznania, powiadamiania i szybszej reakcji na wystąpienia negatywnych zdarzeń (np. pożarów, powodzi, itd.). Mieszkańcy optują również za rozwiązaniami, które mają na celu organizowanie ćwiczeń z udziałem sztabu antykryzysowego, służb (wojska, policji, straży pożarnej, straży granicznej) i obywateli na wypadek wystąpienia katastrof naturalnych oraz uświadamianie ich poprzez organizację szkoleń, wykładów, konsultacji, społecznych i prelekcji. Warto zaznaczyć, że w kontekście omawianych kwestii uzyskane wartości w poszczególnych gminach, a także w podziale na płeć i wiek były zbliżone.

O ocenę funkcjonowania systemu zarządzania kryzysowego oraz realizacji zadań przez wyznaczone i odpowiedzialne osoby w trakcie katastrof naturalnych, jak i wskazanie optymalnych działań na wypadek ich wystąpienia poproszono także respondentów

pogłębionych wywiadów indywidualnych. Jedno z zadanych im pytań brzmiało: „Jakie działania należy podejmować w celu skutecznego przeciwdziałania katastrofom naturalnym i sytuacjom kryzysowym?" Odpowiedzi udzielone przez poszczególne osoby wskazują na zróżnicowane podejście. Przykładem może być jedna z wypowiedzi kluczowego działacza samorządowego, który w aspekcie podnoszonego problemu wyraził taką opinię: *Działania podejmowane są, bo być muszą. Jednak to, co razi najbardziej w przypadku wystąpienia katastrof naturalnych, to brak świadomości problemu przez zarządzających. Element zapobiegania jest bagatelizowany i kształtuje się na słabym poziomie. Weźmy chociażby przykład niekoszonych wałów przeciwpowodziowych. Jest to obowiązek Wód Polskich, realizowany jednak słabo lub wcale. Przy zaniedbaniu wałów (a koszone powinny być dwa razy w roku, tj. do 15-go czerwca oraz 15-go września) takie zwierzęta jak: lisy, nornice, bobry gnieżdżą się i wylęgają, tworząc jednocześnie system nor i korytarzy skutecznie uszkadzających podstawową barierę przeciwpowodziową. Powszechne jest również odpychanie odpowiedzialności oraz odrzucanie informacji, które są potrzebne do reagowania. Niestety, jest to często konsekwencja braku kompetencji osób odpowiedzialnych*. Natomiast o działaniach instytucji wyraził pogląd*: Ewidentnie, nawet gdy są prowadzone propagandowo, to zakorzeniają się w psychice mieszkańców. Zwłaszcza w kontekście sytuacji związanych z katastrofami naturalnymi. Na świadomość mieszkańców niebagatelny wpływ mają zarówno zdarzenia z przeszłości, jak i opieszałość postępowania odpowiedzialnych instytucji i osób w trakcie sytuacji kryzysowych.* (IDI NR 2)

Podobną opinię wyraził inny respondent. Jego zdaniem, *przy zdarzeniach, które miały miejsce na terenie powiatu oraz gminy w 2009 r. i 2013 r. oraz w maju 2019 r. można było zauważyć pozytywne współdziałanie samorządu i mieszkańców ze służbami szczebla powiatowego. Mam tu na myśli policję, straż pożarną oraz ochotniczą straż pożarną. Relacja z administracją wojewódzką i rządową nie jest na najlepszym poziomie i często ma charakter polityczny. Zwłaszcza w kontekście zapobiegania i przeciwdziałania jest wiele do zrobienia. Monitorowanie poziomu wód jest na fatalnym poziomie. Wody Polskie, które są odpowiedzialne w sytuacjach powodzi za wiele istotnych kwestii, nie wykonują należycie swoich obowiązków lub wykonują je z opóźnieniem i nierzetelnie.* (IDI NR 4)

Nieco innego zdania był respondent z bardzo dużym doświadczeniem samorządowym. Według niego, *na pewno działania w zakresie infrastruktury powodziowej wpływają bezwzględnie na poczucie bezpieczeństwa. Ludzie widzą działania i ufają władzom. Są świadomi. Gdy nie uzyskują należytego wsparcia, monitują. Gdy weźmiemy pod uwagę*

sytuacje zagrożenia na przykładzie kilkunastu działań w ciągu dwudziestu ostatnich lat, mogę powiedzieć, że współpraca z policją i strażą pożarną jest dobrze oceniana przez lokalną społeczność. Sytuacje związane z ewakuacją, w czasie których konieczna była asysta służb, przebiegały sprawnie i płynnie. Przy przeciwdziałaniu przestępczości najbardziej uciążliwy jest zabór mienia, zwłaszcza gdy dochodzi do eskalacji tego typu zdarzeń na małym obszarze. Społeczeństwo jest wtedy zaniepokojone. Gdy nie uda się zatrzymać sprawców, też wyczuwalna jest obawa mieszkańców. W kontekście funkcjonującego systemu wyraził następującą opinię: *W tym systemie najważniejszy jest poziom gminy i jego sprawność. Szczebel powiatowy jest zbiorowym ogniwem, który zbiera skalę z całego powiatu i przekazuje do wojewody. Możliwości gminne w kontekście finansowym, jak i zadysponowania większych sił są ograniczone. Problemy finansowe można by było przezwyciężyć, gdyby reakcja władz wojewódzkich była szybsza. Najważniejsza jest akcja na miejscu. W mojej ocenie służby mundurowe, czyli policja i straż pożarna działają dobrze w trakcie tego typu sytuacji*. (IDI NR 8)

Z kolei osoba na co dzień realizująca zadania w instytucji udzielającej wsparcia socjalnego i psychologicznego wyraziła następujący pogląd: *Nie mam negatywnych skojarzeń związanych z jego funkcjonowaniem(zarządzaniem kryzysowym). Jest komunikacja, starosta powołuje sztab, działają służby. Zdarzało się w przeszłości podczas powodzi, że pracownicy Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie byli oddelegowani celem wsparcia pracowników socjalnych, m.in. do sporządzania wywiadów środowiskowych niezbędnych do przydzielania zasiłków. Udzielaliśmy również wsparcia psychologicznego osobom potrzebującym*. (IDI NR 13)

Oceny funkcjonowania systemu zarządzania kryzysowego podjął się respondent na co dzień piastujący stanowisko kierownicze w jednej z gmin. Jego zdaniem, *sam system został stworzony prawidłowo, przepływ informacji również. Do każdego systemu muszą być wprowadzane pewne dane. W systemie powinny istnieć mapy obrazujące przyczyny, skutek i wnioski w odniesieniu do danej sytuacji kryzysowej. Na poziomie gminy funkcjonuje zespół antykryzysowy, ale w trakcie katastrofy naturalnej musi zabiegać o wsparcie powiatu, województwa oraz instytucji. Starostwo ma stały zespół z ustawowo określonym składem. W mojej ocenie w powiatowym systemie zarządzania nie ma systemu gmin, co niewątpliwie jest mankamentem. Taki system istniał w przeszłości i się sprawdzał. Przedstawiciele instytucji w trakcie spotkań konsultowali decyzje, co przekładało się na optymalne w danej*

sytuacji działania. W trakcie nagłego zagrożenia mogą się pojawiać nieporozumienia, jednak mają one charakter bardziej osobowy niż instytucjonalny. (IDI NR 2)

Z kolei w ocenie doświadczonego samorządowca*: Powiatowy system działa w miarę dobrze. Wiele jest jednak do zrobienia nie w kontekście technologicznym, ale w obszarze doboru osobowego do zadań w trakcie zagrożeń katastrofami naturalnymi. Jak już wcześniej wspomniałem współdziałanie służb odbywa się na dobrym poziomie.* (IDI NR 4)

W kontekście oceny działalności instytucji w trakcie katastrof naturalnych syntetycznie wypowiedział się były samorządowiec, aktualnie przedsiębiorca: *W mojej ocenie, pewnie nieobiektywnej, ponieważ byłem aktywnym uczestnikiem tej działalności, przyjęte standardy są zadawalające.* (IDI NR 23)

Podobne zdanie wyraziła inna respondentka, mówiąc: *System trzeba wysoko ocenić. Działa prawidłowo. Podczas katastrof jest mobilność i kooperacja*. (IDI NR 28)

Respondent piastujący przez kilkadziesiąt lat kluczowe stanowiska w powiecie dąbrowskim odniósł się do problematyki systemu zarządzania w następujący sposób: *W mojej ocenie system działa dobrze. Zaangażowanie służb jest na odpowiednim poziomie. Samorząd również spełnia swoją rolę. Zdarzają się czasami niedociągnięcia, chociażby w komunikacji, tak jak to miało miejsce w tym(2019) roku. Mieszkańcy nie byli zadowoleni z takiego stanu rzeczy.* (IDI NR 22)

Funkcjonowanie systemu zarządzania kryzysowego podczas katastrof naturalnych poddał ocenie jeden z wójtów powiatu dąbrowskiego: *System nie jest zły. Służby pracują dobrze. Z reguły problem dotyczy dostępności do wykwalifikowanego sprzętu*. (IDI NR 22) Wyraził on jednak krytyczną opinię wobec instytucji po części odpowiedzialnej za zapewnienie bezpieczeństwa. Według niego: *Niektóre instytucje, które są ustawowo zobowiązane do ochrony przeciwpowodziowej, nie realizują swoich zadań lub robią to zbyt późno, np. Wody Polskie w kontekście utrzymania wałów i cieków wodnych*. (IDI NR 5)

Inny wójt z terenu powiatu w swojej wypowiedzi niejako poparł te słowa. W jego ocenie: *System działa średnio. W wielu obszarach musi nastąpić poprawa. Wody Polskie nie realizują należycie swoich zadań – mają procedury, które nie są współmierne do potrzeb. W kontekście wymiany informacji zdarzają się wpadki. Niektórzy biorący udział w działaniach powodziowych nie mogą zrozumieć, że są miejsca strategiczne dla rozmieszczania pomp, np. przepompownie. Gdyby doszło do zalania i awarii przepompowni w Dąbrówkach Breńskich, cała gmina byłaby zagrożona.* (IDI NR 21)

W podobnym tonie wypowiedział się kluczowy samorządowiec z gminy Szczucin: *W tej kwestii na przestrzeni lat widoczna jest poprawa, ale i tak jest wiele do zrobienia. W trakcie dwóch powodzi miałem okazję uczestniczyć w działaniach przeciwpowodziowych. To, co mnie tknęło, to przedkładanie biurokracji przez „władze wyższe" na rzecz realnych działań. Najpierw żąda się sprawozdań a później dopiero następuje działanie i wsparcie w terenie. Gdy mówimy o dostępności do sprzętu, to jest lepiej. O tym, gdzie sprzęt zostanie rozdysponowany, decyduje Komendant PSP. Wykorzystanie Wojsk Ochrony Terytorialnej i ich przydatność w trakcie działań jest bardzo duża, bowiem obwałowanie obszaru 62 km wymaga zasobów ludzkich. Niestety, nie wszyscy poczuwają się do swoich obowiązków i realizacji zadań w obszarze zarządzania kryzysowego. I tu policzek w stronę Wód Polskich*. (IDI NR18)

Charakterystyki systemu zarządzania kryzysowego podczas katastrof naturalnych dokonała również osoba z doświadczeniem samorządowym i pedagogicznym: *Byłem wicestarostą, więc miałem możliwość uczestniczenia oraz obserwowania działań samorządu i służb w trakcie katastrof naturalnych. Muszę powiedzieć, że istotna większość zadań związanych z zarządzaniem kryzysowym spoczywa na gminach wraz ze służbami. Gdy mówimy o procesie decyzyjnym, należałoby zacząć od starosty jako szefa zarządzania kryzysowego i ośrodka koordynującego pracę służb. Błędem jest jednak to, że starosta nie dysponuje umocowaniem prawnym do kierowania i nadzorowania własnymi siłami do zwalczania stanów kryzysowych. Nieocenione podczas akcji jest zaangażowanie Ochotniczych Straży Pożarnych, które dzięki zmysłowi organizacyjnemu poprzedniego Komendanta Państwowej Straży Pożarnej w Dąbrowie Tarnowskiej starszego brygadiera Adama Rzemińskiego zostały znakomicie wyposażone i obsadzone właściwą kadrą. Prawie w każdej miejscowości na Powiślu Dąbrowskim mamy ochotniczą straż pożarną i to jest bardzo komfortowa sytuacja dla samorządów, gdy wystąpi zdarzenie losowe.* (IDI NR 19)

Z kolei mężczyzna z kręgu zarządu powiatu wyraził na ten temat inne zdanie:

System funkcjonuje prawidłowo. Mogę posłużyć się przykładem powodzi, która dotknęła Powiśle w 2019 roku. Służby stanęły wtedy na wysokości zadania. Współpraca na szczeblu lokalnym i wojewódzkim przebiegała bez większych zakłóceń. Najważniejsze w takich sytuacjach jest to, aby analizować działania i wyciągać wnioski na przyszłość. Podkreślił również, że *prawie każdy z zagrożonych powodzią mieszkańców chciałby, żeby pompy zostały rozlokowane na terenie jego gospodarstwa. Było to jednak niemożliwe, po pierwsze ze*

względu na ograniczoną liczbę pomp, a po drugie z uwagi na uwarunkowania techniczne tych pomp, które muszą działać w systemie zsynchronizowanym. (IDI NR 12)

Zaprezentowane wypowiedzi osób znaczących wskazują na różnice w podejściu do omawianego zagadnienia respondentów badań ilościowych i jakościowych. W opinii znakomitej większości tych drugich osoby odpowiedzialne za zapewnienie bezpieczeństwa podczas katastrof naturalnych nie zawsze należycie i profesjonalnie wykonują swoje obowiązki. Dotyczy to głównie poziomu powiatu i województwa. Respondenci dostrzegli brak należytego zaangażowania ze strony władz powiatowych i wojewódzkich, wytykając przy tym ich opieszałość w działaniu, brak kompetencji, bagatelizowanie elementu zapobiegania, a także wskazując na kontekst polityczny relacji z samorządami na poziomie gminy. Krytycznie odnieśli się również do funkcjonowania Wód Polskich. Główne uwagi dotyczyły zaniedbań związanych z pielęgnacją wałów przeciwpowodziowych. Respondenci twierdzą, że zaniedbanie wałów poprzez ich niekoszenie jest główną przyczyną zagnieżdżania się zwierząt takich jak: lisy, nornice, bobry. Zwierzęta te gnieżdżą się i wylęgają, tworząc jednocześnie system nor i korytarzy skutecznie uszkadzających podstawową barierę przeciwpowodziową. Systematyczne i zgodne z procedurą koszenie wałów powinno odbywać się przynajmniej dwa razy w roku, tj. do dnia piętnastego czerwca oraz piętnastego września. Przestrzeganie tej procedury pozwoliłoby na skuteczne wyeliminowanie lub znaczne ograniczenie bytowania zwierząt w tych miejscach i jednoczesne utrzymanie szczelności wałów. Na podstawie przeprowadzonych wywiadów i obserwacji własnych autora niniejszej dysertacji można przyjąć, że jedną z przyczyn występowania powodzi na terenie powiatu dąbrowskiego są uszkodzone i nieszczelne wały przeciwpowodziowe. Zgodnie z obowiązującymi przepisami Państwowe Gospodarstwo Wodne Wody Polskie jest od 1 stycznia 2018 roku głównym podmiotem odpowiedzialnym za krajową gospodarkę wodną. Wody Polskie działają na podstawie przepisów ustawy z dnia 20 lipca 2017 r. – Prawo wodne (Dz. U. poz. 1566 i 2180) oraz statutu nadanego Rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 28 grudnia 2017 r. (Dz.U. 2017 poz. 2506). Wody Polskie zatrudniają ponad 6000 pracowników w całej Polsce, których misją jest ochrona mieszkańców Polski przed powodzią i suszą, zrównoważone gospodarowanie wodami dla ochrony naszych zasobów wodnych i zapewnienie dobrej jakości wody dla obecnych i przyszłych pokoleń.[545]

[545] *https://www.wody.gov.pl/o-wodach-polskich/informacje-ogolne, 28.03.2020 r.*

Odnosząc się zatem do wskazanej wyżej krótkiej charakterystyki, należy przyjąć, że słuszność krytycznej oceny Wód Polskich ze strony osób znaczących w kontekście braku działań lub prowadzenia ich w sposób przewlekły wydaje się bezsporna.

Inną kwestią jest pozytywna ocena działań grup dyspozycyjnych w trakcie katastrof naturalnych. Respondenci są zdania, że zaangażowanie służb, a także współdziałanie z mieszkańcami i samorządem w takich sytuacjach odbywa się na zadowalającym poziomie. Według osób znaczących najwyżej ocenianą służbą w trakcie sytuacji kryzysowych jest straż pożarna, zarówno zawodowa, jak i ochotnicza. Rozbudowana struktura ochotniczych straży pożarnych w powiecie dąbrowskim ma istotny wpływ na poczucie bezpieczeństwa jego mieszkańców. Respondenci wskazują na dobre wyposażenie i obsadzenie właściwą kadrą jednostek ochotniczych, co bez wątpienia jest sytuacją komfortową nie tylko dla obywateli, ale również dla samorządów bez względu na zaistniałe okoliczności i potrzeby użycia tej formacji.

Reasumując kwestie systemu zarządzania kryzysowego podczas katastrof naturalnych, wydaje się, że opinie respondentów w tym zakresie są pozytywne. Większość rozmówców uważa, że stworzony system działa prawidłowo. Nie mniej jednak część respondentów dostrzegła pewne niedoskonałości w jego funkcjonowaniu, chociażby brak systemu gmin w strukturach zarządzania na szczeblu powiatowym. Co prawda w gminach istnieją zespoły antykryzysowe, ale w trakcie katastrof muszą one zabiegać o wsparcie ze strony szczebla powiatowego, wojewódzkiego oraz instytucji. Sporym mankamentem jest ustawowy brak obowiązku prowadzenia międzyinstytucjonalnych konsultacji w aspekcie podejmowanych decyzji na poziomie gminy. Zdaniem części spośród osób znaczących mogłoby to przełożyć się na optymalne w danej sytuacji działania. Przewaga starostwa nad gminami polega na tym, że powiat ma stały zespół z ustawowo określonym składem, z kolei w przypadku gmin taki rygor nie istnieje. Niektórzy respondenci poddali również krytyce dobór osobowy przydzielony do poszczególnych zadań w trakcie sytuacji kryzysowych. Z pewnością obsadzenie struktur zarządzania kryzysowego kompetentną kadrą przyczyniłoby się do optymalizacji funkcjonowania całego systemu.

4.4. Przestępczość jako problem społeczny w opiniach mieszkańców powiatu Dąbrowa Tarnowska.

We współczesnym świecie nieustannie napotykamy na problemy, które wywołują zagrożenia społeczne. Ich występowanie i dynamika przechodzenia w stan powszechności

wzbudza powszechny niepokój w strukturach społeczeństwa. Nie jest kwestią obcą, że jednym z kluczowych problemów społecznych jest przestępczość. Według encyklopedycznej definicji przestępczość to wszystkie czyny określone przez prawo jako przestępstwa (zachowania niezgodne z normą prawną), popełnione w danym kraju lub na danym terenie w określonym czasie. Problemy zwalczania przestępczości są przedmiotem badań naukowych: kryminologii, kryminalistyki, nauki prawa karnego, socjologii, psychologii, pedagogiki, itp. Ścisłe ustalenie rozmiarów przestępczości jest niemożliwe z uwagi na nieznaną liczbę przestępstw nieujawnionych bądź niezgłoszonych (tzw. ciemna liczba). Analizy rozmiarów przestępczości dokonuje się na podstawie statystyki zameldowań organom ścigania lub statystyki skazań. Ograniczanie przyczyn przestępczości jest osiągane przez działania zapobiegawcze – środki ekon. (np. zmniejszanie bezrobocia, kształtowanie struktur gosp. redukujących sposobność do popełniania przestępstw i czerpania z nich korzyści) oraz wychowawcze (rodzina i szkoła); obronne i represyjne – skutecznie działająca policja, prokuratura i sądy, skuteczniejsze prawo karne; techn. środki obrony; wychowawcze – resocjalizacja w zakładach karnych, opieka postpenitencjarna.[546]

Badania naukowe są jednym z wielu sposobów przeprowadzenia diagnozy i zgłębienia zjawiska przestępczości. W ramach niniejszej dysertacji skoncentrowano aktywność badawczą na problematyce przestępczości w skali powiatu ze szczególnym uwzględnieniem wiktymizacji respondentów, udzielania przez nich informacji o zaistniałych zdarzeniach przestępczych oraz możliwości rozwiązywania problemów związanych z przestępczością. Zasięgnięto również opinii mieszkańców na temat dynamicznie rozwijającego się zjawiska, jakim jest cyberprzestępczość. O zagrożeniach związanych z cyberprzestępczością, uzależnieniach oraz cywilizacji wielowymiarowego ryzyka szeroko piszą w swojej publikacji Mariusz Zbigniew Jędrzejko, Mirosław Kowalski oraz ks. Bronisław Paweł Rosik. W opiniach tych autorów: *Być może za 200, 300 lat wiek XXI zostanie uznany za epokę uzależnień generujących liczne wielowymiarowe ryzyka, a może będzie początkiem znacznie szerszych problemów lub zaczątkiem refleksji, że masowo zmierzamy ku pułapkom uzależnieniowym, w wyniku czego obserwowane dziś negatywne trendy ulegną zahamowaniu. Może jest ich znacznie więcej, gdyż człowiek mimo upowszechnienia wiedzy, niemal masowej profilaktyki, coraz lepszego wykształcenia społeczeństw ma ogromny problem ze*

[546] *https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/przestepczosc;3963635.html, 01.04.2020.*

spożytkowaniem tego, co wie, ku dobru ogólniejszemu.[547] Waga oraz ponadczasowość tych słów w perspektywie badawczej wskazanej problematyki wydaje się być bezsporna.

Jak uprzednio wspomniano, w analizie problemu przestępczości uwzględniono wypowiedzi ankietowanych dotyczące ich wiktymizacji, czyli działania wyrządzającego komuś krzywdę, sprawiającego, że dana osoba staje się jego ofiarą.[548] W tym celu zadano pytanie: Czy w ciągu ostatniego roku respondenci zostali pokrzywdzeni w wyniku jakiegokolwiek przestępstwa? Odpowiedzi w tym zakresie obrazuje wykres 4.6.

Wykres 4.6. Wiktymizacja respondentów przestępstwa w ciągu ostatnich dwunastu miesięcy.

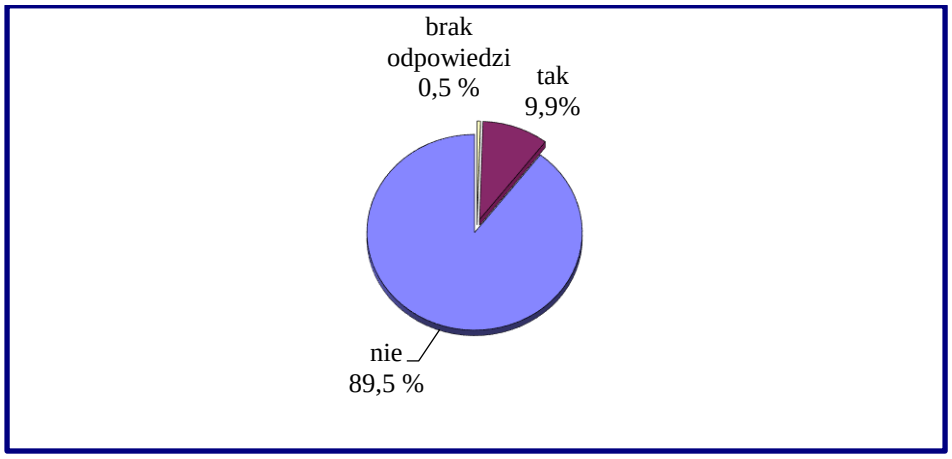

Źródło: Opracowanie własne

Z powyższego wykresu wynika, że większość, tj. 89,5% respondentów w ciągu ostatnich dwunastu miesięcy nie doświadczyła przestępstwa. Innego zdania było 9,9% respondentów, którzy potwierdzili fakt stania się jego ofiarą. Odnotowano również 0,5% nieudzielonych odpowiedzi na zadane pytanie.

Wiktymizację respondentów poddano analizie w podziale na gminy. Dane w tym kontekście przedstawia tabela 4.64.

[547] M.Z. Jędrzejko, B.P. Rosik, M. Kowalski, *Uzależnienia behawioralne – wybrane aspekty*, Oficyna Wydawnicza ASPRA – JR, Pułtusk – Warszawa 2015, s. 5 - 6.
[548] *https://sjp.pwn.pl/slowniki/wiktymizacja.html, 01.04.2020.*

Tabela 4.64.Wiktymizacja respondentów przestępstwa w ciągu ostatnich dwunastu miesięcy. Podział na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
Brak odpowiedzi	0,5%	1,5%	-	-	-	-	-	**0,5%**
tak	8,3%	16,5%	14,8%	5,4%	2,8%	5,6%	3,4%	**9,9%**
nie	91,2%	82,0%	85,2%	94,6%	97,2%	94,4%	96,6%	**89,5%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[549]

Z przedstawionych danych wynika, że najrzadziej ofiarami przestępstwa w ciągu ostatnich dwunastu miesięcy padli mieszkańcy gmin: Mędrzechów – 97,2%, Bolesław – 96,6%, Radgoszcz – 94,6%, Gręboszów – 94,4% oraz Dąbrowa Tarnowska – 91,2%. W pozostałych gminach odpowiedzi w tym zakresie przedstawiały się następująco: Olesno – 85,2%, Szczucin – 82,0%. W tych gminach najczęściej stwierdzono fakt bycia ofiarą przestępstwa. Dane procentowe wynosiły odpowiednio: 14,8% oraz 16,5%. Z kolei wiktymizacja przestępstwa w pozostałych gminach wyniosła: Mędrzechów – 2,8%, Bolesław – 3,4%, Radgoszcz – 5,4%, Gręboszów – 5,6% oraz Dąbrowa Tarnowska – 8,3%. Brak odpowiedzi odnotowano w Gminie Szczucin – 1,5% oraz Dąbrowa Tarnowska – 0,5%.

Podobną analizę przeprowadzono w odniesieniu do płci respondentów powiatu dąbrowskiego. Dane dotyczące tej kwestii zaprezentowano w tabeli 4.65.

Tabela 4.65.Wiktymizacja respondentów przestępstwa w ciągu ostatnich dwunastu miesięcy. Podział ze względu na płeć.

Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy był Pan(i) ofiarą jakiegokolwiek przestępstwa?	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	0,7%	0,3%	0,5%
tak	-	12,3%	7,6%	9,9%
nie	-	87,1%	92,1%	89,5%
Razem	**-**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[550]

[549] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 15,396305, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,017388476, liczba stopni swobody = 6,współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,195322209.
[550] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 3,692209451, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,054667155, liczba stopni swobody = 1,Wsp. kontyngencji C Pearsona: C = 0,11152635.

W podziale na płeć zarówno większość kobiet – 87,1%, jak i mężczyzn – 92,1% nie padła ofiarą jakiegokolwiek przestępstwa. Innego zdania było 12,3% pań oraz 7,6% panów. 0,7% kobiet oraz 0,3% mężczyzn nie udzieliło odpowiedzi na zadane pytanie.

Analogiczną analizę przeprowadzono również w podziale ze względu na wiek. Dane w tym względzie przedstawia tabela 4.66.

Tabela 4.66.Wiktymizacja respondentów przestępstwa w ciągu ostatnich dwunastu miesięcy. Podział ze względu na wiek.

Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy był Pan(i) ofiarą jakiegokolwiek przestępstwa?	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	1,1%	0,2%	0,5%
tak	-	10,5%	9,7%	9,9%
nie	-	88,4%	90,0%	89,5%
Razem	**-**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[551]

W obu przedziałach wiekowych większość respondentów udzieliła odpowiedzi, które nie wskazały na fakt stania się ofiarą. W grupie 18 – 34 odnotowano wartość procentową na poziomie 88,4%, z kolei w grupie 35 i więcej lat – 90,0%. Według danych ofiarą przestępstwa padło 10,5% respondentów w wieku 18 – 34 lat oraz 9,7% w drugim z przedziałów wiekowych. Brak odpowiedzi stwierdzono u 1,1% osób w pierwszej grupie, a także u 0,2% w grupie drugiej.

Analizując problem przestępczości, zbadano podejście respondentów do kwestii zgłaszania faktu popełnienia przestępstwa w ciągu ostatniego roku. W tym celu poproszono mieszkańców powiatu dąbrowskiego o udzielenie odpowiedzi na następujące pytanie: Czy zgłosił Pan(i) policji fakt popełnienia przestępstwa na własną szkodę? Zestawienia procentowe dotyczące tego zagadnienia w podziale na gminy prezentuje tabela 4.67.

[551] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 0,107820172, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,742639619, liczba stopni swobody = 1, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C =0,019116101.

Tabela 4.67. Informacja respondentów o zgłoszeniu policji faktu popełnienia przestępstwa. Podział na gminy.

Czy zgłosił Pan(i) policji fakt popełnienia przestępstwa na własną szkodę?	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
Brak odpowiedzi	7,4%	6,0%	-	-	-	2,8%	6,9%	**4,4%**
tak, zgłoszono	12,7%	21,1%	7,4%	12,2%	22,2%	8,3%	6,9%	**13,8%**
nie zgłoszono	59,8%	56,4%	63,0%	68,9%	61,1%	83,3%	79,3%	**63,1%**
nie pamiętam	20,1%	16,5%	29,6%	18,9%	16,7%	5,6%	6,9%	**18,7%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[552]

Z powyższej tabeli wynika, że większość – 63,1% ankietowanych, gdy stała się ofiarą, nie złożyła zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa na swoją szkodę. Faktu takiego nie pamiętało 18,7% respondentów, a 13,8% potwierdziło, że takie zgłoszenie miało miejsce. 4,4% spośród wszystkich respondentów nie udzieliło odpowiedzi na zadane pytanie. W poszczególnych gminach wartości procentowe dotyczące wariantu odpowiedzi „nie zgłoszono" przedstawiały się następująco: Gręboszów – 83,3%, Bolesław – 79,3%, Radgoszcz – 68,9%, Olesno – 63,0%, Mędrzechów – 61,1%, Dąbrowa Tarnowska – 59,8%, Szczucin – 56,4%. Z kolei wariant „nie pamiętam" wybrało 29,6% ankietowanych w Olesnie, 20,1% w Dąbrowie Tarnowskiej, 18,9% w Radgoszczy, 16,7% w Mędrzechowie, 16,5% w Szczucinie, 6,9% w Bolesławiu oraz 5,6% w Gręboszowie. Wartości procentowe dotyczące zgłoszenia policji faktu popełnienia przestępstwa w poszczególnych gminach wyniosły: Mędrzechów – 22,2%, Szczucin – 21,1%, Dąbrowa Tarnowska – 12,7%, Radgoszcz – 12,2%, Gręboszów – 8,3%, Olesno – 7,4% oraz Bolesław – 6,9%.Brak odpowiedzi stwierdzono w gminach: Dąbrowa Tarnowska – 7,4%, Bolesław – 6,9%, Szczucin – 6,0% a także w gminie Gręboszów – 2,8%.

Powyższą problematykę poddano analizie w zakresie obejmującym podział na płeć. Dane w tym względzie prezentuje tabela 4.68.

[552] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 27,00138156, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,007723658, liczba stopni swobody = 12, współczynnik kontyngencji C Pearsona C =0,244738428.

Tabela 4.68. Informacja respondentów o zgłoszeniu policji faktu popełnienia przestępstwa. Podział ze względu na płeć.

Czy zgłosił Pan(i) policji fakt popełnienia przestępstwa na własną szkodę?	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	5,6%	3,1%	4,4%
tak, zgłoszono	-	14,9%	12,7%	13,8%
nie zgłoszono	-	61,9%	64,3%	63,1%
nie pamiętam	-	17,5%	19,9%	18,7%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[553]

W rozpatrywanym podziale wartości procentowe odnoszące się do poszczególnych wariantów odpowiedzi są zbliżone dla obojga płci. Na wariant „nie zgłoszono" zdecydowało się 61,9% kobiet i 64,3% mężczyzn. Odpowiedź „nie pamiętam" zaznaczyło 17,5% pań oraz 19,9% panów. Fakt zgłoszenia policji popełnienia przestępstwa na własną szkodę zadeklarowało 14,9% kobiet oraz 12,7% mężczyzn. Spośród wszystkich respondentów 5,6% kobiet, a także 3,1% mężczyzn nie udzieliło odpowiedzi na zadane pytanie.

Informacje respondentów dotyczące zgłoszenia policji faktu popełnienia przestępstwa zostały przeanalizowane w odniesieniu do wieku respondentów. Tabela 4.69. prezentuje dane w tym zakresie.

Tabela 4.69. Informacja respondentów o zgłoszeniu policji faktu popełnienia przestępstwa. Podział ze względu na wiek.

Czy zgłosił Pan(i) policji fakt popełnienia przestępstwa na własną szkodę?	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	5,5%	3,9%	4,4%
tak, zgłoszono	-	13,3%	14,1%	13,8%
nie zgłoszono	-	58,0%	65,3%	63,1%
nie pamiętam	-	23,2%	16,7%	18,7%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[554]

[553] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 0,989867725, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,609611224, liczba stopni swobody = 2, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,05479947.
[554] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 3,909480145, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,141601278, liczba stopni swobody = 2, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C=0,108626041.

Jak wynika z powyższej tabeli, 58% osób w przedziale wiekowym 18 – 34 oraz 65,3% w grupie 35 i więcej lat nie zgłosiło policji faktu popełnienia przestępstwa na własna szkodę. 23,2% ankietowanych w wieku 18 – 34 jaki i 35 i więcej lat nie pamiętało takiego zgłoszenia. Zawiadomienie złożyło 13,3% osób w pierwszym przedziale wiekowym oraz 14,1% w drugim. Wartość 5,5% uzyskana w pierwszym oraz 3,9% w drugim przedziale wiekowym odnosi się do nieudzielonych odpowiedzi.

Z problemem przestępczości nieodzownie wiąże się zjawisko cyberprzestępczości opartej w głównej mierze na postępie cywilizacyjnym i nowoczesnych technologiach. Ciekawe przemyślenia na temat rozwoju cywilizacyjnego, kultury technicznej i cyfrowej prezentuje Mariusz Jędrzejko. W jego ocenie: *Polska (i nie tylko) pedagogika, etyka, psychologia oraz socjologia, gdy analizują rozwój otoczenia człowieka i jego samego w perspektywie nowych technologii oraz nowoczesnych modeli organizacji pracy, zauważają, że tempo przyspieszania jest na tyle duże, iż skutkuje koniecznością nieustannego nadążania za coraz to nowymi urządzeniami i aplikacjami, ukazując specyficzną cechę XXI wieku (i zapewne kolejnych): ciągle musimy się uczyć czegoś nowego, a pojęcie nauka permanentna jest absolutnym wymogiem utrzymania się w „nurcie życia". Nieprzypadkowo też, dostrzegając wszystkie pozytywne następstwa zmian, stawiane są liczne pytania, z których jedno zachowuje szczególną aktualność: czy charakter tego rozwoju w jego wszystkich aspektach sprzyja człowiekowi? Mamy bowiem wszelkie podstawy do mówienia o życiu w epoce, w której cywilizacja coraz bardziej wyprzedza kulturę, a znaczna część społeczeństwa nie potrafi uczestniczyć świadomie w konsumowaniu wytworów nowej kultury technicznej, zwłaszcza cyfrowej.*[555]

Skala rozwoju zjawisk z użyciem nowych technologii i zaangażowania w ten proces człowieka jest imponująca. Jak wskazują dane: 1 minuta w Internecie, to: 973 tys. logowań do Facebooka, 3,7 mln wyszukań w Google, to 25 tys. GIF-ów[556] wysyłanych przez Messengera i 4,3 mln. obejrzanych filmów na YouTube. Biznes nowych mediów systematycznie rozwija się, kwitnie personalizacja reklam świetnie ukazująca, jak dobra materialne dopasowują się do statusu społecznego.[557]

---

[555] M. Jędrzejko, *Od Cro – Magnon do Facebooka*, [w:] (red.) M. Jędrzejko, D. Morańska, *Pułapki współczesności Część I Cyfrowi Tubylcy – socjologiczne aspekty nowych technologii cyfrowych*, Oficyna Wydawnicza ASPRA –JR, Dąbrowa Górnicza – Warszawa 2013, s.41.
[556] *https://pl.wikipedia.org/wiki/Graphics_Interchange_Format, 02.04.2020.*
[557] K. Kudyba, *Edukator –materiały szkoleniowe*, Kraków 2019, s.1.

Dynamiczny rozwój nowych technologii sprawia zatem, że aktywność życiowa przenosi się do sieci. Przekrój użytkowników jest zróżnicowany. Sporo osób korzysta z Internetu w celach edukacyjnych, komunikacyjnych, zarobkowych lub z potrzeby rozwoju światopoglądu i ułatwienia codziennego funkcjonowania. Natomiast część osób wykorzystuje możliwości, jakie za sobą niesie rozwój kultury technicznej, do celów przestępczych lub do aktywności sprzyjającej hazardowi, a w jego następstwie do powstawania uzależnień i destrukcji życia społecznego i rodzinnego. Zbiorczą działalność przestępczą w sieci, do której wykorzystuje się komputery lub która odbywa się za pośrednictwem Internetu, określamy mianem cyberprzestępczości. Cyberprzestępstwa stanowią obecnie znacznie większe zagrożenie niż kiedykolwiek, szczególnie że coraz więcej osób korzysta z Internetu za pośrednictwem laptopów, telefonów i tabletów. Jest to obecnie najbardziej dochodowy biznes świata przestępczego. Cyberprzestępstwa przybierają różne formy, ale zwykle można je podzielić na dwie kategorie: jednorazowe przestępstwa, np. instalacja wirusa, który wykrada dane osobowe; regularne przestępstwa, np. cybernękanie, wyłudzanie pieniędzy, dystrybucja pornografii dziecięcej czy organizacja ataków terrorystycznych. Cyberprzestępstwa jak przestępstwa innego typu to domena kryminalistów, choć są one popełniane także przez osoby uzdolnione technicznie, które wykorzystują Internet do własnych celów. Cyberprzestępcy stosują różnorodne umiejętności, aby zdobywać dostęp do kont bankowych, kraść tożsamość, szantażować, defraudować pieniądze oraz nękać lub zastraszać użytkowników. Wykorzystują także komputery do tworzenia sieci botnet[558] w celu przeprowadzania ataków DDoS[559] na duże instytucje i firmy.[560]

W trakcie prowadzonych badań zwrócono się do respondentów z pytaniem: Czy i w jakiej formie zetknęli się cyberprzestępczością? Dane dotyczące kontaktu mieszkańców powiatu dąbrowskiego z przestępczością w sieci przedstawiono w tabeli 4.70.

Tabela 4.70. Kontakt respondentów z cyberprzestępczością w podziale na gminy.

Czy zetknął się Pan(i) z cyberprzestępczością?	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
Brak odpowiedzi	0,5%	-	-	-	-	-	-	**0,2%**
nękanie	15,7%	7,5%	23,5%	20,3%	2,8%	11,1%	3,4%	**13,8%**
straszenie, obrażanie	24,5%	14,3%	27,2%	16,2%	5,6%	5,6%	10,3%	**18,5%**
podszywanie się pod osoby trzecie	14,2%	18,8%	21,0%	13,5%	13,9%	13,9%	27,6%	**16,7%**

[558] *https://www.avast.com/pl-pl/c-botnet, 02.04.2020.*
[559] *https://dataspace.pl/assets/ddos_broszura_web.pdf, 02.04.2020.*
[560] *https://www.avast.com/pl-pl/c-cybercrime, 02.04.2020.*

Czy zetknął się Pan(i) z cyberprzestępczością?	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
publikowanie obraźliwych komentarzy	34,3%	21,8%	22,2%	36,5%	22,2%	16,7%	13,8%	**27,3%**
publikowanie i rozsyłanie ośmieszających, nieprawdziwych informacji	16,2%	12,8%	16,0%	17,6%	8,3%	5,6%	10,3%	**14,2%**
wirtualna prostytucja	2,9%	2,3%	7,4%	-	2,8%	-	3,4%	**2,9%**
pornografia dziecięca	5,9%	2,3%	13,6%	4,1%	-	-	-	**4,9%**
celowe zaognianie wymiany zdań pomiędzy użytkownikami w serwisach dyskusyjnych i społecznościowych (flaming)	7,8%	6,8%	9,9%	10,8%	2,8%	2,8%	-	**7,3%**
uwodzenie dzieci (child grooming)	3,9%	2,3%	18,5%	-	-	-	-	**4,4%**
oszustwo internetowe	21,6%	15,8%	28,4%	25,7%	22,2%	11,1%	17,2%	**20,9%**
wyłudzenia danych	12,3%	12,8%	16,0%	17,6%	16,7%	5,6%	6,9%	**13,2%**
niechęć, wrogość wobec grup etnicznych	5,9%	6,0%	16,0%	4,1%	-	2,8%	-	**6,2%**
nawoływanie do nienawiści	10,8%	6,8%	13,6%	14,9%	8,3%	2,8%	3,4%	**9,8%**
obraza uczuć religijnych	11,8%	11,3%	17,3%	12,2%	13,9%	2,8%	3,4%	**11,6%**
handel narkotykami	1,5%	1,5%	8,6%	2,7%	-	-	-	**2,4%**
publikowanie treści szkodliwych(obrazujących przemoc, nawołujących do samookaleczeń, samobójstw, treści pornograficznych)	5,4%	6,0%	4,9%	6,8%	5,6%	-	-	**5,1%**
inne formy cyberprzemocy/cyberprzestępczości	-	-	1,2%	-	-	-	-	**0,2%**
nie spotkał(em/am) się z takimi zjawiskami	29,9%	45,1%	27,2%	28,4%	50,0%	66,7%	55,2%	**37,4%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Jak wynika z tabeli, 37,4% ankietowanych w skali powiatu nie zetknęło się ze zjawiskami cyberprzestępczości. Pozostała część respondentów najczęściej zwracała uwagę na: publikowanie obraźliwych komentarzy – 27,3%, oszustwa internetowe – 20,2%, straszenie (obrażanie) – 18,5%, podszywanie się pod osoby trzecie – 16,7%, publikowanie i rozsyłanie ośmieszających oraz nieprawdziwych informacji – 14,2%, nękanie – 13,8%, wyłudzanie danych – 13,2%, obrazę uczuć religijnych – 11,6%, nawoływanie do nienawiści – 9,8%, celowe zaognianie wymiany zdań pomiędzy użytkownikami w serwisach dyskusyjnych i społecznościowych (flaming) – 7,3%, niechęć, wrogość wobec grup etnicznych – 6,2%. Rzadziej natomiast wskazywano na: publikowanie treści szkodliwych (obrazujących przemoc, nawołujących do samookaleczeń, samobójstw, treści pornograficznych) – 5,1%, pornografię dziecięcą – 4,9%, uwodzenie dzieci (child grooming) – 4,4%, wirtualną

prostytucję – 2,9%, handel narkotykami – 2,4% oraz inne formy cyberprzemocy/cyberprzestępczości – 0,2%, które nie zostały jednak bliżej określone. 0,2% ankietowanych nie zdecydowała się na udzielenie odpowiedzi. Z zestawień wynika, że największy odsetek mieszkańców powiatu dąbrowskiego nie miał kontaktu z cyberprzestępczością w gminach: Gręboszów – 66,7%, Bolesław – 55,2%, Mędrzechów – 50,0 % oraz Szczucin – 45,1%. W pozostałych gminach wartości te wyniosły: Dąbrowa Tarnowska – 29,9%, Radgoszcz – 28,4% oraz Olesno – 27,2%. Wariant odpowiedzi dotyczący publikowania obraźliwych komentarzy w poszczególnych gminach przedstawiał się następująco: Radgoszcz – 36,5%, Dąbrowa Tarnowska – 34,3%, Olesno – 22,2%, Mędrzechów – 22,2%, Szczucin – 21,8%, Gręboszów – 16,7% oraz Bolesław – 13,8%. W przypadku oszustwa uzyskano dane: Olesno – 28,4%, Radgoszcz – 25,7% Mędrzechów – 22,2%, Dąbrowa Tarnowska – 21,6%, Bolesław – 17,2%, Szczucin – 15,8%, Gręboszów – 11,1%. Wariant dotyczący straszenia i obrażania respondenci określili na następującym poziomie: Dąbrowa Tarnowska – 24,5%, Szczucin – 14,3%, Olesno – 27,2%, Radgoszcz – 16,2%, Mędrzechów – 5,6%, Gręboszów – 5,6% i Bolesław – 10,3%. Na podszywanie się pod osoby trzecie najczęściej wskazywano w gminach: Bolesław – 27,6%, Olesno – 21,0%, Szczucin – 18,8%, rzadziej natomiast w Dąbrowie Tarnowskiej – 14,2%, Mędrzechowie – 13,9%, Gręboszowie – 13,9% oraz Radgoszczy – 13,5%. Odpowiedź dotyczącą publikowania i rozsyłania ośmieszających oraz nieprawdziwych informacji najczęściej zaznaczali mieszkańcy gmin: Radgoszcz – 17,6%, Dąbrowa Tarnowska – 16,2%, Olesno – 16,0%, Szczucin – 12,8%, Bolesław – 10,3%, Mędrzechów – 8,3%, a także Gręboszów – 5,6%. Wartości procentowe uzyskane w poszczególnych gminach, odnoszące się do nękania oscylowały na następującym poziomie: Olesno – 23,5%, Radgoszcz – 20,3%, Dąbrowa Tarnowska – 15,7%, Gręboszów – 11,1%, Szczucin – 7,5%, Bolesław – 3,4%, Mędrzechów – 2,8%. Wybór odpowiedzi odnośnie wyłudzenia danych najczęściej wskazywano w: Radgoszczy – 17,6%, Mędrzechowie – 16,7%, Olesnie – 16,0%, Szczucinie – 12,8%, Dąbrowie Tarnowskiej – 12,3%. Mniejsze wartości odnotowano w Bolesławiu – 6,9% oraz Gręboszowie – 5,6%. Najwyższe wartości w kontekście odpowiedzi odnoszącej się do obrazy uczuć religijnych stwierdzono w gminach: Olesno – 17,3%, Mędrzechów – 13,9%, Radgoszcz – 12,2%, Dąbrowa Tarnowska – 11,8%, Szczucin – 11,3%. Najniższe z kolei w gminach Bolesław – 3,4% i Gręboszów – 2,8%. Wariant dotyczący nawoływania do nienawiści najczęściej wybierano: w Radgoszczy – 14,9%, Olesnie – 13,6%, Dąbrowie Tarnowskiej – 10,8%, Mędrzechowie – 8,3% i Szczucinie – 6,8%, najrzadziej w Bolesławiu – 3,4% oraz Gręboszowie – 2,8%. W kontekście odpowiedzi na temat celowego zaogniania wymiany zdań

pomiędzy użytkownikami w serwisach dyskusyjnych i społecznościowych (flaming) odnotowano następujące wartości: Radgoszcz – 10,8%, Olesno – 9,9%, Dąbrowa Tarnowska – 7,8%, Szczucin – 6,8%, Mędrzechów – 2,8%, Gręboszów – 2,8%. W gminie Bolesław żaden z respondentów nie zdecydował się na wybór tej odpowiedzi. Ankietowani w powiecie dąbrowskim zetknęli się również z niechęcią i wrogością wobec grup etnicznych. Procentowe dane w podziale na gminy wyniosły: Olesno – 16,0%, Szczucin – 6,0%, Dąbrowa Tarnowska – 5,9%, Radgoszcz – 4,1%, Gręboszów – 2,8%. W gminach Mędrzechów oraz Bolesław ankietowani nie udzielili odpowiedzi na to pytanie. Wśród możliwych odpowiedzi znalazł się wariant dotyczący publikowania treści szkodliwych (obrazujących przemoc, nawołujących do samookaleczeń, samobójstw, treści pornograficznych). Na to pytanie respondenci odpowiedzieli w pięciu gminach, tj. Radgoszcz – 6,8%, Szczucin – 6,0%, Mędrzechów – 5,6%, Dąbrowa Tarnowska – 5,4%, Olesno – 4,9%. W gminach Gręboszów i Bolesław nie uzyskano odpowiedzi w tej kwestii. Z pornografią dziecięcą w Internecie zetknęli się mieszkańcy czterech gmin: Olesno – 13,6%, Dąbrowa Tarnowska – 5,9%, Radgoszcz – 4,1% i Szczucin – 2,3%. W pozostałych gminach nie uzyskano odpowiedzi na to pytanie. Wariant odpowiedzi dotyczący uwodzenia dzieci (child grooming) znalazł odzew jedynie w trzech gminach: Olesno – 18,5%, Dąbrowa Tarnowska – 3,9% i Szczucin – 2,3%. Respondenci w Radgoszczy, Mędrzechowie, Gręboszowie i Bolesławiu nie zdecydowali się na zaznaczenie tego wariantu odpowiedzi. W kontekście wirtualnej prostytucji uzyskano dane z pięciu gmin: Olesno – 7,4%, Bolesław – 3,4%, Dąbrowa Tarnowska – 2,9%, Mędrzechów – 2,8% oraz Szczucin – 2,3%. W gminie Radgoszcz i Gręboszów nie odnotowano wskazań w tym zakresie. Z narkotykami w sieci mieli do czynienia ankietowani w Olesnie – 8,6%, Radgoszczy – 2,7%, Dąbrowie Tarnowskiej – 1,5%, a także w Szczucinie. W gminach: Mędrzechów, Gręboszów i Bolesław nie uzyskano odpowiedzi odnoszących się do tej kwestii.

Dane dotyczące kontaktu respondentów z cyberprzestępczością poddano analizie w podziale ze względu na płeć. Tabela 4.71. przedstawia zestawienia procentowe w tym zakresie.

Tabela 4.71. Kontakt respondentów z cyberprzestępczością w podziale ze względu na płeć.

Czy zetknął się Pan(i) z cyberprzestępczością?	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	0,3%	-	0,2%
nękanie	-	13,2%	14,4%	13,8%

straszenie, obrażanie	-	19,5%	17,5%	18,5%
podszywanie się pod osoby trzecie	-	18,2%	15,1%	16,7%
publikowanie obraźliwych komentarzy	-	26,5%	28,2%	27,3%
publikowanie i rozsyłanie ośmieszających, nieprawdziwych informacji	-	12,3%	16,2%	14,2%
wirtualna prostytucja	-	3,0%	2,7%	2,9%
pornografia dziecięca	-	4,3%	5,5%	4,9%
celowe zaognianie wymiany zdań pomiędzy użytkownikami w serwisach dyskusyjnych i społecznościowych (flaming)	-	6,6%	7,9%	7,3%
uwodzenie dzieci (child grooming)	-	4,6%	4,1%	4,4%
oszustwo internetowe	-	23,2%	18,6%	20,9%
wyłudzenia danych	-	15,6%	10,7%	13,2%
niechęć, wrogość wobec grup etnicznych	-	5,6%	6,9%	6,2%
nawoływanie do nienawiści	-	11,9%	7,6%	9,8%
obraza uczuć religijnych	-	12,3%	11,0%	11,6%
handel narkotykami	-	2,6%	2,1%	2,4%
publikowanie treści szkodliwych (obrazujących przemoc, nawołujących do samookaleczeń, samobójstw, treści pornograficznych)	-	6,0%	4,1%	5,1%
inne formy cyberprzemocy/cyberprzestępczości	-	-	0,3%	0,2%
nie spotkał(em/am) się z takimi zjawiskami	-	38,4%	36,4%	37,4%
Razem	**-**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Dane wskazują, że 38,4% kobiet oraz 36,4% mężczyzn nie zetknęło się z cyberprzestępczością. Odpowiedź dotyczącą publikowania obraźliwych komentarzy zaznaczyło 26,5% kobiet oraz 28,2% mężczyzn. W przypadku oszustw internetowych kontakt z tego rodzaju zjawiskami wykazało 23,2% pań oraz 18,6% panów. W kontekście wariantu odpowiedzi na temat straszenia i obrażania wartości procentowe odnoszące się do kobiet wyniosły 19,5%, natomiast mężczyzn 17,5%. Z podszywaniem się pod osoby trzecie minimalnie większy kontakt miały kobiety niż mężczyźni. Dane w tym zakresie wyniosły odpowiednio 18,2% oraz 15,1%. Inaczej prezentują się wartości odpowiedzi dotyczących publikowania i rozsyłania ośmieszających, nieprawdziwych informacji. U kobiet wskaźnik wyniósł 12,3%, a u mężczyzn 16,2%. Kontakt z nękaniem potwierdzono u 13,2% ankietowanych kobiet oraz 14,4% mężczyzn. Nieco więcej mężczyzn, bo 15,6% zetknęło się z wyłudzeniami danych w sieci. W przypadku kobiet wartość ta wyniosła 10,7%. Odpowiedź dotyczącą obrazy uczuć religijnych zaznaczyło 12,3% pań oraz 11,0% panów, z kolei nawoływanie do nienawiści 11,9% kobiet i 7,6% mężczyzn. W kwestii celowego zaogniania wymiany zdań pomiędzy użytkownikami w serwisach dyskusyjnych i społecznościowych odsetek procentowy wypowiedzi kobiet wyniósł 6,6%, przy 7,7% wskazaniu mężczyzn. Respondenci zetknęli się również z niechęcią, wrogością wobec grup etnicznych.

W przypadku kobiet wartości procentowe dotyczące tej kwestii oscylowały na poziomie 5,6%. Z kolei odpowiedzi mężczyzn kształtowały się na poziomie 6,9%. W kontekście publikowania treści szkodliwych (obrazujących przemoc, nawołujących do samookaleczeń, samobójstw, treści pornograficznych) zestawienia odpowiedzi kobiet i mężczyzn wyniosły odpowiednio 6,0% i 4,1%. Natomiast zetknięcie z pornografią dziecięcą w sieci potwierdziło 4,3% pań oraz 5,5% panów. Na wariant dotyczący kontaktu z problematyką uwodzenia dzieci (child grooming) zdecydowało się 4,6% kobiet i 4,1% mężczyzn. Na wirtualną prostytucję w sieci natrafiło 3,0% pań i 2,7% panów. Styczność z handlem narkotykami wykazało 2,6% kobiet, a także 2,1% mężczyzn. Z innymi formami cyberprzestępczości spotkało się 0,3% mężczyzn, nie precyzując konkretnego zjawiska. Brak odpowiedzi odnotowano u 0,3% pań. Problematyka kontaktu z cyberprzestępczością została poddana analizie w podziale ze względu na wiek. Zestawienia procentowe udzielonych odpowiedzi w tym zakresie przedstawia tabela 4.72.

Tabela 4.72. Kontakt respondentów z cyberprzestępczością w podziale ze względu na wiek.

Czy zetknął się Pan(i) z cyberprzestępczością?	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	0,2%	0,2%
nękanie	-	16,6%	12,6%	13,8%
straszenie, obrażanie	-	22,1%	17,0%	18,5%
podszywanie się pod osoby trzecie	-	21,5%	14,6%	16,7%
publikowanie obraźliwych komentarzy	-	30,9%	25,7%	27,3%
publikowanie i rozsyłanie ośmieszających, nieprawdziwych informacji	-	14,4%	14,1%	14,2%
wirtualna prostytucja	-	3,9%	2,4%	2,9%
pornografia dziecięca	-	3,9%	5,3%	4,9%
celowe zaognianie wymiany zdań pomiędzy użytkownikami w serwisach dyskusyjnych i społecznościowych (flaming)	-	7,7%	7,0%	7,3%
uwodzenie dzieci (child grooming)	-	3,3%	4,9%	4,4%
oszustwo internetowe	-	25,4%	18,9%	20,9%
wyłudzenie danych	-	14,9%	12,4%	13,2%
niechęć, wrogość wobec grup etnicznych	-	8,3%	5,3%	6,2%
nawoływanie do nienawiści	-	6,6%	11,2%	9,8%
obraza uczuć religijnych	-	14,4%	10,4%	11,6%
handel narkotykami	-	3,3%	1,9%	2,4%

publikowanie treści szkodliwych (obrazujących przemoc, nawołujących do samookaleczeń, samobójstw, treści pornograficznych)	-	6,6%	4,4%	5,1%
inne formy cyberprzemocy/cyberprzestępczości	-	0,6%	-	0,2%
nie spotkał(em/am) się z takimi zjawiskami	-	31,5%	40,0%	37,4%
Razem	**-**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Z danych zawartych w tabeli wynika, że 31,5% osób w przedziale 18 – 34 lat oraz 40% w grupie 35 i więcej lat nie miało kontaktu z cyberprzestępczością. W przypadku publikowania obraźliwych komentarzy wartości procentowe udzielonych odpowiedzi w pierwszej grupie wyniosły 30,9% przy 25,7% wskazań respondentów drugiej grupy wiekowej. Zetknięcie z oszustwami internetowymi wskazało 25,4% ankietowanych w grupie wiekowej 18 – 34 oraz 18,9% w przedziale 35 i więcej lat. W przypadku wariantu dotyczącego straszenia i obrażania wartości wyniosły odpowiednio 22,1% i 17,0%. 21,5% spośród ankietowanych w grupie wiekowej 18 – 34 zaznaczyło odpowiedź odnośnie podszywania się pod osoby trzecie. Wskazanie w drugiej grupie wiekowej w tym względzie wyniosło14,6%. Niemal te same wartości odnotowano w przypadku publikowania i rozsyłania ośmieszających, nieprawdziwych informacji. Odsetek udzielonych odpowiedzi wyniósł odpowiednio 14,4% i 14,1%. Z nękaniem w sieci częściej zetknęli się ankietowani w przedziale 18 – 34 lata. Odpowiedzi respondentów w tej grupie oscylowały na poziomie 16,6% przy 12,6% wskazań osób w wieku 35 i więcej lat. W kontekście wyłudzenia danych kontakt z tym zjawiskiem potwierdziło 14,9% respondentów w pierwszej grupie wiekowej oraz 12,4% w drugim przedziale, natomiast wartości w kontekście obrazy uczuć religijnych wyniosły odpowiednio 14,4% oraz 10,4%. Na odpowiedź dotyczącą nawoływania do nienawiści zdecydowało się 6,6% w przedziale 18 – 34 lat oraz 11,2% w drugie grupie wiekowej. Odpowiedzi odnoszące się do celowego zaogniania wymiany zdań pomiędzy użytkownikami w serwisach dyskusyjnych i społecznościowych (flaming) zaznaczyło 7,7% ankietowanych w grupie pierwszej i 7,0% w drugiej grupie wiekowej. Niechęć i wrogość wobec grup etnicznych to wariant, którego wyboru dokonało 8,3% osób w przedziale 18 – 34 oraz 5,3% w grupie 35 i więcej lat. Zestawienia procentowe odnoszące się do publikowania treści szkodliwych (obrazujących przemoc, nawołujących do samookaleczeń, samobójstw, treści pornograficznych) wyniosły odpowiednio 6,6% w pierwszej grupie oraz 4,4% w drugim przedziale wiekowym. Z treściami świadczącymi o pornografii dziecięcej zetknęło się 3,9% ankietowanych w wieku 18 - 34, oraz 5,3% w grupie 35 i więcej lat. Procentowe wskazania dotyczące odpowiedzi na temat uwodzenia dzieci (child grooming) w pierwszej grupie

wyniosły 3,3%, natomiast w drugim przedziale 4,9%. Wybór respondentów odnoszący się do wirtualnej prostytucji w przedziale 18 – 34 lat wyniósł 3,9%, natomiast w drugiej grupie wiekowej 2,4%. Z handlem narkotykami w sieci zetknęło się 3,3% ankietowanych w pierwszej grupie wiekowej oraz 1,9% w drugim przedziale. Wybór innej formy cyberprzestępczości odnotowano tylko w grupie wiekowej 18 – 34. Z kolei 0,2% odsetek nieudzielonych odpowiedzi stwierdzono w przedziale 35 i więcej lat.

W trakcie badań poddano analizie wiktymizację respondentów w kontekście cyberprzestępczości. W tym celu ankietowanym zadano pytanie, czy stali się oni osobiście ofiarą cyberprzestępczości. Zestawienia procentowe udzielonych odpowiedzi w odniesieniu do poszczególnych wariantów, w podziale na gminy powiatu dąbrowskiego przedstawia tabela 4.73.

Tabela 4.73.Wiktymizacja respondentów - cyberprzestępczość w podziale na gminy.

Czy stał się Pan(i) osobiście ofiarą cyberprzestępczości?	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
Brak odpowiedzi	28,4%	18,0%	49,4%	8,1%	25,0%	8,3%	20,7%	**24,6%**
nękanie	0,5%	-	1,2%	4,1%	-	2,8%	-	**1,0%**
straszenie, obrażanie	2,0%	2,3%	2,5%	2,7%	-	5,6%	-	**2,2%**
podszywanie się pod osoby trzecie	1,5%	3,0%	-	8,1%	2,8%	5,6%	-	**2,7%**
publikowanie obraźliwych komentarzy	2,5%	1,5%	-	5,4%	-	-	-	**1,9%**
publikowanie i rozsyłanie ośmieszających, nieprawdziwych informacji	0,5%	-	-	-	-	-	3,4%	**0,3%**
wirtualna prostytucja	-	0,8%	-	-	-	-	-	**0,2%**
pornografia dziecięca	-	-	-	-	-	-	-	-
celowe zaognianie wymiany zdań pomiędzy użytkownikami w serwisach dyskusyjnych i społecznościowych (flaming)	-	-	-	-	-	-	-	-
uwodzenie dzieci (child grooming)	-	1,5%	-	-	-	-	-	**0,3%**
oszustwo internetowe	3,9%	4,5%	-	1,4%	-	2,8%	-	**2,7%**
wyłudzenie danych	0,5%	1,5%	-	1,4%	-	2,8%	-	**0,8%**
niechęć, wrogość wobec grup etnicznych	-	-	-	-	-	-	-	-
nawoływanie do nienawiści	1,5%	-	-	1,4%	-	-	-	**0,7%**
obraza uczuć religijnych	0,5%	-	-	-	-	-	-	**0,2%**
handel narkotykami	-	-	-	-	-	-	-	-

publikowanie treści szkodliwych(obrazujących przemoc, nawołujących do samookaleczeń, samobójstw, treści pornograficznych)	-	-	-	-	-	-	-	-
inne formy cyberprzemocy/cyberprzestępczości	-	-	-	1,4%	-	-	-	**0,2%**
nie byłem/ byłam ofiarą takich zachowań	60,8%	69,2%	48,1%	71,6%	72,2%	80,6%	75,9%	**64,9%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Z powyższej tabeli wynika, że większość respondentów, bo 64,9% nie była ofiarą zachowań związanych z cyberprzestępczością. Najwyższe wartości w tym zakresie odnotowano w gminach: Gręboszów – 80,6%, Bolesław – 75,9%, Mędrzechów – 72,2%, Radgoszcz – 71,6% oraz Szczucin – 69,2%. Najniższe w Dąbrowie Tarnowskiej – 60,8% i Olesnie – 48,1%. Wśród najczęściej wskazywanych zjawisk, których ofiarami stali się respondenci, wymieniono oszustwa internetowe – 2,7% oraz podszywanie się pod osoby trzecie – 2,7%.W przypadku oszustwa wskazania procentowe w czterech gminach powiatu dąbrowskiego wyniosły: Szczucin – 4,5%, Dąbrowa Tarnowska – 3,9%, Radgoszcz – 1,4%, Gręboszów – 2,8%. Według danych mieszkańcy gmin Olesno, Mędrzechów oraz Bolesław nie padli ofiarami oszustw internetowych. W kontekście wariantu dotyczącego podszywania się pod osoby trzecie zestawienia procentowe kształtowały się na następującym poziomie: Radgoszcz – 8,1%, Gręboszów – 5,6%, Szczucin – 3,0%, Mędrzechów – 2,8%, Dąbrowa Tarnowska – 1,5%. Na podstawie zestawień w tabeli stwierdzono ponadto, że respondenci powiatu dąbrowskiego doświadczyli osobiście zjawisk straszenia i obrażania – 2,2%. Zestawienia procentowe w pięciu gminach przedstawiają się następująco: Gręboszów – 5,6%, Radgoszcz – 2,7%, Olesno – 2,5%, Szczucin – 2,3%, Dąbrowa Tarnowska – 2,0%. W gminach Mędrzechów i Bolesław w tej kwestii nie uzyskano odpowiedzi świadczących o wiktymizacji. Według danych umieszczonych w tabeli tylko w trzech gminach respondenci zostali dotknięci cyberprzestępczością w formie publikowania obraźliwych komentarzy – 1,9%. Wśród tych gmin znalazły się: Radgoszcz – 5,4%, Dąbrowa Tarnowska – 2,5%, Szczucin – 1,5%. Nękania w sieci doświadczyli respondenci w czterech gminach: Radgoszcz – 4,1%, Gręboszów – 2,8% Dąbrowa Tarnowska – 0,5% i Olesno – 1,2%, natomiast wyłudzenia danych: w Gręboszowie – 2,8%, Szczucinie – 1,5%, Radgoszczy – 1,4% oraz Dąbrowie Tarnowskiej – 0,5%. W skali powiatu wartość ta wyniosła – 0,8%.Tylko w dwóch gminach – Dąbrowie Tarnowskiej oraz w Radgoszczy ankietowani zostali dotknięci nawoływaniem do nienawiści. Wartości procentowe w tym aspekcie wyniosły odpowiednio 1,5% i 1,4%, co przekłada się na wartość

– 0,7% w skali powiatu. W kontekście publikowania, rozsyłania ośmieszających i nieprawdziwych informacji dane w powiecie wyniosły – 0,3%, a uzyskano je jedynie w Bolesławiu – 3,4% oraz w Dąbrowie Tarnowskiej – 0,5%. Z kolei w kwestii uwodzenia dzieci (child grooming) wartość w powiecie osiągnęła pułap 0,3%, a dane uzyskano tylko w gminie Szczucin – 1,5%. Doświadczenia związane z wirtualną prostytucją odnotowano jedynie w gminie Szczucin – 0,8%, natomiast z obrazą uczuć religijnych tylko w Dąbrowie Tarnowskiej – 0,5%, co przełożyło się na wynik procentowy po 0,2% w skali powiatu dla każdego z wariantów odpowiedzi. Z powyższej tabeli wynika również, że ankietowani nie doświadczyli zachowań związanych z pornografią dziecięcą, celowym zaognianiem wymiany zdań pomiędzy użytkownikami w serwisach dyskusyjnych i społecznościowych, niechęcią, wrogością wobec grup etnicznych, handlem narkotykami oraz publikowaniem treści szkodliwych (obrazujących przemoc, nawołujących do samookaleczeń, samobójstw, treści pornograficznych). Spora grupa respondentów w skali powiatu – 24,6% nie dokonała wyboru żadnego z zaproponowanych wariantów. W poszczególnych gminach wartości w tym aspekcie przedstawiały się następująco: Olesno – 49,4%, Dąbrowa Tarnowska – 28,4%, Mędrzechów – 25,0%, Bolesław – 20,7%, Szczucin – 18,0%, Gręboszów – 8,3% oraz Radgoszcz – 8,1%.

Cyberprzestępczość stanowi zagrożenie zarówno dla kobiet, jak i mężczyzn. Dlatego też w trakcie badań przeprowadzono analizę uzyskanych odpowiedzi w podziale ze względu na płeć. Tabela 4.74. obrazuje dane w tym aspekcie.

Tabela 4.74. Wiktymizacja respondentów – cyberprzestępczość w podziale ze względu na płeć.

Czy stał się Pan(i) osobiście ofiarą cyberprzestępczości?	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	25,8%	23,4%	24,6%
nękanie	-	1,3%	0,7%	1,0%
straszenie, obrażanie	-	2,3%	2,1%	2,2%
podszywanie się pod osoby trzecie	-	3,0%	2,4%	2,7%
publikowanie obraźliwych komentarzy	-	1,7%	2,1%	1,9%
publikowanie i rozsyłanie ośmieszających, nieprawdziwych informacji	-	0,3%	0,3%	0,3%
wirtualna prostytucja	-	0,3%	-	0,2%

pornografia dziecięca	-	-	-	-
celowe zaognianie wymiany zdań pomiędzy użytkownikami w serwisach dyskusyjnych i społecznościowych (flaming)	-	-	-	-
uwodzenie dzieci (child grooming)	-	0,3%	0,3%	0,3%
oszustwo internetowe	-	3,3%	2,1%	2,7%
wyłudzenie danych	-	-	1,7%	0,8%
niechęć, wrogość wobec grup etnicznych	-	-	-	-
nawoływanie do nienawiści	-	0,7%	0,7%	0,7%
obraza uczuć religijnych	-	-	0,3%	0,2%
handel narkotykami	-	-	-	-
publikowanie treści szkodliwych (obrazujących przemoc, nawołujących do samookaleczeń, samobójstw, treści pornograficznych)	-	-	-	-
inne formy cyberprzemocy/cyberprzestępczości	-	0,3%	-	0,2%
nie byłem/ byłam ofiarą takich zachowań	-	62,9%	67,0%	64,9%
Razem	**-**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Z uzyskanych danych wynika, że 62,9% kobiet oraz 67,0% mężczyzn nie padło ofiarą zachowań związanych z cyberprzestępczością. W przypadku podszywania się pod osoby trzecie wartości procentowe w przypadku kobiet i mężczyzn wyniosły odpowiednio 3,0% oraz 2,4%. Ofiarami oszustwa internetowego częściej stawały się kobiety – 3,3% niż mężczyźni – 2,1%. Zjawiska straszenia i obrażania w sieci doświadczyło 2,3% kobiet oraz 2,1% mężczyzn. W odniesieniu do publikowania obraźliwych komentarzy wartości te wyniosły 1,7% u pań oraz 2,1% u panów, natomiast nękanie dotyczyło w 1,3% kobiet oraz w 0,7% mężczyzn. Odpowiedzi dotyczące wyłudzenia danych odnotowano jedynie w przypadku mężczyzn. Wartość procentowa w tym przypadku kształtowała się na poziomie 1,7%. W kontekście nawoływania do nienawiści uzyskano te same wartości procentowe, tj. 0,7% dla obu płci. Również te same wartości procentowe, tj. 0,3% dla kobiet i mężczyzn zanotowano w wariantach odnoszących się do publikowania i rozsyłania ośmieszających, nieprawdziwych informacji oraz uwodzenia dzieci (child grooming). Z powyższej tabeli wynika również, że ofiarami wirtualnej prostytucji były tylko kobiety. Z kolei obrazy uczuć religijnych doświadczyli jedynie mężczyźni. W obu przypadkach wskaźnik procentowy wyniósł 0,3%. Na inne formy cyberprzestępczości wskazało 0,3% kobiet, nie precyzując jednak rodzaju zachowania. W pozostałych wariantach pytań dotyczących zachowań związanych

m.in. z pornografią dziecięcą, celowym zaognianiem wymiany zdań pomiędzy użytkownikami w serwisach dyskusyjnych i społecznościowych, niechęcią, wrogością wobec grup etnicznych, handlem narkotykami oraz publikowaniem treści szkodliwych (obrazujących przemoc, nawołujących do samookaleczeń, samobójstw, treści pornograficznych) nie uzyskano danych do analizy. W przypadku 25,8% kobiet i 23,4% mężczyzn stwierdzono brak odpowiedzi.

Wiktymizacja respondentów w kontekście cyberprzestępczości była również przedmiotem analizy w podziale ze względu na wiek. Dane w tym zakresie przedstawia tabela 4.75.

Tabela 4.75. Wiktymizacja respondentów – cyberprzestępczość w podziale ze względu na wiek.

Czy stał się Pan(i) osobiście ofiarą cyberprzestępczości?	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	29,3%	22,6%	24,6%
nękanie	-	1,7%	0,7%	1,0%
straszenie, obrażanie	-	2,2%	2,2%	2,2%
podszywanie się pod osoby trzecie	-	3,3%	2,4%	2,7%
publikowanie obraźliwych komentarzy	-	1,1%	2,2%	1,9%
publikowanie i rozsyłanie ośmieszających, nieprawdziwych informacji	-	0,6%	0,2%	0,3%
wirtualna prostytucja	-	-	0,2%	0,2%
pornografia dziecięca	-	-	-	-
celowe zaognianie wymiany zdań pomiędzy użytkownikami w serwisach dyskusyjnych i społecznościowych (flaming)	-	-	-	-
uwodzenie dzieci (child grooming)	-	0,6%	0,2%	0,3%
oszustwo internetowe	-	2,2%	2,9%	2,7%
wyłudzenie danych	-	0,6%	1,0%	0,8%
niechęć, wrogość wobec grup etnicznych	-	-	-	-
nawoływanie do nienawiści	-	0,6%	0,7%	0,7%
obraza uczuć religijnych	-	0,6%	-	0,2%
handel narkotykami	-	-	-	-
publikowanie treści szkodliwych (obrazujących przemoc, nawołujących do samookaleczeń, samobójstw, treści pornograficznych)	-	-	-	-
inne formy cyberprzemocy/cyberprzestępczości	-	0,6%	-	0,2%
nie byłem/byłam ofiarą takich zachowań	-	59,1%	67,5%	64,9%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Z danych wynika, że 59,1% osób w przedziale 18 – 34 oraz 67,5% w grupie 35 i więcej lat nie było ofiarami zachowań związanych z cyberprzestępczością. Podszywanie się pod osoby trzecie zadeklarowało 3,3% osób w pierwszej grupie wiekowej przy 2,4% wskazań w drugim przedziale. Z kolei na wariant dotyczący oszustwa internetowego zdecydowało się 2,2% osób w wieku 18 – 34 oraz 2,9% w grupie 35 i więcej lat. W kontekście odpowiedzi dotyczącej straszenia i obrażania odnotowano te same – 2,2% wartości w obu przedziałach wiekowych. Publikowanie obraźliwych komentarzy dotknęło 1,1% osób w wieku 18 – 34lata oraz 2,2% w drugim z przedziałów wiekowych. Ofiarami nękania padło 1,7% osób w pierwszym przedziale, a także 0,7% w drugiej grupie wiekowej, natomiast wyłudzenia danych – 0,6% osób w przedziale 18 – 34 oraz 1,0% ankietowanych w wieku 35 i więcej lat. Nawoływania do nienawiści doświadczyło 0,6% w pierwszej oraz 0,7% w drugiej grupie. Te same wskazania stwierdzono w przypadku odpowiedzi odnoszących się do publikowania, rozsyłania ośmieszających i nieprawdziwych informacji oraz uwodzenia dzieci. Wartości procentowe wyniosły odpowiednio 0,6% dla pierwszego oraz 0,2% dla drugiego przedziału wiekowego. Dane dotyczące wirtualnej prostytucji wyniosły 0,2% i dotyczyły jedynie osób w przedziale wiekowym 35 i więcej lat. Z kolei obrazy uczuć religijnych doświadczyło 6% ankietowanych tylko w grupie wiekowej 18 – 34 lata. W przypadku wariantów pytań odnoszących się do zachowań związanych m.in. z pornografią dziecięcą, celowym zaognianiem wymiany zdań pomiędzy użytkownikami w serwisach dyskusyjnych i społecznościowych, niechęcią, wrogością wobec grup etnicznych, handlem narkotykami oraz publikowaniem treści szkodliwych (obrazujących przemoc, nawołujących do samookaleczeń, samobójstw, treści pornograficznych) nie stwierdzono udzielonych odpowiedzi. Inne, nieokreślone przez ankietowanych formy cyberprzestępczości odnotowano u 0,6% osób w przedziale 18 – 34 lata. Z kolei dane dotyczące braku odpowiedzi oscylowały na poziomie 29,3% w pierwszej grupie oraz 22,6% w drugim przedziale.

Zagadnienia związane z cyberprzestępczością zostały poruszone w trakcie indywidualnych wywiadów z respondentami „znaczącymi". Jedno z pytań dotyczące tej kwestii brzmiało: Czy Pana zdaniem mieszkańcy powiatu obawiają się negatywnych zachowań z użyciem nowych technologii? Proszę wymienić najbardziej dotkliwe zagrożenia? W tym kontekście jeden z doświadczonych samorządowców wyraził następującą opinię: *Większym problemem jest cywilizacja niż technologia. Mam tu na myśli wszechobecny Internet, bezkrytyczną dostępność do sieci, jak i dedykowane negatywne portale. Ofiary*

nowoczesnych technologii podzieliłbym na dwie grupy: pierwsza – najmłodsza , powszechnie narażona oraz druga – najstarsza, ogłupiana i otumaniana. Nowoczesne technologie i niewłaściwe z nich korzystanie mają wpływ na kształtowanie młodych ludzi, którzy niejednokrotnie nie potrafią funkcjonować bez Internetu. Internet stwarza również możliwości przyjmowania negatywnych postaw, prowadzenia ciągu myślowego wyjętego z realnej rzeczywistości. W cyberświecie dla mnie największym problemem jest to, że dzieci, które w nim funkcjonują, bardzo często myślą, że mają siedem żyć, gdy skończy się jedno, to pojawi się następne. (IDI NR 2)

W podobnym tonie odniósł się do problemu jeden z wójtów powiatu dąbrowskiego: *Tak, obawiają się. Mam na myśli przede wszystkim obawy rodziców o swoje dzieci w kontekście kontaktów ich pociech z pedofilami. Również zakupy przez Internet. Młode osoby radzą sobie i są świadome zagrożeń, starsze natomiast mają z tym problem. Biegłość w posługiwaniu się nowymi technologami ma wpływ na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców lokalnej społeczności.* (IDI NR4)

Inny samorządowiec w syntetycznej wypowiedzi stwierdził: *Tak, obawiają się. Najczęściej oszustw internetowych, publikacji kompromitujących komentarzy i zdjęć oraz obraźliwych treści. Wśród młodych ludzi zwłaszcza te ostatnie są bardzo popularne, ponieważ mają własne społeczności, w których komunikują się na bieżąco*. (IDI NR 5)

Osoba pełniąca w przeszłości funkcję kierowniczą w największym zakładzie na terenie Szczucina odpowiedziała na pytanie w następujący sposób: *Młodsza część społeczeństwa ma obawy i świadomość, że Internet w wielu obszarach stanowi zagrożenie, ponieważ regularnie z niego korzysta. W tej grupie zdarzają się oszustwa związane z płatnościami oraz obraźliwymi komentarzami. Starsi ludzie nie używają Internetu lub robią to rzadko. Ludzie w średnim wieku wykorzystują Internet w dobrym celu, nie dla hejtu, a z chęci zdobywania wiedzy. Traktują go jako ułatwienie życia, np. nawigacja w telefonie.* (IDI NR 7)

W nieco innym tonie odpowiedział na pytanie doświadczony samorządowiec z terenu Radgoszczy: *Na przykładzie Gminy Radgoszcz mogę powiedzieć, że od dziesięciu lat jest problem z lokalizacją nadajnika (przekaźnika telefonii). Mieszkańcy Radgoszczy i Żdżar protestują, ponieważ nie chcą mieć nadajnika w pobliżu miejsca zamieszkania. Niektórzy ludzie wpływają na swoich sąsiadów i namawiają ich, aby przyłączyli się do protestów. Według pszczelarzy obecność nadajników sprawia, że pszczoły błądzą. Jeżeli chodzi o Internet*

czy też komunikatory, to występują przypadki oczerniania czy obraźliwych komentarzy. Sporadycznie mieszkańcy skarżą się na oszustwa przy zakupach internetowych. (IDI NR 8)

W odpowiedzi na zadane pytanie osoba pełniąca kluczową rolę w instytucji zajmującej się wsparciem dla rodzin wyraziła następującą opinię: *Pierwsze, co mi przychodzi na myśl, to kradzież danych. W tym aspekcie nie jesteśmy bezpieczni. Udostępniamy zdjęcia i wizerunki dzieci, które dla nieuczciwych celów można zmienić. W sieci internetowej pojawia się hejt, a jego konsekwencją może być występowanie zdarzeń samobójczych. Dlatego ogromną rolę w procesie społecznym odgrywa szkoła. Kadra pedagogiczna powinna wyłapywać sygnały o negatywnych zachowaniach dzieci i młodzieży. Będąc w domu, młodzi ludzie potrafią skutecznie markować swoje zachowania, dlatego tak ważnym elementem jest komunikacja pomiędzy rodzicami i wychowawcami w szkole. Na co dzień zapomina się o takich banalnych kwestiach, jak wspólne spożywanie posiłków czy rozmowa, wpływających na scalanie rodziny. Czujność, właściwe wypełnianie obowiązku rodzicielskiego, wychowawczego i edukacyjnego może znacząco ograniczyć zachowania dysfunkcjonalne.* (IDI NR 13)

Aspekt zdrowotny związany z nowymi technologiami poruszył jeden z młodszych samorządowców w powiecie dąbrowskim. Jego zdaniem: *Technologia 5G wiąże się z konsekwencjami zdrowotnymi, a ściślej ujmując rakotwórczymi. Korzystanie z komórek jest szkodliwe dla zdrowia pod względem radiologicznym. Wśród najczęściej występujących zagrożeń, których obawia się społeczność, wymieniłbym także włamania na portale, oszustwa internetowe oraz szkody wizerunku.* (IDI NR 15)

Wizję eskalacji problemów związanych z nowymi technologiami zaakcentował respondent piastujący przez lata kluczowe stanowiska w samorządzie. Według jego opinii: *Cyberprzemoc stanowi coraz większe zagrożenie zarówno dla młodych, jak i starszych. Ludzie często sądzą, że są anonimowi w sieci, ale w rzeczywistości tak nie jest. Myślę, że problem będzie narastał.* (IDI NR 22)

Podobne zdanie w kwestii poruszanej problematyki wyraziła osoba reprezentująca placówkę opiekuńczo-wychowawczą typu socjalizacyjnego: *W moim domu często porusza się temat dotyczący użycia nowych technologii. Po pierwsze, obawy dotyczą naszego zdrowia i zdrowia naszych dzieci. Wpływ technologii na życie z roku na rok będzie bardziej odczuwalny. Do największych zagrożeń zaliczam skutki zdrowotne oraz możliwość inwigilacji drugiego człowieka.* (IDI NR 26)

Dyrektor samorządowej jednostki zarządzającej szkołami, przedszkolami i żłobkami w krótkiej wypowiedzi nawiązuje do uzależnień młodych osób: *Ludzie obawiają się kradzieży internetowych oraz uzależnienia dzieci i młodzieży od sieci. Niepokój wzbudza szeroko pojęta inwigilacja za pośrednictwem telefonów i smartfonów*. (IDI NR 28)

W kontekście zagrożeń młodych ludzi swoje zdanie wyraziła osoba kierująca placówką powiatową odpowiedzialną za zdrowie mieszkańców i środowiska: *Tak, ludzie obawiają się współczesnych zagrożeń, takich jak: pornografia, uzależnienie od Internetu, internetowe znajomości/gry, szykanowanie w sieci. Rodzice często nie są świadomi, że kontakt ich dzieci z nowoczesną technologią zatraca u nich zdolność analizy, skupienia się na czynności, wyciągania wniosków, np. praca/zabawa z tabletem, która ukierunkowuje użytkowników głównie na obraz, bez analizy treści. Nowe technologie pochłaniają mnóstwo czasu i energii, zwłaszcza gry, które odciągają dzieci, młodzież, a często dorosłych od innych zajęć/obowiązków oraz aktywności fizycznej*. (IDI NR 27)

Negatywny aspekt nowych technologii podkreśla były samorządowiec, aktualnie prowadzący własną działalność gospodarczą: *Już wiele razy w naszej społeczności tzw. hejt, anonimowość w mediach, bezpardonowy atak doprowadził do tragedii. Manipulowanie zachowaniami ludzi młodych powodowało w szkołach wiele trudności wychowawczych. Statystyka zdarzeń potwierdza tę tezę. Zachowania i zagrożenia, jakie wynikają z nieodpowiedzialnego korzystania z nowoczesnych środków porozumiewania się, pozostają w dużej części bez kontroli rodzicielskiej i w zasadzie wszystkich innych instytucji z uwagi na anonimowość, ilość korzystających, trudność w identyfikacji osób odpowiedzialnych. Zagrożeniem jest anonimowe nękanie dużej ilości osób, co prowadzi do nerwic i stwarza coraz więcej problemów psychologicznych.* (IDI NR 23)

Odmienną opinię w kwestii wpływu nowych technologii wyraził jeden z duchownych: *Nie spotkałem się tutaj z obawami ludzi dotyczącymi, np. robienia zakupów przez Internet czy też działań szkodliwych. Sporadycznie się pojawiają. Zdarza się czasem również szkalowanie, ale z reguły odbywa się to pod wpływem chwili lub jest to osobista odpowiedź na niezrozumienie czy rezultat personalnych animozji.* (IDI NR 6)

W podobnym tonie do omawianego zagadnienia odniosła się osoba zarządzająca jedną z placówek edukacyjnych. Według niej: *Mieszkańcy obawiają się w niewielkim stopniu, ponieważ mają słabą świadomość problemu. Najbardziej dokuczliwe są wyłudzenia danych, ataki hakerskie czy modne w ostatnim czasie alarmy bombowe przesyłane do szkół za*

pośrednictwem sieci. Wśród zachowań uczniów zwróciłabym uwagę na szykanowanie za pomocą mediów społecznościowych. Dzieci nie zdają sobie sprawy, że ich działania niekiedy mają znamiona przestępstwa. Nie są również świadome, że dane w sieci się odkładają i mogą być dostępne po latach. (IDI NR 16)

Z kolei inny przedstawiciel sektora edukacyjnego stwierdził: *Społeczeństwo czy też środowisko dąbrowskie było zawsze otwarte na nowości technologiczne. Powodem tego jest fakt, że sporo osób przebywało lub ma rodziny w USA. Z uwagi na to, że Stany Zjednoczone Ameryki Północnej są bardzo dobrze rozwiniętym państwem, zwłaszcza w kontekście technologicznym, nowości i nowinki pojawiały się tutaj, na terenie Powiśla Dąbrowskiego wcześniej i szybciej niż w innych regionach. Myślę, że oprócz tych pospolitych zagrożeń związanych z wykorzystaniem Internetu, takich jak oszustwa internetowe czy hejt inne raczej nie stanowią szczególnego niebezpieczeństwa.* (IDI NR 19)

Jak wynika z wypowiedzi respondentów „znaczących", zagadnienia związane z nowoczesnymi technologiami są postrzegane w różny sposób. Dominuje jednak pogląd, że niosą one za sobą negatywne skutki, zwłaszcza w kontekście ich wpływu na dzieci i młodzież. Szczegółowe podsumowanie wymienionych wypowiedzi zostanie przedstawione w końcowej części rozdziału.

Systematycznie ewaluująca cyberprzestępczość stanowi ogromne wyzwanie dla krajowych instytucji odpowiedzialnych za cyberbezpieczeństwo. Jedną ze służb, która realizuje zadania związane z obszarem zagrożeń w sieci, jest policja. Dlatego też w trakcie badań poproszono respondentów o wyrażenie opinii dotyczącej działań policji zarówno wykrywczych, jak i zapobiegawczych. W tym celu zapytano mieszkańców powiatu dąbrowskiego: Czy aktywność policji mająca na celu wykrycie sprawców przestępstw oraz zapobieganie przestępstwom w sieci jest wystarczająca? Dane odnoszące się do tej problematyki w podziale na gminy przedstawia tabela 4.76.

Tabela 4.76. Ocena działań wykrywczych i zapobiegawczych przestępstwom w sieci w podziale na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
brak odpowiedzi	1,0%	0,8%	-	-	2,8%	-	-	**0,7%**
zdecydowanie tak	3,4%	4,5%	16,0%	6,8%	2,8%	5,6%	-	**5,7%**
raczej tak	23,0%	18,8%	33,3%	28,4%	36,1%	55,6%	31,0%	**27,3%**

raczej nie	45,1%	29,3%	22,2%	39,2%	27,8%	30,6%	41,4%	**35,6%**
zdecydowanie nie	13,2%	16,5%	8,6%	8,1%	11,1%	-	3,4%	**11,3%**
trudno powiedzieć	14,2%	30,1%	19,8%	17,6%	19,4%	8,3%	24,1%	**19,4%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[561]

Z danych uzyskanych w powyższej tabeli wynika, że 35,6% ankietowanych raczej nie uznaje działań policji w tym zakresie za wystarczające. W podziale na gminy najwyższe wartości dotyczące tego wariantu odpowiedzi uzyskano w gminach: Dąbrowa Tarnowska – 45,1%, Bolesław – 41,4%, Radgoszcz – 39,2% oraz Gręboszów – 30,6%. Z kolei najniższe w Olesnie – 22,2%, Mędrzechowie – 27,8% i Szczucinie – 29,3%. Za opcją odpowiedzi uznającą podejmowane działania za raczej wystarczające opowiedziało się 27,3% respondentów w skali powiatu. W poszczególnych gminach odnotowano następujące wartości: Gręboszów – 55,5%, Mędrzechów – 36,1%, Olesno – 33,3%, Bolesław – 31,0%, Radgoszcz 28,4%, Dąbrowa Tarnowska – 23,0%, a także Szczucin – 18,8%. Na odpowiedź „ trudno powiedzieć" zdecydowało się 19,4% respondentów. Najwięcej – 30,1% w Szczucinie, 24,1% w Bolesławiu, 19,8% w Olesnie oraz 19,4% w Mędrzechowie. Najniższe wskazania w tym zakresie stwierdzono w Gręboszowie – 8,3%, w Dąbrowie Tarnowskiej – 14,2% oraz w Radgoszczy – 17,6%. Niezadowolenie z aktywności policji w zakresie zwalczania i zapobiegania cyberprzestępczości wyraziło 11,3% ankietowanych, przy czym najwyższe wartości procentowe uzyskano w gminach: Szczucin – 16,5%, Dąbrowa Tarnowska – 13,2% oraz Mędrzechów – 11,1%. Najniższe z kolei w Bolesławiu – 3,4%, Radgoszczy – 8,1% i Olesnie – 8,6%. W gminie Gręboszów nie uzyskano danych dotyczących tej opcji odpowiedzi. Pozytywne opinie świadczące o całkowitym zadowoleniu mieszkańców powiatu z prowadzonych przez policję działań uzyskano od 5,7% ankietowanych. Wskazania procentowe w poszczególnych gminach wyniosły: Olesno – 16,0%, Radgoszcz – 6,8%, Gręboszów – 5,6%, Szczucin – 4,5%, Dąbrowa Tarnowska – 3,4% oraz Mędrzechów – 2,8%. W gminie Bolesław respondenci nie zdecydowali się na wybór tej opcji. Wskaźnik nieudzielonych odpowiedzi w skali powiatu odnoszący się do wszystkich wariantów oscylował na poziomie 0,7%. Natomiast gminami, w których odnotowano takie wskazania, były: Mędrzechów – 2,8%, Dąbrowa Tarnowska – 1,0% oraz Szczucin – 0,8%.

[561] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 73,32782716, prawdopodobieństwo rozkładu = 6,77529E-07, liczba stopni swobody = 24, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,365592695.

Działania wykrywcze i zapobiegawcze przestępstwom w sieci poddano ocenie respondentów tym razem w podziale ze względu na płeć. Dane dotyczące tej kwestii zostały zawarte w tabeli 4.77.

Tabela 4.77. Ocena działań wykrywczych i zapobiegawczych przestępstwom w sieci w podziale ze względu na płeć.

Czy działania policji mające na celu wykrycie sprawców przestępstw oraz zapobieganie negatywnym zjawiskom w sieci są wystarczające?	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	0,3%	1,0%	0,7%
zdecydowanie tak	-	4,0%	7,6%	5,7%
raczej tak	-	26,8%	27,8%	27,3%
raczej nie	-	39,1%	32,0%	35,6%
zdecydowanie nie	-	12,9%	9,6%	11,3%
trudno powiedzieć	-	16,9%	22,0%	19,4%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[562]

Z uzyskanych w tabeli danych wynika, że 39,1% kobiet i 32,0% mężczyzn raczej nie odnosi się pozytywnie do podejmowanych przez policję działań. Raczej pozytywną opinię wyraziło 26,8% kobiet oraz 27,8% mężczyzn. Natomiast swoich wypowiedzi kategorycznie nie określiło 16,9% pań oraz 22,0% panów. Zdecydowanie negatywne podejście do poruszanej kwestii zaprezentowało 12,9% kobiet i 9,6% mężczyzn. Działania policji w kontekście wykrywania sprawców przestępstw oraz zapobiegania negatywnym zjawiskom zostały pozytywnie ocenione przez 4,0% kobiet i 7,6% mężczyzn. Wskazania dotyczące braku odpowiedzi w przypadku kobiet i mężczyzn wyniosły odpowiednio 0,3% i 1,0%.

Przedmiotowe zagadnienie poddano również analizie w podziale ze względu na wiek. Dane w tym zakresie zaprezentowano w tabeli 4.78.

[562] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 =8,89620387, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,063746904, liczba stopni swobody = 4, współczynnik. kontyngencji C Pearsona: C=0,152329251.

Tabela 4.78. Ocena działań wykrywczych i zapobiegawczych przestępstwom w sieci w podziale ze względu na wiek.

Czy działania policji mające na celu wykrycie sprawców przestępstw oraz zapobieganie negatywnym zjawiskom w sieci są wystarczające?	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	1,0%	0,7%
zdecydowanie tak	-	6,1%	5,6%	5,7%
raczej tak	-	24,3%	28,6%	27,3%
raczej nie	-	49,2%	29,6%	35,6%
zdecydowanie nie	-	10,5%	11,7%	11,3%
trudno powiedzieć	-	9,9%	23,5%	19,4%
Razem	**-**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[563]

Według danych 49,2% osób w pierwszym przedziale oraz 29,6% w drugiej grupie wiekowej raczej negatywnie ocenia działania policji. Wartości procentowe w odniesieniu do odpowiedzi „ trudno powiedzieć" wyniosły 9,9% w przedziale 18 – 34 lata oraz 23,5% w grupie wiekowej 35 i więcej lat. Raczej pozytywne podejście zaprezentowało 24,3% ankietowanych w pierwszej grupie wiekowej, a także 28,6% osób w przedziale 35 i więcej lat. Negatywną opinię o aktywności policji wyraziło 10,5% osób w pierwszym przedziale oraz 11,7% w drugiej grupie. Zdecydowanie pozytywny stosunek do działań policji wskazało 6,1% ankietowanych w wieku 18 – 34 oraz 5,6% w wieku 35 i więcej lat. Brak odpowiedzi stwierdzono tylko w grupie wiekowej 35 i więcej lat.

Zważywszy na fakt, iż zagrożenia w sieci stanowią istotny problem społeczny, zwrócono się do respondentów z prośbą o wskazanie możliwych sposobów zapobiegania zagrożeniom w sieci. Uzyskane odpowiedzi umieszczono w tabeli 4.79.

[563] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 26,46622759, prawdopodobieństwo rozkładu = 2,54819E-05, liczba stopni swobody = 4,współczynnik kontyngencji C Pearsona: C =0,258963018.

Tabela 4.79. Możliwe sposoby zapobiegania zagrożeniom w sieci. Ocena respondentów powiatu dąbrowskiego w podziale na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
Brak odpowiedzi	1,5%	2,3%	11,1%	-	-	-	-	**2,5%**
poprzez organizowanie konsultacji społecznych, prelekcji w szkołach, spotkania w gminach, miastach i powiecie	50,0%	48,1%	33,3%	40,5%	44,4%	66,7%	34,5%	**46,0%**
propagowanie materiałów ostrzegających przed zagrożeniami	47,5%	42,1%	33,3%	54,1%	50,0%	55,6%	48,3%	**45,9%**
stosowanie oprogramowania i filtrów kontroli rodzicielskiej	52,0%	47,4%	25,9%	58,1%	50,0%	63,9%	48,3%	**48,6%**
poświęcanie czasu najbliższym i rozmowa o ich aktywności w Internecie	41,2%	39,1%	34,6%	47,3%	30,6%	44,4%	24,1%	**39,3%**
współpraca z policją, zespołami wsparcia	27,9%	30,1%	27,2%	28,4%	22,2%	47,2%	27,6%	**29,2%**
organizowanie szkoleń tematycznych dla nauczycieli	21,6%	28,6%	17,3%	31,1%	19,4%	16,7%	13,8%	**22,9%**
propagowanie aktywnego trybu życia (sport, edukacja)	32,8%	26,3%	17,3%	31,1%	41,7%	16,7%	20,7%	**28,0%**
inne	2,5%	3,0%	-	2,7%	-	-	3,4%	**2,0%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Z powyższej tabeli wynika, że najwyższą wartość procentową 48,6% odnotowano w przypadku stosowania oprogramowania i filtrów kontroli rodzicielskiej. W poszczególnych gminach wskazania w tym zakresie wyniosły: Gręboszów – 63,9%, Radgoszcz – 58,1%, Dąbrowa Tarnowska – 52,0%, Mędrzechów – 50,0%, Bolesław – 48,3%, Szczucin – 47,4%, i Olesno – 25,9%. Wariant sugerujący organizowanie konsultacji społecznych, prelekcji w szkołach, spotkań w gminach, miastach i powiecie zaakceptowało 46,0% respondentów. W tym kontekście wskazania w gminach kształtowały się na następującym poziomie: Gręboszów – 66,7%, Dąbrowa Tarnowska – 50,0%, Szczucin – 48,1%, Mędrzechów – 44,4%, Radgoszcz – 40,5%, Bolesław – 34,5%, a także Olesno – 33,3%. Na odpowiedź dotyczącą propagowania materiałów ostrzegających przed zagrożeniami zdecydowało się 45,9% ankietowanych w skali powiatu. W przypadku gmin najwyższe wartości w odniesieniu do tego wariantu odpowiedzi odnotowano w Gręboszowie – 55,6%, Radgoszczy – 54,1%,

Mędrzechowie – 50,0%, Bolesławiu – 48,3%, Dąbrowie Tarnowskiej – 47,5%, Szczucinie – 42,1%. Najniższe w Olesnie – 33,3%. Spośród wszystkich respondentów 39,3% wybrało wariant dotyczący poświęcania czasu najbliższym i rozmowy o ich aktywności w Internecie. W poszczególnych gminach zestawienia procentowe uzyskanych odpowiedzi przedstawiały się następująco: Radgoszcz – 47,3%, Gręboszów – 44,4%, Dąbrowa Tarnowska – 41,2%, Szczucin – 39,1%, Olesno – 34,6%, Mędrzechów – 30,6%, Bolesław – 24,1%. Wśród możliwych sposobów zapobiegania zagrożeniom w sieci 29,3% ankietowanych w powiecie dąbrowskim wskazało współpracę z policją oraz zespołami wsparcia. Wartości uzyskane w gminach powiatu wyniosły: Gręboszów – 47,2%, Szczucin – 30,1%, Radgoszcz – 28,4%, Dąbrowa Tarnowska – 27,9%, Olesno – 27,2%, Bolesław – 27,6% oraz Mędrzechów – 22,2%. Nieco mniej respondentów, bo 28,0% zdecydowało się na zaznaczenie wariantu odnoszącego się do propagowania aktywnego trybu życia (sport, edukacja). Dane procentowe w gminach powiatu kształtowały się na następującym poziomie: Mędrzechów – 41,7%, Dąbrowa Tarnowska – 32,8%, Radgoszcz – 31,1%, Szczucin – 26,3%, Bolesław – 20,7%, Olesno – 17,3%, Gręboszów – 16,7%. Na wariant dotyczący organizowania szkoleń tematycznych dla nauczycieli zdecydowało się 22,9% ankietowanych. W podziale na gminy najwyższe wartości w tym zakresie odnotowano w Radgoszczy – 31,1%, Szczucinie – 28,6%, Dąbrowie Tarnowskiej – 21,6%. Z kolei najniższe w Mędrzechowie – 19,4% Olesnie – 17,3%, Gręboszowie – 16,7% i Bolesławiu – 13,8%. W kontekście odpowiedzi „inne", wśród których wymieniano: czytanie Pisma Świętego, karanie sprawców, odnajdywanie hejterów i pociąganie ich do odpowiedzialności, zakazywanie gier lansujących przemoc, uzyskano dane na poziomie 2,0% w czterech gminach, tj. Bolesław – 3,4%, Szczucin – 3,0%, Radgoszcz – 2,7%, Dąbrowa Tarnowska – 2,5%. Dla braku odpowiedzi uzyskana wartość wyniosła 2,5%. Gminy, w których stwierdzono taką sytuację, to: Olesno – 11,1%, Szczucin – 2,3% oraz Dąbrowa Tarnowska – 1,5%.

Zagadnienie dotyczące możliwych sposobów zapobiegania zagrożeniom poddano analizie według podziału na płeć. Zestawienia procentowe tej kwestii przedstawia tabela 4.80.

Tabela 4.80. Możliwe sposoby zapobiegania zagrożeniom w sieci. Ocena respondentów powiatu dąbrowskiego w podziale ze względu na płeć.

W jaki sposób można zapobiegać zagrożeniom w sieci?	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	3,3%	1,7%	2,5%
poprzez organizowanie konsultacji społecznych, prelekcji w szkołach, spotkań w gminach, miastach i powiecie	-	44,7%	47,4%	46,0%
propagowanie materiałów ostrzegających przed zagrożeniami	-	45,4%	46,4%	45,9%
stosowanie oprogramowania i filtrów kontroli rodzicielskiej	-	54,0%	43,0%	48,6%
poświęcanie czasu najbliższym i rozmowa o ich aktywności w Internecie	-	45,0%	33,3%	39,3%
współpraca z policją, zespołami wsparcia	-	35,4%	22,7%	29,2%
organizowanie szkoleń tematycznych dla nauczycieli	-	21,9%	24,1%	22,9%
propagowanie aktywnego trybu życia (sport, edukacja)	-	30,8%	25,1%	28,0%
inne	-	2,3%	1,7%	2,0%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Według danych umieszczonych w tabeli na wariant odpowiedzi dotyczący stosowania oprogramowania i filtrów kontroli rodzicielskiej zdecydowało się 54,0% kobiet oraz 43,0% mężczyzn. Z kolei w odniesieniu do organizowania konsultacji społecznych, prelekcji w szkołach, spotkań w gminach, miastach i powiecie uzyskane wartości procentowe przedstawiały się odpowiednio 44,7% i 47,4%. Propagowanie materiałów ostrzegających przed zagrożeniami wskazało 45,4% kobiet oraz 46,4% mężczyzn, natomiast poświęcanie czasu najbliższym i rozmowę o ich aktywności w Internecie 45,0% pań, a także 33,3% panów. W kontekście współpracy z policją i zespołami wsparcia wartości procentowe odpowiedzi uzyskanych od kobiet kształtowały się na poziomie 35,4%. W przypadku mężczyzn wskaźnik ten wyniósł 22,7%. Odpowiedzi dotyczące propagowania aktywnego trybu życia (sport, edukacja) częściej zaznaczały panie – 30,8% niż panowie – 25,1%. Z kolei organizowanie szkoleń tematycznych dla nauczycieli zaznaczyło 21,9% kobiet i 34,1% mężczyzn. Wyboru odpowiedzi „inne" dokonało 2.3% pań oraz 1,7% panów. Brak odpowiedzi stwierdzono u 3,3% kobiet i 1,7% mężczyzn.

Dane odnoszące się do możliwych sposobów zapobiegania zagrożeniom w sieci w podziale ze względu na wiek zaprezentowano w tabeli 4.81.

Tabela 4.81. Możliwe sposoby zapobiegania zagrożeniom w sieci. Ocena respondentów powiatu dąbrowskiego w podziale ze względu na wiek.

W jaki sposób można zapobiegać zagrożeniom w sieci?	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	1,7%	2,9%	2,5%
poprzez organizowanie konsultacji społecznych, prelekcji w szkołach, spotkań w gminach, miastach i powiecie	-	40,9%	48,3%	46,0%
propagowanie materiałów ostrzegających przed zagrożeniami	-	39,2%	48,8%	45,9%
stosowanie oprogramowania i filtrów kontroli rodzicielskiej	-	44,8%	50,2%	48,6%
poświęcanie czasu najbliższym i rozmowa o ich aktywności w Internecie	-	34,8%	41,3%	39,3%
współpraca z policją, zespołami wsparcia	-	24,9%	31,1%	29,2%
organizowanie szkoleń tematycznych dla nauczycieli	-	22,7%	23,1%	22,9%
propagowanie aktywnego trybu życia (sport, edukacja)	-	26,0%	28,9%	28,0%
inne	-	2,8%	1,7%	2,0%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Z powyższej tabeli wynika, że 44,8% osób w wieku 18 – 34 oraz 50,2% w przedziale 35 i więcej lat uważa za najlepszy sposób stosowanie oprogramowania i filtrów kontroli rodzicielskiej. W przypadku organizowania konsultacji społecznych, prelekcji w szkołach, spotkań w gminach, miastach i powiecie wartości te wyniosły odpowiednio 40,9% i 48,3%. Odpowiedzi dotyczące propagowania materiałów ostrzegających przed zagrożeniami kształtowały się na poziomie 39,2% w pierwszej grupie wiekowej oraz 48,8% w drugim przedziale. Zestawienia procentowe odnoszące się do poświęcania czasu najbliższym i rozmowy o ich aktywności w Internecie wyniosły 34,8% w przedziale 18 – 34 lata oraz 41,3% w wieku 35 i więcej lat. Wyboru odpowiedzi na temat współpracy z policją i zespołami wsparcia dokonało 24,9% osób w wieku 18 – 34 lat, a także 31,1% w wieku 35 i więcej lat. Na opcję dotyczącą propagowania aktywnego trybu życia (sport, edukacja) postawiło 26,0% osób w pierwszym przedziale oraz 28,9% w drugiej grupie wiekowej. Zbliżone wartości odnotowano w przypadku wariantu organizowania szkoleń tematycznych dla nauczycieli. Dla grupy pierwszej wyniosły 22,7%, a 23,1% dla drugiej. Opcję odpowiedzi „inne" zaznaczyło 2,8% ankietowanych w wieku 18 – 24 oraz 1,7% w grupie 35 i więcej lat. Brak odpowiedzi stwierdzono u 1,7% ankietowanych z pierwszego przedziału oraz 2,9% z drugiego.

W trakcie badań zdecydowano się również na diagnozę podejścia respondentów do możliwości rozwiązania problemu przestępczości. Zestawienia procentowe udzielonych odpowiedzi w podziale na gminy powiatu dąbrowskiego przedstawia tabela 4.82.

Tabela 4.82. Możliwości rozwiązania problemu przestępczości, podział na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
brak odpowiedzi	1,5%	-	1,2%	-	2,8%	-	-	**0,8%**
dofinansowanie policji	34,3%	33,8%	38,3%	29,7%	33,3%	55,6%	20,7%	**34,7%**
wprowadzenie nowych inicjatyw w zakresie zapobiegania przestępczości	50,0%	43,6%	38,3%	47,3%	36,1%	25,0%	44,8%	**44,0%**
zachęcanie społeczeństwa do przeciwdziałania przestępczości	39,7%	30,8%	29,6%	51,4%	30,6%	50,0%	41,4%	**37,9%**
zmiana prawa karnego	42,2%	54,1%	39,5%	44,6%	36,1%	55,6%	41,4%	**45,2%**
zwiększenie uprawnień policji	24,5%	30,1%	28,4%	31,1%	19,4%	44,4%	20,7%	**27,8%**
zmiana modelu wychowania młodzieży	49,0%	33,8%	22,2%	44,6%	33,3%	38,9%	48,3%	**39,8%**
inne działania	0,5%	2,3%	-	4,1%	5,6%	-	3,4%	**1,7%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Według danych zawartych w tabeli 45,2% ankietowanych wskazało zmianę prawa karnego jako istotny sposób rozwiązania problemu przestępczości w Polsce. W poszczególnych gminach wartości procentowe dotyczące tej kwestii przedstawiały się następująco: Gręboszów – 55,6%, Szczucin – 54,1%, Radgoszcz – 44,6%, Dąbrowa Tarnowska – 42,2%, Bolesław – 41,4%, Olesno – 39,5%, Mędrzechów – 36,1%. Za wariantem dotyczącym wprowadzenia nowych inicjatyw w zakresie zapobiegania przestępczości opowiedziało się 44,0% ankietowanych w powiecie dąbrowskim. Uzyskane wartości procentowe w gminach wyniosły: Dąbrowa Tarnowska – 50,0%, Radgoszcz – 47,3%, Bolesław – 44,8% Szczucin – 43,6%, Olesno – 38,3%, Mędrzechów – 36,1%, Gręboszów – 25,0%. Duża grupa respondentów – 39,8% zdecydowała się na wybranie odpowiedzi dotyczącej zmiany modelu wychowania młodzieży. W podziale na poszczególne gminy w tym zakresie odnotowano następujące wskazania procentowe: Dąbrowa Tarnowska

– 49,0%, Bolesław – 48,3%, Radgoszcz – 44,6%, Gręboszów – 38,9%, Szczucin – 33,8%, Mędrzechów – 33,3%, Olesno – 22,2%. Wariant odnośnie zachęcania społeczeństwa do przeciwdziałania przestępczości zaznaczyło 39,7% ankietowanych, z czego najwyższe wartości odnotowano w Radgoszczy – 51,4%, Gręboszowie – 50,0%, Bolesławiu – 41,4% i Dąbrowie Tarnowskiej – 39,7%. Z kolei najniższe w Szczucinie – 30,8%, Mędrzechowie – 30,6%, a także w Olesnie – 29,6%. Na opcję wskazującą na dofinansowanie policji zdecydowało się 34,7% respondentów powiatu dąbrowskiego. Wskazania w poszczególnych gminach w kontekście tego wariantu przedstawiały się następująco: Gręboszów – 55,6%, Olesno – 38,3%, Dąbrowa Tarnowska – 34,3%, Szczucin – 33,8%, Mędrzechów – 33,3%, Radgoszcz – 29,7%, Bolesław – 20,7%. Za zwiększeniem uprawnień policji opowiedziało się 27,8% ankietowanych w skali powiatu. Najwyższe wartości procentowe w tym zakresie odnotowano w gminach: Gręboszów – 44,4%, Radgoszcz – 31,1%, Szczucin – 30,1%. Najniższe z kolei w Olesnie – 28,4%, Dąbrowie Tarnowskiej – 24,5%, Bolesławiu – 20,7%, Mędrzechowie – 19,4%. Wyboru „inne", w tym m.in. należyte realizowanie swoich obowiązków, szkolenie policji na wzorzec UK, więcej patroli policyjnych w skali powiatu dokonało 1,7% ankietowanych w pięciu gminach: Mędrzechów – 5,6%, Radgoszcz – 4,1%, Bolesław – 3,4%, Szczucin – 2,3%, Dąbrowa Tarnowska – 0,5%. Brak odpowiedzi na poziomie 0,8% stwierdzono w trzech gminach: Mędrzechów – 2,8%, Dąbrowa Tarnowska – 1,5% i Olesno – 1,2%.

Kwestie możliwości rozwiązania problemu przestępczości poddano analizie w oparciu o płeć respondentów. Tabela 4.83. przedstawia zestawienia procentowe udzielonych odpowiedzi w tym aspekcie.

Tabela 4.83. Możliwości rozwiązania problemu przestępczości w Polsce, podział ze względu na płeć.

Co mogłoby w istotny sposób przyczynić się do rozwiązania problemu przestępczości w Polsce	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	1,7%	0,8%
dofinansowanie policji	-	30,5%	39,2%	34,7%
wprowadzenie nowych inicjatyw w zakresie zapobiegania przestępczości	-	51,0%	36,8%	44,0%
zachęcanie społeczeństwa do przeciwdziałania przestępczości	-	40,4%	35,4%	37,9%
zmiana prawa karnego	-	45,0%	45,4%	45,2%
zwiększenie uprawnień policji	-	26,2%	29,6%	27,8%
zmiana modelu wychowania młodzieży	-	40,7%	38,8%	39,8%
inne działania	-	1,7%	1,7%	1,7%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Zmiana prawa karnego to opcja odpowiedzi, której wyboru dokonało prawie tyle samo kobiet i mężczyzn. Dane procentowe w tym zakresie przedstawiały się odpowiednio 45,0% i 45,4%. W kwestii wprowadzenia nowych inicjatyw co do zapobiegania przestępczości wartości odnoszące się do wskazań kobiet wyniosły 51,0%, natomiast mężczyzn 36,8%. W kontekście zmiany modelu wychowania młodzieży wynik procentowy pań oscylował na poziomie 40,7%, z kolei panów 38,8%. Zdaniem 40,4% kobiet i 35,4% mężczyzn, zachęcanie społeczeństwa do przeciwdziałania przestępczości może przyczynić się w istotny sposób do rozwiązania tego problemu. Według 30,5% kobiet oraz 39,2% mężczyzn należałoby dofinansować policję. Wariant o zwiększeniu uprawnień policji uzyskał aprobatę 26,2% pań oraz 29,6% panów. Identyczne wartości procentowe uzyskano w odpowiedzi „inne działania", natomiast brak odpowiedzi na poziomie 1,7% stwierdzono tylko w przypadku mężczyzn.

Poszczególne odpowiedzi przeanalizowano także w podziale na dwa przedziały wiekowe. Wartości procentowe w tym względzie przedstawia tabela 4.84.

Tabela 4.84. Możliwości rozwiązania problemu przestępczości w Polsce, podział ze względu na wiek.

Co mogłoby w istotny sposób przyczynić się do rozwiązania problemów przestępczości w Polsce	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	1,1%	0,7%	0,8%
dofinansowanie Policji	-	27,1%	38,1%	34,7%
wprowadzenie nowych inicjatyw w zakresie zapobiegania przestępczości	-	54,1%	39,6%	44,0%
zachęcanie społeczeństwa do przeciwdziałania przestępczości	-	39,8%	37,1%	37,9%
zmiana prawa karnego	-	35,9%	49,3%	45,2%
zwiększenie uprawnień policji	-	17,7%	32,3%	27,8%
zmiana modelu wychowania młodzieży	-	39,2%	40,0%	39,8%
inne działania	-	1,7%	1,7%	1,7%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Z powyższej tabeli wynika, że opcja dotycząca zmiany prawa karnego została wskazana przez 35,9% osób w przedziale 18 – 34 lata oraz 49,3% w drugiej grupie wiekowej. Na wariant wprowadzenia nowych inicjatyw w zakresie zapobiegania przestępczości zdecydowało się 54,1% respondentów w pierwszej grupie wiekowej, a także 39,6% w drugim z przedziałów. Zbliżone wartości procentowe odnotowano w przypadku odpowiedzi odnośnie zmiany modelu wychowania młodzieży. Dla pierwszego z przedziałów wartość osiągnęła poziom 39,2%, z kolei dla drugiego 40,0%. Sporo osób w pierwszej grupie wiekowej – 39,8% zaznaczyło wariant dotyczący zachęcania społeczeństwa do przeciwdziałania przestępczości. W drugim przedziale wskazania kształtowały się na poziomie – 37,1%. Wyboru wariantu o dofinansowaniu policji dokonało 27,1% osób w wieku 18 – 34 lata oraz 38,1% ankietowanych w przedziale 35 i więcej lat. Najmniej respondentów w pierwszym przedziale opowiedziało się za zwiększeniem uprawnień policji. W drugiej grupie wiekowej wariant ten został zaznaczony przez 32,3% ankietowanych. Te same wartości odnotowano w przypadku innych działań, natomiast brak odpowiedzi stwierdzono na poziomie 1,1% w pierwszej grupie, a także 0,7% w drugim z przedziałów.

Zagadnienia dotyczące problemu przestępczości w Polsce, a w zasadzie w kwestii skutecznego jej rozwiązywania zostały podniesione w trakcie indywidualnych wywiadów pogłębionych. Jeden z respondentów tak odniósł się do przedmiotowej tematyki: *Nigdy nie byłem zwolennikiem zaostrzania kar. Skuteczniejszym wydaje się egzekwowanie, czyli*

bezwzględne i szybkie wymierzanie kary, a zatem dolegliwość bezwzględna. Powszechnie stosowany populizm legislacyjny jest bezsensowny i ma na celu jedynie zbijanie kapitału politycznego. Większość przepisów jest dobra i wymaga tylko bieżącego wdrażania stosownych korekt wobec zmieniającej się rzeczywistości społecznej. Mnożenie przepisów niczego nie zmieni poza zarobkiem pełnomocników. (IDI NR 2)

Podobnie brzmiała wypowiedź doświadczonego oficera policji: *Zawsze uważałem, że nieuchronność kary jest dużo bardziej skuteczna od jej wysokości i bardziej wpływa na świadomość potencjalnego sprawcy. Dlatego zaostrzanie kar niczego nie zmieni, gdyż przestępca musi być świadomy, że za popełnienie każdego czynu zostanie zatrzymany i rozliczony przez organy ścigania, dlatego ważniejsze jest, aby policji i innym służbom dać narzędzia w postaci jasnych i precyzyjnych przepisów do zatrzymywania sprawców przestępstw. Teraz często jest tak , że sprawca, wykorzystując luki prawne, unika kary. (IDI NR 14)*

Pogląd innego rozmówcy przedstawiał się następująco: *Gdy mówimy o bezpieczeństwie i ochronie porządku publicznego, jestem zdecydowanym zwolennikiem stosowania surowych kar za napaść na policjanta. Musi istnieć świadomość, że funkcjonariusza się nie atakuje.* (IDI NR 3)

W podobnym tonie wypowiedział się kolejny z respondentów. Jego zdaniem: *Przepisy należy dostosowywać do życia codziennego i do potrzeb ludzkich. W kontekście działalności policji uważam, że policjanci powinni mieć większe uprawnienia i podlegać bezdyskusyjnej ochronie prawnej.* (IDI NR 4)

Analogiczny pogląd zaprezentował doświadczony samorządowiec. W jego ocenie: *Powinny zostać zwiększone uprawnienia policji i służb. Prawo musi stać murem za policjantem. Atak na policjanta nie może być tolerowany i tutaj muszą zostać podjęte strategiczne działania.* (IDI NR 9)

Troska o zmianę modelu wychowania młodzieży pojawiła się w wypowiedzi jednego z proboszczów. Według niego: *Ustawodawstwo musi się zmienić. Przepisy muszą być tak skonstruowane, żeby działania policji odbywały się bez wahań i nie narażały policjantów na przekroczenie uprawnień. Musi się zmienić stan dyscypliny w szkołach, postawa uczniów wobec nauczycieli i kadry oraz w miejscach publicznych. Mam tu na myśli respekt i poszanowanie prawa, a także godności innych osób*. (IDI NR 6)

Wypowiedź przedstawiciela edukacji również nawiązywała do wychowania: *Monitorowanie zagrożeń przez odpowiednie służby odbywa się na bieżąco. Problemem jest*

jednak to, że brakuje narzędzi, które pozwoliłyby na pociągnięcie do odpowiedzialności rodziców za ewidentne zaniedbania wychowawcze. (IDI NR 16)

Z kolei na konieczność zmiany przepisów wskazał inny rozmówca. Jego opinia w tym zakresie brzmiała: *Niestety, w wielu dziedzinach życia prawo mamy rozmyte. Niejednokrotnie ludzie z różnych względów boją się informować o jakichś problemach. Zgłaszanie jest źle kojarzone i czasochłonne. Społeczeństwo nie zna procedur. Myślę, że warto byłoby uświadamiać ludzi w kontekście obsługi petenta, na czym to polega, jakie są prawa, itd. Istnieje przekonanie, że urzędnik, np. skarbówki czy prokurator może wszystko i nie ponosi żadnej odpowiedzialności, zwłaszcza za popełnione błędy. Ponadto znajomości i koligacje rodzinne komplikują relacje społeczeństwa z władzą.* Ten sam rozmówca kontynuował: *Przepisy powinny być bardziej przejrzyste. Na dzień dzisiejszy są one bardzo zagmatwane. Rozprawy sądowe czy dochodzenia trwają zbyt długo. Proszę zwrócić uwagę, że w trybie wyborczym odbywa się to zupełnie inaczej. Powinna się też zwiększyć ochrona prawna funkcjonariuszy państwowych z uwzględnieniem surowych kar, np. przy ataku na policjanta.* (IDI NR 7)

Kontekst proceduralny został poruszony w wypowiedzi respondentki od kilkunastu lat udzielającej wsparcia rodzinie. Dostrzegła ona brak jasności przepisów i procedur w niektórych sytuacjach, np. przy odebraniu dziecka*: Nie ma czytelnie określonego podziału kompetencji. Często zdarza się, że wszystko zależy od człowieka, czy ma odwagę podjąć decyzję. Policja, kuratorska służba sądowa oraz pomoc społeczna powinny realizować swoje zadania jako zespół, w którym od początku do końca wszyscy wiedzą, jakie są ich role. W określonych ustawowo przypadkach powinien zostać utworzony zespół międzyinstytucjonalny ze wskazaniem kompetencji oraz szczegółowym podziałem zadań.* (IDI NR 13)

W innej wypowiedzi pojawił się aspekt zmian w służbach: *Osoba, która egzekwuje prawo i robi to zgodnie z zasadami etyki i obowiązującymi przepisami, powinna mieć ochronę prawną. W tym kontekście konieczna jest modyfikacja przepisów. Również czynniki finansowe i szkoleniowe w służbach powinny ulec zmianie.* (IDI NR 15)

Słowa kolejnego respondenta nawiązują do wadliwych przepisów oraz społeczeństwa obywatelskiego w procesie bezpieczeństwa: *Niejasno sformułowane przepisy utrudniają ich właściwą interpretację. Prawo powinno być zapisane w sposób klarowny, czytelny i mniej zagmatwany. Część aktów prawnych jest nieadekwatna do występujących realiów*. W dalszej części wypowiedź tego respondenta brzmiała: *Nagłaśnianie inicjatyw i dostępnych narzędzi.*

Angażowanie obywateli w proces zapewnienia bezpieczeństwa. W państwie obywatelskim musimy dbać o wspólne dobro. Zmiana toku myślenia ludzi, np. zawiadamianie o negatywnych i niebezpiecznych sytuacjach. To nie jest donoszenie. Ponadto edukacja, tłumaczenie i zmiana podejścia obywatela do policjanta. Zmiany w procesie rekrutacji funkcjonariuszy, zatrudnianie osób, które wstępują do służb z powołania. Dobrym krokiem byłoby również organizowanie przez policję i samorząd spotkań dla młodzieży z udziałem osób po tzw. „przejściach" - próbach samobójczych, depresjach, itd. (IDI NR 17)

Na konieczność zmiany mentalności społeczeństwa wskazuje kolejny z samorządowców: *Ludzie niechętnie dzielą się informacjami z policjantami. W ich świadomości jest zakorzenione przekonanie, że rozmowa z funkcjonariuszami to donosicielstwo. Myślę, że trzeba zintensyfikować działania w obszarze edukacji i tłumaczenia lokalnej społeczności, że bez jej udziału proces bezpieczeństwa nie będzie kompletny.* (IDI NR 18)

Taki pogląd został poparty wypowiedzią innego rozmówcy: *Czasami słyszy się głosy, że podanie informacji policji to donosicielstwo. Ludzie nie są świadomi, że jest to pomoc. Społeczeństwo musi się aktywnie włączać w proces bezpieczeństwa.* (IDI NR 22)

Następna wypowiedź także nawiązuje do postaw obywatelskich: *Działania prewencyjne minimalizują i ucinają w zarodku rozwój pewnych przestępstw, u nas natomiast jest różnie z respektowaniem obowiązujących przepisów. Obywatele krajów zachodnioeuropejskich wykazują większy szacunek dla siebie i wobec prawa. Podam tutaj przykład z życia wzięty. W Niemczech kierowca, który uszkodzi pojazd innemu uczestnikowi ruchu, np. na parkingu, nie mogąc wyjaśnić sprawy w danej chwili, zostawia za szybą karteczkę z danymi i numerem telefonu. W naszym kraju brakuje takich postaw obywatelskich lub występują one rzadko. Społeczeństwo obywatelskie uczestniczy w kreowaniu prawa i wspomaga służby państwowe. Silne państwo to takie, którego obywatele są zaangażowani w proces bezpieczeństwa.* (IDI NR 19)

W kwestii niechętnego angażowania się ludzi w proces bezpieczeństwa wypowiedziała się również respondentka zarządzająca jedną z instytucji w powiecie dąbrowskim. Jej zdaniem: *Procedury, które obowiązują, nie zawsze pozwalają na zastosowanie sankcji w danym przypadku. Społeczeństwo podchodzi stereotypowo do policji. Niechętnie dzieli się wiedzą o problemach, negatywnych sytuacjach czy też o osobach. Wielu robi to z przekory lub dla zasady. Według mnie bardzo ważna jest edukacja społeczeństwa.*

Odniosła się również do zagadnienia zmiany przepisów: *Pozbawianie sprawców przestępstw majątków pochodzących z działalności przestępczej oraz weryfikacja luk prawnych. W tym aspekcie przepisy muszą ulec zmianie. Ponadto wykorzystywanie trybu przyspieszonego w sprawach karnych. Gdy mówimy o międzyinstytucjonalności, to jasny przydział zadań w ramach posiadanych kompetencji pozwoli skuteczniej przeciwdziałać zagrożeniom*. (IDI NR 27)

Wprowadzenie inicjatyw w zakresie zapobiegania przestępczości zaakcentowała inna rozmówczyni, jednocześnie proponując *zintensyfikowanie działań w obszarze zapobiegania i uświadamiania, popularyzację pozytywnych postaw i zachowań, zwłaszcza u ludzi młodych. Systematyczne edukowanie społeczeństwa. Zabezpieczenie środków na te działania*. (IDI NR 28)

Podsumowując przeprowadzone badania w kontekście wiktymizacji respondentów, udzielania przez nich informacji o zaistniałych zdarzeniach przestępczych oraz możliwości rozwiązywania problemów związanych z przestępczością, można stwierdzić, że zdecydowana większość respondentów, bo aż 89,5%, najczęściej w gminach: Mędrzechów, Bolesław, Radgoszcz ,Gręboszów oraz Dąbrowa Tarnowska w ciągu ostatnich dwunastu miesięcy nie doświadczyła przestępstwa. Blisko 10,0 % ankietowanych, najczęściej w Szczucinie i Olesnie dotknęła taka sytuacja. W podziale na płeć wartości procentowe świadczące o wiktymizacji były wyższe w przypadku kobiet niż mężczyzn. W odniesieniu do przedziałów wiekowych sytuacje związane z przestępstwem częściej napotkały osoby młodsze w przedziale 18 – 34 lata. Spośród wszystkich respondentów większość – 63,1% nie zgłosiła faktu popełnienia przestępstwa policji, a 13,8% potwierdziła, że złożyła zawiadomienie. Pozostała część – 18,7% nie pamiętała, czy to zrobiła lub nie udzieliła odpowiedzi w tym zakresie – 4,4%. Najczęściej o zdarzeniach przestępczych zawiadamiali ankietowani z Mędrzechowa i Szczucina. Najrzadziej z terenu gminy Gręboszów i Bolesław. W trakcie badań ilościowych ustalono formy cyberprzestępczości, z którymi się zetknęli respondenci powiatu dąbrowskiego. Dotyczyły one w głównej mierze: publikowania obraźliwych komentarzy – 27,3%, oszustw internetowych – 20,2%, straszenia (obrażania) – 18,5%, podszywania się pod osoby trzecie – 16,7%, publikowania i rozsyłania ośmieszających oraz nieprawdziwych informacji – 14,2%, nękania – 13,8%, wyłudzania danych – 13,2%, a także obrazy uczuć religijnych – 11,6%. Rzadziej respondenci mieli kontakt z nawoływaniem do nienawiści – 9,8%, celowym zaognianiem wymiany zdań pomiędzy użytkownikami serwisów dyskusyjnych i społecznościowych (flaming) – 7,3%, niechęcią czy też wrogością wobec grup

etnicznych – 6,2%. Niewielu spośród ankietowanych wskazało na: publikowanie treści szkodliwych (obrazujących przemoc, nawołujących do samookaleczeń, samobójstw, treści pornograficznych) – 5,1%, pornografię dziecięcą – 4,9%, uwodzenie dzieci (child grooming) – 4,4%, wirtualną prostytucję – 2,9% czy handel narkotykami – 2,4%. Wysoka wartość procentowa – 37,4% dotyczyła respondentów, którzy nie zetknęli się ze zjawiskami cyberprzestępczości. Gminy, w których odnotowanie takiej sytuacji było najwyższe, to: Gręboszów – 66,7%, Bolesław – 55,2% , Mędrzechów – 50,0%. Najniższe z kolei odnosiły się do wartości uzyskanych w gminach: Szczucin – 45,1%, Dąbrowa Tarnowska – 29,9%, Radgoszcz – 28,4% oraz Olesno – 27,2%. Dane wskazują również, że 38,4% kobiet oraz 36,4% mężczyzn nie zetknęło się z cyberprzestępczością. W poszczególnych wariantach wartości procentowe kobiet i mężczyzn były zbliżone, za wyjątkiem oszustw internetowych i wyłudzeń danych, gdzie odnotowane wartości były wyższe u kobiet o 4,6% w pierwszym z wymienionych wariantów oraz 4,9% w drugim. W podziale ze względu na wiek respondentów ustalono, że 31,5% osób w przedziale 18 – 34 lat oraz 40,0 % w grupie 35 i więcej lat nie miało kontaktu z cyberprzestępczością. Tylko w przypadku trzech wariantów odpowiedzi, tj. nawoływania do nienawiści, pornografii dziecięcej, uwodzenia dzieci (child grooming) uzyskane wartości były wyższe w przedziale wiekowym 35 i więcej lat. W pozostałych opcjach wskazania przeważały w grupie wiekowej 18 – 34. W kontekście analizy odpowiedzi uzyskanych od ankietowanych, którzy padli ofiarą cyberprzestępczości, ustalono, że większość respondentów – 64,9% nie stała się ofiarą zachowań związanych z cyberprzestępczością. Najwyższe wartości w tym zakresie odnotowano w gminach: Gręboszów – 80,6%, Bolesław – 75,9%, Mędrzechów – 72,2%, Radgoszcz – 71,6% oraz Szczucin – 69,2%. Najniższe w Dąbrowie Tarnowskiej – 60,8% i Olesnie – 48,1%. Wśród najczęściej wskazywanych zjawisk, których ofiarami stali się respondenci, wymieniono: oszustwa internetowe – 2,7%, podszywanie się pod osoby trzecie – 2,7%, straszenie, obrażanie – 2,2%, publikowanie obraźliwych komentarzy – 1,9%. Najniższe wartości dotyczyły wirtualnej prostytucji – 0,2% i obrażania uczuć religijnych – 0,2%. W przypadku wariantów odnoszących się do pornografii dziecięcej, celowego zaogniania wymiany zdań pomiędzy użytkownikami w serwisach dyskusyjnych i społecznościowych (flaming), niechęci, wrogości wobec grup etnicznych, handlu narkotykami, publikowania treści szkodliwych (obrazujących przemoc, nawołujących do samookaleczeń, samobójstw, treści pornograficznych) nie odnotowano żadnych wskazań. W podziale na płeć ustalono, że 62,9% kobiet oraz 67,0% mężczyzn nie padło ofiarą zachowań związanych z cyberprzestępczością. W pozostałych wariantach wartości procentowe dotyczące obu płci kształtowały się na

zbliżonym poziomie. Zarówno kobiety, jak i mężczyźni nie odnieśli się do następujących wariantów odpowiedzi: pornografii dziecięcej, celowego zaogniania wymiany zdań pomiędzy użytkownikami w serwisach dyskusyjnych i społecznościowych (flaming), niechęci, wrogości wobec grup etnicznych, handlu narkotykami, publikowania treści szkodliwych (obrazujących przemoc, nawołujących do samookaleczeń, samobójstw, treści pornograficznych). Wiktymizacja respondentów w kontekście cyberprzestępczości była również przedmiotem analizy w podziale ze względu na wiek. W tym zakresie ustalono, że 59,1% osób w przedziale 18 – 34 oraz 67,5% w grupie 35 i więcej lat nie było ofiarami zachowań związanych z cyberprzestępczością. W pozostałych wariantach różnice pomiędzy dwoma przedziałami wiekowymi były niewielkie, a w przypadku: pornografii dziecięcej, celowego zaogniania wymiany zdań pomiędzy użytkownikami w serwisach dyskusyjnych i społecznościowych (flaming), niechęci i wrogości wobec grup etnicznych, handlu narkotykami oraz publikowania treści szkodliwych (obrazujących przemoc, nawołujących do samookaleczeń, samobójstw, treści pornograficznych) nie uzyskano odpowiedzi w żadnej z badanych grup wiekowych.

W przypadku badań jakościowych jedna z kwestii, którą poruszono w trakcie rozmów z osobami znaczącymi, dotyczyła obaw mieszkańców powiatu dąbrowskiego związanych z negatywnymi zachowaniami przy użyciu nowych technologii. W tym zakresie negatywny czynnik wskazywany przez respondentów to wszechobecny Internet, bezkrytyczna dostępność do sieci i dedykowane negatywne portale. Jeden z respondentów dokonał ciekawego podziału ofiar nowoczesnych technologii, wskazując na występowanie dwóch grup: pierwszej – najmłodszej, powszechnie narażonej oraz drugiej – najstarszej, ogłupianej i otumanianej. W ocenie osób znaczących Internet wpływa na kształtowanie młodych ludzi i negatywnych podstaw, a biegłość w posługiwaniu się nowymi technologiami istotnie rzutuje na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców. Wśród występujących zagrożeń respondenci wskazywali między innymi na oszustwa internetowe, np. związane z płatnościami, publikacje kompromitujących komentarzy i zdjęć oraz obraźliwych treści. Niepokojącym zjawiskiem jest udostępnianie zdjęć i wizerunków dzieci, które dla nieuczciwych celów można zmienić oraz nagminny hejt, którego konsekwencją może być występowanie zdarzeń samobójczych. Zdaniem kilku respondentów niebagatelną rolę w procesie społecznym związanym z rozwojem nowych technologii odgrywa kadra pedagogiczna, a także komunikacja pomiędzy rodzicami i wychowawcami w szkole oraz właściwe wypełnianie obowiązku rodzicielskiego,

wychowawczego i edukacyjnego, które może znacząco ograniczyć zachowania dysfunkcjonalne.

Dość nietypowy problem związany z rozwojem nowych technologii, tj. lokalizacją przekaźnika telefonii zaistniał w gminie Radgoszcz. Mieszkańcy, z których spora część zajmuje się hodowlą pszczół i produkcją miodu, nie wyrażają zgody na jego instalację. Według pszczelarzy obecność nadajników sprawia, że pszczoły błądzą. W wypowiedzi respondenta z gminy Gręboszów pojawił się również wątek technologii 5G i konsekwencji zdrowotnych jej używania. Inna respondentka z kolei podkreśliła negatywne skutki nowych technologii – możliwość inwigilacji drugiego człowieka. Obawy wzbudziły również nasilające się uzależnienia wśród dzieci i młodzieży: pornografia, uzależnienia od Internetu, internetowe znajomości/gry, szykanowanie w sieci. Wspomniano także o braku świadomości rodziców na temat konsekwencji, jakie wywołuje nadmierny kontakt z nowymi technologiami: zdolność skupienia się, wyciągania wniosków, pochłanianie czasu i energii – odciąganie dzieci, młodzieży, a często i dorosłych od innych zajęć, obowiązków oraz aktywności fizycznej. Zdaniem kilku respondentów hejt, anonimowość w mediach, bezpardonowy atak powoduje wiele tragedii. Zagrożeniem jest przede wszystkim anonimowe nękanie wielu osób, co prowadzi do nerwic i stwarza coraz większą ilość problemów natury psychologicznej.

Kilku respondentów tonowało obawy związane z zagrożeniami, twierdząc, że sytuacje takie pojawiają się sporadycznie, a np. szkalowanie z reguły odbywa się na potrzebę chwili lub jest osobistą odpowiedzią na niezrozumienie czy też personalne animozje.

Część rozmówców z kolei dostrzegła pozytywne aspekty Internetu, np. zdobywanie wiedzy, komunikowanie się, zdalną edukację czy też pracę lub ułatwianie życia poprzez chociażby wykorzystywanie nawigacji w telefonie.

Kolejną kwestią, która została zbadana w niniejszym rozdziale, były działania policji zarówno wykrywcze, jak i zapobiegawcze. W tym celu poproszono o wyrażenie opinii ankietowanych. Większość respondentów w skali powiatu – 35,6% uznała, że działania policji w tym zakresie są niewystarczające. W podziale na gminy najwyższe wartości dotyczące tego wariantu odpowiedzi uzyskano w gminach: Dąbrowa Tarnowska – 45,1%, Bolesław – 41,4%. Najniższe w Szczucinie – 29,3% i Mędrzechowie – 27,8%. Spośród wszystkich ankietowanych – 27,3% wyraziło opinię, że działania policji są raczej niewystarczające. Najwyższe wartości procentowe w tym zakresie odnotowano w gminie Gręboszów – 55,5%,

zaś najniższe wskazania w gminie Szczucin – 18,8%. Na odpowiedź „trudno powiedzieć" zdecydowało się 19,4% respondentów. Najwięcej – 30,1% w Szczucinie, najmniej w Gręboszowie – 8,3%. Niezadowolenie z aktywności policji w zakresie zwalczania i zapobiegania cyberprzestępczości wyraziło 11,3% ankietowanych. Najczęściej w ten sposób wypowiadali się mieszkańcy Szczucina – 16,5%, najrzadziej Bolesławia – 3,4%. Pozytywne opinie świadczące o całkowitym zadowoleniu mieszkańców powiatu z prowadzonych przez policję działań stwierdzono w przypadku 5,7% ankietowanych. W podziale na gminy najwyższą wartość w tym aspekcie odnotowano w gminie Olesno – 16,0%, natomiast w gminie Bolesław respondenci nie zdecydowali się na wybór tej opcji odpowiedzi. W podziale ze względu na płeć ustalono, że bardziej negatywny stosunek do aktywności wykrywczej i zapobiegawczej policji mają kobiety – 39,1% niż mężczyźni 32,0%. „Raczej pozytywne" opinie oscylowały na podobnym poziomie zarówno u kobiet – 26,8% kobiet, jak i mężczyzn – 27,8%. Natomiast swoich wypowiedzi kategorycznie nie określiło 16,9% pań oraz 22,0% panów. Zdecydowanie negatywne podejście do poruszanej kwestii zaprezentowało 12,9% kobiet i 9,6% mężczyzn. Działania policji w kontekście wykrywania sprawców przestępstw oraz zapobiegania negatywnym zjawiskom zostały pozytywnie ocenione jedynie przez 4,0% kobiet i 7,6% mężczyzn. W podziale ze względu na wiek negatywną ocenę częściej wyrażali młodsi respondenci – 49,2% niż starsi – 29,6%. Raczej pozytywne podejście – 28,6% dominowało w przedziale 35 i więcej lat. Negatywna opinia o działaniach policji kształtowała się na podobnym poziomie – ok. 10,0% w obu przedziałach wiekowych. Zdecydowanie pozytywny stosunek do działań policji wykazało około 6,0% ankietowanych w obu grupach wiekowych.

Ankietowanym stworzono również możliwość odniesienia się do kwestii możliwych sposobów zapobiegania zagrożeniom w sieci. W tym kontekście najczęściej zaznaczany wariant odpowiedzi to stosowanie oprogramowania i filtrów kontroli rodzicielskiej – 48,6%. Ta odpowiedź okazała się najpopularniejsza w gminie Gręboszów – 63,9%. Wśród możliwych sposobów mieszkańcy powiatu dąbrowskiego wskazywali również organizowanie konsultacji społecznych, prelekcji w szkołach, spotkań w gminach, miastach i powiecie – 46,0%. W tym wariancie również dominował Gręboszów – 66,7%. Na propagowanie materiałów ostrzegających przed zagrożeniami zdecydowało się 45,9% ankietowanych w skali powiatu, z czego najwięcej ponownie w gminie Gręboszów – 55,6%. Stosunkowo wysokie wskazania – 39,3%, z czego najwięcej w gminie Radgoszcz – 47,3% odnotowano w przypadku opcji poświęcania czasu najbliższym i rozmowy o ich aktywności w Internecie.

Wśród możliwych sposobów zapobiegania zagrożeniom w sieci 29,3% ankietowanych w powiecie dąbrowskim (najwięcej w Gręboszowie – 47,2%) wskazało współpracę z policją oraz zespołami wsparcia, z kolei na propagowanie aktywnego trybu życia (sport, edukacja) postawiło 28,0%, z czego 41,7% w Mędrzechowie. W przypadku organizowania szkoleń tematycznych dla nauczycieli preferencje respondentów kształtowały się na poziomie 22,9%, przy czym najwyższą wartość stwierdzono w Radgoszczy – 31,1%. Poszczególne odpowiedzi przeanalizowano w kontekście płci respondentów. Znaczące różnice odnotowano w wariancie odpowiedzi dotyczącym stosowania oprogramowania i filtrów kontroli rodzicielskiej, na który zdecydowało się 54,0% kobiet oraz 43,0% mężczyzn oraz w przypadku opcji poświęcania czasu najbliższym i rozmowy o ich aktywności w Internecie , gdzie odnotowano 45,0% pań przy 33,3% wartości wskazań przez panów. W kontekście wariantu współpracy z policją, zespołami wsparcia wartości procentowe odpowiedzi uzyskanych od kobiet kształtowały się na poziomie 35,4%. W przypadku mężczyzn wskaźnik ten wyniósł 22,7%. Różnice w pozostałych wariantach nie odbiegały od siebie znacząco. W podziale ze względu na wiek 48,3% osób starszych zdecydowało się na udzielenie odpowiedzi co do organizowania konsultacji społecznych, prelekcji w szkołach, spotkań w gminach, miastach i powiecie. Odpowiedzi młodszych respondentów w tym zakresie oscylowały na poziomie 40,9%. Spore różnice zanotowano w przypadku opcji dotyczącej propagowania materiałów ostrzegających przed zagrożeniami. Wartości w tym względzie kształtowały się na poziomie 39,2% w pierwszej grupie wiekowej oraz 48,8% w drugim przedziale. W pozostałych wariantach nie stwierdzono istotnych dysproporcji pomiędzy poszczególnymi grupami wiekowymi.

W rozdziale tym przeprowadzono także analizę opinii respondentów w kontekście możliwych sposobów rozwiązania problemu przestępczości. Wśród najczęściej udzielanych odpowiedzi znalazły się: zmiana prawa karnego – 45,2% (Gręboszów – 55,6%), wprowadzenie nowych inicjatyw w zakresie zapobiegania przestępczości – 44,0% (Dąbrowa Tarnowska – 50,0%), zmiana modelu wychowania młodzieży – 39,8% (Dąbrowa Tarnowska – 49,0%), zachęcanie społeczeństwa do przeciwdziałania przestępczości – 39,7% (Radgoszcz – 51,4%), dofinansowanie policji – 34,7% (Gręboszów – 55,6%). Za zwiększeniem uprawnień policji opowiedziało się 27,8% respondentów, z czego najwyższą wartość stwierdzono w gminie Gręboszów – 44,4%. W rozbiciu na płeć można zauważyć różnicę w podejściu respondentów do zagadnienia, chociażby w przypadku odpowiedzi dotyczącej wprowadzenia nowych inicjatyw w zakresie zapobiegania przestępczości, gdzie wartości odnoszące się do

wskazań kobiet wyniosły 51,0%, natomiast mężczyzn 36,8%, a także w wariancie odnośnie dofinansowania policji, na który zdecydowało się 30,5% kobiet oraz 39,2% mężczyzn. W pozostałych opcjach odpowiedzi stwierdzono nieznaczne dysproporcje, a w wariancie dotyczącym zmiany prawa karnego dane procentowe przedstawiały się niemal identycznie, tj. 45,0% w przypadku kobiet i 45,4% w odniesieniu do mężczyzn. W podziale ze względu na wiek można zauważyć różnice w udzielonych odpowiedziach dotyczących zwłaszcza zmiany prawa karnego, bowiem 49,3% osób w przedziale 35 i więcej zaznaczyło taką opcję przy 35,9% wartości badanych w przedziale 18 – 34 lata. Osoby starsze – 32,3% przychylniej podeszły do ewentualnego zwiększenia uprawnień policji niż młodsi respondenci – 17,7%. Podobnie było w przypadku opcji dofinansowania policji, na którą zdecydowało się 38,1% ankietowanych w przedziale 35 i więcej lat oraz 27,1% osób w wieku 18 – 34 lata. Inaczej uzyskany wynik przedstawiał się w kontekście odpowiedzi odnoszących się do wprowadzenia nowych inicjatyw w zakresie zapobiegania przestępczości. Na ten wariant częściej decydowali się młodsi respondenci – 54,1% w porównaniu z osobami starszymi – 39,6%. W pozostałych opcjach nie stwierdzono istotnych różnic.

Oceny dotyczącej problemu przestępczości w Polsce, a w zasadzie kwestii skutecznego jej rozwiązywania dokonali respondenci w swobodnych wypowiedziach. W kilku przypadkach rozmówcy podkreślali większą skuteczność nieuchronności kary i jej bezwzględnego egzekwowania niż zaostrzania. W tym kontekście jeden z respondentów wspomniał również o powszechnie stosowanym populizmie legislacyjnym, wskazując na jego bezsens i zbijanie kapitału politycznego w tle. Zdaniem rozmówców przepisy powinny być precyzyjne, jasne, pozbawione luk prawnych, dostosowane do życia codziennego i potrzeb ludzkich. W wypowiedziach pojawiły się jednak opinie wskazujące na konieczność wprowadzenia surowych kar, ale za napaść na policjanta. Nawiązując do tego zagadnienia, respondenci często odnosili się pozytywnie do zwiększenia funkcjonariuszom uprawnień i ich bezwzględnej ochrony prawnej, a także podjęcia strategicznych działań w tym zakresie. W niektórych wypowiedziach pojawiały się aspekty dotyczące zmiany modelu wychowania młodzieży, respektu wobec obowiązującego prawa, poszanowania godności innych osób i możliwości pociągnięcia do odpowiedzialności rodziców za ewidentne zaniedbania wychowawcze. Wyrażono także opinie wskazujące na brak znajomości przepisów i procedur przez społeczeństwo oraz na obawy mieszkańców dotyczące zawiadamiania o problemach, wynikające z lokalnych powiązań i koligacji rodzinnych w kręgach władzy. Jeden z respondentów podniósł również problem przewlekłości prowadzenia spraw w sądach za

wyjątkiem spraw w trybie wyborczym. Kontekst proceduralny został poruszony w wypowiedzi respondentki od kilkunastu lat udzielającej wsparcia rodzinie. Dostrzegła ona brak jasności przepisów i procedur w niektórych sytuacjach, np. przy odebraniu dziecka. W innej wypowiedzi pojawił się aspekt zmian finansowych, rekrutacyjnych i szkoleniowych w służbach. Zdaniem niektórych respondentów obywatele powinni bardziej angażować się w proces zapewnienia bezpieczeństwa i poprzez swoje zachowanie dążyć do modelu społeczeństwa obywatelskiego. Wskazywano przy tym na konieczność zmiany podejścia w kontekście zawiadamiania o negatywnych i niebezpiecznych sytuacjach oraz postawy obywatela wobec policjanta. W ocenie kilku rozmówców społeczeństwo obywatelskie powinno uczestniczyć w kreowaniu prawa i wspomagać służby państwowe, ponieważ silne państwo to takie, którego obywatele są zaangażowani w proces bezpieczeństwa. Respondenci akcentowali również konieczność zmiany przepisów w kontekście pozbawiania sprawców przestępstw majątków pochodzących z działalności przestępczej oraz wykorzystywania trybu przyspieszonego w sprawach karnych. Wprowadzenie inicjatyw w zakresie zapobiegania przestępczości zasugerowała inna rozmówczyni, jednocześnie proponując zintensyfikowanie działań w obszarze zapobiegania, uświadamiania i popularyzacji pozytywnych postaw i zachowań, zwłaszcza u ludzi młodych.

Na podstawie analizy przeprowadzonych sondaży należy przyjąć, że respondenci pogłębionych wywiadów indywidualnych znacząco poszerzyli informacje, jakie uzyskano w badaniach ilościowych. Pomiary udowodniły też słuszność postawionej hipotezy, w której wskazano ,że cyberprzemoc, zachowania z użyciem Internetu i sieci telekomunikacyjnych są dynamicznie rozwijającymi się zagrożeniami wpływającymi na bezpieczeństwo lokalnej społeczności. Potwierdzono również trafność sformułowania kolejnej hipotezy, która zakładała istnienie w świadomości mieszkańców społeczności lokalnej przekonania, że przestępczość, a także inne zjawiska dysfunkcjonalne są poważnym problemem społecznym, który należy rozwiązywać wszelkimi dostępnymi sposobami.

4.4.1. Problemy społeczne, zachowania dysfunkcjonalne i patologie w opiniach mieszkańców powiatu dąbrowskiego

Istotny aspekt w prowadzonych badaniach nad poczuciem bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego stanowiły zagadnienia odnoszące się do problemów społecznych, zachowań dysfunkcjonalnych oraz patologii. Stan, w którym łamane są normy społeczne uznawane przez większość obywateli, niejednokrotnie wzbudza niepokój, także na

poziomie lokalnym. Jadwiga Mazur zauważa, że: *w opisie problemów społecznych we współczesnych społeczeństwach, a zwłaszcza w tworzeniu wykazów tych problemów pojawia się określenie patologia społeczna, której źródeł poszukuje się w skutkach procesów przemian społeczno-ekonomicznych, kulturowych i politycznych. Wskazuje się też na nowe źródła tych zjawisk, chociaż najczęściej wymienia się przestępczość, alkoholizm, narkomanię, ale też bezrobocie, biedę i ubóstwo, prostytucję, dyskryminację, itp.”*.[564] Do wymienionej grupy zjawisk zaliczane są również samobójstwa. W badaniach zatem nie można było pominąć wątku czynów autodestrukcyjnych, chociażby z dwóch powodów:

- Po pierwsze, przeprowadzona przez autora w 2017 i 2018 roku socjologiczna analiza przypadku „case study” zachowań suicydalnych mieszkańców Szczucina dała podstawy do kontynuacji badań w tym obszarze.[565]

- Po drugie, autor niniejszej dysertacji z racji sprawowanych funkcji (Komendant Komisariatu Policji w Szczucinie – w przeszłości, Zastępca Komendanta Powiatowego Policji w Dąbrowie Tarnowskiej – aktualnie), uczestniczył i uczestniczy w życiu społeczności lokalnej, a także był i jest świadkiem i obserwatorem wielu zdarzeń, między innymi o charakterze autodestrukcyjnym.

W badaniach ilościowych skupiono się na następujących elementach: wiedzy respondentów o czynach samobójczych, częstotliwości występowania samobójstw, źródłach wiedzy mieszkańców o zdarzeniach samobójczych, przyczynach występowania czynów autodestrukcyjnych, działaniach podejmowanych w celu zapobiegania samobójstwom.

W celu zbadania wiedzy respondentów na temat czynów autodestrukcyjnych na terenie powiatu dąbrowskiego opracowano pytanie: Czy w społeczności, w której zamieszkują, występują zdarzenia samobójcze? Ogólne dane w tym zakresie przedstawia wykres 4.7.

[564] J. Mazur, M. Kuć, *Marginalizacja – ujęcie wielowymiarowe. Przejawy, skutki i przeciwdziałanie*. Kraków 2019, s. 15.
[565] B. Jedynak, *Problem samobójstw w Szczucinie i okolicach. Socjologiczna analiza przypadku na przykładzie małej społeczności lokalne*j,[w:] Czasopismo nr 10/2018, *Rzeszowskie Studia Socjologiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2018, s.69 – 111.

Wykres 4.7. Wiedza respondentów na temat występowania zdarzeń samobójczych na terenie powiatu dąbrowskiego.

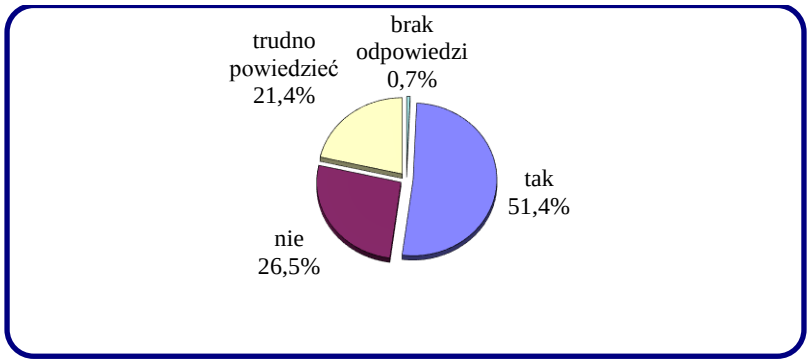

Źródło: Opracowanie własne

Z powyższego wykresu wynika, że mieszkańcy powiatu dąbrowskiego posiadają wiedzę o występowaniu czynów autodestrukcyjnych. Spośród wszystkich respondentów – 51,4% potwierdziło występowanie takich zdarzeń. Brak wiedzy w tym aspekcie wyraziło 26,5% ankietowanych, natomiast 21,4% nie sprecyzowało swojej wypowiedzi. Wskaźnik braku odpowiedzi wyniósł 0,7%. W dalszej kolejności przeprowadzono analizę wiedzy respondentów na temat samobójstw w podziale na gminy. Tabela 4.85. przedstawia dane procentowe w tym zakresie.

Tabela 4.85. Wiedza respondentów na temat występowania zdarzeń samobójczych na terenie powiatu dąbrowskiego w podziale na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
Brak odpowiedzi	1,0%	-	-	1,4%	-	-	3,4%	**0,7%**
tak	47,5%	89,5%	17,3%	31,1%	41,7%	72,2%	37,9%	**51,4%**
nie	32,4%	4,5%	39,5%	39,2%	36,1%	13,9%	20,7%	**26,5%**
trudno powiedzieć	19,1%	6,0%	43,2%	28,4%	22,2%	13,9%	37,9%	**21,4%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[566]

Z danych zaprezentowanych w tabeli wynika, że mieszkańcy powiatu w większości – 51,4% potwierdzili występowanie czynów autodestrukcyjnych. Najwyższe wartości procentowe w tym względzie stwierdzono w gminie Szczucin – 89,5% i Gręboszów – 72,2%.

[566] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 146,3343074, prawdopodobieństwo rozkładu = 3,13759E-25, liczba stopni swobody = 12, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C =0,51207499.

Najniższe w gminie Olesno – 17,3%. W pozostałych gminach uzyskane wyniki przedstawiały się następująco: Dąbrowa Tarnowska – 47,5%, Mędrzechów – 41,7%, Bolesław – 37,9% oraz Radgoszcz – 31,1%. Spośród respondentów powiatu 26,5% nie potwierdziło faktu występowania samobójstw. Najwyższe wskazania dotyczące takiej opinii odnotowano w gminach: Olesno – 39,5%. Radgoszcz – 39,2% i Mędrzechów – 36,1%. Najniższe z kolei w Szczucinie – 4,5%. W pozostałych gminach wartości procentowe wyniosły: Dąbrowa Tarnowska – 32,4%, Bolesław – 20,7%, Gręboszów – 13,7%. Spora grupa respondentów nie wyraziła swojego zdania na omawiany temat. W poszczególnych gminach wartości procentowe przedstawiały się następująco: Olesno – 43,2%, Bolesław – 37,9%, Radgoszcz – 28,4%, Mędrzechów – 22,2%, Gręboszów – 13,9% oraz Szczucin – 6,0%. W skali powiatu odpowiedzi nie udzieliło – 0,7% ankietowanych w trzech gminach: Bolesław – 3,4%, Radgoszcz – 1,4% i Dąbrowa Tarnowska – 1,0%.

Zagadnienie występowania samobójstw poddano również analizie ze względu na płeć. Dane procentowe w tym aspekcie przedstawia tabela 4.86.

Tabela 4.86. Wiedza respondentów na temat występowania zdarzeń samobójczych na terenie powiatu dąbrowskiego w podziale ze względu na płeć.

Czy w społeczności, w której Pan(i) zamieszkuje, występują zdarzenia samobójcze?	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	0,3%	1,0%	0,7%
tak	-	52,0%	50,9%	51,4%
nie	-	25,5%	27,5%	26,5%
trudno powiedzieć	-	22,2%	20,6%	21,4%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[567]

Jak wynika z danych zawartych w tabeli, nieco więcej kobiet – 52,0% niż mężczyzn – 50,9% potwierdziło występowanie zdarzeń o charakterze samobójczym. W ocenie 27,5% mężczyzn i 25,5% kobiet taka sytuacja nie miała miejsca. Jednoznacznej opinii w tym względzie nie wyraziło 22,2% pań i 20,6% panów. Odpowiedzi nie udzieliło 0,3% kobiet i 1,0% mężczyzn. Tematyka występowania czynów autodestrukcyjnych została przeanalizowana ze względu na wiek respondentów. Tabela 4.87. prezentuje dane procentowe w tej kwestii.

[567] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 0,422003964, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,809772462, liczba stopni swobody = 2, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C =0,035123935.

Tabela 4.87. Wiedza respondentów na temat występowania zdarzeń samobójczych na terenie powiatu dąbrowskiego w podziale ze względu na wiek.

	Wiek			
Czy w społeczności, w której Pan(i) zamieszkuje, występują zdarzenia samobójcze?	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	1,0%	0,7%
tak	-	49,2%	52,4%	51,4%
nie	-	24,3%	27,4%	26,5%
trudno powiedzieć	-	26,5%	19,2%	21,4%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[568]

Jak wynika z tabeli, starsi respondenci w przedziale wiekowym 35 i więcej lat częściej – 52,4%, wskazywali na występowanie samobójstw niż ankietowani w grupie wiekowej 18 – 34 lata – 49,2%. W drugim z wariantów odpowiedzi również wyższe wskazania – 27,4% odnotowano w starszej grupie wiekowej. W pierwszym przedziale wynik procentowy kształtował się na poziomie 24,3%. Wartości procentowe niezdecydowanych respondentów w poszczególnych grupach wyniosły: 26,5% w grupie pierwszej oraz 19,2% w drugim przedziale. Brak odpowiedzi na poziomie 1,0% odnotowano jedynie w przedziale 35 i więcej lat.

Inną kwestią, jaką poruszono w trakcie badań ilościowych, była częstotliwość występowania zdarzeń samobójczych na terenie powiatu. Dane w tym zakresie w podziale na gminy przedstawia tabela 4.88.

Tabela 4.88. Częstotliwość występowania zdarzeń samobójczych na terenie powiatu dąbrowskiego w opinii respondentów. Podział na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
Brak odpowiedzi	0,5%	-	-	-	-	-	-	**0,2%**
bardzo często	1,5%	32,3%	1,2%	-	-	2,8%	-	**8,1%**
często	11,8%	36,1%	9,9%	4,1%	5,6%	-	6,9%	**14,7%**

[568] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 3,86176556, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,145020121, liczba stopni swobody = 2, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C =0,105943497.

rzadko	29,9%	15,8%	18,5%	33,8%	36,1%	30,6%	24,1%	**25,8%**
bardzo rzadko	10,8%	6,0%	11,1%	20,3%	27,8%	50,0%	10,3%	**14,3%**
w ogóle nie występują	3,4%	2,3%	8,6%	5,4%	8,3%	2,8%	3,4%	**4,4%**
nie mam wiedzy	42,2%	7,5%	50,6%	36,5%	22,2%	13,9%	55,2%	**32,5%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[569]

Według danych zawartych w tabeli najwięcej – 32,5% respondentów nie ma wiedzy o częstotliwości występowania zdarzeń samobójczych. W poszczególnych gminach dane procentowe w tym zakresie wyniosły: Bolesław – 55,2%, Olesno – 50,6%, Dąbrowa Tarnowska – 42,2%, Radgoszcz – 36,5%, Mędrzechów – 22,2%, Gręboszów – 13,9% oraz Szczucin – 7,5%. Rzadkie występowanie takich zdarzeń w skali powiatu zaznaczyło 25,8% ankietowanych. W gminach dane w tym względzie przedstawiały się następująco: Mędrzechów – 36,1%, Radgoszcz – 33,8%, Gręboszów – 30,6%, Dąbrowa Tarnowska – 29,9%, Bolesław – 24,1%, Olesno – 18,5% oraz Szczucin – 15,8%. Na częste występowanie zdarzeń samobójczych wskazało 14,7% mieszkańców powiatu. Najwyższe wskazania odnotowano w gminie Szczucin – 36,1%. W pozostałych gminach wartości procentowe wyniosły: Dąbrowa Tarnowska – 11,8%, Olesno – 9,9%, Radgoszcz – 4,1%, Mędrzechów – 5,6% i Bolesław – 6,9%. W gminie Gręboszów na ten wariant nie zdecydował się żaden ankietowany. Zdaniem 14,3% badanych w powiecie samobójstwa występują bardzo rzadko. Taki pogląd najczęściej reprezentowano w gminach: Gręboszów – 50,0%, Mędrzechów – 27,8% i Radgoszcz 20,3%. W pozostałych gminach wartości procentowe kształtowały się na następującym poziomie: Olesno – 11,1%, Dabrowa Tarnowska – 10,8%, Bolesław – 10,3%, Szczucin – 6,0%. Według 8,1% respondentów zdarzenia autodestrukcyjne występują bardzo często. Najwyższą wartość procentową stwierdzono w gminie Szczucin – 32,3%. Minimalne wartości uzyskano w gminach: Gręboszów – 2,8%, Dąbrowa Tarnowska – 1,5% oraz Olesno – 1,2%. W gminach Radgoszcz, Mędrzechów i Bolesław respondenci nie zdecydowali się na zaznaczenie tej opcji odpowiedzi. Tylko 4,4% wyraziło pogląd, że zdarzenia o takim charakterze w ogóle nie występują. W poszczególnych gminach wskazania procentowe w tym względzie wyniosły: Olesno – 8,6%, Mędrzechów – 8,3%, Radgoszcz – 5,4%, Dąbrowa Tarnowska – 3,4%, Bolesław – 3,4%, Gręboszów – 2,8%, Szczucin – 2,3%. Brak jakiejkolwiek odpowiedzi nie stwierdzono w gminie Dąbrowa Tarnowska – 0,5%.

[569] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 298,204075, prawdopodobieństwo rozkładu = 5,97948E-46,liczba stopni swobody = 30, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C =0,629554361.

Częstotliwość występowania zdarzeń samobójczych została poddana analizie w podziale ze względu na płeć respondentów. Tabela 4.89. zawiera dane w tym kontekście.

Tabela 4.89. Częstotliwość występowania zdarzeń samobójczych na terenie powiatu dąbrowskiego w opinii respondentów. Podział ze względu na płeć.

Jak często występują zdarzenia samobójcze?	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	0,3%	0,2%
bardzo często	-	7,9%	8,2%	8,1%
często	-	15,2%	14,1%	14,7%
rzadko	-	26,2%	25,4%	25,8%
bardzo rzadko	-	11,9%	16,8%	14,3%
w ogóle nie występują	-	3,3%	5,5%	4,4%
nie mam wiedzy	-	35,4%	29,6%	32,5%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[570]

Jak wynika z tabeli, kobiety częściej – 35,4 % decydowały się na zaznaczenie wariantu braku wiedzy niż mężczyźni – 29,6%. Panie – 26,2% w nieco większym stopniu niż panowie – 25,4%, uważają, że do samobójstw dochodzi rzadko. Pogląd świadczący o częstym występowaniu samobójstw wyraziło nieco więcej kobiet – 15,2% niż mężczyzn – 14,1%. Z kolei mężczyźni częściej – 16,8% decydowali się na udzielenie odpowiedzi odnoszącej się do bardzo rzadkiego występowania zdarzeń autodestrukcyjnych. Wskazanie kobiet w tym względzie wyniosło – 11,9%. Zdaniem 7,9% pań oraz 8,2% panów do samobójstw dochodzi bardzo często. Natomiast 5,5% mężczyzn oraz 3,3% kobiet uważa, że takie zdarzenia w ogóle nie występują. Brak odpowiedzi stwierdzono jedynie w przypadku 0,3% mężczyzn. Podobnej analizie poddano odpowiedzi udzielone przez respondentów w dwóch przedziałach wiekowych. Dane odnoszące się do tej kwestii umieszczono w tabeli 4.90.

[570] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 5,867747506 ,prawdopodobieństwo rozkładu = 0,319301145, liczba stopni swobody = 5, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C =0,122307785.

Tabela 4.90. Częstotliwość występowania zdarzeń samobójczych na terenie powiatu dąbrowskiego w opinii respondentów. Podział ze względu na wiek.

Jak często występują zdarzenia samobójcze?	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	0,2%	0,2%
bardzo często	-	4,4%	9,7%	8,1%
często	-	13,8%	15,0%	14,7%
rzadko	-	29,8%	24,0%	25,8%
bardzo rzadko	-	11,0%	15,8%	14,3%
w ogóle nie występują	-	5,5%	3,9%	4,4%
nie mam wiedzy	-	35,4%	31,3%	32,5%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[571]

Według danych przedstawionych w powyższej tabeli respondenci w młodszej grupie częściej – 35,4% decydowali się na zaznaczenie wariantu „nie mam wiedzy". Dla ankietowanych w drugiej grupie wartość procentowa wyniosła 31,3%. Więcej osób w przedziale 18 – 34 lata – 29,8% niż w drugiej grupie wiekowej – 24,0% uważa, że zdarzenia suicydalne stanowią rzadkość. Z kolei 15,0% starszych respondentów zaznaczyło opcję odpowiedzi wskazującą na częste występowanie takich zdarzeń. W przypadku osób w wieku 18 – 34 lata wartość procentowa wyniosła 13,8%. Zdaniem 11,0% respondentów w pierwszym oraz 15,8% ankietowanych w drugiej grupie, zdarzenia autodestrukcyjne występują bardzo rzadko. Natomiast więcej osób z przedziału 35 i więcej lat – 9,7% wyraziło pogląd, że samobójstwa występują bardzo często. W przypadku grupy wiekowej 18 – 34 lata wynik procentowy wyniósł – 4,4%. Według – 5,5% osób w pierwszym przedziale oraz 3,9% ankietowanych w drugiej grupie zdarzenia o charakterze autodestrukcyjnym w ogóle nie występują. Brak odpowiedzi na poziomie 0,2% stwierdzono tylko w grupie 35 i więcej lat.

Wiedza respondentów o zdarzeniach samobójczych jest istotnym czynnikiem w tej części badań, ale nie mniej ważną kwestią jest ustalenie źródeł, z jakich ankietowani pozyskują informacje o zagadnieniach związanych z suicydologią. Dlatego też w trakcie badań poproszono respondentów o podzielenie się informacjami odnoszącymi się do tej

[571] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 9,475789807, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,091526371, liczba stopni swobody = 5, współczynnik. kontyngencji C Pearsona: C =0,154959994.

tematyki. Tabela 4.91. przedstawia źródła wiedzy mieszkańców powiatu dąbrowskiego o zdarzeniach autodestrukcyjnych.

Tabela 4.91. Źródło wiedzy mieszkańców o zdarzeniach samobójczych. Podział na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
brak odpowiedzi	-	-	-	-	2,8%	-	3,4%	**0,3%**
z lokalnych mediów	46,1%	23,3%	30,9%	31,1%	30,6%	19,4%	17,2%	**33,1%**
z telewizji	35,8%	14,3%	42,0%	28,4%	38,9%	44,4%	34,5%	**31,5%**
z radia	19,1%	7,5%	42,0%	14,9%	11,1%	47,2%	13,8%	**20,1%**
z Internetu	44,6%	27,1%	43,2%	43,2%	38,9%	58,3%	34,5%	**40,3%**
z obiegowych opinii, plotek	63,7%	88,7%	49,4%	74,3%	55,6%	66,7%	55,2%	**68,0%**
z własnych doświadczeń	8,3%	7,5%	4,9%	1,4%	5,6%	5,6%	3,4%	**6,2%**
z innych źródeł	-	2,3%	-	1,4%	-	-	3,4%	**0,8%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Jak wynika z tabeli, najbardziej popularnym źródłem wiedzy respondentów w obszarze poruszanej problematyki są obiegowe opinie i plotki. Aż 68,0% ankietowanych zadeklarowało czerpanie informacji w taki sposób. W poszczególnych gminach najwyższą wartość w tym zakresie uzyskano w gminie Szczucin – 88,7%, najniższą w gminie Olesno – 49,4%. W pozostałych gminach uzyskane wyniki przedstawiały się następująco: Radgoszcz – 74,3%, Gręboszów – 66,7%, Dąbrowa Tarnowska – 63,7%, Mędrzechów – 55,6%, Bolesław – 55,2%. Innym źródłem, na które często powoływali się ankietowani, był Internet. Na ten wariant w skali powiatu zdecydowało się 40,3% badanych. Najwyższe wskazanie dotyczące wymienionej opcji odpowiedzi odnotowano w gminie Gręboszów – 58,3%, z kolei najniższe w gminie Szczucin – 27,1%. W pozostałych gminach wartości procentowe wyniosły: Dąbrowa Tarnowska – 44,6%, Olesno – 43,2%, Radgoszcz – 43,2%, Mędrzechów – 38,9% i Bolesław – 34,5%. Kolejnym źródłem wiedzy, na które zdecydowało się 33,1% ankietowanych w powiecie, były lokalne media. Najwyższe wskazanie w tym względzie stwierdzono w gminie Dąbrowa Tarnowska – 46,1%, natomiast najniższą wartość w gminie Bolesław – 17,2%.W innych gminach uzyskano następujące wartości: Radgoszcz – 31,1%, Olesno – 30,9%, Mędrzechów – 30,6%, Szczucin – 23,3%, Gręboszów – 19,4%. Dla 31,5% ankietowanych, najczęściej w Gręboszowie – 44,4%, źródłem wiedzy o samobójstwach jest

telewizja. Wartości dotyczące tej kwestii w pozostałych gminach wyniosły: Olesno – 42,0%, Mędrzechów – 38,9%, Dąbrowa Tarnowska – 35,8%, Bolesław – 34,5%, Radgoszcz – 28,4%, Szczucin – 14,3%. Z kolei 20,1% respondentów w powiecie dąbrowskim informacje o samobójstwach pozyskuje z radia. Najwyższą wartość w tym zakresie odnotowano ponownie w Gręboszowie – 47,2%. W pozostałych gminach wskazania procentowe przedstawiały się następująco: Olesno – 42,0%, Dąbrowa Tarnowska – 19,1%, Radgoszcz – 14,9%, Bolesław – 13,8%, Mędrzechów – 11,1%, Szczucin – 7,5%. Na własne doświadczenia wskazało 6,2% ankietowanych. Najwyższe wartości w tej kwestii uzyskano w gminach: Dąbrowa Tarnowska – 8,3%, Szczucin – 7,5%, Mędrzechów – 5,6% i Gręboszów – 5,6%. Natomiast najniższe w gminie Olesno – 4,9%, Radgoszcz – 1,4% i Bolesław – 3,4%. Spośród ankietowanych 0,8% wskazało na dodatkowe źródła, tj. prasę, klepsydrę, relacje innych osób i znajomych. W skali powiatu 0,3% respondentów nie dokonało wyboru żadnego z wariantów.

Podobną analizę uzyskanych odpowiedzi przeprowadzono w odniesieniu do płci. Dane dotyczące tej kwestii przedstawia tabela 4.92.

Tabela 4.92. Źródło wiedzy o zdarzeniach samobójczych w podziale ze względu na płeć.

Źródła wiedzy o zdarzeniach samobójczych	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	0,7%	0,3%
z lokalnych mediów	-	39,4%	26,5%	33,1%
z telewizji	-	33,8%	29,2%	31,5%
z radia	-	24,5%	15,5%	20,1%
z Internetu	-	40,4%	40,2%	40,3%
z obiegowych opinii, plotek	-	71,5%	64,3%	68,0%
z własnych doświadczeń	-	5,0%	7,6%	6,2%
z innych źródeł	-	0,3%	1,4%	0,8%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

W podziale ze względu na płeć widoczne są różnice w podejściu kobiet i mężczyzn. Prawie w każdym wariancie odpowiedzi wartości procentowe dotyczące kobiet są wyższe. W przypadku obiegowych opinii i plotek wyniosły one 71,5% dla pań i 64,3% panów. W opcji dotyczącej Internetu wskazania dotyczące kobiet to 40,4%, z kolei mężczyzn 40,2%. Spore dysproporcje procentowe odnotowano w przypadku wariantu „ z lokalnych mediów” W tym

przypadku wynik pań wyniósł 39,4%, natomiast panów 26,5%. Telewizja jako źródło wiedzy została wskazana przez 33,8% kobiet oraz 29,2% mężczyzn, z kolei radio przez 24,5% pań i 15,5% panów. Wyższe wartości procentowe w odniesieniu do mężczyzn stwierdzono jedynie w wariantach „ z własnych doświadczeń" – 7,6% oraz „ z innych źródeł" – 1,4%. W przypadku kobiet wartości procentowe dotyczące tej kwestii wyniosły odpowiednio 5,0% i 0,3%. Brak odpowiedzi na poziomie 0,7% odnotowano tylko w przypadku mężczyzn.

Analogiczną analizę, tym razem w oparciu o wiek respondentów, przeprowadzono w dwóch przedziałach wiekowych. Dane dotyczące tej kwestii przedstawiono w tabeli 4.93.

Tabela 4.93. Źródło wiedzy o zdarzeniach samobójczych w podziale ze względu na wiek.

Źródła wiedzy o zdarzeniach samobójczych	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	0,5%	0,3%
z lokalnych mediów	-	33,7%	32,8%	33,1%
z telewizji	-	32,0%	31,3%	31,5%
z radia	-	18,8%	20,6%	20,1%
z Internetu	-	48,1%	36,9%	40,3%
z obiegowych opinii, plotek	-	67,4%	68,2%	68,0%
z własnych doświadczeń	-	6,6%	6,1%	6,2%
z innych źródeł	-	0,6%	1,0%	0,8%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Na podstawie danych zawartych w tabeli należy stwierdzić, że w obu przedziałach wartości procentowe (z jednym wyjątkiem) oscylowały wokół zbliżonego poziomu. W przypadku opcji traktującej obiegowe opinie i plotki jako źródło wiedzy wskazania procentowe w pierwszej grupie wyniosły 67,4%, z kolei w drugim przedziale 68,2%. Zdaniem 48,1% osób w wieku 18 – 34 lata oraz 36,9% w drugim przedziale Internet jest źródłem wiedzy o czynach autodestrukcyjnych. Był to jedyny wariant, w którym wartości procentowe odpowiedzi osób w wieku 18 – 34 lata ukształtowały się na znacząco wyższym poziomie. Zdaniem 33,7% osób w pierwszym przedziale oraz respondentów w wieku 35 i więcej lat informacji dostarczają lokalne media. Z kolei dla 32,% ankietowanych w wieku 18 – 34 lata i 31,3% respondentów w grupie 35 i więcej lat nośnikiem wiadomości jest telewizja. 18,8% osób z pierwszego przedziału, a także 20,6% ankietowanych z drugiej grupy uznało, że źródłem pozyskiwania informacji o samobójstwach jest radio. Wąska grupa respondentów

stanowiąca 6,6% osób w wieku 18 – 34 lata oraz 6,1% ankietowanych w wieku 35 i więcej lat czerpała wiedzę o zdarzeniach samobójczych z własnych doświadczeń. Na inne źródła, np. prasę wskazało 0,6% osób z pierwszego przedziału oraz 1,0% osób z drugiej grupy. Niewielki odsetek – 0,5%, dotyczący braku odpowiedzi stwierdzono tylko w drugiej grupie wiekowej.

Problem samobójstw jest globalny, niezależny od miejsca zamieszkania. Nie ma jednej prostej odpowiedzi na pytanie, dlaczego ludzie odbierają sobie życie, bo to zjawisko złożone[572] Możliwe przyczyny samobójstwa dobrze wykłada koncepcja tzw. L-A-D Syndromu, w której poszczególnym literom przypisywane jest określone znaczenie:

- **„L" (ang. Lose) – utrata**

Według badań jedną z częstych przyczyn odebrania sobie życia jest utrata zdrowia (choroba nowotworowa), śmierć bliskiej osoby, znaczne pogorszenie warunków życiowych (utrata pracy).

- **„A" (ang. Agresion) – agresja**

Akt samobójczy najczęściej poprzedza agresja skierowana zarówno wobec siebie, jak i otoczenia.

- **„D" (ang. Depression) – depresja**

Stanom depresyjnym towarzyszy lęk, smutek, apatia i poczucie beznadziei. Osoby dotknięte depresją często miewają myśli samobójcze.[573]

Dzięki nieograniczonemu dostępowi do mediów bardzo często słyszymy o próbach samobójczych. Spory ich odsetek okazuje się udany, a wielu z nas zastanawia się nad sytuacją, która wywarła taki wpływ na życie jednostki, że przyczyniła się do decyzji o odebraniu sobie życia. Jaką tajemnicę kryją w sobie samobójstwa i dlaczego niektórzy uważają je za jedyne słuszne rozwiązanie? [574] Badania naukowe dają szansę na przybliżenie nas do poznania odpowiedzi na to niezwykle nurtujące pytanie. W badaniach zawartych w tej pracy nie

[572]https*://twojezdrowie.rmf24.pl/choroby/psychika/news-eksperci-trudno-odpowiedziec-dlaczego-ludzie-popelniaja-samo,nId,2629071, 25.05.2020.*

[573]https*://stronazdrowia.pl/samobojstwo-przyczyny-czynniki-ryzyka-i-formy-pomocy-jak-pomoc-osobie-ktora-ma-mysli-samobojcze/ar/c14-14386679, 25.05.2020.*

[574]https*://zdrowie-zycie.pl/tajemnica-samobojstw-dlaczego-ludzie-je-popelniaja/, 25.05.2020.*

pominięto kwestii związanych z etiologią samobójstw. Dane w tym zakresie prezentuje tabela 4.94.

Tabela 4.94. Przyczyny czynów autodestrukcyjnych w opiniach respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
brak odpowiedzi	-	0,8%	-	-	2,8%	-	-	**0,3%**
problemy natury psychicznej	72,1%	72,2%	42,0%	71,6%	58,3%	66,7%	79,3%	**67,1%**
depresja	83,3%	75,2%	61,7%	82,4%	63,9%	83,3%	72,4%	**76,7%**
zawód miłosny	31,9%	35,3%	28,4%	31,1%	25,0%	44,4%	37,9%	**32,7%**
problemy finansowe	53,9%	42,9%	29,6%	41,9%	38,9%	52,8%	62,1%	**46,0%**
nadużywanie alkoholu	49,0%	30,8%	35,8%	66,2%	44,4%	50,0%	41,4%	**44,7%**
problemy w szkole	22,1%	38,3%	18,5%	18,9%	13,9%	27,8%	24,1%	**24,8%**
problemy w pracy	24,5%	27,1%	23,5%	21,6%	11,1%	33,3%	20,7%	**24,1%**
dokuczanie przez inne osoby	35,8%	45,1%	19,8%	31,1%	25,0%	41,7%	27,6%	**34,4%**
problemy rodzinne	37,3%	33,8%	17,3%	29,7%	30,6%	36,1%	37,9%	**32,4%**
używanie narkotyków, dopalaczy	31,9%	39,8%	21,0%	35,1%	33,3%	41,7%	31,0%	**33,2%**
życie światem wirtualnym (gry komputerowe)	21,6%	31,6%	11,1%	17,6%	8,3%	11,1%	27,6%	**20,7%**
dziedziczenie skłonności do popełniania samobójstw	15,7%	24,8%	18,5%	9,5%	-	22,2%	24,1%	**17,2%**
członkostwo w sektach	12,3%	20,3%	21,0%	4,1%	5,6%	19,4%	13,8%	**14,3%**
trauma po zgwałceniu	15,2%	22,6%	17,3%	13,5%	13,9%	25,0%	20,7%	**17,7%**
perspektywa ciężkiej choroby, więzienia	17,6%	21,1%	16,0%	12,2%	19,4%	5,6%	27,6%	**17,4%**
obwinianie siebie za zrobienie czegoś	16,7%	20,3%	14,8%	9,5%	11,1%	8,3%	24,1%	**15,9%**
coś innego	1,0%	-	-	1,4%	-	-	-	**0,5%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Z powyższej tabeli wynika, że najczęściej wymienianą przez ankietowanych przyczyną czynów autodestrukcyjnych jest depresja. Na taką odpowiedź wskazało 76,7% pytanych w skali powiatu. W poszczególnych gminach wartości procentowe kształtowały się na następującym poziomie: Dabrowa Tarnowska – 83,3%, Gręboszów – 83,3%, Radgoszcz – 82,4%, Szczucin – 75,2%, Bolesław – 72,4%, Mędrzechów – 63,9%, Olesno – 61,7%. Dużą popularnością wśród respondentów powiatu dąbrowskiego cieszył się wariant odpowiedzi odnoszący się do problemów natury psychicznej – 67,1%. W tym zakresie wartości procentowe w badanych gminach wyniosły: Bolesław – 79,3%, Szczucin – 72,2%, Dąbrowa Tarnowska – 72,1%, Radgoszcz – 71,6%, Gręboszów – 66,7%, Mędrzechów – 58,3%, Olesno – 42,0%. Zdaniem 46,0% ankietowanych samobójstwa mogą wynikać z problemów finansowych. W gminach powiatu odnotowano w tym względzie następujące wartości: Bolesław – 62,1%, Dąbrowa Tarnowska – 53,9%, Gręboszów – 52,8%, Szczucin – 42,9%, Radgoszcz – 41,9%, Mędrzechów – 38,9%, Olesno – 29,6%. Z kolei według 44,7% mieszkańców objętych badaniami przyczyną zdarzeń samobójczych jest nadużywanie alkoholu. W podziale na gminy wskazania procentowe dotyczące tej kwestii wyniosły: Radgoszcz – 66,2%, Gręboszów – 50,0%, Dąbrowa Tarnowska – 49,0%, Mędrzechów – 44,4%, Bolesław – 41,4% Olesno – 35,8%, Szczucin – 30,8%. Wariant odpowiedzi dotyczący dokuczania zaznaczyło 34,4% respondentów. W podziale na gminy uzyskane wyniki w tym zakresie ukształtowały się na następującym poziomie: Szczucin – 45,1%, Gręboszów – 41,7%, Dąbrowa Tarnowska – 35,8%, Radgoszcz – 31,1%, Bolesław – 27,6%, Mędrzechów – 25,0% oraz Olesno – 19,8%. W ocenie 33,2% ankietowanych używanie narkotyków i dopalaczy prowadzi do samobójstw. Wartości w poszczególnych gminach w odniesieniu do tej opcji odpowiedzi wyniosły: Gręboszów – 41,7%, Szczucin – 39,8%, Radgoszcz – 35,1%, Mędrzechów – 33,3%, Dąbrowa Tarnowska – 31,9%, Bolesław – 31,0%, a także Olesno – 21,0%. Na wariant dotyczący zawodu miłosnego zdecydowało się 32,7% ankietowanych. W poszczególnych gminach dane te kształtowały się na następującym poziomie: Gręboszów – 44,4%, Bolesław – 37,9%, Szczucin – 35,3%, Dąbrowa Tarnowska – 31,9%, Radgoszcz – 31,1%, Olesno – 28,4%, Mędrzechów – 25,0%. Spośród badanych mieszkańców inną opinię wyraziło 32,4% mieszkańców powiatu dąbrowskiego. Ich zdaniem przyczyną czynów autodestrukcyjnych są problemy rodzinne. W podziale na gminy wartości procentowe w tym względzie wyniosły: Bolesław – 37,9%, Dąbrowa Tarnowska – 37,3%, Gręboszów – 36,1%, Szczucin – 33,8%, Mędrzechów – 30,6%, Radgoszcz – 29,7% oraz Olesno – 17,3%. Według 24,8% ankietowanych przyczyną samobójstw są problemy szkolne. W badanych gminach odnotowano następujące wartości: Szczucin – 38,3%, Gręboszów – 27,8%, Bolesław –

24,1%, Dąbrowa Tarnowska – 22,1%, Radgoszcz – 18,9%, Olesno – 18,5%, Mędrzechów – 13,9%. W opinii 24,1% respondentów samobójstwa mają związek z problemami w pracy. W tej kwestii odpowiedzi ankietowanych w poszczególnych gminach powiatu dąbrowskiego wyniosły: Gręboszów – 33,3%, Szczucin – 27,1%, Dąbrowa Tarnowska – 24,5%, Olesno – 23,5%, Radgoszcz – 21,6%, Bolesław – 20,7% oraz Mędrzechów – 11,1%. W skali powiatu 20,7% ankietowanych uznało, że wpływ na samobójstwa ma życie światem wirtualnym. W podziale ze względu na gminy wartości procentowe w tym zakresie wyniosły: Szczucin – 31,6%, Bolesław – 27,6%, Dąbrowa Tarnowska – 21,6%, Radgoszcz – 17,6%, Olesno – 11,1%, Gręboszów – 11,1%, a także Mędrzechów – 8,3%. Z kolei 17,7% respondentów było zdania, że przyczyną zdarzeń samobójczych jest trauma po zgwałceniu. W poszczególnych gminach wartości procentowe przedstawiały się następująco: Gręboszów – 25,0%, Szczucin – 22,6%, Bolesław – 20,7%, Olesno – 17,3%, Dąbrowa Tarnowska – 15,2%, Mędrzechów – 13,9% oraz Radgoszcz – 13,5%. Niewiele mniej ankietowanych w powiecie dąbrowskim – 17,4% jako przyczynę podało perspektywę ciężkiej choroby lub więzienia. Dane odnoszące się do tego wariantu odpowiedzi w poszczególnych gminach ukształtowały się na następującym poziomie: Bolesław – 27,6%, Szczucin – 21,1%, Mędrzechów – 19,4%, Dąbrowa Tarnowska – 17,6%, Olesno – 16,0%, Radgoszcz – 12,2%, Gręboszów – 5,6%. Według 17,2% respondentów czynnikiem mającym wpływ na czyny autodestrukcyjne jest dziedziczenie skłonności do samobójstw. Wskazania procentowe odnoszące się do tej kwestii w badanych gminach powiatu dąbrowskiego wyniosły: Dąbrowa tarnowska – 15,7%, Szczucin – 24,8%, Olesno – 18,5%, Radgoszcz – 9,5%, Gręboszów – 22,2%, Bolesław – 24,1%. W gminie Mędrzechów respondenci nie zdecydowali się na zaznaczenie tego wariantu odpowiedzi. Zdaniem 15,9% badanych mieszkańców powiatu obwinianie siebie za zrobienie czegoś może prowadzić do samobójstw. W poszczególnych gminach dane w tym zakresie wyniosły: Bolesław – 24,1%, Szczucin – 20,3%, Dąbrowa Tarnowska – 16,7%, Olesno – 14,8%, Mędrzechów – 11,1%, Radgoszcz – 9,5%, a także Gręboszów – 8,3%. Na wariant odpowiedzi „członkostwo w sektach" zdecydowało się 14,3% ankietowanych. W gminach powiatu dąbrowskiego wyniki procentowe w tym względzie ukształtowały się na następującym poziomie: Dąbrowa Tarnowska – 12,3%, Szczucin – 20,3%, Olesno – 21,0%, Radgoszcz – 4,1%, Mędrzechów – 5,6%, Gręboszów – 19,4%, Bolesław – 13,8%. Jedynie 0,5% respondentów w skali powiatu zaznaczyło opcję „coś innego" (brak zainteresowania ze strony otoczenia, lenistwo, brak pomocy ze strony innych, nieradzenie sobie z rzeczywistością, obłudą i hipokryzją). Brak odpowiedzi stwierdzono na poziomie 0,3% w dwóch gminach: Mędrzechów – 2,8% oraz Szczucin – 0,8%.

W kontekście czynów autodestrukcyjnych przeanalizowano również odpowiedzi udzielone przez kobiety i mężczyzn. Dane odnoszące się do tej kwestii zawarto w tabeli 4.95.

Tabela 4.95. Przyczyny czynów autodestrukcyjnych w opiniach respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na płeć.

Co skłania ludzi do targnięcia się na własne życie?	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	0,7%	0,3%
problemy natury psychicznej	-	65,9%	68,4%	67,1%
depresja	-	76,8%	76,6%	76,7%
zawód miłosny	-	33,4%	32,0%	32,7%
problemy finansowe	-	50,3%	41,6%	46,0%
nadużywanie alkoholu	-	47,7%	41,6%	44,7%
problemy w szkole	-	26,5%	23,0%	24,8%
problemy w pracy	-	26,2%	22,0%	24,1%
dokuczanie przez inne osoby	-	38,1%	30,6%	34,4%
problemy rodzinne	-	33,8%	30,9%	32,4%
używanie narkotyków, dopalaczy	-	39,1%	27,1%	33,2%
życie światem wirtualnym (gry komputerowe)	-	22,8%	18,6%	20,7%
dziedziczenie skłonności do popełniania samobójstw	-	14,9%	19,6%	17,2%
członkostwo w sektach	-	14,9%	13,7%	14,3%
trauma po zgwałceniu	-	17,2%	18,2%	17,7%
perspektywa ciężkiej choroby, więzienia	-	17,5%	17,2%	17,4%
obwinianie siebie za zrobienie czegoś	-	15,2%	16,5%	15,9%
coś innego	-	0,7%	0,3%	0,5%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Z powyższej tabeli wynika, że wyższe wartości procentowe dla kobiet uzyskano w następujących wariantach odpowiedzi: depresja – 76,8% (mężczyźni – 76,6%), zawód miłosny – 33,4%, (mężczyźni – 32,0%), problemy finansowe – 50,3% (mężczyźni – 41,6%), nadużywanie alkoholu – 47,7%, (mężczyźni – 41,6%), problemy w szkole – 26,5% (mężczyźni – 23,0%), problemy w pracy – 26,2% (mężczyźni – 22,0%), dokuczanie przez inne osoby – 38,1% (mężczyźni – 30,6%), problemy rodzinne – 33,8% (mężczyźni – 30,9%), używanie narkotyków i dopalaczy – 39,1% (mężczyźni – 27,1%), życie światem wirtualnym i grami komputerowymi – 22,8 (mężczyźni – 18,6%), członkostwo w sektach – 14,9% (mężczyźni – 13,7%), perspektywa ciężkiej choroby, więzienia – 17,5%, coś innego – 0,7% (mężczyźni 0,3%). Wyższe wartości dla mężczyzn odnotowano w przypadku opcji: problemy

natury psychicznej – 68,4% (kobiety – 65,9%), dziedziczenie skłonności do popełniania samobójstw – 19,6% (kobiety – 14,9%), trauma po zgwałceniu – 18,2% (kobiety – 17,2%), obwinianie siebie za zrobienie czegoś – 16,5% (kobiety – 15,2%). Brak jakiejkolwiek odpowiedzi stwierdzono jedynie w przypadku mężczyzn – 0,7%.

Podobne zestawienia opracowano w kontekście wieku respondentów. Dane odnoszące się do tej kwestii przedstawia tabela 4.96.

Tabela 4.96. Przyczyny czynów autodestrukcyjnych w opiniach respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na wiek.

Co skłania ludzi do targnięcia się na własne życie?	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	0,5%	0,3%
problemy natury psychicznej	-	73,5%	64,3%	67,1%
depresja	-	77,9%	76,2%	76,7%
zawód miłosny	-	44,8%	27,4%	32,7%
problemy finansowe	-	50,3%	44,2%	46,0%
nadużywanie alkoholu	-	50,8%	42,0%	44,7%
problemy w szkole	-	27,6%	23,5%	24,8%
problemy w pracy	-	22,7%	24,8%	24,1%
dokuczanie przez inne osoby	-	40,3%	31,8%	34,4%
problemy rodzinne	-	40,9%	28,6%	32,4%
używanie narkotyków, dopalaczy	-	36,5%	31,8%	33,2%
życie światem wirtualnym (gry komputerowe)	-	19,9%	21,1%	20,7%
dziedziczenie skłonności do popełniania samobójstw	-	16,6%	17,5%	17,2%
członkostwo w sektach	-	16,0%	13,6%	14,3%
trauma po zgwałceniu	-	23,8%	15,0%	17,7%
perspektywa ciężkiej choroby, więzienia	-	20,4%	16,0%	17,4%
obwinianie siebie za zrobienie czegoś	-	24,3%	12,1%	15,9%
coś innego	-	-	0,7%	0,5%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Dane w tabeli wskazują, że wyższe wartości procentowe dotyczyły respondentów przedziału wiekowego 18 – 34 lata. Wśród takich wariantów odpowiedzi znalazły się między innymi: problemy natury psychicznej – 73,5% (przedział 35 i więcej lat – 64,3%), depresja – 77,9% (przedział 35 i więcej lat – 76,2%), zawód miłosny – 44,8% (przedział 35 i więcej lat – 27,4%, problemy finansowe – 50,3% (przedział 35 i więcej lat – 44,2%), nadużywanie

alkoholu – 50,8% (przedział 35 i więcej lat – 42,0%), problemy w szkole – 27,6 (przedział 35 i więcej lat – 23,5%), dokuczanie przez inne osoby – 40,3% (przedział 35 i więcej lat – 31,8%), problemy rodzinne – 40,9% (przedział 35 i więcej lat – 28,6%), używanie narkotyków – 36,5% (przedział – 35 i więcej lat – 31,8%), członkostwo w sektach – 16,0% (przedział 35 i więcej lat – 13,6%), trauma po zgwałceniu – 23,8% (przedział 35 i więcej lat – 15,0%), perspektywa ciężkiej choroby, więzienia – 20,4%, (przedział 35 i więcej lat – 16,0%), obwinianie siebie za zrobienie czegoś – 24,3% (przedział 35 i więcej lat – 12,1%). W kilku przypadkach stwierdzono jednak wyższe wskazania u respondentów w grupie wiekowej 35 i więcej lat. Do tych opcji odpowiedzi należały: problemy w pracy – 24,8% (przedział 18 – 34 lata – 22,7%), życie światem wirtualnym (gry komputerowe) – 19,9% (przedział 18 – 34 lata – 21,1%), dziedziczenie skłonności do popełniania samobójstw – 16,6% (przedział 18 – 34 lata – 17,5%), coś innego – 0,7% (przedział 18 – 34 lata – brak odpowiedzi). Brak wyboru jakiegokolwiek wariantu stwierdzono na poziomie 0,5% tylko w grupie wiekowej 35 i więcej lat.

W przypadku zdarzeń autodestrukcyjnych bardzo istotną rolę odgrywają przedsięwzięcia podejmowane w celu eliminacji lub ich ograniczania. Dlatego jedno z pytań kwestionariusza skierowanego do ankietowanych powiatu dąbrowskiego odnosiło się do kwestii działań podejmowanych w tym obszarze. Dane odnoszące się do tego zagadnienia w podziale na gminy powiatu dąbrowskiego przedstawiono w tabeli 4.97.

Tabela 4.97. Działania podejmowane w celu zapobiegania samobójstwom w opiniach mieszkańców powiatu dąbrowskiego. Podział na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
Brak odpowiedzi	1,0%	2,3%	2,5%	-	5,6%	-	3,4%	**1,7%**
organizowanie spotkań profilaktycznych	37,3%	29,3%	43,2%	44,6%	25,0%	66,7%	24,1%	**37,6%**
kreowanie pozytywnych wzorców, zachowań i inspirowanie do działań, które będą stanowiły przeciwwagę do czynów destrukcyjnych (nauka pozytywnego nastawienia do świata)	52,0%	44,4%	43,2%	50,0%	41,7%	30,6%	34,5%	**46,0%**

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
zaangażowanie do działań nauczycieli, dzielnicowego, przedstawicieli ośrodków interwencji kryzysowych, duchownych, psychologów	49,0%	45,1%	37,0%	55,4%	36,1%	55,6%	44,8%	**46,7%**
stworzenie systemu działań, który skutecznie wychwyci potencjalnych samobójców (szkolenia w tym zakresie)	26,0%	37,6%	29,6%	18,9%	16,7%	47,2%	13,8%	**28,3%**
uświadamianie społeczeństwa, że warto żyć i pokonywać przeszkody niż się poddawać	52,5%	44,4%	30,9%	54,1%	41,7%	25,0%	58,6%	**45,9%**
inne działania	1,0%	4,5%	1,2%	4,1%	2,8%	-	-	**2,2%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Na podstawie tabeli można wnioskować, że 46,7% ankietowanych zdecydowało się na odpowiedź „zaangażowanie do działań nauczycieli, dzielnicowego, przedstawicieli ośrodków interwencji kryzysowych, duchownych, psychologów". Wartości procentowe w odniesieniu do tego wariantu w poszczególnych gminach przedstawiały się następująco: Gręboszów – 55,6%, Radgoszcz – 55,4%, Dąbrowa Tarnowska – 49,0%, Szczucin – 45,1%, Bolesław – 44,8%, Olesno – 37,0%, Mędrzechów – 36,1%. Nieco mniej respondentów – 46,0% zaznaczyło opcję „kreowanie pozytywnych wzorców, zachowań i inspirowanie do działań, które będą stanowiły przeciwwagę do działań destrukcyjnych (nauka pozytywnego nastawienia do świata)". W podziale na gminy wyniki procentowe w tym zakresie ukształtowały się na następującym poziomie: Dąbrowa Tarnowska – 52,0%, Radgoszcz – 50,0%, Szczucin – 44,4%, Olesno – 43,2%, Mędrzechów – 41,7%, Gręboszów – 30,6% oraz Bolesław – 34,5%. Spora grupa badanych mieszkańców powiatu dąbrowskiego – 45,9% uznała, że dobrym rozwiązaniem zapobiegającym samobójstwom jest uświadamianie społeczeństwa, że warto żyć i pokonywać przeszkody niż się poddawać. W podziale na poszczególne gminy wartości procentowe w tej kwestii wyniosły: Bolesław – 58,6%, Radgoszcz – 54,1%, Dąbrowa Tarnowska – 52,5%, Szczucin – 44,4%, Mędrzechów – 41,7%,

Olesno – 30,9%, Gręboszów – 25,0%. Według 37,6% ankietowanych organizowanie spotkań profilaktycznych mogłoby zapobiec samobójstwom. W podziale na poszczególne gminy wskazania procentowe odnoszące się do tej opcji wyniosły: Gręboszów – 66,7%, Radgoszcz – 44,6%, Olesno – 43,2%, Dąbrowa Tarnowska – 37,3%, Szczucin – 29,3%, Mędrzechów – 25,0%, Bolesław – 24,1%. Z kolei 28,3% respondentów w skali powiatu uznało, że stworzenie systemu działań, który skutecznie wychwyci potencjalnych samobójców, uwzględniając szkolenia w tym zakresie, jest dobrym rozwiązaniem zapobiegającym zdarzeniom autodestrukcyjnym. W tym względzie wartości procentowe w poszczególnych gminach przedstawiały się następująco: Gręboszów – 47,2%, Szczucin – 37,6%, Olesno – 29,6%, Dąbrowa Tarnowska – 26,0%, Radgoszcz – 18,9%, Mędrzechów – 16,7%, Bolesław – 13,8%.

Na wariant „inne działania", wśród których wymieniono propozycje: chodzenie do kościoła, leczenie psychiatryczne, poddawanie testom psychologicznym nauczycieli, np. ze Szkoły Podstawowej nr 2 w Dąbrowie Tarnowskiej, zdecydowało się 2,2% respondentów w powiecie dąbrowskim. Wartości procentowe odnoszące się do tej kwestii zanotowano w pięciu gminach: Szczucin – 4,5%, Radgoszcz – 4,1%, Mędrzechów – 2,8%, Olesno – 1,2%, Dąbrowa Tarnowska – 1,0%. W tym wariancie nie uzyskano odpowiedzi w gminach Gręboszów i Bolesław. Brak jakiejkolwiek odpowiedzi w skali powiatu stwierdzono na poziomie – 1,7% w pięciu gminach: Mędrzechów – 5,6%, Bolesław – 3,4% Szczucin – 2,3%, Olesno – 2,5% oraz Dąbrowa Tarnowska – 1,0%.

W kontekście podejmowanych działań analizie poddano także odpowiedzi respondentów obojga płci. Zestawienia procentowe w tym zakresie zaprezentowano w tabeli 4.98.

Tabela 4.98. Działania podejmowane w celu zapobiegania samobójstwom w opiniach mieszkańców powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na płeć.

Działania, które należałoby podjąć, żeby zapobiec samobójstwom	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	1,7%	1,7%	1,7%
organizowanie spotkań profilaktycznych	-	33,4%	41,9%	37,6%

kreowanie pozytywnych wzorców, zachowań i inspirowanie do działań, które będą stanowiły przeciwwagę do czynów destrukcyjnych (nauka pozytywnego nastawienia do świata)	-	45,7%	46,4%	46,0%
zaangażowanie do działań nauczycieli, dzielnicowego, przedstawicieli ośrodków interwencji kryzysowych, duchownych, psychologów	-	52,0%	41,2%	46,7%
stworzenie systemu działań, który skutecznie wychwyci potencjalnych samobójców (szkolenia w tym zakresie)	-	30,1%	26,5%	28,3%
uświadamianie społeczeństwa, że warto żyć i pokonywać przeszkody niż się poddawać	-	47,0%	44,7%	45,9%
inne działania	-	2,3%	2,1%	2,2%
Razem	**-**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Według danych zawartych w tabeli wyższe wartości procentowe w odniesieniu do kobiet stwierdzono w następujących wariantach odpowiedzi: zaangażowanie do działań nauczycieli, dzielnicowego, przedstawicieli ośrodków interwencji kryzysowych, duchownych, psychologów – 52,0% (mężczyźni – 41,2%), uświadamianie społeczeństwa, że warto żyć i pokonywać przeszkody niż się poddawać – 47,0% (mężczyźni – 44,7%), stworzenie systemu działań, który skutecznie wychwyci potencjalnych samobójców (szkolenia w tym zakresie) – 30,1% (mężczyźni – 26,5%), inne działania – 2,3% (mężczyźni – 2,1%). W pozostałych dwóch opcjach odpowiedzi, tj. kreowanie pozytywnych wzorców, zachowań i inspirowanie do działań, które będą stanowiły przeciwwagę do czynów destrukcyjnych (nauka pozytywnego nastawienia do świata) – 46,4% (kobiety – 45,7%), organizowanie spotkań profilaktycznych – 41,9% (kobiety – 33,4). Brak jakiejkolwiek odpowiedzi stwierdzono na takim samym poziomie, tj. – 1,7% w przypadku obu płci.

Podobne zestawienia sporządzono w odniesieniu do wieku respondentów. Tabela 4.99. przedstawia wartości procentowe w tym zakresie.

Tabela 4.99. Działania podejmowane w celu zapobiegania samobójstwom w opiniach mieszkańców powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na wiek.

Działania, które należałoby podjąć, żeby zapobiec samobójstwom	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	0,6%	2,2%	1,7%
organizowanie spotkań profilaktycznych	-	31,5%	40,3%	37,6%

kreowanie pozytywnych wzorców, zachowań i inspirowanie do działań, które będą stanowiły przeciwwagę do czynów destrukcyjnych (nauka pozytywnego nastawienia do świata)	-	50,8%	43,9%	46,0%
zaangażowanie do działań nauczycieli, dzielnicowego, przedstawicieli ośrodków interwencji kryzysowych, duchownych, psychologów	-	44,2%	47,8%	46,7%
stworzenie systemu działań, który skutecznie wychwyci potencjalnych samobójców (szkolenia w tym zakresie)	-	28,2%	28,4%	28,3%
uświadamianie społeczeństwa, że warto żyć i pokonywać przeszkody niż się poddawać	-	47,0%	45,4%	45,9%
inne działania	-	0,6%	2,9%	2,2%
Razem	**-**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Jak wynika z tabeli, wyższe wartości w przedziale wiekowym 35 i więcej lat odnotowano w następujących opcjach odpowiedzi: organizowanie spotkań profilaktycznych – 40,3% (przedział 18 – 34 lata – 31,5%), zaangażowanie do działań nauczycieli, dzielnicowego, przedstawicieli ośrodków interwencji kryzysowych, duchownych, psychologów – 47,8% (przedział 18 – 34 lata – 44,2%), stworzenie systemu działań, który skutecznie wychwyci potencjalnych samobójców (szkolenia w tym zakresie) – 28,4% (przedział 18 – 34 lata – 28,2%), inne działania – 2,9% (przedział 18 – 34 lata – 0,6%). Z kolei w grupie wiekowej 18 – 34 lata wyższe wskazania odnotowano w pozostałych wariantach, tj. kreowanie pozytywnych wzorców, zachowań i inspirowanie do działań, które będą stanowiły przeciwwagę do czynów destrukcyjnych (nauka pozytywnego nastawienia do świata) – 50,8% (przedział 35 i więcej lat – 43,9%), uświadamianie społeczeństwa, że warto żyć i pokonywać przeszkody niż się poddawać – 47,0% (przedział 35 i więcej lat – 45,4%). Brak wyboru jakiejkolwiek odpowiedzi stwierdzono na poziomie 2,2% w przedziale 35 i więcej lat oraz 0,6% w grupie wiekowej 18 – 34 lata.

O powody występowania samobójstw na badanym terenie zapytano respondentów indywidualnych wywiadów pogłębionych. Jeden z nich odniósł się do poruszanej problematyki w następujący sposób: *W szkołach kadra dydaktyczna oraz psychologowie nie rozmawiają umiejętnie z trudnymi i wymagającymi wsparcia dziećmi. Opieka społeczna nie interesuje się należycie problematycznymi sprawami. Dzieci z zaniedbanych rodzin nie uzyskują wystarczającego wsparcia psychologicznego i materialnego. U dorosłych jako przyczynę wskazuję choroby psychiczne - nieleczone lub wrodzone zaniedbania psychiczne.* (IDI NR 1)

Bardzo szerokie stanowisko w kwestii zagadnień samobójstw zaprezentował inny z respondentów. Jego zdaniem: *W procesach społecznych nie jest to stan od A do B. Wymienić można kilka aspektów, które dotyczą tej problematyki: położenie powiatu - granica trzech województw (małopolskiego, świętokrzyskiego i podkarpackiego) i związany z tym przepływ osób, ich anonimowość, działalność na nieswoim terenie, czyli krótko mówiąc napływ i odpływ osób. Targ w Szczucinie jest najlepszym przykładem nierejestrowanego przepływu ludzi. Wśród przyczyn, które stanowią podłoże zachowań autodestrukcyjnych, wymieniłbym zmiany transformacyjne oraz zmiany układów gospodarczych, które nastąpiły po 1989 roku. Po wspomnianych zmianach bezpieczeństwo osób zostało zachwiane, pojawiły się frustracje wynikające z możliwości utraty pracy. Na pewno wpływ na zachowania suicydalne mają używki i innego rodzaju nałogi, a także koegzystencja środowiska młodzieżowego. Samobójcza śmierć siedemnastoletniej mieszkanki Szczucina w listopadzie 2017 roku oraz jej koleżanki to przykłady awersji do systemu wartości, wynikające z przymuszania do przyjęcia jakiegoś systemu zależności i zaintrygowania filozofią śmierci. Te zdarzenia obnażyły również podejście opiekunów do zasadniczej kwestii wychowania, czyli szukania winy w otoczeniu, a nie w postawie podopiecznej, która się targnęła na własne życie. Każdy przypadek śmierci samobójczej w pewnym sensie dokłada lub odejmuje wątpliwości na temat przyczyn*. (IDI NR 2)

Podobną opinię wyraził jeden z duchownych mieszkający na terenie powiatu dąbrowskiego: *Moja diagnoza na to, co się tutaj działo - mam na myśli samobójstwo młodej dziewczyny w 2017 roku, to brak kontroli rodzinnej i wychowawczej. Narkotyki i alkohol też się przyczyniły. Brak zdecydowanych działań ze strony szkoły, ale również współdziałania rodziców z nauczycielami. Jeżeli chodzi o starszych, trudno mi jednoznacznie powiedzieć, ale sądzę, że wymagałoby to solidniejszego podejścia czy badań. Brak leczenia chorób, korzystania ze wsparcia. Niewłaściwa diagnoza i niedostateczna pomoc osobom skłonnym do zdarzeń autodestrukcyjnych ze strony ich bliskich.* (IDI NR 6)

W celu przybliżenia poruszonego przez respondentów wątku samobójstwa młodej dziewczyny warto odwołać się do badań – socjologicznej analizy przypadku samobójstw na przykładzie małej społeczności lokalnej, przeprowadzonej przez autora niniejszej dysertacji. Poniżej zaprezentowany został fragment dotyczący tej kwestii: *Omawiany przypadek to kobieta (dziewczyna), lat 17, panna, uczennica III klasy gimnazjum. Według dostępnych przekazów jest to zdolna, inteligentna młoda osoba. W środowisku rówieśników postrzegana jako pozornie silna i dominująca, w rzeczywistości mocno przeżywająca napięcia i konflikty.*

Ma jednak słabe relacje z rodzicami, zwłaszcza z ojcem. Z rodzeństwem, w tym z dwoma braćmi, kontakt polega na zasadzie wzajemnej agresji. Podczas edukacji w gimnazjum przeżywa okres buntu, imponuje jej towarzystwo zdemoralizowane. Rodzinę obwinia za swoje niepowodzenia. W III klasie gimnazjum kilkakrotnie ucieka z domu na parę dni. Nadal imponuje jej towarzystwo osób nadużywających alkohol i odurzających się dopalaczami oraz narkotykami. Rodzice, nie chcąc dopuścić do eskalacji konfliktu, ukrywają problemy córki. Po pierwszej próbie samobójczej w 2016 roku, kiedy podcięła sobie żyły, dziewczyna skierowana została na leczenie psychiatrycznie. Jednak nie przynosi ono wymiernych efektów, dlatego też pod presją rodziców trafia do Młodzieżowego Ośrodka Socjoterapii. Tam zaprzyjaźnia się ze swoją rówieśniczką. Po kilku tygodniach opuszcza ośrodek i wraca do domu. Następuje po raz kolejny obniżenie nastroju, spotęgowane wiadomością o samobójczej śmierci przyjaciółki z ośrodka w listopadzie 2016 roku. Na dowód przyjaźni dziewczyna umieszcza tatuaż z datą śmierci przyjaciółki. Po niedługim czasie następuje załamanie i powrót do środowiska patologicznego, z którego chwilowo udało się jej wyjść. W początkach 2017 roku samobójstwo popełnia kolejna jej koleżanka z bliskiego kręgu znajomych. Po tym zdarzeniu bierze udział w 3-miesięcznej indywidualnej terapii psychologicznej, w trakcie której stwierdzono u niej obniżony nastrój, problemy z adaptacją, myśli rezygnacyjne, tendencje do samookaleczania. Terapia jednak nie zadziałała w pełni, a dziewczyna powraca do narkotyków, alkoholu i samookaleczania. Z każdym tygodniem coraz bardziej oddala się od rodziców i dawnych znajomych ze szkoły. Znika na kilka dni w nieustalonym towarzystwie. Często porusza tajemnicę życia i śmierci. Jesienią 2017 roku wiesza się na żyrandolu we własnym pokoju[575].

W kontekście tego przypadku autor opracowania sformułował następujące wnioski: *Śmierć 17-letniej mieszkanki Szczucina dla większości mieszkańców miasta była ogromnym szokiem, chociaż są osoby, które twierdzą, że sfinalizował się tragiczny scenariusz, który był do przewidzenia. Dziewczyna miała problemy, o których wiedzieli mieszkańcy tej społeczności lokalnej. Akceptowała jedynie wąskie grono przyjaciół, a przed swoją śmiercią na koncie internetowym miała umieścić demoniczny utwór zachęcający do popełnienia samobójstwa. Otoczenie kolegów i koleżanek pamięta, jak chwaliła się tatuażem upamiętniającym datę śmierci samobójczej swojej przyjaciółki z „ośrodka dla nieletnich", którą niesamowicie przeżyła. Nie satysfakcjonowały ją dobre wzorce. W tym przypadku stan psychiczny*

[575] B. Jedynak, *Problem samobójstw w Szczucinie i okolicach. Socjologiczna analiza przypadku na przykładzie małej społeczności lokalne*j,[w:] Czasopismo nr 10/2018, *Rzeszowskie Studia Socjologiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2018, s. 104.

bezpośrednio poprzedzający próbę popełnienia samobójstwa był w miarę czytelny i wskazywał na możliwość przyszłej destrukcji. Widoczne były symptomy suicydalne, samookaleczanie, próby samobójcze, systematyczna destrukcja fizyczna i psychiczna, przejawiająca się w nieustannym przyjmowaniu substancji psychoaktywnych oraz alkoholu, brakiem snu i ochoty do życia. Mimo podjętych uprzednio działań przez rodzinę utracono z nią kontakt mentalny i nie udało się jej uratować. W rozmowach z osobami ze środowiska szkolnego ustalono, że dziewczyna dawno temu zmieniła się na gorsze, a alkohol i środki psychoaktywne zaczęła stosować kilka lat przed śmiercią. Często pytała o sens życia i poruszała wątek tajemnicy śmierci. Z przyjemnością spędzała czas na cmentarzu. W jej rozumieniu świat, który ją otaczał, dawał więcej smutku niż radości. Męczyła się życiem, nękały ją myśli demoniczne i tylko wprowadzenie się w chwilową ekstazę po alkoholu lub innych środkach stanowiło dla niej radosną odskocznię. W środowisku sąsiedzkim mówi się o „fatum nad jej rodziną". Brat miał próbę samobójczą, a kilka osób z kręgu jego znajomych próbowało bądź też odebrało sobie życie. W tym przypadku trudno jednoznacznie stwierdzić, jakie były powody tragicznej w skutkach decyzji tej młodej kobiety.[576]

W kontekście tego przypadku warto przytoczyć wypowiedź respondenta z terenu gminy Gręboszów: *W większości przypadków główną przyczyną jest alkohol i sytuacje z nim związane. Mam tu na myśli problemy rodzinne i społeczno-ekonomiczne. Przyczyną czynów autodestrukcyjnych może być również zawód miłosny, zarówno ukryty, jak i jawny. Wychowywanie się w atmosferze przemocy psychicznej i fizycznej to także czynnik, który sprzyja podejmowaniu samobójczych decyzji. Coraz częściej (zwłaszcza wśród młodych osób) słyszy się o przypadkach, w których popełnione samobójstwo jest konsekwencją innej śmierci samobójczej, np. bliskiej dla samobójcy osoby.* (IDI NR 15)

Powracając do rozmowy z respondentem (IDI NR 2),warto przytoczyć fragment innej jego wypowiedzi odnoszącej się do zagadnienia samobójstw: *W moim dzieciństwie i w życiu dorosłym zetknąłem się z przypadkami osób, których rodzice byli ze sobą spokrewnieni zarówno w pierwszej linii, jak i w drugiej. Ta pierwsza wersja występowała rzadko, natomiast druga uznawana jest za dość częstą, zwłaszcza w gminie Szczucin oraz gminie Radgoszcz. Takie krzyżowanie się powoduje najczęściej wzrost odsetka osób z ograniczeniem umysłowym powodującym defekty emocjonalne i dalej idące zmiany natury psychicznej. Co ciekawe, prawidłowość występowania przypadków krzyżowania się osób we wspomnianych gminach*

[576] *Ibidem*, s. 104 -105.

jest adekwatna do liczby występujących tam samobójstw. Wiem również z dzieciństwa, że takie przypadki występowały w pobliskich Wadowicach Górnych na Podkarpaciu. W mojej ocenie trzeba dostrzegać przyczyny, a nie skutki. Wskazane wyżej przykłady utwierdzają mnie w przekonaniu, że nawet gdy nie ma stwierdzonej choroby psychicznej, to są opóźnienia, które mogą wywołać tragiczne konsekwencje. (IDI NR 2)

W podobnym tonie wypowiedział się respondent zamieszkujący gminę Radgoszcz. Jego zdaniem: *Głównym powodem występowania zdarzeń o takim charakterze w ostatnich latach jest nadużywanie alkoholu i zaburzenia natury psychicznej. W przeszłości na terenie obecnej gminy Radgoszcz nie było wielkiej komunikacji między małżeństwami. To sprawiało, że małżeństwa były zawierane przez osoby blisko ze sobą spokrewnione. Niedzielenie majątków w okresie międzywojennym zmuszało do małżeństw osoby spokrewnione w trzecim pokoleniu. Jeden lekarz znający doskonale ten teren określał takie osoby i związki jako „chów wsobny – za mały obszar za blisko spokrewniony". Zdarzały się tutaj również związki kazirodcze, a co za tym idzie występowanie pewnych defektów psychicznych i fizycznych u dzieci urodzonych w takich związkach.* (IDI NR 8)

W odniesieniu do omawianej problematyki wypowiedział się proboszcz jednej z parafii w powiecie dąbrowskim: *Wydaje mi się, że głównym powodem wśród młodych są narkotyki i dopalacze, co powoduje w ich psychice zamieszanie. U osób starszych głównie załamanie psychiczne – wieść o tym, że jest się nieuleczalnie chorym (np. na nowotwór), depresja czy też wyolbrzymianie problemów.* (IDI NR 3)

Inny pogląd zaprezentował respondent z terenu gminy Bolesław. W jego ocenie: *Są to problemy wewnętrzne osób. Ludzie o słabszej psychice nie mają świadomości, że można skorzystać ze wsparcia psychologa czy psychiatry. Na wsi panuje przekonanie, że jak ktoś się skonsultuje z psychiatrą, to przez innych będzie postrzegany jako „wariat". Osoby o niższym poziomie intelektualnym oraz takie, które nadużywają alkoholu, mają większe skłonności do zachowań samobójczych. W ostatnim dziesięcioleciu spora liczba samobójstw zaistniała w miejscowości Samocice – powiat Dąbrowa Tarnowska. Doba przemian ustrojowych zaskoczyła tę społeczność. Ludzie nie poszli za trendem. Nie zrozumieli, że trzeba było zmienić profil. Część z nich nie wytrzymała tej sytuacji psychicznie. Zaczęli nadużywać alkoholu, a na skutki nie trzeba było długo czekać".* (IDI NR 4)

Z kolei rozmówca zamieszkujący w gminie Mędrzechów odniósł się do omawianej problematyki w następujących słowach*: Problem jest dosyć złożony. Każdy przypadek ma inne podłoże i nie da się go sprowadzić do wspólnego mianownika. Może to być sytuacja*

w domu, problemy w nauce, narkotyki, wieść o nieuleczalnej chorobie, jak i sprawy natury psychicznej. (IDI NR 5)

Na czynnik ekonomiczny jako wpływający na zdarzenia samobójcze wskazał kolejny z respondentów. W jego ocenie: *Ludzie nie mają pracy lub jest ona nisko płatna. To może mieć również wpływ na występowanie tych zdarzeń. Dorastanie dzieci i ich oczekiwania względem rodziców wymagają środków. Nie wszyscy są w stanie temu sprostać i martwią się, gdy mają z tym kłopot. Te zmartwienia i troski mogą przerodzić się w głębszy problem natury depresyjnej.* (IDI NR 7)

Doświadczony samorządowiec wyraził w tym zakresie następującą opinię: *W mojej ocenie wynika to z braku możliwości poradzenia sobie z własnymi problemami. Ponadto wymieniłbym choroby psychiczne czy też inne nieuleczalne choroby. Wpływ może mieć również nadużywanie alkoholu, a u młodych osób przyjmowanie substancji psychoaktywnych.* (IDI NR 9)

Na nieco inne czynniki wskazał jeden z dyrektorów placówki oświatowej w powiecie dąbrowskim: *Niski poziom odporności na sytuacje stresowe, problemowe, trudne. Trudności z rozwiązywaniem problemów dają się zauważyć już u młodych ludzi. Uważam, że wynikają one niejednokrotnie z nadopiekuńczości rodziców. Często opiekunowie nie pozwalają, aby ich pociechy rozwiązywały proste sprawy sporne między sobą. Rodzice rozwiązują konfliktowe sytuacje za dzieci. Tak więc te w starszym wieku, w sytuacji trudnej nie potrafią znaleźć rozwiązania. Niewątpliwie na takie zachowanie mają również wpływ portale społecznościowe.* (IDI NR 10)

W podobnym tonie wypowiedziała się osoba z bogatym doświadczeniem pedagogicznym. W ocenie tej osoby przyczynami samobójstw są: *Spadek poczucia własnej wartości, brak wiary, sensu i celu istnienia oraz nieumiejętność radzenia sobie z trudnościami i rozczarowaniami. Brak perspektyw na dalsze życie. Kłopoty finansowe. Brak zainteresowania przez osoby bliskie oraz poczucie, że jest się niepotrzebnym i nieobdarzonym miłością bezwarunkową. Odrzucanie bliskich ze względu na ich różne problemy, brak pomocy ze strony osób bliskich.* (IDI NR 11)

Kolejny z dyrektorów placówki pedagogicznej ocenił zagadnienie w następujący sposób: *To jest zagadka dla wszystkich. Przy tej okazji trzeba powiedzieć, że utrzymuje się niska świadomość społeczeństwa o możliwości skorzystania z pomocy psychologicznej i psychiatrycznej w sytuacjach kryzysowych. To się zmienia, ale wolno. Czynnikiem*

determinującym występowanie zachowań samobójczych mogą być problemy emocjonalne młodzieży wynikające z szeroko pojętego nieuporządkowania priorytetów. W wielu domach mamy do czynienia z eurosieroctwem i dobrobytem. Szeroki jest zakres dostępu do przyjemności, a zawężony obszar obowiązków. Kultywowane są postawy roszczeniowe. Te czynniki wpływają na nieumiejętność radzenia sobie we współczesnym świecie. Kontakt z używkami ma również wpływ na występowanie zdarzeń autodestrukcyjnych. (IDI NR 16)

W nieco bardziej syntetyczny sposób odniósł się do problematyki respondent reprezentujący placówkę oświatowo-wychowawczą: *Do istotnych czynników wpływowych zaliczyłbym: duże bezrobocie, nietrafione inwestycje, czyli czynnik o charakterze ekonomicznym, wychowywanie się lub funkcjonowanie w rodzinach, w których występuje przemoc psychiczna i fizyczna, depresje i załamania. Obecnie problem mogą wzmacniać dopalacze i narkotyki.* (IDI NR 19)

Zdaniem jednego z kluczowych urzędników w powiecie dąbrowskim: *Jest to największa tajemnica, której nie da się odgadnąć. Ale tak przyziemnie mówiąc, myślę, że takie zachowania mogą być determinowane przez problemy materialne, jak i wysokie bezrobocie, zwłaszcza w latach ubiegłych. Wśród młodzieży na pewno lekceważenie obowiązków wychowawczych przez rodziców. Dzisiaj dzieci i młodzież wychowują się z tabletem czy komputerem. Ponadto używki i narkotyki, które powodują zachowania odbiegające od normy.* (IDI NR 12)

Szerzej na temat zdarzeń autodestrukcyjnych wypowiedziała się inna respondentka: *Wśród przyczyn wymieniłabym: ogólnie panujący pesymizm, bezradność w pewnych sytuacjach życiowych, brak możliwości nawiązywania przez niektóre osoby kontaktów, ograniczenie zaufania społecznego oraz zazdrość międzyludzką. Zarówno u dorosłych, jak i dzieci zauważalne jest odchodzenie od wartościowych relacji. Ewolucyjne zmiany, nowe technologie, w tym rozwój urządzeń przeznaczonych do komunikowania się sprawiają, że ludzie rzadziej rozmawiają ze sobą lub sporadycznie odwiedzają się nawzajem. Młodzież wyposażona w telefony komórkowe potrafi siedzieć na przerwie w szkole obok siebie i nie zamienić słowa, a po powrocie do domu godzinami korespondować za pośrednictwem komunikatorów. Niestety, technologia, która ma również wiele dobrych stron, wywołuje zmiany w psychice dzieci i ogranicza je do pewnego zamkniętego świata, często powodując uzależnienia. Zwłaszcza gry komputerowe narażają młodych ludzi na zmiany w kontekście neurologicznym.* (IDI NR 13)

Inaczej odniósł się do omawianego zagadnienia funkcjonariusz policji pełniący służbę na stanowisku kierowniczym: *To bardzo trudne i skomplikowane pytanie, na które tak naprawdę nikt nie zna odpowiedzi, ponieważ dotyka ono bezpośrednio kwestii psychicznych oraz indywidualnego wkomponowania się jednostki do życia w danym środowisku i społeczeństwie. Szczerze mówiąc, jeszcze kilka lat temu nigdy się nie zastanawiałem nad tym problemem. Pracując w dużym mieście i wykonując swoje obowiązki w dużym komisariacie, podchodziłem do takich przypadków rutynowo, traktując je jako jedną ze składowych części mojej pracy. Trzeba jednak zaznaczyć, że biorąc pod uwagę liczbę mieszkańców Tarnowa i okolic, to przypadków prób samobójczych czy innych zachowań destrukcyjnych w rozbiciu procentowym było stosunkowo niewiele, a liczba ich pewnie nie odbiegała od średniej krajowej. Wszystko jednak się zmieniło, kiedy przyszedłem do pracy do komisariatu w Szczucinie, stosunkowo małej jednostki, która obsługuje w sumie około dwadzieścia tysięcy ludzi. Po kilku przypadkach zgonów na skutek prób samobójczych w stosunkowo krótkim czasie (i to często ludzi młodych) zacząłem się bliżej przyglądać temu problemowi. Okazało się, że na przełomie trzech ostatnich lat w Komisariacie Policji w Szczucinie przeprowadzono prawie sześćdziesiąt postępowań w sprawach, w których osoby poszkodowane targnęły się na swoje życie, a w osiemnastu przypadkach zostało wszczęte śledztwo prokuratorskie. Liczby te są tak wysokie, biorąc pod uwagę ilość mieszkańców, że aż zatrważające. Na razie nie znajduję odpowiedzi na pytanie, z czego to może wynikać. Na pewno duży wpływ na zachowanie młodych ludzi mają kwestie psychiczne oraz środowisko, w jakim żyją czy też różnego rodzaju używki i narkotyki. Trzeba jednak sprawiedliwie powiedzieć, że rejon, w którym obecnie pracuję, to nie jest zagłębie narkotykowe i ludzie nie chodzą po ulicach odurzeni czy naćpani, tak więc nie można stwierdzić, że problemy psychiczne młodych są głównie spowodowane przez zażywanie środków odurzających. Kilka czy kilkanaście lat temu moglibyśmy się zastanawiać, czy problemy młodych ludzi nie wynikają z kwestii finansowych, kulturowych czy światopoglądowych, ale przecież w ostatnich latach sytuacja ekonomiczna diametralnie się zmieniła, a i możliwości wyboru sposobu życia, jakie mają młodzi ludzie, są ogromne i pozbawione ograniczeń. Tak naprawdę to nie wiem, skąd się bierze tak duża ilość zdarzeń o charakterze samobójczym, przecież sam mieszkam w małej miejscowości, gdzie takie zdarzenia praktycznie nie występują. Jedno jest pewne, że trzeba za wszelką cenę szukać przyczyn takich zachowań, zwłaszcza u ludzi młodych i pomagać im zwalczać swoje słabości, gdyż skutki mogą być drastyczne i bardzo bolesne.* (IDI NR 14)

W kontekście omawianej problematyki syntetycznego podziału dokonał młody samorządowiec z gminy Szczucin. W jego ocenie: *Jest to rzeczywiście problem. Moim zdaniem, czynnikami najbardziej wpływowymi, zwłaszcza u ludzi młodych, są: brak miłości, niedocenienie oraz niezdrowa rywalizacja. Czynnikami klinicznymi na pewno są depresja i zaburzenia psychiczne. Bycie w nałogu może wyniszczać psychikę i dawać poczucie bezsilności, co w konsekwencji prowadzi do występowania myśli samobójczych i autodestrukcji.* (IDI NR 17)

Kolejny respondent z tej gminy wyraził podobną opinię. Według niego: *Jest to duży problem na terenie Szczucina w porównaniu do innych gmin. Jako główną przyczynę można wskazać nieradzenie sobie z obiektywnie istniejącą rzeczywistością. Z jednej strony słabość jednostki, a z drugiej nieustalona siła, która pcha do tego czynu. Analizując przypadki, które znam, to mogę powiedzieć, że podłożem jest problem zdrowia psychicznego. Przyczyną mogą być też narkotyki i dopalacze, po których ludzie są nieobliczalni.* (IDI NR 18)

Na temat zdarzeń autodestrukcyjnych wypowiedział się również doświadczony samorządowiec z gminy Olesno: *Moim zdaniem, wiodącym czynnikiem są zaburzenia psychiczne jednostek, głównie depresja. W ostatnim czasie doszło do zdarzenia samobójczego na moście rzeki Żabnica, w wyniku którego śmierć poniósł młody chłopak. Powiesił się i z tego, co słyszałem, pozostawił kartkę pożegnalną o nieznanej mi treści.* (IDI NR 21)

Osoba pełniąca różne funkcje od początku powstania powiatu Dąbrowa Tarnowska tak wypowiedziała się na temat przyczyn samobójstw: *Według mnie składa się na to kilka czynników: pęd życia, wychowywanie dzieci pod tzw. parasolem, brak odporności na stres, intrygi czy też szykanowanie w Internecie*. (IDI NR 22)

Były samorządowiec aktualnie prowadzący własną działalność gospodarczą wymienił inne czynniki: *Eurosieroctwo, brak pracy, co za tym idzie rozbicie rodzin, brak więzi rodzinnych, brak autorytetów, zbytnie skupienie się na kontaktach w sieci, zamknięcie na relacje bezpośrednie pomiędzy ludźmi. Duże i ciągłe zmiany społeczne.* (IDI NR 23)

Według respondenta z doświadczeniem, m.in. na stanowisku pełnomocnika ds. uzależnień, głównymi czynnikami wpływającymi na zdarzenia autodestrukcyjne są: *załamanie psychiczne, nieradzenie sobie z codziennymi obowiązkami, stres, konflikty w rodzinie, trudna sytuacja materialna, brak stabilizacji, niepewność i pesymizm w ocenie swojej sytuacji.* (IDI NR 25)

Z kolei respondentka reprezentująca Powiatową Stację Sanitarno-Epidemiologiczną w Dąbrowie Tarnowskiej także wyraziła opinię na temat przyczyn samobójstw: *Na pewno samotność często w relacjach z rodzicami i rówieśnikami – poczucie odtrącenia, emocjonalna pustka, nacisk rodziców na profesjonalizm dzieci. Ponadto: konflikty z rodzicami, alkoholizm rodziców/opiekunów, migracja zarobkowa. U osób dorosłych jako główny powód wskazałabym: czynnik ekonomiczny, rozstania, zdrady, choroby psychiczne, brak porozumienia pomiędzy partnerami.* (IDI NR 27)

Dyrektorka gminnej jednostki zarządzającej szkołami, przedszkolami i żłobkami wskazała na inne podłoże zdarzeń suicydalnych: *Przyczyn może być wiele. Jedną z nich jest brak wsparcia psychologicznego. Problemy szkolne i rówieśnicze, depresja. Negatywnym zjawiskiem, które zbiera straszne żniwo, jest depresja wieku młodzieńczego. Przy okazji warto nadmienić, że w każdej szkole podstawowej na terenie powiatu dąbrowskiego etatowo zatrudniony jest psycholog. W szkołach ponadgimnazjalnych wprowadzone są dyżury psychologów. Osoby te mają wspierać młodych ludzi i pomagać im w rozwiązaniu problemów kreowanych przez współczesną rzeczywistość.* (IDI NR 28)

W kontekście uzyskanych opinii można przyjąć, że badania jakościowe dostarczyły sporo nowych informacji, m.in. o przyczynach występowania czynów autodestrukcyjnych, a także uzupełniły w tym zakresie badania ilościowe. W trakcie przeprowadzanych indywidualnych wywiadów respondenci badań jakościowych byli dobrze zorientowani w omawianej tematyce i chętnie odpowiadali na zadane pytania. Szczegółowa analiza danych uzyskanych podczas badań zostanie przedstawiona w dalszej części.

Kolejną z grup patologii jest zagadnienie przemocy domowej. Jak podkreśla Jadwiga Mazur: *Praktycznie liczba przestępstw podawana w statystykach nie odzwierciedla tego zjawiska w całej rozciągłości. Stosowana w obrębie rodziny jest często do końca nieznaną liczbą. Zgłoszenia o przemocy dotyczą tylko ujawnionych przestępstw, gdzie ofiara zdecydowała się na podjęcie działań, co nie jest równoznaczne z doprowadzeniem postępowania do końca. Czasami osoby pokrzywdzone wycofują skargę pod wpływem namowy sprawcy, rodziny, a także dlatego, że nie mają siły na walkę. Zdarza się też, że kontakt z instytucjami mającymi służyć pomocą powoduje ich wtórne zranienie.*[577] W dalszej wypowiedzi ta sama autorka w następujący sposób interpretuje zjawisko przemocy domowej:

[577] J. Mazur, *Przemoc w rodzinie. Teoria i rzeczywistość*, Wydawnictwo Akademickie „Żak", Warszawa 2002, s. 87.

Można ją określić jako zachowanie dysfunkcyjne, które praktycznie może zaistnieć w każdej rodzinie (lub związku). Jednocześnie jest przestępstwem, z czego często nie zdają sobie sprawy osoby pokrzywdzone. Opierając się na wzorach wyniesionych z własnych rodzin oraz na mitach i stereotypach dotyczących tego zjawiska, dopuszczają stosowanie przemocy wobec siebie i dzieci. Stosując ją wobec potomstwa, nie zdają sobie sprawy z jej psychicznych skutków. Jednocześnie przekazują wzory zachowań swoim dzieciom, generując w ten sposób „łańcuszek ofiar”.[578] Kierując się teoretycznymi podstawami cytowanej autorki, w ramach badań ilościowych przygotowano kilka pytań z wariantami odpowiedzi odnoszących się do poruszanej problematyki. Jedno z nich dotyczyło postrzegania przemocy domowej przez respondentów powiatu dąbrowskiego. Dane w tym zakresie zawiera tabela 4.100.

Tabela 4.100. Postrzeganie przemocy domowej przez respondentów powiatu dąbrowskiego w podziale na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
Brak odpowiedzi	-	-	-	-	2,8%	-	-	**0,2%**
ubliżanie członkom rodziny	66,7%	68,4%	42,0%	63,5%	52,8%	83,3%	62,1%	**63,2%**
bicie członków rodziny	91,7%	91,0%	66,7%	97,3%	80,6%	72,2%	82,8%	**86,5%**
szantaż emocjonalny	68,1%	64,7%	32,1%	66,2%	47,2%	75,0%	55,2%	**60,7%**
awantury domowe	71,6%	74,4%	42,0%	70,3%	55,6%	86,1%	65,5%	**67,6%**
groźby zrobienia krzywdy członkom rodziny	67,6%	70,7%	43,2%	67,6%	50,0%	72,2%	51,7%	**63,4%**
szantaż ekonomiczny	48,5%	48,9%	22,2%	40,5%	25,0%	66,7%	34,5%	**43,0%**
upokarzanie członków rodziny	72,1%	63,2%	38,3%	81,1%	61,1%	83,3%	79,3%	**66,9%**
niszczenie mienia rodzinnego	49,0%	47,4%	18,5%	41,9%	38,9%	61,1%	37,9%	**43,2%**
coś innego	-	-	-	-	-	-	-	-
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Jak wynika z powyższej tabeli, respondenci powiatu dąbrowskiego najczęściej wybierali wariant odpowiedzi „bicie członków rodziny” – 86,5%. W poszczególnych gminach wartości procentowe w tym zakresie prezentowały się następująco: Radgoszcz – 97,3%,

[578] *Ibidem*, s.88.

Dąbrowa Tarnowska – 91,7%, Szczucin – 91,0%, Bolesław – 82,8%, Mędrzechów – 80,6%, Gręboszów – 72,2% i Olesno – 66,7%. Ankietowani w skali powiatu często też decydowali się na opcję „awantury domowe" – 67,6%. W badanych gminach uzyskano następujące wyniki: Gręboszów – 86,1%, Szczucin – 74,4%, Dąbrowa Tarnowska – 71,6%, Radgoszcz – 70,3%, Bolesław – 65,5% Mędrzechów – 55,6% oraz Olesno – 42,0%. W kontekście wyboru odpowiedzi „upokarzanie członków rodziny" odnotowano wskazanie procentowe na poziomie 66,9%. W podziale na gminy uzyskano wartości: Gręboszów – 83,3%, Radgoszcz – 81,1%, Bolesław – 79,3%, Dąbrowa Tarnowska – 72,1%, Szczucin – 63,2%, Mędrzechów – 61,1%, Olesno – 38,3%. Dość często ankietowani dokonywali wyboru wariantu „groźby zrobienia krzywdy członkom rodziny" – 63,4%. W poszczególnych gminach dane w tym aspekcie prezentowały się na następującym poziomie: Gręboszów – 72,2%, Szczucin – 70,7%, Dąbrowa Tarnowska – 67,6%, Radgoszcz – 67,6%, Bolesław – 51,7%, Mędrzechów – 50,0%, a także Olesno – 43,2%.Na wybór odpowiedzi „ubliżanie członkom rodziny" zdecydowało się 63,2% respondentów powiatu. Gdy spojrzymy na poszczególne gminy wartości przedstawiają się następująco: Gręboszów – 83,3%, Szczucin – 68,4%, Dąbrowa Tarnowska – 66,7%, Radgoszcz – 63,5%, Bolesław – 62,1%, Mędrzechów – 52,8%, Olesno – 42,0%. W kontekście opcji odpowiedzi „szantaż emocjonalny" uzyskana wartość w skali powiatu wyniosła 60,7%. W podziale na gminy odnotowane wskazania osiągnęły poziom: Gręboszów – 75,0%, Dąbrowa Tarnowska – 68,1%, Radgoszcz – 66,2%, Szczucin – 64,7%, Bolesław – 55,2%, Mędrzechów – 47,2%, Olesno – 32,1%. Nieco mniej spośród ankietowanych powiatu dąbrowskiego – 43,2% dokonało wyboru odpowiedzi „niszczenie mienia rodzinnego". Dane w poszczególnych gminach w tym zakresie osiągnęły poziom: Gręboszów – 61,1%, Dąbrowa Tarnowska – 49,0%, Szczucin – 47,4%, Radgoszcz – 41,9%, Mędrzechów – 38,9%, Bolesław – 37,9% oraz Olesno – 18,5%. Najrzadziej respondenci w powiecie decydowali się na wskazanie odpowiedzi „szantaż ekonomiczny" – 43,0%. W podziale na gminy uzyskano następujące wartości: Gręboszów – 66,7%, Szczucin – 48,9%, Dąbrowa Tarnowska – 48,5%, Radgoszcz – 40,5%, Bolesław – 34,5%, Mędrzechów – 25,0%, Olesno – 22,2%. Żaden z ankietowanych w powiecie nie wskazał na opcję „coś innego". W aspekcie braku udzielenia jakiejkolwiek odpowiedzi, w skali powiatu uzyskano wartość na poziomie 0,2%. Jedyna gmina, w której miała miejsce taka sytuacja, to Mędrzechów – 2,8%.

Postrzeganie przemocy domowej przez respondentów powiatu dąbrowskiego poddano analizie w podziale ze względu na płeć. Wartości procentowe odnoszące się do tego zagadnienia zaprezentowano w tabeli 4.101.

Tabela 4.101. Postrzeganie przemocy domowej przez respondentów powiatu dąbrowskiego w podziale ze względu na płeć.

Co oznacza przemoc domowa?	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	0,3%	0,2%
ubliżanie członkom rodziny	-	57,9%	68,7%	63,2%
bicie członków rodziny	-	89,1%	83,8%	86,5%
szantaż emocjonalny	-	66,6%	54,6%	60,7%
awantury domowe	-	69,5%	65,6%	67,6%
groźby zrobienia krzywdy członkom rodziny	-	64,2%	62,5%	63,4%
szantaż ekonomiczny	-	42,7%	43,3%	43,0%
upokarzanie członków rodziny	-	69,2%	64,6%	66,9%
niszczenie mienia rodzinnego	-	45,4%	40,9%	43,2%
coś innego	-	-	-	-
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Z tabeli wynika, że wyższe wartości procentowe w poszczególnych wariantach częściej dotyczyły wskazań kobiet niż mężczyzn. Taka sytuacja miała miejsce w przypadku opcji: „bicie członków rodziny" – 89,1% (mężczyźni – 83,8%), „szantaż emocjonalny" – 66,6% (mężczyźni – 54,6%), „awantury domowe" – 69,5% (mężczyźni - 65,6%), „groźby zrobienia krzywdy członkom rodziny" – 64,2% (mężczyźni – 62,5%), „upokarzanie członków rodziny" – 69,2% (mężczyźni – 64,6%), „niszczenie mienia rodzinnego" – 45,4% (mężczyźni – 40,9%). Odwrotna sytuacja wystąpiła w przypadku wariantów: „ubliżanie członkom rodziny" – 68,7% (kobiety – 57,9%), „szantaż ekonomiczny" – 43,3% (kobiety – 42,7%). Brak odpowiedzi na poziomie 0,3% stwierdzono tylko w przypadku mężczyzn.

Zagadnienie postrzegania przemocy domowej stanowiło przedmiot analizy tym razem w oparciu o wiek respondentów powiatu dąbrowskiego. Wartości procentowe w tym zakresie zaprezentowano w tabeli 4.102.

Tabela 4.102. Postrzeganie przemocy domowej przez respondentów powiatu dąbrowskiego w podziale ze względu na wiek.

Co oznacza przemoc domowa?	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	0,2%	0,2%
ubliżanie członkom rodziny	-	58,6%	65,3%	63,2%
bicie członków rodziny	-	90,1%	85,0%	86,5%
szantaż emocjonalny	-	62,4%	60,0%	60,7%
awantury domowe	-	67,4%	67,7%	67,6%
groźby zrobienia krzywdy członkom rodziny	-	64,1%	63,1%	63,4%
szantaż ekonomiczny	-	40,3%	44,2%	43,0%
upokarzanie członków rodziny	-	65,2%	67,7%	66,9%
niszczenie mienia rodzinnego	-	39,2%	44,9%	43,2%
coś innego	-	-	-	-
Razem	**-**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Z tabeli wynika, że wartości procentowe obliczone na podstawie odpowiedzi uzyskanych od respondentów w grupie wiekowej 35 i więcej lat są w pięciu wariantach wyższe niż uzyskane od ankietowanych drugiej grupy wiekowej. Wśród tych wariantów wymienić należy: „ubliżanie członkom rodziny" – 65,3% (przedział 18 – 34 lata – 58,6%), „awantury domowe" – 67,7% (przedział 18 – 34 lata – 67,4%), „szantaż ekonomiczny" – 44,2% (przedział 18 – 34 lata – 40,3%), „upokarzanie członków rodziny" – 67,7% (przedział 18 – 34 lata – 65,2%), „niszczenie mienia rodzinnego" – 44,9% (przedział 18 – 34 lata – 39,2). W trzech przypadkach odnotowano wyższe wartości w pierwszym przedziale. Taka sytuacja dotyczyła następujących opcji odpowiedzi: „bicie członków rodziny" – 90,1% (przedział 35 i więcej lat – 85,0%), „szantaż emocjonalny" – 62,4% (przedział 35 i więcej lat – 60,0%), „groźby zrobienia krzywdy członkom rodziny" – 64,1% (przedział 35 i więcej lat – 63,1%). Brak jakiejkolwiek odpowiedzi stwierdzono na poziomie 0,2% tylko w przypadku respondentów w przedziale 35 i więcej lat.

Istotną kwestią, której poświęcono uwagę w trakcie badań ilościowych, był kontakt respondentów powiatu dąbrowskiego ze zjawiskiem przemocy domowej. Zestawienia procentowe dotyczące tego zagadnienia zaprezentowano na wykresie 4.8.

Wykres 4.8.Kontakt respondentów powiatu dąbrowskiego ze zjawiskiem przemocy domowej.

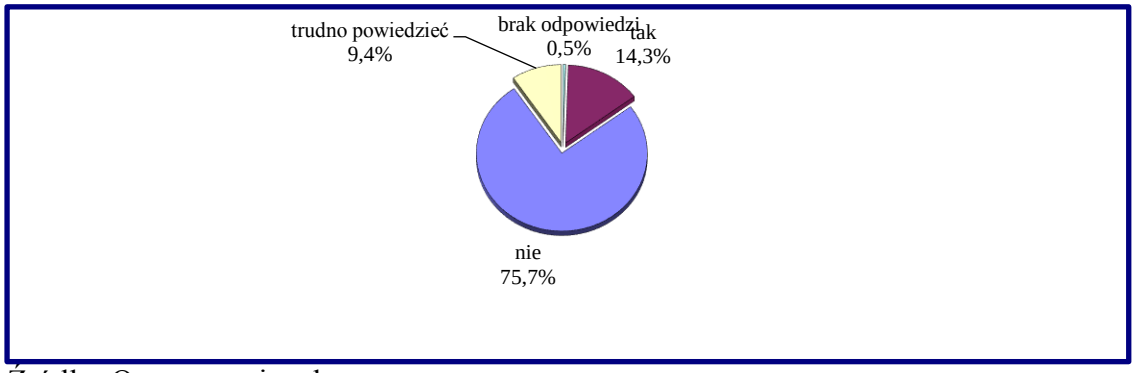

Źródło: Opracowanie własne

Z zestawień procentowych przedstawionych na wykresie wynika, że większość ankietowanych w powiecie dąbrowskim nie miała do czynienia z przemocą domową. Spośród biorących udział w badaniach 14,3% wskazało na taki kontakt, natomiast 9,4% nie wyraziło jednoznacznej opinii w tym zakresie. Wartość 0,5% dotyczy braku odpowiedzi. W oparciu o uzyskane odpowiedzi od ankietowanych z poszczególnych gmin powiatu dąbrowskiego przygotowano zestawienia procentowe dotyczące tej kwestii, które przedstawiono w tabeli 4.103.

Tabela 4.103. Kontakt respondentów powiatu dąbrowskiego ze zjawiskiem przemocy domowej. Podział na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
Brak odpowiedzi	0,5%	0,8%	-	-	2,8%	-	-	**0,5%**
tak	13,7%	18,8%	7,4%	23,0%	16,7%	5,6%	3,4%	**14,3%**
nie	76,0%	71,4%	72,8%	68,9%	77,8%	94,4%	93,1%	**75,7%**
trudno powiedzieć	9,8%	9,0%	19,8%	8,1%	2,8%	-	3,4%	**9,4%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[579]

Na wartość procentową 75,7% w skali powiatu, odnoszącą się do braku kontaktu z przemocą domową złożyły się dane z poszczególnych gmin, tj. Gręboszów – 94,4%, Bolesław – 93,1%, Mędrzechów – 77,8%, Dąbrowa Tarnowska – 76,0%, Olesno – 72,8%, Szczucin – 71,4%, Radgoszcz – 68,9%. Kontakt z przemocą domową zadeklarowało 14,3% respondentów w powiecie dąbrowskim. W poszczególnych gminach dane w tym zakresie

[579] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 32,03309503, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,001367605, liczba stopni swobody = 12, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,260492729.

przedstawiały się następująco: Radgoszcz – 23,0%, Szczucin – 18,8%, Mędrzechów – 16,7%, Dąbrowa Tarnowska – 13,7%, Olesno – 7,4%, Gręboszów – 5,6%, Bolesław – 3,4%. W przypadku wariantu odpowiedzi „trudno powiedzieć" 9,4% wskazań pojawiło się w gminach powiatu za wyjątkiem gminy Gręboszów, gdzie nie odnotowano odpowiedzi. Wyniosły: Olesno – 19,8%, Dąbrowa Tarnowska – 9,8%, Szczucin – 9,0%, Radgoszcz – 8,1%, Bolesław – 3,4%, Mędrzechów – 2,8%. Brak jakiejkolwiek odpowiedzi stwierdzono w trzech gminach: Mędrzechów – 2,8%, Szczucin – 0,8% oraz Dąbrowa Tarnowska – 0,5%.

Dane prezentujące omawiane zagadnienie w podziale na płeć zaprezentowano w tabeli 4.104.

Tabela 4.104. Kontakt respondentów powiatu dąbrowskiego ze zjawiskiem przemocy domowej. Podział ze względu na płeć.

Czy miał Pan(i) do czynienia z przemocą domową?	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	0,7%	0,3%	0,5%
tak	-	18,9%	9,6%	14,3%
nie	-	71,9%	79,7%	75,7%
trudno powiedzieć	-	8,6%	10,3%	9,4%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[580]

Jak wynika z tabeli, większość mężczyzn – 79,7% nie wskazała na kontakt z przemocą domową. W przypadku kobiet wartość procentowa odnosząca się do tej kwestii wyniosła – 71,9%. Prawie dwa razy więcej kobiet – 18,9% potwierdziło, że miało do czynienia z przemocą domową. Wartość procentowa dotycząca mężczyzn wyniosła – 9,6%. Niewielka różnica pojawiła się w kontekście opcji „trudno powiedzieć". W przypadku mężczyzn odnotowano wartość na poziomie – 10,3%, natomiast u kobiet wskazanie to wyniosło – 8,6%. Brak jakiejkolwiek odpowiedzi stwierdzono na poziomie 0,7% w przypadku pań oraz u 0,3% panów.

Podobnej analizie poddano odpowiedzi uzyskane od respondentów w dwóch przedziałach wiekowych. W tabeli 4.105. przedstawiono dane dotyczące tej kwestii.

[580] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 10,51447453, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,005209678, liczba stopni swobody = 2, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,173696121.

Tabela 4.105. Kontakt respondentów powiatu dąbrowskiego ze zjawiskiem przemocy domowej. Podział ze względu na wiek.

Czy miał Pan(i) do czynienia z przemocą domową?	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	0,7%	0,5%
tak	-	13,3%	14,8%	14,3%
nie	-	81,8%	73,1%	75,7%
trudno powiedzieć	-	5,0%	11,4%	9,4%
Razem	**-**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[581]

Z powyższej tabeli wynika, że respondenci w grupie wiekowej 18 – 34 lata w 81,8% nie mieli do czynienia z przemocą domową. W drugim przedziale wiekowym wartość ta wyniosła 73,1%. Kontakt z przemocą domową potwierdziło 14,8% ankietowanych w wieku 35 i więcej lat. W grupie wiekowej 18 – 34 lata wartość procentowa w tym względzie osiągnęła poziom – 13,3%. W przypadku wariantu odpowiedzi „trudno powiedzieć" odnotowano istotną różnicę. Dla osób w przedziale 35 i więcej lat wartość procentowa wyniosła 11,4%, natomiast w grupie osób w wieku 18 – 34 lata – 5,0%. Brak jakiejkolwiek odpowiedzi stwierdzono na poziomie 0,7% tylko w grupie osób w wieku 35 i więcej lat.

W badaniach podniesiono również bardzo istotną kwestię, a mianowicie wpływu zjawiska przemocy domowej na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego. Odpowiedzi respondentów z poszczególnych gmin odnoszące się do tego zagadnienia przedstawiono w tabeli 4.106.

[581] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 6,958073093, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,030837107, liczba stopni swobody = 2 współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,141719839.

Tabela 4.106. Wpływ zjawiska przemocy domowej na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
Brak odpowiedzi	-	0,8%	1,2%	-	2,8%	-	-	**0,5%**
zdecydowanie tak	36,8%	36,8%	35,8%	43,2%	27,8%	13,9%	37,9%	**35,6%**
raczej tak	43,6%	42,9%	37,0%	43,2%	41,7%	75,0%	44,8%	**44,4%**
raczej nie	9,8%	9,8%	13,6%	12,2%	8,3%	5,6%	10,3%	**10,3%**
zdecydowanie nie	0,5%	0,8%	-	-	2,8%	5,6%	-	**0,8%**
trudno powiedzieć	9,3%	9,0%	12,3%	1,4%	16,7%	-	6,9%	**8,4%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[582]

Jak wynika z tabeli, 44,4% respondentów w skali powiatu jest zdania, że zjawisko przemocy domowej raczej ma wpływ na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców. W poszczególnych gminach rozkład wartości procentowych przedstawiał się następująco: Gręboszów – 75,0%, Dąbrowa tarnowska – 43,6%, Bolesław – 44,8%, Radgoszcz – 43,2%, Szczucin – 42,9%, Mędrzechów – 41,7%, Olesno – 37,0%. Według 35,6% ankietowanych przemoc domowa zdecydowanie wpływa na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego. Wskazania procentowe w poszczególnych gminach wyniosły: Radgoszcz – 43,2%, Bolesław – 37,9%, Dąbrowa Tarnowska – 36,8%, Szczucin – 36,8%, Olesno – 35,8%, Mędrzechów – 27,8%, Radgoszcz – 13,9%. Odmienne zdanie w kwestii wpływu przemocy domowej wyraziło 10,3% respondentów, uznając, że zjawisko to raczej nie wpływa na poczucie bezpieczeństwa. W podziale na gminy dane w tym względzie przedstawiały się następująco: Olesno – 13,6%, Radgoszcz – 12,2%, Bolesław – 10,3%. Dąbrowa Tarnowska – 9,8%, Szczucin – 9,8%, Mędrzechów – 8,3%, Gręboszów – 5,6%. Na wariant odpowiedzi „trudno powiedzieć" postawiło 8,4% ankietowanych. W gminach powiatu za wyjątkiem Gręboszowa uzyskano następujące wartości procentowe w tym zakresie: Mędrzechów – 16,7%, Olesno – 12,3%, Dąbrowa Tarnowska – 9,3%, Szczucin – 9,0%, Bolesław – 6,9%, Radgoszcz – 1,4%. Zaledwie 0,8% respondentów w skali powiatu zaznaczyło odpowiedź „zdecydowanie nie". Odpowiedzi do tego wariantu uzyskano tylko w czterech gminach, tj. w Gręboszowie – 5,6%, Mędrzechowie – 2,8%, Szczucinie – 0,8% oraz Dąbrowie Tarnowskiej – 0,5%. Wskaźnik procentowy odnośnie braku jakiejkolwiek odpowiedzi

[582] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 42,68606402, prawdopodobieństwo rozkładu =0,010799937, liczba stopni swobody = 24, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,285396422.

osiągnął poziom 0,5% w skali powiatu, w trzech gminach: Mędrzechów – 2,8%, Olesno – 1,2% oraz Szczucin – 0,8%.

Wpływ zjawiska przemocy domowej na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego został poddany analizie w oparciu o płeć respondentów. Zestawienia procentowe odnoszące się do tego zagadnienia zaprezentowano w tabeli 4.107.

Tabela 4.107. Wpływ zjawiska przemocy domowej na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na płeć.

Czy przemoc domowa stanowi istotny problem, który ma wpływ na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców?	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	0,3%	0,7%	0,5%
zdecydowanie tak	-	37,1%	34,0%	35,6%
raczej tak	-	46,0%	42,6%	44,4%
raczej nie	-	7,6%	13,1%	10,3%
zdecydowanie nie	-	0,7%	1,0%	0,8%
trudno powiedzieć	-	8,3%	8,6%	8,4%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[583]

Według zestawień 46,0% kobiet i 42,6% mężczyzn uważa, że przemoc domowa stanowi istotny problem i raczej ma wpływ na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego. Natomiast w ocenie 37,1% kobiet oraz 34,0% mężczyzn przemoc domowa zdecydowanie wpływa na poczucie bezpieczeństwa obywateli Powiśla. W kontekście wariantu odpowiedzi „raczej nie" wartości odnoszące się do kobiet i mężczyzn wyniosły odpowiednio: 7,6% oraz 13,1%. Z kolei na opcję „trudno powiedzieć" zdecydowało się 8,3% kobiet oraz 8,6% mężczyzn. Zdaniem 0,7% pań oraz 1,0% panów zjawisko przemocy domowej zdecydowanie nie wpływa na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców. Brak jakiejkolwiek odpowiedzi stwierdzono na poziomie 0,7% w przypadku mężczyzn oraz 0,3% w odniesieniu do kobiet.

Kolejna analiza wpływu zjawiska przemocy domowej na poczucie bezpieczeństwa dotyczyła odpowiedzi uzyskanych od respondentów w dwóch grupach wiekowych. W tabeli 4.108. przedstawiono zestawienia procentowe odnoszące się do tej kwestii.

[583] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 5,30311173, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,257585771, liczba stopni swobody = 4, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C =0,117866436.

Tabela 4.108. Wpływ zjawiska przemocy domowej na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na wiek.

Czy przemoc domowa stanowi istotny problem, który ma wpływ na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców?	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	0,7%	0,5%
zdecydowanie tak	-	36,5%	35,2%	35,6%
raczej tak	-	47,0%	43,2%	44,4%
raczej nie	-	10,5%	10,2%	10,3%
zdecydowanie nie	-	1,1%	0,7%	0,8%
trudno powiedzieć	-	5,0%	10,0%	8,4%
Razem	**-**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[584]

Jak wynika z powyższej tabeli, w większości wariantów wyższe wartości procentowe stwierdzono w przedziale 18 – 34 lata. Takie sytuacje odnotowano w czterech przypadkach: „raczej tak" – 47,0% (przedział 35 i więcej lat – 43,2%), „zdecydowanie tak" – 36,5% (przedział 35 i więcej lat – 35,2%), „raczej nie" – 10,5% (przedział 35 i więcej lat – 10,2%), „zdecydowanie nie" – 1,1% (przedział 35 i więcej lat – 0,7%). Tylko w jednym z wariantów, tj. „trudno powiedzieć" wskazania respondentów z grupy wiekowej 35 i więcej okazały się wyższe – 10,0% (przedział 18 – 34 lata – 5,0%). Brak jakiejkolwiek odpowiedzi odnotowano jedynie w przedziale 35 i więcej lat – 0,7%.

Kontekst przemocy domowej został poruszony w trakcie badań jakościowych. Respondentów indywidualnych wywiadów pogłębionych zapytano między innymi o wpływ tego zjawiska na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego. Podejście rozmówców i ich opinie na temat omawianego zagadnienia okazały się bardzo zróżnicowane. Oto jedna z przykładowych wypowiedzi: *Ma wpływ na indywidualne poczucie bezpieczeństwa. Powszechnym jest utajnianie tego zjawiska. Przemoc jest rzadko definiowana przez pokrzywdzonych. Można by rzec, że jest to zjawisko, które istnieje statystycznie, ale realnie niewiele z tego wynika. W kontekście wychowawczym ma ono jednak przełożenie na postępowanie dzieci - „ojciec bił i pił, syn też będzie".* (IDI NR 2)

Krytyczną opinię wobec działań instytucji zajmujących się pomocą społeczną oraz policji wyraził inny rozmówca. Według jego oceny: *Zdarzały się przypadki, że pomimo*

[584] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 =4,358699693, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,359632313, liczba stopni swobody = 4, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,106941926.

powiadomień o przemocy MOPS i policja nie reagowały lub podejmowały działania w sposób opieszały. Bywało i tak, że po zgłoszeniu sprawy o takim charakterze czynności służb przebiegały opornie do chwili, kiedy wydarzyło się nieszczęście. Wtedy postępowanie nabierało tempa, a funkcjonariusze odpychali od siebie odpowiedzialność i winili sąsiadów lub ogólnie społeczność. Brak reakcji na przemoc domową daje przyzwolenie innym na naśladowanie tego typu postaw. Zjawisko to ma niebagatelny wpływ na poczucie bezpieczeństwa. (IDI NR 1)

Podobnie odniósł się do zagadnienia samorządowiec jednej z siedmiu gmin w powiecie dąbrowskim: *Ma wpływ na poczucie bezpieczeństwa. Ludzie nie chcą o tym mówić i przyznawać się, że dochodzi u nich w rodzinie do takiego zjawiska, dopóki się coś przykrego nie wydarzy. Postrzegam ten problem jako trudny i niejednokrotnie traumatyczny, zwłaszcza dla dzieci.* (IDI NR 5)

Tego samego zdania był kluczowy samorządowiec związany ze Starostwem Powiatowym: *Na pewno ma wpływ na poczucie bezpieczeństwa. Przemoc w rodzinie przekłada się na agresję wśród rówieśników i na inne zachowania dysfunkcjonalne mające negatywne skutki społeczne.* (IDI NR 12)

Podobną opinię wyraził respondent mieszkający na terenie gminy Szczucin: *Ma wpływ. Wiem od innych osób, że jest to problem intymny, raczej ukrywany lub maskowany przez społeczeństwo.* (IDI NR 17)

Inny pogląd zaprezentował jeden z proboszczów w powiecie dąbrowskim. Jego zdaniem: *Niestety, takie zdarzenia występują. Bardziej jest to przemoc psychiczna niż fizyczna. W przeszłości miały miejsce przypadki przemocy fizycznej, ale zostały prawnie rozstrzygnięte. Wydaje mi się, że to zjawisko nie ma wpływu na poczucie bezpieczeństwa. Dzieje się tak, ponieważ ludzie nie uzewnętrzniają tego typu problemów i wolą, żeby to nie wychodziło poza rodzinę.* (IDI NR 3)

Brak wpływu na ogólne poczucie bezpieczeństwa zaakcentował kolejny respondent: *Chociaż ludzie niechętnie rozmawiają o tym zjawisku, to w małych miastach i tak się o tym wie. Zwłaszcza po zachowaniu kobiet i dzieci można domyślać się występowania takich sytuacji. Dla większości ofiar przemocy domowej jest to problem wstydliwy. Zjawisko to raczej nie ma wpływu na ogólne poczucie bezpieczeństwa.* (IDI NR 7)

Ta opinia została poparta przez respondenta z doświadczeniem w samorządzie, aktualnie pełniącego stanowisko menagera w prywatnej firmie: *Myślę, że niewielkie. Zjawisko przemocy domowej, jak sądzę, jest przypadkiem marginalnym, zatem nie wpływa istotnie na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców. (IDI NR 23)*

Na temat wpływu zjawiska na funkcjonowanie rodzin wypowiedział się wójt jednej z gmin w powiecie: *Co najmniej od pięciu lat docierają do nas (do gminy) sygnały o narastaniu zjawisk związanych z przemocą domową. Ma to wpływ na stabilność rodzin i na wychowanie dzieci. Zazwyczaj pierwsze sygnały docierają ze szkoły lub przedszkola. Dzieci swoim zachowaniem dają do zrozumienia, że coś jest w domu nie tak. I jeszcze jedna ważna prawidłowość - alkohol i jego nadużywanie ma niebagatelny wpływ na zjawisko przemocy.* (IDI NR 4)

Słowa te w pewnym sensie potwierdził inny respondent: *Nie znam takich konkretnych przypadków. Jeżeli ktoś ma zapędy do tego, aby siłą i z użyciem przemocy wymierzać sprawiedliwość czy egzekwować aspekty wychowawcze, to ma to wpływ na poczucie bezpieczeństwa. Jak jest problem z dzieckiem w szkole czy przedszkolu, to trzeba zapytać, co się dzieje w domu.* (IDI NR 6)

Jeden z najmłodszych samorządowców w powiecie także zaakcentował wpływ przemocy na dzieci. W jego ocenie: *Jest to problem szerszej grupy, który przekłada się na inne obszary i osoby, np. dzieci w szkole. Osoby będące ofiarami przemocy niechętnie wracają do domu, gdzie jest stosowana przemoc. Po ich zachowaniu można wnioskować, że coś jest nie tak. Zachowania dzieci wychowujących się w środowisku przemocy domowej są różne. Mogą być agresywne wobec innych osób lub zamknięte w sobie.* (IDI NR 15)

Podobne stanowisko zaprezentowała przedstawicielka jednej z kluczowych instytucji w powiecie dąbrowskim: *Jest to problem, który dotyczy całego społeczeństwa i przekłada się na zachowania w pracy i szkole. Ma negatywny wpływ. Osoby wychowujące się i funkcjonujące w środowisku przemocy domowej często odreagowują poprzez ucieczkę w wirtualny świat lub sięgając po używki. Przemoc domowa może wpływać na chęć odreagowywania w grupie rówieśniczej, ale z drugiej strony może prowadzić do alienacji, zamknięcia w sobie.* (IDI NR 27)

Wypowiedź doświadczonego samorządowca z terenu gminy Radgoszcz nawiązuje do zadań instytucji, przedstawiając je raczej w pozytywnym świetle: *Większość społeczeństwa nie chce się mieszać w problemy przemocy domowej. Poza tym nie wszystkie sprawy są*

ujawniane. Obawa przed odwetem ze strony osób znęcających się bierze górę nad możliwością współpracy z organami ścigania. W gminnym zespole ds. rozwiązywania problemów alkoholowych i przeciwdziałania patologiom odnotowujemy jednak coraz więcej przypadków. Otrzymujemy również sygnały ze szkoły o takich zachowaniach. Nasi pracownicy socjalni mają bardzo dobre rozeznanie sytuacji w terenie. Prężnie działa zespół interdyscyplinarny. Do działań włącza się również policja, a zwłaszcza dzielnicowy. (IDI NR 8)

Podobnego zdania był przedstawiciel samorządu w gminie Dąbrowa Tarnowska. Wyraził on w tym zakresie następującą opinię: *Ma bardzo negatywny wpływ, zwłaszcza na wychowanie i rozwój dzieci. Staramy się wychodzić naprzeciw takim sytuacjom. Zespoły interdyscyplinarne, które funkcjonują, mają za zadanie rozpoznawanie takich przypadków, w których dochodzi do przemocy domowej, by następnie nieść pomoc w wielu aspektach, chociażby psychologicznym i materialnym.* (IDI NR 9)

Oceny wpływu przemocy domowej na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców dokonał przedstawiciel gminy Olesno: *Ma duży wpływ. Zjawisko to jest coraz częściej ujawniane. Procedura niebieskiej karty, działalność zespołu interdyscyplinarnego, w skład którego wchodzą przedstawiciele różnych instytucji, sprawia, że ludzie mają świadomość, gdzie należy się udać, aby uzyskać pomoc. Z racji sprawowanej funkcji wiem również, że opieka społeczna ma coraz więcej pracy.* (IDI NR 21)

Przedstawicielka jednej z placówek edukacyjnych w powiecie dąbrowskim podkreśliła konsekwencje, jakie niesie za sobą omawiane zjawisko: *Powtarzająca się przemoc burzy utrwalony obraz życia i własnej osoby, na którym opierała się dotychczasowa egzystencja. Osoba maltretowana traci podstawowe poczucie bezpieczeństwa i uporządkowania życia, traci zaufanie do siebie i zaczyna źle o sobie myśleć. Przemoc jest to nadal temat wstydliwy dla rodziny, często zatajany. Przemoc domowa potrafi zniszczyć beztroski czas, np. dzieciństwa, a brak poczucia bezpieczeństwa oraz stabilizacji w domu rodzinnym często jest przenoszony na późniejsze dorosłe życie dzieci.* (IDI NR 11)

Inne podejście do zagadnienia zaprezentowała respondentka na co dzień zajmująca się wsparciem rodzin: *Podchodzę do tego zagadnienia indywidualnie. To zależy bowiem od sytuacji. Możemy mieć do czynienia z przemocą, która została przez służby oraz instytucje zdiagnozowana, nastąpiła reakcja i efekt, np. w postaci zakazu zbliżania się i poddania sprawcy terapii. Czasem sytuacja jest inna, pozbawiona działań wobec osoby stosującej przemoc, w wyniku której to ofiary w obawie o siebie zmuszone są opuścić miejsce*

zamieszkania. Dlatego bardzo istotne jest to, jak zadziałają służby i instytucje oraz jaki jest efekt końcowy ich działań. O przemocy dowiadujemy się zazwyczaj ze zgłoszenia osoby pokrzywdzonej lub podejrzewamy występowanie przemocy w rodzinie z relacji szkoły – dzieci z rodzin, w których stosowana jest przemoc, zazwyczaj zachowują się agresywnie lub są wycofane. (IDI NR13)

Z kolei rozmówczyni nadzorująca jedną z placówek edukacyjnych na terenie powiatu syntetycznie odniosła się do poruszanej problematyki: *Przemoc dotyczy społeczeństwa, dlatego każde zdarzenie przenosi się na inny obszar. Stosować przemoc może w zasadzie każdy – matka, córka, syn czy mąż. Może się przekładać na zachowania seksualne lub na próbę dominacji w grupie.* (IDI NR 16)

W krótkich słowach wypowiedział się także przedstawiciel Urzędu Gminy w Szczucinie: *Społeczeństwo o przemocy domowej wie, tylko izoluje się od problemu. Jak dojdzie do nieszczęścia, to każdy się wybiela i nie ma sobie nic do zarzucenia. Przemoc domowa ma ogromny wpływ na psychikę dzieci. Ich kontakt z rówieśnikami jest różny. Od agresji do wycofania. Ma to przełożenie na dalsze negatywne skutki dla społeczeństwa.* (IDI NR 18)

Aspekt społeczny i wychowawczy pojawił się w wypowiedzi respondentki na co dzień pracującej i mieszkającej w gminie Dąbrowa Tarnowska: *Z reguły najbardziej pokrzywdzonymi w rodzinach, gdzie stosowana jest przemoc, są dzieci. Dziecko wychowuje się w sytuacji zagrożenia, zamiast czuć się bezpiecznie. Ma to przełożenie na inne negatywne zjawiska społeczne.* (IDI NR 28)

Zdaniem doświadczonego dyrektora placówki szkolno-pedagogicznej problem jest aktualny i wymaga wdrożenia bardziej skutecznych rozwiązań: *Z mojego doświadczenia zawodowego i omawianych statystyk wiem, że sporządzanych jest wiele niebieskich kart, co statystycznie może świadczyć o podejmowanych działaniach w kierunku rozwiązania problemu. Realia jednak są takie, że prawo nie rozwiązuje w pełnym zakresie tej kwestii. Problem został dotknięty, ale nie poszły za tym konkretne i jednoznaczne przepisy wykonawcze. W rzeczywistości wygląda to niedobrze. Presja sprawcy czy też członków rodziny sprawia, że wycofywane są wnioski o ściganie i mimo wysiłków policjantów sprawy bywają umorzone.* (IDI NR 19)

Zaprezentowane wypowiedzi respondentów indywidualnych wywiadów pogłębionych oraz analiza badań ilościowych przeprowadzonych w odniesieniu do

omawianego zjawiska ukazały niezwykłą wagę zagadnienia przemocy domowej dla społeczności lokalnej. Szczegółowe podsumowanie badań zarówno ilościowych, jak i jakościowych zostanie przedstawione w dalszej części.

Zagadnieniem, które także uwzględniono w badaniach, jest narkomania. To zjawisko, które zagraża społeczeństwom od dłuższego czasu i wciąga w swoje sidła kolejne pokolenia. Dawniej miało ono bardziej jednostkowy charakter, dzisiaj stało się zjawiskiem masowym. Po narkotyki sięga w ostatnich latach coraz więcej polskiej młodzieży, robią to, niestety, ludzie coraz młodsi. Ze względu na skutki zdrowotne, wychowawcze i moralne narkomania urasta do rangi bardzo poważnego problemu społecznego. Z każdym rokiem rośnie „grupa ryzyka" związanego z używaniem narkotyków. O tych problemach mówi się otwarcie. Należy podkreślić, że rozwój narkomanii jest stymulowany przez interesy ekonomiczne „handlarzy śmiercią", a niejednokrotnie przez interesy polityczne. W społeczeństwie polskim, a zwłaszcza w środowiskach młodzieżowych narastają zjawiska zmęczenia, apatii, bezideowości, biernego ulegania mitowi dobrobytu i konsumpcji. Szerzy się poczucie frustracji, pogłębione dodatkowo przez bezrobocie dotykające boleśnie ludzi młodych.[585]

W trakcie badań i analizy zagadnienia dotyczącego narkomanii za ważną kwestię uznano poznanie stanu wiedzy respondentów powiatu dąbrowskiego w kontekście omawianej problematyki. Uzyskane dane w tym zakresie zaprezentowano w tabeli 4.109.

Tabela 4.109. Wiedza respondentów na temat narkotyków. Podział na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
brak odpowiedzi	-	-	-	-	2,8%	-	-	**0,2%**
zdecydowanie tak	61,8%	46,6%	25,9%	58,1%	44,4%	36,1%	41,4%	**49,4%**
raczej tak	32,4%	50,4%	45,7%	40,5%	41,7%	61,1%	51,7%	**42,5%**
raczej nie	2,0%	-	13,6%	1,4%	5,6%	2,8%	3,4%	**3,4%**
zdecydowanie nie	1,5%	2,3%	1,2%	-	5,6%	-	-	**1,5%**
trudno powiedzieć	2,5%	0,8%	13,6%	-	-	-	3,4%	**3,0%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[586]

[585] G.Adamczyk, M.Jeżowska, L.Smyczek, *Podstawy młodzieży szkół średnich wobec narkomanii*, Lublin 2006, s. 5.

[586] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 104,4485624, prawdopodobieństwo rozkładu = 5,18558E-12, liczba stopni swobody = 24, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,425506612.

Na podstawie danych w tabeli można uznać, że respondenci w powiecie dąbrowskim wiedzą, czym są narkotyki. Spośród nich 49,4% zdecydowało się na udzielenie odpowiedzi „zdecydowanie tak". W podziale na gminy dane te przedstawiały się następująco: Dąbrowa Tarnowska – 61,8%, Radgoszcz – 58,1%, Szczucin – 46,6%, Mędrzechów – 44,4%, Bolesław – 41,4%, Gręboszów – 36,1%, Olesno – 25,9%. Wariant odpowiedzi „raczej tak" wybrało 42,5% ankietowanych. W poszczególnych gminach wartości procentowe w tym zakresie wyniosły: Gręboszów – 61,1%, Bolesław – 51,7%, Szczucin – 50,4%, Olesno – 45,7%, Mędrzechów – 41,7%, Radgoszcz – 40,5%, Dąbrowa Tarnowska – 32,4%. Z tabeli wynika również, że 3,4% ankietowanych raczej nie wie, czym są narkotyki. Wartości procentowe odnoszące się do tej kwestii uzyskano w sześciu gminach, tj. Olesno – 13,6%, Mędrzechów – 5,6%, Bolesław – 3,4%, Gręboszów – 2,8%, Dąbrowa Tarnowska – 2,0%, Radgoszcz – 1,4%. W gminie Szczucin nie odnotowano żadnych wskazań w tym zakresie. Brak opinii na temat narkotyków zadeklarowało 3,0% respondentów w następujących gminach: Olesno – 13,6%, Bolesław – 3,4%, Dąbrowa Tarnowska – 2,5% oraz Szczucin – 0,8%. Jedynie 1,5% respondentów potwierdziło, że definitywnie nie wie, czym są narkotyki. Dane w tym zakresie uzyskano w czterech gminach, tj. Mędrzechów – 5,6%, Szczucin – 2,3%, Dąbrowa Tarnowska – 1,5% oraz Olesno – 1,2%. W pozostałych gminach, tj. Radgoszcz, Gręboszów, a także Bolesław nie stwierdzono odpowiedzi w tym względzie. Wskazanie procentowe dotyczące braku jakiejkolwiek odpowiedzi ukształtowało się na poziomie 0,2% w skali powiatu, tylko w gminie Mędrzechów – 2,8%.

W kontekście wiedzy o narkotykach przygotowano zestawienia procentowe uzyskanych odpowiedzi w podziale ze względu na płeć.

Tabela 4.110 przedstawia dane dotyczące tej kwestii.

Tabela 4.110 Wiedza respondentów na temat narkotyków. Podział ze względu na płeć.

Czy wie Pan(i), co to są narkotyki?	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
Brak odpowiedzi	-	-	0,3%	0,2%
zdecydowanie tak	-	46,7%	52,2%	49,4%
raczej tak	-	44,4%	40,5%	42,5%
raczej nie	-	4,6%	2,1%	3,4%
zdecydowanie nie	-	1,7%	1,4%	1,5%
trudno powiedzieć	-	2,6%	3,4%	3,0%
Razem	**-**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[587]

Powyższa tabela wskazuje, że zarówno mężczyźni – 52,2%, jak i kobiety – 46,7% w sposób zdecydowany wypowiedzieli się na temat, czym są narkotyki. Na odpowiedź „raczej tak" zdecydowało się 44,4% kobiet oraz 40,5% mężczyzn. Z kolei wariant „raczej nie" zaznaczyło 4,6% kobiet, a także 2,1% mężczyzn. Opcję „trudno powiedzieć" wybrało 3,4% panów oraz 2,6% pań. Zdecydowany brak wiedzy na temat narkotyków wyraziło 1,7% kobiet oraz 1,4% mężczyzn. Brak jakiejkolwiek odpowiedzi stwierdzono tylko w przypadku mężczyzn – 0,3%.

W kontekście wiedzy na temat narkotyków przeprowadzono podobne analizy, tym razem w podziale ze względu na wiek. Tabela 4.111 przedstawia wyniki procentowe w tym zakresie.

Tabela 4.111 Wiedza respondentów na temat narkotyków. Podział ze względu na wiek.

Czy wie Pan(i), co to są narkotyki?	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	0,2%	0,2%
zdecydowanie tak	-	60,8%	44,4%	49,4%
raczej tak	-	33,7%	46,4%	42,5%
Raczej nie	-	2,8%	3,6%	3,4%
zdecydowanie nie	-	1,7%	1,5%	1,5%
trudno powiedzieć	-	1,1%	3,9%	3,0%
Razem	**-**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[588]

Jak wynika z tabeli, młodsi respondenci zadeklarowali zdecydowanie większą znajomość tematu narkotyków. Dane procentowe dotyczące tej kwestii dla młodszej grupy wiekowej wyniosły – 60,8%, natomiast dla drugiego przedziału – 44,4%. Odwrotna sytuacja miała miejsce w przypadku wariantu odpowiedzi „raczej tak". Wartości procentowe dla drugiego przedziału wiekowego wyniosły 46,4% przy 33,7% wskazań w przedziale 18 – 34 lata. Na opcję odpowiedzi „raczej nie" zdecydowało się 3,6% respondentów z grupy wiekowej

[587] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 4,720872119, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,317154794, liczba stopni swobody = 4, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,111075773.
[588] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 15,05432779, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,004589854, liczba stopni swobody =4, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,196657604.

35 i więcej lat oraz 2,8% ankietowanych w przedziale 18 – 34 lata. W przypadku wariantu „trudno powiedzieć" odnotowano wskazania na poziomie 3,9% dla osób w wieku 35 i więcej lat oraz 1,1% dla respondentów w grupie 18 – 34 lata. Zdecydowany brak wiedzy o tym, czym są narkotyki, zadeklarowało 1,7% osób w wieku 18 – 34 lata oraz 1,5% w przedziale 35 i więcej lat. Brak jakiejkolwiek opinii na ten temat odnotowano na poziomie 0,2% w grupie 35 i więcej lat.

Inną kwestią, którą poddano analizie, jest wiedza respondentów na temat działania narkotyków. Dane w tym aspekcie, z uwzględnieniem podziału na gminy zaprezentowano w tabeli 4.112.

Tabela 4.112. Wiedza respondentów na temat działania narkotyków. Podział na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
brak odpowiedzi	-	-	-	-	2,8%	-	-	**0,2%**
zdecydowanie tak	51,5%	48,9%	19,8%	45,9%	27,8%	27,8%	34,5%	**42,2%**
raczej tak	37,7%	40,6%	48,1%	37,8%	41,7%	69,4%	44,8%	**42,3%**
raczej nie	5,9%	3,8%	12,3%	8,1%	11,1%	2,8%	17,2%	**7,3%**
zdecydowanie nie	2,5%	3,8%	8,6%	5,4%	13,9%	-	3,4%	**4,6%**
trudno powiedzieć	2,5%	3,0%	11,1%	2,7%	2,8%	-	-	**3,5%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[589]

Dane w tabeli wskazują, że respondenci w powiecie dąbrowskim w 42,3% raczej wiedzą, jak działają narkotyki. W poszczególnych gminach wartości procentowe w tym wariancie wyniosły: Gręboszów – 69,4%, Olesno – 48,1%, Bolesław – 44,8%, Mędrzechów – 41,7%, Szczucin – 40,6%, Radgoszcz – 37,8% oraz Dąbrowa Tarnowska – 37,7%. Spora grupa respondentów – 42,2% w powiecie podkreśliła swoją zdecydowaną wiedzę na temat działania narkotyków. W tym kontekście wskazania w gminach powiatu przedstawiały się następująco: Dąbrowa Tarnowska – 51,5%, Szczucin – 48,9%, Radgoszcz – 45,9%, Bolesław – 34,5%, Mędrzechów – 27,8%, Gręboszów – 27,8%, Olesno – 19,8%. Spośród wszystkich respondentów 7,3% raczej nie wie, jak działają narkotyki. W poszczególnych gminach opinie

[589] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 69,7177384, prawdopodobieństwo rozkładu = 2,41248E-06, liczba stopni swobody = 24, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C =0,356643948.

ankietowanych ukształtowały się na następującym poziomie: Bolesław – 17,2%, Olesno – 12,3%, Mędrzechów – 11,1%, Radgoszcz – 8,1%, Dąbrowa Tarnowska – 5,9%, Szczucin – 3,8% oraz Gręboszów – 2,8%. Z kolei zdecydowany brak wiedzy w obszarze działania narkotyków wskazało 4,6% ankietowanych powiatu dąbrowskiego. Wartości procentowe w sześciu gminach wyniosły: Mędrzechów – 13,9%, Olesno – 8,6%, Radgoszcz – 5,4%, Szczucin – 3,8%, Bolesław – 3,4%, Dąbrowa Tarnowska – 2,5%. W gminie Gręboszów nie uzyskano odpowiedzi w tym zakresie. Wypowiedzi niezdecydowanych respondentów ukształtowały się na poziomie 3,5% i stwierdzono je w pięciu gminach, tj. Olesno – 11,1%, Szczucin – 3,0%, Radgoszcz – 2,7%, Mędrzechów – 2,8%, Dąbrowa Tarnowska – 2,5%. W gminach Gręboszów i Bolesław ankietowani nie dokonali wyboru tego wariantu odpowiedzi. W skali powiatu brak jakiejkolwiek odpowiedzi stwierdzono na poziomie 0,2% tylko w jednej gminie, tj. Mędrzechów – 2,8%.

Wiedza na temat działania narkotyków została poddana analizie także w podziale ze względu na płeć. Zestawienia procentowe dotyczące tego zagadnienia zaprezentowano w tabeli 4.113.

Tabela 4.113. Wiedza respondentów na temat działania narkotyków. Podział ze względu na płeć.

Czy wie Pan(i), jak działają narkotyki?	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	0,3%	0,2%
zdecydowanie tak	-	39,4%	45,0%	42,2%
raczej tak	-	43,7%	40,9%	42,3%
raczej nie	-	8,6%	5,8%	7,3%
zdecydowanie nie	-	5,0%	4,1%	4,6%
trudno powiedzieć	-	3,3%	3,8%	3,5%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[590]

W trzech z pięciu wariantów odpowiedzi wyższe wartości procentowe stwierdzono u kobiet. Były to opcje: „raczej tak” – 43,7% (mężczyźni – 40,9%), „raczej nie” – 8,6% (mężczyźni – 5,8%) oraz „zdecydowanie nie” – 5,0% (mężczyźni – 4,1%). W pozostałych dwóch wariantach, tj. „zdecydowanie tak” , a także „trudno powiedzieć” wyższe wskazania odnotowano w przypadku mężczyzn. Dane w tym zakresie przedstawiały się odpowiednio:

[590] Test niezależności χ^2: wartość statystyki $\chi^2 = 3{,}272081286$, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,513367863, liczba stopni swobody = 4, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,092586598.

45,0% (kobiety – 39,4%) i 3,8% (kobiety – 3,3%). W tabeli stwierdzono także brak odpowiedzi jedynie w przypadku mężczyzn – 0,3%.

W oparciu o wiek respondentów zestawienia procentowe umieszczono w tabeli 4.114.

Tabela 4.114. Wiedza respondentów na temat działania narkotyków. Podział ze względu na wiek.

Czy wie Pan(i), jak działają narkotyki?	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	0,2%	0,2%
zdecydowanie tak	-	54,1%	36,9%	42,2%
raczej tak	-	33,7%	46,1%	42,3%
raczej nie	-	6,6%	7,5%	7,3%
zdecydowanie nie	-	3,9%	4,9%	4,6%
trudno powiedzieć	-	1,7%	4,4%	3,5%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[591]

W czterech z pięciu wariantów odpowiedzi wyższe wartości odnotowano w drugim przedziale wiekowym, tj. 35 i więcej lat. Wspomniane warianty to: „raczej tak" – 46,1% (grupa 18 - 34 lata – 33,7%), „raczej nie" – 7,5% (przedział 18 – 34 lata – 6,6%, „zdecydowanie nie – 4,9% (przedział 18 – 34 lata – 3,9%), a także opcja „trudno powiedzieć" – 4,4% (grupa 18 – 34 lata - 1,7%). Wyższe wskazanie procentowe w odniesieniu do młodszej grupy odnotowano w wariancie „zdecydowanie tak" – 54,1% (przedział 35 i więcej lat – 36,9%). Poziom braku jakiejkolwiek odpowiedzi sięgnął 0,2% i dotyczył tylko przedziału osób w wieku 35 i więcej lat.

W badaniach podniesiono również kwestię czynników determinujących sięganie po narkotyki. Aspekt ten poruszany jest często w licznych publikacjach odnoszących się do zjawiska narkomanii. Na motywy skłaniające do „brania" narkotyków wskazuje chociażby Ewa Kozak. Jej zdaniem: *Czasami jest to ciekawość i chęć przeżycia czegoś nowego, ekscytującego, innym razem – próba ucieczki od trudnych do rozwiązania problemów w domu rodzinnym czy szkole. Wreszcie narkotyk ma się stać „cudownym" środkiem pomagającym w przyswojeniu wiedzy i zaliczeniu kolejnego sprawdzianu. Młodzież nie ma wcale trudności z dotarciem do narkotyku, bo jest on oferowany prawie wszędzie. Bez problemu można się*

[591] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 16,45777182, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,002462575, liczba stopni swobody = 4, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,205382832.

zaopatrzyć w dyskotece, w klubach, na koncertach rokowych, imprezach masowych, czyli wszędzie tam, gdzie przebywają młodzi ludzie.[592] Wydaje się też kwestią bezsporną, że ewolucja zjawiska jest nieustanna. Co za tym idzie, pobudki, dla których zarówno dorośli, jak i młodzież przyjmują narkotyki, systematycznie się zmieniają. Z tego też względu w jednym z pytań kwestionariusza poproszono respondentów powiatu dąbrowskiego o opinię na ten temat. Zestawienia procentowe uzyskanych odpowiedzi przedstawiono w tabeli nr 4.115.

Tabela 4.115. Powody sięgania po narkotyki przez dorosłych i młodzież w opiniach respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
brak odpowiedzi	1,0%	0,8%	1,2%	1,4%	2,8%	-	3,4%	**1,2%**
dla oderwania się od rzeczywistości	71,1%	67,7%	44,4%	63,5%	55,6%	52,8%	58,6%	**63,1%**
aby zaimponować	77,0%	59,4%	49,4%	71,6%	72,2%	86,1%	65,5%	**68,3%**
dla zwykłej przyjemności i poprawy nastroju	45,1%	39,8%	35,8%	35,1%	30,6%	58,3%	27,6%	**40,5%**
w celu pokonania stresu	43,1%	39,8%	25,9%	43,2%	33,3%	58,3%	27,6%	**39,6%**
dla dodania odwagi i zrobienia czegoś, co w normalnych warunkach jest niewykonalne	38,7%	32,3%	28,4%	35,1%	36,1%	44,4%	34,5%	**35,4%**
żeby chwilowo poprawić swoją koncentrację	23,0%	20,3%	21,0%	18,9%	19,4%	36,1%	20,7%	**22,1%**
z innych powodów	0,5%	1,5%	1,2%	1,4%	-	-	3,4%	**1,0%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Z przedstawionych zestawień wynika, że głównym powodem, dla którego zarówno dorośli, jak i młodzież sięgają po narkotyki, jest chęć imponowania innym. Taki wariant odpowiedzi wybrało 68,3% respondentów w powiecie. W poszczególnych gminach wartości procentowe dotyczące tej kwestii przedstawiały się następująco: Gręboszów – 86,1%, Dąbrowa Tarnowska – 77,0%, Mędrzechów – 72,2%, Radgoszcz – 71,6%, Bolesław – 65,5%, Szczucin – 59,4%, Olesno – 49,4%. Spora grupa ankietowanych, bo 63,1% zdecydowała się na wybór odpowiedzi „dla oderwania się od rzeczywistości". W gminach powiatu wskazania wyniosły: Dąbrowa Tarnowska – 71,1%, Szczucin – 67,7%, Radgoszcz – 63,5%, Bolesław –

[592] E. Kozak, *Narkomania – choroba duszy i emocji,* „Edukacja i Dialog", 2007, nr 4, s.23.

58,6%, Mędrzechów – 55,6%, Gręboszów – 52,8% oraz Olesno – 44,4%. Wśród respondentów dużą popularnością – 40,5% cieszył się wariant odpowiedzi „dla zwykłej przyjemności i poprawy nastroju". W siedmiu gminach powiatu wartości procentowe w tym zakresie wyniosły: Gręboszów – 58,3%, Dąbrowa Tarnowska – 45,1%, Szczucin – 39,8%, Olesno – 35,8%, Radgoszcz – 35,1%, Mędrzechów – 30,6%, Bolesław – 27,6%. Nieco mniej ankietowanych – 39,6% wybrało opcję odpowiedzi „w celu pokonania stresu". Wartości procentowe w poszczególnych gminach rozłożyły się następująco: Gręboszów – 58,3%, Radgoszcz – 43,2%, Dąbrowa Tarnowska – 43,1%, Szczucin – 39,8%, Mędrzechów – 33,3%, Bolesław – 27,6% oraz Olesno – 25,9%. W przypadku wariantu odpowiedzi „dla dodania odwagi i zrobienia czegoś, co w normalnych warunkach jest niewykonalne" wskazanie procentowe w skali powiatu wyniosło 35,4%, natomiast w poszczególnych gminach zestawienia ukształtowały się na następującym poziomie: Gręboszów – 44,4%, Dąbrowa Tarnowska – 38,7%, Mędrzechów – 36,1%, Radgoszcz – 35,1%, Bolesław – 34,5%, Szczucin – 32,3%, Olesno – 28,4%. Część respondentów w skali powiatu – 22,1%, zdecydowała się zaznaczyć opcję odpowiedzi: „żeby chwilowo poprawić swoją koncentrację". Wskazania procentowe w poszczególnych gminach wyniosły: Gręboszów – 36,1%, Dąbrowa Tarnowska – 23,0%, Olesno – 21,0%, Bolesław – 20,7%, Szczucin – 20,3%, Mędrzechów – 19,4%, Radgoszcz – 18,9%. Zaledwie 1,0% ankietowanych w powiecie wybrało odpowiedź: „z innych powodów". Wartości procentowe dotyczące tego wariantu w pięciu gminach wyniosły: Bolesław – 3,4%, Szczucin – 1,5%, Radgoszcz – 1,4% Olesno – 1,2%, Dąbrowa Tarnowska – 0,5%. W pozostałych nie odnotowano odpowiedzi. Wśród wskazań najczęściej wymieniano: ciekawość, chęć poczucia się wartościowym człowiekiem, możliwość dostępu do narkotyków. Brak jakiejkolwiek odpowiedzi stwierdzono na poziomie 1,2 % w skali powiatu, w sześciu gminach, tj. Bolesław – 3,4%, Mędrzechów – 2,8%, Radgoszcz – 1,4%, Olesno – 1,2%,Dąbrowa Tarnowska – 1,0% oraz Szczucin – 0,8%. W gminie Gręboszów nie odnotowano takiej sytuacji.

Motywy sięgania po narkotyki przez dorosłych i młodzież poddano także analizie w oparciu o płeć respondentów. Tabela 4.116 prezentuje zestawienia procentowe w tym względzie.

Tabela 4.116. Powody sięgania po narkotyki przez dorosłych i młodzież w opiniach respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na płeć.

Dlaczego zarówno dorośli, jak i młodzież sięgają po narkotyki?	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	1,0%	1,4%	1,2%
dla oderwania się od rzeczywistości	-	60,9%	65,3%	63,1%
aby zaimponować	-	72,2%	64,3%	68,3%
dla zwykłej przyjemności i poprawy nastroju	-	37,1%	44,0%	40,5%
w celu pokonania stresu	-	40,1%	39,2%	39,6%
dla dodania odwagi i zrobienia czegoś, co w normalnych warunkach jest niewykonalne	-	38,4%	32,3%	35,4%
żeby chwilowo poprawić swoją koncentrację	-	23,8%	20,3%	22,1%
z innych powodów	-	1,7%	0,3%	1,0%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Z powyższej tabeli wynika, że w pięciu wariantach wyższe wartości procentowe uzyskano w odniesieniu do kobiet niż mężczyzn. Wśród tych opcji odpowiedzi należy wymienić: „aby zaimponować" – 72,2% (mężczyźni – 64,3%), „w celu pokonania stresu" – 40,1% (mężczyźni – 39,2%), „dla dodania odwagi i zrobienia czegoś, co w normalnych warunkach jest niewykonalne" – 38,4% (mężczyźni – 32,3%), „żeby chwilowo poprawić swoją koncentrację" – 23,8% (mężczyźni – 20,3%) oraz „z innych powodów" – 1,7% (mężczyźni – 0,3%). Odwrotna sytuacja miała miejsce w przypadku dwóch odpowiedzi, tj. „dla oderwania się od rzeczywistości" – 65,3% (kobiety – 60,9%) i „dla zwykłej przyjemności i poprawy nastroju" – 44,0% (kobiety – 37,1%). Brak odpowiedzi stwierdzono na poziomie 1,4% w przypadku mężczyzn oraz 1,0% w odniesieniu do kobiet.

Podobnej analizie poddano odpowiedzi respondentów w dwóch grupach wiekowych. Dane dotyczące tej kwestii zawarto w tabeli 4.117.

Tabela 4.117. Powody sięgania po narkotyki przez dorosłych i młodzież w opiniach respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na wiek.

Dlaczego zarówno dorośli, jak i młodzież sięgają po narkotyki?	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	1,7%	1,2%
dla oderwania się od rzeczywistości	-	64,6%	62,4%	63,1%
aby zaimponować	-	70,7%	67,2%	68,3%
dla zwykłej przyjemności i poprawy nastroju	-	45,9%	38,1%	40,5%
w celu pokonania stresu	-	37,0%	40,8%	39,6%
dla dodania odwagi i zrobienia czegoś, co w normalnych warunkach jest niewykonalne	-	34,3%	35,9%	35,4%
żeby chwilowo poprawić swoją koncentrację	-	20,4%	22,8%	22,1%
z innych powodów	-	0,6%	1,2%	1,0%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Jak wynika z tabeli, w trzech wariantach wyższe wskazania dotyczyły osób w wieku 18 – 34 lata. Wśród nich znalazły się następujące odpowiedzi: „dla oderwania się od rzeczywistości" – 64,6% (przedział 35 i więcej lat – 62,4%), „aby zaimponować" – 70,7% (przedział 35 i więcej lat – 67,2%), „dla zwykłej przyjemności i poprawy nastroju" – 45,9% (przedział – 35 i więcej lat – 38,1%). Odwrotna sytuacja miała miejsce w czterech opcjach, tj. „w celu pokonania stresu" – 40,8% (przedział 18 – 34 lata – 37,0%), „dla dodania odwagi i zrobienia czegoś, co w normalnych warunkach jest niewykonalne" – 35,9% (przedział 18 – 34 lata – 34,3%), „żeby chwilowo poprawić swoją koncentrację" – 22,8% (przedział 18 – 34 lata – 20,4%), „z innych powodów" – 1,2% (przedział 18 – 34 lata – 0,6%). Brak odpowiedzi stwierdzono jedynie w grupie respondentów 35 i więcej lat, na poziomie – 1,7%.

Wyłączając „pozornie pozytywne" oddziaływanie narkotyków, ich przyjmowanie kojarzy się przede wszystkim z konsekwencjami w znaczeniu negatywnym. Spośród wielu negatywnych skutków można wymienić kilka podstawowych:

- Pogłębienie złego samopoczucia. Zażycie narkotyków może jeszcze bardziej nasilić przeżywane emocje. Zwykły niepokój może przerodzić się w silny lęk, przerażenie, a nawet panikę. Smutek w przygnębienie.

- Narkotyki sprawiają, że jest trudno realnie ocenić, czy osoby w otoczeniu są godne zaufania i czy jesteśmy wystarczająco bezpieczni. Stajemy się bezkrytyczni. Ktoś, kto traci

nad sobą kontrolę, biorąc narkotyki, naraża się również na wykorzystanie seksualne. Z tym z kolei wiąże się zagrożenie zarażenia się, np. HIV, HCV(wirusowe zapalenie wątroby) i w efekcie rozwój poważnych chorób.

- Niektóre narkotyki mogą wpływać obezwładniająco na ciało, które potrafi w najmniej spodziewanym momencie odmówić posłuszeństwa. Nie można ruszać rękami, nogami. To sprawia, że człowiek staje się zupełnie zależny od innych osób, które mogą mu wyrządzić krzywdę. Nie można wtedy w żaden sposób zareagować.

- W związku z puszczeniem hamulców i utratą kontroli nad sobą oraz zmniejszeniem krytycyzmu myślenia człowiek pod wpływem narkotyków naraża się na ośmieszenie i zawstydzenie (bo np. zachowuje się w sposób dziwaczny) oraz negatywne konsekwencje ze strony otoczenia (np. odwrócenie się kolegów, koleżanek, konsekwencje dyscyplinarne w szkole).

- Zażycie narkotyków wiąże się na ogół z problemami z policją, prawem, czego skutkiem może być na przykład poddanie się przymusowej kurateli sądowej, sprawa w sądzie, a niekiedy nawet zakład poprawczy.

- Nieprzewidziane skutki uboczne wywołane zanieczyszczeniami. Producenci narkotyków, aby zwiększyć zyski, dodają do nich substancje, które wzmacniają działanie narkotyku. Stwarzają zagrożenie nie tylko dla zdrowia, ale i życia człowieka, np. trutka na szczury.

- Używanie narkotyków powoduje, że człowiek zaczyna okłamywać bliskie osoby. W efekcie oddala się od ludzi, na których mu zależy i zazwyczaj traci ich zaufanie.[593]

Ryzyko przyjmowania narkotyków ma zatem szeroki zasięg i wywołuje szkody w obszarze zdrowotnym, sferze emocjonalnej i społecznej. Biorąc pod uwagę aktualność problemu dotyczącego konsekwencji wywoływanych przez narkotyki, w celu zbadania świadomości mieszkańców społeczności lokalnej, w prowadzonych badaniach zwrócono uwagę na ten aspekt. Respondentów zapytano między innymi o destrukcyjny wpływ narkotyków na życie człowieka. Wstępne dane w tym zakresie zaprezentowano na wykresie 4.9.

[593] K. Sochacka, K.V. Laere, *Narkotyki - ryzykowna droga*, Wydawca: Stowarzyszenie MONAR, 2019, s. 6-7.

Wykres 4.9. Destrukcyjny wpływ narkotyków na życie człowieka w opiniach respondentów powiatu dąbrowskiego.

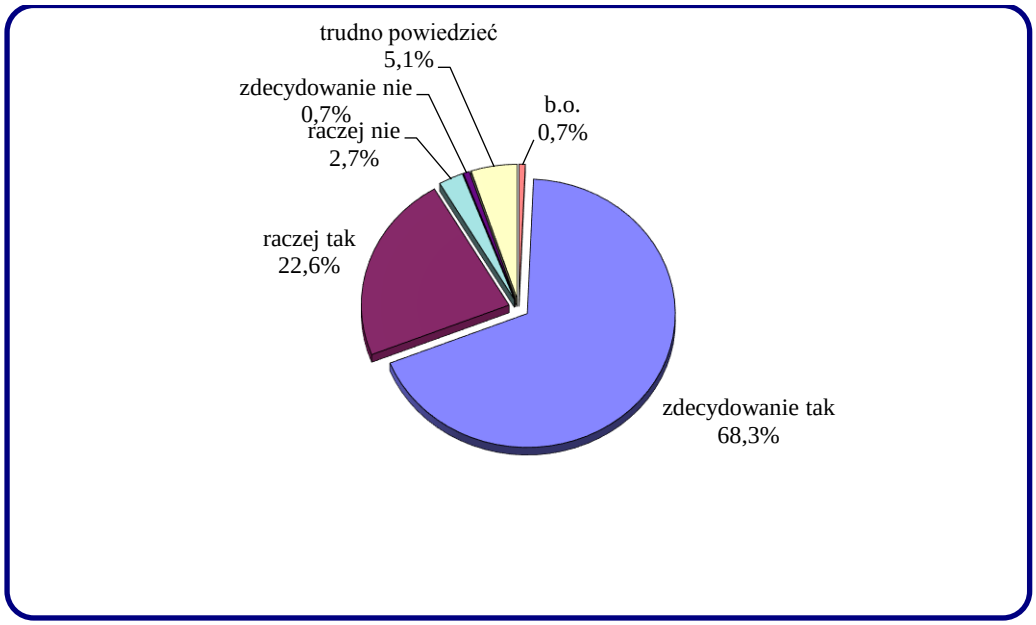

Źródło: Opracowanie własne

Na wykresie można dostrzec, że większość – 68,3% respondentów wskazało na destrukcyjny wpływ narkotyków. W opinii 22,6% ankietowanych narkotyki raczej wpływają destrukcyjnie. Odmienną opinię wyraziło 2,7% respondentów, twierdząc, że narkotyki raczej nie niosą za sobą destrukcyjnego ryzyka oraz 0,7% ankietowanych, którzy uznali, że taka sytuacja zdecydowanie nie ma miejsca. Spośród respondentów w skali powiatu 5,1% nie wyraziło zdania na ten temat, a 0,7% nie udzieliło jakiejkolwiek odpowiedzi.

W oparciu o posiadane dane dokonano analizy zagadnienia w podziale na gminy powiatu dąbrowskiego. Zestawienia procentowe dotyczące tego wątku przedstawiono w tabeli 4.118.

Tabela 4.118. Destrukcyjny wpływ narkotyków na życie człowieka w opiniach respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
brak odpowiedzi	0,5%	0,8%	1,2%	-	2,8%	-	-	**0,7%**
zdecydowanie tak	77,5%	70,7%	40,7%	78,4%	72,2%	58,3%	51,7%	**68,3%**
raczej tak	17,6%	21,1%	30,9%	18,9%	13,9%	41,7%	37,9%	**22,6%**
raczej nie	2,0%	3,0%	6,2%	-	5,6%	-	3,4%	**2,7%**
zdecydowanie nie	-	1,5%	2,5%	-	-	-	-	**0,7%**

trudno powiedzieć	2,5%	3,0%	18,5%	2,7%	5,6%	-	6,9%	**5,1%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[594]

Z powyższej tabeli wynika, że 68,3% ankietowanych wybrało wariant odpowiedzi: „zdecydowanie tak". W poszczególnych gminach dane w tym względzie rozłożyły się następująco: Radgoszcz – 78,4%, Dąbrowa Tarnowska – 77,5%, Mędrzechów – 72,2%, Szczucin – 70,7%, Gręboszów – 58,3%, Bolesław – 51,7%, Olesno – 40,7%. Na opcję odpowiedzi „raczej tak" wskazało 22,6% respondentów. Zestawienia procentowe w gminach powiatu w tym zakresie wyniosły: Gręboszów – 41,7%, Bolesław – 37,9%, Olesno – 30,9%, Szczucin – 21,1%, Dąbrowa Tarnowska – 17,6%, Radgoszcz – 18,9% oraz Mędrzechów – 13,9%. Spośród wszystkich respondentów 5,1% nie miało zdania. W gminach powiatu, z wyłączeniem gminy Gręboszów, dane odnoszące się do tej kwestii przedstawiały się następująco: Olesno – 18,5%, Bolesław – 6,9%, Mędrzechów – 5,6%, Szczucin – 3,0%, Radgoszcz – 2,7%, Dąbrowa Tarnowska – 2,5%. Na opcję odpowiedzi: „raczej nie" zdecydowało się 2,7% ankietowanych w pięciu gminach, tj. Olesno – 6,2%, Mędrzechów – 5,6%, Bolesław – 3,4%, Szczucin – 3,0%, Dąbrowa Tarnowska – 2,0%. Natomiast wariant: „zdecydowanie nie" wybrało 0,7% ankietowanych w dwóch gminach, tj. Olesno – 2,5% i Szczucin – 1,5%. Brak jakiejkolwiek odpowiedzi stwierdzono na poziomie 0,7% w następujących gminach: Mędrzechów – 2,8%, Olesno – 1,2%, Szczucin – 0,8% oraz Dąbrowa Tarnowska – 0,5%.

Destrukcyjny wpływ narkotyków na życie człowieka przeanalizowano w oparciu o płeć respondentów. Dane w tym zakresie zaprezentowano w tabeli 4.119.

Tabela 4.119. Destrukcyjny wpływ narkotyków na życie człowieka w opiniach respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na płeć.

Czy narkotyki wpływają destrukcyjnie na życie człowieka?	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	0,7%	0,7%	0,7%
zdecydowanie tak	-	66,6%	70,1%	68,3%
raczej tak	-	23,2%	22,0%	22,6%
raczej nie	-	2,6%	2,7%	2,7%
zdecydowanie nie	-	0,7%	0,7%	0,7%
trudno powiedzieć	-	6,3%	3,8%	5,1%

[594] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 81,59559202, prawdopodobieństwo rozkładu = 3,38158E-08, liczba stopni swobody = 24, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C =0,383268038.

Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne [595]

Z powyższej tabeli wynika, że 70,1% mężczyzn zdecydowanie potwierdziło destrukcyjny wpływ narkotyków na życie człowieka. W przypadku kobiet wartość ta wyniosła 66,6%. Na wariant: „raczej tak" zdecydowało się 23,2% kobiet oraz 22,0% mężczyzn. Brak zdania wyraziło 6,3% pań oraz 3,8% panów. Opcję odpowiedzi: „raczej nie" wybrało 2,7% mężczyzn i 2,6% kobiet. Natomiast wariant: „zdecydowanie nie" zaznaczyło 0,7% kobiet i 0,7% mężczyzn. Brak odpowiedzi stwierdzono na poziomie 0,7% w przypadku przedstawicieli obu płci.

Podobną analizę przeprowadzono, opierając się na podziale ze względu na wiek. Zestawienia procentowe dotyczące tej kwestii zaprezentowano w tabeli 4.120.

Tabela 4.120. Destrukcyjny wpływ narkotyków na życie człowieka w opiniach respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na wiek.

Czy narkotyki wpływają destrukcyjnie na życie człowieka?	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	0,6%	0,7%	0,7%
zdecydowanie tak	-	66,9%	68,9%	68,3%
raczej tak	-	24,9%	21,6%	22,6%
raczej nie	-	2,8%	2,7%	2,7%
zdecydowanie nie	-	1,1%	0,5%	0,7%
trudno powiedzieć	-	3,9%	5,6%	5,1%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[596]

Według danych w tabeli 68,9% respondentów w wieku 35 i więcej lat było zdania, że narkotyki zdecydowanie wpływają destrukcyjnie na życie człowieka. W przypadku osób w przedziale 18 – 34 lata wartość ta wyniosła 66,9%. W opinii 24,9% ankietowanych w wieku 18 – 34 oraz 21,6% w przedziale wiekowym 35 i więcej lat narkotyki raczej mają wpływ destrukcyjny na życie. Wariant odpowiedzi: „trudno powiedzieć" wybrało 5,6% osób w grupie wiekowej 35 i więcej lat oraz 3,9% w przedziale 18 – 34 lata. Zdaniem 2,8% osób w wieku 18 – 34 lata, a także 2,7% respondentów z przedziału 35 i więcej lat narkotyki raczej

[595] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 2,219553476, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,69545108, liczba stopni swobody = 4, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,076515999.
[596] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 2,120081974, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,713683917, liczba stopni swobody = 4, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,074788067.

nie wpływają destrukcyjnie. Natomiast 1,1% ankietowanych w grupie wiekowej 18 – 34 lata i 0,5% respondentów w wieku 35 i więcej lat zdecydowanie odrzuca tezę o destrukcyjnym wpływie narkotyków na życie człowieka. Brak jakiejkolwiek odpowiedzi odnotowano na poziomie 0,7% w drugiej grupie wiekowej oraz 0,6% w pierwszym przedziale.

Bezpośrednio ze zjawiskiem narkomanii wiąże się kwestia uzależnienia. W badaniach nad poczuciem bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego uwzględniono ten problem i poddano go analizie w podziale na gminy oraz ze względu na płeć oraz wiek respondentów.

Zestawienia procentowe dotyczące podziału na gminy przedstawiono w tabeli 4.121.

Tabela 4.121. Konsekwencje uzależnienia od narkotyków w opiniach respondentów. Podział na gminy.

Do czego może doprowadzić uzależnienie od narkotyków?	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
brak odpowiedzi	-	-	-	-	-	-	-	-
do samobójstwa uzależnionego	60,3%	63,9%	48,1%	74,3%	47,2%	69,4%	44,8%	**60,2%**
do wejścia na drogę przestępczą	79,4%	74,4%	39,5%	82,4%	66,7%	61,1%	65,5%	**70,7%**
do zaburzenia więzi rodzinnych	67,6%	61,7%	39,5%	71,6%	50,0%	66,7%	48,3%	**60,9%**
do agresywnych zachowań	76,5%	62,4%	44,4%	78,4%	75,0%	86,1%	65,5%	**69,1%**
do utraty kontaktu z rówieśnikami	43,6%	42,9%	28,4%	45,9%	38,9%	58,3%	20,7%	**41,1%**
do fascynacji środowiskiem przestępczym	34,3%	34,6%	29,6%	35,1%	33,3%	63,9%	27,6%	**35,2%**
do zaburzenia prawidłowego postrzegania świata	59,8%	48,1%	24,7%	60,8%	63,9%	61,1%	58,6%	**52,8%**
do innych sytuacji	0,5%	0,8%	3,7%	-	-	-	-	**0,8%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Jak wynika z tabeli, najczęściej wskazywaną przez respondentów konsekwencją uzależnienia – 70,7% było wejście na drogę przestępczą. W poszczególnych gminach powiatu w tym wariancie odpowiedzi stwierdzono następujące wartości: Radgoszcz – 82,4%,

Dąbrowa Tarnowska – 79,4%, Szczucin – 74,4%, Mędrzechów – 66,7%, Bolesław – 65,5% Gręboszów – 61,1%, Olesno – 39,5%. Według 69,1% ankietowanych uzależnienie prowadzi do agresywnych zachowań. Wskazania dotyczące tej kwestii w badanych gminach wyniosły: Gręboszów – 86,1%, Radgoszcz – 78,4%, Dąbrowa Tarnowska – 76,5%, Mędrzechów – 75,0%, Bolesław – 65,5%, Szczucin – 62,4%, Olesno – 44,4%. Zdaniem 60,9% respondentów negatywnym skutkiem uzależnienia od narkotyków były zaburzenia więzi rodzinnych. Wartości procentowe dotyczące tej kwestii w poszczególnych gminach powiatu rozłożyły się następująco: Radgoszcz – 71,6%, Dąbrowa Tarnowska – 67,6%, Gręboszów – 66,7%, Szczucin – 61,7%, Mędrzechów – 50,0%, Bolesław – 48,3% oraz Olesno – 39,5%. Spora grupa ankietowanych – 60,2% uznała samobójstwo za konsekwencję uzależnienia. Wartości procentowe odnoszące się do tego wariantu odpowiedzi w gminach powiatu wyniosły: Radgoszcz – 74,3%, Gręboszów – 69,4%, Szczucin – 63,9%, Dąbrowa Tarnowska – 60,3%, Olesno – 48,1%, Mędrzechów – 47,2%, Bolesław – 44,8%. Z kolei zdaniem 52,8% ankietowanych uzależnienie od narkotyków może przyczynić się do zaburzeń w postrzeganiu świata. Rozkład wartości procentowych w gminach w tym kontekście przedstawiał się następująco: Mędrzechów – 63,9%, Gręboszów – 61,1%, Radgoszcz – 60,8%, Dąbrowa Tarnowska – 59,8%, Bolesław – 58,6%, Szczucin – 48,1% oraz Olesno – 24,7%. W opinii 41,1% respondentów powiatu dąbrowskiego konsekwencją uzależnienia od narkotyków jest utrata kontaktu z rówieśnikami. Wskazania procentowe w gminach powiatu wyniosły: Gręboszów – 58,3%, Radgoszcz – 45,9%, Dąbrowa Tarnowska – 43,6%, Szczucin – 42,9%, Mędrzechów – 38,9%, Olesno – 28,4%, Bolesław – 20,7%. Fascynacja środowiskiem przestępczym to zdaniem 35,2% ankietowanych efekt uzależnienia narkotykowego. W poszczególnych gminach wartości procentowe w tym zakresie przedstawiały się następująco: Gręboszów – 63,9%, Radgoszcz – 35,1%, Szczucin – 34,6%, Dąbrowa Tarnowska – 34,3%, Mędrzechów – 33,3%, Olesno – 29,6%, a także Bolesław – 27,6%. Niewiele, bo 0,8% respondentów wskazało inne powody, tj. utratę przyjaciół, zmiany w psychice, upadek na zdrowiu, problemy w szkole, deficyt intelektualny, upadek moralny oraz „ przejście na złą stronę – zły jest wszędzie”. Taka sytuacja miała miejsce w trzech gminach: Olesno – 3,7%, Szczucin – 0,8% oraz Dąbrowa Tarnowska – 0,5%.

Jak uprzednio wspomniano, problematykę uzależnień od narkotyków i konsekwencji z tym związanych poddano analizie w oparciu o płeć respondentów. Zestawienia procentowe dotyczące tej kwestii zawarto w tabeli 4.122.

Tabela 4.122.Konsekwencje uzależnienia od narkotyków w opiniach respondentów. Podział ze względu na płeć.

Do czego może doprowadzić uzależnienie od narkotyków?	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	-	-
do samobójstwa uzależnionego	-	62,6%	57,7%	60,2%
do wejścia na drogę przestępczą	-	70,9%	70,4%	70,7%
do zaburzenia więzi rodzinnych	-	63,2%	58,4%	60,9%
do agresywnych zachowań	-	77,8%	60,1%	69,1%
do utraty kontaktu z rówieśnikami	-	45,0%	37,1%	41,1%
do fascynacji środowiskiem przestępczym	-	39,4%	30,9%	35,2%
do zaburzenia prawidłowego postrzegania świata	-	55,3%	50,2%	52,8%
do innych sytuacji	-	0,7%	1,0%	0,8%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Z tabeli wynika, że w siedmiu wariantach wyższe wartości odnotowano w przypadku kobiet niż mężczyzn. Wśród tych opcji odpowiedzi znalazły się między innymi: „do agresywnych zachowań" – 77,8% (mężczyźni – 60,1%), „do wejścia na drogę przestępczą" – 70,9% (mężczyźni – 70,4%), „do zaburzenia więzi rodzinnych" – 63,2% (mężczyźni – 58,4%), „do samobójstwa uzależnionego" – 62,6% (mężczyźni – 57,7%), „do zaburzenia prawidłowego postrzegania świata" – 55,3% (mężczyźni – 50,2%), „do utraty kontaktu z rówieśnikami" – 45,0% (mężczyźni – 37,1%) oraz „do fascynacji środowiskiem przestępczym" – 39,4% (mężczyźni – 30,9%). Wyższą wartość procentową odnotowano jedynie w wariancie: „do innych sytuacji" – 1,0% (kobiety – 0,7%).

Podobne zestawienia przygotowano w oparciu o dane odnoszące się do wieku respondentów. Tabela 4.123. przedstawia wartości procentowe w tym zakresie.

Tabela 4.123.Konsekwencje uzależnienia od narkotyków w opiniach respondentów. Podział ze względu na wiek .

Do czego może doprowadzić uzależnienie od narkotyków?	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	-	-
do samobójstwa uzależnionego	-	65,2%	58,0%	60,2%
do wejścia na drogę przestępczą	-	65,2%	73,1%	70,7%
do zaburzenia więzi rodzinnych	-	60,2%	61,2%	60,9%
do agresywnych zachowań	-	69,6%	68,9%	69,1%
do utraty kontaktu z rówieśnikami	-	49,2%	37,6%	41,1%
do fascynacji środowiskiem przestępczym	-	37,6%	34,2%	35,2%
do zaburzenia prawidłowego postrzegania świata	-	46,4%	55,6%	52,8%
do innych sytuacji	-	1,1%	0,7%	0,8%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Na podstawie danych zawartych w tabeli stwierdzono, że w pięciu wariantach odpowiedzi wyższe wartości procentowe uzyskano w przypadku respondentów w przedziale 18 – 34 lata. Wśród tych opcji należy wskazać: „do agresywnych zachowań" – 69,6% (przedział 35 i więcej lat – 68,9%), „do samobójstwa uzależnionego" – 65,2% (przedział 35 i więcej lat – 58,0%), „do utraty kontaktu z rówieśnikami" – 49,2% (grupa wiekowa 35 i więcej lat – 37,6%), „do fascynacji środowiskiem przestępczym" – 37,6% (przedział 35 i więcej lat – 34,2%) oraz „do innych sytuacji" – 1,1% (przedział 35 i więcej lat – 0,7%). Odwrotna sytuacja miała miejsce w trzech wariantach odpowiedzi, tj. „do wejścia na drogę przestępczą" – 73,1% (przedział 18 – 34 lata - 65,2%), „do zaburzenia więzi rodzinnych" – 61,2% (przedział 18 – 34 lata – 60,2%), a także w opcji „do zaburzenia prawidłowego postrzegania świata" – 55,6% (przedział 18 – 34 lata – 46,4%).

W kontekście problematyki narkotykowej rozmawiano także z osobami znaczącymi z terenu powiatu dąbrowskiego, w ramach indywidualnych wywiadów pogłębionych. Pytanie, jakie zadano rozmówcom, dotyczyło konsekwencji występowania zjawiska narkomanii w badanej społeczności. Jedna z wypowiedzi odnosząca się do tej kwestii brzmiała: *Nie znam tego zjawiska w szczegółach. Ważne jest, aby osoby odpowiedzialne i otrzymujące sygnały o takich zjawiskach, mam tu na myśli nauczycieli, dyrektorów szkół i pedagogów, nie unikały problemów z tym związanych. Niestety, takie postawy występują. Nie wiem, z czego to wynika, czy z nieprzygotowania czy z niechęci do podejmowania działań,*

czy być może z bojaźni? Stanowcza reakcja nawet na najmniejsze sygnały dotyczące narkomanii i problemów z nią związanych na pewno zmniejszyłaby rozmiary tego zjawiska. (IDI NR 2)

Inny respondent odniósł się do poruszanej kwestii w następujący sposób: *Nigdy nie zajmowałem się narkomanią, ale posiadam wyrywkowe informacje z przeszłości dotyczące gminy Szczucin, które wskazują, że pomimo wiedzy posiadanej przez policję i proboszcza miejscowej parafii nie reagowano na sygnały związane z dziećmi z tzw. dobrych rodzin biorącymi narkotyki. Skutki tej bezczynności były widoczne po kilku miesiącach. Przykład jednego z sylwestrów we Wsi Lubasz. Ta właśnie młodzież zachowywała się skandalicznie, demolowała salę, w której odbywała się zabawa sylwestrowa, była agresywna i zachowywała się zdecydowanie inaczej niż po spożyciu alkoholu. To był efekt zażycia narkotyków*. (IDI NR 1)

Nieco odmienny charakter miała wypowiedź proboszcza parafii z terenu gminy Szczucin. Jego zdaniem: *W bardzo małych miejscowościach czy wsiach takie problemy raczej nie występują. W większych miastach wiele się o tym słyszy. Na pewno w Dąbrowie Tarnowskiej czy Szczucinie jest z tym problem. Wydaje mi się, że kontakt z tego typu substancjami zaczyna się po zmianie środowiska młodych ludzi, kiedy zmieniają szkołę i mają styczność z kolegami z większych miast. W naszej miejscowości problem narkomani i pochodnych raczej nie dotyczy starszych mieszkańców*. (IDI NR 3)

Swoją opinię na temat zjawiska narkomanii wyraził także doświadczony samorządowiec z terenu gminy Bolesław: *Na terenie gminy nie mam sygnałów o takim problemie. Nie mniej jednak jest to zjawisko, któremu należy bezwzględnie przeciwdziałać, szczególnie wśród młodzieży, ponieważ wywołuje negatywne zjawiska w psychice młodych ludzi. Pod wpływem narkotyków młodzi ludzie mogą dopuścić się czynów, za które będą pokutować przez całe życie. W mojej ocenie dostępność do narkotyków uzależniona jest od środowiska. Większe ryzyko istnieje w większych miastach. Na wsi takie przypadki występują, ale sporadycznie. (IDI NR 4)*

W podobnym tonie wypowiedział się kluczowy samorządowiec z terenu gminy Mędrzechów: *Ludzie, którzy mają problem z narkotykami, zwłaszcza młodzi, zaniedbują obowiązek szkolny, oddalają się od swojej rodziny, bywają agresywni. Staczają się. Na wsiach przypadki związane z narkotykami występują sporadyczne, ale w większych miejscowościach czy miastach jest to problem. (IDI NR 5)*

O konsekwencjach przyjmowania narkotyków wspomniał proboszcz jednej z parafii w powiecie dąbrowskim. Według niego: *Przypadki kilkorga młodych ludzi, którzy popełnili samobójstwo, są wynikiem przyjmowania narkotyków. Skutki, ogólnie mówiąc, są katastrofalne. Jeżeli dochodzi do uzależnienia, to taka osoba nie może funkcjonować normalnie w społeczeństwie. Również zachowania ludzi po narkotykach mogą być nieobliczalne i irracjonalne.* (IDI NR 6)

W odniesieniu do omawianej problematyki syntetycznie wypowiedział się respondent zamieszkujący gminę Szczucin: *Nie spotykam się z tym na co dzień. Ale nie wierzę w to, że młodzi ludzie nie biorą narkotyków. Osobiście nie potrafię odróżnić jednak osób po narkotykach od tych, które są pod wpływem alkoholu.* (IDI NR 7)

Swoją opinię na temat narkomanii wyraził również samorządowiec z terenu gminy Radgoszcz: *Gdy weźmiemy pod uwagę nasz teren, to narkomania jest mało widoczna, chyba że jest mocno zakonspirowana. Rozróżnienie narkomana od osoby nadużywającej alkohol jest bardzo trudne. Na tym terenie było kilka przypadków, kiedy służby działały w tym aspekcie. Konsekwencje zażywania narkotyków mogą być daleko idące. Mamy przypadki osób, które szybko się stoczyły w konsekwencji nadużywaniu alkoholu bądź narkotyków, a następnie zostały wyrzucone z domu. Narkotyki i alkohol mają wpływ na psychikę i destrukcję ludzi, często kierują ich na drogę przestępczą.* (IDI NR 8)

Wieloletni samorządowiec gminy Olesno krótko skomentował problem narkomanii na terenie tej gminy: *Nie mam wypracowanego poglądu na ten temat. Nie docierają do mnie głosy, które mogłyby wskazywać na istnienie takiego problemu w naszej gminie. Bywały w przeszłości drobne incydenty związane z posiadaniem narkotyków i nic poza tym.* (IDI NR 21)

W kontekście omawianego zagadnienia swoje stanowisko przedstawiła osoba znacząca, na co dzień mieszkająca w Dąbrowie Tarnowskiej: *U osób młodych narkomania może generować problemy rodzinne, w szkole prowadzić nawet do samobójstw. U dorosłych w głównej mierze jako konsekwencje pojawiają się kłopoty rodzinne, problemy w pracy. Następuje upadek moralny człowieka.* (IDI NR 9)

Podobny pogląd zaprezentował przedstawiciel Starostwa Powiatowego w Dąbrowie Tarnowskiej: *Narkotyki są źródłem przemocy, zaniedbywania obowiązków szkolnych czy pracy. Zjawisko narkomanii może prowadzić do myśli i prób samobójczych, samobójstw, jak również zerwania więzi rodzinnych.* (IDI NR 12)

Dyrektorka jednej z placówek edukacyjnych w powiecie wyraziła w tym względzie podobną opinię: *U osób starszych może powodować rozpad rodziny lub zachowania*

aspołeczne. U młodych ludzi konsekwencje zdrowotne, autodestrukcyjne, zejście pod ich wpływem na drogę przestępczą lub popełnianie przestępstw w celu uzyskiwania środków na narkotyki. (IDI NR 16)

W nieco innym tonie odniosła się do problematyki respondentka reprezentująca placówkę szkolno-pedagogiczną z terenu gminy Szczucin. W jej ocenie: *Czynniki mające wpływ na pojawienie się i rozwój zjawiska narkomanii to: podaż (dostępność) narkotyków; wzorce kulturowe; wzorce społeczne; model i efektywność profilaktyki; skala zjawiska innych patologii społecznych; obecność czynnika w najbliższej rodzinie. Konsekwencje: pojawienie się nowych problemów, ubóstwo oraz marginalizacja społeczna, przestępczość, marginalizacja rodziny osoby uzależnionej.* (IDI NR 11)

O skutkach, jakie wywołuje zjawisko narkomanii, wspomniała również osoba na co dzień udzielająca wsparcia rodzinom. Spośród konsekwencji wymieniła*: Somatyczne i zdrowotne. Pojawiają się uzależnienia i zmiany w sferze psychiki. Depresje, agresja, czyny autodestrukcyjne są spowodowane przez narkomanię. W większości przypadków osób z tym problemem osłabieniu ulegają także więzi rodzinne.* (IDI NR 13)

Na różnice obszarowo-środowiskowe w kontekście występowania narkotyków wskazał przedstawiciel średniego aktywu kierowniczego Komisariatu Policji w Szczucinie: *Muszę użyć porównania sytuacji, jaka miała miejsce w Tarnowie (gdzie wcześniej pracowałem) a w Szczucinie czy też w małej miejscowości w powiecie dąbrowskim, w której mieszkam. Są to dwa różne światy, a zjawisko narkomani jest diametralnie inne i występuje na terenie powiatu dąbrowskiego na dużo mniejszą skalę. Nie można oczywiście założyć, że w ogóle nie istnieje, ale myślę, że odsetek ludzi, którzy zażywają narkotyki, jest niewielki.* (IDI NR14)

Z kolei jeden z młodszych samorządowców gminy Gręboszów udzielił bardzo krótkiej odpowiedzi: N*ie zetknąłem się bezpośrednio z narkomanią. Wydaje mi się jednak, że konsekwencje, jakie występują w związku z tym problemem, mają charakter zdrowotny, społeczny i finansowy.* (IDI NR 15)

W kwestii zagadnienia narkomanii przeprowadzono również wywiad z radnym rady powiatu. W jego opinii: *Problem narkomanii jest wszechobecny w całym kraju i na całym świecie. Sukcesywnie zjawisko to rozszerza się. Narkotyki i dopalacze powodują destrukcję osób młodych i starszych. Zdarzały się przypadki zatrucia dopalaczami w powiecie. Stałe przyjmowanie takich substancji prowadzi w najlepszym przypadku do nerwicy lękowej, a w najgorszym do śmierci.* (IDI NR 17)

O skutkach zażywania narkotyków opowiedział także urzędnik gminy Szczucin: *Skutki są zarówno zdrowotne, jak i społeczne. Każdy, kto używa narkotyków, wyniszcza swoje zdrowie psychiczne i fizyczne. Zdrowie psychiczne – tutaj możemy mówić o utracie zdolności do rozpoznawania dobra i zła. Osoby pod wpływem narkotyków czy podobnych substancji mają większe skłonności do bycia niebezpiecznymi dla otoczenia. W aspekcie społecznym narkotyki stanowią zagrożenie dla mieszkańców, młodych pokoleń, powodują rozpad rodziny i wpływają na utratę więzi przyjacielskich. Traci się kontakt z kolegami i koleżankami. Następuje wejście w grono aspołeczne.* (IDI NR 18)

Kontekst problemu narkomanii pojawił się w wypowiedzi dyrektora zespołu szkół znajdującego się na terenie powiatu dąbrowskiego: *Z różnych przekazów wiem, że narkomania to problem, który generalnie narasta na przestrzeni lat. W szkole zetknąłem się z przypadkami młodych ludzi, którzy używali takich substancji, ale nie spotkałem się z przypadkami osób, które poprzez przyjmowanie narkotyków nie uzyskały promocji do następnej klasy lub nie ukończyły szkoły. Tak jak wspomniałem, takie sytuacje występowały, jednak bardziej okazjonalnie niż systematycznie. Zdecydowanie większy problem stanowiła konsumpcja alkoholu czy papierosów przez młodzież. Być może powodem takiego stanu rzeczy był łatwiejszy dostęp do alkoholu niż do substancji narkotycznych.* (IDI NR 19)

Respondentka na co dzień udzielająca wsparcia psychologiczno-pedagogicznego wskazała na następujące konsekwencje związane z narkomanią: *Przede wszystkim zdrowotne i społeczne. Osoby z tym problemem mają zachwiane poczucie bezpieczeństwa oraz tracą więzi rodzinne i koleżeńskie.* (IDI NR 20)

W wypowiedzi byłego starosty dąbrowskiego pojawił się wątek legalizacji narkotyków miękkich: *Coraz częściej słyszymy o problemie narkomanii na Powiślu. Narkotyki trafiają do młodych ludzi. Zjawisko się rozwija. Walka z tym procederem jest bardzo trudna. Nie popieram pomysłów niektórych polityków na legalizację, tzw. miękkich narkotyków. Do celów leczniczych jak najbardziej, ale pod pewnymi rygorami i nadzorem.* (IDI NR 22)

W kwestii problematyki związanej z narkomanią swoją opinię wyraziła przedstawicielka Powiatowej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej. Jej zdaniem narkomania wywołuje skutki: *Zdrowotne, społeczne. Praktycznie w każdym obszarze życia narkomania wywołuje negatywne skutki. Narkotyki prowadzą do obniżenia jakości życia i coraz częściej do jego skrócenia.* (IDI NR 27)

Na podobne skutki wskazała osoba reprezentująca gminną jednostkę zarządzającą szkołami, przedszkolami i żłobkami: *Przede wszystkim są to szkody zdrowotne – osoby*

przyjmujące narkotyki lub dopalacze sukcesywnie podupadają na zdrowiu. Konsekwencje społeczne to głównie osłabienie więzi rodzinnych. Długotrwały kontakt z narkotykami, zwłaszcza ludzi młodych, może również prowadzić do myśli samobójczych i samobójstw. (IDI NR 28)

Swobodne wypowiedzi respondentów „znaczących" istotnie uzupełniły dane uzyskane w trakcie badań ilościowych. Respondenci wyrazili różne opinie i poglądy na temat poruszanej problematyki, a także w niektórych aspektach niepokój eskalacją negatywnych zachowań związanych z tym zagadnieniem.

Podsumowując badania w tym rozdziale, należy wskazać kilka istotnych czynników, które mogą wpłynąć na końcowe wnioski całej dysertacji. W badaniach ilościowych tej części empirycznej skupiono uwagę na wiedzy respondentów o czynach samobójczych, częstotliwości występowania samobójstw, źródłach wiedzy mieszkańców o zdarzeniach samobójczych, przyczynach występowania czynów autodestrukcyjnych, działaniach podejmowanych w celu zapobiegania samobójstwom. W kontekście wiedzy respondentów o czynach autodestrukcyjnych można stwierdzić, że ich świadomość w tym aspekcie jest duża, bowiem 51,4% ankietowanych w powiecie, najczęściej w Szczucinie – 89,5% potwierdziło występowanie takich zdarzeń. Blisko o połowę mniej respondentów w skali powiatu – 26,5%, najczęściej w gminie Olesno – 39,5% było przeciwnego zdania. W podziale ze względu na płeć i wiek nie odnotowano istotnych różnic w kontekście tego zagadnienia. W aspekcie częstotliwości występowania samobójstw respondenci nie wykazywali się wiedzą w tym zakresie – 32,5% (gmina Bolesław – 55,2%) lub uznali, że zdarzenia takie mają miejsce rzadko – 25,8% (gmina Mędrzechów – 36,1%). Na częste lub bardzo częste występowanie takich czynów w powiecie wskazywało odpowiednio 14,7% oraz 8,1% ankietowanych, przy czym warto zaznaczyć, że najwyższe wartości w tym zakresie odnotowano w gminie Szczucin – 36,1% i 32,3%.W podziale na płeć i wiek również nie odnotowano istotnych różnic w preferencjach kobiet i mężczyzn oraz w badanych grupach wiekowych. Analizie poddano także źródła, z jakich czerpią wiedzę mieszkańcy powiatu dąbrowskiego o zdarzeniach samobójczych. Zdecydowana większość respondentów, bo aż 68,0% (Szczucin – 88,7%), jako źródło wskazała obiegowe opinie i plotki. Często wymieniano też Internet – 40,3% (Gręboszów – 58,3%), lokalne media – 33,1% (Dąbrowa Tarnowska – 46,1%) oraz telewizję – 31,5% (Gręboszów – 44,4%). W podziale ze względu na płeć ustalono, że kobiety częściej niż mężczyźni wskazywały na wymienione wyżej źródła. Również respondenci młodsi, tj. w przedziale 18 – 34 lata preferowali te źródła, za wyjątkiem wariantu odpowiedzi na temat obiegowych opinii i plotek, gdzie minimalnie wyższą wartość odnotowano w grupie wiekowej

35 i więcej lat. W badaniach nie pominięto kwestii dotyczącej przyczyn czynów autodestrukcyjnych. Wśród najczęściej wymienianych znalazły się: depresja – 76,7% (Dąbrowa Tarnowska – 83,3% i Gręboszów – 83,3%), problemy natury psychicznej – 67,1% (Bolesław – 79,3%), problemy finansowe – 46,0% (62,1% – Bolesław) oraz nadużywanie alkoholu – 44,7% (Radgoszcz – 66,2%). Najrzadziej respondenci decydowali się na opcje: członkostwo w sektach – 14,3% (Szczucin – 20,3%) oraz obwinianie siebie za zrobienie czegoś – 15,9% (Bolesław – 24,1%). W podziale ze względu na płeć wyższe wartości odnotowano w trzynastu wariantach odpowiedzi udzielanych przez kobiety. Odwrotna sytuacja miała miejsce tylko w czterech przypadkach. W podziale ze względu na wiek w trzynastu przypadkach wyższe wartości odpowiedzi stwierdzono w przedziale 18 – 34 lata, a tylko w czterech w grupie wiekowej 35 i więcej lat. Respondentów zapytano również o rodzaje działań, jakie są podejmowane w celu zapobiegania samobójstwom. W ocenie ankietowanych jako najbardziej popularne odpowiedzi wskazywano: zaangażowanie do działań nauczycieli, dzielnicowego, przedstawicieli ośrodków interwencji kryzysowych, duchownych, psychologów – 46,7% (Gręboszów – 55,6%), kreowanie pozytywnych wzorców zachowań i inspirowanie do działań, które będą stanowiły przeciwwagę do czynów destrukcyjnych (nauka pozytywnego nastawienia do świata) – 46,0% (Dąbrowa Tarnowska – 52,0%) oraz uświadamianie społeczeństwa, że warto żyć i pokonywać przeszkody niż się poddawać – 45,9% (Bolesław – 58,6%). W oparciu o płeć i wiek respondentów nie stwierdzono istotnych różnic w udzielonych odpowiedziach.

Uzupełnieniem badań ilościowych w aspekcie czynów autodestrukcyjnych były badania jakościowe. Respondentów indywidualnych wywiadów pogłębionych zapytano o wskazanie przyczyn występowania zachowań suicydalnych na terenie powiatu dąbrowskiego. Wśród odpowiedzi respondenci wskazywali na transformację ustrojową, zmiany układów gospodarczych, które nastąpiły po 1989 roku i związane z tym zachwianie bezpieczeństwa i frustracje wynikające z możliwości utraty pracy. Doba przemian ustrojowych zaskoczyła część społeczności lokalnej, która nie nadążyła za zmieniającą się rzeczywistością, trendem i koniecznością zmiany profilu. Grupa osób nie wytrzymała tej sytuacji psychicznie. Ludzie zaczęli nadużywać alkoholu, a na skutki nie trzeba było długo czekać. Zdaniem respondentów, wpływ na zachowania suicydalne mają właśnie używki, doprowadzanie do sytuacji uzależnień chemicznych oraz koegzystencja środowiska młodzieżowego. Samobójcze śmierci, chociażby siedemnastoletniej mieszkanki Szczucina w listopadzie 2017 roku oraz jej koleżanki, to przykłady awersji do systemu wartości, wynikającej z przymuszania do przyjęcia jakiejś formy zależności i zaintrygowania filozofią

śmierci. Według jednego z respondentów te zdarzenia obnażyły również podejście opiekunów do zasadniczej kwestii wychowania, czyli szukania winy w otoczeniu, a nie w postawie podopiecznej, która targnęła się na życie. Rozmówca pokusił się również o stwierdzenie, że każdy przypadek śmierci samobójczej w pewnym sensie dokłada lub odejmuje wątpliwości na temat przyczyn.

Inni respondenci powody targnięcia się na życie upatrywali w braku kontroli rodzicielskiej i wychowawczej. Wskazywano też na brak zdecydowanych działań ze strony placówek edukacyjno-wychowawczych, ale również współdziałania rodziców z nauczycielami i korzystania z dostępnego wsparcia psychologicznego. Natrafiono na opinie, że przyczyną czynów autodestrukcyjnych może być zawód miłosny, zarówno ukryty jak, i jawny. Wychowywanie się w atmosferze przemocy psychicznej i fizycznej to także czynnik, który określono jako sprzyjający podejmowaniu samobójczych decyzji. Na podstawie relacji dwóch respondentów ustalono, że czynnikiem wpływającym na skłonności do samobójstw może być zawieranie w przeszłości małżeństw przez osoby blisko ze sobą spokrewnione, w pierwszej i w drugiej linii. W opinii respondenta z gminy Szczucin te pierwsze występowały rzadko, natomiast drugie uznawane są za dość liczne, zwłaszcza w gminach Szczucin i Radgoszcz. Takie krzyżowanie się powoduje najczęściej wzrost odsetka osób z ograniczeniem umysłowym powodującym defekty emocjonalne i zmiany natury psychicznej. Według relacji tego rozmówcy prawidłowość występowania przypadków krzyżowania się osób we wspomnianych gminach jest adekwatna do liczby występujących tam samobójstw.

Kilku respondentów dokonało podziału przyczyn samobójstw ze względu na wiek. Ich zdaniem głównym powodem takich zachowań wśród młodych osób jest przyjmowanie narkotyków i dopalaczy, natomiast u ludzi starszych załamanie psychiczne na wieść o tym, że jest się nieuleczalnie chorym (np. na nowotwór). Część rozmówców wspomniała o czynniku ekonomicznym – kłopotach finansowych wynikających z nietrafionych inwestycji, zadłużenia, braku pracy czy też środków do życia oraz bezradności wobec rosnących oczekiwań finansowych dzieci. Takie sytuacje mogą być podłożem depresji, a w dalszej konsekwencji zdarzeń autodestrukcyjnych. W trakcie wywiadów respondenci wskazywali na niski poziom odporności wobec sytuacji stresowych i problemów wynikających często z nadopiekuńczości rodziców. Opiekunowie rozwiązują konfliktowe sytuacje za dzieci, co ma niebagatelny wpływ na ich późniejsze życie dorosłe i problemy osobowościowe. Zdaniem niektórych rozmówców powszechne jest zjawisko eurosieroctwa i dobrobytu. Szeroki wydaje się zakres dostępu do przyjemności, przy zawężonym obszarze

obowiązków. Kultywowane są postawy roszczeniowe. Te czynniki wpływają na nieumiejętność radzenia sobie we współczesnym świecie. Wśród innych przyczyn czynów autodestrukcyjnych respondenci wymieniali spadek poczucia własnej wartości, brak wiary, sensu i celu istnienia, pesymizm w ocenie swojej sytuacji oraz nieumiejętność radzenia sobie z trudnościami i rozczarowaniami. Brak perspektyw na dalsze życie i zainteresowania przez osoby bliskie wywołuje poczucie, że jest się niepotrzebnym. W niektórych wypowiedziach pojawił się wątek ewolucji i postępu technologicznego. Według respondentów znaczących, tradycyjna komunikacja jest coraz częściej wypierana przez nowe technologie, w tym komunikatory. Powszechny dostęp do urządzeń elektronicznych wywołuje zmiany w psychice dzieci i ogranicza je do pewnego zamkniętego świata, często powodując uzależnienia. Zwłaszcza gry komputerowe narażają młodych ludzi na uzależnienia behawioralne i zmiany o charakterze neurologicznym. Bycie w nałogu może wyniszczać psychikę i dawać poczucie bezsilności, co w konsekwencji prowadzi do pojawiania się myśli samobójczych i autodestrukcji.

Jedna z respondentek dokonała syntetycznej oceny zagadnienia stwierdzając, że problem zdarzeń o charakterze autodestrukcyjnym wiąże się z samotnością w relacjach z rodzicami i rówieśnikami, emocjonalną pustką, naciskiem rodziców na profesjonalizm dzieci. Ponadto wymieniła: konflikty z rodzicami, alkoholizm rodziców/opiekunów oraz migrację zarobkową. Natomiast u osób dorosłych jako główny powód wskazała: czynnik ekonomiczny, rozstania, zdrady, choroby psychiczne, brak porozumienia pomiędzy partnerami.

Z analizy badań ilościowych i jakościowych wynika, że samobójstwa i próby samobójcze stanowią istotny problem społeczny w badanej społeczności, przy czym należy zaznaczyć, że czynnik determinujący występowanie takich zdarzeń trudno jednoznacznie zdefiniować.

W rozdziale odnoszącym się do problemów społecznych, zachowań dysfunkcjonalnych i patologii w opiniach mieszkańców Powiśla zwrócono uwagę na zagadnienie przemocy domowej ze szczególnym uwzględnieniem postrzegania tej kwestii przez respondentów terenu objętego badaniami, ich kontaktu z tym zjawiskiem oraz wpływu przemocy domowej na poczucie bezpieczeństwa.

W badaniach ilościowych skupiono się zatem na wspomnianych wyżej trzech aspektach przemocy domowej. Pierwsza kwestia dotyczyła wiedzy ankietowanych na temat przemocy domowej. Liczna grupa badanych – 83,6% (Radgoszcz – 97,3%) kojarzyła przemoc z biciem członków rodziny. Wysokie wartości procentowe odnotowano w następujących

wariantach: awantury domowe – 67,6% (Gręboszów – 86,1%), upokarzanie członków rodziny – 66,9% (Gręboszów – 83,3%) oraz ubliżanie członkom rodziny – 63,2% (Gręboszów – 83,3%). Najmniej respondentów w skali powiatu zdecydowało się na wybór odpowiedzi „szantaż ekonomiczny" – 43,0% (Gręboszów – 66,7%). W podziale ze względu na płeć, w sześciu przypadkach wyższe wartości odnosiły się do kobiet. Tylko w dwóch wariantach odpowiedzi, tj. ubliżania członkom rodziny – 68,7% (kobiety – 57,9%) oraz szantażu ekonomicznego – 43,3% (kobiety – 42,7%) wyższe wartości stwierdzono u mężczyzn. Z kolei w podziale ze względu na wiek w pięciu opcjach wyższe wskazania procentowe dotyczyły grupy wiekowej 35 i więcej lat, przy trzech z wyższymi wartościami w gronie 18 – 34 lata. Należy zaznaczyć, że różnice procentowe w obu przedziałach nie odbiegały od siebie znacząco, co najwyżej – 6,7%.

W trakcie badań uzyskano informację o kontakcie respondentów ze zjawiskiem przemocy. Wielu ankietowanych – 75,7% nie miało do czynienia ze zjawiskiem przemocy domowej. Taki pogląd najczęściej prezentowali ankietowani w Gręboszowie – 94,4% i Bolesławiu – 93,1%. Spośród badanych kontakt z przemocą domową zadeklarowało 14,3% ankietowanych. Taka sytuacja najczęściej wystąpiła w gminach: Radgoszcz – 23,0% oraz Szczucin – 18,8%. Brak zdania w przedmiotowym zakresie zaprezentowało – 9,4% respondentów, najczęściej w gminie Olesno – 19,8%.W trakcie dalszych analiz uzyskanych wyników stwierdzono istotne różnice w odpowiedziach kobiet i mężczyzn. Kobiety częściej – 18,9% miały kontakt z przemocą niż mężczyźni – 9,6%. Natomiast brak styczności wykazało – 79,7% panów oraz 71,9% pań. W kontekście niezdecydowania respondentów obojga płci nie odnotowano znaczących dysproporcji. W podziale ze względu na wiek zauważono, że ankietowani w starszej grupie wiekowej mieli częstszy kontakt z omawianym zjawiskiem – 14,8% niż respondenci w młodszym wieku, spośród których 13,3% zdecydowało się na ten wariant odpowiedzi. Niezdecydowani respondenci dominowali w przedziale 35 i więcej lat – 11,4% (w przedziale 18 – 34 lata – 5,0%). Respondenci w powiecie dąbrowskim ocenili również wpływ zjawiska przemocy domowej na poczucie bezpieczeństwa. Spora grupa badanych osób – 44,4% (Gręboszów – 75,0%) uznała, że przemoc domowa raczej ma wpływ, natomiast 35,5% (Radgoszcz – 43,2%) ankietowanych kategorycznie stwierdziło taką zależność. Niewielki odsetek ankietowanych – 10,3% (Olesno – 13,6%) był zdania, że omawiane zjawisko raczej nie przekłada się na poczucie bezpieczeństwa lub w ogóle nie ma na nie wpływu – 0,8% (Gręboszów – 5,6%). W podziale na płeć nie stwierdzono istotnych różnic, nie mniej jednak kobiety w nieco większym stopniu dostrzegły taką zależność. Na podstawie przeprowadzonej analizy odpowiedzi uzyskanych od respondentów w poszczególnych

grupach wiekowych ustalono, że ankietowani w przedziale 18 – 34 są nieznacznie bardziej świadomi wpływu zjawiska przemocy na poczucie bezpieczeństwa niż osoby w wieku 35 i więcej lat. Z kolei odsetek osób niezdecydowanych był wyższy w grupie wiekowej 35 i więcej lat.

Problematykę przemocy domowej uwzględniono w badaniach jakościowych. W trakcie przeprowadzonych indywidualnych wywiadów pogłębionych uzyskano szereg wartościowych informacji na temat występowania przedmiotowego zjawiska na terenie powiatu dąbrowskiego. Jednym z istotnych aspektów, na którym skoncentrowano uwagę badawczą, był wpływ przemocy w rodzinie na poczucie bezpieczeństwa. Jeden z respondentów stwierdził, że zjawisko przemocy jest powszechnie utajniane, a także przekłada się na wychowanie dzieci i ich postawy w życiu dorosłym. Inny z kolei wyraził pogląd, że służby i instytucje (policja, MOPS) odpowiedzialne za bezpieczeństwo osób pokrzywdzonych przemocą domową działają opieszale i nieprofesjonalnie. W wypowiedziach rozmówców pojawił się wątek dotyczący maskowania problemu. Ich zdaniem przemoc w rodzinie jest ukrywana, ponieważ dotyka sfery intymnej. Ofiary takich zachowań starają się nie uzewnętrzniać swoich kłopotów, ponieważ się wstydzą lub boją. W obawie między innymi przed negatywnymi opiniami ze strony lokalnej społeczności lub odwetem ze strony osób znęcających się dzielą się swoimi problemami dopiero wtedy, gdy dochodzi do traumatycznych zdarzeń. W ocenie „osób znaczących" przemoc w rodzinie przekłada się na zachowania dysfunkcjonalne i wywołuje negatywne skutki społeczne. Może również generować przemoc wśród rówieśników. Do respondentów z kręgu samorządu terytorialnego od kilku lat docierają sygnały o narastaniu zjawisk związanych z przemocą domową. Zazwyczaj pierwsze sygnały docierają z placówek edukacyjno-wychowawczych, które informują o symptomatycznym zachowaniu dzieci polegającym na alienacji i wycofaniu lub agresji. Młodzi ludzie odreagowują skutki przemocy poprzez ucieczkę w wirtualny świat lub sięgając po używki. Respondenci wskazali również na ważną prawidłowość. Alkohol i jego nadużywanie ma niebagatelny wpływ na rozmiar zjawiska. Według „osób znaczących" przemoc w rodzinie oddziałuje na stabilność rodzin i na wychowanie dzieci. Przemoc domowa potrafi zniszczyć beztroski czas dzieciństwa, a brak poczucia bezpieczeństwa oraz stabilizacji w domu rodzinnym często jest przenoszony na późniejsze życie dorosłe.

Respondenci w krótkim zarysie określili funkcjonowanie gminnych zespołów do spraw rozwiązywania problemów alkoholowych i przeciwdziałania patologiom. Zdaniem rozmówców liczba pokrzywdzonych przemocą w rodzinie systematycznie wzrasta, a rozpoznanie pracowników socjalnych w terenie jest coraz lepsze. Na bieżąco realizowana

jest „procedura niebieskiej karty". Prężnie działają zespoły interdyscyplinarne, w skład których wchodzą przedstawiciele różnych instytucji, w tym również policji. Zadaniem tych zespołów jest rozpoznawanie takich przypadków, gdzie dochodzi do przemocy domowej, by następnie nieść pomoc w wielu aspektach, chociażby psychologicznym i materialnym. W ocenie niektórych respondentów świadomość o funkcjonowaniu takich zespołów jest duża. Spośród rozmówców część wyraziła opinię, że przemoc dotyczy społeczeństwa, dlatego każde zdarzenie przenosi się na inny obszar. Wskazywano przy tym, że stosować przemoc może w zasadzie każdy: matka, córka, syn czy mąż. Może się przekładać na zachowania seksualne lub na próbę dominacji w grupie. Jeden z dyrektorów placówki edukacyjno-pedagogicznej podzielił się swoimi doświadczeniami, z których wynika, że problem przemocy w rodzinie został dotknięty, ale nie poszły za tym konkretne i jednoznaczne przepisy wykonawcze. Jego zdaniem sporządzanych jest wiele niebieskich kart, co statystycznie może świadczyć o podejmowanych działaniach w kierunku rozwiązania problemu. Realia jednak są takie, że prawo nie rozwiązuje w pełnym zakresie tej kwestii. W rzeczywistości wygląda to niedobrze. Presja sprawcy czy też członków rodziny sprawia, że wycofywane są wnioski o ściganie i mimo wysiłków policjantów sprawy bywają umorzone. Podsumowując badania w tej kwestii , należy uznać przemoc domową za istotny czynnik, który wpływa na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego. Niewątpliwie ta kwestia zostanie uwzględniona w końcowych wnioskach.

Badaniami objęto także zagadnienia odnoszące się do zjawiska narkomanii. W analizie wskazanej problematyki uwzględniono między innymi stan wiedzy ankietowanych na temat narkotyków, wiedzę respondentów o ich działaniu, powody sięgania po narkotyki przez dorosłych i młodzież, destrukcyjny wpływ na życie człowieka oraz konsekwencje uzależnienia od narkotyków.

Według danych uzyskanych na podstawie ankiety skategoryzowanej ustalono, że 49,4% respondentów wie (Dąbrowa Tarnowska – 61,8%) lub raczej wie – 42,5% (Gręboszów – 61,1%), czym są narkotyki. Spośród ankietowanych w powiecie 3,4% (Olesno – 13,6%) wskazało na brak wiedzy w tym zakresie. Poziom procentowy respondentów całkowicie niezorientowanych w obszarze badanego zagadnienia wyniósł – 1,5% (Mędrzechów – 5,6%). Brak zdania na omawiany temat zaprezentowało – 3,0% (Olesno – 13,6%) badanych osób. Z przeprowadzonych analiz wynika, że świadomość kobiet i mężczyzn w kontekście znajomości zagadnienia jest duża, a uzyskane wartości nie odbiegają od siebie znacząco. Natomiast w aspekcie braku świadomości minimalnie wyższe wartości uzyskano w przypadku kobiet. Na brak jednoznacznej odpowiedzi częściej decydowali się mężczyźni

niż kobiety. W podziale na grupy wiekowe wartości procentowe dotyczące poziomu wiedzy respondentów na omawiany temat oscylowały na podobnym poziomie.

Na podstawie danych ustalono, że respondenci powiatu dąbrowskiego objęci badaniami wykazali się sporą wiedzą na temat działania narkotyków. Spośród nich 42,3% (Gręboszów – 69,4%) raczej wie lub zdecydowanie wie – 42,2% (Dąbrowa Tarnowska – 51,5%), jakie działanie mają narkotyki. Respondenci, którzy nie wiedzą, jak działają narkotyki, byli w mniejszości, ponieważ 7,3% (Bolesław – 17,2%) spośród nich raczej nie wie, a 4,6% (Mędrzechów – 13,9%) nie wie, jakie jest ich działanie. Brak zdania stwierdzono w przypadku 3,5% (Olesno – 11,1%) ankietowanych w powiecie. W podziale ze względu na wiek minimalnie większą wiedzą na temat działania narkotyków wykazali się mężczyźni. Różnicę odnotowano również w kontekście braku wiedzy w tym zakresie. W tym wypadku kobiety chętniej decydowały się na ten wariant odpowiedzi. Wartości procentowe dotyczące niezdecydowania respondentów kształtowały się na podobnym poziomie. W podziale na grupy wiekowe większą świadomością w omawianej tematyce wykazali się respondenci w przedziale 18 – 34 lata. Z kolei stan wiedzy respondentów w wieku 35 i więcej lat na temat działania narkotyków okazał się mniejszy. Grupą minimalnie bardziej niezdecydowaną okazali się ludzie w wieku 35 i więcej lat. Respondentów powiatu dąbrowskiego objętych badaniami zapytano o powody sięgania po narkotyki. Zdaniem ankietowanych główne powody zażywania narkotyków to chęć zaimponowania – 68,3% (Gręboszów – 86,1%) lub oderwania się od rzeczywistości – 63,1% (Dąbrowa Tarnowska – 71,1%). Nieco rzadziej ankietowani decydowali się na upatrywanie przyczyny w przyjemności, jakiej się doznaje po zażyciu narkotyku – 45,0% (Gręboszów – 58,3%), w celu pokonania stresu – 39,6% (Gręboszów – 58,3%) oraz dla dodania odwagi i zrobienia czegoś, co w normalnych warunkach jest niewykonalne – 35,4% (Gręboszów – 44,4%). Zdaniem 22,1% (Gręboszów – 36,1%) narkotyki zażywa się w celu chwilowego poprawienia koncentracji. Wskazanie dotyczące innych powodów wyniosło – 1,0% (Bolesław – 3,4%). W podziale na płeć w dwóch wariantach odpowiedzi, tj. dla oderwania się od rzeczywistości oraz dla zwykłej przyjemności i poprawy nastroju wyższe wartości stwierdzono u mężczyzn. Odwrotna sytuacja miała miejsce w przypadku pozostałych opcji. W analizach odnoszących się do wieku respondentów nie stwierdzono istotnych rozbieżności w odpowiedziach osób poszczególnych przedziałów wiekowych, za wyjątkiem wariantu „dla zwykłej przyjemności i poprawy nastroju", gdzie odnotowano różnicę na poziomie 7,8% na korzyść ankietowanych w grupie wiekowej 18 – 34 lata.

Kolejnym zagadnieniem, które poddano analizie, był destrukcyjny wpływ narkotyków na życie człowieka. W zdecydowanej większości respondenci uznali, że zjawisko negatywnego odziaływania zdecydowanie ma miejsce – 68,3% (Radgoszcz – 78,4%) lub raczej występuje – 22,6% (Gręboszów – 41,7%). Odpowiedzi ankietowanych będących innego zdania lub niezdecydowanych w tej kwestii stanowiły mniejszość. W podziale ze względu na płeć i wiek nie stwierdzono istotnych różnic w odpowiedziach kobiet i mężczyzn, a także respondentów w przedziałach 18 – 34 oraz 35 i więcej lat.

W badaniach problematyki narkomanii uzyskano także dane odnoszące się do stanu wiedzy respondentów o konsekwencjach uzależnienia od narkotyków. Według 70,7% (Radgoszcz – 82,4%) ankietowanych narkotyki mogą być przyczyną wejścia na drogę przestępczą, wpływać na agresywne zachowania – 69,1% (Gręboszów – 86,1%), zaburzać więzi rodzinne – 60,9% (Radgoszcz – 71,6%) lub prowadzić do samobójstwa uzależnionego – 60,2% (Radgoszcz – 74,3%). Respondenci chętnie wskazywali na zaproponowane warianty następstw uzależnienia, takie jak: zaburzenia związane z prawidłowym postrzeganiem świata – 52,8% (Mędrzechów – 63,9%) oraz utratę kontaktu z rówieśnikami – 41,1% (Gręboszów – 58,3%). Zdaniem 35,2% (Gręboszów – 63,9%) ankietowanych w konsekwencji nałogowego przyjmowania narkotyków może pojawić się fascynacja środowiskiem przestępczym. Warto zaznaczyć, że na każdy z wyżej wymienionych wariantów częściej odpowiedzi udzielały kobiety niż mężczyźni, o czym mogą świadczyć zestawienia procentowe, które zaprezentowano uprzednio w tabeli 4.122. Wśród wymienianych przez kobiety konsekwencji znalazły się agresywne zachowania – 77,8% (mężczyźni – 60,1%), wejście na drogę przestępczą – 70,9% (mężczyźni – 70,4%) oraz samobójstwo uzależnione – 62,6% (mężczyźni – 52,7%). Najrzadziej wymienianą przez panie odpowiedzią okazała się fascynacja środowiskiem przestępczym – 39,4% (mężczyźni – 30,9%). W kontekście wieku respondentów w obu przedziałach wiekowych pojawiły się opinie mówiące o tym, że najczęściej uzależnienie prowadzi do agresywnych zachowań – 69,6% (przedział wiekowy 35 i więcej lat – 68,9%), do wejścia na drogę przestępczą – 65,2% (przedział 35 i więcej lat – 73,1%), samobójstwa uzależnionego – 65,2% (przedział 35 i więcej lat – 58,0%) oraz zaburzenia więzi rodzinnych – 60,2% (przedział wiekowy 35 i więcej lat – 61,2%).

Wpływ zjawiska narkomanii został oceniony przez przedstawicieli lokalnej społeczności w trakcie indywidualnych wywiadów pogłębionych. Rozmowy z „osobami znaczącymi" dostarczyły szeregu opinii, z których część może stanowić wartość dodaną dla badań. Z przeprowadzonych wywiadów wynika, że respondenci są świadomi występowania problemu narkomanii na terenie powiatu dąbrowskiego i popierają działania mające na celu

zniwelowanie takiego stanu rzeczy. Zdaniem części z nich nawet najmniejsze sygnały dotyczące narkomanii i problemów z nimi związanych wymagają podjęcia szybkich działań w celu zmniejszenia rozmiarów zjawiska. Jeden z respondentów z terenu gminy Szczucin zauważył jednak, że osoby odpowiedzialne i otrzymujące informacje o takich zjawiskach, m.in. nauczyciele, dyrektorzy szkół i pedagodzy często z niezrozumiałych dla rozmówcy powodów nie reagują i nie nadają właściwego biegu takim sytuacjom.

Większości respondentów narkomania kojarzy się z młodymi ludźmi i raczej nie obejmuje osób starszych. Pojawiły się też opinie, z których wynika, że problem narkotyków dotyczy miast, natomiast rzadziej dotyka małych miejscowości czy wsi. Dopiero zmiana środowiska z wiejskiego na miejskie przez młodzież w celu chociażby kontynuowania edukacji determinuje pierwszy kontakt z narkotykami lub podobnie działającymi substancjami. W opinii respondentów problem narkomanii w powiecie dąbrowskim dotyczy przede wszystkim Dąbrowy Tarnowskiej i Szczucina. W pozostałych miejscowościach Powiśla kwestia ta sprowadza się do drobnych incydentów związanych z posiadaniem narkotyków. Taki stan rzeczy potwierdził w swojej wypowiedzi między innymi funkcjonariusz średniego aktywu kierowniczego dąbrowskiej policji z bogatym doświadczeniem w zwalczaniu przestępczości narkotykowej.

Wśród konsekwencji będących następstwem przyjmowania narkotyków respondenci najczęściej wskazywali zaniedbywanie obowiązku szkolnego, oddalanie się od rodziny, agresywne zachowania, upadek moralny i najtragiczniejsze – czyny autodestrukcyjne. Ponadto zwrócili uwagę na wątek uzależnień i następstw z tym związanych, tj. braku normalnej egzystencji w społeczeństwie, występowania nieobliczalnych i irracjonalnych zachowań. Ich zdaniem zarówno narkotyki, jak i alkohol mają destrukcyjny wpływ na psychikę i przyczyniają się do popadania w konflikt z prawem i problemów finansowych. W kontekście uszczerbku zdrowia psychicznego rozmówcy wymieniali utratę zdolności do rozpoznawania dobra i zła. Z kolei w aspekcie społecznym wskazywano na zagrożenie dla mieszkańców lokalnej społeczności i młodych pokoleń oraz utratę więzi przyjacielskich.

Reasumując, respondenci w swoich wypowiedziach byli zgodni co do faktu, że praktycznie w każdym obszarze życia narkomania wywołuje negatywne skutki i prowadzi do obniżenia jakości życia, a także coraz częściej do jego skrócenia. Nie mniej jednak, w ocenie „osób znaczących" powiatu dąbrowskiego zagadnienie narkomanii nie jest kluczowym problemem dotykającym mieszkańców Powiśla.

4.4.2. Sprawa zabójstwa Iwony C. – ocena działań organów ścigania

Słońce jest już wysoko na niebie, praży. Wokół zakrwawionej twarzy Iwony zbiera się rój much. Około drugiej po południu Stanisław Dziodzio wyprowadza krowę na pole nad Wisłę. – Zwykle wcześniej wyprowadzałem krówkę, ale wtenczas po burzy było błoto, to nie chciałem. Przy tej ścieżce te zwłoki leżały. Obnażona była, pośladki na wierzchu. Iwona leży twarzą do ziemi. Ręce ma związane na plecach białym sznurkiem. Na szyi zadzierzgnięty metalowy drut z węzłem skręconym na karku. Dziodzio myśli, że to jakiś chłopak, bo jest krótko ostrzyżona. Później się okaże, że sprawcy obcięli jej włosy.[597]

Tajemnicze zabójstwa, w których nie wykryto sprawców, nie są nowością na gruncie kryminologii. Także i Polska nie jest wolna od takich sytuacji. Od wielu lat nie jest jasne, kto zabił gen. Marka Papałę w roku 1998, a sprawa zabójstwa Krzysztofa Olewnika z 2001 roku była przedmiotem informacji medialnych przez kilka lat. Obecnie istnieje wiele spraw, które mimo oczywistych przesłanek, że są zabójstwami, nie mogą znaleźć finału w sądzie. Taką sprawą jest niewątpliwie zabójstwo Iwony C. ze Szczucina, małego miasteczka leżącego w powiecie Dąbrowa Tarnowska, na północ od Tarnowa i na zachód od Mielca, na pograniczu województw podkarpackiego i małopolskiego, liczącego ponad 13 tys. mieszkańców. Miejscowość ta leży wzdłuż Wisły, a także na szlaku komunikacyjnym wiodącym z południa na północ. Iwona C. została bestialsko zabita w dniu 13 sierpnia 1998 roku, w wieku 17 lat, a sprawcy czynu przez wiele lat pozostawali bezkarni.[598] Z zabójstwem Iwony C. związanych jest kilka tajemniczych śmierci osób z terenu Szczucina i okolic.

Morderstwo Iwony C. było szokiem dla lokalnej społeczności i przedmiotem rozważań, jednakże z niewyjaśnionych powodów sprawa ta szybko zniknęła z pierwszego planu życia publicznego. Temat zabójstwa wraca w 2014 roku po podjęciu śledztwa przez Zespół Przestępstw Niewykrytych – Archiwum X Komendy Wojewódzkiej Policji w Krakowie oraz Prokuratury Krajowej – Wydział Zamiejscowy Kraków. Sprawa nabiera tempa. Zaczynają pojawiać się liczne artykuły prasowe będące efektem śledztw dziennikarskich. W jednym z nich można było przeczytać: *Do zabójstwa 17-latki doszło w nocy z 13 na 14 sierpnia 1998 r. Ciało znalazł następnego dnia przy wale Wisły w Łęce Szczucińskiej przypadkowy świadek. Z sekcji zwłok wynikało, że dziewczyna została uduszona, a sprawcy upozorowali napaść seksualną. Przed laty śledztwo w tej sprawie zostało umorzone*

[597] M. Góra, *Miasteczko Zbrodni. Dlaczego zginęła Iwona Cygan?* Wydawnictwo WAB, Kraków 2019, s.57.
[598] E. Moczuk, Recenzja książki: Monika Góra, *Miasteczko zbrodni. Dlaczego zginęła Iwona Cygan?,* Wydawnictwo WAB, Kraków 2019, s. 363, w: Rzeszowskie Studia Socjologiczne (w druku).

z powodu niewykrycia sprawcy. Obecne postępowanie wznowiono i kontynuuje je zamiejscowy krakowski wydział Prokuratury Krajowej wraz z policjantami ze specjalnej grupy, zajmującej się niewyjaśnionymi zbrodniami sprzed lat - Archiwum X Komendy Wojewódzkiej Policji w Krakowie. Zatrzymania podejrzanych zaczęły się po przełamaniu przez śledczych "zmowy milczenia", w grudniu 2016 r. Do tej pory policja i prokuratura, analizując zgromadzony materiał dowodowy, ustaliły też, że z zabójstwem Iwony Cygan bezpośredni związek ma zaginięcie i śmierć innego mieszkańca tej miejscowości. Mężczyzna ten w styczniu 1999 r., bezpośrednio po emisji programu kryminalnego, w którym omawiane było zabójstwo nastolatki i zapowiadana nagroda dla informatora, miał opowiadać, że zna sprawcę. Następnego dnia zniknął. Jego zwłoki znaleziono po kilku miesiącach w Wiśle, kilkanaście kilometrów poniżej Łęki Szczucińskiej.[599]

W mediach ogólnopolskich pojawiły się informacje o podejrzanych: *Głównym podejrzanym o zabójstwo ze szczególnym okrucieństwem jest 46-letni Paweł K., pseud. Młody Klapa, sprowadzony 11 maja z Austrii na podstawie ekstradycji do Polski. Podejrzanym jest także ojciec Pawła K. Został aresztowany i usłyszał zarzuty pomocy w zabójstwie. Pozostali podejrzani to sześciu byłych i obecnych funkcjonariuszy policji oraz koleżanka zamordowanej – Renata G.D. Jeden z policjantów dobrowolnie poddał się karze i został skazany na 11 miesięcy więzienia w zawieszeniu na dwa lata.*[600]

Zatrzymania w sprawie zabójstwa Iwony C. odbiły się szerokim echem także w lokalnej prasie. W jednym z magazynów opublikowano następującą informację*: Paweł K. został zatrzymany w poniedziałek o godzinie 6.50. w Wiedniu. List gończy za Pawłem K. został wysłany jeszcze w grudniu, po tym, jak udało się śledczym ustalić, że to on prawdopodobnie stoi za brutalnym morderstwem sprzed 18 lat. Zatrzymano też ojca podejrzanego, a także trzech policjantów pracujących wtedy w komisariacie w Szczucinie, którzy mieli zacierać ślady.(...) W ciągu 18 – lat śledztwo w sprawie zabójstwa Iwony Cygan było trzykrotnie umarzane, ale dzięki uporowi rodziny zamordowanej 17-latki nadal jest prowadzone.*[601] W 2017 roku dochodzi do kolejnych zatrzymań i aresztowań w sprawie zabójstwa Iwony C.: *Sąd zdecydował o aresztowaniu na trzy miesiące ośmiu podejrzanych w związku z zabójstwem Iwony Cygan* – poinformowała Grażyna Rokita z Sądu Okręgowego w Krakowie. *To byli*

[599] https://*fakty.interia.pl/polska/news-zabojstwo-iwony-cygan-nowe-informacje,nId,2509013, 30.07.2020.*
[600] https://*wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114883,22111243,ta-zbrodnia-czeka-na-wyjasnienie-od-19-lat-kolejne-zatrzymania.html, 30.07.2020.*
[601] *Morderca Iwony Cygan ze Szczucina zatrzymany.* Miasto i ludzie. Magazyn ilustrowany. Nr 1(198), 13.01.2016. s. 3.

i obecni funkcjonariusze policji. Zbrodnia na 17-letniej dziewczynie została popełniona prawie 19 lat temu (…). Dziewięciu mężczyzn zostało zatrzymanych w tej sprawie we wtorek na polecenie prokuratora Małopolskiego Wydziału Zamiejscowego Departamentu do Spraw Przestępczości Zorganizowanej i Korupcji Prokuratury Krajowej w Krakowie. Usłyszeli oni zarzuty, ale z uwagi na dobro śledztwa prokuratura nie informuje o kwalifikacjach prawnych ani o tym, jakie czyny zarzuca podejrzanym. Wobec jednego z nich zastosowano zakaz opuszczania kraju, a w stosunku do ośmiu pozostałych prokurator skierował do sądu wnioski o tymczasowy areszt.[602]

Coraz częściej na światło dzienne zaczęły wychodzić ustalenia dotyczące tej zbrodni: *Według prokuratury Paweł K. 13 i 14 sierpnia 1998 r., korzystając z pomocy dwóch osób, zadał w Szczucinie swojej ofierze liczne ciosy twardym narzędziem, a następnie wywiózł ją w okolice wałów przeciwpowodziowych w Łęce Szczucińskiej, brutalnie krępując, doprowadził do śmierci.*[603] Nieco później dziennikarze ujawnili oficjalną wersję prokuratury w tej sprawie, która brzmiała: *Dramat rozegrał się w sierpniu 1998 roku. Iwonę celowo miała wywabić z domu koleżanka Renata G.D. i wbrew temu, co twierdziła, wcale się z nią nie rozstała. Nastolatka na rynku wsiadła do poloneza, którym kierował Paweł K., obok siedział jego ojciec, a z tyłu trzy osoby: właściciel miejscowego baru, Iwona i właśnie Renata. Posadzona w środku Iwona nie mogła uciec. Wszyscy pojechali najpierw do ośrodka nad Wisłą, a później do miejscowego baru w Szczucinie – tam Iwona została brutalnie pobita, m.in. kastetami. Według prokuratury miało to się dziać w obecności innych osób, wówczas przebywających w tym lokalu. Kiedy domniemani sprawcy wyprowadzali już pobitą Iwonę z baru, była zakrwawiona i podtrzymywana pod ręce. Na koniec skatowaną nastolatkę przewieziono nad Wisłę, w okolice Łęki Szczucińskiej. Tam jeszcze próbowała się wyrwać i uciec, jednak to się jej nie udało. W tym miejscu została brutalnie zamordowana*.[604]

W przestrzeni medialnej nie zabrakło również dziennikarskich insynuacji. Oto kilka wybranych przykładów: *Iwona zginęła, bo sytuacja wymknęła się spod kontroli. Dziewczynę torturowano. Sprawy zaszły za daleko*.[605]

---

[602]https://*tvn24.pl/polska/zabojstwo-iwony-cygan-policjanci-zatrzymani-i-aresztowani-ra758682-2504401, 27.07.2020.*

[603]https://*fakty.interia.pl/polska/news-zabojstwo-iwony-cygan-aresztowano-pawla-k,nId,2394974, 28.07.2020.*

[604] *https://www.rp.pl/Sadownictwo/306069923-Zabojstwo-Iwony-Cygan-Oskarzeni-bez-cienia-skruchy.html, 29.07.2020.*

[605]https://*weekend.gazeta.pl/weekend/1,152121,24915179,iwona-zginela-bo-sytuacja-wymknela-sie-spod-kontroli-dziewczyne.html?v=1&obxx=24915179&offset=19#opinions, 28.07.2020.*

Historia zabójstwa Iwony Cygan jest niezwykła, bo pokazuje piekiełko prowincjonalnego miasteczka opanowanego przez grupkę przestępców współdziałających z organami państwa. Lokalna „elita" złożona z bandytów, szemranych biznesmenów i urzędników zaczęła pod koniec lat 80-tych rządzić Szczucinem, chroniąc nawzajem swoje interesy. Iwona stała się ofiarą tego układu (...). W „Miasteczku zbrodni" doszło również do serii tajemniczych „samobójstw", zgonów osób zdrowych, szczęśliwych, mających plany na przyszłość. Co ciekawe, osoby te posiadały dość istotne informacje związane ze sprawą Iwony. Fakty, sytuacje, okoliczności przytoczone na kartach książki sprawiają, że człowiek traci wiarę w system sprawiedliwości, boi się zaufać tym, którzy stoją na straży bezpieczeństwa. Czy i dlaczego tyle osób musiało zginąć, jaką tajemnicę zabrały ze sobą na tamten świat? Te osoby wiedziały, kto zabił Iwonę i postanowiły o tym powiedzieć. W Szczucinie to wystarczy, żeby zginąć. [606]

W czerwcu 2018 roku pojawia się ogólnopolski komunikat medialny: *W środę przed Sądem Okręgowym w Rzeszowie rozpoczęto proces w sprawie głośnego zabójstwa sprzed prawie 20 lat 17-letniej Iwony Cygan. Na ławie oskarżonych zasiądzie 17 osób, w tym 14 byłych i obecnych funkcjonariuszy policji.*[607]

Sprawa zabójstwa stała się inspiracją dla reporterów i socjologów. Reporterka Monika Góra w książce „Miasteczko zbrodni. Dlaczego zginęła Iwona Cygan?" opisuje okoliczności morderstwa i atmosferę, jaka panowała w tamtym czasie w małym miasteczku Szczucin. W jednym z wywiadów przedstawia ona smutną wizję miasteczka, w którym mieszkała zamordowana Iwona C.: *Czy sprawcy chcieli ją wywieźć, żeby pracowała jako prostytutka w Austrii? A może dowiedziała się o ich nielegalnych narkotykowych interesach? Czy może tej nocy była wystawiona jakiemuś wysoko postawionemu politykowi? Reporterka szuka odpowiedzi na pytanie, dlaczego przez tyle czasu lokalna policja i prokuratura nie były w stanie wskazać winnych tej zbrodni. Jak to się stało, że bezkarnie podmieniano ślady biologiczne, ginęły dowody i mordowani byli świadkowie? Jak wysoko sięgał układ polityczno-biznesowo-towarzyski w Szczucinie, który wyciszył sumienia ludzi na dwadzieścia lat?.*[608]

[606]http://*gazetasledcza.pl/2019/05/zabojstwo-iwony-cygan-kto-czuwal-przez-dwadziescia-lat-aby-ta-sprawa-nie-wyszla/#.XzgujEBuJPY, 29.07.2020.*
[607]https://*www.tvp.info/37527960/ruszyl-proces-w-sprawie-zabojstwa-iwony-cygan-na-lawie-oskarzonych-17-osob, 28.07.2020.*
[608]https*://www.wprost.pl/kultura/10221237/ta-sprawa-zyla-cala-polska-kto-stoi-za-wstrzasajacym-zabojstwem-iwony-cygan.html, 28.07.2020.*

Bardzo interesującą interpretację w formie recenzji przedstawił Eugeniusz Moczuk. Oto fragment tej publikacji: *Książka napisana jest językiem reportażysty i składa się z kilkudziesięciu krótkich rozdziałów. Jest to w zasadzie reportaż z wywiadu narracyjnego z wieloma osobami, które były związane z Iwoną C., ale także z przeczytanych akt sprawy, w którym autorka dokonuje podsumowania swoich dociekań reporterskich. Książka ta rozpoczyna się podrozdziałem „Osoby dramatu", w którym autorka wymienia nazwiska 4 ofiar, w tym Iwony C, które zostały znalezione z obrażeniami typowymi dla zabójstwa, ale sprawców ich śmierci nigdy nie wykryto. Ponadto wymienione są nazwiska i inicjały 13 innych osób, które zmarły „tajemniczą śmiercią". Autorka podaje także inicjały 3 osób oskarżonych o zabójstwo, w tym Józefa K, pseudonim Stary Klapa, Pawła K, pseudonim Młody Klapa i Renaty G-D. Podane są także inicjały 15 oskarżonych policjantów z komisariatu policji w Szczucinie, z których tylko jeden Leszek W. przyznał się do winy i został skazany wyrokiem w zawieszeniu. Są także inicjały 8 osób, które miały „coś wspólnego" ze sprawą zabójstwa*. Recenzowana książka opisuje, dramat jaki przeżywa rodzina Iwony C., a ściślej ujmując, bezradność bliskich zamordowanej wobec działań organów ścigania. Eugeniusz Moczuk prezentuje ten aspekt w następujący sposób: *Pozostałe rozdziały opisują zdarzenie, ale także reakcję rodziny na śmierć córki, sąsiadów i całej społeczności miasteczka. Opisany został także mechanizm bezsilności osób, które chciały ukarania sprawców, a także typowy mechanizm cynicznego postępowania organów ścigania w tej sprawie. W zasadzie w całej książce widać mechanizmy zmowy milczenia, także mieszkańców społeczności lokalnej, którzy wiedzą, kto jest sprawcą, ale nie mówią o tym, bo boją się, że zginą z ręki mścicieli. Niemoc widać także w sytuacji, gdy mimo ewidentnych faktów wskazujących na sprawców czynu, sprawy są umarzane jedna za drugą. Z książki tej bije przekonanie, że państwo z całym aparatem przymusu jest bezsilne wobec silnych i silne wobec słabych. Jest to także powieść o tragedii jednostki, jaką jest młoda dziewczyna, ale także tragedii rodziny, a szczególnie matki, która nie ma nadziei na wykrycie sprawców śmierci córki i z tym przeświadczeniem odchodzi z tego świata, pochowana obok swojego dziecka. To także opowieść o milczących osobach zintegrowanej społeczności lokalnej, które dużo wiedzą, ale nie chcą tym z nikim się dzielić. Mowa jest także o sprawcach, którzy w małomiasteczkowej atmosferze tworzyli system, kojarzący się z układem mafijnym. To także opowieść o kimś z zewnątrz, powiązanym z wielką polityką, który w małej miejscowości poszukuje dla siebie młodych dziewcząt, aby zaspokajać swoje zachcianki. I jest to bardzo pesymistyczna część książki, w której autorka nie potrafi wskazać, jak zakończy się ta sprawa. Istnieje jednak i optymistyczna część narracji,*

gdy autorka opisuje działania przedstawiciela krakowskiego Archiwum X, który dąży do tego, aby wykryć sprawców tej zbrodni.[609]

W sprawie zabójstwa Iwony można dopatrzyć się aspektów socjologicznych, zwłaszcza w kontekście funkcjonowania lokalnej społeczności i analogii do serialu „Miasteczko Twin Peaks", emitowanego w latach dziewięćdziesiątych w telewizji. Do tej kwestii również odniósł się Eugeniusz Moczuk, który podsumował swoje rozważania następującymi słowami: *Jest to zatem swoisty reportaż socjologiczny. Jednak można wskazać, że ta książka pokazuje różnego rodzaju zachowania jednostek, z jednej strony zachowania otwarte i uczciwe, ale z drugiej strony fałszywe i cyniczne. Można nawet dostrzec analogię między sprawą opisaną w książce do amerykańskiego serialu „Miasteczko Twin Peaks", którego twórcami byli Mark Frost i David Lynch. Opisali oni fikcyjne miasteczko z fikcyjną społecznością, pokazując istnienie pozornej małomiasteczkowej przyzwoitości, przeciwstawione „mrocznym sferom życia" jego mieszkańców, wykazując dysonans między niewinnymi pozornie obywatelami a ich podwójnym, faktycznym życiem. Ale różnica między sprawą Iwony C. a serialem jest taka, że to, co stało się w Szczucinie, jest prawdą, a to, co w Twin Peaks, jest tylko fikcją, teatrem.*[610]

Sprawa zabójstwa Iwony C. stała się przedmiotem prowadzonych badań naukowych, zarówno ilościowych, jak i jakościowych na temat poczucia bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego. W tym celu ankietowanych poproszono o opinię w kontekście wyjaśnienia zagadki tego morderstwa, przyczyn opieszałości w jego wykryciu oraz wpływu na zaufanie do organów ścigania. Jedno z zadanych respondentom pytań brzmiało: Czy zabójstwo dziewczyny ze Szczucina, które miało miejsce w 1998 roku, zostanie wyjaśnione? Dane odnoszące się do tej kwestii w podziale na poszczególne gminy powiatu dąbrowskiego zawarto w tabeli 4.124.

[609]E. Moczuk, Recenzja książki: Monika Góra, *Miasteczko zbrodni…, op.cit.,* s. 363.
[610]*Ibidem*.

Tabela 4.124. Opinie respondentów powiatu dąbrowskiego dotyczące wyjaśnienia zabójstwa dziewczyny ze Szczucina w podziale na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
Brak odpowiedzi	-	-	-	-	2,8%	-	-	**0,2%**
zdecydowanie tak	7,4%	6,0%	13,6%	8,1%	8,3%	11,1%	6,9%	**8,3%**
raczej tak	23,0%	15,8%	24,7%	20,3%	25,0%	50,0%	27,6%	**23,3%**
raczej nie	37,3%	38,3%	28,4%	43,2%	22,2%	25,0%	31,0%	**35,1%**
zdecydowanie nie	14,7%	24,1%	14,8%	17,6%	25,0%	-	3,4%	**16,4%**
trudno powiedzieć	17,6%	15,8%	18,5%	10,8%	16,7%	13,9%	31,0%	**16,9%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[611]

Z danych zawartych w tabeli wynika, że 35,1% ankietowanych raczej nie wierzy w wyjaśnienie sprawy zabójstwa Iwony C. W poszczególnych gminach wartości procentowe przedstawiały się następująco: Radgoszcz – 43,2%, Szczucin – 38,3%, Dąbrowa Tarnowska – 37,3%, Bolesław – 31,0%, Olesno – 28,4%, Gręboszów – 25,0%, Mędrzechów – 22,2%. Inny pogląd zaprezentowało 23,3% respondentów, którzy uznali za raczej możliwe rozwiązanie tej sprawy. W tym zakresie w badanych gminach uzyskane wartości wyniosły: Gręboszów – 50,0%, Bolesław – 27,6%, Mędrzechów – 25,0%, Olesno – 24,7%, Dąbrowa Tarnowska – 23,0%, Radgoszcz – 20,3% oraz Szczucin – 15,8%. Spośród ankietowanych – 16,9% nie udzieliło jednoznacznej odpowiedzi. W poszczególnych gminach dane w tym względzie rozłożyły się następująco: Bolesław – 31,0%, Olesno – 18,5%, Dąbrowa Tarnowska – 17,6%, Mędrzechów – 16,7%, Szczucin – 15,8%, Gręboszów – 13,9%, Radgoszcz – 10,8%. Z kolei na wariant odpowiedzi: „zdecydowanie nie" wskazało 16,4% badanych mieszkańców Powiśla, z czego w Mędrzechowie – 25,0%, Szczucinie – 24,1%, Radgoszczy – 17,6%, Oleśnie – 14,8%, Dąbrowie Tarnowskiej – 14,7% oraz Bolesławiu – 3,4%. W tym aspekcie nie uzyskano danych w gminie Gręboszów. W ocenie 8,3% respondentów zabójstwo Iwony C. ma szansę na wyjaśnienie. Wartości procentowe w gminach powiatu wyniosły: Olesno – 13,6%, Gręboszów – 11,1%, Mędrzechów – 8,3%,

[611] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 46,46798974, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,003887554, liczba stopni swobody = 24, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,296419643.

Radgoszcz – 8,1%, Dąbrowa Tarnowska – 7,4%, Bolesław – 6,9% oraz Szczucin – 6,0%. Brak jakiejkolwiek odpowiedzi stwierdzono tylko w gminie Bolesław na poziomie 2,8%.

Kwestia wyjaśnienia sprawy zabójstwa Iwony C. została poddana analizie według podziału ze względu na płeć respondentów. Zestawienia procentowe w tym zakresie zawarto w tabeli 4.125.

Tabela 4.125. Opinie respondentów powiatu dąbrowskiego dotyczące wyjaśnienia zabójstwa dziewczyny ze Szczucina w podziale ze względu na płeć.

Czy zabójstwo dziewczyny ze Szczucina, które miało miejsce w 1998 roku, zostanie wyjaśnione?	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	0,3%	0,2%
zdecydowanie tak	-	6,3%	10,3%	8,3%
raczej tak	-	22,2%	24,4%	23,3%
raczej nie	-	39,7%	30,2%	35,1%
zdecydowanie nie	-	17,5%	15,1%	16,4%
trudno powiedzieć	-	14,2%	19,6%	16,9%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[612]

Według danych 39,7% kobiet i 30,2% mężczyzn raczej nie wierzy w wyjaśnienie sprawy zabójstwa Iwony C. W opinii 22,2% kobiet oraz 24,4% mężczyzn raczej uda się wyjaśnić tę sprawę. Wskaźnik procentowy niezdecydowanych kobiet w odniesieniu do tej kwestii kształtował się na poziomie 14,2%, natomiast u mężczyzn 19,6%. Z kolei 17,5% pań oraz 15,1% panów uznało, że rozwiązanie tej sprawy zdecydowanie nie będzie możliwe. W rozwikłanie tego morderstwa wierzy 6,3% kobiet i 10,3% panów. Brak jakiejkolwiek odpowiedzi stwierdzono tylko w przypadku mężczyzn na poziomie 0,3%.

Podobną analizę przeprowadzono także w podziale ze względu na wiek. Dane w tym zakresie zaprezentowano w tabeli 4.126.

[612] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 10,06435029, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,039357549, liczba stopni swobody = 4, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,161460114.

Tabela 4.126. Opinie respondentów powiatu dąbrowskiego dotyczące wyjaśnienia zabójstwa dziewczyny ze Szczucina w podziale ze względu na wiek.

Czy zabójstwo dziewczyny ze Szczucina, które miało miejsce w 1998 roku, zostanie wyjaśnione?	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	0,6%	-	0,2%
zdecydowanie tak	-	11,6%	6,8%	8,3%
raczej tak	-	21,5%	24,0%	23,3%
raczej nie	-	37,6%	34,0%	35,1%
zdecydowanie nie	-	14,9%	17,0%	16,4%
trudno powiedzieć	-	13,8%	18,2%	16,9%
Razem	**-**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[613]

Jak wynika z tabeli 37,6% respondentów w wieku 18 – 34 lata oraz 34,0% w grupie wiekowej 35 i więcej lat raczej nie wierzy w pozytywne rozstrzygnięcie sprawy zabójstwa Iwony C. Według 21,5% ankietowanych w przedziale 18 – 34 lata i 24,0% w wieku 35 i więcej lat raczej uda się wyjaśnić tę sprawę. Wśród niezdecydowanych respondentów znalazło się 13,8% osób w grupie wiekowej 18 – 34 lata oraz 18,2% w drugim z przedziałów wiekowych. W opinii 14,9% osób z młodszego grona, a także 17,0% ankietowanych z drugiej grupy nie ma szansy na pozytywne rozwiązanie tej zbrodni. Z kolei zdaniem 11,6% w wieku 18 – 34 lata oraz 6,8% w przedziale wiekowym 35 i więcej lat sprawa ta zostanie wyjaśniona. Brak jakiejkolwiek odpowiedzi stwierdzono na poziomie 0,6% tylko w przypadku mężczyzn.

Respondentów powiatu dąbrowskiego zapytano również o przyczyny tak późnego wyjaśniania sprawy zabójstwa Iwony C. Zestawienia procentowe dotyczące tej kwestii przedstawiono w tabeli 4.127.

[613] Test niezależności χ^2: wartość statystyki $\chi^2 = 6{,}087953569$, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,192675428, liczba stopni swobody = 4, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,125993163.

Tabela 4.127. Opinie respondentów powiatu dąbrowskiego dotyczące wyjaśnienia zabójstwa dziewczyny ze Szczucina po kilkunastu latach. Podział na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
Brak odpowiedzi	3,4%	6,0%	1,2%	2,7%	5,6%	-	-	**3,4%**
ze względu na nieinformowanie organów ścigania przez mieszkańców w obawie przed zemstą sprawców	53,4%	39,8%	28,4%	45,9%	63,9%	63,9%	62,1%	**47,7%**
Z powodu braku wiary w rozwiązanie tej sprawy i przekonania, że jakiekolwiek działania nie mają sensu	17,6%	17,3%	28,4%	20,3%	19,4%	50,0%	13,8%	**21,2%**
z uwagi na nieprofesjonalne podejście i opieszałość organów ścigania	64,2%	62,4%	46,9%	58,1%	50,0%	66,7%	51,7%	**59,4%**
ze względu na panującą zmowę milczenia mieszkańców lokalnej społeczności	52,9%	27,8%	40,7%	51,4%	33,3%	52,8%	58,6%	**44,5%**
innych powodów	5,4%	3,8%	6,2%	4,1%	-	2,8%	10,3%	**4,7%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Według danych 59,4% ankietowanych uznało, że najbardziej prawdopodobnym powodem wyjaśniania sprawy po kilkunastu latach było nieprofesjonalne podejście i opieszałość organów ścigania. W poszczególnych gminach pomiary w tym zakresie przedstawiały się następująco: Gręboszów – 66,7%, Dąbrowa Tarnowska – 64,2%, Szczucin – 62,4%, Radgoszcz – 58,1%, Bolesław – 51,7%, Mędrzechów – 50,0%, Olesno – 46,9%. Zdaniem 47,7% respondentów przyczyną takiej sytuacji mogło być nieinformowanie organów ścigania przez mieszkańców w obawie przed zemstą sprawców. Wartości procentowe dotyczące tej kwestii wyniosły: Mędrzechów – 63,9%, Gręboszów – 63,9%, Bolesław – 62,1%, Dąbrowa Tarnowska – 53,4%, Radgoszcz – 45,9%, Szczucin – 39,8% oraz Olesno – 28,4%. W opinii 44,5% ankietowanych wpływ na taki stan rzeczy mogła mieć panująca zmowa milczenia mieszkańców lokalnej społeczności. Dane w badanych gminach

ukształtowały się na następującym poziomie: Bolesław – 58,6%, Dąbrowa Tarnowska – 52,9%, Gręboszów – 52,8%, Radgoszcz – 51,4%, Olesno – 40,7%, Mędrzechów – 33,3%, Szczucin – 27,8%. Natomiast 21,2% respondentów jako powód wskazało brak wiary w rozwiązanie tej sprawy i przekonanie, że jakiekolwiek działania nie mają sensu. W poszczególnych gminach wartości procentowe w tym względzie wyniosły: Gręboszów – 50,0%, Olesno – 28,4%, Radgoszcz – 20,3%, Mędrzechów – 19,4%, Dąbrowa Tarnowska – 17,6%, Szczucin – 17,3%, Bolesław – 13,8%. Niewielka część ankietowanych – 4,2% w skali powiatu wymieniła inne powody, między innymi: brak dowodów, układy w policji, zamieszanie w sprawę władz i policjantów, nowoczesne metody badania śladów. Wartości procentowe odnoszące się do tej kwestii w badanych gminach, za wyjątkiem gminy Mędrzechów, gdzie nie uzyskano informacji w tym zakresie, przedstawiały się następująco: Dąbrowa Tarnowska – 5,4%, Szczucin – 3,8%, Olesno – 6,2%, Radgoszcz – 4,1%, Gręboszów – 2,8% oraz Bolesław – 10,3%. Brak jakiejkolwiek odpowiedzi na zaproponowane warianty stwierdzono na poziomie 3,4% w następujących gminach: Szczucin – 6,0%, Mędrzechów – 5,6%, Dąbrowa Tarnowska – 3,4%, Radgoszcz – 2,7%,Olesno – 1,2%.

Omawiane zagadnienie poddano analizie z uwzględnieniem płci respondentów. Zestawienia procentowe dotyczące tej kwestii zaprezentowano w tabeli 4.128.

Tabela 4.128. Opinie respondentów powiatu dąbrowskiego dotyczące wyjaśnienia zabójstwa dziewczyny ze Szczucina po kilkunastu latach. Podział ze względu na płeć.

Dlaczego sprawa zabójstwa Iwony C. ma szanse na wyjaśnienie dopiero po kilkunastu latach?	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	3,6%	3,1%	3,4%
ze względu na nieinformowanie organów ścigania przez mieszkańców w obawie przed zemstą sprawców	-	47,4%	48,1%	47,7%
z powodu braku wiary w rozwiązanie tej sprawy i przekonanie, że jakiekolwiek działania nie mają sensu	-	20,5%	22,0%	21,2%
z uwagi na nieprofesjonalne podejście i opieszałość organów ścigania	-	61,3%	57,4%	59,4%
ze względu na panującą zmowę milczenia mieszkańców lokalnej społeczności	-	45,7%	43,3%	44,5%
innych powodów	-	5,3%	4,1%	4,7%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Według 61,3% kobiet i 57,4% mężczyzn szansa na wyjaśnienie zabójstwa Iwony C. pojawia się dopiero teraz z uwagi na nieprofesjonalne podejście i opieszałość organów ścigania. W ocenie 47,4% pań oraz 48,1% panów powodem takiego stanu rzeczy było nieinformowanie organów ścigania przez mieszkańców w obawie przed zemstą sprawców. Z kolei zdaniem 45,7% kobiet i 43,3% mężczyzn wpływ na taką sytuację mogła mieć panująca zmowa milczenia mieszkańców lokalnej społeczności. Na wariant odpowiedzi: „z powodu braku wiary w rozwiązanie tej sprawy i przekonanie, że jakiekolwiek działania nie mają sensu" zdecydowało się 20,5% pań i 22,0% panów, natomiast na inne powody wskazało 5,3% kobiet, a także 4,1% mężczyzn. Brak jakiejkolwiek odpowiedzi stwierdzono w przypadku 3,6% kobiet oraz 3,1% mężczyzn.

Podobną analizę przeprowadzono w oparciu o wiek respondentów. Wartości procentowe odnoszące się do odpowiedzi ankietowanych przedstawiono w tabeli 4.129.

Tabela 4.129. Opinie respondentów powiatu dąbrowskiego dotyczące wyjaśnienia zabójstwa dziewczyny ze Szczucina po kilkunastu latach. Podział ze względu na wiek.

Dlaczego sprawa zabójstwa Iwony C. ma szanse na wyjaśnienie dopiero po kilkunastu latach?	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	3,9%	3,2%	3,4%
ze względu na nieinformowanie organów ścigania przez mieszkańców w obawie przed zemstą sprawców	-	47,0%	48,1%	47,7%
z powodu braku wiary w rozwiązanie tej sprawy i przekonanie, że jakiekolwiek działania nie mają sensu	-	21,0%	21,4%	21,2%
z uwagi na nieprofesjonalne podejście i opieszałość organów ścigania	-	60,2%	59,0%	59,4%
ze względu na panującą zmowę milczenia mieszkańców lokalnej społeczności	-	45,9%	43,9%	44,5%
innych powodów	-	5,5%	4,4%	4,7%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Jak wynika z powyższej tabeli, 60,2% respondentów w wieku 18 – 34 lata i 59,0% w przedziale wiekowym 35 i więcej lat wybrało wariant odpowiedzi: „z uwagi na nieprofesjonalne podejście i opieszałość organów ścigania". Na opcję „ze względu na nieinformowanie organów ścigania przez mieszkańców w obawie przed zemstą sprawców" zdecydowało się 47,0% ankietowanych w grupie wiekowej 18 – 34 lata oraz 48,1% w drugim z przedziałów. Zdaniem 45,9% osób w wieku 18 – 34 lata i 43,9% w drugim przedziale

powodem późnego wyjaśniania sprawy zabójstwa Iwony C. była zmowa milczenia. W ocenie 21,0% respondentów w pierwszym przedziale wiekowym oraz 21,4% ankietowanych z drugiej grupy przyczyną mógł być brak wiary w rozwiązanie tej sprawy i przekonanie, że jakiekolwiek działania nie mają sensu. Na inne powody wskazało 5,5% respondentów z pierwszej grupy wiekowej oraz 4,4% z drugiej. Brak jakiejkolwiek odpowiedzi stwierdzono zarówno w pierwszym, jak i drugim przedziale wiekowym. Wartości procentowe wyniosły odpowiednio 3,9% oraz 3,2%.

W trakcie badań ilościowych zwrócono uwagę na wątek dotyczący wpływu zabójstwa Iwony C. na zaufanie do organów ścigania. Na wykresie 4.10. zaprezentowano rozkład wartości procentowych odnoszących się do poszczególnych wariantów odpowiedzi w skali powiatu.

Wykres. 4.10. Wpływ sprawy zabójstwa Iwony. C na zaufanie do organów ścigania w opiniach respondentów powiatu dąbrowskiego.

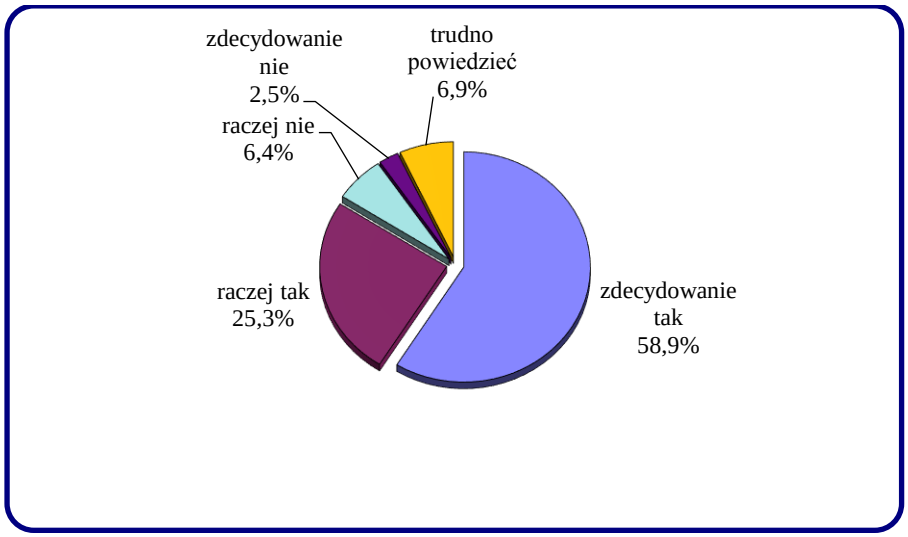

Źródło: Opracowanie własne

Według zaprezentowanych danych 58,9% respondentów uznało, że sprawa zabójstwa Iwony C. miała zdecydowany wpływ na zaufanie do organów ścigania. W ocenie 25,3% ankietowanych ta zbrodnia raczej wpłynęła na utratę zaufania. Spośród badanych osób 6,9% nie wyraziło jednoznacznego zdania w tej kwestii. Z kolei 6,4% ankietowanych raczej nie dostrzegło korelacji zabójstwa Iwony C. z utratą zaufania, natomiast 2,5% zdecydowanie odrzuca taki związek.

Wpływ sprawy zabójstwa na zaufanie do organów ścigania został zbadany w podziale na gminy powiatu dąbrowskiego. Zestawienia procentowe w tym zakresie przedstawiono w tabeli nr 4.130.

Tabela 4.130. Wpływ sprawy zabójstwa Iwony. C na zaufanie do organów ścigania. Opinie respondentów powiatu dąbrowskiego w podziale na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
Brak odpowiedzi	-	-	-	-	-	-	-	-
zdecydowanie tak	54,4%	70,7%	45,7%	70,3%	58,3%	44,4%	62,1%	**58,9%**
raczej tak	27,0%	18,0%	29,6%	20,3%	22,2%	47,2%	24,1%	**25,3%**
raczej nie	7,8%	4,5%	7,4%	4,1%	13,9%	2,8%	3,4%	**6,4%**
zdecydowanie nie	3,9%	0,8%	2,5%	-	2,8%	5,6%	3,4%	**2,5%**
trudno powiedzieć	6,9%	6,0%	14,8%	5,4%	2,8%	-	6,9%	**6,9%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Według danych zestawionych w tabeli najwyższą wartość procentową w powiecie uzyskano dla wariantu odpowiedzi: „zdecydowanie tak" – 58,9%. W poszczególnych gminach wartości w tym zakresie wyniosły: Szczucin – 70,7%, Radgoszcz – 70,3%, Bolesław – 62,1%, Mędrzechów – 58,3%, Dąbrowa Tarnowska – 54,4%, Olesno – 45,7%, Gręboszów – 44,4%. Dla 25,3% ankietowanych zabójstwo Iwony C. raczej miało wpływ na zaufanie do organów ścigania. Zestawienia procentowe w badanych gminach w tej kwestii przedstawiały się następująco: Gręboszów – 47,2%, Dąbrowa Tarnowska – 27,0%, Olesno – 29,6%, Bolesław – 24,1%, Mędrzechów – 22,2%, Radgoszcz – 20,3% oraz Szczucin – 18,0%. Odsetek niezdecydowanych respondentów w powiecie wyniósł 6,9%, z kolei wartości w badanych gminach za wyjątkiem Gręboszowa ukształtowały się na następującym poziomie: Olesno – 14,8%, Dąbrowa Tarnowska – 6,9%, Bolesław – 6,9%, Szczucin – 6,0%, Radgoszcz – 5,4%, Mędrzechów – 2,8%. W ocenie 6,4% respondentów Powiśla sprawa zabójstwa raczej nie wpłynęła na zaufanie do organów ścigania. Zestawienia w poszczególnych gminach wyniosły: Mędrzechów – 13,9%, Dąbrowa Tarnowska – 7,8%, Olesno – 7,4%, Szczucin – 4,5%, Radgoszcz – 4,1%, Bolesław – 3,4%, Gręboszów – 2,8%. Niewielka część – 2,5% ankietowanych zdecydowanie wykluczyła korelację pomiędzy zabójstwem a zaufaniem do organów ścigania.

W kontekście omawianego zagadnienia przeprowadzono analizy w oparciu o płeć respondentów. Tabela 4.131. przedstawia dane odnoszące się do tej kwestii.

Tabela 4.131. Wpływ sprawy zabójstwa Iwony. C na zaufanie do organów ścigania. Opinie respondentów powiatu dąbrowskiego w podziale ze względu na płeć.

Czy sprawa zabójstwa Iwony C. wpłynęła na zaufanie do organów ścigania?	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	-	-
zdecydowanie tak	-	57,3%	60,5%	58,9%
raczej tak	-	28,5%	22,0%	25,3%
raczej nie	-	6,3%	6,5%	6,4%
zdecydowanie nie	-	2,0%	3,1%	2,5%
trudno powiedzieć	-	6,0%	7,9%	6,9%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Na podstawie tabeli stwierdzono, że 57,3% kobiet oraz 60,5% mężczyzn zdecydowanie zauważyło związek pomiędzy zabójstwem a zaufaniem do organów ścigania. W ocenie 28,5% pań i 22,0% panów przełożenie takie raczej istnieje. Odsetek niezdecydowanych kobiet w kontekście omawianej problematyki wyniósł 6,0%, natomiast mężczyzn – 7,9%. Zdaniem 6,3% pań oraz 6,5% panów wspomniana wyżej zależność raczej nie wystąpiła, a 2,0% kobiet i 3,1% mężczyzn zdecydowanie takie powiązanie wykluczyła.

Podobne zestawienia przygotowano w oparciu o wiek respondentów. Dane procentowe w tym zakresie zaprezentowano w tabeli 4.132.

Tabela 4.132. Wpływ sprawy zabójstwa Iwony C. na zaufanie do organów ścigania. Opinie respondentów powiatu dąbrowskiego w podziale ze względu na wiek.

Czy sprawa zabójstwa Iwony C. wpłynęła na zaufanie do organów ścigania?	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	-	-
zdecydowanie tak	-	60,2%	58,3%	58,9%
raczej tak	-	25,4%	25,2%	25,3%
raczej nie	-	7,2%	6,1%	6,4%
zdecydowanie nie	-	2,2%	2,7%	2,5%
trudno powiedzieć	-	5,0%	7,8%	6,9%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Jak wynika z tabeli, 60,2% respondentów w wieku 18 – 34 lata oraz 58,3% w grupie wiekowej 35 i więcej lat zdecydowanie wskazało na związek zabójstwa Iwony C. z zaufaniem do organów ścigania. W ocenie 25,4% ankietowanych w wieku 18 – 34 lata i 25,2% w przedziale wiekowym 35 i więcej lat zdarzenie to raczej miało wpływ na zaufanie. Spośród ankietowanych 5,0% w pierwszym przedziale, a także 7,8% w grupie wiekowej 35 i więcej lat nie zdecydowało się na udzielenie konkretnej odpowiedzi. Brak wpływu sprawy zabójstwa Iwony C. na zaufanie do organów ścigania wyraziło 7,2% osób w grupie wiekowej 18 – 34 lata i 6,1% w drugim z przedziałów. Korelację w zdecydowany sposób wykluczyło 2,2% osób w wieku 18 – 34 lata oraz 2,7% w przedziale 35 i więcej lat.

Sprawa zabójstwa Iwony C. została poruszona w trakcie badań jakościowych. W indywidualnych wywiadach pogłębionych przeprowadzonych z „osobami znaczącymi" podjęto dwa aspekty tego wątku, tj. wpływu zdarzenia na świadomość i poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego oraz korelację zabójstwa z zaufaniem do organów ścigania.

Jeden z respondentów wyraził negatywną opinię na temat organów ścigania, władz samorządowych oraz częściowo rodziny zamordowanej. W jego ocenie: *Sprawa zabójstwa Iwony C. ma wpływ na świadomość mieszkańców, bo ukazała, że nie można było liczyć na ówczesnych funkcjonariuszy policji, wójta oraz prokuraturę. Gdyby te osoby działały skutecznie i z pełną odpowiedzialnością, nie stwarzając zagrożenia dla świadków, to zabójstwo zostałoby wykryte już dawno temu, o ile nie natychmiast. Fikcyjna nagroda zaoferowana przez ówczesnego wójta Szczucina mogła doprowadzić do kolejnych niewyjaśnionych śmierci, co z kolei wpłynęło na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców. Pomijając fakt, że jest to zdarzenie tragiczne, trzeba powiedzieć, że wina leży również po stronie rodziców, których Iwona C. nie słuchała. Zadaję sobie pytanie: „Co dziewczyna w tak młodym wieku robiła w nocy w lokalach?" Słyszałem również, że bardzo często nie wracała do domu na noc.* (IDI NR 1) Rozmówca ten kontynuował swoją wypowiedź w odniesieniu do organów państwowych: *Krytycznie odnoszę się do organów ścigania. Powinny zostać wyciągnięte dogłębne konsekwencje. W kontekście tej sprawy społeczeństwo ocenia negatywnie sąd, prokuraturę i policję.* (IDI NR 1)

Na temat wpływu na poczucie bezpieczeństwa wypowiedział się doświadczony samorządowiec z gminy Szczucin. W tej kwestii wyraził on następującą opinię: *W różnych*

okresach, w różny sposób, ale ma. Bez wątpienia jest to zdarzenie tragiczne. Długotrwałość postępowania, jak i błędy w jego prowadzeniu spowodowały, że mieszkańcy nie czują się bezpiecznie. Niestety, sprawa ta spowodowała swego rodzaju odium do miejscowości, w której „mordują i pomagają w tym policjanci" i sprawia, że jej odbiór ma charakter pejoratywny. (IDI NR 2) W kontekście wpływu na zaufanie wypowiedź tego rozmówcy brzmiała: *Sprawa Iwony C. stworzyła pretekst do negatywnego postrzegania organów ścigania. Odium jest i będzie jeszcze trwało. To nie jest ocena całego społeczeństwa, lecz grupy realizującej swoje cele. To zdarzenie nie pomogło nikomu. Zarówno gminie Szczucin, jak i policji.* (IDI NR1)

Do poruszanej kwestii wpływu na poczucie bezpieczeństwa odniósł się jeden z proboszczów z terenu gminy Szczucin: *Jest psychoza i to wszechobecna. Często się słyszy, że lepiej się nie wypowiadać bo nic nie wiadomo, po co się narażać.* (IDI NR 3) W kontekście aspektu zaufania do organów ścigania, ten sam respondent wyraził swój pogląd następującymi słowami: *Takie jest przekonanie wśród ludzi, że policja wiedziała więcej niż ujawniła. W kontekście tej sprawy ma to negatywny wpływ na zaufanie do policji. Istnieją niedomówienia.* (IDI NR 3)

Respondent na co dzień mieszkający w gminie Bolesław, w krótki sposób wypowiedział się na temat wpływu tego morderstwa na świadomość i poczucie bezpieczeństwa mieszkańców: *Nie mam zdania w tym aspekcie. Jedno jest pewne, takie zdarzenie nie powinno mieć miejsca i to bezapelacyjnie. (IDI NR 4)* Skomentował też związek tej sprawy z zaufaniem do organów ścigania: *Raczej ma wpływ. Trochę za sprawą mediów. Ludzie społeczności lokalnej ciągle zmieniają optykę w kontekście tego zdarzenia i policjantów, którzy pracowali na rzecz mieszkańców.* (IDI NR 4) W podobnym tonie wyraził swój pogląd respondent z gminy Mędrzechów: *Ma wpływ. Ludzie boją się mówić o tej sprawie, bo nie chcą się narazić na konsekwencje. Ale jeżeli już się wypowiadają, to zdania są podzielone. Jedni negatywnie oceniają policjantów z Powiśla zamieszanych w tę sprawę, inni uważają, że są oni kozłami ofiarnymi i przedmiotem nagonki medialnej*. (IDI NR 5) W dalszej części kontynuował: *Raczej tak. Przekazy mediów też miały istotny wpływ na utratę zaufania.* (IDI NR 5)

W nieco innym tonie wypowiedział się kolejny z proboszczów: *Sądzę, że gdyby nie przypominanie o tej sprawie przez ostatnie lata oraz medialny przekaz sprawa nie miałaby wpływu na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców. Oni (mowa o rodzinie zamordowanej) już to wtedy, gdy doszło do zabójstwa, przeżywali, a teraz jest to „odkurzenie" sprawy.*

W kontekście wpływu na zaufanie do organów ścigania przedstawił swoją ocenę: *20 lat temu zdanie o policji i organach ścigania było zachwiane. Odgrzebanie sprawy nie ma znaczącego wpływu. Ludzie nie podejmują tego tematu. Zaufanie jest raczej pozytywne.* (IDI NR 6)

Kolejny z respondentów zwrócił uwagę na nieco szerszy kontekst wpływu sprawy zabójstwa: *Jest to jeden z aspektów, gdzie ludzie mogą się czuć niepewnie. Przekaz medialny tej sprawy miał i ma wpływ na zdanie ludzi. Jest to problem, który będzie się ciągnął jeszcze kilka lat. Muszą opaść emocje.(…) Społeczeństwo kreuje swego rodzaju teorię spiskową. Ludzie sądzą, że w tej sprawie sprawcom pomagała policja i prokuratura. Ponadto panująca zmowa milczenia. Ludzie się bali dzielić wiedzą z organami, a sporo mieli do powiedzenia „pocztą pantoflową". Zresztą teren Powiśla dąbrowskiego, a zwłaszcza Szczucin słynie z plotek i obgadywania. Istnieją niesnaski z mieszkańcami województwa świętokrzyskiego. Wynika to z graniczenia ze sobą dwóch zaborów: rosyjskiego (woj. świętokrzyskie) oraz austriackiego (woj. małopolskie – Szczucin). Austriacy pozwalali Polakom na więcej. Szkolnictwo, dostęp do swobodnej korespondencji, możliwość wyjazdu za granicę. Spora liczba osób z terenu Powiśla wyjechała wtedy do USA. Ten trend był kontynuowany w latach 80-tych XX wieku. Po stronie zaboru rosyjskiego ludność nie miała takich przywilejów. To wzbudzało zazdrość jednych wobec drugich. Antagonizmy w pewnym sensie przetrwały do dziś.* (IDI NR 7)

Rozmówca na co dzień mieszkający w Radgoszczy wskazuje na aspekt medialny oraz zmowę milczenia: *Jest to medialna sprawa. Z zasłyszanych opinii wiem, że ukazała się książka dotycząca tego zabójstwa, która jest szeroko komentowana. Sprawa ta ma swoją kontynuację przez lata. Zmowa milczenia, jaka temu towarzyszyła, miała wpływ na to, że sprawa została zamieciona pod dywan.(...) Na pewno niektóre osoby próbowały i próbują oceniać policję przez ten pryzmat. Słyszy się komentarze, że policja i prokuratura maczały w tym palce. Ludzie plotkują o różnych osobach, jednak bez określania ich roli w sprawie.* (IDI NR 8*)*

Doświadczony samorządowiec reprezentujący Dąbrowę Tarnowską potwierdził, że zbrodnia dokonana na Iwonie C. odcisnęła piętno na poczuciu bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego i zaufaniu do policji: *Tak, ma wpływ. Mówi się o tej sprawie, jest ona głośna medialnie. Dopóki nie zostanie wyjaśniona a sprawcy ukarani, ludzie będą budować różne teorie".(...) Z jednej strony ludzie nadal ufają policji, ponieważ cały czas pracuje nad tą sprawą, a z drugiej strony powstaje pytanie – dlaczego tak długo? W tym aspekcie zaufanie zostało nadszarpnięte.* (IDI NR 9)

Kontekst poczucia bezpieczeństwa poruszyła w swojej wypowiedzi respondentka zamieszkująca gminę Szczucin. Według jej oceny: *Fakt niewyjaśnionej przez wiele lat sprawy, szeregu nieprzychylnych informacji na temat jej wyjaśniania oraz narastające plotki i pomówienia nie sprzyjają poczuciu bezpieczeństwa.* (IDI NR 11) W dalszej części poddała ocenie zaufanie do organów ścigania: *Po tej sprawie i wielokrotnym przedstawianiu jej w mediach w sposób nieprzychylny dla organów ścigania mieszkańcy utracili zaufanie. Wiele osób nie wie, co na ten temat myśleć i na wszelki wypadek nie ufa organom.* (IDI NR 11)

W ocenie rozmówczyni zarządzającej komórką udzielającą wsparcia rodzinie wpływ tej zbrodni na świadomość i poczucie bezpieczeństwa przedstawia się następująco: *Wszystko jest w domyśle. Po wydaniu wyroku w tej sprawie powinien do społeczeństwa trafić czytelny przekaz medialny i wtedy możemy mówić o ocenie osób i zdarzenia. Niestety, w dzisiejszych realiach bardzo łatwo kogoś pomówić medialnie, gorzej ma się kwestia sprostowania, które z reguły przedstawione jest w mało „chwytliwy" sposób, np. bardzo drobnym drukiem w prasie.* (IDI NR 13) Ta sama respondentka wyraziła także opinię na temat wpływu okoliczności zabójstwa na zaufanie do organów ścigania: *Ma wpływ. Jest na tyle medialna, że ludzie wystawiają opinie. Zdarza się też, że niezdrowo generalizują. Nie jest to wyjaśnione.* (IDI NR 13)

Rozmówca na co dzień pracujący w Starostwie Powiatowym w Dąbrowie Tarnowskiej nie dopatrzył się wpływu zabójstwa na świadomość i poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego, ale podkreślił osłabienie autorytetu organów państwowych. Zauważył też starania mające na celu zmianę negatywnego trendu: *Autorytet służb został poderwany. Na szczęście policja poprzez swoje działania i inicjatywy próbuje odbudować wizerunek i odzyskać autorytet.* (IDI NR 12)

Kontekst utraty zaufania i działań na rzecz poprawy wizerunku wymienił funkcjonariusz policji średniego aktywu kierowniczego: *Teraz, po trzech latach pracy w Szczucinie muszę powiedzieć, że zdecydowanie tak. Oczywiście trzeba stwierdzić, że nie jest to odczucie całego społeczeństwa, tym bardziej, że w ostatnim okresie działania policji były nastawione między innymi na odbudowę zaufania.* (IDI NR 14)

Jeden z młodszych samorządowców gminy Gręboszów dostrzegł wpływ omawianego zdarzenia na świadomość mieszkańców: *Ma wpływ na świadomość. Sprawa się ciągnie bardzo długo. Ludzie uważają, że jeżeli istniał lub istnieje jakiś układ, to znaczy, że istnieją*

osoby nietykalne, tzw. święte krowy. Na wszelki wypadek wolą się nie wypowiadać w tej sprawie. (IDI NR 15)

Krótko do poruszanej tematyki odniosła się osoba zarządzająca placówką oświatową: *Ma wpływ na poczucie bezpieczeństwa. Sprawa jest niewyjaśniona. Są wątpliwości i niedomówienia.* (IDI NR 16) Negatywnie oceniła także działanie organów ścigania w tej sprawie: *Wpłynęła. Komentarze są raczej negatywne.* (IDI NR 16)

Podobnie określił omawiany problem młody samorządowiec z gminy Szczucin: *Dobrze, że ta sprawa jest w trakcie wyjaśniania. Jej sądowy finał będzie miał wpływ na zwiększenie poczucia bezpieczeństwa społeczeństwa.* (IDI NR 17)

Inny respondent z tego terenu stwierdził: *Zbrodnia była i zbrodnię należy rozliczyć. Czasami pojawiają się ze strony rodziny zamordowanej pewne insynuacje, które mogą być stronnicze. Uważam, że należy poczekać na wyrok sądu. Sprawa zabójstwa Iwony C. jest odległa, dlatego ma niewielki wpływ na poczucie bezpieczeństwa.* (IDI NR 18) W swojej wypowiedzi ten sam rozmówca odniósł się również do kwestii pracy organów ścigania: *W związku z nabraniem nowego tempa w sprawie pojawiły się pewne, nazwijmy to „wahnięcia" w odniesieniu do niektórych policjantów i prokuratorów, jak i nieprzychylne komentarze. Uważam, że funkcjonariusze pracujący na danym terenie nie powinni być z nim związani. Uciętoby to wszelkie spekulacje.* (IDI NR 18)

W obszerny sposób na temat poruszanej problematyki wypowiedział się dyrektor jednej ze szkół w gminie Dąbrowa Tarnowska: *Wśród mieszkańców lokalnej społeczności istnieje pogląd, że służby i instytucje odpowiedzialne za bezpieczeństwo powinny właściwie realizować swoje zadania. Gdy się tak nie dzieje, to poziom bezpieczeństwa mieszkańców zmniejsza się. Z pewnością na świadomość poczucia bezpieczeństwa wpłynęły zdarzenia związane ze sprawą Iwony C. Policja, sądy i prokuratura utraciły zaufanie społeczne przede wszystkim ze względu na brak efektów wykrywczych w tej sprawie* (…) *Sprawa była szeroko komentowana. Społeczność lokalna śledziła i śledzi losy tej zbrodni. Słyszałem, że w ostatnim czasie została wydana książka, która obrazuje pewne układy funkcjonujące w małym miasteczku, jakim jest Szczucin, a także sposób działania instytucji odpowiedzialnych za funkcjonowanie prawa .Przy okazji tej rozmowy chciałbym polecić publikacje prof. Bogdana Musiała „Krwawe upiory", dotyczące wojennych dziejów Powiśla Dąbrowskiego, jak również nagłośnioną przez media ogólnokrajowe książkę Jana Grabowskiego pt. „JUDENJAGD. Polowanie na Żydów 1942-1945. Studium dziejów pewnego powiatu"*

W publikacjach tych dowiadujemy się o działalności policji niemieckiej, roli polskiej policji granatowej, wiejskich straży nocnych oraz junaków z Baudienst czy też miejscowych strażaków w procesie ostatniej fazy zagłady Żydów. Opis zbrodniczej działalności Komendanta Żandarmerii Niemieckiej Engelberta Guzdka oraz bandy Stanisława Kosieniaka, jak również tajemnica śmierci volksdeutscha Leopolda Wendlanda – wójta Mędrzechowa, którego trumnę z ciałem podobno dla zatarcia śladów utopiono na bagnach w Szczucinie. Te lektury ukazują różne zachowania i postawy mieszkańców Powiśla. Nie zawsze bohaterskie. (IDI NR 19)

Osoba reprezentująca Poradnię Psychologiczno-Pedagogiczną w Dąbrowie Tarnowskiej w syntetyczny sposób oceniła wpływ zabójstwa Iwony C. na postrzeganie policji: *Ma duży wpływ na świadomość mieszkańców. Niewyjaśniona sprawa, cierpienie rodziny, wiele niejasności. Ta sprawa podzieliła społeczeństwo. Z uwagi na aresztowania policjantów zmniejszyło się również zaufanie do policji.* (IDI NR 20)

W podobnym tonie wypowiedział się były starosta dąbrowski: *Ma wpływ. Zaufanie społeczeństwa do policji zmniejszyło się. Sprawa ta położyła cień na tej formacji. Wydaje mi się, że z komentarzami należy jednak poczekać do czasu rozstrzygnięcia przez sąd.* (IDI NR 22)

Swoją opinię wyraził także były samorządowiec, aktualnie prowadzący własną działalność gospodarczą. Jego zdaniem: *Sprawa zabójstwa Iwony Cygan była wielką tragedią rodziny, wstrząsnęła spokojnym społeczeństwem naszej gminy i powiatu. Szkoda, że do dziś nie ustalono sprawcy tego mordu. Myślę, że okoliczności śledztwa i tzw. fakty medialne wywołały wiele złego i poczucie krzywdy. Niemoc i nagonka społeczna, upolitycznienie postępowania w celu szybkiego wskazania winnych spowodowała utratę zaufania do organów bezpieczeństwa.* (IDI NR 23)

Kolejna z respondentek odniosła się do problematyki w następujący sposób: *Zabójstwo Iwony C. bardzo poruszyło mieszkańców, którzy oczekiwali na rozwój i wyjaśnienie sprawy, a także zatrzymanie sprawców.* (IDI NR 25) W dalszej części wypowiedzi rozmówczyni wspomniała o kontekście zaufania do organów ścigania: *Tak, ale ostateczny wpływ będzie widoczny po wyjaśnieniu całej sprawy.* (IDI NR 25)

Pozytywne działania organów ścigania dostrzegła respondentka z bogatym doświadczeniem w obszarze wsparcia rodziny, jednocześnie wykluczając korelację pomiędzy zabójstwem a świadomością: *Nie słyszałam opinii, które przez pryzmat tej sprawy negatywnie*

oceniałyby pracę obecnych funkcjonariuszy. Raczej ponowne badanie tej sprawy ma pozytywny wydźwięk oraz budzi podziw dla możliwości i technologii, jaką obecnie dysponuje policja. (IDI NR 26)

Pozostali respondenci byli zgodni co do tego, że sprawa zabójstwa Iwony C. miała i ma wpływ na świadomość i poczucie bezpieczeństwa mieszkańców, a także w sposób niebagatelny wpłynęła na obniżenie zaufania do organów ścigania.

Podsumowując przeprowadzone w tym rozdziale badania, warto zaznaczyć, że okoliczności związane ze sprawą zabójstwa Iwony C. mogły wywołać u respondentów obawę przed udzieleniem odpowiedzi na zadane pytania. Tak się jednak nie stało, a ankietowani oraz rozmówcy w trakcie wywiadów chętnie dzielili się swoimi spostrzeżeniami, sporadycznie uchylając się odpowiedzi na zadane pytania.

W badaniach ilościowych skoncentrowano uwagę badawczą na trzech zagadnieniach, tj. opiniach dotyczących wyjaśnienia sprawy zabójstwa Iwony C., powodach opieszałości w jej wykryciu oraz korelacji z zaufaniem do organów ścigania. Większość ankietowanych wyraziła opinię, że zbrodnia ta nie zostanie wyjaśniona. Potwierdzają to wartości jakie uzyskano dla odpowiedzi: „raczej nie" – 35,1% (gmina Szczucin – 38,3%), i „zdecydowanie nie" – 16,4% (gmina Mędrzechów – 25,0%). W podziale ze względu na płeć, zarówno kobiety, jak i mężczyźni nie wierzą w wyjaśnienia tego zabójstwa, nie mniej jednak w przypadku kobiet uzyskane wartości okazały się nieco wyższe w tym zakresie. Podobną sytuację stwierdzono w kontekście badanych grup wiekowych. Respondenci obu grup wiekowych uznali, że nie uda się wyjaśnić tej sprawy. Wyższe wartości w tym względzie uzyskano w grupie wiekowej 18 – 34 lata. Według respondentów głównym powodem wyjaśniania tej zbrodni po tak długim okresie czasu było: nieprofesjonalne podejście i opieszałość organów ścigania – 59,4% (gmina Gręboszów – 66,7%), nieinformowanie organów ścigania przez mieszkańców w obawie przed zemstą sprawców – 47,7% (gminy Mędrzechów i Gręboszów po 63,9%), a także panująca zmowa milczenia mieszkańców lokalnej społeczności – 44,5% (gmina Bolesław – 58,6%). W podziale na wiek i płeć najwyższe wartości uzyskano w wymienionych wyżej trzech przypadkach, jednak nie wykazano istotnych różnic w wartościach procentowych dotyczących kobiet i mężczyzn, jak i w badanych przedziałach wiekowych.

Zdaniem respondentów zbrodnia dokonana na Iwonie C. miała i ma ogromny wpływ na zaufanie do organów ścigania. Aż 58.9% (gmina Szczucin – 70,7%) ankietowanych

zdecydowało się na zaznaczenie odpowiedzi „zdecydowanie tak", a 25,3% (gmina Gręboszów – 47,2%) „raczej tak". Warto nadmienić, że tylko 6,4% badanych osób w powiecie wybrało opcje odpowiedzi „raczej nie" (gmina Mędrzechów – 13,9%) oraz „zdecydowanie nie" (gmina Gręboszów – 5,6%). W odniesieniu do płci i wieku respondentów nie stwierdzono znaczących różnic w uzyskanych wartościach procentowych.

W badaniach jakościowych respondenci przedstawili swoje opinie na temat wpływu sprawy zabójstwa Iwony C. na świadomość i poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego, a także zaufania do organów ścigania. Zdaniem zdecydowanej większości zbrodnia ta negatywnie wpłynęła na poczucie bezpieczeństwa oraz zaufanie do organów państwowych. Czynnikami determinującymi taki stan rzeczy były: długotrwałość postępowania i błędy w jego prowadzeniu. Zamieszanie w sprawę byłych policjantów i negatywne opinie kreowane w mediach zdecydowały, że jej odbiór miał i nadal ma charakter pejoratywny. Najwięcej negatywnych opinii pojawiło się pod adresem policji. Respondenci uznali, że polica wiedziała więcej niż ujawniła. Zdaniem jednego z rozmówców sprawa Iwony C. stworzyła pretekst do negatywnego postrzegania organów ścigania. „Pretekst", ponieważ jego zdaniem to nie jest ocena całego społeczeństwa, lecz grupy realizującej swoje cele. W ocenie większości rozmówców mieszkańcy Powiśla boją się wypowiadać oficjalnie o tej sprawie w obawie przed konsekwencjami. Nieoficjalnie zdania są podzielone. Jedni negatywnie oceniają policjantów zamieszanych w tę sprawę, inni uważają, że stali się kozłami ofiarnymi i przedmiotem nagonki medialnej. Jeden z respondentów stwierdził, że funkcjonariusze pracujący na danym terenie nie powinni być z nim związani. W trakcie prowadzonych wywiadów pojawiły się też opinie o istniejących antagonizmach w lokalnej społeczności, zwłaszcza w gminie Szczucin. W obliczu zbrodni i okoliczności z nią związanych różnice pogłębiły się. Zdaniem respondentów mieszkańcy plotkowali o różnych osobach publicznych zamieszanych w tę zbrodnię, jednak bez określenia ich roli w sprawie. Jeden z respondentów wymienił kontekst historyczny, a ściślej ujmując, specyficzne podejście i postawy mieszkańców powiatu dąbrowskiego, nie zawsze bohaterskie w trudnych sytuacjach życiowych, a także w obliczu konieczności niesienia pomocy drugiemu człowiekowi.

W ocenie rozmówców, dopóki śledztwo nie zostanie wyjaśnione a sprawcy ukarani, dopóty będą budowane teorie na ten temat. Po wydaniu wyroku w tej sprawie do społeczeństwa powinien trafić czytelny przekaz medialny dotyczący osób i zdarzenia. Finał sądowy może mieć znaczący wpływ na zwiększenie poczucia bezpieczeństwa społeczeństwa.

Kilku respondentów wspomniało o panującej zmowie milczenia, przez którą sprawa nie została pozytywnie zakończona do dnia dzisiejszego. Niektórzy rozmówcy zwrócili uwagę na wielką tragedię rodziny Iwony C., ale również na nagonkę społeczną i upolitycznienie postępowania w celu szybkiego wskazania winnych. W dwóch przypadkach respondenci stwierdzili, że omawiana zbrodnia miał niewielki wpływ na poczucie bezpieczeństwa.

Dla większości rozmówców sprawa zabójstwa Iwony C. zdecydowanie wpłynęła na zmniejszenia zaufania do organów ścigania. Głównymi czynnikami powodującymi taki stan rzeczy było aresztowanie policjantów oraz brak efektów wykrywczych w kwestii morderstwa. Wśród respondentów znalazły się osoby, które deklarowały zaufanie do organów ścigania, a także podziw dla możliwości i technologii, jakimi dysponuje policja. Dostrzeżone też zostały działania i inicjatywy policji w celu odbudowy wizerunku. Takie opinie należały jednak do nielicznych.

Reasumując, na podstawie przeprowadzonych badań ilościowych i jakościowych oraz uzyskanych informacji można przyjąć, że sprawa zabójstwa Iwony C. wpłynęła na świadomość i poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego. W sposób niebagatelny spowodowała także obniżenie zaufania do organów ścigania.

4.5. Policja jako instytucja w opiniach mieszkańców powiatu Dąbrowa Tarnowska

Jedną z wyspecjalizowanych grup dyspozycyjnych stojących na straży porządku publicznego i podejmujących działania na rzecz bezpieczeństwa społeczeństwa obywatelskiego jest policja. Z punktu widzenia socjologii policja jest traktowana jako instytucja społeczna, która posiada określony zakres działania, a także strukturę hierarchiczną. Wśród czynników sprawności działania policji jako instytucji społecznej znajduje się: a) racjonalny podział pracy i racjonalna jej organizacja wewnętrzna, b) stopień depersonalizacji i obiektywizacji czynności (uniezależnienie czynności od interesów i osobistych dążeń osób danej instytucji), c) uznanie i zaufanie, jakim cała zbiorowość darzy pracowników danej instytucji, d) sposób włączenia w cały system instytucji państwowych i społecznych istniejących w danej zbiorowości. Policja jest instytucją nowoczesną, mobilną, zdolną do zmian, modyfikacji. Wykonuje czynności na polecenie sądu, prokuratury, organów administracji państwowej i samorządu terytorialnego. Są to czynności: operacyjno-

rozpoznawcze, dochodzeniowo-śledcze i administracyjno-porządkowe.[614] Z prawnego punktu organy policji zostały powołane do wykonywania wyznaczonych przez prawo zadań państwowych. Prawodawca określił zadania policji w licznych aktach prawnych. Jednym z podstawowych zadań wyznaczonych w ustawie o Policji[615] jest inicjowanie i organizowanie działań mających na celu zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń oraz zjawiskom kryminogennym i współdziałanie w tym zakresie z organami państwowymi i organizacjami społecznymi.[616] Regulacje prawne określają, kto może wykonywać funkcje określone w policyjnych strukturach. W Polsce musi to być osoba nieskazana prawomocnym wyrokiem, niemająca konfliktu z prawem. Nie może ona pełnić ról społecznych, które pozostają wobec siebie w prawnej i moralnej sprzeczności, na przykład ważna osobistość struktur przestępczych nie może pełnić jednocześnie funkcji funkcjonariusza dochodzeniowo-śledczego. Niekaralność oraz pozytywny (przynajmniej na poziomie przeciętnym) wizerunek odgrywanych ról społecznych jest warunkiem przystąpienia i pozostania w policji. Prawo reguluje w pełnym zakresie wymagania co do wzoru osobowego kandydatów do tego zawodu, sposobu odgrywania tych ról czy zasad współżycia społecznego, określając także sposoby postępowania, aby policja była gwarantem praworządności[617].

W trakcie badań ilościowych dokonano analizy kilku aspektów związanych z funkcjonowaniem policji. Jednym z nich była ocena respondentów powiatu dąbrowskiego dotycząca kluczowych zadań tej formacji. Ankietowanym zaproponowano dziewięć wariantów odpowiedzi, w których określono najbardziej istotne zadania realizowane przez funkcjonariuszy, a także pozostawiono możliwość wskazania innej odpowiedzi. Dane dotyczące tej kwestii przedstawiono w tabeli 4.133.

[614] E. Moczuk, *Policja. Socjologiczne studium funkcjonowania instytucji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2013, s. 38.
[615] *Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 o Policji (*tekst jedn. Dz. U. z 2011 r.Nr 287, poz. 1687 ze zm.).
[616] B. Hołyst, *Policja na świecie*, Wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2013, s. 110.
[617] E. Moczuk, *Policja. Socjologiczne studium…*, *op.cit.*, s. 116.

Tabela 4.133. Kluczowe zadania policji w ocenie respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
brak odpowiedzi	0,5%	0,8%	-	-	-	-	-	**0,3%**
udzielanie pomocy ofiarom przestępstw	38,2%	49,6%	35,8%	43,2%	33,3%	61,1%	44,8%	**42,5%**
udzielanie rad z zakresu zapobiegania przestępczości	21,6%	20,3%	27,2%	24,3%	16,7%	33,3%	6,9%	**22,1%**
zatrzymywanie sprawców przestępstw	66,2%	65,4%	48,1%	74,3%	77,8%	55,6%	69,0%	**64,8%**
patrolowanie ulic	65,7%	62,4%	55,6%	47,3%	27,8%	47,2%	34,5%	**56,3%**
przyjmowanie zgłoszeń o przestępstwach	22,5%	30,1%	38,3%	21,6%	33,3%	38,9%	10,3%	**27,3%**
zatrzymywanie nietrzeźwych kierowców	45,6%	43,6%	53,1%	44,6%	33,3%	58,3%	41,4%	**45,9%**
zapobieganie przestępstwom	48,5%	49,6%	37,0%	44,6%	50,0%	27,8%	37,9%	**45,0%**
współpraca z władzami samorządowymi w aspekcie zapobiegania przestępczości	24,0%	19,5%	18,5%	21,6%	22,2%	19,4%	13,8%	**21,1%**
kontakty z mieszkańcami w celu przeciwdziałania przestępczości	32,4%	21,1%	21,0%	20,3%	27,8%	19,4%	20,7%	**25,1%**
inne	1,0%	1,5%	-	-	-	-	-	**0,7%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Jak wynika z tabeli, respondenci jako główne zadanie policji najczęściej wskazywali zatrzymywanie sprawców przestępstw – 64,8%. W poszczególnych gminach dane w tym zakresie przedstawiały się następująco: Mędrzechów – 77,8%, Radgoszcz – 74,3%, Bolesław – 69,0%, Dąbrowa Tarnowska – 66,2%, Szczucin – 65,4%, Gręboszów – 55,6%, Olesno – 48,1%. Nieco mniej ankietowanych – 56,3% uznało, że kluczowym zadaniem jest patrolowanie ulic. Dane w gminach w odniesieniu do tego wariantu wyniosły: Dąbrowa

Tarnowska – 65,7%, Szczucin – 62,4%, Olesno – 55,6%, Radgoszcz – 47,3%, Gręboszów – 47,2%, Bolesław – 34,5%, Mędrzechów – 27,8%, Bolesław – 34,5%. W ocenie 45,9% respondentów podstawowym zadaniem policji jest zatrzymywanie nietrzeźwych kierowców. Wartości procentowe w badanych gminach ukształtowały się na następującym poziomie: Gręboszów – 58,3%, Olesno – 53,1%, Dąbrowa Tarnowska – 45,6%, Radgoszcz – 44,6%, Szczucin – 43,6%, Bolesław – 41,4%, Mędrzechów – 33,3%. Zdaniem 45,0% badanych mieszkańców powiatu istotnym obowiązkiem, na którym powinna się skupić policja, jest zapobieganie przestępstwom. Zestawienia procentowe w poszczególnych gminach wyniosły: Mędrzechów – 50,0%, Szczucin – 49,6%, Dąbrowa Tarnowska – 48,5%, Radgoszcz – 44,6%, Bolesław – 37,9%, Olesno – 37,0%, Gręboszów – 27,8%. Według 42,5% ankietowanych policja powinna skoncentrować swoją aktywność na udzielaniu pomocy ofiarom przestępstw. Rozkład wartości procentowych w badanych gminach przedstawiał się następująco: Gręboszów – 61,1%, Szczucin – 49,6%, Bolesław – 44,8%, Radgoszcz – 43,2%, Dąbrowa Tarnowska – 38,2%, Olesno – 35,8%, Mędrzechów – 33,3%. Spośród badanych mieszkańców 27,3% wskazało na wariant odpowiedzi: „przyjmowanie zgłoszeń o przestępstwach". W poszczególnych gminach dane odnoszące się do tej opcji odpowiedzi wyniosły: Gręboszów – 38,9%, Olesno – 38,3%, Mędrzechów – 33,3%, Szczucin – 30,1%, Dąbrowa Tarnowska – 22,5%, Radgoszcz – 21,6% oraz Bolesław – 10,3%. Zdaniem 25,1% respondentów policja powinna wykazywać się największą aktywnością w kontaktach z mieszkańcami w celu przeciwdziałania przestępczości. Wartości procentowe w tym zakresie w badanych gminach przedstawiały się następująco: Dąbrowa Tarnowska – 32,4%, Mędrzechów – 27,8%, Szczucin – 21,1%, Olesno – 21,0%, Bolesław – 20,7%, Radgoszcz – 20,3%, Gręboszów – 19,4%. Według 22,1% ankietowanych policja powinna skupić swoją aktywność na udzielaniu rad z zakresu zapobiegania przestępczości. Rozkład wartości procentowych w poszczególnych gminach ukształtował się na następującym poziomie: Gręboszów – 33,3%, Olesno – 27,2%, Radgoszcz – 24,3%, Dąbrowa Tarnowska – 21,6%, Szczucin – 20,3%, Mędrzechów – 16,7%, Bolesław – 6,9%. W ocenie 21,1% ankietowanych policja powinna skoncentrować się na współpracy z władzami samorządowymi w aspekcie zapobiegania przestępczości. Dane dotyczące tego aspektu w badanych gminach wyniosły: Dąbrowa Tarnowska – 24,0%, Mędrzechów – 22,2%, Radgoszcz – 21,6%, Szczucin – 19,5%, Gręboszów – 19,4%, Olesno – 18,5%, Bolesław – 13,8%. Najmniej respondentów – 0,7% w skali powiatu, w dwóch gminach (Dąbrowa Tarnowska – 1,0% i Szczucin – 1,5%) wskazało na konieczność skoncentrowania aktywności policji na innych zadaniach, m.in. „ochronie w Internecie", karaniu za nieprawidłowe parkowanie (Dąbrowa Tarnowska – ul. Zielona), reagowanie na

zakłócenia ciszy nocnej – wesela (Dworek Czernia – Dąbrowa Tarnowska), „robieniu swojej roboty" i „skupianiu się na swoich obowiązkach". Brak jakiejkolwiek odpowiedzi stwierdzono na poziomie – 0,3%. Taka sytuacja wystąpiła w dwóch gminach: Szczucin – 0,8%, Dąbrowa Tarnowska – 0,5%.

Analizie poddano dane dotyczące płci respondentów. W tabeli 4.134. zaprezentowano wartości procentowe odnoszące się do tej kwestii.

Tabela 4.134. Kluczowe zadania policji w ocenie respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na płeć.

Na jakich zadaniach policja powinna najbardziej skupiać swoją aktywność	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	0,7%	0,3%
udzielaniu pomocy ofiarom przestępstw	-	43,7%	41,2%	42,5%
udzielaniu rad z zakresu zapobiegania przestępczości	-	22,5%	21,6%	22,1%
zatrzymywaniu sprawców przestępstw	-	66,9%	62,5%	64,8%
patrolowaniu ulic	-	62,3%	50,2%	56,3%
przyjmowaniu zgłoszeń o przestępstwach	-	29,1%	25,4%	27,3%
zatrzymywaniu nietrzeźwych kierowców	-	45,7%	46,0%	45,9%
zapobieganiu przestępstwom	-	47,4%	42,6%	45,0%
współpracy z władzami samorządowymi w aspekcie zapobiegania przestępczości	-	20,9%	21,3%	21,1%
kontaktach z mieszkańcami w celu przeciwdziałania przestępczości	-	24,2%	26,1%	25,1%
innych	-	1,3%	-	0,7%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Na podstawie danych z tabeli stwierdzono różnice w uzyskanych wartościach procentowych kobiet i mężczyzn. Kobiety częściej niż mężczyźni wskazywały, że policja najbardziej powinna się skupić na następujących zadaniach: zatrzymywaniu sprawców przestępstw – 66,9% (mężczyźni – 62,5%), patrolowaniu ulic – 62,3% (mężczyźni – 50,2%), zapobieganiu przestępstwom – 47,4% (mężczyźni – 42,6%), udzielaniu pomocy ofiarom przestępstw – 43,7% (mężczyźni – 41,2%), przyjmowaniu zgłoszeń o przestępstwach – 29,1% (mężczyźni – 25,4%) oraz na udzielaniu rad z zakresu zapobiegania przestępczości – 22,5% (mężczyźni – 21,6%). Z kolei wartości procentowe dotyczące odpowiedzi mężczyzn były wyższe w następujących wariantach: zatrzymywaniu nietrzeźwych kierowców – 46,0% (kobiety – 45,7%), kontaktach z mieszkańcami w celu przeciwdziałania przestępczości –

26,1% (kobiety – 24,2%), współpracy z władzami samorządowymi w aspekcie zapobiegania przestępczości – 21,3% (kobiety – 20,9%). Na inne zadania wskazały jedynie kobiety. Dane w tym zakresie wyniosły – 1,3%. Natomiast brak jakiejkolwiek odpowiedzi stwierdzono na poziomie 0,7% tylko w przypadku mężczyzn.

Podobne analizy przeprowadzono w oparciu o wiek respondentów. Zestawienia procentowe w tym zakresie przedstawiono w tabeli 4.135.

Tabela 4.135. Kluczowe zadania policji w ocenie respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na wiek.

Na jakich zadaniach policja powinna najbardziej skupiać swoją aktywność?	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	0,5%	0,3%
udzielaniu pomocy ofiarom przestępstw	-	44,2%	41,7%	42,5%
udzielaniu rad z zakresu zapobiegania przestępczości	-	24,3%	21,1%	22,1%
zatrzymywaniu sprawców przestępstw	-	63,0%	65,5%	64,8%
patrolowaniu ulic	-	54,7%	57,0%	56,3%
przyjmowaniu zgłoszeń o przestępstwach	-	28,2%	26,9%	27,3%
zatrzymywaniu nietrzeźwych kierowców	-	48,1%	44,9%	45,9%
zapobieganiu przestępstwom	-	43,6%	45,6%	45,0%
współpracy z władzami samorządowymi w aspekcie zapobiegania przestępczości	-	18,8%	22,1%	21,1%
kontaktach z mieszkańcami w celu przeciwdziałania przestępczości	-	21,5%	26,7%	25,1%
innych	-	1,7%	0,2%	0,7%
Razem	**-**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Z tabeli wynika, że osoby w wieku 18 – 34 lata częściej niż respondenci w grupie wiekowej 35 i więcej lat wybierali następujące odpowiedzi: „zatrzymywanie nietrzeźwych kierowców" – 48,1% (przedział 35 i więcej lat – 44,9%), „udzielanie pomocy ofiarom przestępstw" – 44,2% (przedział 35 i więcej lat – 41,7%), „przyjmowanie zgłoszeń o przestępstwach" – 28,2% (przedział wiekowy 35 i więcej lat – 26,9%), „udzielanie rad z zakresu zapobiegania przestępczości" – 24,3% (przedział 35 i więcej lat – 21,1%), „inne" – 1,7% (przedział 35 i więcej lat – 0,2%). Z kolei respondenci w przedziale wiekowym 35 i więcej lat wskazywali z większą częstotliwością na konieczność zwiększenia aktywności w następujących obszarach zadaniowych: „zatrzymywanie sprawców przestępstw" – 65,5%

(przedział 18 – 34 lata – 63,5%), „patrolowanie ulic" – 57,0% (przedział 18 – 34 lata – 54,7%), „zapobieganie przestępstwom" – 45,6% (przedział 18 – 34 lata – 43,6%), „współpraca z władzami samorządowymi w aspekcie zapobiegania przestępczości" – 22,1% (przedział 18 – 34 lata – 18,8%), „kontakty z mieszkańcami w celu przeciwdziałania przestępczości" – 26,7% (przedział 18 – 34 lata – 21,5%). Brak jakiejkolwiek odpowiedzi stwierdzono na poziomie 0,5% tylko w przedziale wiekowym 35 i więcej lat.

W badaniach uwzględniono aspekt współdziałania z policją różnych instytucji i osób na rzecz poprawy bezpieczeństwa. Respondentów poproszono o określenie podmiotów wspierających w tym zakresie. Zestawienia procentowe odnoszące się do tego zagadnienia w podziale na gminy powiatu dąbrowskiego zaprezentowano w tabeli 4.136.

Tabela 4.136. Instytucje, podmioty i osoby wspierające policję w działaniach na rzecz bezpieczeństwa w ocenie respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
Brak odpowiedzi	1,0%	-	-	-	-	-	-	**0,3%**
władze lokalne (burmistrz, wójt)	86,3%	82,7%	71,6%	87,8%	69,4%	91,7%	65,5%	**82,0%**
szkoły	34,8%	26,3%	30,9%	36,5%	36,1%	75,0%	34,5%	**35,1%**
kościół	22,1%	20,3%	21,0%	28,4%	13,9%	47,2%	31,0%	**23,8%**
mieszkańcy	55,9%	38,3%	38,3%	59,5%	44,4%	69,4%	55,2%	**50,1%**
przedsiębiorcy	13,7%	15,8%	19,8%	14,9%	-	30,6%	13,8%	**15,3%**
media	41,7%	32,3%	32,1%	39,2%	22,2%	47,2%	37,9%	**36,9%**
ktoś inny	1,5%	6,0%	1,2%	1,4%	2,8%	2,8%	6,9%	**2,9%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Z danych zawartych w tabeli wynika, że 80,1% respondentów wskazało władze samorządowe (lokalne) jako głównego partnera policji w działaniach na rzecz bezpieczeństwa. W badanych gminach zestawienia procentowe w tej kwestii przedstawiały się następująco: Gręboszów – 91,7%, Radgoszcz – 87,8%, Dąbrowa Tarnowska – 86,3%, Szczucin – 82,7%, Olesno – 71,6%, Mędrzechów – 69,4%, Bolesław – 65,5%. Z kolei 50,1% ankietowanych uznało, że w kontekście bezpieczeństwa policja powinna być wspierana przez mieszkańców. W poszczególnych gminach wartości procentowe w tym zakresie wyniosły: Gręboszów – 69,4%, Radgoszcz – 59,5%, Dąbrowa Tarnowska – 55,9%, Bolesław – 55,2%, Mędrzechów – 44,4%, Szczucin – 38,3%, Olesno – 38,3%. Zdaniem 36,9% badanych

mieszkańców powiatu dąbrowskiego w takie działania powinny włączyć się media. Rozkład wartości w poszczególnych gminach powiatu ukształtował się na następującym poziomie: Gręboszów – 47,2%, Dąbrowa Tarnowska – 41,7%, Radgoszcz – 39,2%, Bolesław – 37,9%, Szczucin – 32,3%, Olesno – 32,1%, Mędrzechów – 22,2%. Według 35,1% respondentów aktywnością w obszarze wspierania policji na rzecz bezpieczeństwa muszą wykazywać się szkoły. W badanych gminach wartości procentowe w tym względzie wyniosły: Gręboszów – 75,0%, Radgoszcz – 36,5%, Mędrzechów – 36,1%, Dąbrowa Tarnowska – 34,8%, Bolesław – 34,5%, Olesno – 30,9%, Szczucin – 26,3%. W opinii 23,8% ankietowanych instytucją wspierającą policję powinien być kościół. Dane w poszczególnych gminach w tym zakresie wyniosły: Gręboszów – 47,2%, Bolesław – 31,0%, Radgoszcz – 28,4%, Dąbrowa Tarnowska – 22,1%, Olesno – 21,0%, Szczucin – 20,3%, Mędrzechów – 13,9%. Natomiast 15,3% respondentów jako wspierających wskazała przedsiębiorców. W tym kontekście rozkład danych w badanych gminach za wyjątkiem Mędrzechowa, gdzie nie uzyskano odpowiedzi, przedstawiał się następująco: Gręboszów – 30,6%, Olesno – 19,8%, Szczucin – 15,8%, Radgoszcz – 14,9%, Bolesław – 13,8% oraz Dąbrowa Tarnowska – 13,7%. W skali powiatu, niewielu respondentów – 2,9% wskazało na wariant „ktoś inny", najczęściej wymieniając stowarzyszenia, fundacje, a także na odpowiedź: „nie potrzeba wsparcia, jest ich na tyle". Zestawienia procentowe odnoszące się do tej kwestii w poszczególnych gminach wyniosły: Bolesław – 6,9%, Szczucin – 6,0%, Mędrzechów – 2,8%, Gręboszów – 2,8%, Dąbrowa Tarnowska – 1,5%, Radgoszcz – 1,4%, i Olesno – 1,2%. Brak jakiejkolwiek odpowiedzi w skali powiatu stwierdzono na poziomie 0,3% tylko w gminie Dąbrowa Tarnowska – 1,0%.

Analizie poddano odpowiedzi uzyskane w tym aspekcie zarówno od kobiet, jak i mężczyzn. Tabela 4.137. przedstawia rozkład danych procentowych w podziale ze względu na płeć.

Tabela 4.137. Instytucje, podmioty i osoby wspierające policję w działaniach na rzecz bezpieczeństwa w ocenie respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na płeć.

Kto powinien wspierać policję w działaniach na rzecz bezpieczeństwa?	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	0,3%	0,3%	0,3%
władze lokalne (burmistrz, wójt)	-	80,8%	83,2%	82,0%
szkoły	-	37,7%	32,3%	35,1%
kościół	-	24,8%	22,7%	23,8%
mieszkańcy	-	49,7%	50,5%	50,1%
przedsiębiorcy	-	17,9%	12,7%	15,3%
media	-	41,1%	32,6%	36,9%
ktoś inny	-	1,3%	4,5%	2,9%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Z tabeli wynika, że kobiety częściej niż mężczyźni decydowały się na następujące warianty odpowiedzi: „media" – 41,1% (mężczyźni – 32,5%), „szkoły" – 37,7% (mężczyźni – 32,3%), „kościół" – 24,8% (mężczyźni – 22,7%) i „przedsiębiorcy" – 17,9% (mężczyźni – 12,7%). Odwrotna sytuacja miała miejsce w przypadku odpowiedzi: „władze lokalne, burmistrz, wójt", gdzie wartość procentowa wskazań mężczyzn osiągnęła poziom – 83,2% (kobiety – 80,8%), w wariancie „mieszkańcy" – 50,5% (kobiety – 49,7%) oraz w przypadku opcji odpowiedzi „ktoś inny" – 4,5% (kobiety – 1,3%). Brak jakiejkolwiek odpowiedzi stwierdzono na tym samym poziomie, tj. 0,3% zarówno w przypadku kobiet, jak i mężczyzn.

Podobną analizę przeprowadzono w oparciu o wiek respondentów. Tabela 4.138. przedstawia wartości procentowe w tym zakresie.

Tabela 4.138. Instytucje, podmioty i osoby wspierające policję w działaniach na rzecz bezpieczeństwa w ocenie respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na wiek.

Kto powinien wspierać policję w działaniach na rzecz bezpieczeństwa?	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	0,6%	0,2%	0,3%
władze lokalne (burmistrz, wójt)	-	85,6%	80,3%	82,0%
szkoły	-	34,8%	35,2%	35,1%
kościół	-	18,8%	26,0%	23,8%

mieszkańcy	-	42,5%	53,4%	50,1%
przedsiębiorcy	-	14,4%	15,8%	15,3%
media	-	35,9%	37,4%	36,9%
ktoś inny	-	2,2%	3,2%	2,9%
Razem	**-**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Jak wynika z tabeli, wyższe wartości procentowe w zaproponowanych wariantach stwierdzono u osób w grupie wiekowej 35 i więcej lat. Wśród tych opcji znalazły się następujące odpowiedzi: „mieszkańcy" – 53,4% (przedział 18 – 34 lata – 42,5%), „media" – 37,4% (przedział 18 – 34 lata – 35,9%), „szkoły" – 35,2% (przedział 18 – 34 lata – 34,8%), „kościół" – 26,0% (przedział 18 – 34 lata – 18,8%), „przedsiębiorcy" – 15,8% (przedział 18 – 34 lata – 14,4%), a także wariant „ktoś inny" – 3,2% (przedział 18 – 34 lata – 2,2%). Wyższe wskazania w przedziale 18 – 34 lata odnotowano jedynie w przypadku odpowiedzi „władze lokalne, burmistrz, wójt" – 85,6% (przedział wiekowy 35 i więcej lat – 80,3%). Brak jakiejkolwiek odpowiedzi stwierdzono na poziomie – 0,6% w grupie wiekowej 18 – 34 lata, oraz 0,2% w przedziale 35 i więcej lat.

W trakcie badań uzyskano także informacje o źródłach, z jakich czerpią wiedzę o policji respondenci powiatu dąbrowskiego. Dane dotyczące tej kwestii w podziale na poszczególne gminy zaprezentowano w tabeli nr 4.139.

Tabela 4.139. Źródła wiedzy o policji w ocenie respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
brak odpowiedzi	-	-	-	-	-	-	-	-
z telewizji	71,6%	67,7%	53,1%	70,3%	77,8%	75,0%	65,5%	**68,3%**
z radia	36,3%	33,8%	44,4%	50,0%	16,7%	41,7%	27,6%	**37,3%**
z Internetu	77,0%	73,7%	58,0%	82,4%	63,9%	61,1%	72,4%	**72,3%**
z gazet i czasopism	23,5%	24,8%	27,2%	17,6%	16,7%	36,1%	17,2%	**23,6%**
z obiegowych opinii, plotek	26,5%	51,1%	39,5%	25,7%	13,9%	47,2%	24,1%	**34,1%**

z własnych doświadczeń	29,4%	29,3%	17,3%	28,4%	25,0%	25,0%	24,1%	**26,8%**
ze spotkań, konsultacji społecznych, debat z udziałem policji i mieszkańców	16,7%	8,3%	7,4%	16,2%	19,4%	13,9%	3,4%	**12,8%**
z innych źródeł	-	-	1,2%	-	-	2,8%	-	**0,3%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Według tabeli 72,3% respondentów czerpie wiedzę o policji z Internetu. Dane dotyczące tej kwestii w badanych gminach wyniosły: Radgoszcz – 82,4%, Dąbrowa Tarnowska – 77,0%, Szczucin – 73,7%, Bolesław – 72,4%, Mędrzechów – 63,9%, Gręboszów – 61,1% Olesno – 58,0%. Z zestawień wynika także, że często wskazywanym źródłem wiedzy ankietowanych o policji była telewizja. Na ten wariant odpowiedzi w skali powiatu zdecydowało się 68,3% badanych mieszkańców. W poszczególnych gminach dane w tym zakresie przedstawiały się następująco: Mędrzechów – 77,8%, Gręboszów – 75,0%, Dąbrowa Tarnowska – 71,6%, Radgoszcz – 70,3%, Szczucin – 67,7%, Bolesław – 65,5% i Olesno – 53,1%. W ocenie 36,3% badanych mieszkańców źródłem wiedzy jest radio. Rozkład danych odnoszący się do tej opcji odpowiedzi w poszczególnych gminach ukształtował się na następującym poziomie: Olesno – 50,0%, Szczucin – 44,4%, Mędrzechów – 41,7%, Bolesław – 37,3%, Dąbrowa Tarnowska – 33,8%, Gręboszów – 27,6%, Radgoszcz – 16,7%. Na podstawie udzielonych odpowiedzi ustalono, że 34,1% ankietowanych uzyskuje wiedzę o policji z obiegowych opinii i plotek. W badanych gminach dane w tym względzie wyniosły: Szczucin – 51,1%, Gręboszów – 47,2%, Olesno – 39,5%, Dąbrowa Tarnowska – 26,5%, Radgoszcz – 25,7%, Bolesław – 24,1%, Mędrzechów – 13,9%.Wiedzę w oparciu o własne doświadczenia zadeklarowało 26,8% ankietowanych w powiecie, z czego 29,4% w Dąbrowie Tarnowskiej, 29,3% w Szczucinie, 28,4% w Radgoszczy, 25,0% w Mędrzechowie, 25,0% w Gręboszowie, 24,1% w Bolesławiu oraz 17,3% w Olesnie. Nie wiele mniej, bo 23,6% respondentów w powiecie jako źródło wskazało gazety i czasopisma. Dane odnoszące się do tej kwestii w poszczególnych gminach rozłożyły się następująco: Gręboszów – 36,1%, Olesno – 27,2%, Szczucin – 24,8%, Dąbrowa Tarnowska – 23,5%, Radgoszcz – 17,6%, Bolesław – 17,2%, a także Mędrzechów – 16,7%. W opinii 12,8% badanych mieszkańców informacje na temat policji pochodzą ze spotkań, konsultacji społecznych, debat z udziałem policji

i mieszkańców. Wartości procentowe dotyczące tego wariantu odpowiedzi w badanych gminach wyniosły: Mędrzechów – 19,4%, Dąbrowa Tarnowska – 16,7%, Radgoszcz – 16,2%, Gręboszów – 13,9%, Szczucin – 8,3%, Olesno – 7,4% oraz Bolesław – 3,4%. Na inne źródła, wśród których wymieniano „relacje znajomych", wskazywali tylko respondenci w gminach: Gręboszów – 2,8% i Olesno 1,2%, co przełożyło się na wartość 0,3% w skali powiatu.

Omawiane zagadnienie przeanalizowano w oparciu o płeć respondentów. Wartości procentowe odnoszące się do tej kwestii zaprezentowano w tabeli nr 4.140.

Tabela 4.140. Źródła wiedzy o policji w ocenie respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na płeć.

Źródła wiedzy o policji	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	-	-
z telewizji	-	72,2%	64,3%	68,3%
z radia	-	39,7%	34,7%	37,3%
z Internetu	-	73,2%	71,5%	72,3%
z gazet i czasopism	-	23,2%	24,1%	23,6%
z obiegowych opinii, plotek	-	37,1%	30,9%	34,1%
z własnych doświadczeń	-	27,2%	26,5%	26,8%
ze spotkań, konsultacji społecznych, debat z udziałem policji i mieszkańców	-	12,9%	12,7%	12,8%
z innych źródeł	-	0,7%	-	0,3%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Według danych w tabeli w siedmiu wariantach wyższe wartości procentowe stwierdzono w przypadku kobiet. Wśród tych opcji znalazły się następujące odpowiedzi: „z Internetu" – 73,2% (mężczyźni – 71,5%), „z telewizji" – 72,2% (mężczyźni – 64,3%), „z radia" – 39,7% (mężczyźni – 34,7%), „z obiegowych plotek i opinii" – 37,1% (mężczyźni – 30,9%), „z własnych doświadczeń" – 27,2% (mężczyźni – 26,5%), „ze spotkań, konsultacji społecznych, debat z udziałem policji i mieszkańców" – 12,9% (mężczyźni – 12,7%) oraz „z innych źródeł" – 0,7% (mężczyźni – brak odpowiedzi). Tylko w jednym wariancie odpowiedzi, tj. „z gazet i czasopism" wartości procentowe dotyczące mężczyzn okazały się wyższe i wyniosły – 24,1% (kobiety – 23,2%).

Analogiczną analizę przeprowadzono w odniesieniu do wieku badanych respondentów powiatu dąbrowskiego. Zestawienia procentowe dotyczące tej kwestii przedstawiono w tabeli 4.141.

Tabela 4.141. Źródła wiedzy o policji w ocenie respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na wiek.

Źródła wiedzy o policji	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	-	-
z telewizji	-	66,9%	68,9%	68,3%
z radia	-	35,4%	38,1%	37,3%
z Internetu	-	79,6%	69,2%	72,3%
z gazet i czasopism	-	23,8%	23,5%	23,6%
z obiegowych opinii, plotek	-	34,8%	33,7%	34,1%
z własnych doświadczeń	-	22,7%	28,6%	26,8%
ze spotkań, konsultacji społecznych, debat z udziałem policji i mieszkańców	-	7,7%	15,0%	12,8%
z innych źródeł	-	-	0,5%	0,3%
Razem	**-**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Z tabeli wynika, że w pięciu wariantach odpowiedzi wyższe wartości stwierdzono u respondentów w wieku 35 i więcej lat. Wśród nich znalazły się: „z telewizji" – 68,9% (przedział 18 – 34 lata - 66,9%), „z radia" – 38,1% (przedział 18 – 34 lata - 35,4%), „z własnych doświadczeń" – 28,6% (przedział 18 – 34 lata – 22,75), „ze spotkań, konsultacji społecznych, debat z udziałem policji i mieszkańców" – 15,0% (przedział 18 – 34 lata – 7,7%) oraz „ z innych źródeł" – 0,5%. Z kolei w trzech wariantach, tj.: „z Internetu" – 79,6% (przedział 35 i więcej lat – 69,2%), „z gazet i czasopism" – 23,8% (przedział 35 i więcej lat – 23,5%) oraz „z obiegowych opinii, plotek" – 34,8% (przedział 35 i więcej lat – 33,7%) wyższe wskazania dotyczyły odpowiedzi respondentów w wieku 18 – 34 lata.

W trakcie badań zwrócono uwagę na istotną kwestię, jaką jest przyczyna braku kontaktu i współdziałania z policją. Rozkład danych procentowych odnoszących się do tego zagadnienia, w rozbiciu na poszczególne gminy powiatu przedstawiono w tabeli 4.142.

Tabela 4.142. Powody braku kontaktu i współdziałania z policją w ocenie respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
brak odpowiedzi	1,0%	3,0%	-	-	-	-	-	**1,0%**
zawiłe procedury policyjne	46,6%	24,1%	34,6%	35,1%	44,4%	61,1%	51,7%	**39,5%**
możliwość konfrontacji ze sprawcą przestępstw	20,1%	27,8%	24,7%	31,1%	25,0%	8,3%	24,1%	**23,6%**
możliwość zemsty ze strony sprawców	38,7%	45,1%	25,9%	52,7%	30,6%	22,2%	31,0%	**38,3%**
niskie kompetencje i umiejętności policji	17,2%	30,1%	19,8%	23,0%	11,1%	25,0%	17,2%	**21,2%**
brak umiejętności rozmawiania policjantów z ludźmi	25,0%	29,3%	25,9%	24,3%	8,3%	30,6%	31,0%	**25,6%**
brak zaufania do policji lub do poszczególnych osób	30,4%	42,9%	25,9%	24,3%	11,1%	33,3%	41,4%	**31,4%**
inne powody	0,5%	-	2,5%	1,4%	-	5,6%	-	**1,0%**
nie stanowi to problemu	14,2%	9,8%	19,8%	14,9%	30,6%	11,1%	17,2%	**15,0%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Według danych w tabeli główną przyczyną, która powstrzymuje respondentów przed kontaktem z policją, są zawiłe procedury. Takie zdanie wyraziło 39,5% respondentów w skali powiatu. W poszczególnych gminach wartości procentowe w tym zakresie wyniosły: Gręboszów – 61,1%, Bolesław – 51,7%, Dąbrowa Tarnowska – 46,6%, Mędrzechów – 44,4%, Radgoszcz – 35,1%, Olesno – 34,6%, Szczucin – 24,1%. Drugim najczęściej wybieranym przez ankietowanych wariantem odpowiedzi okazała się „możliwość zemsty ze strony sprawców" – 38,3%. W badanych gminach dane w tym względzie wyniosły: Radgoszcz – 52,7%, Szczucin – 45,1%, Dąbrowa Tarnowska – 38,7%, Bolesław – 31,0%, Mędrzechów –

30,6%, Olesno – 25,9% oraz Gręboszów – 22,2%. Zdaniem 31,4% respondentów unikanie kontaktu z policją wynika z braku zaufania do policji lub jej poszczególnych osób. Rozkład danych w badanych gminach ukształtował się na następującym poziomie: Szczucin – 42,9%, Bolesław – 41,4%, Gręboszów – 33,3%, Dąbrowa Tarnowska – 30,4%, Olesno – 25,9%, Radgoszcz – 24,3%, Mędrzechów – 11,1%. W opinii 25,6% badanych mieszkańców negatywny stosunek do policji wynika z braku umiejętności komunikacyjnych policjantów. Wartości procentowe w poszczególnych gminach w tej kwestii wyniosły: Bolesław – 31,0%, Gręboszów – 30,6%, Szczucin – 29,3%, Olesno – 25,9%, Dąbrowa Tarnowska – 25,0%, Radgoszcz – 24,3%, a także Mędrzechów – 8,3%. Według 23,6% ankietowanych powodem braku kontaktu i współdziałania z policją jest ryzyko konfrontacji ze sprawcą przestępstw. Wartości procentowe w tym kontekście rozłożyły się następująco: Radgoszcz – 31,1%, Szczucin – 27,8%, Mędrzechów – 25,0%, Olesno – 24,7%, Bolesław – 24,1%, Dąbrowa Tarnowska – 20,1% oraz Gręboszów – 8,3%. W ocenie 21,2% respondentów istotnym czynnikiem wpływającym na ograniczone kontakty społeczeństwa z policją są niskie kompetencje i umiejętności policji. Wartości procentowe odnoszące się do tej kwestii w poszczególnych gminach wyniosły: Dabrowa Tarnowska – 17,2%, Szczucin – 30,1%, Olesno – 19,8%, Radgoszcz – 23,0%, Mędrzechów – 11,1%, Gręboszów – 25,0%, Bolesław – 17,2%. Dla 15,0% mieszkańców powiatu dąbrowskiego kontakt z policją nie stanowi problemu. Wskazania procentowe w badanych gminach w tym zakresie przedstawiały się następująco: Dąbrowa Tarnowska – 14,2%, Szczucin – 9,8%, Olesno – 19,8%, Radgoszcz – 14,9%, Mędrzechów – 30,6%, Gręboszów – 11,1%, Bolesław – 17,2%. 1,0% ankietowanych wskazał na inne powody, takie jak: ujawnianie danych zgłaszającego, osobisty uraz do policjantów. Dane odnoszące się do tej kwestii uzyskano w czterech gminach: Dąbrowa Tarnowska – 0,5%, Olesno – 2,5%, Radgoszcz – 1,4% i Gręboszów – 5,6%. Wskaźnik braku jakiejkolwiek odpowiedzi stwierdzono na poziomie – 1,0% w skali powiatu i dotyczył on dwóch gmin: Szczucina – 3,0% i Dąbrowy Tarnowskiej – 1,0%.

Zagadnienie dotyczące przyczyn utrudniających kontakt z policją przeanalizowano w oparciu o płeć respondentów. Tabela 4.143. przedstawia dane w tym zakresie.

Tabela 4.143. Powody braku kontaktu i współdziałania z policją w ocenie respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na płeć.

Co powstrzymuje Pana(ą) przed kontaktem i współdziałaniem z policją?	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	1,3%	0,7%	1,0%
zawiłe procedury policyjne	-	35,4%	43,6%	39,5%
możliwość konfrontacji ze sprawcą przestępstw	-	23,2%	24,1%	23,6%
możliwość zemsty ze strony sprawców	-	38,7%	37,8%	38,3%
niskie kompetencje i umiejętności policji	-	22,8%	19,6%	21,2%
brak umiejętności rozmawiania policjantów z ludźmi	-	26,5%	24,7%	25,6%
brak zaufania do policji lub jej poszczególnych osób	-	32,8%	29,9%	31,4%
inne powody	-	1,3%	0,7%	1,0%
nie stanowi to problemu	-	14,6%	15,5%	15,0%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Z tabeli wynika, że w przypadku pięciu wariantów odpowiedzi wyższe wartości procentowe dotyczyły kobiet. Wśród nich znalazły się opcje: „możliwość zemsty ze strony sprawców" – 38,7% (mężczyźni – 37,85), „brak zaufania do policji lub jej poszczególnych osób" – 32,8% (mężczyźni – 29,9%), „brak umiejętności rozmawiania policjantów z ludźmi" – 26,5% (mężczyźni – 24,7%), „niskie kompetencje i umiejętności policji" – 22,8% (mężczyźni – 19,6%) oraz „inne powody" – 1,3% (mężczyźni – 0,7%). Odwrotna sytuacja wystąpiła w przypadku następujących odpowiedzi: „zawiłe procedury policyjne" – 43,6% (kobiety – 35,4%), „możliwość konfrontacji ze sprawcą przestępstw" – 24,1% (kobiety – 23,2%) oraz wariantu „nie stanowi to problemu" – 15,5% (kobiety – 14,6%). Wskaźnik braku jakiejkolwiek odpowiedzi stwierdzono na poziomie – 1,3% u kobiet i 0,7% w przypadku mężczyzn.

Analogiczną analizę przeprowadzono w oparciu o wiek respondentów. Dane w tym kontekście zaprezentowano w tabeli 4.144.

Tabela 4.144. Powody braku kontaktu i współdziałania z policją w ocenie respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na wiek.

Co powstrzymuje Pana(ą) przed kontaktem i współdziałaniem z policją?	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	2,2%	0,5%	1,0%
zawiłe procedury policyjne	-	36,5%	40,8%	39,5%
możliwość konfrontacji ze sprawcą przestępstw	-	19,3%	25,5%	23,6%
możliwość zemsty ze strony sprawców	-	37,0%	38,8%	38,3%
niskie kompetencje i umiejętności policji	-	20,4%	21,6%	21,2%
brak umiejętności rozmawiania policjantów z ludźmi	-	24,9%	26,0%	25,6%
brak zaufania do policji lub jej poszczególnych osób	-	30,9%	31,6%	31,4%
inne powody	-	0,6%	1,2%	1,0%
nie stanowi to problemu	-	17,7%	13,8%	15,0%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Według danych przedstawionych w tabeli w siedmiu wariantach wyższe dane dotyczyły odpowiedzi osób w wieku 35 i więcej lat. Opcje, które wskazywali respondenci w tej grupie, to: „zawiłe procedury policyjne" – 40,8% (przedział 18 – 34 lata – 36,5%), „możliwość zemsty ze strony sprawców" – 38,8% (przedział 18 – 34 lata – 37,0%), „brak zaufania do policji lub jej poszczególnych osób" – 31,6% (przedział 18 – 34 lata – 30,9%), „brak umiejętności rozmawiania policjantów z ludźmi" – 26,0% (przedział 18 – 34 lata – 24,9%), „możliwość konfrontacji ze sprawcą przestępstw" – 25,5% (przedział 18 – 34 lata – 19,3%), „niskie kompetencje i umiejętności policji" – 21,6% (przedział 18 – 34 lata – 20,4%) oraz „inne powody" – 1,2% (przedział 18 – 34 lata – 0,6%). Tylko w jednym wariancie, tj. „nie stanowi problemu" wyższe wskazania dotyczyły grupy wiekowej 18 – 34 lata, gdzie wyniosły – 17,7% (przedział 35 i więcej lat – 13,8%). Brak jakiejkolwiek odpowiedzi stwierdzono na poziomie 2,2% w przypadku przedziału wiekowego 18 – 34 lata i 0,5% w odniesieniu do grupy wiekowej – 35 i więcej lat.

Rozpatrując dwa aspekty – naukowy i praktyczny niniejszych badań, poproszono respondentów o wyrażenie opinii dotyczącej aktywności policji, w tym przypadku polegającej na częstotliwości patrolowania ulic przez policjantów. Dane dotyczące tej kwestii w podziale na gminy powiatu zaprezentowano w tabeli 4.145.

Tabela 4.145.Częstotliwość patrolowania przez policjantów okolicy miejsca zamieszkania w opiniach respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
Brak odpowiedzi	1,0%	0,8%	2,5%	-	-	-	-	**0,8%**
patrolują często	9,8%	24,1%	16,0%	33,8%	27,8%	5,6%	17,2%	**18,0%**
przeciętnie	41,2%	37,6%	37,0%	41,9%	36,1%	33,3%	44,8%	**39,3%**
rzadko	35,3%	27,1%	32,1%	23,0%	30,6%	58,3%	27,6%	**32,2%**
nie widać ich nigdy	12,7%	10,5%	12,3%	1,4%	2,8%	2,8%	10,3%	**9,4%**
inne	-	-	-	-	2,8%	-	-	**0,2%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[618]

Jak wynika z tabeli, 39,3% respondentów uznało, że policjanci przeciętnie patrolują okolicę miejsca zamieszkania. W poszczególnych gminach dane w tym zakresie wyniosły: Bolesław – 44,8%, Radgoszcz – 41,9%, Dąbrowa Tarnowska – 41,2%, Szczucin – 37,6%, Olesno – 37,0%, Mędrzechów – 36,1%, Gręboszów – 33,3%. Zdaniem 32,2% ankietowanych patrole policji to rzadki widok. W badanych gminach wartości procentowe przedstawiały się następująco: Gręboszów – 58,3%, Dąbrowa Tarnowska – 35,3%, Olesno – 32,1%, Mędrzechów – 30,6%, Bolesław – 27,6%, Szczucin – 27,1%, Radgoszcz – 23,0%. Według 18,0% badanych mieszkańców policjanci często patrolują okolice miejsca zamieszkania. Dane w gminach powiatu dotyczące tej kwestii ukształtowały się na następującym poziomie: Radgoszcz – 3,8%, Mędrzechów – 27,8%, Szczucin – 24,1%, Bolesław – 17,2%, Olesno – 16,0%, Dąbrowa Tarnowska – 9,8%, Gręboszów – 5,6%. Spośród respondentów 9,4% wyraziło opinię, że policjantów, którzy patrolują okolice, nie widać nigdy. W poszczególnych gminach wskazania procentowe odnoszące się do tego wariantu odpowiedzi wyniosły: Dąbrowa Tarnowska – 12,7%, Olesno – 12,3%, Szczucin – 10,5%, Bolesław – 10,3%, Mędrzechów – 2,8%, Gręboszów – 2,8%, Radgoszcz – 1,4%. W skali powiatu 0,2% respondentów (tylko w gminie Mędrzechów – 2,8%) wskazała inną odpowiedź niż zaproponowane warianty, jednak jej nie precyzując. Z kolei brak jakiejkolwiek odpowiedzi

[618] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 65,19961128, prawdopodobieństwo rozkładu = 1,13781E-05, liczba stopni swobody = 24, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,347135594.

stwierdzono na poziomie 0,8% w powiecie. Gminy, w których wystąpiła tak sytuacja, to: Olesno – 2,5%, Dąbrowa Tarnowska – 1,0% oraz Szczucin – 0,8%.

Uzyskane odpowiedzi w tym obszarze zagadnieniowym poddano także analizie, opierając się na płci respondentów. Tabela 4.146. przedstawia dane w tym zakresie.

Tabela 4.146. Częstotliwość patrolowania przez policjantów okolicy miejsca zamieszkania w opiniach respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na płeć.

Czy policjanci z odpowiednią częstotliwością patrolują najbliższe okolice zamieszkania?	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	1,0%	0,7%	0,8%
patrolują często	-	15,2%	21,0%	18,0%
przeciętnie	-	39,4%	39,2%	39,3%
rzadko	-	32,8%	31,6%	32,2%
nie widać ich nigdy	-	11,6%	7,2%	9,4%
inne	-	-	0,3%	0,2%
Razem	**-**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[619]

Według tabeli 39,4% kobiet i 39,2% mężczyzn była zdania, że policjanci przeciętnie patrolują najbliższe okolice zamieszkania. Natomiast 32,8% pań oraz 31,6% panów wyraziła opinię, z której wynika, że policjanci rzadko patrolują miejsce zamieszkania. Na częste patrolowanie wskazało 21,0% mężczyzn i 15,2% kobiet. Z kolei 11,6% pań, a także 7,2% panów stwierdziło, że patrolujących policjantów nie widać nigdy. Na wariant odpowiedzi „inne" zdecydowali się tylko mężczyźni. W tym wypadku wartość procentowa wyniosła 0,3%. Wskaźnik odnoszący się do braku odpowiedzi ukształtował się na poziomie 1,0% w przypadku pań oraz 0,7% w odniesieniu do panów.

Częstotliwość patrolowania przez policjantów okolicy miejsca zamieszkania była przedmiotem analiz, także w oparciu o wiek respondentów. Dane dotyczące tej kwestii przedstawiono w tabeli 4.147.

[619] Test niezależności χ^2: wartość statystyki $\chi^2 = 6{,}798542703$, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,146925088, liczba stopni swobody = 4, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,133510926.

Tabela 4.147. Częstotliwość patrolowania przez policjantów okolicy miejsca zamieszkania w opiniach respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na wiek.

Czy policjanci z odpowiednią częstotliwością patrolują najbliższe okolice zamieszkania?	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	0,6%	1,0%	0,8%
patrolują często	-	18,8%	17,7%	18,0%
przeciętnie	-	47,0%	35,9%	39,3%
rzadko	-	22,7%	36,4%	32,2%
nie widać ich nigdy	-	11,0%	8,7%	9,4%
inne	-	-	0,2%	0,2%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[620]

Z tabeli wynika, że osoby w wieku 18 – 34 lata najczęściej wskazały na przeciętne patrolowanie ulic przez policjantów. W grupie wiekowej 35 i więcej wartość w tym względzie wyniosła – 35,9%. Według 36,4% osób z przedziału 35 i więcej lat oraz 22,7% ankietowanych w grupie 18 – 34 lata policjanci rzadko patrolują okolice zamieszkania. Natomiast zdaniem 18,8% respondentów w grupie wiekowej 18 – 34 lata i 17,7% ankietowanych z przedziału 35 i więcej lat patrole policyjne są częste. W opinii 11,0% osób w wieku 18 – 34 lata oraz respondentów w grupie wiekowej 35 i więcej lat patrolujących policjantów w okolicy zamieszkania mieszkańców Powiśla nie widać nigdy. Na wariant odpowiedzi „inne" wskazali jedynie ankietowani w grupie wiekowej 35 i więcej lat – 0,2%. Natomiast brak jakiejkolwiek odpowiedzi stwierdzono na poziomie 1,0% w przedziale 35 i więcej lat oraz 0,6% w grupie 18 – 34 lata.

W badaniach zwrócono także uwagę na sylwetkę dzielnicowego i jego rolę w kontaktach z lokalną społecznością. Respondentów powiatu dąbrowskiego poproszono o udzielenie odpowiedzi na pytanie dotyczące znajomości dzielnicowego. Zestawienia procentowe odnoszące się do tego zagadnienia zaprezentowano w tabeli 4.148.

[620] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 12,49548878, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,014023033, liczba stopni swobody = 4, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,180142253.

Tabela 4.148. Znajomość dzielnicowego w opiniach respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
Brak odpowiedzi	1,0%	-	-	-	-	-	3,4%	**0,5%**
tak, znam	28,9%	39,8%	34,6%	63,5%	66,7%	66,7%	55,2%	**42,3%**
nie, nie znam	70,1%	60,2%	65,4%	36,5%	33,3%	33,3%	41,4%	**57,2%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[621]

Według danych w tabeli 57,2% respondentów nie zna swojego dzielnicowego. W badanych gminach wartości procentowe w tym zakresie przedstawiały się następująco: Dąbrowa Tarnowska – 70,1%, Olesno – 65,4%, Szczucin – 60,2%, Bolesław – 41,4%, Radgoszcz – 36,5%, Mędrzechów – 33,3%, Gręboszów – 33,3%. Z kolei 42,3% ankietowanych wskazało na znajomość dzielnicowego. W tym przypadku dane w poszczególnych gminach powiatu dąbrowskiego wyniosły: Mędrzechów – 66,7%, Gręboszów – 66,7%, Radgoszcz – 63,5%, Bolesław – 55,2%, Szczucin – 39,8%, Olesno – 34,6%, Dąbrowa Tarnowska – 28,9%. Brak odpowiedzi w skali powiatu stwierdzono na poziomie 0,5%, tylko w gminie Bolesław – 3,4%.

Analogiczną analizę przeprowadzono w oparciu o płeć respondentów. Zestawienia procentowe dotyczące tego zagadnienia zaprezentowano w tabeli 4.149.

Tabela 4.149. Znajomość dzielnicowego w opiniach respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na płeć.

Czy zna Pan(i) swojego policjanta dzielnicowego?	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	0,3%	0,7%	0,5%
tak, znam	-	42,4%	42,3%	42,3%
nie, nie znam	-	57,3%	57,0%	57,2%
Razem	**-**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[622]

[621] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 50,09376571, prawdopodobieństwo rozkładu = 4,50192E-09, liczba stopni swobody = 6, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,342636242.
[622] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 7,66016E-05, prawdopodobieństwo rozkładu =0,993016818, liczba stopni swobody = 1, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C =0,000509575.

Jak wynika z tabeli, 57,3% kobiet i 57,0% mężczyzn nie zna swojego dzielnicowego. Odmienną opinię wyraziło 42,4% pań oraz 42,3% panów. Wskaźnik dotyczący braku odpowiedzi ukształtował się na poziomie 0,7% w przypadku mężczyzn i 0,3% w odniesieniu do kobiet.

Podobne zestawienia przygotowano, opierając się na wieku ankietowanych. Tabela 4.150. przedstawia dane w tym zakresie.

Tabela 4.150. Znajomość dzielnicowego w opiniach respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na wiek.

Czy zna Pan(i) swojego policjanta dzielnicowego?	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	0,7%	0,5%
tak, znam	-	35,9%	45,1%	42,3%
nie, nie znam	-	64,1%	54,1%	57,2%
Razem	**-**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[623]

Według tabeli 64,1% osób w wieku 18 – 34 lata oraz 54,1% w przedziale wiekowym 35 i więcej lat nie wie, kto jest dzielnicowym w okolicy miejsca zamieszkania. Z kolei 45,1% respondentów w grupie wiekowej 35 i więcej oraz 35,9% ankietowanych w wieku 18 – 34 lata zna swojego dzielnicowego. Brak jakiejkolwiek odpowiedzi w obszarze poruszanej tematyki stwierdzono na poziomie 0,7%, jedynie w przedziale wiekowym 35 i więcej lat.

Przeprowadzając badania ilościowe, respondentów zapytano o kwestie związane z zaangażowaniem policji w życie lokalnych społeczności. Zestawienia zawierające odpowiedzi respondentów w tym aspekcie przedstawiono w tabeli 4.151.

[623] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 4,696408851, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,03022571, liczba stopni swobody = 1, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,125675404.

Tabela 4.151. Zaangażowanie policji w życie lokalnych społeczności w opiniach respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
Brak odpowiedzi	0,5%	-	1,2%	-	2,8%	-	-	**0,5%**
zdecydowanie tak	6,4%	5,3%	13,6%	1,4%	8,3%	5,6%	6,9%	**6,6%**
raczej tak	42,6%	30,8%	28,4%	62,2%	50,0%	63,9%	24,1%	**41,3%**
raczej nie	28,4%	26,3%	38,3%	25,7%	25,0%	19,4%	48,3%	**29,2%**
zdecydowanie nie	8,3%	13,5%	4,9%	2,7%	8,3%	-	-	**7,4%**
trudno powiedzieć	13,7%	24,1%	13,6%	8,1%	5,6%	11,1%	20,7%	**15,0%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[624]

Jak wynika z tabeli, 41,3% respondentów było zdania, że policja raczej wystarczająco angażuje się w życie lokalnych społeczności. W poszczególnych gminach dane dotyczące tej kwestii przedstawiały się następująco: Gręboszów – 63,9%, Radgoszcz – 62,2%, Mędrzechów – 50,0%, Dąbrowa Tarnowska – 42,6%, Szczucin – 30,8%, Olesno – 28,4%, Bolesław – 24,1%. Inny pogląd wyraziło 29,2% ankietowanych, którzy wskazali na raczej niewystarczające zaangażowanie policji. Wartości procentowe odnoszące się do tego wariantu odpowiedzi w badanych gminach wyniosły: Bolesław – 48,3%, Olesno – 38,3%, Dąbrowa Tarnowska – 28,4%, Szczucin – 26,3%, Radgoszcz – 25,7%, Mędrzechów – 25,0%, Gręboszów – 19,4%. W kontekście omawianej problematyki ankietowani w 15,0% w skali powiatu wyrazili swoje niezdecydowanie. Rozkład danych w tym zakresie w poszczególnych gminach ukształtował się na następującym poziomie: Szczucin – 24,1%, Bolesław – 20,7%, Dąbrowa Tarnowska – 13,7%, Olesno – 13,6%, Gręboszów – 11,1%, Radgoszcz – 8,1%, Mędrzechów – 5,6%. Spośród respondentów 7,4% zdecydowanie wskazała na brak zaangażowania policji w życie lokalnej społeczności. W tym kontekście uzyskano dane w pięciu gminach Powiśla, tj. Szczucin – 13,5%, Dąbrowa Tarnowska – 8,3%, Mędrzechów – 8,3%, Olesno – 4,9% oraz Radgoszcz – 2,7%. Natomiast 6,6% ankietowanych zdecydowała się na zaznaczenie odpowiedzi „zdecydowanie tak". W poszczególnych gminach wartości procentowe przedstawiały się następująco: Olesno – 13,6%, Mędrzechów – 8,3%, Bolesław –

[624] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 67,22484819,prawdopodobieństwo rozkładu = 5,70882E-06, liczba stopni swobody = 24, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,351404671.

6,9% Dąbrowa Tarnowska – 6,4%, Gręboszów – 5,6%, Szczucin – 5,3%, Radgoszcz – 1,4%.Wskaźnik braku jakiejkolwiek odpowiedzi w skali powiatu wyniósł 0,5% i stwierdzony został w trzech gminach tj. Mędrzechów – 2,8%, Olesno – 1,2%, Dąbrowa Tarnowska – 0,5%.

Omawiane zagadnienie zaangażowania policji w życie lokalnych społeczności poddano analizie z uwzględnieniem płci respondentów. Dane procentowe dotyczące tej kwestii zaprezentowano w tabeli 4.152.

Tabela 4.152. Zaangażowanie policji w życie lokalnych społeczności w opiniach respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na płeć.

Czy policja w sposób wystarczający angażuje się w życie lokalnych społeczności?	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	0,3%	0,7%	0,5%
zdecydowanie tak	-	5,3%	7,9%	6,6%
raczej tak	-	42,1%	40,5%	41,3%
raczej nie	-	31,1%	27,1%	29,2%
zdecydowanie nie	-	7,3%	7,6%	7,4%
trudno powiedzieć	-	13,9%	16,2%	15,0%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[625]

Z tabeli wynika, że 42,1% kobiet i 40,5% mężczyzn zaznaczyło wariant odpowiedzi „raczej tak". Inną opinię wyraziło 31,1% pań oraz 27,1% panów, którzy zdecydowali się na wybór odpowiedzi „raczej nie". Brak zdania w obszarze poruszanego zagadnienia wyraziło 16,2% mężczyzn i 13,9% kobiet. Według 7,6% panów i 7,3% pań policja zdecydowanie nie angażuje się w życie lokalne. Z kolei 7,9% mężczyzn oraz 5,3% kobiet potwierdziła zdecydowany udział i aktywność policji w życiu lokalnej społeczności. Brak jakiejkolwiek odpowiedzi stwierdzono na poziomie 0,7% w przypadku panów oraz 0,3% pań.

Analogiczne zestawienia przygotowano w oparciu o płeć respondentów. Tabela 4.153. przedstawia dane odnoszące się do tej kwestii.

[625] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 2,925641878, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,57034518, liczba stopni swobody = 4, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,087721148.

Tabela 4.153. Zaangażowanie policji w życie lokalnych społeczności w opiniach respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na wiek.

Czy policja w sposób wystarczający współpracuje/angażuje się w życie lokalnych społeczności?	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	-	0,7%	0,5%
zdecydowanie tak	-	6,1%	6,8%	6,6%
raczej tak	-	45,9%	39,3%	41,3%
raczej nie	-	29,8%	28,9%	29,2%
zdecydowanie nie	-	5,5%	8,3%	7,4%
trudno powiedzieć	-	12,7%	16,0%	15,0%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne[626]

Według tabeli 45,9% osób w wieku 18 – 34 lata i 39,3% respondentów w przedziale 35 i więcej lat zaznaczyło odpowiedź „raczej tak". Wariant odpowiedzi „raczej nie" wybrało 29,8% ankietowanych w grupie wiekowej 18 – 34 lata oraz 28,9% w grupie drugiej. Brak zdania na temat zaangażowania policji wyraziło 16,0% osób w wieku 35 i więcej lat oraz 12,7% w grupie wiekowej 18 – 34 lata. W opinii 8,3% osób w wieku 35 i więcej oraz 5,5% z przedziału wiekowego 18 – 34 lata policja zdecydowanie nie angażuje się w życie lokalnej społeczności. Odpowiedź świadczącą o zdecydowanym zaangażowaniu policji wybrało 6,8% respondentów w wieku 35 i więcej lat, a także 6,1% ankietowanych w grupie 18 – 34 lata. Brak jakiejkolwiek odpowiedzi stwierdzono na poziomie 0,7% tylko w przypadku grupy wiekowej 35 i więcej lat.

W trakcie prowadzonych badań szczególną uwagę zwrócono na zakres i rodzaj działań policji. Ankietowanych poproszono zatem o wyrażenie opinii na temat znanych form aktywności funkcjonariuszy. Dane w skali powiatu odnoszące się do tej kwestii zaprezentowano na wykresie 4.11.

[626] Test niezależności χ^2: wartość statystyki χ^2 = 3,601196196, prawdopodobieństwo rozkładu = 0,462658954, liczba stopni swobody = 4, współczynnik kontyngencji C Pearsona: C = 0,097267969.

Wykres. 4.11. Znane formy działania policji w opiniach respondentów Powiśla

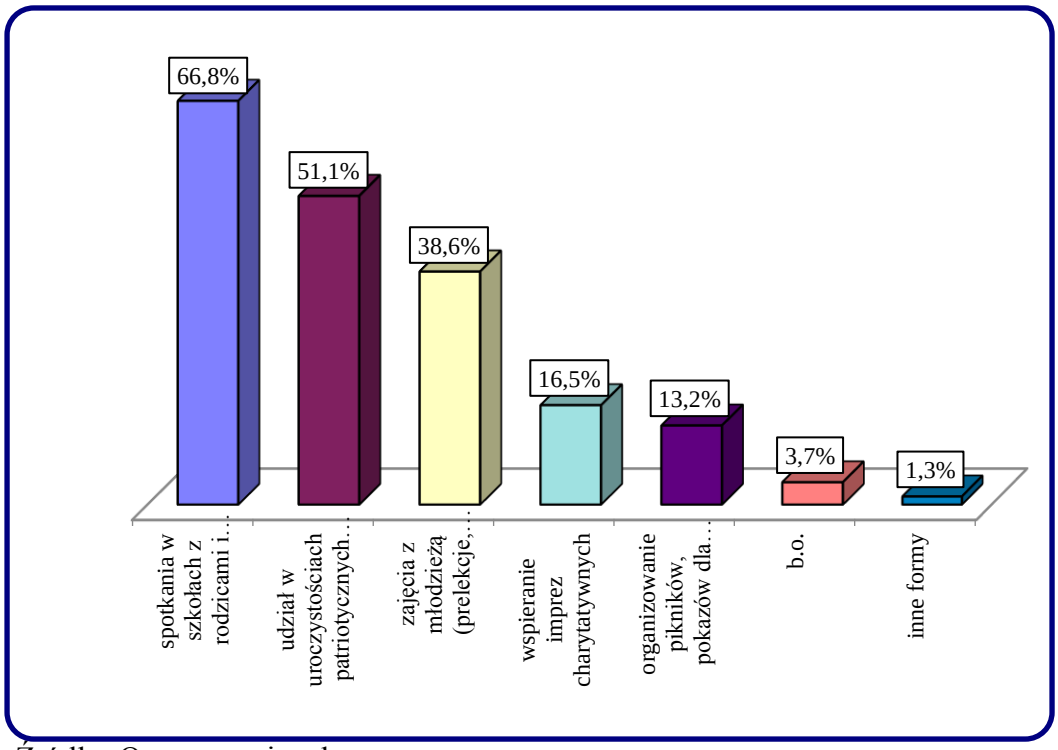

Źródło: Opracowanie własne

Z wykresu wynika, że najbardziej znaną formą aktywności policji powiatu dąbrowskiego były spotkania w szkołach z rodzicami i nauczycielami. Na ten wariant zdecydowało się 66,8% respondentów w skali powiatu. Inna formą, którą wymieniali ankietowani był udział w uroczystościach patriotycznych. W przypadku tej odpowiedzi, wartości procentowe ukształtowały się na poziomie 51,1%. Zdaniem 38,6% badanych mieszkańców, popularną formą działania policji są zajęcia z młodzieżą(prelekcje, pogadanki, debaty). Wśród wymienianych form aktywności znalazły się także: „wspieranie imprez charytatywnych" – 16,5%, „organizowanie pikników, pokazów dla mieszkańców" – 13,2%, oraz „inne formy" – 1,3%. Na wykresie zestawiono także wartość procentową dotyczącą braku odpowiedzi, która wyniosła 3,7%.

W badaniach uwzględniono również odpowiedzi ankietowanych z poszczególnych gmin powiatu dąbrowskiego, odnoszące się do znanych form działania policji. Dane w tym zakresie przedstawiono w tabeli 4.154.

Tabela 4.154. Znane formy działania policji w opiniach respondentów Powiśla. Podział na gminy.

	Dąbrowa Tarnowska	Szczucin	Olesno	Radgoszcz	Mędrzechów	Gręboszów	Bolesław	**Razem**
struktura								
Brak odpowiedzi	2,5%	9,8%	-	2,7%	-	-	6,9%	**3,7%**
spotkania w szkołach z rodzicami i nauczycielami	72,5%	57,1%	46,9%	75,7%	77,8%	77,8%	75,9%	**66,8%**
udział w uroczystościach patriotycznych i państwowych	71,1%	46,6%	39,5%	41,9%	25,0%	44,4%	27,6%	**51,1%**
zajęcia z młodzieżą (prelekcje, pogadanki, debaty)	46,6%	32,3%	23,5%	51,4%	33,3%	47,2%	17,2%	**38,6%**
organizowanie pikników, pokazów dla mieszkańców	13,7%	9,8%	14,8%	6,8%	11,1%	36,1%	10,3%	**13,2%**
wspieranie imprez charytatywnych		9,8%	23,5%	8,1%	13,9%	36,1%	3,4%	**16,5%**
inne formy	1,5%	0,8%	4,9%	-	-	-	-	**1,3%**
Razem	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Powyższa tabela zawiera wyniki, które częściowo zaprezentowano na wykresie 4.11. Wynika z niej, że respondenci Powiśla najczęściej decydowali się na wybór odpowiedzi: „spotkania w szkołach z rodzicami i nauczycielami" – 66,8%. W poszczególnych gminach dane w tym aspekcie rozłożyły się następująco: Mędrzechów – 77,8%, Gręboszów – 77,8%, Bolesław – 75,9%, Radgoszcz – 75,7%, Dąbrowa Tarnowska – 72,5%, Szczucin – 57,1%, Olesno – 46,9%. Ankietowani często wskazywali też na wariant odpowiedzi: „udział w uroczystościach patriotycznych i państwowych" – 51,1%. W badanych gminach wartości procentowe w tym zakresie wyniosły: Dąbrowa Tarnowska – 71,1%, Szczucin – 46,6%, Gręboszów – 44,4%, Radgoszcz – 41,9%, Olesno – 39,5%, Bolesław – 27,6%, Mędrzechów – 25,0%. Według 38,6% badanych mieszkańców powiatu dąbrowskiego formą aktywności policji są zajęcia z młodzieżą (prelekcje, pogadanki, debaty). Zestawienia procentowe

w poszczególnych gminach powiatu przedstawiały się następująco: Radgoszcz – 51,4%, Gręboszów – 47,2%, Dąbrowa Tarnowska – 46,6%, Mędrzechów – 33,3%, Szczucin – 32,3%, Olesno – 23,5%, Bolesław – 17,2%. Zdaniem 16,5% respondentów znanym rodzajem aktywności jest wspieranie imprez charytatywnych. Wartości dotyczące tej kwestii w gminach powiatu ukształtowały się na następującym poziomie: Gręboszów – 36,1%, Olesno – 23,5%, Dąbrowa Tarnowska – 20,1%, Mędrzechów – 13,9%, Szczucin – 9,8%, Radgoszcz – 8,1%, Bolesław – 3,4%. Spośród ankietowanych 13,2% wyraziło opinię, z której wynika, że jedną z form aktywności policji są działania mające na celu organizowanie pikników i pokazów dla mieszkańców. Wskazania procentowe dotyczące tej kwestii w badanych gminach wyniosły: Gręboszów – 36,1%, Olesno – 14,8%, Dąbrowa Tarnowska – 13,7%, Mędrzechów – 11,1%, Bolesław – 10,3%, Szczucin – 9,8% oraz Radgoszcz – 6,8%. Na zaznaczenie wariantu „inne formy" zdecydowało się 1,3% respondentów w trzech gminach: Szczucin – 4,9%, Dąbrowa Tarnowska – 1,5% i Olesno – 0,8%. Wśród innych form ankietowani wymienili: udział w spotkaniach zespołów interdyscyplinarnych, akcje „trzeźwy poranek i prędkość" oraz „lekceważenie problemów mieszkańców". Wskazanie procentowe odnoszące się do braku jakiejkolwiek odpowiedzi w skali powiatu stwierdzono na poziomie – 3,7% w czterech gminach: Szczucin – 9,8%, Bolesław – 6,9%, Radgoszcz – 2,7%, a także Dąbrowa Tarnowska – 2,5%.

W kontekście omawianej tematyki przeprowadzono analizę odpowiedzi respondentów w podziale ze względu na płeć. Tabela 4.155 przedstawia dane w tym zakresie.

Tabela 4.155. Znane formy działania policji w opiniach respondentów Powiśla. Podział ze względu na płeć.

Znane formy działań policji	Płeć			
	Brak odpowiedzi	kobieta	mężczyzna	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	2,3%	5,2%	3,7%
spotkania w szkołach z rodzicami i nauczycielami	-	68,5%	64,9%	66,8%
udział w uroczystościach patriotycznych i państwowych	-	52,3%	49,8%	51,1%
zajęcia z młodzieżą (prelekcje, pogadanki, debaty)	-	38,1%	39,2%	38,6%
organizowanie pikników, pokazów dla mieszkańców	-	14,2%	12,0%	13,2%
wspieranie imprez charytatywnych	-	18,2%	14,8%	16,5%
inne formy	-	2,0%	0,7%	1,3%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Jak wynika z tabeli, w pięciu wariantach odpowiedzi wyższe wartości dotyczyły kobiet. Wśród nich znalazły się następujące opcje: spotkania w szkołach z rodzicami i nauczycielami – 68,5% (mężczyźni – 64,9%), udział w uroczystościach patriotycznych i państwowych" – 52,3% (mężczyźni – 49,8%), organizowanie pikników, pokazów dla mieszkańców – 14,2% (mężczyźni – 12,0%), wspieranie imprez charytatywnych – 18,2% (mężczyźni – 14,8%) oraz „inne formy" – 2,0% (mężczyźni – 0,7%). W przypadku mężczyzn wyższe wskazania procentowe odnotowano jedynie w przypadku wariantu: zajęcia z młodzieżą (prelekcje, pogadanki, debaty), gdzie osiągnięta wartość wyniosła – 39,2% (kobiety – 38,1%). Brak jakiejkolwiek odpowiedzi stwierdzono na poziomie 5,2% w przypadku mężczyzn oraz 2,3% w odniesieniu do kobiet.

Analogiczną analizę przeprowadzono w oparciu o wiek respondentów. Dane w tym zakresie zaprezentowano w tabeli 4.156.

Tabela 4.156. Znane formy działania policji w opiniach respondentów Powiśla. Podział ze względu na wiek.

Znane formy działań policji	Wiek			
	Brak odpowiedzi	18-34 lata	35 i więcej lat	**Razem**
struktura pionowa (% z kolumny)				
Brak odpowiedzi	-	5,5%	2,9%	3,7%
spotkania w szkołach z rodzicami i nauczycielami	-	63,0%	68,4%	66,8%
udział w uroczystościach patriotycznych i państwowych	-	49,2%	51,9%	51,1%
zajęcia z młodzieżą (prelekcje, pogadanki, debaty)	-	43,1%	36,7%	38,6%
organizowanie pikników, pokazów dla mieszkańców	-	12,7%	13,3%	13,2%
wspieranie imprez charytatywnych	-	14,9%	17,2%	16,5%
inne formy	-	0,6%	1,7%	1,3%
Razem	-	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne

Z tabeli wynika, że w podziale ze względu na wiek respondentów w sześciu wariantach wyższe wartości odnotowano w starszej grupie wiekowej. Wśród tych opcji odpowiedzi wymienić można: spotkania w szkołach z rodzicami i nauczycielami – 68,4% (przedział wiekowy 18 – 34 lata – 63,0%), udział w uroczystościach patriotycznych i państwowych – 51,9% (przedział wiekowy 18 – 34 lata – 49,2%), wspieranie imprez charytatywnych – 17,2% (przedział wiekowy 18 – 34 lata – 14,9%), organizowanie pikników, pokazów dla mieszkańców – 13,3% (przedział wiekowy 18 – 34 lata – 12,7%) oraz „inne formy" – 1,7% (przedział wiekowy 18 – 34 lata – 0,6%). Tylko w jednym wariancie, tj. zajęcia z młodzieżą

(prelekcje, pogadanki, debaty) wskazania procentowe respondentów w wieku 18 – 34 lata okazały się wyższe i wyniosły – 43,1% (przedział wiekowy 35 i więcej lat – 36,7%). Brak jakiejkolwiek odpowiedzi stwierdzono na poziomie 5,5% w przypadku osób w grupie 18 – 34 lata oraz 2,9% w odniesieniu do ankietowanych w grupie wiekowej 35 i więcej lat.

Zagadnienia dotyczące aktywności i inicjatyw realizowanych przez funkcjonariuszy policji na rzecz lokalnych społeczności, a także postrzegania policji przez mieszkańców powiatu uwzględniono w prowadzonych badaniach jakościowych. Respondentom pogłębionych wywiadów indywidualnych zadano następujące pytania:

•Jak Pan postrzega policję oraz jak Pana zdaniem działania policji oceniają mieszkańcy powiatu?

•Czy Pana zdaniem inicjatywy realizowane na terenie objętym badaniami służą instytucjonalnemu zbliżaniu policji i jej otoczenia społecznego?

Jeden z respondentów odniósł się do omawianych kwestii tymi słowami: *Tak jak już wcześniej wspomniałem, jeszcze trzy lata temu policja była postrzegana w negatywnym świetle, zwłaszcza w kontekście wykrywania przestępstw o charakterze gospodarczym, nie reagowała, mataczyła, a powiązania rodzinne pomimo poważnych przestępstw brały górę nad uczciwością i rzetelnością. Sporo spraw gospodarczych nie zostało nawet wszczętych. Przypadki takie miały miejsce zarówno w Komendzie Powiatowej w Dąbrowie Tarnowskiej, jak i w Komisariacie Policji w Szczucinie. Znam wiele karkołomnych przykładów nieuczciwości funkcjonariuszy*. (IDI NR 1) W kontekście podejmowanych inicjatyw ten sam respondent stwierdził: *Jeżeli inicjatywy są podejmowane uczciwie i z przekonaniem, tzn. to, co się mówi i obiecuje, jest realizowane, społeczeństwo nabiera zaufania do mundurowych*. (IDI NR 1)

Odmienne zdanie wyraził kolejny z respondentów: *Policję postrzegam dobrze, chociaż ilość osób przeznaczona do służby bezpośredniej jest zbyt mała. Nie wszyscy policjanci są przygotowani do jej pełnienia zarówno pod względem wyszkolenia, jak i samego podejścia. Nie wypowiadam się na temat uzbrojenia i wyposażenia, ponieważ nie mam wiedzy w tym aspekcie. Ludzie nie postrzegają policji źle. Obiektywną optykę społeczności lokalnej o tej formacji mogą zakłócać działania prasowe w kontekście sprawy Iwony C. Jak w każdej społeczności istnieje grupa ludzi, która z założenia ma negatywne podejście do policji*. (IDI NR 2) Respondent ten wypowiedział się również na temat inicjatyw realizowanych przez policję oraz instytucjonalnego zbliżania się do społeczeństwa: *Powinno się zintensyfikować*

działania w tym obszarze. Debaty społeczne, działania profilaktyczne to dobry kierunek. Moim zdaniem policjanci powinni być również obecni w strukturach zarządzania kryzysowego na każdym szczeblu samorządowym. (IDI NR 2)

Swój pogląd na poruszany temat przedstawił duchowny z terenu gminy Szczucin: *Muszą być, muszą pracować i są potrzebni. Słyszy się głosy, że niektórzy policjanci unikają problematycznych spraw. Wolą stać na drodze niż zająć się np. łobuzami*. (IDI NR 3) W dalszej części rozmówca ten kontynuował swoją wypowiedź w kontekście inicjatyw realizowanych przez policję: *Jest to potrzebne i pomocne. Zwłaszcza spotkania policjantów z najmłodszymi przynoszą efekty. Dzieci po takich pogadankach czy prelekcjach opowiadają i przedstawiają osobę policjanta w pozytywnym świetle. Takie spotkania ocieplają wizerunek policji.* (IDI NR 3)

Ocenę policji wystawił także doświadczony samorządowiec z gminy Bolesław. Jego zdaniem: *Policja oceniana jest na względnym poziomie. Można by powiedzieć, że na zadowalającym. Policja powinna skupić się jednak w większej mierze na uświadamianiu, tłumaczeniu i pouczaniu. (IDI NR 4)* Respondent ten odniósł się również do podejmowanych inicjatyw*: Pogawędki w szkołach, kontakt dzielnicowego, obecność komendantów policji na sesjach Rady Gminy. Społeczeństwo to docenia.* (IDI NR4)

Krótkiej wypowiedzi na poruszane tematy udzielił samorządowiec z terenu gminy Mędrzechów: *Ja postrzegam pozytywnie. Ludzie ogólnie też postrzegają dobrze. Zdarzają się wyjątki negatywnych opinii, np. wyrażone przez kogoś, kogo policja w jakiś sposób ukarała.* (IDI NR 5) Pozytywnie ocenił też inicjatywy wprowadzane przez policję: *Bezapelacyjnie tak. Społeczeństwo to docenia.* (IDI NR 5)

Do tematu odniósł się także proboszcz reprezentujący parafię w gminie Szczucin: *Policja ma dobrą opinię, aczkolwiek proces Iwony C., aresztowanie policjantów miało i ma wpływ na ocenę. Nie przekreśliło to jednak policji. Nie spotkałem się z radykalnie negatywną oceną pracy policji ze strony mieszkańców powiatu. Dobra ocena jest powszechna.* (IDI NR 6) Ten sam respondent zweryfikował działania profilaktyczne policji: *Sądzę, że przedstawianie spraw mających znaczenie i stanowiących zagrożenie dla dzieci i rodziców, np. dotyczących zagrożeń w sieci, ma znaczenie. To pomaga i otwiera oczy ludziom, uświadamia im, że może się coś złego przytrafić. Działania „odblask" uświadamiają i ratują życie. Ludzie są wdzięczni za te akcje.* (IDI NR 6)

Zdaniem innego respondenta reprezentującego środowisko seniorów w gminie Szczucin: *Od kilku lat zachodzą zmiany. Policjanci są bardziej widoczni na ulicach. Policja działa na przyzwoitym poziomie. Taka też jest ocena społeczeństwa. Oczywiście znajdą się i takie osoby, które są niezadowolone z pracy policjantów, bo na przykład zostali ukarani przez nich mandatem* (IDI NR 7). Rozmówca ten pozytywnie odniósł się do realizowanych inicjatyw: *Tak, służą. Seniorzy w trakcie spotkań z policjantami poczuli się dowartościowani tym, że policja nimi się interesuje. Przez takie spotkania są bardziej świadomi zagrożeń. Ociepla się również przy tym wizerunek policji.* (IDI NR 7)

W kontekście omawianego zagadnienia wypowiedział się respondent na co dzień mieszkający i pracujący w gminie Radgoszcz: *Społeczeństwo oczekuje dialogu, profilaktyki, udziału dzielnicowych w zebraniach wiejskich. To spełnia ich oczekiwania. Ponadto ludzie chcą mieć większy dostęp do informacji o akcjach prowadzonych przez policję. Ważna jest też dla nich obecność funkcjonariuszy policji w terenie. Policjanci powinni być widoczni tam, gdzie występują problemy, chuligaństwo, kradzieże z włamaniem. Ludzie są zdania, że nie zawsze karanie przynosi oczekiwane efekty. W świadomości społecznej istnieje próg tolerancji. Za pierwsze wykroczenie można pouczyć, każde następne karać.* (IDI NR 8)

Pozytywną ocenę policji wystawił rozmówca z terenu gminy Dąbrowa Tarnowska: *Mam dobre zdanie na temat policji. Działanie policji sukcesywnie zmierza w jeszcze lepszym kierunku. Opinia na temat tej formacji jest taka, że przybywa nie tylko z interwencją, ale udziela pomocy w sprawach społecznych i życiowych".* (IDI NR 9) Odniósł się również do przedsięwzięć realizowanych na rzecz społeczeństwa: *Działania te mają bardzo pozytywny wymiar i służą zarówno dzieciom, młodzieży, jak i dorosłym. Zbliżanie policji i społeczeństwa wpływa na ulepszenie możliwości rozwiązywania problemów społecznych, a także ociepla wizerunek policji.* (IDI NR 9)

W kontekście postrzegania policji swoje zdanie wyraziła osoba zarządzająca placówką edukacyjno-pedagogiczną na terenie gminy Szczucin: *Uważam, że policja rzetelnie wypełnia swoje obowiązki, stara się współpracować z instytucjami. Jednakże w społeczeństwie funkcjonuje stereotyp policjanta, który jest nastawiony na karanie mieszkańców mandatami. Społeczeństwo często nie chce współpracować z organami policji, nie wierząc w ich skuteczność.* (IDI NR 10)

Na pytanie, czy inicjatywy realizowane na terenie objętym badaniami służą instytucjonalnemu zbliżaniu policji i jej otoczenia społecznego, respondentka ta odpowiedziała krótko: *Z pewnością tak.* (IDI NR 10)

Doświadczony pedagog i nauczyciel z terenu gminy Szczucin udzielił następującej wypowiedzi: *W ciągu ostatnich lat więcej jest osób mających dobre zdanie o policjantach. Pracę policji postrzegam poprzez skuteczność działania, gotowość do pomocy mieszkańcom, a także przygotowanie do pełnienia swoich zadań. Jest większe przestrzeganie procedur, bez naginania ich do pewnych osób. Coraz częściej policjanci biorą udział w akcjach profilaktycznych dla ludności, integrują się bardziej ze społeczeństwem, pokazują swoją pracę od innej strony (bardziej ludzkiej – nie tylko urzędniczej). Policjanci w takiej małej miejscowości postrzegani są jednostkowo – tzn. o każdym policjancie ma się osobne zdanie, policjant jest oceniany przez pryzmat swojej osobowości i zachowania. Tylko partnerska, długotrwała i systematyczna współpraca policji z mieszkańcami, szkołami, firmami, służbą zdrowia, stowarzyszeniami, itp. ma szansę powodzenia. Tylko wspólne rozwiązywanie problemów bezpieczeństwa przy współpracy z administracją samorządową może zapewnić szybką poprawę sytuacji. Inicjatywy zbliżają policję do zwykłych ludzi – pokazują „ludzkie oblicze" policji.* (IDI NR 11)

W sposób syntetyczny do poruczanej problematyki odniósł się przedstawiciel starostwa powiatowego: *Ja oceniam policję bardzo dobrze. Działania są prawidłowe i skuteczne. W przeszłości, ze względu na zdarzenia, jakie miały miejsce w Szczucinie, różnie z tym bywało* (IDI NR 12). W aspekcie inicjatyw realizowanych przez policję skomentował krótko: *Zdecydowanie tak. Zwłaszcza aktywność profilaktyczna wobec dzieci i młodzieży. Ten trend jest bardzo pozytywny i powinien być kontynuowany.* (IDI NR 12)

Swoje spostrzeżenia na temat policji wyraziła respondentka na co dzień zajmująca się wsparciem rodzin na terenie powiatu dąbrowskiego: *Dla mnie policja jest partnerem w realizacji zadań ustawowych. Jak się nie zgadzamy w spornych kwestiach, to dyskutujemy o tym, starając się wypracować kompromis i osiągnąć wspólne cele. Jeżeli chodzi o ocenę pracy policjantów, zetknęłam się w przeszłości z sytuacjami (kilka lat temu), w których miałam wrażenie, że koncentrują się bardziej na założeniach statystycznych niż na chęci rozwiązania problemu w danym momencie. Wypisywanie mandatów za złe parkowanie w porze rannej w okolicach szkół i przedszkoli mija się z celem. Rozumiem, że ważnym jest zapewnienie bezpieczeństwa uczestnikom ruchu drogowego, dlatego wskazanym byłoby w tym czasie, np. kierowanie ruchem przez policjantów. Zastosowanie sił i środków policyjnych*

powinno być adekwatne do zagrożenia. Wydaje mi się, że nie do końca właściwym jest podjęcie interwencji wobec kierującej kobiety, w której samochodzie brakuje światła, stosując procedurę jak wobec przestępcy. Takie zachowania powinny zostać wyeliminowane. Wynikają one prawdopodobnie z rotacji policjantów, ich niedoświadczenia, czasem też z braku kultury i ogłady. Sądzę, że pewien odsetek policjantów nie pełni służby z chęci pomocy innym, lecz z pędu do swego rodzaju władzy. Zauważam też, że w kontaktach z ofiarami przemocy niektórzy policjanci nie wykazują należytej empatii i podchodzą zbyt rutynowo. (IDI NR 13) Natomiast w aspekcie podejmowanych działań i instytucjonalnego zbliżania się policji do społeczeństwa stwierdziła: *Tak, służy zbliżaniu. Takie działania zdecydowanie ocieplają wizerunek policji.* (IDI NR 13)

Respondent reprezentujący środowisko policyjne powiatu dąbrowskiego wyraził swoją opinię tylko w aspekcie instytucjonalnego zbliżania się policji ze społeczeństwem: *Policja powinna być widoczna, aktywna, wychodzić do społeczeństwa z różnymi inicjatywami, które mają wpływ na bezpieczeństwo, ale również uświadamiają ludzi o zagrożeniach i niebezpieczeństwach czyhających na każdym kroku. Wszelkie spotkania policjantów z różnymi grupami społecznymi, stowarzyszeniami czy uczniami w szkołach scalają więzi i podnoszą stopień zaufania do policji, a przede wszystkim poprawiają poczucie bezpieczeństwa obywateli.* (IDI NR 14)

Samorządowiec na co dzień zamieszkujący i pracujący w gminie Grębosz pozytywnie ocenił policję, zastrzegając jednocześnie, że opinie ze strony społeczeństwa są w tym zakresie różne: *Ja dobrze oceniam policję, ponieważ znam pracę, jaką wykonują policjanci trochę lepiej niż przeciętny obywatel. Ludzie natomiast oceniają różnie. Nie ma jednolitej oceny. Wynika to z charakteru kontaktu, jaki mieli obywatele z policjantami, czy dotyczył pomocy ze strony policjantów czy też, np. nałożonej przez nich kary. (IDI NR 15)* W dalszej części zaakcentował pozytywny odbiór przedsięwzięć podejmowanych przez policję na rzecz społeczeństwa: *Służą zbliżaniu. Bliski kontakt ze społecznością buduje zaufanie i ociepla wizerunek.* (IDI NR 15)

Osoba reprezentująca placówkę edukacyjno-zawodową odniosła się do kwestii związanej z postrzeganiem policji i wszelkich inicjatywach przez nią realizowanych w następujących słowach: *Ja postrzegam policję jako instytucję, która robi to, co może w określonych warunkach. W ocenie mieszkańców powiatu działania policji są mało skuteczne ze względu na brak narzędzi. Z kolei działania prospołeczne policji są doceniane.*

Profilaktyka, prewencja, spotkania w szkołach – to jest potrzebne i powinno być kontynuowane. (IDI NR 16)

W nieco innym tonie zabrzmiała wypowiedź jednego z radnych powiatowych: *Zawsze, gdy wychodzę z jakąś inicjatywą społeczną, spotykam się z przychylnością służb – zwłaszcza policji i ochotniczej straży pożarnej. Z reguły rola służb sprowadza się do zapewnienia bezpieczeństwa uczestnikom danego wydarzenia. Pomoc, jaka jest oferowana przez policję, wpływa na poprawę atmosfery w relacjach policja – społeczeństwo oraz poprawia wizerunek policji. Ze strony mieszkańców nie mam niepokojących sygnałów. Ludzie bardziej jednak ufają policjantom z „zewnątrz" niż policjantom zamieszkałym na terenie, gdzie pracują. Trafiają do mnie pojedyncze sygnały o nadgorliwości policjantów, np. częstym legitymowaniu.* (IDI NR 17) Rozmówca ten wyraził pozytywną opinię o prospołecznych przedsięwzięciach policjantów: *Służą mieszkańcom. Takie działania zbliżają policję do mieszkańców. Społeczność jest bardziej świadoma. Dzięki takim inicjatywom poprawia się wizerunek policji i przełamywana jest bariera niedostępności.* (IDI NR 17)

Osoba wykonująca istotne zadania w gminie Szczucin wyraziła swoje stanowisko w aspekcie postrzegania policji następującymi słowami: Policję postrzegam pozytywnie. Mieszkańcy uważają natomiast, że policja działa w miarę dobrze. Wśród policjantów zdarzają się czasami „czarne owce", ale są to sporadyczne przypadki. Ludzie doceniają sytuacje, kiedy policjanci są widoczni. Pozytywna ocena ze strony społeczeństwa ma zwłaszcza miejsce w trakcie klęsk żywiołowych. (IDI NR 18) Dokonała również oceny działań prowadzonych przez policję: *Przez takie działania ociepla się wizerunek policji. Przełamywane są bariery i zmienia się sposób myślenia o policji. Myślę, że spotkania policji ze społeczeństwem, a konkretnie z młodzieżą powinny być organizowane na neutralnym terenie. Nie w umundurowaniu, a w ubraniu cywilnym. Bez udziału nauczycieli i rodziców. To byłoby bardziej efektywne.* (IDI NR 18)

Dyrektor jednej z większych szkół w powiecie dąbrowskim podniósł aspekt zaufania do policji: *Zaufanie do policji spadło. Niewykryte sprawy przekładają się na zmianę opinii. Te ostatnie zdarzenia, tj. niewyjaśnione zabójstwo Iwony C. oraz inne zgony związane z tym morderstwem, seria włamań do domów wpływają na negatywną opinię o tej formacji*". (IDI NR 19) W kwestii działań inicjowanych przez funkcjonariuszy policji stwierdził: *Zależy, o jakich działaniach mówimy. Jeżeli chodzi o profilaktykę, to wpływa na zbliżenie policji i społeczeństwa. Spotkania w szkołach, działania Komisji Bezpieczeństwa przy Starostwie Powiatowym współpracującej z policją, organizacja debat społecznych sprawiają, że*

mieszkańcy pozytywnie opiniują policję. Sporo jednak zależy od samego funkcjonariusza, który działa w terenie i ma bezpośredni kontakt z ludźmi, np. dzielnicowego. Istotne w tym wszystkim jest podejście funkcjonariuszy, zaangażowanie w sprawy społeczności lokalnej i empatia. Po prostu uczciwe podejście do wykonywanej pracy i funkcji, jaką funkcjonariusz wypełnia. (IDI NR 19)

Przedstawicielka reprezentująca poradnię psychologiczno-pedagogiczną w Dąbrowie Tarnowskiej przedstawiła krótką interpretację dotyczącą dwóch omawianych zagadnień: *Ja postrzegam policję pozytywnie. Mieszkańcy raczej przeciętnie. Ludzie wykształceni – wyżej, mniej wyedukowani – słabo.(...) Inicjatywy służą zbliżaniu policji i społeczeństwa. Takie działania poprawiają wizerunek.* (IDI NR 20)

Swoje zdanie wyraził także samorządowiec z Olesna: *Gmina jest bezpieczna. W przeszłości występowały pewne problemy w ruchu drogowym związane z cyklistami. Zostało to z czasem wyeliminowane. W opinii mieszkańców statystyka nie powinna brać górę nad realnymi działaniami mającymi na celu rozwiązywanie codziennych problemów*. (IDI NR 21) Ten sam respondent pozytywnie ocenił prowadzone przez policję działania: *Tak, służą. Takie działania poprawiają wizerunek policji.* (IDI NR 21)

Doświadczony samorządowiec na co dzień mieszkający na terenie gminy Dąbrowa Tarnowska w następujących słowach dokonał oceny policji i działań prospołecznych funkcjonariuszy: *Oceniam policję bardzo dobrze. Z racji sprawowanych funkcji współpracowałem i współpracuję nadal z wieloma komendantami. Zawsze i w każdej chwili można było polegać na policji. Mieszkańcy mają również dobre zdanie i czują się bezpiecznie. Patrole policyjne są widoczne w terenie, co podoba się społeczeństwu.(...) Każde działanie policji w tym aspekcie jest dobrze odbierane. Pogadanki w szkołach, konkursy BRD, debaty społeczne – ta aktywność nie tylko zbliża policję do społeczeństwa, ale również uświadamia i wyczula mieszkańców na potencjalnie występujące zagrożenia, np. oszustwa „na wnuczka”.* (IDI NR 22)

W nieco innym tonie odniósł się do tematyki były burmistrz gminy Szczucin: *Policja zmieniła swoje oblicze zasadniczo. Pamiętam służbę z lat 90-tych. To, z czym mamy do czynienia dziś, to duży progres. Ja osobiście dobrze postrzegam działania policji, lecz upolitycznienie w doborze stanowisk dowódczych prowadzi do decyzji personalnych często niewłaściwych, co obniża morale załogi.* (IDINR 23) Rozmówca ten nawiązał też do działań policji: *Każde działanie pokazujące potrzebę ścisłej współpracy pomiędzy organami, prezentowanie takiej potrzeby, odejście od modelu dominacji pośród instytucji*

wspomagających system bezpieczeństwa służy jego wzmocnieniu. Takie inicjatywy są podejmowane, ale często interes polityczny powoduje, że robimy przysłowiowe dwa kroki do przodu i trzy do tyłu. (IDI NR 23)

W kontekście omawianych zagadnień dotyczących postrzegania policji i prowadzonych przez nią działań respondent pełniący funkcję kierowniczą w Komendzie Powiatowej Państwowej Straży Pożarnej w Dąbrowie Tarnowskiej wyraził następujący pogląd: *Moim zdaniem działania policji są w pełni profesjonalne, istnieje grupa mieszkańców negatywnie oceniająca pracę policjantów. Są to osoby przekonane o współudziale w zabójstwie Iwony Cygan oraz osoby łamiące prawo i ścigane przez organy ścigania. (...) Zaufanie do policji stale rośnie*. (IDI NR 24)

Respondentka pracująca w placówce opiekuńczo-wychowawczej dokonała oceny poruszanej problematyki z perspektywy wykonywanego zawodu: *Mając na względzie dotychczasowy służbowy kontakt z policjantami, oceniam ich prace pozytywnie. Zawsze mogłam liczyć na poradę oraz pomoc w sytuacjach interwencji. (...) Myślę, że realizowane inicjatywy mają pozytywny wpływ na zbliżanie policji do otoczenie. Spotkania w szkołach, udział funkcjonariuszy w spotkaniach z rodzicami, w konferencjach ma na celu zbliżanie i budowanie zaufania do służb*. (IDI NR 26)

Przedstawicielka Powiatowej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej w Dąbrowie Tarnowskiej udzieliła szerszej wypowiedzi na omawiany temat: *Mieszkańcy różnie oceniają działalność policji. Często wyrażają opinię, aby przejść od statystyk do realizacji zadań na rzecz bezpieczeństwa. Czasem warto pouczyć niż od razu karać. Zwłaszcza ludzie starsi bardzo przeżywają, gdy zostaną ukarani. Znam przykład pewnej emerytowanej nauczycielki, która otrzymała mandat za przejście w miejscu niedozwolonym. Zdarzyło się jej to pierwszy raz, w związku z czym liczyła na upomnienie, a nie od razu na karę pieniężną, dlatego ciężko było się jej pogodzić z tą sytuacją. W takim przypadku trudno mówić o budowaniu poczucia bezpieczeństwa i zaufania. Z drugiej jednak strony należy zauważyć liczne inicjatywy/akcje profilaktyczne podejmowane przez policję, co z kolei niewątpliwie korzystnie wpływa na jej wizerunek i poczucie bezpieczeństwa (...). To są dobre inicjatywy. Na przykład pojawianie się policjantów w szkołach, na rozpoczęciu roku czy też przed wakacjami, na zebraniach z rodzicami – spotyka się z pozytywnym oddźwiękiem*. (IDI NR 27)

Kontekst zaufania do policji i pozytywny odbiór jej działań pojawił się w wypowiedzi respondentki piastującej urząd dyrektora jednej z instytucji miejskich w Dąbrowie Tarnowskiej: *Jest to instytucja zaufania publicznego. Wysoko oceniam działania policji. Jeżeli chodzi o mieszkańców, negatywnie postrzegają oni przypadki, tzw. „czarnych owiec"*

w policji". Takie sytuacje obniżają wizerunek tej formacji. (...) Działania prewencyjne w szkołach służą poprawie wizerunku. Wizyty w szkołach, pogadanki, konkursy, np. „BRD" wpływają na zbliżanie społeczeństwa z policją. (IDI NR 28)

Z uwagi na częściowo praktyczny charakter niniejszej dysertacji w trakcie indywidualnych wywiadów pogłębionych poruszono wątek dotyczący przeszkód, na jakie napotykają funkcjonariusze służb oraz instytucji przy realizacji zadań ustawowych. Rozmówców poproszono o wyrażenie opinii w tym aspekcie oraz zaproponowanie sposobu na uniknięcie ewentualnych utrudnień. W swojej wypowiedzi respondent na co dzień mieszkający w gminie Szczucin odniósł się do omawianej kwestii następującymi słowami: *Gdyby niektórzy funkcjonariusze potrafili kulturalnie i zdecydowanie, bez emocji postępować z obywatelami, współpraca byłaby inna, lepsza. Zaznaczam, że nie dotyczy to wszystkich mundurowych.* (IDI NR 1)

W innym tonie zabrzmiała wypowiedź doświadczonego samorządowca z terenu tej samej gminy: *Nie jestem w stanie określić przepisów i pragmatyki. Powinno się stosować gradację działań i dokonywać wyboru tych najważniejszych, kierując się przy tym ekonomiką. Priorytetem nie może być obsługa VIP-ów a pomoc obywatelom. Policja spełnia zasadnicze funkcje, tj. prewencyjną i represyjną. O ile w odniesieniu do zadań związanych z funkcją prewencyjną można skierować funkcjonariuszy z tej samej miejscowości, w której mieszkają, o tyle w przypadku funkcji represyjnej jestem zwolennikiem dedykowania funkcjonariuszy z zewnątrz.* (IDI NR 2)

W opinii proboszcza parafii w gminie Szczucin jedną z przeszkód napotykaną przez policjantów jest brak chęci współpracy ze strony społeczeństwa: *Nie ma dostatecznego zaufania do policji. Ludzie, zwłaszcza starsi nie chcą się uzewnętrzniać. Młodzi są chętniejsi, rozmawiają i zawiadamiają o problemach. Sądzę, że nastawienie osób starszych wynika z przeszłości, tj. z czasów ustroju komunistycznego i działalności milicji obywatelskiej. Zmiana tego to trudne zadanie.* (IDI NR 3)

W krótkich słowach do poruszanego problemu odniósł się samorządowiec z gminy Bolesław: *Jeżeli mówimy o funkcjonariuszach służb, powinni być bliżej człowieka, a dalej od biurka. Biurokracja ogranicza działalność służb.* (IDI NR 4)

Respondent z terenu gminy Mędrzechów od kilkunastu lat pełniący różne funkcje w administracji publicznej krótko odpowiedział na zadane pytanie: *Jest problem z uzyskaniem informacji od społeczeństwa, brak środków na sprzęt i obiekty.* (IDI NR 5)

Z kolei w swojej wypowiedzi duchowny z terenu powiatu Dąbrowa Tarnowska podniósł kwestię ochrony prawnej funkcjonariuszy i wadliwych przepisów: *Kompetentni*

funkcjonariusze powinni znać możliwości działania. Muszą też mieć pewność, że ich działania, jak i oni sami są chronieni przez prawo. Myślę, że sporym problemem policji jest to, że bardzo często, szczególnie w sezonie rozgrywek sportowych, głównie piłkarskich, zamiast pilnować bezpieczeństwa na ulicach miast, zajmują się eskortami kibiców i pilnowaniem ich wokół stadionów. W tym wypadku przepisy są niedoskonałe. (IDI NR 6)

Na inną przeszkodę wskazał respondent w przeszłości pełniący funkcję kierowniczą w zakładzie produkującym azbest w Szczucinie: *Być może są to sytuacje związane z dezinformowaniem policji czy też niechęć do prowadzenia dialogu.* (IDI NR 7)

Niechęć do współpracy mieszkańców powiatu dąbrowskiego z funkcjonariuszami policji podkreślił respondent na co dzień mieszkający na terenie gminy Radgoszcz: *W niektórych sytuacjach pozyskanie informacji przez umundurowanych funkcjonariuszy jest trudne. Ludzie nie chcą, aby ich widziano, jak rozmawiają z policjantami. Źle się to kojarzy. Dlatego czasami milej widziane jest zaangażowanie w tego typu działania policjantów po cywilnemu.* (IDI NR 8)

W odczuciu rozmówcy reprezentującego gminę Dąbrowa Tarnowska problemy, na jakie napotykają policjanci, mogą mieć inny wymiar: *W praktyce zdarzają się sytuacje, w których policjanci oraz urzędnicy są bezsilni. Z roku na rok wzrasta liczba bezdomnych i alkoholików koczujących na ławkach w parku lub w miejscach publicznych. Brak należytej higieny ze strony tych osób, a przede wszystkim niechęć do jakiejkolwiek pomocy powoduje, że pozostali mieszkańcy Dąbrowy Tarnowskiej i powiatu dąbrowskiego nie chcą spędzać wolnego czasu w miejscach publicznych. Na tym polu musi zaistnieć wspólne działanie polegające na wypracowaniu rozwiązań i przedsięwzięć, które rozwiążą problem.* (IDI NR 9)

W trakcie rozmów z respondentami na temat przeszkód, na jakie napotykają funkcjonariusze, odnotowano również kilka bardzo zwięzłych odpowiedzi. Wśród nich znalazły się m.in. *Zbyt wiele dokumentacji papierowej, mała liczba funkcjonariuszy* (IDI NR 10), *za dużo formalności, zwiększona biurokracja, niedobór funkcjonariuszy* (IDI NR 11), *niewystarczające środki finansowe, wyposażenie oraz braki kadrowe to w mojej ocenie główne bolączki policji* (IDI NR 12), *roszczeniowi obywatele – „będzie gorzej"* (IDI NR 24), *roszczeniowi obywatele* (IDI NR 25), *nieprzychylność niektórych ludzi, biurokracja* (IDI NR 26) czy też inne: *Brak narzędzi i słabe przeszkolenie. Dotyczy to zarówno policjantów, jak i nauczycieli* (IDI NR 16), *policja natomiast musi zadbać o lepszą kadrę, wdrożyć właściwą rekrutację i uzyskać większe środki finansowe na poprawę warunków służby* (IDI NR 20), *nie znam specyfiki służby, więc trudno mi się odnieść do tego pytania. (IDI NR 21)*

Podobną opinię wyraził były samorządowiec na różnych stanowiskach, podkreślając także konieczność zdobycia zaufania społecznego: *Przeszkody, jakie najczęściej utrudniają pracę funkcjonariuszom, to najogólniej zawiłości prawa regulujące zakres uprawnień i obowiązków. Lecz podstawą do skutecznej i efektywnej pracy jest zaufanie społeczne i zbliżenie się funkcjonariuszy do zwyczajnego życia obywateli. Taka postawa będzie dobrym źródłem wiedzy operacyjnej i skutecznej prewencji.* (IDI NR 23)

W wypowiedzi innego respondenta pojawił się wątek dotyczący powiązań funkcjonariuszy policji z lokalną społecznością: *Trudno powiedzieć, ale wiadomo, że policja jest od tego, żeby pilnować porządku, a w przypadkach łamania prawa egzekwować od sprawców jego przestrzegania i dlatego wykonywanie obowiązków służbowych w małych miejscowościach czasami może być problemem. Mówię tu o pewnych powiązaniach towarzyskich, rodzinnych i wszelkiego rodzaju znajomościach, które w przeszłości akurat w Szczucinie dały o sobie znać.* (IDI NR 14)

W podobnym tonie do poruszanej problematyki odniósł się dyrektor jednej z największych szkół średnich w powiecie dąbrowskim: *Myślę, że wpływ polityki, zależności rodzinne i koleżeńskie osłabiają egzekwowanie prawa. Służby powinny być konstytucyjnie wydzielone i niezależne od wpływu polityków i układów środowiskowych. Bezwzględnie mają realizować swoje zadania. Państwo powiązane układami nie jest sprawne i efektywne. Zależności rodzinne, personalne czy towarzyskie stwarzają problem, choćby obiektywizmu. Musi istnieć linia – zaufanie społeczeństwa – policja. Funkcjonariusze muszą się ciągle doskonalić, aby nadążać za zmieniającymi się przepisami prawa. Podobnie sprawa dotyczy pracowników oświaty.* (IDI NR 19)

Respondent z terenu Gręboszowa wymienił inny czynnik: *Z mojego doświadczenia wiem, że problemem są osoby, wobec których podejmowane są interwencje. Osoby te, mam tu na myśli zarówno zgłaszających, jak i naruszających prawo, działają często pod wpływem silnych emocji.* (IDI NR 15)

Według młodego samorządowca z terenu gminy Szczucin istotną przeszkodą w realizacji codziennych obowiązków jest brak szacunku ze strony społeczeństwa: *Zauważam brak szacunku do policjanta w porównaniu do analogicznej sytuacji, np. w USA. Policjanci powinni mieć większe uprawnienia i budzić respekt w pozytywnym tego słowa znaczeniu. Ponadto wydaje mi się, że sporym utrudnieniem w trakcie służby jest mała kontaktowość ze strony mieszkańców.* (IDI NR 17)

Na inne aspekty wskazała respondentka z terenu gminy Dąbrowa Tarnowska: *Są to przeszkody finansowe. Brak środków na prewencję. Ludzie niechętnie rozmawiają*

z policjantami, nie zawsze chcą zawiadamiać o negatywnych sytuacjach w obawie przed dekonspiracją przez potencjalnego sprawcę. (IDI NR 28)

Biorąc pod uwagę otwartość respondentów na omawiane kwestie, poproszono ich o określenie działań, których podjęcie wpłynęłoby na optymalizację poczucia bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego. Respondent z terenu gminy Szczucin odniósł się do poruszanej problematyki w następujący sposób: *Należy odbyć wiele spotkań ogólnych na szczeblu gminnym i powiatowym, mam tu na myśli głównie zebrania wiejskie, gminne, sesje rady miejskiej i rady powiatu. Rozmowa o bieżących problemach, wypracowywanie optymalnych rozwiązań, jak i przekonywanie oraz tłumaczenie mieszkańcom konieczności i potrzeby przeprowadzania zmian. Funkcjonariuszy policji oprócz aspektów, o których rozmawialiśmy wcześniej, należy wyposażyć w najnowocześniejszy sprzęt i przeszkolić w zakresie nowych technologii. Podwyższy to standardy pełnionej służby i przyczyni się do optymalizacji poczucia bezpieczeństwa mieszkańców.* (IDI NR 1)

Syntetyczną opinię w tym aspekcie wyraził doświadczony samorządowiec ze Szczucina: *Po pierwsze, kontynuacja rozpoczętych zadań. Po drugie, obecność w środowiskach różnego typu. Po trzecie, aktualizacja programów dotyczących cyberprzestępczości, narkotyków, skutków nadużywania alkoholu, czyli prewencja i profilaktyka. Wchodzenie w środowiska. Otwarte spotkania nie zawsze są skuteczne, zwłaszcza gdy są dedykowane dla wąskich grup.* (IDI NR 2)

Kolejny z rozmówców zaproponował inne rozwiązania: *W moim odczuciu częste i liczne patrole przynoszą efekty. Pojawianie się dzielnicowego, zwłaszcza tam, gdzie zamieszkują trudne rodziny i występują codzienne problemy. Edukacja młodych ludzi dotycząca alkoholu i narkotyków. Dla starszych z kolei szkolenia w kontekście zagrożeń internetowych. Policja musi wsłuchiwać się w głos społeczeństwa i zbliżać się do niego. Więcej tłumaczyć, mniej karać.* (IDI NR 3)

Respondent na co dzień zamieszkujący gminę Bolesław przedstawił swoją propozycję pożądanych przedsięwzięć: *W aspekcie policji poprzez realizację działań mających na celu zbliżanie się do obywateli, poświęcanie im więcej czasu, zaangażowanie na wyższym poziomie, kontynuację i zintensyfikowanie spotkań w szkołach w kontekście zaistniałych problemów. Jeżeli chce się utrzymać przyzwoity poziom bezpieczeństwa, nie można umniejszać roli wójta. Niestety, sukcesywnie jest ona ograniczana. W sytuacjach zagrożenia wymaga się od wszystkich władz więcej partnerstwa, współdziałania i zrozumienia. Polityka musi wtedy odchodzić na dalszy plan. (IDI NR 4)*

Na inne działania wskazał rozmówca z terenu gminy Mędrzechów: *Ograniczać napływ ludzi z marginesu społecznego do społeczności lokalnej, reagować stanowczo wobec osób naruszających prawo i porządek publiczny, więcej uświadamiać społeczeństwo, zwłaszcza młodzież na temat zagrożeń, zoptymalizować współdziałanie pomiędzy służbami i samorządem w trakcie katastrof.* (IDI NR 5)

Pojawiły się także inne, krótkie opinie rozmówców znaczących, między innymi proboszcza z terenu gminy Szczucin, samorządowca z gminy Szczucin, osoby w przeszłości pełniącej funkcję kierowniczą w zakładach azbestowych, doświadczonych samorządowców z Radgoszczy oraz Dąbrowy Tarnowskiej, a także dyrektorki jednej ze szkół w powiecie dąbrowskim: *Racjonalizacja sił i środków policyjnych na przykładzie przypadku kibiców, o którym wspominałem, prewencyjne działanie w miejscach zagrożeń, kompetentne osoby w służbach, dostępność władz i instytucji dla obywateli, a także kontynuacja i poszerzanie profilaktyki w szkołach.* (IDI NR 6)

Nasycenie służbami, częste patrole piesze, również z psem. Edukacja i tłumaczenie obywatelom zagrożeń, obowiązków i praw. W kontekście zarządzania kryzysowego – realne działania, lepszy przepływ informacji pomiędzy instytucjami oraz większa inicjatywa Wód Polskich. (IDI NR 18)

Na pewno monitoring w większej części miasta (Szczucinie), większa liczba patroli, przystępne i dostępne urzędy – nietraktowanie petenta jako zła koniecznego, kontynuacja i zintensyfikowanie spotkań ze społeczeństwem i jego uświadamianie. (IDI NR 7)

W aspekcie przestępczości pospolitej – wzrost wykrywalności a mniej umorzeń spraw. Gdy mówimy o prewencji – zwiększenie liczby patroli i nacisk na ich widoczność w porach zagrożenia, np. w godzinach nocnych. Jeżeli chodzi o władze, to wymieniłbym aspekt konsolidacji zarządzania i współdziałania ze służbami. (IDI NR 8)

Zwiększenie liczby patroli na ulicach. Systematyczna kontynuacja działań profilaktycznych. Zmiany budżetowe ukierunkowane na wzrost liczby etatów w policji i jej doposażanie. Poprawa infrastruktury drogowej i oznaczeń dróg w powiecie – zakończenie budowy obwodnicy. W kontekście zarządzania kryzysowego – budowa zbiorników retencyjnych. (IDI NR 9)

Bezwzględny zakaz spożywania alkoholu w miejscach publicznych oraz sprzedaży i podawania alkoholu wbrew zakazom ustawowym. (IDI NR 10)

W ocenie osoby pracującej jako pedagog i nauczyciel w jednej z placówek w powiecie dąbrowskim działania powinny zmierzać do eliminacji naruszania bezpieczeństwa i porządku

publicznego oraz przepisów ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi: *Eliminacja zachowań nieakceptowanych społecznie, naruszeń przepisów ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, szczególnie w zakresie spożywania alkoholu w miejscach publicznych i sprzedaży oraz podawania alkoholu wbrew zakazom ustawowym, poprawa bezpieczeństwa w miejscach publicznych, zwłaszcza takich, jak: ulice, rynek, przystanek autobusowy; zwiększenie działań prewencyjnych, które mają zapobiegać i nie dopuszczać do naruszenia porządku i bezpieczeństwa publicznego*. (IDI NR 11).

Przedstawiciel Starostwa Powiatowego w Dąbrowie Tarnowskiej przyporządkował zaproponowane rodzaje działań do konkretnych obszarów zagadnieniowych: *W kontekście służby zdrowia – gruntowna reforma, zwiększenie środków na jej finansowanie. W aspekcie bezpieczeństwa – zwiększenie liczby policjantów w terenie, edukacja społeczeństwa na temat występujących zagrożeń, uświadamianie na temat konsekwencji pewnych zachowań i nieprzestrzegania prawa. W obszarze związanym z zarządzaniem kryzysowym – zwiększenie środków na budowę i ulepszenie infrastruktury powodziowej, w tym zbiornika retencyjnego. W bezpieczeństwie komunikacyjnym – sfinalizowanie zaplanowanych inwestycji, np. obwodnicy Dąbrowy Tarnowskiej i dalszy ich rozwój na rzecz usprawnienia infrastruktury drogowej*. (IDI NR 12)

Według respondentki od kilkunastu lat udzielającej wsparcia rodzinom: *Należy powrócić do elementarnych zasad solidarności międzyludzkiej. Dookoła widoczny jest bowiem brak relacji. Społeczeństwo powinno mieć poczucie, że może liczyć nie tylko na organy i instytucje, ale również na siebie. Konieczna jest edukacja społeczeństwa, rozmawianie o problemach, możliwych zagrożeniach i sposobach radzenia sobie z nimi*. (IDI NR 13)

Nieco szerszą propozycję przedstawił policjant średniego aktywu kierowniczego z kilkunastoletnim stażem: *Po pierwsze, ciągłe uświadamianie społeczeństwa o zagrożeniach, jakie obecnie na nich czyhają. Informowanie o bardzo szybko zmieniającym się charakterze przestępczości. Dzisiaj obywatel nie musi obawiać się, że złodziej ukradnie mu samochód, ale bardziej, że haker „wyczyści" mu konto bankowe. Trzeba dążyć do konsolidacji mieszkańców, żeby każdy miał poczucie odpowiedzialności za siebie, ale również za sąsiada, żeby nie dochodziło do sytuacji, w której mieszkaniec nie reaguje na przestępstwo czy inne zagrożenie, bo dana sytuacja w tym momencie jego nie dotyczy, a krzywda dzieje się tylko sąsiadowi. Jeżeli w społeczeństwie stworzymy poczucie odpowiedzialności zbiorowej za bezpieczeństwo*

pojedynczego obywatela, to wtedy zapewnianie bezpieczeństwa przez organy do tego powołane będzie dużo prostsze i skuteczniejsze. (IDI NR 14)

Młody samorządowiec z Gręboszowa przedstawił najbardziej pożądaną według niego strategię działań: *Zwiększenie nakładów finansowych na służby. Wzrost liczby etatów, służba w terenie – bliżej społeczeństwa. Ponadto działania edukacyjne, prewencyjne, organizacja festynów tematycznych, np. dzień bezpieczeństwa oraz realne ćwiczenia w kontekście zagrożeń.* (IDI NR 15)

W podobnym tonie określiła priorytety osoba zarządzająca placówką szkolno-edukacyjną w powiecie dąbrowskim: *Edukacja i uświadamianie społeczeństwa, większa liczba patroli policyjnych na ulicach, szczególnie w miejscach zagrożonych. Państwo powinno zrobić wszystko, żeby stworzyć warunki do scalania rodzin, bowiem rozłąka rodziców sprzyja postawom dysfunkcjonalnym.* (IDI NR 16)

Zdaniem dyrektora jednej z największych szkół ponadpodstawowych w powiecie dąbrowskim: *Priorytetem powinna być intensyfikacja działań mających na celu odzyskanie zaufania społeczeństwa, a przede wszystkim szeroki program prewencji. Odium po sprawie Iwony C. niesamowicie ciąży. Policja, sądy i prokuratura muszą ciężko pracować, żeby odzyskać twarz.* (IDI NR 19).

Propozycję działań poddali również pozostali respondenci, których z uwagi na pełnione aktualnie lub w przeszłości funkcje określono mianem „znaczących", zarówno w kontekście prowadzonych badań, jak i funkcjonowania powiatu dąbrowskiego: *Przede wszystkim policjanci pełniący służbę powinni być widoczni. Jakość dróg, którymi się poruszamy, musi ulec poprawie. Zintensyfikowanie działań w kontekście bezpieczeństwa w ruchu drogowym, kontrola kierujących, profilaktyka w szkołach. Współpraca międzyinstytucjonalna w kontekście uświadamiania rodziców. W mojej ocenie kościół mógłby się włączyć w problemy społeczne. (IDI NR 20)*

W kwestii zagrożenia powodziowego – budowa zbiorników w miejscach zagrożonych, podwyższenie wałów na Żabnicy i rzece Breń, coroczna konserwacja wałów i cieków. W aspekcie działań policji – większa liczba patroli, zwiększona skuteczność w wykrywaniu przestępstw przeciwko mieniu. (IDI NR 21)

Należy zwiększyć aktywność i wsparcie gmin i powiatu w procesie bezpieczeństwa, np. finansowanie dodatkowych patroli. Instalacja monitoringu w miejscach newralgicznych. Większa liczba patroli w terenie. (IDI NR 22)

Dotrzeć do mieszkańców, zdobyć ich zaufanie, zwiększyć mobilność funkcjonariuszy, odciążyć ich od biurokracji i skierować do pracy w terenie. (IDI NR 23)

Eliminacja zachowań szczególnie uciążliwych społecznie, np. żebrania o pieniądze na alkohol. (IDI NR 24)

Eliminacja zachowań szczególnie uciążliwych społecznie, np. obecności osób pijących lub będących pod wpływem alkoholu w miejscach publicznych. (IDI NR 25)

Zwiększyć patrole policyjne w miejscach szczególnie zagrożonych. (IDI NR 26)

Przedstawicielka Powiatowej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej w Dąbrowie Tarnowskiej wskazała na kilka priorytetowych działań: *Bardziej efektywna współpraca międzyinstytucjonalna poprzez podejmowanie wspólnych inicjatyw. Zawiązanie „koalicji" na rzecz bezpieczeństwa, określenie wspólnych celów i zadań, opracowanie harmonogramu działań i jasny podział zadań do realizacji.* (IDI NR 27)

W niniejszym rozdziale omówione zostały kwestie związane z policją jako instytucją, a także jej postrzeganiem przez lokalną społeczność w kilku obszarach zagadnieniowych, tj. kluczowych zadań policji, instytucji, podmiotów i osób wspierających policję w działaniach na rzecz bezpieczeństwa, źródeł wiedzy o policji, powodów braku kontaktu i współdziałania z policją. Analizie poddano również opinie mieszkańców dotyczące częstotliwości patrolowania przez policjantów okolicy miejsca zamieszkania, znajomości dzielnicowego, zaangażowania policji w życie lokalnych społeczności oraz znanych form działania. W kontekście zadań, na których policja powinna skupić swoją aktywność, ankietowani w powiecie dąbrowskim najczęściej wskazywali na zatrzymywanie sprawców przestępstw – 64,8% (Mędrzechów – 77,8%), patrolowanie ulic – 56,3% (Dąbrowa Tarnowska – 65,7%), zatrzymywanie nietrzeźwych kierowców – 45,9% (Gręboszów – 58,3%), zapobieganie przestępstwom – 45,0% (Mędrzechów – 50,0%) oraz udzielanie pomocy ofiarom przestępstw – 42,5% (Gręboszów – 61,1%). Najmniej respondentów – 0,7% w skali powiatu, w dwóch gminach (Dąbrowa Tarnowska – 1,0% i Szczucin – 1,5%) wskazało na konieczność skoncentrowania aktywności policji na innych zadaniach, m.in. „ochronie w Internecie", „karaniu za nieprawidłowe parkowanie (Dąbrowa Tarnowska – ul. Zielona)", „reagowanie na zakłócenia ciszy nocnej – wesela (Dworek Czermia – Dąbrowa Tarnowska)", oraz „robieniu swojej roboty" i „skupianiu się na swoich obowiązkach". Analizując odpowiedzi ze względu na płeć respondentów, wyższe wartości poza trzema przypadkami stwierdzono w przypadku kobiet. Na podstawie przeprowadzonej analizy odpowiedzi

w oparciu o wiek respondentów nie stwierdzono istotnych różnic między poszczególnymi przedziałami wiekowymi.

W trakcie badań ilościowych respondenci określili także, kto powinien wspierać policję w działaniach na rzecz bezpieczeństwa. Większość ankietowanych – 82,0% (Gręboszów – 91,7%) wymieniła władze lokalne. Sporo respondentów uznało, że takiego wsparcia powinni udzielać mieszkańcy – 50,1% (Gręboszów – 69,45), media – 36,9% (Gręboszów – 47,2%) oraz szkoły – 35,1% (Gręboszów – 75,0%). Najmniej spośród ankietowanych zaznaczyło wariant odpowiedzi: „ktoś inny" – 2,9% (Bolesław – 6,9%), wskazując na stowarzyszenia i fundacje. W analizach odnoszących się do płci respondentów nie stwierdzono istotnych różnic, za wyjątkiem wariantu odpowiedzi: „media", gdzie wyższą o 8,5% wartość odnotowano w przypadku kobiet. W podziale ze względu na wiek rozbieżności na korzyść ankietowanych starszej grupy wiekowej miały miejsce w dwóch opcjach odpowiedzi, tj. „mieszkańcy" – 53,4% (przedział wiekowy 18 – 34 lata – 42,5%) oraz „kościół" – 26,0% (przedział 18 – 34 lata – 18,8%).

Analizie poddano również odpowiedzi ankietowanych udzielone w kontekście źródeł, z jakich czerpią oni wiedzę o policji. Wśród najczęściej wymienianych znalazł się Internet – 72,3% (Radgoszcz – 82,4%), telewizja – 68,3% (Mędrzechów – 77,8%). Nieco rzadziej badani mieszkańcy wskazywali jako źródło radio – 37,3% (Radgoszcz – 50,0%) oraz obiegowe opinie i plotki – 34,1% (Szczucin – 51,1%). Najmniej respondentów zdecydowało się na wybór odpowiedzi wskazującej na inne źródła (relacje znajomych) – 0,3% (Gręboszów – 2,8%). W podziale ze względu na płeć respondentów wartości procentowe uzyskane w poszczególnych wariantach oscylowały na podobnym poziomie zarówno u kobiet, jak i mężczyzn, za wyjątkiem odpowiedzi: „z telewizji", gdzie wskazania kobiet okazały się o 7,9% wyższe niż wartości odnoszące się do odpowiedzi mężczyzn. Podobna sytuacja miała miejsce w przypadku opcji „z obiegowych opinii i plotek", z tym, że stwierdzona różnica wyniosła 6,2% na korzyść kobiet. Analizy odnoszące się do wieku respondentów wykazały znaczące różnice tylko w dwóch przypadkach odpowiedzi, tj. „z Internetu", gdzie odnotowano różnicę 10,4% na korzyść respondentów w przedziale wiekowym 18 – 34 lata oraz „ze spotkań, konsultacji społecznych, debat z udziałem policji i mieszkańców", w którym wyższą wartość o 7,3% stwierdzono w przedziale wiekowym 35 i więcej lat.

W trakcie analizy zagadnień dotyczących oceny policji poruszono problem braku kontaktu i współdziałania z tą instytucją. Zdaniem sporej grupy respondentów głównymi czynnikami, które wpływają na taki stan rzeczy, są zawiłe procedury policyjne – 39,5%

(Gręboszów – 61,1%), możliwość zemsty ze strony sprawców – 38,3% (Radgoszcz – 52,7%) oraz brak zaufania do policji lub jej poszczególnych osób – 31,4% (Szczucin – 42,9%). Należy zaznaczyć, że dla 15,0% (Mędrzechów – 30,6%) ankietowanych kontakt i współdziałanie z policją nie stanowi problemu. Najmniej respondentów – 1,0% (Gręboszów – 5,6%) zdecydowało się na wskazanie wariantu odpowiedzi „inne", wymieniając powody takie, jak: ujawnianie danych zgłaszającego oraz osobisty uraz do policjantów. W analizach dotyczących odpowiedzi kobiet i mężczyzn tylko w jednym przypadku – „zawiłe procedury" zauważono istotną, bo 8,2% różnicę na korzyść mężczyzn. W pozostałych przypadkach wartości ukształtowały się na zbliżonym poziomie. W kontekście wieku respondentów nie stwierdzono znaczących dysproporcji w wartościach procentowych odpowiedzi ankietowanych poszczególnych przedziałów, za wyjątkiem wariantu „możliwość konfrontacji ze sprawcą przestępstw", gdzie wyższe wskazanie o 6,2% dotyczyło grupy wiekowej 35 i więcej lat.

Respondenci ocenili także aktywność funkcjonariuszy policji w ramach służby zewnętrznej, a ściślej ujmując częstotliwość patrolowania okolicy miejsca zamieszania badanych mieszkańców. Zdaniem 39,3% (Bolesław – 44,8%) ankietowanych aktywność funkcjonariuszy w tym zakresie jest przeciętna, a według 32,2% (Gręboszów – 58,3%) patrolujący funkcjonariusze to rzadki widok. W rozważaniach opartych o płeć respondentów ten aspekt policyjnego rzemiosła częściej negatywnie oceniały kobiety niż mężczyźni. Podobne podejście zaprezentowali respondenci w przedziale wiekowym 18 – 34 lata.

Kolejna kwestia, która została poruszona w trakcie badań ilościowych, to znajomość dzielnicowego. Większość badanych mieszkańców – 57,2% (Dąbrowa Tarnowska – 70,1%) nie wie, kto jest dzielnicowym w miejscu ich zamieszkania. Odmienne zdanie wyraziło 42,3% ankietowanych, z czego najwięcej w gminach Gręboszów i Mędrzechów – po 66,7%. W podziale ze względu na płeć odpowiedzi kobiet i mężczyzn ukształtowały się na podobnym poziomie i wskazują na brak znajomości policjanta, który pełni służbę w tym charakterze. Analogiczny pogląd wyrazili respondenci w przedziale wiekowym 18 – 34 lata, którzy częściej niż ankietowani w grupie wiekowej 35 i więcej lat potwierdzili taki stan rzeczy.

Respondentów zapytano również o opinię na temat zaangażowania policji w życie lokalnych społeczności. Najczęściej ankietowani zaznaczali odpowiedź „raczej tak" – 41,3% (Gręboszów – 63,9%). Natomiast najrzadziej wskazywali na wariant „zdecydowanie tak" – 29,2% (Bolesław – 48,3%). W podziale na płeć i wiek nie odnotowano istotnych różnic pomiędzy odpowiedziami kobiet i mężczyzn, jak i osób w wieku 18 – 34 lata oraz w przedziale 35 i więcej lat. Z przeprowadzonych analiz wynika, że zdania respondentów w tym zakresie

były podzielone, nie mniej jednak biorąc pod uwagę najwyższą wartość procentową, jaką uzyskano, można przyjąć, że aktywność policji w tym zakresie utrzymuje się na przyzwoitym poziomie.

Ostatni obszar aktywności, który poddano ocenie mieszkańców powiatu dąbrowskiego, obejmował znane formy działań policji. Respondentom zaproponowano pięć wariantów odpowiedzi, a także umożliwiono wskazanie innej, niewymienionej w ankiecie formy aktywności. Ankietowani najczęściej decydowali się na wybór odpowiedzi: „spotkania w szkołach z rodzicami i nauczycielami" – 66,8% (Mędrzechów i Gręboszów – 77,8%), „udział w uroczystościach patriotycznych i państwowych" – 51,1% (Dąbrowa Tarnowska – 71,1%) oraz zajęcia z młodzieżą (prelekcje, pogadanki, debaty) – 38,6% (Radgoszcz – 51,4%). Z kolei najrzadziej – 1,3% (Olesno – 4,9%) respondenci wskazywali na inne formy aktywności, tj. „udział w spotkaniach zespołów interdyscyplinarnych, akcje trzeźwy poranek i prędkość oraz lekceważenie problemów mieszkańców". W trakcie analizy odpowiedzi kobiet i mężczyzn nie stwierdzono istotnych różnic. Natomiast w podziale ze względu na wiek wystąpiły rozbieżności na poziomie 6,4% w przypadku odpowiedzi „zajęcia z młodzieżą (prelekcje, pogadanki, debaty)" na korzyść grupy wiekowej 18 – 34 lata oraz w wariancie „spotkania w szkołach z rodzicami i nauczycielami", gdzie o 5,4% wyższe wskazania odnotowano w przedziale wiekowym 35 i więcej lat.

Aktywność i inicjatywy policji na rzecz lokalnych społeczności ocenili respondenci w trakcie pogłębionych wywiadów indywidualnych. Uzyskane opinie wskazują na odmienne podejście do omawianych kwestii. Z jednej strony policja i jej działania są oceniane pozytywnie, z drugiej natomiast pojawia się wątek policjantów zamieszanych w sprawę zabójstwa Iwony C., koligacji rodzinnych, nieuczciwości oraz braku należytego zaangażowania w kontekście zaistniałych przestępstw gospodarczych, znacząco zakłócający ten obraz. Rozmówcy wskazywali także na małą liczbę funkcjonariuszy przeznaczonych do służby bezpośredniej, unikanie problematycznych spraw, braki w wyszkoleniu oraz nieodpowiednie podejście do służby. Respondenci określili przyczynę często nieobiektywnej oceny policji w działaniach prasowych oraz ugruntowanego stereotypowo bądź historycznie podejścia niektórych mieszkańców do tej formacji.

Na dobrym poziomie oceniony został kierunek prowadzonych działań w obszarze profilaktyki, przy czym respondenci zwrócili także uwagę na konieczność zintensyfikowania aktywności mającej na celu uświadamianie społeczeństwa o możliwych zagrożeniach

zarówno wobec dzieci, jak i dorosłych. Zdaniem jednego z rozmówców, policjanci powinni być obecni w strukturach zarządzania kryzysowego na każdym szczeblu samorządowym. Rozmówcy wspominali też o konieczności zwiększenia dostępu do inicjatyw prowadzonych przez policję oraz aktywności funkcjonariuszy w terenie, zwłaszcza tam, gdzie występują realne problemy, takie jak chuligaństwo czy włamania. W ocenie większości respondentów udział funkcjonariuszy policji w sesjach rady (miasta, powiatu, gminy), zebraniach wiejskich, a także organizacja i przeprowadzanie debat społecznych, prelekcji i pogawędek w szkołach ociepla wizerunek formacji. Postrzeganie policji uzależnione jest od skuteczności jej działania, gotowości niesienia pomocy mieszkańcom oraz przygotowania do pełnienia swoich zadań. Rozmówcy dostrzegli też wyraźny trend uspołecznienia działań policji, a także przedstawianie funkcjonariuszy nie tylko od strony urzędowej, ale i ludzkiej. Według jednego z respondentów, w małych miejscowościach policjanci są postrzegani jednostkowo – tzn. o każdym funkcjonariuszu istnieje określona opinia budowana w oparciu o jego osobowość i zachowanie. Respondentka na co dzień współpracująca z policjantami w obszarze niesienia pomocy rodzinom wspomniała o negatywnych aspektach współdziałania z policją. Wśród nich wymieniła koncentrowanie się przez funkcjonariuszy na założeniach statystycznych niż na faktycznie występującym problemie. W tym kontekście krytycznie odniosła się do działań związanych z nakładaniem grzywny za złe parkowanie w rejonie szkół i przedszkoli, zwłaszcza na obszarze, gdzie ilość miejsc do tego przeznaczonych jest ograniczona. W ocenie większości respondentów policja powinna być widoczna i aktywna, a także wychodząca do społeczeństwa z inicjatywami, które mają wpływ na poczucie bezpieczeństwa obywateli i podniesienie stopnia zaufania do formacji. Rozmówcy indywidulanych wywiadów pogłębionych pozytywnie ocenili aktywność funkcjonariuszy w trakcie klęsk żywiołowych. W kontekście podniesienia efektywności inicjatyw skierowanych do młodzieży pojawiła się sugestia organizowania takich spotkań w cywilnym ubraniu, bez udziału nauczycieli i rodziców. Podniesiono także aspekt niewykrytych spraw – włamań, które przełożyły się na negatywną opinię o policji w tym zakresie. Według przedstawicielki poradni psychologiczno-pedagogicznej, osoby bardziej wykształcone postrzegają policję lepiej niż część społeczeństwa mniej wyedukowanego. Zdaniem respondentów, na przestrzeni lat policja pozytywnie zmieniła swoje oblicze. Zauważono jednak upolitycznienie w doborze stanowisk dowódczych, co niejednokrotnie ma niebagatelny wpływ na osłabienie organizacyjne i moralne wewnątrz formacji. Kilkakrotnie podkreślono również fakt obniżania wizerunku policji przez przypadki tzw. „czarnych owiec".

4.6. Podsumowanie badań

Istotną kwestią mającą znaczenie przy formułowaniu końcowych wniosków w ramach niniejszej dysertacji była weryfikacja zdefiniowanych problemów i hipotez. W odniesieniu do pierwszej części badań empirycznych określono następujący problem szczegółowy: „Czy miejsce i czas zamieszkania ma wpływ na postrzeganie bezpieczeństwa?". Przyjęto także hipotezę szczegółową, która brzmiała: „Badani czują się bezpiecznie w miejscu swojego zamieszkania. Wpływ na to ma lokalizacja oraz długość zamieszkiwania na danym terenie". Przeprowadzona analiza badań ilościowych i jakościowych wskazuje, że większość osób jest zgodna co do tego, że miejsce ma istotne znaczenie w procesie kształtowania poczucia bezpieczeństwa. Zamieszkiwanie na terenie bardziej zurbanizowanym, w sąsiedztwie innych osób, w miejscach z zainstalowanym systemem monitoringu, a także bliskim dostępem do placówek odpowiedzialnych za szeroko rozumiane bezpieczeństwo ma pozytywny wpływ na odczucia mieszkańców w rozpatrywanej materii. Negatywnym czynnikiem, osłabiającym poczucie bezpieczeństwa jest zamieszkiwanie w pobliżu terenów zagrożonych występowaniem katastrof naturalnych i ekologicznych. Wśród opinii respondentów dominował pogląd, że to powodzie i podtopienia są powodem największych obaw mieszkańców badanego terenu. Bliskie położenie lokali nocnych, punktów sprzedaży alkoholu, parku miejskiego, jak również lokalizacja w obrębie domostw składu szkodliwego profilu produkcji przemysłowej – zwłaszcza toksycznego azbestu negatywnie wpływa na stan pewności i spokoju mieszkańców. W kwestii wpływu czasu zamieszkiwania na poczucie bezpieczeństwa uzyskano odmienne opinie. Część osób uznała, że czas zamieszkiwania ma niewielkie lub znikome znaczenie. Jedynie w ocenie mniejszości respondentów czas życia w danym miejscu kształtuje poczucie bezpieczeństwa. Taki pogląd argumentowano doświadczeniem i wiedzą o występujących w przeszłości na określonym obszarze zagrożeniach, które pozwalają przystosować się do niedogodności z tym związanych i wpływają na zdolność do dalszego funkcjonowania w takich warunkach.

W jednostkowych przypadkach pojawił się pogląd, że osoby przyjezdne łatwiej dostrzegają pewne problemy i funkcjonujące mechanizmy niż osoby zamieszkałe w lokalnym środowisku przez dłuższy czas. Z kolei w opiniach osób znaczących miejsce zamieszkania w aspekcie postrzegania bezpieczeństwa jest bardzo istotne. Według respondentów, nieco mniejsze znaczenie ma czas zamieszkiwania. Biorąc pod uwagę powyższe kwestie, należy uznać, że postawiona na wstępie hipoteza szczegółowa została potwierdzona w części.

W kolejnej części uwaga badawcza została skoncentrowana na kilku obszarach wpływających na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców badanego terenu:
- działań podejmowanych przez odpowiedzialne organy na terenie powiatu dąbrowskiego w kontekście przestępczości oraz zagrożeń naturalnych,
- funkcjonowania systemu zarządzania kryzysowego podczas katastrof naturalnych,
- występowania sytuacji kryzysowych związanych z katastrofami naturalnymi.

W celu zbadania wymienionych zagadnień określono następujące problemy szczegółowe:
- „Czy podejmowane na terenie badanego powiatu działania przeciwko przestępczości i zagrożeniom naturalnym wpływają na poczucie bezpieczeństwa jego mieszkańców?"
- „Jak funkcjonuje system zarządzania kryzysowego podczas katastrof naturalnych?"
- „Jaki wpływ na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców ma występowanie sytuacji kryzysowych związanych z katastrofami naturalnymi?"

W odniesieniu do wymienionych problemów zdefiniowano hipotezy szczegółowe, które brzmiały:
- „Przeciwdziałanie przestępczości i zagrożeniom przyrodniczym oraz społecznym podejmowane w badanym powiecie jest istotnym elementem wpływającym na poczucie bezpieczeństwa lokalnego badanych mieszkańców".
- „Badani pozytywnie oceniają funkcjonowanie systemu zarządzania kryzysowego podczas katastrof naturalnych".
- „Obywatele obawiają się wystąpienia katastrof naturalnych, takich jak: powodzie, pożary, które dotykają rejon objęty badaniami, a także negatywnej w skutkach gospodarki odpadami szkodliwymi dla zdrowia".

W trakcie badań uwzględniono między innymi ocenę ankietowanych odnoszącą się do osób odpowiedzialnych za zapewnienie bezpieczeństwa podczas katastrof naturalnych. W opinii większości respondentów podejmowane działania ocenione zostały pozytywnie. Ankietowani większości gmin powiatu dąbrowskiego, bez względu na płeć i wiek, decydowali się na wybór odpowiedzi „raczej dobrze" lub stosunkowo często na wariant „zdecydowanie dobrze". Wśród działań skutecznie przeciwdziałających katastrofom naturalnym i sytuacjom kryzysowym respondenci najczęściej wskazywali na konieczność wzmocnienia wałów przeciwpowodziowych lub powstawania zbiorników na wodę, które na wypadek podniesienia stanu wód przyjmą dodatkową ilość wody. Takie postrzeganie tematyki z pewnością ma związek z określonym także przez mieszkańców zagrożeniem powodziowym. Spora część ankietowanych dostrzegła potrzebę przeszkolenia grup

dyspozycyjnych, m.in. policji i straży pożarnej oraz instytucji, tj. wojewódzkiego inspektoratu ochrony środowiska czy też sanepidu w kontekście dynamicznego rozpoznania, powiadamiania i szybszej reakcji na wystąpienia negatywnych zdarzeń (np. pożarów, powodzi, itd.). Badani wskazywali również na rozwiązania, które mają na celu organizowanie ćwiczeń z udziałem sztabu antykryzysowego, służb (wojska, policji, straży pożarnej, straży granicznej) i obywateli na wypadek wystąpienia katastrof naturalnych oraz uświadamianie ich poprzez organizację szkoleń, wykładów, konsultacji, społecznych i prelekcji. W kontekście omawianych kwestii uzyskane wartości w poszczególnych gminach, jak i w podziale na płeć oraz wiek były zbliżone. Z kolei wypowiedzi osób znaczących wskazują na różnice w podejściu do omawianego zagadnienia respondentów badań ilościowych i jakościowych. W opinii większości tych drugich osoby odpowiedzialne za zapewnienie bezpieczeństwa podczas katastrof naturalnych nie zawsze należycie i profesjonalnie wykonują swoje obowiązki. Dotyczy to głównie poziomu powiatu i województwa. Respondenci podkreślali niewystarczające zaangażowanie ze strony władz powiatowych i wojewódzkich, akcentując przy tym ich opieszałość w działaniu, brak kompetencji, bagatelizowanie elementu zapobiegania, a także wskazując na kontekst polityczny relacji z samorządami na poziomie gminy. Wiele krytycznych uwag padło pod adresem funkcjonowania Wód Polskich. W głównej mierze uwagi dotyczyły zaniedbań związanych z pielęgnacją wałów przeciwpowodziowych. Zdaniem respondentów zaniedbania wałów poprzez ich niekoszenie są główną przyczyną zagnieżdżania się zwierząt, takich jak: lisy, nornice, bobry. Zwierzęta te gnieżdżą się i wylęgają, tworząc jednocześnie system nor i korytarzy skutecznie uszkadzających podstawową barierę przeciwpowodziową. Według respondentów, systematyczne i zgodne z procedurą koszenie wałów powinno odbywać się przynajmniej dwa razy w roku, tj. do dnia piętnastego czerwca oraz piętnastego września. Przestrzeganie tej procedury pozwoliłoby na skuteczne wyeliminowanie lub znaczne ograniczenie bytowania zwierząt w tych miejscach i jednoczesne utrzymanie szczelności wałów.

Respondenci badań jakościowych pozytywnie ocenili działania grup dyspozycyjnych w trakcie katastrof naturalnych. Ich zdaniem zaangażowanie służb, a także współdziałanie z mieszkańcami i samorządem w takich sytuacjach odbywa się na zadowalającym poziomie. Według osób znaczących najwyżej ocenianą służbą w trakcie sytuacji kryzysowych jest straż pożarna, zarówno zawodowa jak i ochotnicza. Rozbudowana struktura ochotniczych straży pożarnych w powiecie dąbrowskim ma istotny wpływ na poczucie bezpieczeństwa jego mieszkańców. Respondenci wskazują na dobre wyposażenie i obsadzenie właściwą kadrą jednostek ochotniczych, co bez wątpienia jest sytuacją komfortową nie tylko dla obywateli

ale również dla samorządów bez względu na zaistniałe okoliczności i potrzeby użycia tej formacji. Reasumując kwestie systemu zarządzania kryzysowego podczas katastrof naturalnych, można stwierdzić, że opinie respondentów w tym zakresie są pozytywne. Większość rozmówców uważa, że stworzony system działa prawidłowo. Nie mniej jednak część respondentów dostrzegła pewne niedoskonałości w jego funkcjonowaniu, chociażby brak systemu gmin w strukturach zarządzania na szczeblu powiatowym oraz niewystarczające lub opóźnione wsparcie ze strony szczebla powiatowego, wojewódzkiego oraz instytucji. Sporym mankamentem jest ustawowy brak obowiązku prowadzenia międzyinstytucjonalnych konsultacji w aspekcie podejmowanych decyzji na poziomie gminy. Według części osób znaczących, mogłoby to przynieść wymierne efekty podczas sytuacji kryzysowych. Niektórzy respondenci poddali również krytyce dobór osobowy przydzielony do poszczególnych zadań w trakcie sytuacji kryzysowych. W ich ocenie obsadzenie struktur zarządzania kryzysowego kompetentną kadrą przyczyniłoby się do optymalizacji funkcjonowania całego systemu.

Z przeprowadzonych badań ilościowych wynika również, że dla większości respondentów powiatu dąbrowskiego bez względu na płeć i wiek powodzie są zjawiskami, które wzbudzają największe obawy. Niepokój wywołują także pożary, wichury oraz susze. Mniejszy problemem dla badanych osób stanowiły mrozy, składowanie odpadów zagrażających środowisku naturalnemu oraz osuwiska. Zwraca jednak uwagę fakt, że wartości odnoszące się do kwestii problemu gospodarki odpadami były najwyższe w dwóch miastach powiatu, tj. Dąbrowie Tarnowskiej, Szczucinie oraz w gminach Radgoszcz i Olesno. W badaniach jakościowych wypowiedzi osób znaczących potwierdziły i uzupełniły informacje uzyskane podczas badań ilościowych. Zdaniem respondentów najpoważniejszym zagrożeniem w kontekście występowania katastrof naturalnych są powodzie. Zatem zarówno ankietowani w ramach sondażu diagnostycznego, jak i respondenci badań jakościowych dokonali podobnego wyboru i oceny w tym aspekcie. Podczas badań jakościowych uzyskano również wiedzę o determinantach wpływających na poczucie zagrożenia. Obawa o własne życie, dobytek czy też płody rolne to główne czynniki, które wpływają na postawy oraz zachowania mieszkańców powiatu dąbrowskiego. Niskie poczucie bezpieczeństwa w tej kwestii jest efektem długotrwałego zagrożenia powodziowego.

Jak już uprzednio wspomniano, w kilku gminach powiatu dąbrowskiego respondenci dostrzegli problem składowania szkodliwych dla środowiska odpadów. Potwierdzeniem tego faktu są analizy badań ilościowych, które sygnalizują problem zwłaszcza w odniesieniu do czterech gmin, tj.: Dąbrowa Tarnowska, Szczucin, Radgoszcz i Olesno. Badania ilościowe w tym zakresie zostały pogłębione przy pomocy badań jakościowych. W ten sposób

uszczegółowiono kluczowe kwestie, a także uzyskano cenne informacje o wiodących problemach. Bez wątpienia zagrożeniem dla mieszkańców „Powiśla" w opinii respondentów „znaczących" jest szkodliwy dla zdrowia azbest. Podczas badań respondenci posiadali wiedzę na temat funkcjonowania Zakładów Wyrobów Azbestowo-Cementowych w Szczucinie oraz produkowanego w nich asortymentu. Według rozmówców, azbest stał się główną przyczyną występowania u pracowników tam zatrudnionych, jak i u okolicznej ludności pylicy azbestowej płuc oraz chorób nowotworowych, m.in. śródbłoniaka opłucnej – choroby nieuleczalnej o dużym wskaźniku śmiertelności. Wymieniano też przykłady innych chorób nowotworowych, w przypadku kobiet – tarczycy, gardła i krtani, natomiast u mężczyzn – jelita grubego i prostaty, a ponadto bez względu na płeć – pylicy płuc. Według opinii, jakie uzyskano, największe narażenie występuje przy bezpośrednim kontakcie, a skutki działania azbestu mogą mieć charakter długoterminowy, ujawniając się najczęściej w trakcie lub po infekcji. Z relacji osób znaczących wynika, że szkodliwość dla zdrowia człowieka oraz środowiska jest największa wówczas, gdy azbest przybiera pylącą postać. Według niektórych rozmówców, we wspomnianych zakładach produkowano również podzespoły do samochodów, m.in.: klocki hamulcowe oraz tarcze sprzęgłowe, które wykorzystywano w pojazdach poruszających się na obszarze całego kraju, co sprawiło, że zagrożenie nie ograniczało się jedynie do „Powiśla". W trakcie badań kilku respondentów podniosło kwestię „hałdy azbestowej" znajdującej się Szczucinie i obawach z tym związanych w przypadku zalania wodą. Respondenci w swoich wypowiedziach wspomnieli o coraz większej świadomości mieszkańców w kontekście usuwania pokryć azbestowych. Zdaniem rozmówców, spośród których część stanowili samorządowcy lub pracownicy gmin, obywatele składają wnioski o demontaż i odbiór odpadów azbestowych. Respondenci w sposób negatywny ocenili podejście mieszkańców powiatu dąbrowskiego do ochrony środowiska. Przy okazji problematyki związanej z azbestem ustalono, że kłopotliwym dla mieszkańców jest zanieczyszczone powietrze pochodzące ze spalania w piecach materiałów do tego celu nieprzeznaczonych. Respondenci podnieśli też kwestię związaną z działaniami antyazbestowymi władz samorządowych i konieczności zmiany toku myślenia mieszkańców w tym kontekście. Negatywny wpływ na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców mają dane świadczące o tym, że azbest był wykorzystywany do utwardzania dróg i placów w Szczucinie i okolicach. Zdaniem respondentów, jest to jeden z głównych powodów zwiększonej liczby zachorowań na nowotwory. Spośród respondentów jedynie dwóch wyraziło swoją wątpliwość co do wpływu azbestu na zwiększoną zachorowalność i poczucie zagrożenia. Podsumowując badania w tym obszarze, można stwierdzić, że dla większości respondentów azbest jest

czynnikiem, który negatywnie wpływa na zdrowie mieszkańców powiatu dąbrowskiego, zwłaszcza zamieszkujących gminę Szczucin, co sprawia, że poczucie bezpieczeństwa w tym zakresie należy uznać za niewystarczająco wysokie.

Reasumując omawiane kwestie, można przyjąć, że sformułowane w tej części hipotezy szczegółowe zostały potwierdzone przez badania z zastrzeżeniem, że hipoteza dotycząca pozytywnej oceny funkcjonowania systemu zarządzania kryzysowego potwierdziła się jedynie w części.

W dalszej części badań omawiano kolejne obszary wpływające na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców. Wśród nich znalazły się kwestie dotyczące przestępczości, jej postrzegania i zapobiegania oraz obaw związanych z zagrożeniami cyberprzemocą i nowymi technologiami. W kontekście tych zagadnień określono problemy szczegółowe:

- „Jak mieszkańcy powiatu postrzegają przestępczość i jej przeciwdziałanie (zapobieganie) w kontekście poczucia bezpieczeństwa?"
- „Czy mieszkańcy społeczności lokalnej obawiają się negatywnych zachowań z użyciem nowych technologii?" Sformułowano także hipotezy szczegółowe, które przedstawiały się następująco:

-„Badani mieszkańcy posiadają wiedzę o przestępstwach i dostrzegają podejmowane działania zapobiegawcze, co wpływa na wzrost poczucia ich bezpieczeństwa".

-„Cyberprzemoc, zachowania z użyciem Internetu i sieci telekomunikacyjnych są dynamicznie rozwijającymi się zagrożeniami wpływającymi na bezpieczeństwo lokalnej społeczności".

W trakcie badań ilościowych poruszono między innymi problematykę wiktymizacji respondentów, udzielania przez nich informacji o zaistniałych zdarzeniach przestępczych oraz możliwości rozwiązywania problemów związanych z przestępczością. Uzyskano wiedzę, która wskazuje, że zdecydowana większość respondentów w poszczególnych gminach w ciągu ostatnich dwunastu miesięcy nie doświadczyła przestępstwa. Jedynie 10,0% ankietowanych, najczęściej w Szczucinie i Olesnie, dotknęła taka sytuacja. W podziale na płeć wartości procentowe odnoszące się do wiktymizacji były wyższe w przypadku kobiet niż mężczyzn. W odniesieniu do przedziałów wiekowych sytuacje związane z przestępstwem częściej napotkały osoby młodsze w przedziale 18 – 34 lata. Spośród badanych większość – 63,1% nie zgłosiła policji faktu popełnienia przestępstwa, a jedynie 13,8% potwierdziła, że złożyła zawiadomienie o czynie zabronionym. Najczęściej o zdarzeniach przestępczych informowali ankietowani z Mędrzechowa i Szczucina. Najrzadziej z terenu gminy Gręboszów i Bolesław. W trakcie badań ilościowych ustalono formy cyberprzestępczości, z którymi się

zetknęli respondenci powiatu dąbrowskiego. Dotyczyły one w głównej mierze: publikowania obraźliwych komentarzy – 27,3%, oszustw internetowych – 20,2%, straszenia (obrażania) – 18,5%, podszywania się pod osoby trzecie – 16,7%, publikowania i rozsyłania ośmieszających oraz nieprawdziwych informacji – 14,2%, nękania – 13,8%, wyłudzania danych – 13,2%, a także obrazy uczuć religijnych – 11,6%. Rzadziej respondenci mieli kontakt z nawoływaniem do nienawiści – 9,8%, celowym zaognianiem wymiany zdań pomiędzy użytkownikami serwisów dyskusyjnych i społecznościowych (flaming) – 7,3%, niechęcią czy też wrogością wobec grup etnicznych – 6,2%. Niewielu spośród ankietowanych wskazało na: publikowanie treści szkodliwych (obrazujących przemoc, nawołujących do samookaleczeń, samobójstw, treści pornograficznych) – 5,1%, pornografię dziecięcą – 4,9%, uwodzenie dzieci (child grooming) – 4,4%, wirtualną prostytucję – 2,9% czy też handel narkotykami – 2,4%. Jak wynika z uzyskanych danych, 37,4% respondentów nie zetknęła się ze zjawiskami cyberprzestępczości. Dane dotyczące kobiet oraz mężczyzn w tym kontekście były zbliżone i jedynie w niewielkim zakresie odbiegały w przypadku oszustw internetowych i wyłudzeń danych. Ustalono także, że ankietowani w wieku 35 i więcej lat rzadziej deklarowali kontakt z cyberprzestępczością. Wyniki badań wskazują również, że większość respondentów – 64,9% nie stała się ofiarą zachowań związanych z cyberprzestępczością. Taką sytuację stwierdzono w gminach: Gręboszów, Bolesław, Mędrzechów, Radgoszcz oraz Szczucin. Odmienny pogląd wyrażali respondenci w Dąbrowie Tarnowskiej i Olesnie . Wśród najczęściej wskazywanych zjawisk, których ofiarami stali się respondenci, wymieniano oszustwa internetowe, podszywanie się pod osoby trzecie, straszenie, obrażanie oraz publikowanie obraźliwych komentarzy. Najrzadziej wskazywano na wirtualną prostytucję i obrazę uczuć religijnych. W podziale na płeć ustalono, że kobiety w niewielkim zakresie – około 5,0% częściej padały ofiarami zachowań związanych z cyberprzestępczością niż mężczyźni. W pozostałych kwestiach omawianego zagadnienia wartości procentowe dotyczące obu płci kształtowały się na zbliżonym poziomie. Wiktymizacja respondentów w kontekście cyberprzestępczości była również przedmiotem analizy w podziale ze względu na wiek. W tym zakresie ustalono, że częściej ofiarami zachowań związanych z cyberprzestępczością były osoby w wieku18 – 34 lata. W pozostałych kwestiach różnice pomiędzy dwoma badanymi przedziałami wiekowymi były niewielkie.

W badaniach jakościowych uwagę badawczą skoncentrowano na zagadnieniach dotyczących obaw mieszkańców powiatu dąbrowskiego związanych z negatywnymi zachowaniami przy użyciu nowych technologii. Najczęściej wskazywaną przyczyną determinującą poczucie zagrożenia w tym obszarze był wszechobecny Internet, bezkrytyczna

dostępność do sieci, jak i dedykowane negatywne portale. W ocenie respondentów, Internet ma wpływ na kształtowanie młodych ludzi i negatywnych podstaw, a biegłość w posługiwaniu się nowymi technologiami istotnie wpływa na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców. Wśród występujących zagrożeń wskazywano między innymi: oszustwa internetowe związane z płatnościami, publikacje kompromitujących komentarzy i zdjęć oraz obraźliwe treści. Zdaniem osób znaczących niepokojącym zjawiskiem jest udostępnianie zdjęć i wizerunków dzieci, które dla nieuczciwych celów można zmienić oraz nagminny hejt, co w konsekwencji może prowadzić do zdarzeń samobójczych. Według respondentów, niebagatelną rolę w procesie społecznym związanym z rozwojem nowych technologii odgrywa kadra pedagogiczna i jej komunikacja z rodzicami i wychowawcami w szkole, a także właściwe wypełnianie obowiązku rodzicielskiego, wychowawczego i edukacyjnego, pozwalające na znaczące ograniczenie zachowań dysfunkcjonalnych.

Część respondentów powiatu dąbrowskiego poruszyła kwestie związane z rozwojem nowych technologii, m.in. lokalizację przekaźnika telefonii gminie Radgoszcz. Mieszkańcy, z których spora część zajmuje się hodowlą pszczół i produkcją miodu, uważają, że obecność nadajników sprawia, że zakłócany jest naturalny ekosystem pszczół i ich rola w środowisku. Pojawił się również wątek technologii 5G i konsekwencji zdrowotnych jej używania oraz możliwości inwigilacji drugiego człowieka. Często podnoszonymi problemami były nasilające się uzależnienia wśród dzieci i młodzieży: pornografia, uzależnienia od Internetu, internetowe znajomości/gry, szykanowanie w sieci. Rozmówcy wskazywali także na brak świadomości rodziców na temat konsekwencji, jakie wywołuje nadmierny kontakt z nowymi technologiami, np.: zdolność skupienia się, wyciągania wniosków, pochłanianie czasu i energii dzieci/młodzieży, a często i dorosłych oraz odciąganie ich od innych zajęć, obowiązków czy aktywności fizycznej. Zdaniem respondentów, hejt, anonimowość w mediach, bezpardonowy atak powoduje wiele tragedii. Zagrożenia dotyczą sporego odsetka osób nękanych anonimowo, skutkiem czego powstają nerwice i dysfunkcje psychiatryczne i psychologiczne. Spośród respondentów niewielu tonowało obawy związane z zagrożeniami, twierdząc, że sytuacje takie mają miejsce sporadycznie, a np. szkalowanie z reguły pojawia się pod wpływem potrzeby chwili lub jest osobistą odpowiedzią na niezrozumienie czy też personalne animozje. Rozmówcy dostrzegli także pozytywne aspekty Internetu, np. zdobywanie wiedzy, komunikowanie się, zdalną edukację czy też pracę lub ułatwianie życia poprzez chociażby wykorzystywanie nawigacji w telefonie.

W odniesieniu do poruszanych kwestii związanych z przestępczością i nowymi technologiami zbadano także podejście respondentów do działań policji zarówno

wykrywczych, jak i zapobiegawczych. Przeprowadzone badania ilościowe wskazują, że ocena ankietowanych w tym zakresie jest negatywna. Ankietowani w 35,6% uznali aktywność policji za niewystarczającą. Gminy, w których dominował taki pogląd, to Dąbrowa Tarnowska – 45,1% i Bolesław – 41,4%. Odmienną opinię zaprezentowali respondenci w gminie Szczucin – 29,3% i Mędrzechów – 27,8%. W skali powiatu – 27,3% ankietowanych wyraziło opinię, że działania policji są raczej niewystarczające. Najwyższe wartości procentowe w tym zakresie odnotowano w gminie Gręboszów – 55,5%, zaś najniższe wskazania w gminie Szczucin – 18,8%. Zdecydowane niezadowolenie z aktywności policji w zakresie zwalczania i zapobiegania cyberprzestępczości wyraziło 11,3% ankietowanych. Najczęściej w ten sposób wypowiadali się mieszkańcy Szczucina – 16,5%, najrzadziej Bolesławia – 3,4%. Odsetek niezdecydowanych respondentów oscylował na stosunkowo wysokim poziomie, tj. 19,4%. Pozytywne opinie świadczące o całkowitym zadowoleniu mieszkańców powiatu z prowadzonych przez policję działań stanowiły jedynie 5,7%, z czego najwięcej ankietowanych zdecydowało się na taki wybór w gminie Olesno – 16,0%. W podziale ze względu na płeć ustalono, że zarówno kobiety, jak i mężczyźni mają negatywny stosunek do aktywności wykrywczej i zapobiegawczej policji. Świadczą o tym wartości uzyskane w poszczególnych wariantach odpowiedzi. Działania policji w kontekście wykrywania sprawców przestępstw oraz zapobiegania negatywnym zjawiskom zostały pozytywnie ocenione jedynie przez 4,0% kobiet i 7,6% mężczyzn. W podziale ze względu na wiek negatywną ocenę częściej wyrażali młodsi niż starsi respondenci. Raczej pozytywne podejście dominowało w przedziale wiekowym 35 i więcej lat. Natomiast zdecydowanie pozytywny stosunek do działań policji wykazało tylko około 6,0% ankietowanych w obu grupach wiekowych.

Ankietowani wyrazili również swoje zdanie na temat możliwych sposobów zapobiegania zagrożeniom w sieci. W tym kontekście najczęściej optowali za stosowaniem oprogramowania i filtrów kontroli rodzicielskiej – 48,6%. Ta odpowiedź okazała się najpopularniejsza w gminie Gręboszów – 63,9%. Wśród możliwych sposobów mieszkańcy powiatu dąbrowskiego wskazywali również organizowanie konsultacji społecznych, prelekcji w szkołach, spotkań w gminach, miastach i powiecie – 46,0%. W tym wariancie najwyższe wskazania odnotowano w gminie Gręboszów – 66,7%. Na propagowanie materiałów ostrzegających przed zagrożeniami zdecydowało się 45,9% ankietowanych, z czego najwięcej ponownie w gminie Gręboszów – 55,6%. Stosunkowo wysokie wskazania – 39,3%, z czego najwięcej w gminie Radgoszcz – 47,3%, odnotowano w przypadku opcji „poświęcanie czasu najbliższym i rozmowa o ich aktywności w Internecie". Wśród możliwych sposobów

zapobiegania zagrożeniom w sieci 29,3% ankietowanych w powiecie dąbrowskim (najwięcej ponownie w Gręboszowie – 47,2%) wskazało współpracę z policją oraz zespołami wsparcia, z kolei na propagowanie aktywnego trybu życia (sport, edukacja) postawiło 28,0%, z czego najwięcej – 41,7% w Mędrzechowie. W przypadku organizowania szkoleń tematycznych dla nauczycieli preferencje respondentów ukształtowały się na poziomie 22,9%, przy czym najwyższą wartość stwierdzono w Radgoszczy – 31,1%. Omawiane zagadnienie przeanalizowano w kontekście płci respondentów. Znaczące różnice odnotowano w wariancie odpowiedzi dotyczącej stosowania oprogramowania i filtrów kontroli rodzicielskiej, na który zdecydowało się 54,0% kobiet oraz 43,0% mężczyzn oraz w przypadku opcji – poświęcanie czasu najbliższym i rozmowa o ich aktywności w Internecie , gdzie wskazania kobiet wyniosły – 45,0%, przy 33,3% wartości odnotowanej u mężczyzn. W kontekście wariantu „współpraca z policją, zespołami wsparcia" wartości procentowe odpowiedzi uzyskanych od kobiet kształtowały się na poziomie 35,4%. W przypadku mężczyzn wskaźnik ten wyniósł 22,7%. W pozostałych wariantach odnotowane różnice były niewielkie. W podziale ze względu na wiek 48,3% osób w grupie wiekowej 35 i więcej lat zdecydowało się na udzielenie odpowiedzi – organizowanie konsultacji społecznych, prelekcji w szkołach, spotkania w gminach, miastach i powiecie. Odpowiedzi respondentów grupy wiekowej 18 – 34 lata w tym zakresie oscylowały na poziomie 40,9%. Spore różnice stwierdzono w przypadku opcji odpowiedzi dotyczącej propagowania materiałów ostrzegających przed zagrożeniami. Wartości w tym względzie ukształtowały się na poziomie 39,2% w pierwszej grupie wiekowej oraz 48,8% w drugim przedziale dotyczącym osób starszych. W pozostałych wariantach nie stwierdzono istotnych dysproporcji pomiędzy poszczególnymi grupami wiekowymi.

W trakcie badań ilościowych przeprowadzono także analizę zagadnienia dotyczącego możliwych sposobów rozwiązania problemu przestępczości. Wśród najczęściej udzielanych odpowiedzi znalazły się: zmiana prawa karnego – 45,2% (Gręboszów – 55,6%), wprowadzenie nowych inicjatyw w zakresie zapobiegania przestępczości – 44,0% (Dąbrowa Tarnowska – 50,0%), zmiana modelu wychowania młodzieży – 39,8% (Dąbrowa Tarnowska – 49,0%), zachęcanie społeczeństwa do przeciwdziałania przestępczości – 39,7% (Radgoszcz – 51,4%), dofinansowanie policji – 34,7% (Gręboszów – 55,6%). Za zwiększeniem uprawnień policji opowiedziało się 27,8% (Gręboszów - 44,4%).

W podziale ze względu na płeć odnotowano różnicę w podejściu do zagadnienia przez kobiety i mężczyzn. Taka sytuacja miała miejsce w przypadku odpowiedzi dotyczącej wprowadzenia nowych inicjatyw w kontekście zapobiegania przestępczości, gdzie wartości odnoszące się do wskazań kobiet wyniosły 51,0%, natomiast mężczyzn 36,8% oraz

w wariancie „dofinansowanie policji", na który zdecydowało się 30,5% kobiet oraz 39,2% mężczyzn. W pozostałych opcjach odpowiedzi nie stwierdzono istotnych dysproporcji. Nieco inaczej przedstawiają się wyniki badań w omawianym aspekcie poszczególnych przedziałów wiekowych. Odnotowano bowiem różnice w udzielonych odpowiedziach, np. dotyczących zmiany prawa karnego, gdzie 49,3% osób z przedziału wiekowego 35 i więcej lat zaznaczyło taką opcję odpowiedzi przy 35,9% wartości osób w przedziale 18 – 34 lata. Osoby starsze – 32,3% przychylniej podeszły także do ewentualnego zwiększenia uprawnień policji niż młodsi respondenci – 17,7%. Podobnie było w przypadku opcji dofinansowania policji, na którą zdecydowało się 38,1% ankietowanych w starszej grupie wiekowej oraz 27,1% osób w wieku 18 – 34 lata. Inaczej uzyskany wynik przedstawiał się w kontekście odpowiedzi odnoszących się do wprowadzenia nowych inicjatyw w zakresie zapobiegania przestępczości. Na ten wariant częściej decydowali się młodsi respondenci – 54,1% niż osoby starsze – 39,6%. W pozostałych opcjach nie stwierdzono istotnych różnic.

Do problemu przestępczości w Polsce, a w zasadzie kwestii skutecznego jej rozwiązywania odnieśli się respondenci w swobodnych wypowiedziach. Rozmówcy zwracali uwagę na większą skuteczność nieuchronności kary i jej bezwzględnego egzekwowania niż zaostrzania. W tym kontekście pojawiły się negatywne opinie odnoszące się do powszechnie stosowanego populizmu legislacyjnego i zbijania kapitału politycznego. Zdaniem respondentów, przepisy powinny być precyzyjne, jasne, pozbawione luk prawnych, dostosowane do życia codziennego i potrzeb ludzkich. W swoich wypowiedziach akcentowali oni konieczność wprowadzenia surowych kar za napaść na funkcjonariusza policji, zwiększenia funkcjonariuszom uprawnień oraz ich bezwzględnej ochrony prawnej, a także podjęcia strategicznych działań w tym zakresie. W wypowiedziach osób znaczących pojawiały się aspekty dotyczące zmiany modelu wychowania młodzieży, respektu wobec obowiązującego prawa, poszanowania godności innych osób i możliwości pociągnięcia do odpowiedzialności rodziców za ewidentne zaniedbania wychowawcze. Rozmówcy wskazywali także na brak znajomości przepisów i procedur przez społeczeństwo oraz niechęć i obawy mieszkańców przed zawiadamianiem organów ścigania o problemach, wynikające z lokalnych powiązań i koligacji rodzinnych w kręgach władzy. Jeden z respondentów podniósł problem przewlekłości prowadzenia spraw w sądach, za wyjątkiem spraw w trybie wyborczym. Respondenci na co dzień zarządzający instytucjami podkreślali istniejące niedoskonałości w systemie proceduralnym oraz brak międzyinstytucjonalnego współdziałania. Wśród poruszanych aspektów wymieniano niedofinansowanie służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo oraz błędy systemu rekrutacji i szkolenia

funkcjonariuszy. W ocenie respondentów obywatele w sposób niewystarczający angażują się w proces zapewnienia bezpieczeństwa i nie tworzą modelu społeczeństwa obywatelskiego. Według rozmówców społeczeństwo powinno uczestniczyć w kreowaniu prawa i wspomagać służby państwowe w realizacji ustawowych zadań. Podkreślano także konieczność opracowania przepisów skutecznie pozbawiających sprawców przestępstw majątków pochodzących z działalności przestępczej, wykorzystywania trybu przyspieszonego w sprawach karnych, wprowadzenia inicjatyw w zakresie zapobiegania przestępczości z akcentem na zintensyfikowanie działań w obszarze zapobiegania, uświadamiania i popularyzacji pozytywnych postaw i zachowań, zwłaszcza wśród ludzi młodych.

Podsumowując wątek związany z przestępczością i nowoczesnymi technologiami, autora niniejszej dysertacji ocenia, że przeprowadzone badania udowodniły słuszność postawionych hipotez, w których wskazano, że: „Badani mieszkańcy posiadają wiedzę o przestępstwach i dostrzegają podejmowane działania zapobiegawcze, co wpływa na wzrost poczucia ich bezpieczeństwa", a także „Cyberprzemoc, zachowania z użyciem Internetu i sieci telekomunikacyjnych są dynamicznie rozwijającymi się zagrożeniami wpływającymi na bezpieczeństwo lokalnej społeczności". Zaistniała sytuacja badawcza pozwala także na sformułowanie praktycznych wniosków, które zostaną zaprezentowane w końcowej części rozprawy.

Kolejne zagadnienia, którym poświęcono badania w powiecie dąbrowskim, odnosiły się do przyczyn występowania zachowań suicydalnych, wpływu przemocy domowej na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców oraz konsekwencji występowania zjawiska narkomanii w badanym środowisku. W odniesieniu do badanych zjawisk sformułowano następujące problemy szczegółowe:

„Co jest powodem występowania zachowań suicydalnych w badanym powiecie?"

„Jaki wpływ na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców ma zjawisko przemocy domowej?"

„Jakie są konsekwencje występowania zjawiska narkomanii w środowisku badanej społeczności?"

Określono także hipotezy szczegółowe, które brzmiały:

„Samobójstwa i próby samobójcze w lokalnej społeczności stanowią istotny problem społeczny, a ich przyczyny występowania są trudne do jednoznacznego zdefiniowania."

„Przemoc domowa ma duży wpływ na poziom poczucia bezpieczeństwa badanych."

„Występowanie zjawiska narkomanii w dużym stopniu wpływa na poczucie bezpieczeństwa badanej społeczności".

Badania ilościowe dotyczyły obszaru zagadnieniowego związanego z wiedzą respondentów o czynach samobójczych, częstotliwości występowania samobójstw, źródłach wiedzy mieszkańców o zdarzeniach samobójczych, przyczynach występowania czynów autodestrukcyjnych, a także działaniach podejmowanych w celu zapobiegania samobójstwom. Z przeprowadzonych badań wynika, że wiedza i świadomość respondentów o czynach autodestrukcyjnych jest duża, bowiem 51,4% ankietowanych w powiecie, najczęściej w Szczucinie – 89,5% potwierdziło występowanie takich zdarzeń. Odmienną opinię wyraziło 26,5% respondentów, z najwyższym wskazaniem w gminie Olesno – 39,5%. W podziale ze względu na płeć i wiek, nie odnotowano znaczących różnic w kontekście tego zagadnienia. W aspekcie częstotliwości występowania samobójstw 32,5% (gmina Bolesław – 55,2%) respondentów nie wykazało się wiedzą lub uznało, że zdarzenia takie mają miejsce rzadko – 25,8% (gmina Mędrzechów – 36,1%). Na częste lub bardzo częste występowanie czynów o takim charakterze w powiecie dąbrowskim wskazywało odpowiednio 14,7% oraz 8,1% ankietowanych, a najwyższe wartości w tym zakresie odnotowano w gminie Szczucin – 36,1% i 32,3%.W podziale na płeć i wiek nie stwierdzono istotnych różnic. Z kolei w analizie źródeł wiedzy mieszkańców powiatu dąbrowskiego o zdarzeniach samobójczych większość respondentów – 68,0% (Szczucin – 88,7%) wskazała obiegowe opinie i plotki. Często wymieniano też Internet – 40,3% (Gręboszów – 58,3%), lokalne media – 33,1% (Dąbrowa Tarnowska – 46,1%) oraz telewizję – 31,5% (Gręboszów – 44,4%). Według przeprowadzonych badań kobiety częściej niż mężczyźni wskazywały wspomniane wyżej źródła. Również w przedziale wiekowym 18 – 34 lata preferowano taki wybór, za wyjątkiem odpowiedzi: „obiegowych opinii i plotek", gdzie minimalnie wyższą wartość odnotowano w grupie wiekowej 35 i więcej lat. W kwestionariuszu ankiety skategoryzowanej znalazło się także pytanie dotyczące przyczyn czynów autodestrukcyjnych. Wśród powodów respondenci najczęściej wymieniali: depresję – 76,7% (Dąbrowa Tarnowska – 83,3% i Gręboszów – 83,3%), problemy natury psychicznej – 67,1% (Bolesław – 79,3%), problemy finansowe – 46,0% (62,1% - Bolesław) oraz nadużywanie alkoholu – 44,7% (Radgoszcz – 66,2%). Najrzadziej decydowali się na wybór odpowiedzi: członkostwo w sektach – 14,3% (Szczucin – 20,3%) oraz obwinianie siebie za zrobienie czegoś – 15,9% (Bolesław – 24,1%). W podziale ze względu na płeć w większości wyższe wartości stwierdzono w wariantach odpowiedzi udzielanych przez kobiety. Tylko w czterech przypadkach odnotowano odwrotną sytuację. Natomiast w kontekście wieku ankietowanych wyższe wskazania stwierdzono w przedziale 18 – 34 lata, a tylko w czterech opcjach odpowiedzi w grupie wiekowej 35 i więcej lat. Respondentów zapytano również o rodzaje działań, jakie podejmuje się w celu zapobiegania

samobójstwom. Wśród odpowiedzi zaznaczano: zaangażowanie do działań nauczycieli, dzielnicowego, przedstawicieli ośrodków interwencji kryzysowych, duchownych, psychologów – 46,7% (Gręboszów – 55,6%), kreowanie pozytywnych wzorców, zachowań i inspirowanie do działań, które będą stanowiły przeciwwagę do czynów destrukcyjnych (nauka pozytywnego nastawienia do świata) – 46,0% (Dąbrowa Tarnowska – 52,0%) oraz uświadamianie społeczeństwa, że warto żyć i pokonywać przeszkody niż się poddawać – 45,9% (Bolesław – 58,6%). Analiza tego zagadnienia z uwzględnieniem podziału na płeć i wiek respondentów nie wykazała istotnych różnic.

Uzupełnienie badań ilościowych w aspekcie czynów autodestrukcyjnych stanowiły badania jakościowe. Respondenci indywidualnych wywiadów pogłębionych wskazali przyczyny występowania zachowań suicydalnych na terenie powiatu dąbrowskiego. Wśród nich wymieniano: transformację ustrojową, zmiany układów gospodarczych, które nastąpiły po 1989 roku i związane z tym zachwianie bezpieczeństwa oraz frustracje wynikające z możliwości utraty pracy. Zdaniem respondentów część społeczności lokalnej nie nadążyła za zmieniającą się rzeczywistością, trendem i koniecznością zmiany profilu. Załamanie dotychczas obowiązującego „ładu społecznego" znalazło odzwierciedlenie w pojawiających się zachowaniach dysfunkcyjnych natury psychicznej. Sporo osób zamieszkujących Powiśle zaczęło w tym czasie nadużywać alkoholu, który wpłynął na ich postawy i podejście do zastanej rzeczywistości. Według respondentów, niebagatelny wpływ na zachowania suicydalne mają używki, zwłaszcza alkohol i związane z nim uzależnienie chemiczne. Wśród innych powodów targnięcia się na życie, zwłaszcza ludzi młodych, respondenci wymieniali brak kontroli rodzicielskiej i wychowawczej oraz mało zdecydowane działania ze strony placówek edukacyjno-wychowawczych. Według respondentów na nieodpowiednim poziomie odbywa się komunikacja rodziców z nauczycielami w aspekcie problemów występujących u dzieci i młodzieży. Pojawiły się także opinie wskazujące na zawód miłosny, zarówno ukryty, jak i jawny jako jedną z przyczyn czynów autodestrukcyjnych. Zdaniem respondentów podłożem zachowań autodestrukcyjnych jest wychowywanie się w atmosferze przemocy psychicznej i fizycznej. W ocenie rozmówców czynom autodestrukcyjnym sprzyjało i w konsekwencji nadal sprzyja zawieranie małżeństw przez osoby blisko ze sobą spokrewnione, w pierwszej, jak i w drugiej linii. Te pierwsze występowały rzadko, natomiast drugie uznawane są za dość liczne, zwłaszcza w gminach Szczucin i Radgoszcz. Takie krzyżowanie się powoduje najczęściej wzrost odsetka osób z ograniczeniem umysłowym powodującym defekty emocjonalne i zmiany natury psychicznej. Według respondentów

z gmin Szczucin i Radgoszcz, prawidłowość występowania przypadków krzyżowania się osób we wspomnianych gminach jest adekwatna do liczby występujących tam samobójstw. Respondenci dokonali podziału przyczyn samobójstw ze względu na wiek. Ich zdaniem głównym powodem takich zachowań wśród młodych osób jest regularne przyjmowanie narkotyków i dopalaczy, natomiast u ludzi starszych załamanie psychiczne po traumatycznym zdarzeniu lub po uzyskaniu informacji, że jest się nieuleczalnie chorym (np. na nowotwór). W rozważaniach na temat czynów autodestrukcyjnych pojawił się czynnik ekonomiczny, zdefiniowany między innymi przez kłopoty finansowe wynikające z nietrafionych inwestycji, zadłużenia, bezrobocie czy też brak środków do życia oraz bezradność wobec rosnących oczekiwań finansowych dzieci. W ocenie respondentów, wymienione sytuacje niejednokrotnie są powodem zaburzeń układu nerwowego osób nimi dotkniętych, czego skutkiem może być pojawienie się nerwic, napadów lękowych i ataków paniki, depresji, co finalnie może prowadzić do próby odebrania sobie życia lub śmierci samobójczej.

Respondenci zwrócili uwagę na niski poziom odporności dzieci i młodzieży w obliczu pojawiających się sytuacji stresowych, jak również na problem nadopiekuńczości rodziców. Opiekunowie często rozwiązują sytuacje konfliktowe za dzieci, co zdaniem rozmówców ma niebagatelny wpływ na ich późniejsze życie dorosłe i pojawienie się problemów osobowościowych. Zdaniem respondentów coraz bardziej powszechnym jest zjawisko eurosieroctwa i dobrobytu. Szeroki wydaje się także zakres dostępu do przyjemności w zestawieniu z zawężonym obszarem obowiązków. Kultywuje się postawy roszczeniowe. Te czynniki sprawiają, że umiejętność radzenia sobie we współczesnym świecie ulega znaczącemu zmniejszeniu. Wśród innych przyczyn czynów autodestrukcyjnych wymieniano również spadek poczucia własnej wartości, brak wiary, sensu i celu istnienia, pesymizm w ocenie swojej sytuacji oraz nieumiejętność radzenia sobie z trudnościami i rozczarowaniami, a także brak perspektyw na dalsze życie i zainteresowania przez osoby bliskie. W badaniach nad zagadnieniem dotyczącym samobójstw pojawił się wątek ewolucji i postępu technologicznego. W opinii respondentów, tradycyjna komunikacja została wyparta przez nowe technologie, w tym komunikatory. Powszechny dostęp do urządzeń elektronicznych sukcesywnie wywołuje zmiany w psychice dzieci i ogranicza je do pewnego zamkniętego świata, często przy tym uzależniając. Zwłaszcza gry komputerowe narażają młodych ludzi na uzależnienia behawioralne i zmiany o charakterze neurologicznym prowadzące do myśli samobójczych i autodestrukcji. Pojawiły się również opinie wskazujące na samotność w relacjach z rodzicami i rówieśnikami – emocjonalną pustkę, naciski rodziców na profesjonalizm dzieci, alkoholizm rodziców/opiekunów oraz ich migrację zarobkową.

Natomiast u osób dorosłych jako główny powód wskazywano także rozstania, zdrady czy też brak porozumienia pomiędzy partnerami.

Badania problematyki związanej z czynami o charakterze autodestrukcyjnym obnażyły także podejście opiekunów do zasadniczej kwestii wychowania, czyli szukania winy w otoczeniu, a nie u podopiecznych. W kontekście prowadzonych badań można zatem przyjąć, że każdy przypadek śmierci samobójczej w pewnym sensie dokłada lub odejmuje wątpliwości na temat przyczyn występowania tych zjawisk.

W dalszej części badaniami objęto zagadnienie przemocy domowej ze szczególnym uwzględnieniem postrzegania tej kwestii przez osoby zamieszkujące na obszarze powiatu dąbrowskiego, ich kontaktu z tym zjawiskiem oraz wpływu przemocy domowej na poczucie bezpieczeństwa. W badaniach ilościowych skupiono się zatem na wspomnianych wyżej trzech aspektach przemocy domowej. W odniesieniu do pierwszej kwestii liczna grupa badanych – 83,6% (Radgoszcz – 97,3%) kojarzyła przemoc z biciem członków rodziny. Wysokie wartości procentowe odnotowano w następujących wariantach: „awantury domowe" – 67,6% (Gręboszów – 86,1%), „upokarzanie członków rodziny" – 66,9% (Gręboszów – 83,3%) oraz „ubliżanie członkom rodziny" – 63,2% (Gręboszów – 83,3%). Spośród respondentów najmniej zdecydowało się na wybór odpowiedzi „szantaż ekonomiczny" – 43,0% (Gręboszów – 66,7%). W podziale ze względu na płeć w sześciu przypadkach wyższe wartości odnosiły się do kobiet. Tylko w dwóch wariantach odpowiedzi, tj. „ubliżania członkom rodziny" – 68,7% (kobiety – 57,9%) oraz „szantażu ekonomicznego" – 43,3% (kobiety – 42,7%) wyższe wartości stwierdzono u mężczyzn. Z kolei w podziale ze względu na wiek w pięciu opcjach odpowiedzi stwierdzono wyższe wskazania procentowe w przedziale wiekowym 35 i więcej lat, a jedynie w trzech w grupie wiekowej 18 – 34 lata. Należy zaznaczyć, że różnice procentowe w obydwu przedziałach nie odbiegały od siebie znacząco i osiągały co najwyżej – 6,7%.

Jak już uprzednio wspomniano, w trakcie badań zwrócono uwagę na kontakt respondentów ze zjawiskiem przemocy. Spośród ankietowanych – 75,7% nie miała do czynienia ze zjawiskiem przemocy domowej. Taki pogląd najczęściej prezentowali ankietowani w Gręboszowie – 94,4% i Bolesławiu – 93,1%. Z kolei kontakt z przemocą domową zadeklarowało 14,3% respondentów, najczęściej w gminach: Radgoszcz – 23,0% oraz Szczucin – 18,8%. Brak zdania w kontekście omawianego tematu zaprezentowało 9,4% badanych osób, z czego najwięcej w gminie Olesno – 19,8%.W trakcie dalszych analiz stwierdzono istotne różnice w odpowiedziach kobiet i mężczyzn. Kobiety częściej – 18,9%

miały kontakt z przemocą niż mężczyźni – 9,6%. Natomiast brak kontaktu wykazało 79,7% panów oraz 71,9% pań.
W kontekście niezdecydowanych respondentów nie odnotowano znaczących dysproporcji.

W podziale ze względu na wiek zwrócił uwagę fakt częstszego kontaktu z omawianym zjawiskiem respondentów w przedziale wiekowym 35 i więcej lat – 14,8% niż badanych w młodszym wieku – 13,3%.

Ocenie respondentów poddany został także wpływ zjawiska przemocy domowej na poczucie bezpieczeństwa. Spora grupa badanych osób – 44,4% (Gręboszów – 75,0%) uznała, że przemoc domowa raczej ma wpływ, natomiast 35,5% (Radgoszcz – 43,2%) ankietowanych kategorycznie stwierdziło taką zależność. Spośród respondentów jedynie 10,3% (Olesno – 13,6%) było zdania, że omawiane zjawisko raczej nie przekłada się na poczucie bezpieczeństwa lub w ogóle nie ma na nie wpływu – 0,8% (Gręboszów – 5,6%). W podziale ze względu na płeć nie stwierdzono istotnych różnic, nie mniej jednak kobiety w nieco większym stopniu dostrzegły zależność poczucia bezpieczeństwa od omawianego zagadnienia. Przeprowadzona analiza odpowiedzi uzyskanych od respondentów poszczególnych grup wiekowych wykazała większą świadomość wpływu zjawiska przemocy na poczucie bezpieczeństwa u ankietowanych w przedziale 18 – 34 niż u osób w wieku 35 i więcej lat. Z kolei wyższy odsetek osób niezdecydowanych stwierdzono w grupie wiekowej 35 i więcej lat.

Omawianie problematyki przemocy domowej kontynuowano w badaniach jakościowych. Jednym z istotnych aspektów, na którym skoncentrowano uwagę badawczą, był wpływ przemocy w rodzinie na poczucie bezpieczeństwa. Zdaniem respondentów zjawisko przemocy jest powszechnie utajniane i maskowane, ponieważ często dotyka sfery intymnej. W ocenie rozmówców przekłada się ono także na wychowanie dzieci i ich postawy w życiu dorosłym. Respondenci w większości wyrazili zgodną opinię, że przemoc w rodzinie wywołuje zachowania dysfunkcjonalne i niesie za sobą negatywne skutki społeczne. Charakterystycznymi symptomami wskazującymi na problem przemocy są: alienacja, wycofanie oraz agresja. Część respondentów wyraziła pogląd, że młodzi ludzie odreagowują skutki przemocy poprzez ucieczkę w wirtualny świat lub sięgając po używki. Wskazano także na istotną korelację pomiędzy nadużywaniem alkoholu a rozmiarami zjawiska. Według „osób znaczących", przemoc destabilizuje rodziny, negatywnie ukierunkowuje proces wychowawczy, wykazuje destrukcyjny wpływ na dzieciństwo, a w dalszej perspektywie także na dorosłe życie. Jak wynika z przeprowadzonych rozmów, liczba przypadków osób pokrzywdzonych przemocą w rodzinie systematycznie wzrasta, a terenowe rozpoznanie

pracowników socjalnych w tym zakresie jest coraz lepsze. Na bieżąco realizowana jest „procedura niebieskiej karty". Systematycznie odbywają się spotkania w ramach zespołów interdyscyplinarnych, w skład których wchodzą przedstawiciele różnych instytucji, w tym również policji. Pojawiły się jednak odmienne opinie, z których wynika, że podejmowane działania przynoszą efekty jedynie w wymiarze statystycznym. W rzeczywistości prawo nie rozwiązuje w pełnym zakresie kwestii przemocy. Wobec presji sprawców czy też członków rodziny osoby pokrzywdzone często wycofują wnioski o ściganie i mimo wysiłków właściwych organów i instytucji sprawy bywają umorzone. Spośród respondentów nieliczni zwrócili uwagę na opieszałość działań policji oraz instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo osób pokrzywdzonych przemocą domową.

Reasumując poruszany w badaniach wątek przemocy domowej, należy stwierdzić, że zjawisko to stanowi istotny czynnik, który wpływa na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego.

Trzeci z obszarów zagadnieniowych odnosił się do zjawiska narkomanii. W analizach wskazanej problematyki uwzględniono między innymi stan wiedzy ankietowanych na temat narkotyków, wiedzę respondentów o ich działaniu, powody sięgania po narkotyki przez dorosłych i młodzież, destrukcyjny wpływ na życie człowieka oraz konsekwencje uzależnienia od narkotyków.

Według danych uzyskanych na podstawie badań ilościowych ustalono, że 49,4% respondentów wie (Dąbrowa Tarnowska – 61,8%) lub raczej wie – 42,5% (Gręboszów – 61,1%), czym są narkotyki. Spośród ankietowanych jedynie 3,4% (Olesno – 13,6%) wskazało na brak wiedzy w tym zakresie. Odsetek respondentów całkowicie niezorientowanych w obszarze tego zagadnienia wyniósł – 1,5% (Mędrzechów – 5,6%), natomiast brak zdania na omawiany temat zaprezentowało – 3,0% (Olesno – 13,6%) badanych. Jak wynika z dalszych analiz, świadomość kobiet i mężczyzn w kontekście znajomości zagadnienia jest duża, a uzyskane wartości nie odbiegają od siebie znacząco. W podziale na grupy wiekowe wartości procentowe dotyczące poziomu wiedzy respondentów na omawiany temat oscylowały na podobnym poziomie.

Badania wykazały, że respondenci posiadają sporą wiedzą na temat działania narkotyków, bowiem 42,3% (Gręboszów – 69,4%) spośród nich raczej wie lub zdecydowanie wie – 42,2% (Dąbrowa Tarnowska – 51,5%), jaki skutek wywołuje przyjmowanie narkotyków. Badani, którzy nie wykazali się wiedzą w aspekcie działania narkotyków, stanowili mniejszość, ponieważ 7,3% (Bolesław – 17,2%) spośród nich raczej nie jest lub w ogóle nie jest zorientowana – 4,6% (Mędrzechów – 13,9%) w omawianej materii.

W podziale ze względu na wiek minimalnie większą wiedzą na temat działania narkotyków wykazali się mężczyźni. W odniesieniu do grup wiekowych wyższy poziom wiedzy w omawianej tematyce stwierdzono u badanych w przedziale 18 – 34 lata.

Respondentów powiatu dąbrowskiego zapytano także o powody sięgania po narkotyki. Wśród najczęściej wskazywanych znalazły się: chęć zaimponowania – 68,3% (Gręboszów – 86,1%), oderwanie się od rzeczywistości – 63,1% (Dąbrowa Tarnowska – 71,1%) oraz przyjemność, jakiej doznaje się po zażyciu narkotyków – 45,0% (Gręboszów – 58,3%). Spośród respondentów 39,6% (Gręboszów – 58,3%) było zdania, że zażywanie narkotyków pozwala na pokonanie stresu, a 35,4% (Gręboszów – 44,4%) badanych stwierdziło, że narkotyki dodają odwagi, dzięki której możliwe jest zrobienie czegoś, co w normalnych warunkach jest niewykonalne. Z kolei według 22,1% (Gręboszów – 36,1%) osób narkotyki zażywa się w celu chwilowej poprawy koncentracji. Wskazanie dotyczące innych powodów wyniosło zaledwie – 1,0% (Bolesław – 3,4%).

W podziale na płeć w większości dostępnych wariantów odpowiedzi wyższe wartości stwierdzono u kobiet, za wyjątkiem dwóch, tj. „dla oderwania się od rzeczywistości" oraz „dla zwykłej przyjemności i poprawy nastroju", gdzie wyższe wskazania odnotowano w przypadku mężczyzn. W kontekście wieku respondentów nie stwierdzono istotnych rozbieżności w odpowiedziach osób w poszczególnych przedziałach wiekowych. Wyjątkiem okazała się odpowiedź: „dla zwykłej przyjemności i poprawy nastroju", gdzie odnotowano różnicę na poziomie 7,8% na korzyść ankietowanych w grupie wiekowej 18 – 34 lata.

Dalsze analizy odnosiły się do destrukcyjnego wpływu narkotyków na życie człowieka. W aspekcie tego zagadnienia większość respondentów uznała, że sytuacja destrukcyjnego oddziaływania zdecydowanie ma miejsce – 68,3% (Radgoszcz – 78,4%) lub raczej występuje – 22,6% (Gręboszów – 41,7%). Osoby, które wyraziły inne zdanie lub były niezdecydowane w tej kwestii, stanowiły mniejszość. W podziale ze względu na płeć i wiek nie stwierdzono znaczących różnic w odpowiedziach kobiet i mężczyzn, a także respondentów w przedziałach 18 – 34 oraz 35 i więcej lat.

W badaniach dotyczących problematyki narkomanii uzyskano także dane na temat stanu wiedzy respondentów o konsekwencjach uzależnienia od narkotyków. Zdaniem 70,7% (Radgoszcz – 82,4%) ankietowanych, narkotyki mogą być przyczyną wejścia na drogę przestępczą, wpływać na agresywne zachowania – 69,1% (Gręboszów – 86,1%), zaburzać więzi rodzinne – 60,9% (Radgoszcz – 71,6%) lub w konsekwencji prowadzić do samobójstwa uzależnionego – 60,2% (Radgoszcz – 74,3%). Respondenci wskazywali też na inne następstwa uzależnienia, takie jak: zaburzenia związane z prawidłowym postrzeganiem świata

– 52,8% (Mędrzechów – 63,9%) oraz utratę kontaktu z rówieśnikami – 41,1% (Gręboszów – 58,3%). Według 35,2% (Gręboszów – 63,9%) ankietowanych następstwem nałogowego przyjmowania narkotyków jest fascynacja środowiskiem przestępczym. Jak wynika z analiz, na niemal każdy z wyżej wymienionych wariantów częściej odpowiedzi udzielały kobiety niż mężczyźni. Najrzadziej wymienianą przez kobiety odpowiedzią okazała się fascynacja środowiskiem przestępczym – 39,4% (mężczyźni – 30,9%). W podziale ze względu na wiek zwrócił uwagę fakt, że w obu przedziałach wiekowych na podobnym poziomie wiązano uzależnienia z agresywnymi zachowaniami – 69,6% (przedział wiekowy 35 i więcej lat – 68,9%), wejściem na drogę przestępczą – 65,2% (przedział 35 i więcej lat – 73,1%), samobójstwem uzależnionego – 65,2% (przedział 35 i więcej lat – 58,0%) oraz zaburzeniami więzi rodzinnych – 60,2% (przedział wiekowy 35 i więcej lat – 61,2%).

Wpływ zjawiska narkomanii oceniony został również w trakcie indywidualnych wywiadów pogłębionych przez przedstawicieli lokalnej społeczności. Z przeprowadzonych rozmów wynika, że respondenci są świadomi występowania problemu narkomanii na terenie powiatu dąbrowskiego i popierają inicjatywy ukierunkowane na zmianę negatywnych trendów. Zdaniem respondentów każdy sygnał związany z narkomanią wymaga podjęcia dynamicznych działań w celu zredukowania rozmiarów zjawiska, chociaż, jak zauważył respondent z terenu gminy Szczucin, osoby „odpowiedzialne" niejednokrotnie uzyskujące informacje o omawianych zjawiskach, m.in. nauczyciele, dyrektorzy szkół i pedagodzy z niezrozumiałych dla rozmówcy powodów nie nadają optymalnego biegu takim sytuacjom.

Według większości respondentów problematyka narkomanii dotyczy młodych osób, rzadziej starszych. Zjawisko częściej występuje w miastach niż w małych miejscowościach. Respondenci zauważyli, że zmiana środowiska z wiejskiego na miejskie przez młodzież związana z kontynuowaniem edukacji determinuje pierwszy kontakt z narkotykami lub podobnie działającymi substancjami. Zdaniem respondentów, problem narkomanii w powiecie dąbrowskim dotyczy przede wszystkim Dąbrowy Tarnowskiej i Szczucina. W pozostałych miejscowościach „Powiśla" kwestia ta sprowadza się do drobnych incydentów związanych z posiadaniem narkotyków lub stanem po ich użyciu.

W opinii respondentów konsekwencjami będącymi następstwem przyjmowania narkotyków są: zaniedbywanie obowiązku szkolnego, oddalanie się od rodziny, agresywne zachowania, upadek moralny i najtragiczniejsze z możliwych – samounicestwienie. W wypowiedziach rozmówców podkreślony został także wątek uzależnień i następstw z tym związanych, między innymi dysfunkcji w społecznej egzystencji, przejawianie nieobliczalnych i irracjonalnych zachowań. Zdaniem „osób znaczących" narkotyki podobnie

jak alkohol mają destrukcyjny wpływ na psychikę i przyczyniają się do popadania w konflikt z prawem i do problemów finansowych. Wśród konsekwencji o podłożu mentalnym wymieniano dysonans w rozpoznawaniu dobra i zła. Z kolei w aspekcie społecznym wskazywano na zagrożenie dla mieszkańców lokalnej społeczności młodych pokoleń oraz utratę więzi przyjacielskich.

Reasumując, respondenci zgodnie przyznali, że praktycznie w każdym obszarze życia narkomania wywołuje negatywne skutki i prowadzi do obniżenia jego jakości, a często także do skrócenia. W swoich wypowiedziach podkreślili jednak, że problematyka narkomanii nie jest kluczowym problemem w powiecie dąbrowskim.

Podsumowując rozważania tej części badań, stwierdzić należy, że postawione hipotezy szczegółowe odnoszące się do problematyki samobójstw, przemocy domowej i zjawiska narkomanii w kontekście poczucia bezpieczeństwa badanej społeczności okazały się trafne.

W ramach dysertacji zdecydowano się na zbadanie wpływu sprawy zabójstwa Iwony C. na świadomość i poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego. W tym celu przeprowadzono badania ilościowe i jakościowe, a przy ich realizacji opierano się na uprzednio określonym problemie szczegółowym:
„Czy sprawa zabójstwa Iwony C. ma wpływ na świadomość i poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego?" oraz następującej hipotezie szczegółowej:
„Sprawa zabójstwa Iwony C. i okoliczności z tym związane wpłynęły na świadomość i poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego".

W badaniach ilościowych skoncentrowano uwagę badawczą na trzech zagadnieniach, tj. opiniach dotyczących wyjaśnienia sprawy zabójstwa Iwony C., powodach opieszałości w jej wykryciu oraz zaufaniu do organów ścigania. W opinii większości ankietowanych zbrodnia nie zostanie wyjaśniona. Potwierdzają to wskazania procentowe, jakie uzyskano dla odpowiedzi: „raczej nie" – 35,1% (gmina Szczucin – 38,3%) i „zdecydowanie nie" – 16,4% (gmina Mędrzechów – 25,0%). W kontekście płci respondentów, zarówno kobiety, jak i mężczyźni nie wierzą w wyjaśnienie tego zabójstwa, przy czym należy zaznaczyć, że kobiety okazały się większymi pesymistkami w tym zakresie. Podobna sytuacja miała miejsce w przypadku badanych grup wiekowych. Respondenci byli zdania, że nie uda się wyjaśnić tej sprawy, choć wyższe wartości w tym względzie uzyskano w grupie wiekowej 18 – 34 lata. Według respondentów głównymi czynnikami opóźniającymi wyjaśnienie tej zbrodni po tak długim czasie były: nieprofesjonalne podejście i opieszałość organów ścigania – 59,4% (gmina Gręboszów – 66,7%), nieinformowanie organów ścigania przez mieszkańców

w obawie przed zemstą sprawców – 47,7% (gminy Mędrzechów i Gręboszów po 63,9%), a także panująca zmowa milczenia mieszkańców lokalnej społeczności – 44,5% (gmina Bolesław – 58,6%). W podziale na wiek i płeć najwyższe wartości uzyskano w wymienionych wyżej trzech przypadkach, jednak nie wykazano istotnych różnic w wartościach procentowych dotyczących kobiet i mężczyzn, jak i w badanych przedziałach wiekowych.

W ocenie respondentów zbrodnia dokonana na Iwonie C. miała i ma ogromny wpływ na zaufanie do organów ścigania. W tym aspekcie 58.9% (gmina Szczucin – 70,7%) ankietowanych zdecydowało się na zaznaczenie odpowiedzi „zdecydowanie tak", a 25,3% (gmina Gręboszów – 47,2%) wariantu „raczej tak". Na uwagę zasługuje fakt, że tylko 6,4% badanych osób w powiecie wybrało opcje odpowiedzi „raczej nie" (gmina Mędrzechów – 13,9%) oraz „zdecydowanie nie" (gmina Gręboszów – 5,6%). W odniesieniu do płci i wieku respondentów nie stwierdzono znaczących różnic w uzyskanych wartościach procentowych.

Swoje opinie na temat wpływu sprawy zabójstwa Iwony C. na świadomość i poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego, a także zaufania do organów ścigania przedstawili respondenci w badaniach jakościowych. Zdaniem zdecydowanej większości rozmówców zbrodnia ta negatywnie wpłynęła na poczucie bezpieczeństwa oraz zaufanie do organów państwowych. Taki stan rzeczy został zdeterminowany długotrwałością postępowania i błędami w trakcie jego prowadzenia. Występowanie w sprawie byłych policjantów i kreowanie w mediach negatywnych opinii wpłynęło na jej pejoratywny odbiór. Najwięcej negatywnych opinii pojawiło się pod adresem policji. Padły między innymi stwierdzenia, że policja wiedziała więcej niż ujawniła. Z kolei według innych osób sprawa Iwony C. stworzyła pretekst do negatywnego postrzegania organów ścigania, zwłaszcza przez grupy realizujące swoje partykularne cele. W ocenie większości rozmówców mieszkańcy „Powiśla" niechętnie wypowiadają się na temat tej sprawy. Z nieoficjalnych wypowiedzi można jednak wnioskować, że zdania są podzielone. Część społeczeństwa negatywnie ocenia policjantów zamieszanych w tę sprawę, natomiast inna grupa mieszkańców twierdzi, że stali się oni kozłami ofiarnymi i przedmiotem nagonki medialnej. W trakcie prowadzonych wywiadów respondenci opowiadali o istniejących w lokalnej społeczności antagonizmach, zwłaszcza w gminie Szczucin. W obliczu okoliczności związanych z tą zbrodnią różnice pogłębiły się. W powszechnym obiegu pojawiły się także plotki o osobach publicznych zamieszanych w zbrodnię, jednak bez określenia ich roli w sprawie. Wymieniono również kontekst historyczny ujmujący specyficzne podejście i postawy mieszkańców powiatu dąbrowskiego, nie zawsze bohaterskie w trudnych sytuacjach życiowych lub w obliczu konieczności niesienia pomocy drugiemu człowiekowi. W ocenie rozmówców rzetelne

wyjaśnienie sprawy i ukaranie sprawców ograniczy pojawianie się teorii na ten temat. Według rozmówców, po wydaniu wyroku w tej sprawie do społeczeństwa powinien trafić czytelny przekaz medialny. Większość respondentów była zdania, że finał sądowy tego zabójstwa może mieć znaczący wpływ na zwiększenie poczucia bezpieczeństwa społeczeństwa.

Zdaniem części respondentów, w sprawie morderstwa Iwony C. kluczowe piętno odcisnęła panująca zmowa milczenia, przez którą sprawa nie została pozytywnie zakończona do dnia dzisiejszego. Respondenci zwrócili uwagę na wielką tragedię rodziny Iwony C., ale również na nagonkę społeczną i upolitycznienie postępowania w celu szybkiego wskazania winnych. Dla większości rozmówców sprawa zabójstwa Iwony C. zdecydowanie wpłynęła na zmniejszenia zaufania do organów ścigania. Głównymi czynnikami powodującymi taki stan rzeczy było aresztowanie zamieszanych policjantów oraz brak efektów wykrywczych w sprawie morderstwa. Warto zaznaczyć, że okoliczności związane ze sprawą zabójstwa Iwony C. mogły wywołać u respondentów obawę przed udzieleniem odpowiedzi na zadane pytania. Tak się jednak nie stało, bowiem rozmówcy w trakcie wywiadów chętnie dzielili się swoimi spostrzeżeniami, sporadycznie uchylając się odpowiedzi na zadane pytania.

Reasumując przeprowadzone badania ilościowe i jakościowe, należy stwierdzić, że sprawa zabójstwa Iwony C. wpłynęła na świadomość i poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego. W sposób niebagatelny spowodowała także obniżenie zaufania do organów ścigania. Zatem przyjęta na wstępie hipoteza okazała się w pełnym wymiarze słuszna.

Ostatni obszar badawczy obejmował kwestie związane z policją jako instytucją, a także jej postrzeganiem przez lokalną społeczność w kilku obszarach zagadnieniowych, tj. kluczowych zadań policji oraz instytucji, podmiotów i osób wspierających policję w działaniach na rzecz bezpieczeństwa, źródeł wiedzy o policji, powodów braku kontaktu i współdziałania z policją. Analizie poddano opinie mieszkańców dotyczące aktywności policjantów w okolicy miejsca zamieszkania respondentów, znajomości dzielnicowego, zaangażowania policji w życie lokalnych społeczności oraz znanych form działania policji.

Przed przystąpieniem do badań przyjęto założenia niezbędne do osiągnięcia celów naukowo-badawczych. Określono problemy szczegółowe, które przedstawiały się następująco:

„Jak postrzegana jest policja jako instytucja przez mieszkańców społeczności lokalnej?”

„Czy inicjatywy realizowane na terenie objętym badaniami służą instytucjonalnemu zbliżaniu policji i jej otoczenia społecznego?” Zdefiniowano także hipotezy szczegółowe, które w odniesieniu do badanej problematyki brzmiały:

„Badani dobrze oceniają działania policji w celu zapewnieniu im bezpieczeństwa."
„Aktywność policji przyczynia się do jej integracji ze społecznością lokalną."
Wśród zadań, na których policja powinna skupiać swoją aktywność, ankietowani najczęściej wymieniali: zatrzymywanie sprawców przestępstw – 64,8% (Mędrzechów – 77,8%), patrolowanie ulic – 56,3% (Dąbrowa Tarnowska – 65,7%), zatrzymywanie nietrzeźwych kierowców – 45,9% (Gręboszów – 58,3%), zapobieganie przestępstwom – 45,0% (Mędrzechów – 50,0%) oraz udzielanie pomocy ofiarom przestępstw – 42,5% (Gręboszów – 61,1%). Z kolei najrzadziej – 0,7% w skali powiatu decydowano się na wybór odpowiedzi „inne zadania", m.in. „ochrona w Internecie", „karanie za nieprawidłowe parkowanie (Dąbrowa Tarnowska – ul. Zielona)", „reagowanie na zakłócenia ciszy nocnej – wesela (Dworek Czermia – Dąbrowa Tarnowska)" oraz „robienie swojej roboty" i „skupianie się na swoich obowiązkach". W analizach odpowiedzi dotyczących podziału ze względu na płeć respondentów wyższe wartości poza trzema przypadkami stwierdzono w przypadku kobiet. Natomiast w odniesieniu do wieku respondentów nie stwierdzono istotnych różnic między poszczególnymi przedziałami wiekowymi.

W badaniach ilościowych respondenci określili także podmioty, które powinny wspierać policję w działaniach na rzecz bezpieczeństwa. Większość ankietowanych – 82,0% (Gręboszów – 91,7%) wymieniła władze lokalne, a 50,1% spośród nich (Gręboszów – 69,45) uznało, że takiego wsparcia powinni udzielać mieszkańcy. Zdaniem 36,9% respondentów (Gręboszów – 47,2%) w proces wsparcia powinny zaangażować się media, a 35,1% badanych osób (Gręboszów – 75,0%) wskazała szkoły. Zaledwie 2,9% (Bolesław – 6,9%) respondentów zdecydowało się na wariant odpowiedzi „ktoś inny", wskazując przy tym na stowarzyszenia i fundacje. W analizach odnoszących się do płci respondentów nie stwierdzono istotnych różnic, za wyjątkiem wariantu odpowiedzi: „media", gdzie wyższą o 8,5% wartość odnotowano w przypadku kobiet. W podziale ze względu na wiek rozbieżności na korzyść ankietowanych starszej grupy wiekowej, miały miejsce w dwóch wariantach odpowiedzi, tj. „mieszkańcy" – 53,4% (przedział wiekowy 18 – 34 lata – 42,5%) oraz „kościół" – 26,0% (przedział 18 – 34 lata – 18,8%).

Ankietowani odnieśli się również do źródeł, z jakich czerpią wiedzę o policji. Najczęściej wymieniano Internet – 72,3% (Radgoszcz – 82,4%), telewizję – 68,3% (Mędrzechów – 77,8%). Nieco rzadziej jako źródło wskazywano radio – 37,3% (Radgoszcz – 50,0%) oraz obiegowe opinie i plotki – 34,1% (Szczucin – 51,1%). Spośród respondentów najmniej zdecydowało się na wybór odpowiedzi wskazującej na inne źródła (relacje znajomych) – 0,3% (Gręboszów – 2,8%). W podziale dotyczącym płci respondentów wartości procentowe

uzyskane w poszczególnych wariantach oscylowały na podobnym poziomie zarówno u kobiet jak i mężczyzn, za wyjątkiem odpowiedzi: „z telewizji", gdzie wskazania kobiet okazały się o 7,9% wyższe niż wartości uwzględniające odpowiedzi mężczyzn. Podobna sytuacja miała miejsce w przypadku wariantu: „z obiegowych opinii i plotek". Stwierdzona różnica wyniosła 6,2% na korzyść kobiet. Analizy obejmujące wiek respondentów wykazały dysproporcje tylko w dwóch przypadkach odpowiedzi, tj. „z Internetu", gdzie odnotowano 10,4% różnicy na korzyść respondentów w przedziale wiekowym 18 – 34 lata oraz „ze spotkań, konsultacji społecznych, debat z udziałem policji i mieszkańców", gdzie wyższą wartość o 7,3% stwierdzono w przedziale wiekowym 35 i więcej lat.

W analizach zagadnień dotyczących oceny policji poruszono problem braku kontaktu i współdziałania z policją. Według respondentów, głównymi czynnikami, które wpływają na taki stan rzeczy, są zawiłe procedury policyjne – 39,5% (Gręboszów – 61,1%), możliwość zemsty ze strony sprawców – 38,3% (Radgoszcz – 52,7%) oraz brak zaufania do policji lub jej poszczególnych osób – 31,4% (Szczucin – 42,9%). Dla 15,0% (Mędrzechów – 30,6%) ankietowanych kontakt i współdziałanie z policją nie stanowi problemu. Spośród respondentów – 1,0% (Gręboszów – 5,6%) zdecydował się na wskazanie wariantu odpowiedzi „inne", wymieniając powody takie jak: ujawnianie danych zgłaszającego oraz osobisty uraz do policjantów. W analizach dotyczących odpowiedzi kobiet i mężczyzn tylko w jednym przypadku – „zawiłe procedury" stwierdzono istotną, rzędu 8,2% różnicę na korzyść mężczyzn. W pozostałych przypadkach wartości ukształtowały się na zbliżonym poziomie. W kontekście wieku nie odnotowano znaczących dysproporcji w odpowiedziach udzielanych przez respondentów poszczególnych przedziałów, za wyjątkiem wariantu „możliwość konfrontacji ze sprawcą przestępstw", gdzie wyższe wskazanie o 6,2% dotyczyło grupy wiekowej 35 i więcej lat.

Kolejny aspekt, który został poddany ocenie respondentów, to aktywność funkcjonariuszy policji w ramach służby zewnętrznej, a ściślej ujmując częstotliwość patrolowania okolicy miejsca zamieszania badanych mieszkańców. Według 39,3% (Bolesław – 44,8%) ankietowanych aktywność funkcjonariuszy w tym zakresie jest przeciętna, a zdaniem 32,2% (Gręboszów – 58,3%) respondentów, patrolujących funkcjonariuszy rzadko widuje się w pobliżu miejsca zamieszkania. W analizie odpowiedzi dotyczących podziału ze względu na płeć respondentów zauważono, że kobiety częściej niż mężczyźni negatywnie oceniły omawiany charakter służby pełnionej przez policjantów. Podobne podejście zaprezentowali respondenci w przedziale wiekowym 18 – 34 lata.

Kolejna kwestia, która została poruszona w trakcie badań ilościowych, to znajomość dzielnicowego. Większość badanych mieszkańców – 57,2% (Dąbrowa Tarnowska – 70,1%) nie wie, kto jest dzielnicowym w miejscu ich zamieszkiwania. Odmienne zdanie wyraziło 42,3% ankietowanych, z czego najwięcej w gminach Gręboszów i Mędrzechów – po 66,7%. W podziale ze względu na płeć odpowiedzi kobiet i mężczyzn ukształtowały się na podobnym poziomie i wskazywały na brak wiedzy o policjancie, który pełni służbę w tym charakterze. Podobny pogląd wyrazili respondenci w przedziale wiekowym 18 – 34 lata, którzy częściej niż ankietowani w grupie wiekowej 35 i więcej lat potwierdzili taki stan rzeczy.

W trakcie badań respondenci ocenili także zaangażowanie policji w życie lokalnych społeczności. Zdaniem 41,3% (Gręboszów – 63,9%) ankietowanych taka sytuacja raczej ma miejsce, natomiast 29,2% (Bolesław – 48,3%) spośród nich wskazało zdecydowanie na takie zaangażowanie. W podziale na płeć i wiek nie odnotowano istotnych różnic pomiędzy odpowiedziami kobiet i mężczyzn. Nie stwierdzono także dysproporcji w odpowiedziach udzielonych przez osoby w wieku 18 – 34 lata oraz w przedziale 35 i więcej lat. Z przeprowadzonych analiz wynika, że zdania respondentów w tym zakresie były podzielone, nie mniej jednak zważywszy na najwyższą wartość procentową, jaką uzyskano, można przyjąć, że aktywność policji w tym zakresie utrzymuje się na przyzwoitym poziomie.

W ramach badań mieszkańców powiatu dąbrowskiego poproszono o wyrażenie opinii na temat znanych form działań policji. Respondentom zaproponowano pięć wariantów odpowiedzi, a także umożliwiono wskazanie innej, niewymienionej w ankiecie formy aktywności. Ankietowani najczęściej decydowali się na wybór odpowiedzi: „spotkania w szkołach z rodzicami i nauczycielami" – 66,8% (Mędrzechów i Gręboszów – 77,8%), „udział w uroczystościach patriotycznych i państwowych" – 51,1% (Dąbrowa Tarnowska – 71,1%) a także „zajęcia z młodzieżą (prelekcje, pogadanki, debaty)" – 38,6% (Radgoszcz – 51,4%). Z kolei najrzadziej – 1,3% (Olesno – 4,9%) wskazywali na inne formy aktywności, tj. „udział w spotkaniach zespołów interdyscyplinarnych, akcje trzeźwy poranek i prędkość oraz lekceważenie problemów mieszkańców". Analiza wyników badań odnosząca się do podziału ze względu na płeć nie wykazała istotnych różnic. Natomiast w odniesieniu do wieku respondentów wystąpiły rozbieżności na poziomie – 6,4% w przypadku odpowiedzi „zajęcia z młodzieżą (prelekcje, pogadanki, debaty)" na korzyść grupy wiekowej 18 – 34 lata oraz w wariancie „spotkania w szkołach z rodzicami i nauczycielami", gdzie o 5,4% wyższe wskazania odnotowano w przedziale wiekowym 35 i więcej lat.

Aktywność i inicjatywy policji na rzecz lokalnych społeczności podniesiono w trakcie wywiadów indywidualnych. Respondenci zaprezentowali zróżnicowane podejście do

omawianych kwestii. Generalnie rzecz ujmując, wymienione działania policji oceniane są pozytywnie, nie mniej jednak wizerunek formacji zakłóca wątek policjantów zamieszanych w sprawę zabójstwa Iwony C., koligacji rodzinnych, nieuczciwości oraz braku należytego zaangażowania w kontekście zaistniałych przestępstw gospodarczych. Rozmówcy zwracali także uwagę na zbyt małą liczbę funkcjonariuszy przeznaczonych do służby bezpośredniej, unikanie problematycznych spraw, braki w wyszkoleniu oraz nieodpowiednie – zbyt rutynowe podejście do służby. Wśród przyczyn często nieobiektywnej oceny policji respondenci wymieniali działania prasowe oraz ugruntowane stereotypowo bądź historycznie podejście części mieszkańców do tej formacji. Rozmówcy wysoko ocenili kierunek prowadzonych działań w obszarze profilaktyki, podkreślając konieczność zintensyfikowania aktywności mającej na celu uświadamianie społeczeństwa o możliwych zagrożeniach zarówno wobec dzieci, jak i dorosłych. Zdaniem części respondentów, policjanci powinni zostać uwzględnieni w aktywnym uczestnictwie w strukturach zarządzania kryzysowego na każdym szczeblu samorządowym. W trakcie prowadzonych wywiadów podkreślono konieczność zwiększenia dostępu do inicjatyw prowadzonych przez policję oraz aktywności funkcjonariuszy w terenie, zwłaszcza w obliczu występowania realnych problemów jak chuligaństwo czy włamania. W ocenie większości respondentów wizerunek formacji ociepla udział funkcjonariuszy policji w sesjach rady (miasta, powiatu, gminy), zebraniach wiejskich, a także organizacja i przeprowadzanie debat społecznych, prelekcji i pogawędek w szkołach. Zdaniem respondentów postrzeganie policji uzależnione jest od kilku czynników, między innymi od skuteczności działania, chęci i gotowości niesienia pomocy mieszkańcom oraz przygotowania do pełnienia swoich zadań. Według rozmówców mamy do czynienia z wyraźnym trendem uspołecznienia działań policji i zmianie podejścia polegającego na przedstawianiu funkcjonariuszy nie tylko od strony urzędowej, ale i ludzkiej. Podkreślano przy tym, że opinie o policjantach budowane są najczęściej w oparciu o ich osobowość i zachowanie. W trakcie wywiadów poruszono również wątek negatywnych praktyk funkcjonariuszy, wśród których najczęściej wymieniano ukierunkowanie działań na założenia statystyczne. W ocenie większości respondentów policja powinna być widoczna i aktywna, a także wychodzić do społeczeństwa z inicjatywami, które mają wpływ na poczucie bezpieczeństwa obywateli i podniesienie stopnia zaufania do formacji. Rozmówcy indywidulanych wywiadów pogłębionych pozytywnie ocenili aktywność funkcjonariuszy w trakcie klęsk żywiołowych. Pojedyncze opinie wskazywały na bardziej przychylne postrzeganie policji przez osoby wykształcone niż część społeczeństwa mniej wyedukowanego. Według respondentów, na przestrzeni lat policja pozytywnie zmieniła

swoją pozycję społeczną. Zauważono jednak upolitycznienie w doborze stanowisk dowódczych, co niejednokrotnie wpływa na osłabienie organizacyjne i moralne wewnątrz formacji.

Reasumując rozważania na temat policji w ocenie mieszkańców powiatu dąbrowskiego, należy przyjąć, że postawione hipotezy odnoszące się do tej kwestii, tj. „Badani dobrze oceniają działania policji w celu zapewnienia im bezpieczeństwa" oraz „Aktywność policji przyczynia się do jej integracji ze społecznością lokalną" potwierdziły się zarówno w wypowiedziach respondentów badań ilościowych, jak i w trakcie prowadzonych indywidualnych wywiadów pogłębionych. Oprócz informacji stanowiących weryfikację postawionych hipotez w badaniach pojawiło się sporo interesujących uwag, spostrzeżeń i sugestii, które z pewnością w przyszłości przyczynią się do poprawy jakości życia mieszkańców powiatu dąbrowskiego w sferze bezpieczeństwa.

Zakończenie

W ostatecznym podsumowaniu wyników badań należy przypomnieć główny cel niniejszej dysertacji, czyli ekspozycję zagadnień związanych z poczuciem bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego w ujęciu socjologiczno-kryminologicznym. Rozprawa ma charakter empiryczny, przy czym zachowany został logiczny ciąg teoretyczno-metodologiczny. Przedstawiona teoria została tak dobrana, aby móc przeprowadzić badania, a także określić podstawy metodologiczne badań. W pracy wykorzystano bogatą literaturę z zakresu socjologii, kryminologii i metodologii badań, a także uzupełniająco z zakresu polityki społecznej, pedagogiki oraz psychologii. Literatura w dużym stopniu odnosi się do zagadnień związanych z bezpieczeństwem jako kategorii analizy naukowej na gruncie socjologii. W zakres ten wpisuje się socjologia bezpieczeństwa, grup dyspozycyjnych oraz socjologiczne aspekty bezpieczeństwa lokalnego. Wśród podstawowych pozycji literatury źródłowej znalazły się publikacje dedykowane zagadnieniom związanym z bezpieczeństwem społeczności lokalnej, problemami społecznymi oraz rolą policji w tworzeniu bezpieczeństwa lokalnego. Rozprawę podzielono na cztery części (rozdziały). W pierwszej zaprezentowano teoretyczne aspekty bezpieczeństwa jako kategorii analizy naukowej na gruncie socjologii. Przybliżono także zagadnienia dotyczące socjologii bezpieczeństwa, społecznego poczucia bezpieczeństwa, grup dyspozycyjnych, a także udziału policji w tworzeniu bezpieczeństwa lokalnego i jej postrzegania w społeczeństwie.

W części drugiej zaprezentowano teoretyczne ramy socjologicznych aspektów bezpieczeństwa lokalnego, uwzględniając zagadnienia wstępne i podstawową problematykę socjologii bezpieczeństwa. Ukazano także społeczność lokalną w świetle literatury przedmiotu oraz dokonano przeglądu badań w aspekcie bezpieczeństwa w społeczności lokalnej. Wyartykułowano również kwestie związane z problemami społecznymi w odniesieniu do sytuacji w Polsce.

Trzecia część zawiera charakterystykę metodologicznych podstaw badań z uwzględnieniem ich celu, zakresu oraz problemów wraz z hipotezami badawczymi. W części tej określono także dobór próby, charakterystykę badanej populacji, a także organizację badań.

Część czwartą poświęcono analizie badań empirycznych. Zaprezentowano w niej wyniki badań ilościowych i jakościowych odwołujących się do zagadnień związanych

z postrzeganiem bezpieczeństwa lokalnego przez mieszkańców powiatu Dąbrowa Tarnowska. W części tej podniesiono aspekt badanej zbiorowości, oceny stanu zagrożenia bezpieczeństwa przez mieszkańców „Powiśla" wraz z ich opiniami na temat przestępczości jako problemu społecznego, zachowań dysfunkcjonalnych i patologii. Zaprezentowano także opinie respondentów, a także artykuły prasowe dotyczące udziału organów ścigania w sprawie zabójstwa Iwony C. W formie analizy przedstawiono również kompleksową ocenę mieszkańców powiatu dąbrowskiego dotyczącą policji.

Główną ideą prowadzonych badań było najlepsze poznanie społeczeństwa w sferze lokalnej na poziomie powiatu. Zgodnie z założeniami badania o podłożu socjologicznym i kryminologicznym odpowiedziały na pytanie, jakie jest społeczne poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego, biorąc pod uwagę poważne zmiany w sferze zjawisk przestępczych w ostatnich latach w Polsce. Kwestią kluczową okazała się odpowiedź na pytanie, jak zjawisko przestępczości funkcjonuje w świadomości społecznej mieszkańców oraz jaki jest poziom wiedzy społeczności lokalnej na temat ewoluujących zjawisk wpływających na poziom zagrożenia. Zbadano także stan świadomości i podejście mieszkańców do zadań profilaktycznych oraz prewencyjnych w zakresie bezpieczeństwa, realizowanych przez instytucje. Wedle hipotezy głównej, która brzmiała: „Poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego jest uzależnione od zagrożeń zakłócających bezpieczeństwo lokalne", zasadniczą kwestią badawczą stało się oszacowanie poczucia bezpieczeństwa populacji dorosłych mieszkańców powiatu dąbrowskiego. Jako jeden z głównych celów badań określono postrzeganie przez mieszkańców społeczności lokalnej aspektu bezpieczeństwa w najbliższym otoczeniu oraz w miejscu swego zamieszkania. Poza tym badania ukazały stosunek mieszkańców powiatu dąbrowskiego do zagrożeń związanych z katastrofami naturalnymi oraz zjawiskami przestępczości, a także przedstawiły sposób, w jaki lokalna społeczność postrzega policję, czyli jeden z organów państwa powołany do zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego obywateli.

Analiza przeprowadzonych badań dowodzi, że problem postrzegania bezpieczeństwa przez mieszkańców jest zjawiskiem złożonym, wymagającym szerszego podejścia. W celu skutecznego zgłębienia i wyeksponowania omawianej kwestii określono hipotezy szczegółowe, które odnosiły się do różnych obszarów związanych z bezpieczeństwem. Według pierwszej z nich czynnikami wpływającymi na poziom poczucia bezpieczeństwa miały być: lokalizacja oraz długość zamieszkiwania. W trakcie badań założenie to zostało zweryfikowane i ostatecznie trafność jego brzmienia utrzymała się jedynie w odniesieniu do lokalizacji. Na podstawie badań ustalono również, że elementem mającym znaczenie

w procesie postrzegania bezpieczeństwa w powiecie dąbrowskim jest aktywność wykazywana w obszarze przeciwdziałania przestępczości oraz zagrożeniom przyrodniczym i społecznym. Analiza uzyskanych wyników dowiodła, że sformułowanie hipotezy zakładającej taką korelację okazało się zasadne. Natomiast wobec wielu negatywnych opinii adresowanych zwłaszcza do Państwowego Gospodarstwa Wodnego – Wody Polskie nie można w pełni uznać słuszności hipotezy zakładającej pozytywną ocenę funkcjonowania systemu zarządzania kryzysowego podczas katastrof naturalnych.

Materiał empiryczny wskazał, że poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego jest niskie za sprawą zagrożeń katastrofami naturalnymi, w tym między innymi powodziami, pożarami, a także poprzez negatywną w skutkach gospodarkę odpadami szkodliwymi dla zdrowia, co potwierdza zasadność sformułowanej w tym zakresie hipotezy szczegółowej. Utrzymujące się na niskim poziomie poczucie bezpieczeństwa najczęściej wynika z długotrwałego zagrożenia powodziowego. Ponadto dla większości respondentów powiatu dąbrowskiego, zwłaszcza zamieszkujących gminę Szczucin czynnikiem, który negatywnie stymuluje poziom zagrożenia, jest szkodliwy dla zdrowia azbest, a w zasadzie dane świadczące o jego wykorzystywaniu do utwardzania infrastruktury drogowej. Wymienione zagrożenia sprawiają, że poczucie bezpieczeństwa w tym zakresie należy uznać za niewystarczająco wysokie. Optymizmem napawa natomiast to, iż zdaniem respondentów zaangażowanie grup dyspozycyjnych, a także ich współdziałanie z mieszkańcami i samorządem w sytuacjach kryzysowych odbywa się na zadowalającym poziomie. W ocenie osób znaczących najwyżej ocenianą służbą podczas katastrof naturalnych jest straż pożarna, zarówno zawodowa, jak i ochotnicza.

Kolejne założenia obejmowały kwestie dotyczące przestępczości, jej postrzegania i zapobiegania oraz obaw respondentów związanych z zagrożeniami cyberprzemocą i nowymi technologiami. Poprzez badania sprawdzono stan posiadanej wiedzy respondentów o przestępczości oraz o podejmowanych przez służby i instytucje działaniach zapobiegawczych. Analizie poddano także wpływ cyberprzemocy oraz zachowań z użyciem Internetu i sieci telekomunikacyjnych na poczucie bezpieczeństwa lokalnej społeczności. Analiza uzyskanych wyników dowodzi, że sformułowane hipotezy okazały się słuszne. Fakt ten został potwierdzony zarówno poprzez badania ilościowe, jak i jakościowe, w trakcie których respondenci wykazali się wiedzą na temat zjawisk przestępczych, przepisów i procedur, a także podejmowanych działań. W badaniach jakościowych pojawiały się aspekty sugerujące konieczność propagowania zmiany modelu wychowania młodzieży, respektu wobec obowiązującego prawa, poszanowania godności innych osób oraz postulat

wprowadzający możliwość pociągnięcia do odpowiedzialności rodziców za ewidentne zaniedbania wychowawcze. Przeprowadzone wywiady swobodne dowiodły, że społeczność lokalna „Powiśla" nie zmierza w kierunku modelu społeczeństwa obywatelskiego. Zdaniem badanych osób, mieszkańcy powiatu dąbrowskiego nie są wystarczająco zaangażowani w proces zapewnienia bezpieczeństwa chociażby poprzez uczestnictwo w orgaznizowanych przedsięwzięciach profilaktycznych i wspomaganie służb państwowych przy realizacji ustawowych zadań. W wielu obszarach wymagających inicjatywy obywatelskiej ich postawy można określić co najwyżej jako obojętne. W kontekście cyberprzemocy oraz zachowań z użyciem Internetu i sieci telekomunikacyjnych badania poświadczyły zasadność zakładanego poglądu, że są to zjawiska dynamicznie rozwijające się, które stanowią zagrożenie dla bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego, zwłaszcza dla młodzieży. Najbardziej niepojącymi zjawiskami związanymi z obszarem nowych technologii okazały się uzależnienia od Internetu, łatwy dostęp do pornografii, internetowe znajomości, przepełnione agresją gry oraz powszechnie stosowana nienawiść i szkalowanie w sieci. Niepokoić może fakt, że wskazane problemy najczęściej dotyczą młodych, zazwyczaj niepełnoletnich osób. Materiał empiryczny wskazał także na niski stopień świadomości rodziców i opiekunów na temat konsekwencji, jakie wywołuje nadmierny lub niewłaściwy kontakt z nowymi technologiami. Często nie zdają oni sobie sprawy z faktu, że aktywność młodych ludzi przeniosła się do sieci, a takie zachowania dysfunkcyjne, jak: zdolność skupienia, wyciągania wniosków, nadpobudliwość, nerwica, stany lękowe, depresja czy najtragiczniejsze z możliwych – samobójstwa mają swoje źródło w nieumiarkowanej ekspozycji na nowoczesne technologie. Wśród innych przykrych konsekwencji społecznych można wymienić: utratę więzi towarzyskich, niechęć do aktywności fizycznej (sportu), brak innych zainteresowań, wejście na drogę przestępczą. Sporym utrudnieniem w diagnozie wskazanych wyżej problemów jest niewystarczająca umiejętność korzystania z dostępnych narzędzi kontroli rodzicielskiej oraz brak wiedzy o nowych trendach i rozwiązaniach w sieci. Oczywiście negatywne strony i zagrożenia związane z nowoczesnymi technologiami nie mogą przesłaniać pozytywnych aspektów, takich jak: zdobywanie wiedzy, komunikowanie się, zdalna edukacja czy też praca lub ułatwianie życia. Naturalnie, w trakcie badań pojawiły się również takie spostrzeżenia.

Wśród zjawisk, które zdaniem autora dysertacji mogą kształtować poczucie bezpieczeństwa, znalazły się zachowania suicydalne, a ściślej ujmując przyczyny ich występowania, a także przemoc domowa oraz narkomania. W odniesieniu do badanych

zagadnień sformułowano zatem hipotezy szczegółowe, których zweryfikowanie miało istotne znaczenie przy określaniu końcowych wniosków rozprawy.

Z przeprowadzonych badań ilościowych wynika, że wiedza i świadomość respondentów o czynach autodestrukcyjnych jest duża. W aspekcie częstotliwości występowania samobójstw większość badanych osób nie wykazała się znajomością zagadnienia lub wskazała na incydentalność tego zjawiska. Na tle badanych gmin respondenci mieszkający na terenie Szczucina dostrzegli występowanie zdarzeń autodestrukcyjnych na wyższym poziomie. W podziale na płeć i wiek nie stwierdzono istotnych różnic. Z kolei wśród źródeł wiedzy mieszkańców powiatu dąbrowskiego o zdarzeniach samobójczych dominowały obiegowe opinie i plotki. Stosunkowo często wymieniano też Internet i lokalne media. W tych przypadkach kobiety częściej niż mężczyźni wskazywały wspomniane wyżej źródła. Taki wybór preferowali także respondenci starsi. Istotną kwestię w ramach tego obszaru zagadnieniowego stanowiło określenie przyczyn czynów autodestrukcyjnych. W większości, wśród powodów targnięcia respondenci wymieniali: depresję, problemy natury psychicznej, problemy finansowe oraz nadużywanie alkoholu. Należy zaznaczyć, że na wymienione przyczyny przeważnie wskazywały kobiety oraz osoby młodsze. Wśród znanych działań podejmowanych w celu zapobiegania samobójstwom badani zazwyczaj wskazywali: aktywność nauczycieli, dzielnicowego, przedstawicieli ośrodków interwencji kryzysowej, duchownych, psychologów, a także kreowanie pozytywnych wzorców, naukę pozytywnego nastawienia do świata oraz uświadamianie społeczeństwa, że warto żyć i pokonywać przeszkody niż się poddawać. W tym obszarze zagadnieniowym analiza materiału empirycznego odnosząca się do płci i wieku respondentów nie wykazała istotnych różnic.

Dane na temat przyczyn samobójstw zostały znacząco uzupełnione w trakcie pogłębionych wywiadów indywidualnych. Zgodnie z nimi przyczyny występowania zachowań o takim charakterze na terenie powiatu dąbrowskiego mają swój początek w zmianach transformacyjnych i gospodarczych, które nastąpiły po 1989 roku. Ustrojowy przełom wzniecił i ugruntował postawy społeczne o charakterze anomicznym, Efektem wycofania części społeczeństwa stał się alkoholizm sprzyjający zachowaniom autodestrukcyjnym. Materiał empiryczny wskazuje również na powody występowania zdarzeń samobójczych u dzieci i młodzieży. Wśród nich można wymienić wychowywanie się w atmosferze przemocy psychicznej i fizycznej, zawód miłosny ukryty i jawny, niewłaściwą komunikację z rodzicami (opiekunami) i nauczycielami oraz przyjmowanie narkotyków lub dopalaczy. W badaniach nad zagadnieniem dotyczącym samobójstw pojawił się wątek ewolucji i postępu technologicznego. Nieograniczony dostęp do nowoczesnych technologii

wywołuje zmiany w psychice dzieci i ogranicza ich horyzonty, a także prowadzi do uzależnień behawioralnych, zmian neurologicznych, myśli samobójczych i finalnie autodestrukcji. Wśród innych powodów wymieniano naciski rodziców na profesjonalizm dzieci, alkoholizm, rozstania rodziców/opiekunów oraz ich migrację zarobkową. Badania wskazanej problematyki obnażyły także podejście opiekunów do zasadniczej kwestii wychowania, mianowicie szukania winy w otoczeniu, a nie u podopiecznych.

Analiza problematyki czynów autodestrukcyjnych wykazała, że sprzyjającym czynnikiem jest zawieranie małżeństw przez osoby blisko ze sobą spokrewnione, w pierwszej i w drugiej linii. Powoduje to wzrost liczby osób urodzonych z ograniczeniem umysłowym. Według zebranych danych takie przypadki są znane w gminach Szczucin i Radgoszcz.

Zdaniem wielu badanych osób występowanie samobójstw determinują również: załamanie psychiczne po traumatycznych przeżyciach, egzystencja w obliczu nieuleczalnej choroby, czynniki natury ekonomicznej – błędne inwestycje, zadłużenie, bezrobocie, brak środków do życia oraz bezradność wobec rosnących oczekiwań finansowych dzieci, spadek poczucia własnej wartości, brak wiary w sens istnienia, nieumiejętność radzenia sobie z trudnościami i rozczarowaniami, niewłaściwie dobrana i stosowana farmakoterapia w leczeniu chorób o podłożu psychiatrycznym.

Reasumując przeprowadzone badania i rozważania w obszarze problematyki samobójstw, można przyjąć, że każdy przypadek śmierci samobójczej ma indywidualny wymiar, co w pewnym sensie wyklucza zdefiniowanie jednoznacznej przyczyny występowania tych zjawisk.

W dalszej części podjęto próbę weryfikacji założenia wskazującego na korelację przemocy domowej i poczucia bezpieczeństwa. W tym celu zbadano sposób postrzegania tego zjawiska przez respondentów badań ilościowych i jakościowych, a także ich kontakt z tym zjawiskiem.

Zdecydowana większość badanych osób kojarzy przemoc domową z biciem i upokarzaniem członków rodziny, awanturami oraz ubliżaniem, przy czym należy stwierdzić, że kobiety i osoby starsze częściej zaznaczały poszczególne warianty odpowiedzi. Analiza materiału empirycznego potwierdziła, że większość badanych nie miała do czynienia ze zjawiskiem przemocy domowej. Według danych, kobiety i osoby w wieku powyżej 35 lat w większym stopniu zetknęły się z tym zjawiskiem niż mężczyźni i osoby młodsze. Pomimo tych danych w ocenie większości respondentów badań ilościowych przemoc domowa ma wpływ na poczucie bezpieczeństwa. W tym kontekście należy stwierdzić, że kobiety w nieco

większym stopniu dostrzegły taką zależność, podobnie zresztą jak respondenci w grupie wekowej 18 – 34 lata.

W ocenie respondentów badań jakościowych przemoc domowa ze względu na swój intymny charakter jest zjawiskiem powszechnie utajnianym i maskowanym. Ma istotny wpływ na wychowanie dzieci i ich postawy w życiu dorosłym. Charakterystycznymi symptomami zachowań jej ofiar są alienacja, wycofanie oraz agresja. Badania wskazują, że młodzi ludzie często odreagowują skutki przemocy poprzez ucieczkę w wirtualny świat lub sięgając po używki lub narkotyki. Przemoc domowa prowadzi do destabilizacji rodziny i procesu wychowawczego. Destrukcyjnie wpływa na dzieciństwo i poszczególne etapy dalszego życia zwłaszcza najmłodszych ofiar. Jej powszechnym elementem jest alkoholizm.

Niepokoić może fakt, że zjawisko przemocy domowej eskaluje. Liczba przypadków osób pokrzywdzonych przemocą w rodzinie systematycznie wzrasta, a zdaniem respondentów badań jakościowych podejmowane działania przynoszą efekty jedynie w wymiarze statystycznym.

Powyższe aspekty dają podstawy ku temu, aby sądzić, że przyjęta hipoteza szczegółowa jest słuszna.

Kolejna hipoteza szczegółowa zakładała znaczący wpływ występowania zjawiska narkomanii na poczucie bezpieczeństwa. Uzyskany materiał empiryczny zawierał dane uwzględniające między innymi stan wiedzy ankietowanych na temat narkotyków, wiedzę respondentów o ich działaniu, powody sięgania po narkotyki przez dorosłych i młodzież, a także destrukcyjny wpływ na życie człowieka oraz konsekwencje uzależnienia od narkotyków.

Według danych uzyskanych na podstawie badań ilościowych ustalono, że zdecydowana większość respondentów wie, czym są narkotyki. Z przeprowadzonych analiz wynika również, że świadomość kobiet i mężczyzn w kontekście znajomości zagadnienia jest duża. Podobną sytuację stwierdzono w badanych przedziałach wiekowych.

Materiał empiryczny wskazał na sporą wiedzę respondentów w aspekcie działania narkotyków oraz skutków, jakie wywołuje ich przyjmowanie.

W analizach danych odnoszących się do podziału ze względu na wiek minimalnie większą wiedzą na temat działania narkotyków wykazali się mężczyźni, natomiast w odniesieniu do grup wiekowych wyższy poziom wiedzy w omawianej tematyce zaobserwowano u badanych w przedziale 18 – 34 lata.

W trakcie badań udało się ustalić powody sięgania po narkotyki. Wśród najczęściej wymienianych znalazły się: chęć zaimponowania, oderwanie się od rzeczywistości,

przyjemność, jakiej doznaje się po zażyciu narkotyków, sposób na pokonanie stresu, wzmożona odwaga, dzięki której możliwe jest zrobienie czegoś, co w normalnych warunkach jest niewykonalne, chwilowa poprawa koncentracji. W tym obszarze badanego zjawiska bardziej świadome okazały się kobiety, natomiast w przypadku wieku respondentów nie stwierdzono istotnych rozbieżności w odpowiedziach osób poszczególnych przedziałów wiekowych.

Badania zdecydowanie potwierdziły destrukcyjny wpływ narkotyków na życie człowieka. Taką opinię wyraziła zdecydowana większość badanych bez względu na płeć i wiek. Natomiast wśród najczęściej wymienianych konsekwencji uzależnienia od narkotyków ankietowani wymieniali: wejście na drogę przestępczą, wpływ na agresywne zachowania, zaburzenie więzi rodzinnych, samobójstwo uzależnionego. W mniejszym stopniu respondenci wskazywali na zaburzenia oraz fascynację środowiskiem przestępczym. W przypadku tego wątku omawianego zjawiska większą aktywność zauważono u kobiet. W kontekście wieku respondentów nie stwierdzono istotnych dysproporcji.

Wpływ zjawiska narkomanii na poczucie bezpieczeństwa oceniony został także przez respondentów w trakcie indywidualnych wywiadów pogłębionych. Ze zgromadzonego materiału empirycznego wynika, że świadomość występowania problemu narkomanii na terenie powiatu dąbrowskiego jest duża, a narkomania dotyczy raczej młodych mieszkańców. Zazwyczaj zjawisko wpisuje się w obraz miast niż małych miejscowości powiatu. Dopiero zmiana środowiska wiejskiego na miejskie przez młodzież determinuje pierwszy kontakt z narkotykami lub podobnie działającymi substancjami. Problem narkomanii dotyczy przede wszystkim dwóch miast w powiecie, tj. Dąbrowy Tarnowskiej i Szczucina. W pozostałych miejscowościach „Powiśla" skala zjawiska jest niewielka i sprowadza się do drobnych incydentów.

W badaniach jakościowych ustalono inne konsekwencje będące następstwem przyjmowania narkotyków. Wśród nich znalazły się: destrukcyjny wpływ na psychikę, zaniedbywanie obowiązku szkolnego, oddalanie się od rodziny, utrata więzi przyjacielskich, nieobliczalne (irracjonalne) zachowania, problemy finansowe, a także upadek moralny i dysonans w rozpoznawaniu dobra i zła. Należy zauważyć, że w ocenie respondentów indywidualnych wywiadów pogłębionych zjawisko narkomanii nie jest kluczowym problemem w powiecie dąbrowskim.

Badania empiryczne dowiodły, że narkomania wywołuje negatywne skutki praktycznie w każdym obszarze życia. Prowadzi też do obniżenia jego jakości, a niejednokrotnie i skrócenia. Pomimo iż na terenie powiatu dąbrowskiego nie stanowi

kluczowego zagrożenia, jej wpływ na poczucie bezpieczeństwa społeczności lokalnej wydaje się kwestią bezsporną.

Istotnym wątkiem w prowadzonych badaniach okazała się sprawa zabójstwa Iwony C. a konkretnie jej wpływ na świadomość i poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego. Badania tej kwestii oparto na trzech obszarach: opiniach dotyczących wyjaśnienia zbrodni, powodach opieszałości w jej wykryciu oraz zaufaniu do organów ścigania. Ponad połowa ankietowanych w badaniach ilościowych uznała, że sprawa ta nie zostanie wyjaśniona. Pesymistyczną postawę w tym kontekście zaprezentowały zarówno kobiety, jak i mężczyźni, ale także osoby z młodszej grupy wiekowej.

Wśród najczęściej wskazywanych czynników opóźniających wyjaśnienie morderstwa wymieniano: nieprofesjonalne podejście i opieszałość organów ścigania, obawę przed zemstą osób powiązanych ze zbrodnią, a także panującą zmowę milczenia.

Z kolei respondenci w badaniach jakościowych podkreślili długotrwałość postępowania i błędy w trakcie jego prowadzenia. Występowanie w sprawie byłych policjantów i kreowanie w mediach negatywnej narracji wpłynęło na jej pejoratywny odbiór. Większość negatywnych opinii kierowano pod adresem policji. W kontekście oceny okoliczności tej zbrodni badani zaprezentowali dwa podejścia. Pierwsze – definitywnie wskazujące na udział funkcjonariuszy w procederze. Drugie – sugerujące presję medialną, której poddano oskarżonych funkcjonariuszy oraz upolitycznienie w celu szybkiego wykrycia sprawców. W ocenie respondentów, tylko rzetelne wyjaśnienie sprawy przed sądem i ukaranie winnych ograniczy spekulacje na ten temat. Zdaniem większości badanych, oczekiwany finał sądowy zabójstwa może korzystnie wpłynąć na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego. Na obecnym etapie bezsprzeczny wydaje się fakt obniżenia zaufania mieszkańców do organów ścigania. Materiał empiryczny dowiódł również, że zbrodnia dokonana na Iwonie C. negatywnie wpłynęła na poczucie bezpieczeństwa lokalnej społeczności oraz świadomość jej członków. Zatem przyjęta hipoteza szczegółowa odnosząca się do tej kwestii okazała się trafna.

Ostatnia część badań obejmowała aspekty związane z postrzeganiem policji przez lokalną społeczność. Wątek ten został zbadany w kilku obszarach. Jeden z nich dotyczył kluczowych zadań tej formacji. Na podstawie materiału empirycznego określono działania, na których policja najbardziej powinna skupiać swoją aktywność. Wśród nich znalazły się następujące obowiązki: zatrzymywanie sprawców przestępstw, eliminowanie z ruchu nietrzeźwych kierujących, zapobieganie przestępstwom oraz udzielanie pomocy ich ofiarom.

W wymienionych kwestiach, zarówno w odniesieniu do płci, jak i wieku respondentów nie stwierdzono istotnych dla badań dysproporcji.

W drugim z obszarów zagadnieniowych wyszczególniono podmioty, które powinny udzielać wsparcia policji w działaniach na rzecz bezpieczeństwa. Wśród nich najczęściej wymieniano władze lokalne, mieszkańców, media, kościół i szkoły. Należy zaznaczyć, że w niewielkim zakresie kobiety i osoby starsze chętniej udzielały odpowiedzi na ten temat.

W kontekście źródeł, z jakich czerpana jest wiedza o policji, najczęściej wymieniano Internet i telewizję. Nieco rzadziej wskazywano radio oraz obiegowe opinie i plotki. W przypadku tego zagadnienia większą aktywnością wykazały się kobiety i osoby z młodszej grupy wiekowej.

W badaniach poruszono również problem braku kontaktu i współdziałania z policją. Materiał empiryczny wskazuje, że głównymi czynnikami, które determinują taki stan rzeczy, są zawiłe procedury policyjne, możliwość zemsty ze strony sprawców oraz brak zaufania do policji lub jej poszczególnych osób. Warto podkreślić, że jedynie dla 15,0% badanych kontakt i współdziałanie z policją nie stanowi problemu. W kontekście płci i wieku respondentów nie odnotowano znaczących dysproporcji, które mogłyby wpłynąć na wyniki badań.

Kolejny aspektem, który poddano badaniom, była aktywność funkcjonariuszy policji w ramach służby zewnętrznej, zwłaszcza miejsca zamieszkania. Niepokoić może fakt, iż większość ocen okazała się negatywna. Badani bowiem określili poziom aktywności funkcjonariuszy w tym zakresie na przeciętnym poziomie. Ich zdaniem widok patrolujących funkcjonariuszy w pobliżu miejsca zamieszkania to rzadkość. W tym obszarze zagadnieniowym częściej pojawiały się odpowiedzi kobiet oraz osób w przedziale wiekowym 18 – 34 lata.

Uwagę badawczą zwrócono także na wiedzę respondentów o dzielnicowym. Na podstawie danych empirycznych ustalono, że większość badanych mieszkańców nie zna swojego dzielnicowego. Odmienne zdanie wyraziło mniej niż połowa ankietowanych. W tym zakresie odpowiedzi kobiet, mężczyzn oraz osób w obu przedziałów wiekowych ukształtowały się na podobnym poziomie i wskazywały na brak wiedzy o policjancie, który pełni służbę w tym charakterze.

Ponadto badania wykazały, że zaangażowanie policji w życie lokalnych społeczności przedstawia się na dobrym poziomie. Wśród znanych form działań policji najchętniej wymieniano spotkania w szkołach z rodzicami i nauczycielami, udział w uroczystościach patriotycznych i państwowych oraz zajęcia z młodzieżą (prelekcje, pogadanki, debaty). Z kolei najrzadziej wskazywano na inne formy aktywności, w tym udział w spotkaniach

zespołów interdyscyplinarnych, akcje trzeźwy poranek i prędkość. Takie opinie, bez odnotowanych znaczących dysproporcji stwierdzono zarówno w przypadku kobiet, mężczyzn, jak i osób w dwóch badanych grupach wiekowych.

Policja i jej aktywność na rzecz lokalnych społeczności została zbadana także w ramach badań jakościowych. Materiał empiryczny wskazał na zróżnicowane podejście badanych do omawianej kwestii. Generalnie, działania policji na terenie powiatu zostały ocenione pozytywnie, nie mniej jednak wątek policjantów zamieszanych w sprawę zabójstwa Iwony C., koligacje rodzinne funkcjonariuszy w różnych środowiskach, a także brak wymaganego zaangażowania w kontekście zaistniałych przestępstw gospodarczych nieco zakłóciły ten obraz. Badania wykazały niewystarczający stan etatowy funkcjonariuszy przeznaczonych do służby bezpośredniej. Zdaniem respondentów, policjanci rutynowo i statystycznie podchodzą do pełnionej służby, unikają problematycznych spraw, a także posiadają braki w wyszkoleniu. Według badanych osób, nieobiektywna ocena policji wynika z działań prasowych oraz ugruntowanego stereotypowo bądź historycznie podejścia części mieszkańców do formacji. Na wysokim poziomie oceniony został kierunek prowadzonych działań w obszarze profilaktyki. Podkreślono jednak konieczność zintensyfikowanego kontynuowania aktywności w obszarze uświadamiania społeczeństwa na temat możliwych zagrożeń zarówno wobec dzieci, jak i dorosłych. Według badanych, policjanci powinni aktywnie uczestniczyć w strukturach zarządzania kryzysowego na każdym szczeblu samorządowym. Podkreślono także konieczność zwiększenia dostępu do inicjatyw prowadzonych przez policję oraz terenowej aktywności funkcjonariuszy w aspekcie występowania realnych problemów, wśród których najczęściej wymieniano chuligaństwo i włamania. Na pozytywny wizerunek formacji wpływa udział funkcjonariuszy policji w sesjach rady (miasta, powiatu, gminy), zebraniach wiejskich, a także organizacja i przeprowadzanie debat społecznych, prelekcji i pogawędek w szkołach. W badaniach wskazano na kilka czynników, od których uzależnione jest postrzeganie policji. Są to: skuteczność działania, chęć i gotowość niesienia pomocy mieszkańcom oraz profesjonalne przygotowanie do wykonywania zadań. W ocenie większości respondentów policja rzetelnie realizuje swoje działania w trakcie katastrof naturalnych. Według badanych, aktualnie rysuje się wyraźny trend uspołecznienia działań policji, co bez wątpienia wpływa na jej pozytywną ocenę ze strony społeczeństwa. Niepokoić może jednak sukcesywne upolitycznianie stanowisk dowódczych w służbach, wpływające na osłabienie organizacyjne i moralne wewnątrz formacji.

W kontekście rozważań na temat policji i jej aktywności na rzecz społeczności lokalnej należy stwierdzić, że przyjęte założenie wskazujące na pozytywną ocenę formacji w znacznej części się potwierdziło. Materiał empiryczny daje również podstawy ku temu, aby sądzić, że aktywność policji przyczynia się do jej integracji z mieszkańcami w poszczególnych gminach powiatu dąbrowskiego.

Wnioski

Dzięki badaniom o podłożu socjologiczno-kryminologicznym udało się zgłębić wiedzę i lepiej poznać społeczeństwo powiatu dąbrowskiego. Zdołano również oszacować poczucie bezpieczeństwa jego mieszkańców oraz wskazać czynniki wywołujące poczucie zagrożenia. Zdiagnozowano także poziom świadomości społecznej w kontekście zjawiska przestępczości, zagrożeń związanych z katastrofami naturalnymi oraz innych negatywnych zjawisk społecznych. Ponadto określono determinanty, które wpływają na postrzeganie aspektów związanych z bezpieczeństwem w najbliższym otoczeniu. Co więcej, ustalono też stan świadomości i podejście lokalnej społeczności do policji oraz działań realizowanych przez instytucje w obszarze profilaktyki i prewencji.

Analiza przeprowadzonych badań uprawnia zatem do sformułowania następujących wniosków:

- zamieszkiwanie w rejonie miejsc zagrożonych przestępczością i katastrofami naturalnymi obniża poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego,

- aktywność podmiotów odpowiedzialnych za przeciwdziałanie przestępczości, a także zagrożeniom przyrodniczym i społecznym istotnie wpływa na poczucie bezpieczeństwa lokalnej społeczności,

- społeczność powiatu dąbrowskiego w stopniu wysokim obawia się występowania katastrof naturalnych, takich jak powodzie oraz negatywnej w skutkach zdrowotnych gospodarki odpadami azbestowymi,

- niedostateczna aktywność Państwowego Gospodarstwa Wodnego – Wody Polskie na obszarze powiatu dąbrowskiego w dużym stopniu wpływa na brak pozytywnej oceny funkcjonowania systemu zarządzania kryzysowego podczas katastrof naturalnych,

- znajomość zagadnień związanych z przestępczością, a także z podejmowanymi działaniami, które jej zapobiegają, wpływa na wzrost poczucia bezpieczeństwa lokalnej społeczności,

- dynamiczny rozwój zagrożeń związanych z nowoczesnymi technologiami wywiera negatywny wpływ na poziom bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego,

- samobójstwa i próby samobójcze stanowią istotny problem na terenie powiatu dąbrowskiego, a zdefiniowanie jednoznacznej przyczyny ich występowania jest trudne ze względu na indywidualny wymiar zdarzeń o takim charakterze,

- z uwagi na eskalację zjawiska, a także destabilizację podstawowej komórki społecznej, jaką jest rodzina, zaburzenia procesu wychowawczego oraz destrukcyjny wpływ na przebieg dalszego egzystowania, przemoc domową uznaje się za poważne zagrożenie w świadomości badanej społeczności,

- narkomania nie stanowi istotnego problemu na obszarze zamieszkiwanym przez badaną społeczność, jednakże negatywne skutki związane z tym zjawiskiem w dużym stopniu wpływają na obniżenie poczucia bezpieczeństwa społeczności lokalnej,

- okoliczności towarzyszące zbrodni dokonanej na Iwonie C. negatywnie wpłynęły na poczucie bezpieczeństwa lokalnej społeczności oraz świadomość jej członków,

- niewyjaśniony udział funkcjonariuszy w sprawie zabójstwa Iwony C., spetryfikowane postawy, takie jak: rutynowe i statystyczne podejście do pełnionej służby, unikanie problematycznych spraw, a także braki kompetencyjne obniżają pozytywną ocenę policji ze strony społeczeństwa,

- uspołecznianie działań policji przyczynia się do poprawy jej wizerunku i integracji z mieszkańcami powiatu dąbrowskiego.

Analiza przeprowadzonych badań oraz sformułowane na jej podstawie wnioski dowodzą słuszności sformułowanej hipotezy głównej zakładającej uzależnienie poczucia bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego od zagrożeń zakłócających bezpieczeństwo lokalne.

Rekomendacje

Zgodnie z założeniami cele badawcze niniejszej dysertacji mają charakter nie tylko poznawczy, ale także aplikacyjny. Autor miał nadzieję na uchwycenie podejścia badanych do problematyki bezpieczeństwa, a także stworzenie dopasowanego do wymagań społecznych Powiatowego (Miejskiego, Gminnego) Programu Przeciwdziałania Przestępczości. Takie ujęcie tematu daje podstawy do wypracowania strategii działań wszystkich zainteresowanych instytucji w zakresie profilaktyki bezpieczeństwa społecznego.

Otwartość badanych na omawiane kwestie sprawiła, że podjęto próbę określenia działań i rekomendacji, których ewentualne wdrożenie wpłynęłoby na optymalizację poczucia bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego. Poniżej przedstawiono zatem kilka propozycji takich przedsięwzięć. Wśród nich należy wymienić:

- zintensyfikowanie działań edukacyjnych na szczeblu gminnym i powiatowym w kontekście przestępczości, zagrożeń, obowiązków i praw, zacieśnienie w tym zakresie kooperacji policji z samorządami oraz instytucjami,

- kontynuacja rozpoczętych działań, obecność w środowiskach różnego typu narażonych na występowanie problemów społecznych,

- opracowanie programu mającego na celu scalanie rodzin, objęcie wsparciem rodzin dysfunkcjonalnych i zagrożonych przemocą domową, a także propagowanie dostępnych rozwiązań (psychoterapii dla dzieci i młodzieży, małżeństw oraz osób z przejawami zachowań dysfunkcjonalnych),

- aktualizacja programów dotyczących cyberprzestępczości, narkotyków, skutków nadużywania alkoholu, zacieśnienie międzyinstytucjonalnej i samorządowej współpracy,

- zwiększanie świadomości młodych ludzi na temat skutków działania alkoholu i narkotyków poprzez organizację debat, spotkań i prelekcji z dopasowanym programem edukacyjnym,

- systematyczna, we współpracy z samorządami powiatu dąbrowskiego, edukacja osób starszych w kontekście występujących zagrożeń internetowych,

- zoptymalizowanie współdziałania pomiędzy służbami i samorządem w trakcie katastrof, efektywniejszy przepływ informacji pomiędzy instytucjami oraz zwiększenie aktywności Wód Polskich w trakcie powodzi i podtopień,

- przekazanie do właściwych podmiotów sugestii wskazujących na konieczność budowy zbiorników retencyjnych, podwyższenia wałów przeciwpowodziowych, regularnej konserwacji wałów i cieków wodnych,

- systematyczne, zintegrowane ćwiczenia służb, instytucji i przedstawicieli samorządów w warunkach zbliżonych do realnych katastrof naturalnych,

- zintensyfikowanie działań prewencyjnych w miejscach zagrożonych na podstawie opracowanych map,

- stanowcze reagowanie na permanentne naruszenia prawa i zakłócania porządku publicznego,

- bezwzględne egzekwowanie przepisów prawa w kontekście zakazu spożywania alkoholu w miejscach publicznych oraz sprzedaży i podawania alkoholu wbrew zakazom ustawowym,

- eliminacja zachowań szczególnie uciążliwych społecznie (żebranie o pieniądze na alkohol w miejscach publicznych),

- przekazanie do Komendy Wojewódzkiej Policji w Krakowie inicjatywy proponującej zmiany naliczeń etatowych w Komendzie Powiatowej Policji w Dąbrowie Tarnowskiej (Komisariatu Policji w Szczucinie),

- przekazanie do jednostek zwierzchnich sugestii w kontekście właściwego doboru do służb, poddawania funkcjonariuszy regularnym testom psychologicznym,

- zwiększenie liczby policjantów przeznaczonych do udziału w służbie zewnętrznej, patroli pieszych, również z użyciem psa służbowego,

- nawiązanie współpracy z samorządami w aspekcie objęcia monitoringiem miejsc szczególnie zagrożonych,

- podjęcie inicjatywy dotyczącej zwiększenia szkoleń funkcjonariuszy policji w zakresie nowych technologii, udostępnienia narzędzi prawnych i technicznych niezbędnych do zwalczania przestępczości w tym obszarze,

- zintensyfikowanie współpracy z podmiotami odpowiedzialnymi za poprawę infrastruktury drogowej i z samorządami w kontekście bezpieczeństwa w ruchu drogowym, weryfikacja miejsc zagrożonych i oznaczeń dróg w powiecie dąbrowskim,

- przekazanie wyników badań dotyczących problemu azbestu do władz samorządowych powiatu dąbrowskiego oraz placówek służby zdrowia celem dalszego procedowania kwestii dotowania badań i ochrony zdrowia lokalnej społeczności,

- propagowanie we współpracy z samorządami, kościołem i instytucjami zasad solidarności międzyludzkiej, wykorzystanie do tego celu dostępnych mediów,

- efektywna współpraca międzyinstytucjonalna poprzez podejmowanie wspólnych inicjatyw, zawiązanie „koalicji" na rzecz bezpieczeństwa, określenie wspólnych celów i zadań, opracowanie harmonogramu działań, jasny podział zadań do realizacji i ich bieżąca aktualizacja.

Wymienione inicjatywy i przedsięwzięcia zostaną uwzględnione w opracowywanym raporcie, który zostanie zaprezentowany i przekazany władzom samorządowym (powiatowym, miejskim oraz gminnym), a także służbom i instytucjom odpowiedzialnym za zapewnienie bezpieczeństwa na obszarze powiatu dąbrowskiego.

Bibliografia

A) Wydawnictwa zwarte

1. Adam B., Beck U., van Loon J., *The Risk Society and Beyond. Critical Issues for Social Theory,* Sage Publications Ltd, London 2000.
2. Adamczyk G., Jeżowska M., Smyczek L., *Podstawy młodzieży szkół średnich wobec narkomanii*, Lublin 2006.
3. Adamoli S., DiNicola A., Savona E. U., Zoffi P., Organised Crime Around the World, Academic Bookstore, Helsinki 1998.
4. Adams J., *Risk*, Routledge, London-New York 2009.
5. Ambroziak W., Stępniak P., (red.), *Służba więzienna wobec problemów resocjalizacji penitencjarnej*, Wydawnictwo Centralnego Ośrodka Szkolenia Służby Więziennej, Poznań 2004.
6. Babbie E., *Podstawy badań społecznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.
7. Bagdziński S. L., *Lokalna polityka gospodarcza w okresie transformacji systemowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 1994.
8. Baker R., *Strach i paniczny lęk. Mity a rzeczywistość*, Wydawnictwo Jedność, Kielce 2002.
9. Bandura A., *Teoria społecznego uczenia się*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
10. Baron-Cohen S., *Teoria zła. O empatii i genezie okrucieństwa*, Wydawnictwo Smak Słowa, Sopot 2014.
11. Bauman Z., *Dwa szkice o moralności ponowoczesnej*, Wyd. Instytut Kultury, Warszawa 1994.
12. Bauman Z., *Etyka ponowoczesna,* Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996.
13. Bauman Z., *Płynna nowoczesność*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2006.
14. Bauman Z., *Płynny lęk*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2008.
15. Bauman Z., *Wieloznaczność nowoczesna, nowoczesność wieloznaczna*, PWN, Warszawa 1995.
16. Bauman Z., *Życie na przemiał*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2005.
17. Bąbska B., Rymsza M., *Organizowanie społeczności lokalnej – metodyka pracy środowiskowej*, Instytut Spraw Publicznych, Centrum Wspierania Aktywności Lokalnej, Warszawa 2014.

18. Beck U., *Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne,* Suhrkamp Verlag, Berlin 2016.
19. Beck U., *Społeczeństwo ryzyka. W drodze do innej rzeczywistości*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2002.
20. Becker P.L., *Zaproszenie do socjologii*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995.
21. Bendecict R., *Wzory kultury*, Wydawnictwo Vis-a-vis. Etiuda, Kraków 2019.
22. Berliński L., *Zarządzanie i dowodzenie Ochotniczą Strażą Pożarną. Wiedza, nowoczesność i tradycja*, Difin, Warszawa 2012.
23. Bernstein P., *Przeciw bogom. Niezwykłe dzieje ryzyka*, WIG Press, Warszawa 1997.
24. *Bezpieczeństwo narodowe a grupy dyspozycyjne*, (red.) J. Maciejewski, O. Nowaczyk, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2005.
25. Bieńkowska E., Kulesza C., *Europejskie standardy kształtowania sytuacji ofiar przestępstw*, Temida 2, Białystok 1997.
26. Bieńkowska E., Kulesza C., *Jak postępować z ofiarami przestępstw. Poradnik dla praktyków*, Dom Wydawniczy TOTUS, Białystok 1992.
27. Błachut J., Czapska J., Widacki J., *Zagrożenie przestępczością,* Instytut Spraw Publicznych, Warszawa – Kraków 1997.
28. Błachut J., Gaberle A., Krajewski K., *Kryminologia*, Infotrade, Kraków 2007.
29. Błachut J., *Problemy związane z pomiarem przestępczości*, Oficyna Wolters Kluwer Polska, 2007, LEX.
30. Böhler J., *Zbrodnie Wehrmachtu w Polsce*, Kraków 2009.
31. Bojarski M., Giezek J., Sienkiewicz Z., *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna,* LexisNexis, Warszawa 2004.
32. Braga A. A., Weisburd D. L., *Policing Problem Places. Crime Hot Spots and Effectives Prevention,* Oxford University Press, New York 2010.
33. Bratton W., *Preventive Program "Quality of the Life"*, City of New York Department of Police, New York 1999.
34. Burbelka J., *Epoki i formacje. Próba rekonstrukcji adaptacyjnej*, Ossolineum, Wrocław – Warszawa – Kraków - Gdańsk 1980.
35. Buzan B., Waever O., de Wilde J., *Environmental, Economic and Societal Security,* Centre for Peace and Conflict Research Press, Copenhagen 1995.
36. Caccamo R., *Back to Middletown. Three Generations of Sociological Reflections*, Stanford University Press, Stanford 2002.
37. Castells M., *Galaktyka Internetu: refleksje nad Internetem, biznesem i* społeczeństwem, Wydawnictwo Rebis, Poznań 2003.
38. *Chicago Alternative Policing Strategy,* City of Chicago Department of Police, Chicago 1996.

39. Ciekanowski Z., *Klęski żywiołowe jako przesłanki sytuacji nadzwyczajnych*. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach*, nr 95, 2012.

40. Cielecki T., *Ofiary przestępstw w prewencyjnej strategii przeciwdziałania przestępczości*, Wydawnictwo Szkoły Policji w Słupsku, Słupsk 1999.

41. Cielecki T., *Prewencja kryminalna. Studium z profilaktyki kryminologicznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2004.

42. Cielecki T., *Realizacja przez Policję strategii prewencyjnej w zwalczaniu przestępczości i innych patologii*, Wydawnictwo Szkoły Policji w Słupsku, Słupsk 1999.

43. Clarke R., Eck J. E., *Crime Analysis for Crime Prevention in 60 Small Steps*, Department of Justice Office of Community Oriented Policing Services, New York 2003.

44. Coleman J. W., Cressey D. R., *Social Problems*, Addison-Wesley Publications, Massachusetts 1992.

45. Conorer T., *Newjack. A years as a Prison Guard in New York`s Most Infamous Maximum Security Jail*, Ebury Publishing, New York 2009.

46. Cucullu G., Fontana C., *Warrior Police Rolling with America`s Military Police in the World`s Trouble Spots*, St. Martin`s Press, New York 2011.

47. Czekaj K., (red.), *Kryminologia i dezorganizacja w globalnym świecie. Aspekty teoretyczne i praktyczne*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2016.

48. Czekaj K., Gorlach K., Leśniak M., *Labirynty współczesnego społeczeństwa*, Interart, Warszawa 1996.

49. Czekaj K., *Socjologia Szkoły Chicagowskiej i jej recepcja w Polsce*, Wydawnictwo Górnośląskiej Wyższej Szkoły Handlowej, Katowice 2007.

50. Datner S., *Zbrodnie Wehrmachtu na jeńcach wojennych armii regularnych w II wojnie światowej*, Warszawa 1964.

51. Donelly D., *Municipal Policing In the European Union. Comparative Perspectives*, Palgrave Macmillan, New York 2013.

52. Douglas M., *Risk and Blame. Essays In Cultural Theory*, Routlege, London 1999.

53. Douglas M., Wildavsky A., *Risk and Culture. An Essay on the Selection of Technological and Enviromental Dangers*, University of California Press, Berkeley 1982.

54. Dufour F. S. P., *Historia prostytucji*, t. I, Gdynia 1997, [za:] *Zjawiska Patologii Społecznej. Przyczyny-przebieg-skutki*, red. S. P. Zakrzewski, Wyd. Naukowe WNPiD UAM, Poznań 2012.

55. Dyoniziak R., Iwanicka K., Karwańska A., Pucek Z., *Społeczeństwo w procesie zmian. Zarys socjologii ogólnej*, Wydawnictwo Universitas, Kraków 1992.

56. Działoszyński M., *Community Policing. Pojęcie i zakres funkcjonowania*, Policja 2012, nr 4.

57. Farmer D. J., McDonald R.M., *An Epidemiological Model for Crime Control*, Virginia Commonwealth University, Richmond 1988.

58. Felsenstein F., Connolly J. J., *What Middletown Read. Print Culture and Cosmopolitanism in an American City*, University of Massachusetts Press, Amherst 2015.

59. Frankowski M. T., *Człowiek w warunkach ekstremalnych*, Agencja Wydawnicza ULMAK, Warszawa 2001.

60. Gaines L. K., Worrall J. L., *Police Administration*, Delmar Cengage Learning, New York 2011.

61. Geelhoed E. B., *Muncie. The Middletown of America*, Arcadia Publishing, Chicago 2000.

62. Giddens A., *Socjologia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.

63. Giddens A., *Trzecia droga. Odnowa socjaldemokracji*, KiW, Warszawa 1999.

64. Glick L., Hebding D. E., *Introduction to Social Problems*, Addison-Wesley Publications, Massachusetts 1980.

65. Gorzelak G., Jałowiecki B., *Koniunktura gospodarcza i mobilizacja społeczna w gminach'95. Raport z I etapu badań*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1996.

66. Goszczyńska M., *Człowiek wobec zagrożeń. Psychologiczne uwarunkowania, oceny i akceptacja ryzyka*, Wydawnictwo Żak, Warszawa 1997.

67. Goszczyński W., Knieć W., Czachowski H., *Lokalne horyzonty zdarzeń. Lokalność i kapitał społeczny w kulturze (nie)ufności na przykładzie wsi kujawsko-pomorskiej*, Wydawca Studio Kropka dtp, Toruń 2015.

68. Góra M., *Miasteczko Zbrodni. Dlaczego zginęła Iwona Cygan?*, Wydawnictwo WAB, Kraków 2019.

69. Grabo C., *Handbook of Warning Intelligence. Assesing the Threat to National Security*, Scarecrow Press, Plymouth 2010.

70. Greń J., *Statystyka matematyczna. Modele i zadania*, Warszawa 1975.

71. Grocki R., *Zarządzanie kryzysowe. Dobre praktyki*, Difin, Warszawa 2012.

72. *Grupy dyspozycyjne społeczeństwa polskiego*, (red.) J. Maciejewski, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2006.

73. *Grupy Dyspozycyjne w obliczu Wielkiej Zmiany. Kulturowe i społeczne aspekty funkcjonowania w świetle procesów integracyjnych*, (red.) J. Maciejewski, M. Bodzian, K. Dojwa, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2010.

74. *Grupy dyspozycyjne w systemie współpracy transgranicznej na rzecz bezpieczeństwa*, (red.) J. Maciejewski, M. Stochmal, A. Sokołowska, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2015.

75. *Grupy dyspozycyjne wobec zagrożeń bezpieczeństwa państwa*, (red.) J. Maciejewski, M. Stochmal, Z. Ludziejewski, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2016.

76. Grzegorowski Z., *Służby specjalne a bezpieczeństwo państwa polskiego*, Wydawnictwo Naukowe GRADO, Toruń 2013.

77. Herman M., *Działalność Żandarmerii Wojskowej Sił Zbrojnych Rzeczpospolitej Polskiej w systemie bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2018.
78. Hobbes T., *Lewiatan, czyli materia, forma i władza państwa kościelnego i świeckiego*, PWN, Warszawa 1954.
79. Hołyst B., *Kryminologia*, PWN, Warszawa 1999.
80. Hołyst B., *Policja na świecie*, Wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2011.
81. Hołyst B., *Policja na świecie*, Wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2013.
82. Hołyst B., *Policja na świecie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2013.
83. Hołyst B., *Psychologia kryminalistyczna*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2004.
84. Indecki K., Liszewska A., *Prawo karne materialne. Nauka o przestępstwie, karze i środkach penalnych*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2002.
85. Ingulstadt F., *Straż graniczna*, Wydawnictwo Elipsa, Warszawa 2010.
86. Jałowiecki B., *Rozwój lokalny*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1989.
87. Jankowski J., Wojnarowski J., *Planowanie mobilizacyjnego rozwinięcia jednostki wojskowej*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2012.
88. Jaroczkin W. I., *Sekjuritologia. Nauka o bezopastnosti żizniedejatelnosti*, Os-89, Moskwa 2000.
89. Jessor R., Jessor S. L., *Problem Behavior and Psychosocial Development. A Longitudinal Study of Youth*, Academic Press, New York 1977.
90. Jędrzejko M.Z., Rosik B.P., Kowalski M., *Uzależnienia behawioralne – wybrane aspekty*, Oficyna Wydawnicza ASPRA – JR, Pułtusk – Warszawa 2015.
91. Kafidow W. W., *Sociologija i tiechnołogii bezopastnostii*, Akademiczeskij Projekt, Moskwa 2005.
92. Kappeler V. E., Gaines L. K., *Community Policing. A Contemporary Perspective*, Routledge, London, New York 2011.
93. Kappeler V. E., Potter G. W., Blumberg M., *The Mythology of Crime and Criminal Justice*, Waveland Press, Illinois 2005.
94. Karpiuk M., *Służba funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego i Służby Wywiadu Wojskowego oraz żołnierzy zawodowych wyznaczonych na stanowiska służbowe w tych formacjach*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2017.
95. Kelling G. L., Coles C. M., *Wybite szyby. Jak zwalczyć przestępczość i przywrócić ład w najbliższym otoczeniu*, Wydawnictwo Media Rodzina, Poznań 2000.
96. Kępiński A., *Lęk*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2002.
97. Klichowski L., *Lęk. Strach. Panika. Przyczyny i zapobieganie*, Wydawnictwo Printer, Poznań 1994.

98. *Kobiety w grupach dyspozycyjnych społeczeństwa. Socjologiczna analiza udziału i roli kobiet w wojsku, policji oraz w innych grupach dyspozycyjnych*, (red.) J. Maciejewski, K. Dojwa, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2007.
99. Konopczyński W., *Dzieje parlamentaryzmu angielskiego*, Wydawnictwo Ośrodka Myśli Politycznej, Warszawa 2017.
100. Korzeniowska H., *Edukacja dla bezpieczeństwa w systemie oświatowym Europy na przykładzie Polski i Słowacji*, EAS, Kraków 2004.
101. Korzeniowski L. F., *Podstawy nauk o bezpieczeństwie*, Difin, Warszawa 2012.
102. Korzeniowski L., *Menedżment. Podstawy zarządzania*, Wydawnictwo EAS, Kraków 2005.
103. Korzeniowski L., Pepłoński A., *Wywiad gospodarczy. Historia i współczesność*, Wydawnictwo EAS, Kraków 2005.
104. Kotowski W., *Straże gminne. Komentarz praktyczny*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2004.
105. Kozielecki J., *Koncepcje psychologiczne człowieka*, PIW, Warszawa 1976.
106. Kozielecki J., *O człowieku wielowymiarowym. Eseje psychologiczne*, PWN, Warszawa 1988.
107. Kromołowski H., Kukowska K., Kwiatek A., *Bezpieczeństwo pozamilitarne w XX-XXI wieku. Zagrożenia – wyzwania – koncepcje*, Wydawnictwo Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa 2018.
108. Kudyba K., *Edukator –materiały szkoleniowe*, Kraków 2019.
109. Kurzępa B., Kurzępa – Czopek E., *Ustawa o strażach gminnych z komentarzem*, Wydawnictwo TNOiK Dom Organizatora, Toruń 2011.
110. Kwaśniewski M., Luboś-Harny M., *Przepis na chuligana. Publikacja dla dorosłych. Stosować codziennie*, Urząd Miasta Krakowa, Instytut Bezpieczeństwa Publicznego, Kraków 2002.
111. Kwiatkowski S., *Zarządzanie bezpieczeństwem w sytuacjach kryzysowych*, Akademia Humanistyczna im. A. Gieysztora, Pułtusk 2011.
112. Lasocik Z., *Dzielnicowy w nowoczesnej formacji policyjnej*, PWN, Warszawa 2011.
113. Latouche S., *The Westernization of the World. Significance, Scope and Limits of the Drive Towards Global Uniformity*, Polity Press, Cambridge 1996.
114. Leary M., Kowalski R. M., *Lęk społeczny*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2001.
115. Leszczyński M., *Bezpieczeństwo społeczne a bezpieczeństwo państwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Humanistyczno - Przyrodniczego Jana Kochanowskiego, Kielce 2009.
116. Leszczyński M., Gumienniak A., Owczarek L., Mochocki R., *Bezpieczeństwo w wymiarze lokalnym. Wybrane obszary*, Difin, Warszawa 2016.

117. Lewenstein B., *Nowy paradygmat rozwoju układów lokalnych – w stronę obywatelskich wizji społeczności lokalnych*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2006.

118. Lidwo W., Krzeszewski W., Więcek W., *Zarządzanie w sytuacjach kryzysowych*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2010.

119. Lipiec J., *Podstawy ontologii społeczeństwa*, PWN, Warszawa 1972.

120. Lipka R., Smura T., *Siły Zbrojne RP – stan, perspektywy i wyzwania modernizacyjne*, Wydawca Fundacja im. Kazimierza Pułaskiego, Warszawa 2014.

121. Lis F.J., *Integracja społeczna a wartości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej, Lublin 1987.

122. Lupton D., *Risk*, Routledge, London-New York 2013.

123. Lynd R. S., Lynd H.M., *Middletown in Transition. A Study in Cultural Conflicts*, Harcourt, Brace & Company, New York 1937.

124. Lynd R. S., Lynd H.M., *Middletown. A Study in Modern American Culture*, Harcourt, Brace & Company, New York 1929.

125. Machel H., *Psychospołeczne uwarunkowania pracy resocjalizacyjnej personelu więziennego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2001.

126. Machel H., *Sens i bezsens resocjalizacji penitencjarnej – casus polski*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2008.

127. Maciejewski J., *Army Education for Staff Taking Part in UNO Peace Mission*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 1998.

128. Maciejewski J., *Grupy dyspozycyjne. Analiza socjologiczna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2014.

129. Maciejewski J., Haduch J., Iwanek T., Pieczywok A., Wełyczko L., Dojwa K., *Podoficerowie zawodowi Wojska Polskiego. Studium socjologiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2008.

130. Maciejewski J., *Oficerowie Wojska Polskiego w okresie przemian społecznej struktury i wojska. Studium socjologiczne*, WydawnictwoUniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002.

131. Maciejewski J., Pieczywok A., Stochmal M.,Wełyczko L., *Kompetencje dla bezpieczeństwa w zawodzie oficera Wojska Polskiego. Studium socjologiczne*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Lądowych im. Tadeusza Kościuszki we Wrocławiu, Wrocław 2012.

132. Maciejewski J., *Trwanie i przemiany socjologii wojska*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2016.

133. Maris R., *Social Problems*, The Dorsey Press, Chicago1988.

134. Maslow A. H., *Motywacja i osobowość*, Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa 1990.

135. Mazur J., Kuć M., *Marginalizacja – ujęcie wielowymiarowe. Przejawy, skutki i przeciwdziałanie*, Kraków 2019.

136. Mazur J., *Przemoc w rodzinie. Teoria i rzeczywistość*, Wydawnictwo Akademickie „Żak", Warszawa 2002.

137. Mazur J., Sanetra - Pólgrabi S., *Miejsce wolontariackich grup dyspozycyjnych w systemie bezpieczeństwa państwa i zarządzeniu kryzysowym na przykładzie GOPR i WOPR*, Wydawnictwo Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Kraków 2017.

138. Merton R. K., *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, PWN, Warszawa 1982.

139. *Metodologiczne problemy badań nad grupami dyspozycyjnymi*, (red.) J. Maciejewski, M. Stochmal, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2014.

140. Michoń F., *Organizacja i kierowanie w przedsiębiorstwie w świetle socjologii i psychologii pracy*, KiW, Warszawa 1981.

141. Miller L. S., Hess K. M., Orthmann C.H., *Community Policing. Partnerships for Problem Solving*, Delmar Cengage Learning, New York 2014.

142. Minkina M., Gałek B., *Kłamstwo i podstęp we współczesnym świecie*, Oficyna Wydawnicza Rytm, Warszawa 2015.

143. Minkina M., *Sztuka wywiadu w państwie współczesnym*, Oficyna Wydawnicza Rytm, Warszawa 2014.

144. Moczuk E., Bajda K., *Problemy i zjawiska patologiczne w społeczeństwie tradycyjnym i nowoczesnym. Studium socjologiczno - kryminologiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2016.

145. Moczuk E., Bajda K., *Problemy i zjawiska patologiczne w społeczeństwie tradycyjnym i nowoczesnym. Studium socjologiczno- kryminologiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2016.

146. Moczuk E., *Mieszkańcy powiatu mieleckiego wobec problemów bezpieczeństwa lokalnego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2007.

147. Moczuk E., *Policja. Socjologiczne studium funkcjonowania instytucji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2013.

148. Moczuk E., *Postrzeganie bezpieczeństwa publicznego w środowisku lokalnym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2003.

149. Moczuk E., *Socjologiczne aspekty bezpieczeństwa lokalnego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2009.

150. Moczuk E., *Społeczne poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu mieleckiego*, Ius et Administratio. Zeszyt Specjalny, Wydawnictwo Mitel, Rzeszów 2006.

151. Moczuk E., Szulich P, Żak J., *Bezpieczeństwo lokalne w opiniach mieszkańców Tarnobrzega*, Wydawnictwo PWSZ w Tarnobrzegu, Tarnobrzeg 2007.

152. Moczydłowski P., *The Hidden Life of Polish Prisons*, Indiana University Press, Bloomington 1992.

153. Morawski Z., *Funkcjonowanie policji w strukturze społecznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1999.

154. Morawski Z., *Prawne determinanty pozycji, roli i statusu warstw dyspozycyjnych społeczeństwa Polski na przykładzie trzech organizacji formalnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2005.

155. Moszumański Z., Piwowar S., Rawski W., *Dyscyplina wojskowa. Rys historyczny ewolucji przepisów dyscyplinarnych*, Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej, Warszawa 2012.

156. Mucha J., *Socjologia jako krytyka społeczna. Orientacja radykalna i krytyczna we współczesnej socjologii zachodniej*, PWN, Warszawa 1986.

157. Multan W., *Bezpieczeństwo międzynarodowe ery nuklearnej*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 1991.

158. Musiał A. K., *Krwawe Upiory*, Wydawnictwo Karat, Tarnów 1993.

159. Nowak A., Wysocka E., *Problemy i zagrożenia społeczne we współczesnym świecie. Elementy patologii społecznej i kryminologii*, Wydawnictwo Śląsk, Katowice 2001.

160. *Oficerowie grup dyspozycyjnych. Socjologiczna analiza procesu bezpieczeństwa narodowego*, (red.) J. Maciejewski, T. Kołodziejczyk, D. S. Kozerawski, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2008.

161. Olechnicki K., Załęcki P., *Słownik socjologiczny*, Wydawnictwo Graffiti BC, Toruń 1998.

162. Ostaszewski P., *Lęk przed przestępczością*, LEX a Wolters Kluwer business, Warszawa 2014.

163. Pacek B., *Policje wojskowe świata*, Dom Wydawniczy Bellona, Warszawa 2006.

164. Pacek B., *Żandarmeria Wojskowa*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2016.

165. Paśnik J., *Straż graniczna. Prawne podstawy działania i uprawnień*, Wydawnictwo Kodeks, Warszawa 2003.

166. Pieprzny S., *Administracja bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2012.

167. Pieprzny S., *Ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego w prawie administracyjnym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2007.

168. Pieter J., *Strach i odwaga*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1971.

169. Pietraszko-Furmanek I., *Partycypacja społeczna w środowiskach lokalnych*, Oficyna Wydawnicza Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Kraków 2012.

170. Pilawski W., *Chronologia powstawania Ochotniczych Straży Pożarnych na ziemiach Polskich w latach 1845-1890. OSP Ponadstuletnie*, Komenda Głowna Państwowej Straży Pożarnej, Warszawa 1998.

171. Podwig P., Burkharin O., Kadyshew T., Miasnikow E., Sutyagin I., *Russian Strategic Nuclear Forces*, The MIT Press, Moscow 2004.

172. Polak B., Polskie formacje graniczne, Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, Koszalin 1999.

173. Poll R., *Main Street and Empire. The Fictional Small Town in the Age of Globalization*, Rutgers University Press, New Jersey - New Brunswick 2012.

174. Przeslawski T., *Służba więzienna w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2012.

175. Przesławski T., *Służba więzienna w Polsce. Administracja i podstawy działania*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2012.

176. Przewodzki E., *Bezpieczeństwo militarne państwa – analiza podstawowych pojęć i treści*, Departament Bezpieczeństwa Militarnego MON, Wydawnictwo Adam Marszałek, Warszawa 1997.

177. Radecki W., Danecka D., *Prawo łowieckie. Komentarz*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2019.

178. Radecki W., *Prawo łowieckie. Komentarz*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2012.

179. Radecki W., *Ustawa o rybactwie śródlądowym. Komentarz*, Wydawnictwo Difin Warszawa 2005.

180. Ranschburg J., *Lęk. Gniew. Agresja*, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1993.

181. *Razem Bezpieczniej*. Rządowy program ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Warszawa 2007.

182. Reber A. S., *Słownik psychologiczny*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2000.

183. *Rekrutacja do grup dyspozycyjnych – socjologiczna analiza problemu*, (red.) J. Maciejewski, M. Liberacki, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2011.

184. Robert L., Gunnarsson S., *American Military Police in Europe 1945-1991*, Unit Histories, McFarland Company Inc. Publishers, Jefferson 2011.

185. Ross J. I., *An Introduction to Political Crime*, The Policy Press, Bristol 2012.

186. Rubington E., Weinberg M. S., *The Study of Social Problems. Five Perspectives*, Oxford University Press, New York 1977.

187. Rubington E., Weinberg M. S., *The Study of Social Problems. Seven Perspectives*. Oxford University Press, New York, Oxford 1995.

188. Rubington E., Weinberg M. S., *The Study of Social Problems. Seven Perspectives*, Oxford University Press, New York 2010.

189. Sabak Z., Królikowski J., *Ocena zagrożeń bezpieczeństwa Rzeczpospolitej Polskiej*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2002.

190. Sawicki J., Ziółkowski J., *Bezpieczny obywatel – Samorząd – Policja*, Wydawnictwo AMP Akapit S.C., Warszawa 1999.

191. Schofield C., *Komandosi rosyjscy*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 1996.

192. Schur E. M., *Crimes Without Victims*, Englewood Cliffs, Prentice-Hall 1965.

193. Serafin T., Parszowski S., *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych. Programy prewencyjne w systemie bezpieczeństwa*, Difin, Warszawa 2011.

194. Siemaszko A., *Granice tolerancji*, PWN, Warszawa 1993.

195. Sillamy N., *Słownik psychologiczny*, Wydawnictwo Książnica, Katowice 1995.

196. Siwek J. K., *Straż pożarna*, Wydawnictwo Wilga, Warszawa 2003.

197. Skogan W. G., Hartnett S.M., *Community policing. Chicago Style*, Oxford University Press, New York 1997.

198. Skvrnda F., *Socialny fenomen bezpecnosti v socasnej spolecnosti (K problematike vyzierv oblasti narodnej a medzinarodnej bezpecnosti*, Policajna Teoria a Prax 2003.

199. *Słownik Języka Polskiego*, Tom 1, PWN, Warszawa 1978.

200. Sochacka K., Laere K.V., *Narkotyki – ryzykowna droga*, Wydawca: Stowarzyszenie MONAR, 2019.

201. Sołtys C*., Kościół wobec godności pracy w kontekście ekologicznym*, Tuchów 2007.

202. Spelman W., Eck J.E., *Problem-Oriented Policing, National Institute of Justice, research in Brief*, University Press, Washington 1989.

203. *Społeczne aspekty zawodu wojskowego*, (red.) J. Maciejewski, M. Kloczkowski, J. Dziedzic, M. Baran-Wojtachnio, W. Nowosielski, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010.

204. Starosta P., *Poza metropolią. Wiejskie i małomiasteczkowe zbiorowości lokalne a wzory porządku makrospołecznego***,** Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1995.

205. Stawnicka J., Klonowska I., *Krajowa Mapa Zagrożeń Bezpieczeństwa nową formą dialogu polskiej Policji ze społecznością lokalną na rzecz bezpieczeństwa wewnętrznego. Aspekt społeczno-pedagogiczny*, Oficyna Wydawnicza Humanitas, Sosnowiec 2018.

206. Stochmal M., *Państwowa Straż Pożarna w systemie bezpieczeństwa państwa. Studium socjologiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2015.

207. *Stratyfikacja w grupach dyspozycyjnych – socjologiczne azymuty badawcze*, (red.) J. Maciejewski, B. Stasiaczyk, W. Forysiak, Z. Kuźniar, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2012.

208. Studencki R., *Zachowania w sytuacji ryzyka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2004.

209. Sullivan T. J., Thompson K.S., *Introduction to Social Problems. Divergent Perspectives*, Macmillan, New York 1994.

210. Sullivan T. J., Thompson K.S., *Social Problems. Divergent Perspectives*, John Wiley and Sons Publications, New York 1984.

211. Sumner W.G., *Naturalne sposoby postępowania w gromadzie. Studium socjologicznego znaczenia praktyk życia codziennego, manier, zwyczajów, obyczajów oraz kodeksów moralnych*, PWN, Warszawa 1995.

212. Sygit B., *Przestępcy i ich ofiary*, Polski Dom Wydawniczy Ławica, Poznań 1995.

213. Szacka B., *Wprowadzenie do socjologii*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2003.

214. Szacki J., *Historia myśli socjologicznej*, PWN, Warszawa 1982, Tom 2.

215. Szaflik J.R., *Dzieje Ochotniczych Straży Pożarnych*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Warszawa 2001.

216. Szczepański J, *Elementarne pojęcia socjologii*, PWN, Warszawa 1972.

217. Szczęsny R., Osiński A., *Prewencja kryminalna, Cz.III. Udział dzielnicowego w realizacji prewencji kryminalnej. Współdziałanie Policji z wybranymi organami i instytucjami. (Materiały pomocnicze)*, Wydawnictwo Szkoły Policji w Słupsku, Słupsk 1998.

218. *Szeregowcy w grupach dyspozycyjnych. Socjologiczna analiza zawodu i jego roli w społeczeństwie*, (red.) J. Maciejewski, A. Krasowska-Marut, A. Rusak, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2009.

219. Sztompka P., *Metoda funkcjonalna w socjologii i antropologii społecznej*, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 1971.

220. Sztompka P., *Socjologia zmian społecznych*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2005.

221. Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2002.

222. Sztompka P., *Trauma wielkiej zmiany. Społeczne koszty transformacji*, Wydawnictwo ISP PAN, Warszawa 2000.

223. Sztumski J., *Wstęp do metod i technik badań społecznych,* Katowice 2005.

224. Szymonik A., *Organizacja i funkcjonowanie systemów bezpieczeństwa*, Difin, Warszawa 2011.

225. Tabaczyńska E., Jarocka-Krzemkowska M., Kwasnik S., *Od ogniowej do państwowej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012.

226. Ter-Akopow A. A., *Bezopastnost czełowieka. Socialnyje i prawowyje osnowy*, Izdatielstwo NORMA, Moskwa 2005.

227. *Teraźniejszość i przyszłość grup dyspozycyjnych w polskim społeczeństwie*, (red.) J. Maciejewski, I. Wolska-Zogata, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2012.

228. *Tożsamość społeczna grup dyspozycyjnych*, (red.) J. Maciejewski, W. Nowosielski, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2009.

229. Trickett S., *Spokojnie, to tylko panika. Jak sobie skutecznie radzić z atakami paniki*, Wydawnictwo Jedność, Kielce 2001.

230. Trojanowicz R. C., Carter D., *The Philosophy and Role of Community Policing*, Michigan State University, Michigan 1988.

231. Turner J. H., *Socjologia, Koncepcje i ich zastosowanie*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 1998.

232. Turner J. H., *Struktura teorii socjologicznej*, PWN, Warszawa 1985.

233. Tyrała P., *Zarządzanie kryzysowe. Ryzyko – bezpieczeństwo – obronność. Dla menedżerów administracji, polityki, wojska, policji, gospodarki i edukacji*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2001.

234. Urban A., *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009.

235. Wądołowski W., *Między europejskością a lokalnością. Przestrzenie tożsamości w badaniach studentów Białegostoku*, Pogranicze. Studia Społeczne 2016, Tom XXVII, cz. 2.

236. *Wejdź w rytm rejonu*, City of Chicago Department of Police, Chicago 1996.

237. Wellman B., Gulia M., *Net Surfers Don't Ride Alone: Virtual Communities as Communities*, University of Toronto, Toronto 1997.

238. Whitehead T., *Pokonać lęk*, Wydawnictwo W.A.B. Warszawa 1995.

239. Wiśniewski B., Piątek Z., *Współczesny wymiar funkcjonowania Straży Granicznej*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2006.

240. Wojnarowski J., *Interpretacja zadań dla organów administracji publicznej w zakresie bezpieczeństwa RP*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2003.

241. Wolf R., Jones C. B., *Volunteer Police, Choosing to Serve. Exploring, Comparing and Assessing Volunteer Policing In the United States and the United Kongdom*, Routleage, New York 2018.

242. Wolpe J., Wolpe D., *Wolni od lęku*, Wydawnictwo WiR Partner, Kraków 1999.

243. *Wozduszno - Kosmiczeskije Siły*, Izdatielstwo Ministierstwo Oborony Rossiji, Moskwa 2015.

244. Wright N.H., *Jak pokonać lęk*, Wydawnictwo Rodzinny Krąg, Warszawa.

245. *Wspólne szkolenie mieszkańców i policji. Podręcznik*, City of Chicago Department of Police, Chicago 1996.

246. *Współdziałanie grup dyspozycyjnych w militarnym, paramilitarnym i cywilnym systemie bezpieczeństwa państwa*, (red.) J. Maciejewski, A. Bujak, M. Stochmal, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2015.

247. *Zadania jednostek samorządu terytorialnego w zakresie ochrony porządku i bezpieczeństwa publicznego. (Stan prawny na dzień 1 stycznia 2003 roku). Informacja dla jednostek samorządu terytorialnego*, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Komenda Główna Policji, Warszawa 2003.

248. Zakrzewski S. P., *Zjawiska Patologii Społecznej. Przyczyny-przebieg-skutki*. Wyd. Naukowe WNPiD UAM, Poznań 2012.

249. Zalewski S., *Służby specjalne w państwie demokratycznym*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2005.

250. *Zawód oficera Wojska Polskiego w toku transformacji. Studium socjologiczne*, (red.) J. Maciejewski, I. Wojska-Zagota, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2004.

251. Znaniecki F., *Społeczne role uczonych*, PWN, Warszawa 1984.

B) Rozdziały w wydawnictwach zwartych

252. Altman I., Low S. M., Preface, [w:] (red.) I. Altman, S. M. Low, Place Attachment, Springer Publishers, New York 2012.

253. Bałandynowicz A., *Kształtowanie bezpieczeństwa i porządku prawnego w oparciu o model Policji wspólnotowej*, [w:] (red.) A. Jaworska, G. Durka, *Wspólnotowa odmiana prewencji kryminalnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2009.

254. Bednarska M., *Bezpieczeństwo w życiu człowieka*, [w:] (red.) A. Żukiewicz, *Bezpieczeństwo publiczne u progu XXI wieku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002.

255. Bobrowicz M., *Wiktymizacja wtórna*, [w:] (red.) L. Mazowiecka, *Wiktymizacja wtórna. Geneza, istota i rola w przekształcaniu polityki traktowania ofiar przestępstw*, LEX a Wolter Kluwer business, Warszawa 2012.

256. Bogunia-Borowska M., *Codzienność życia społecznego – wyzwania dla socjologii XXI wieku*, [w:] (red.) P. Sztompka, M. Bogunia-Borowska, *Socjologia codzienności*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2008.

257. Borkowski T., *Ogólne teorie socjologiczne: pozór prawdy czy prawda pozorów*, [w:] (red.) K. Frysztacki, *Z zagadnień socjologii stosowanej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1996.

258. Bryła M., Wójcikiewicz J., *„Idealny dzielnicowy" a rzeczywistość. Podsumowanie dyskusji*, [w:] (red.) J. Czapska, J. Widacki, *Bezpieczeństwo lokalne. Społeczny kontekst prewencji kryminalnej*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2000.

259. Chmielewski P., *Zagrożenie bezpieczeństwa osób i porządku publicznego w województwie warmińsko – mazurskim – policyjne działania profilaktyczne*, [w:] (red.) S. Pikulski, *Prawne i administracyjne aspekty bezpieczeństwa osób i porządku publicznego w okresie transformacji ustrojowo – gospodarczej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2000.

260. Cielecki T., *Policja a ofiary*, [w:] (red.) T. Cielecki, *Poszanowanie godności ofiar przestępstw*, Centrum Szkolenia Policji, Legionowo 2002.

261. Cieślarczyk M., *Społeczeństwa i społeczności na przełomie wieków, od bezpieczeństwa kultury do kultury bezpieczeństwa*, [w:] (red.) T. Jemioła, K. Malak, *Bezpieczeństwo zewnętrzne Rzeczpospolitej Polskiej*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2002.

262. Ciupiński A., *Doktrynalne i instytucjonalne przesłanki bezpieczeństwa kooperatywnego*, [w:] (red.) T. Jemioła, K. Malak, *Bezpieczeństwo zewnętrzne Rzeczpospolitej Polskiej*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2002.

263. Cygielska K., *Przegląd teorii*, [w:] (red.) A. Podgórecki, *Zagadnienia patologii społecznej*, PWN, Warszawa 1976.

264. Czapska J., *Poczucie społecznego zagrożenia przestępczością*, [w:] (red.) J. Błachut, J. Czapska, J. Widacki, *Zagrożenie przestępczością*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa – Kraków 1997.

265. Czarnecki B., *Kształtowanie bezpiecznej przestrzeni miejskiej na poziomie lokalnym*, [w:] (red.) A. Szymaniak, *Samorząd a Policja. Kształtowanie bezpieczeństwa lokalnego*, Wydawnictwo Naukowe INPiD UAM, Poznań 2007.

266. Czarnecki B., *Suburbanizacja a bezpieczeństwo. Negatywny wpływ procesów dezurbanizacji na przestrzenne uwarunkowania bezpieczeństwa publicznego*, [w:] (red.) W. Kustra, L. Smolak, *Bezpieczne miasta. Współczesne zagrożenia i wyzwania*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2015.

267. Danecki J., *Kwestie społeczne. Wybrane zagadnienia teoretyczne*, [w:] (red.) K. Gorlach, A. M. Pyrć, *Węzłowe kwestie społeczne wsi polskiej u progu XXI wieku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2000.

268. Danielewski F., *Interpretacja stanu bezpiecznego*, [w:] (red.) J. Dziubiński, E. Moczuk, P. Szulich, J. Żak, *Bezpieczeństwo lokalne w opiniach mieszkańców Tarnobrzega*, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Tarnobrzegu, Tarnobrzeg 2007.

269. Dietrich M., *Słowo wstępne*, [w:] (red.) M. Dietrich, *Bezpieczeństwo człowieka we współczesnym świecie*, Instytut Problemów Współczesnej Cywilizacji, Tom VI, Warszawa 1998.

270. Długosz Z., *Organy policyjne*, [w:] (red.) S. Sagan, *Organy i korporacje ochrony prawa*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2001.

271. Doktór K., *Socjologia gospodarcza*, [w:] (red.) K. Doktór, W. Kwaśniewicz, A. Kwilecki, *Socjologia. Teoria i działanie. Księga pamiątkowa ku czci Władysława Markiewicza*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 1997.

272. Falecki J., *Teoretyczne aspekty zarządzania kryzysowego*, [w:] (red.) J. Stawnicka, B. Wiśniewski, R. Socha, *Zarządzanie kryzysowe. Teoria. Praktyka. Konteksty. Badania*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Szczytno 2011.

273. Filar M., *Bezpieczeństwo lokalne – profilaktyka przestępczości – prawa człowieka*, [w:] (red.) J. Filar, *Problemy bezpieczeństwa lokalnego. Materiały I Konferencji Krajowej – Toruń 10 XII 1993*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 1995.

274. Frysztacki K., *Wprowadzenie*, [w:] (red.) K. Frysztacki, *Współczesne tendencje w socjologii empirycznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1990.

275. Greene J. R., Klockars C. B., *What Police Do*, [w:] (red.) J. R. Greene, S. D. Mastrofski, *Thinking About Police. Contemporary Readings*, McGraw-Hill, New York 1991.

276. Greene J. R., Mastrofski S. M., *Community Policing in America. Changing the Nature, Structure and Function of the Police*, [w:] (red.) J. Horney, *Criminal Justice 2000. Vol.*

3, Processes and Decision of the Criminal Justice System, National Institute of Justice – Department of Justice, Washington 2000.

277. Grobelny R., *Wstęp*, [w:] (red.) A. Szymaniak, *Samorząd a Policja. Kształtowanie bezpieczeństwa lokalnego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Adama Mickiewicza, Poznań 2007.

278. Humman D. M., *Community Attachment. Local Sentiment and Sense of Place*, [w:] (red.) I. Altman, S. M. *Low, Place Attachment*, Springer Verlag US, Boston 1992.

279. Jagodziński J., *Zmiany w strukturze społecznej funkcjonariuszy Straży Pożarnej jako następstwo transformacji systemowej*, [w:] (red.) J. Maciejewski, O. Nowaczyk, *Bezpieczeństwo narodowe a grupy dyspozycyjne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2005.

280. Jarmoszko S., *Dyspozycyjność wojskowych. Status quo czy zmiana*, [w:] (red.) J. Maciejewski, *Grupy dyspozycyjne społeczeństwa polskiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2006.

281. Jasińska-Kania A., *Socjologiczna koncepcja osobowości* [w:] *Socjologia. Problemy podstawowe*, PWN, Warszawa 1991.

282. Jedynak B., *Wybrane aspekty prostytucji nieletnich* [w:] (red.) B. Szołtysek, *Aktualne problemy dotyczące bezpieczeństwa dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo Tarnowskiej Szkoły Wyższej, Tarnów 2015.

283. Jędrzejko M. Z., Taper A., *Wielka sieć – fenomen zjawiska i jego wielowymiarowe wpływy. 22 fakty na XXI wiek*, [w:] (red.) S. Bębas, M. Z. Jędrzejko, K. Kasprzak, A. Szwedzik, A. Taper, *Cyfrowe dzieci. Zjawisko – uwarunkowania – kluczowe zagadnienia. Ujęcie socjopedagogiczne*, Wydawnictwo Centrum Profilaktyki Społecznej, Warszawa – Milanówek 2017.

284. Jędrzejko M., *Od Cro – Magnon do Facebooka*, [w:] (red.) M. Jędrzejko, D. Morańska, *Pułapki współczesności Część I Cyfrowi Tubylcy – socjologiczne aspekty nowych technologii cyfrowych*, Oficyna Wydawnicza ASPRA –JR, Dąbrowa Górnicza – Warszawa 2013.

285. Kawecki A., *Community Policing – partnerski udział Policji i lokalnych społeczności w kształtowaniu bezpieczeństwa*, [w:] (red.) M. Gitling, I. Wojaczek, *Zagrożenia ładu społecznego oraz bezpieczeństwa narodowego. Wybrane aspekty*, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Wschodnioeuropejskiej w Przemyślu, Przemyśl 2017.

286. Kowalak T., *Niepewność społeczna jako kwestia społeczna*, [w:] (red.) B. Rysz – Kowalczyk, *Studia o kwestiach społecznych*, Wydawnictwo IPS Uniwersytet Warszawski, Warszawa 1991.

287. Krawczyk Z., Sowa K. Z., *Od redaktorów*, [w:] (red.) Z. Krawczyk, K. Z. Sowa, *Socjologia w Polsce*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Rzeszów 1998.

288. Krynojewski F. R., Mazur S., *Podstawy wiedzy o zarządzaniu kryzysowym*, [w:] (red.) S. Mazur, *Zarządzanie kryzysowe. Obrona cywilna kraju. Ochrona informacji niejawnych*, Wydawnictwo Akademia Wychowania Fizycznego w Katowicach, Katowice 2003.

289. Kurczewska J., *Robocze ideologie lokalności*, [w:] (red.) J. Kurczewska, *Oblicza lokalności. Tradycja i współczesność*, Wydawnictwo IFIS PAN, Warszawa 2006, s. 90-104. Za: H. Podedworna, *Życie społeczne w małym mieście – na podstawie analizy treści „Miesięcznika Kolneńskiego"*, Media i Społeczeństwo 2013, nr 3.

290. Kurzępa B., *Uprawnienia straży gminnych – rzeczywista potrzeba czy nadmiar kompetencji*, [w:] (red.) E. Ura, S. Pieprzny, *Służby i formacje mundurowe w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego Rzeczypospolitej Polskiej*, Wydawnictwo Mitel, Rzeszów 2010.

291. Lerner D., *A Dictionary of the Social Sciences*, Cassell's New English Dictionary, London, 1964. Za: R. Zięba, *Kategorie bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych*, [w:] (red.) D. B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba, *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1997.

292. Leśniak-Moczuk A., *Wykorzystanie map problemów społecznych w analizie kryminologiczno – socjologicznej w świetle dokonań szkoły chicagowskiej*, [w:] (red.) E. W. Pływaczewski, E. Jurgielewicz-Delegacz, D. Dajnowicz – Piesiecka, *Współczesna przestępczość i patologie społeczne z perspektywy interdyscyplinarnych badań kryminologicznych*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2017.

293. Łabuz P., *Problematyka przewidywania rozwoju przestępczości – kierunki, obszary, tendencje*, [w:] (red.) W. Lis, *Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2015.

294. Łojek K., *Rola Policji w kształtowaniu bezpiecznej przestrzeni lokalnej*, [w:] (red.) A. Szymaniak, *Samorząd a Policja. Kształtowanie bezpieczeństwa lokalnego*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza, Poznań 2007.

295. Maciejewski J., *Bezpieczeństwo narodowe a oficerowie Wojska Polskiego*, [w:] (red.) J. Maciejewski, *Socjologiczne aspekty bezpieczeństwa narodowego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2001.

296. Malikowski M., *Lokalność*, [w:] (red.) W. Kwaśniewicz, *Encyklopedia socjologii*, Tom 2, K-N, Oficyna Naukowa, Warszawa 1999.

297. Markowski R., *Problemy analizy dolegliwości społecznych*, [w:] (red.) B. Rysz – Kowalczyk, *Studia o kwestiach społecznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1991.

298. Miś L., *Teoria socjologiczna a praktyka rozwiązywania problemów społecznych*, [w:] (red.) M. Malikowski, *Problemy społeczne w okresie zmian systemowych w Polsce. Materiały z konferencji naukowej Rzeszów 9-10 maja 1997 roku*, Wydawnictwo Mana, Rzeszów 1997.

299. Moczuk E., Bajda K., *Tworzenie bezpieczeństwa lokalnego przez Policję w perspektywie socjologicznej*, [w:] (red.) E. Ura, S. Pieprzny, *95 lat służb policyjnych w Polsce. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2015.

300. Moczuk E., *Bezpieczeństwo historyczne jako „tarcza" i „miecz". Wprowadzenie do nowej kategorii analizy bezpieczeństwa*, [w:] (red.) H. Kromołowski, K. Kukowska,

A. Kwiatek, *Bezpieczeństwo pozamilitarne w XX-XXI wieku. Zagrożenia – wyzwania – koncepcje*, Wydawnictwo Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa 2018.

301. Moczuk E., *Definicyjne ujęcie zagadnień bezpieczeństwa publicznego na tle porównawczym. Ujęcie socjologiczne,* [w:] (red.) J. Maciejewski, M. Stochmal, A. Sokołowska, *Zadania jednostek administracyjnych samorządu terytorialnego z wykorzystaniem potencjału grup dyspozycyjnych w przezwyciężaniu zagrożeń bezpieczeństwa publicznego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2016.
302. Moczuk E., *Instytucjonalizacja subdyscypliny socjologicznej. Studium instytucjonalizacji socjologii bezpieczeństwa*, [w:] (red.) K. Motyka, R. Stec, *Socjologia administracji in statu nascendi*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2013.
303. Moczuk E., Jedynak B., *Profilaktyka zachowań suicydalnych. Ujęcie socjologiczno – pedagogiczne,* [w:] (red.) G. Ostasz, E. Moczuk, J. Jedynak, *Bezpieczeństwo młodzieży szkolnej w aspekcie zachowań suicydalnych. Wychowanie. Edukacja. Profilaktyka*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów 2018.
304. Moczuk E., Jędrzejko M. Z., *Uzależnienia behawioralne we współczesnym społeczeństwie polskim. Ujęcie socjologiczne*, [w:] (red.) M. Z. Jędrzejko, M. Kowalski, B. P. Rosik, *Uzależnienia behawioralne. Wybrane aspekty*, Wydawnictwo ASPRA-JR, Warszawa 2015.
305. Moczuk E., Leśniak-Moczuk A. D., *Postrzeganie bezpieczeństwa lokalnego przesz mieszkańców Rzeszowa w perspektywie kryminologiczno-socjologicznej*, [w:] (red.) J. Kisielnicki, T. Płusa, S. J. Rysz, J. Rajchel, K. Rajchel, *Rola i zadania administracji publicznej w zarządzaniu bezpieczeństwem w Polsce*, Wydawnictwo Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów 2017.
306. Moczuk E., *Metodologiczne aspekty badania zagrożeń bezpieczeństwa narodowego w świetle socjologii*, [w:] (red.) M. Gitling, I. Wojaczek, *Człowiek. Społeczeństwo. Bezpieczeństwo. Wybrane aspekty*, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Wschodnioeuropejskiej w Przemyślu, Przemyśl 2018.
307. Moczuk E., *Perspektywy badawcze zarządzania kryzysowego – ujęcie socjologiczne*, [w:] (red.) E. Ura, S. Pieprzny, J. Jedynak, *Rola i znaczenie zarządzania kryzysowego w systemie bezpieczeństwa państwa,* Wydawnictwo Małopolskiej Szkoły Wyższej w Tarnowie i Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2013.
308. Moczuk E., *Postrzeganie bezpieczeństwa przez mieszkańców Tarnobrzega*, [w:] (red.) J. Dziubiński, E. Moczuk, P. Szulich, J. Żak, *Bezpieczeństwo lokalne w opiniach mieszkańców Tarnobrzega*, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Tarnobrzegu, Tarnobrzeg 2007.
309. Moczuk E., *Przemoc domowa wobec najbliższych członków rodziny w świetle koncepcji bezpieczeństwa społecznego. Analiza socjologiczno-kryminologiczna*, [w:] (red.) M. Zawartka, *Bezpieczeństwo wewnętrzne. Aspekty prawne, społeczne, pedagogiczne*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania Ochroną Pracy, Katowice 2018.

310. Moczuk E., Recenzja książki: *Monika Góra, Miasteczko zbrodni. Dlaczego zginęła Iwona Cygan?*, Wydawnictwo WAB, Kraków 2019, [w:] Rzeszowskie Studia Socjologiczne, (w druku).

311. Moczuk E., *Wiedza studentów rzeszowskich uczelni o wojnie hybrydowej*, [w:] (red.) J. Maciejewski, A. Sokołowska, M. Stochmal, *Grupy dyspozycyjne w systemie współpracy transgranicznej na rzecz bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2015.

312. Mordwa S., *Przestępczość w dużym mieście. Analizy przestrzenne*, [w:] (red.) W. Kustra, L. Smolak, *Bezpieczne miasta. Współczesne zagrożenia i wyzwania*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2015.

313. Nurek S., *Idea społeczności lokalnej w tradycji i współczesnej refleksji socjologicznej*, [w:] (red.) J. Wódz, *Społeczności lokalne. Szkice socjologiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1986.

314. Park R.E., *Human Ecology*, [w:] (red.) R. L. Warren, Perspectives on the American Community, University of Chicago Press, Chicago 1973.

315. Pieczywok A., *Inicjatywy i projekty samorządu terytorialnego w kształtowaniu bezpiecznych przestrzeni lokalnych*, [w:] (red.) M. Karpiuk, M. Mazuryk, I. Wieczorek, *Zadania i kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli, obronności oraz ochrony przeciwpożarowej i przeciwpowodziowej*, Wydawnictwo Narodowego Instytutu Samorządu Terytorialnego, Łódź 2017.

316. Płowucha S., *Straże komunalne – prawne podstawy działania, kompetencje w zakresie bezpieczeństwa lokalnego*, [w:] (red.) J. Filar, *Problemy bezpieczeństwa lokalnego. Materiały I Konferencji Krajowej – Toruń 10 XII 1993*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 1995.

317. Pływaczewski W., *Rola ofiary w genezie przestępstwa kradzieży samochodu*, [w:] (red.) W. Pływaczewski, *Kradzieże samochodów. Raport*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 1996.

318. Pływaczewski W., *Zagrożenie przestępczością a poczucie bezpieczeństwa w społecznościach lokalnych w świetle badań*, [w:] (red.) S. Pikulski, *Prawne i administracyjne aspekty bezpieczeństwa osób i porządku publicznego w okresie transformacji ustrojowo – gospodarczej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2000.

319. Pucek Z., *Społeczności lokalne*, [w:] (red.) M. Boheńska-Seweryn, K. Kluzowa, *Elementy socjologii*, Wydawnictwo Interart, Warszawa 1996.

320. Radziewicz – Winnicki A., *Społeczność lokalna, zbiorowość terytorialna a instytucjonalizacja ideologii lokalizmu/regionalizmu*, [w:] (red.) Z. Wołk, *Pedagogika społeczna na rzecz społeczności lokalnych*, Rocznik Lubuski 2013, Tom 39, cz. 2.

321. Rakoczy B., *Wprowadzenie do prawa leśnego*, [w:] (red.) B. Rakoczy, *Wybrane problemy prawa leśnego*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2011.

322. Rzepliński A., *Policjowanie w metropolii a prawa człowieka*, [w:] (red.) B. Gruszczyńska, *Prawo na ulicy. Podręcznik dla straży i policji miejskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2000.

323. Sarnecki P., *Właściwości organów terenowych w sprawach porządku i bezpieczeństwa publicznego w nowej strukturze lokalnych władz publicznych*, [w:] (red.) J. Czapska, W. Krupierz, *Zapobieganie przestępczości w społecznościach lokalnych*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 1999.

324. Siuda P., *Społeczności wirtualne. O wspólnotowości w społeczeństwie sieciowym*, [w:] (red.) M. Sokołowski, *Oblicza Internetu. Internet w przestrzeni komunikacyjnej XXI wieku*, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Elblągu, Elbląg 2006.

325. Smolak L., *Współczesny obraz zagrożenia przestępczością i wyzwania dla społeczności lokalnych*, [w:] (red.) W. Kustra, L. Smolak, *Bezpieczne miasta. Współczesne zagrożenia i wyzwania*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2015.

326. Socha R., Letkiewicz A., *Prawno-organizacyjne problemy zarządzania kryzysowego*, [w:] (red.) J. Stawnicka, B. Wiśniewski, R. Socha, *Zarządzanie kryzysowe. Teoria. Praktyka. Konteksty. Badania*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Szczytno 2011.

327. Starosta P., *Koncepcje zmiany wiejskiej społeczności lokalnej w tradycji socjologii polskiej*, [w:] (red.) B. Jałowiecki, K. Z. Sowa, P. Dudkiewicz, *Społeczności lokalne. Teraźniejszość i przyszłość*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1989.

328. Sulowski S., *Wstęp*, [w:] (red.) S. Sulowski, *Tożsamość nauk o bezpieczeństwie*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2015.

329. Szopa T., *Wprowadzenie w problematykę bezpieczeństwa*, [w:] *Bezpieczeństwo człowieka we współczesnym świecie*, Instytut Problemów Współczesnej Cywilizacji, VI, Warszawa 1998.

330. Sztompka P., *Życie codzienne – temat najnowszej socjologii*, [w:] (red.) P. Sztompka, M. Bogunia-Borowska, *Socjologia codzienności*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2008.

331. Świniarski J., *Filozofia bezpieczeństwa a bezpieczeństwo jako przedmiot nauk szczegółowych*, [w:] red. A. Kołodziejczyk, *Bezpieczeństwo w perspektywie socjologicznej. Materiały 1 sesji 37 grupy roboczej „Socjologiczne problemy bezpieczeństwa narodowego i obronności" XI Ogólnopolskiego Zjazdu Socjologicznego*, Rzeszów – Tyczyn, 20-23 września 2000, Wydawnictwo Wojskowe Biuro Badań Socjologicznych, Warszawa 2001.

332. Trejnis Z., *Nauki o bezpieczeństwie nową dyscypliną w dziedzinie nauk społecznych?*, [w:] (red.) B. Jagusiak, *Studia bezpieczeństwa narodowego*, Redakcja Wydawnictw Wojskowej Akademii Technicznej, Warszawa 2011.

333. Tyburek M., *Status prawny Służby Leśnej oraz Straży Leśnej*, [w:] (red.) B. Rakoczy, *Wybrane problemy prawa leśnego*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2011.

334. Tyrała P., *Zarządzanie bezpieczeństwem – wprowadzenie*, [w:] (red.) P. Tyrała, *Zarządzanie bezpieczeństwem*. *Materiały Międzynarodowej Konferencji Naukowej*, Kraków 2000, Wydawnictwo Profesjonalnej Szkoły Biznesu, Kraków 2000.

335. Ura E., *Administracja bezpieczeństwa i porządku publicznego,* [w:] (red.) E. Ura, *Prawo administracyjne, Część druga*, Wydawnictwo UMCS Filia w Rzeszowie, Rzeszów 1996.

336. Ura E., *Realizacja przez samorząd gminny zadań w zakresie ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego*, [w:] (red.) E. Ura, *Bezpieczeństwo i porządek publiczny. Historia, teoria, praktyka*, Wydawnictwo Mitel, Rzeszów 2003.

337. Weinberg M. S., Rubington E., Hammersmith S. K., *Social Problems and thier Solution*, [w:] (red.) M. S. Weinberg, E. Rubington, S. K. Hammersmith, *The Solution of Social Problems. Five Perspectives*, Oxford University Press, New York 1981.

338. Wellman B., Carrington P., Hall A., *Networks as Personal Communities*, [w:] (red.) B. Wellman, S. D. Berkowitz, *Social Structures. A Network Approach*, Cambridge University Press, Cambridge 1988.

339. Wiatrak A. P., *Zarządzanie gospodarką regionalną i lokalną*, [w:] (red.) E. Bojar, B. Plawgo, *Zarządzanie rozwojem regionalnym i lokalnym*, Wydawnictwo Nauka – Edukacja, Warszawa 2000.

340. Wieruszewska M., *Tożsamość kulturowa jako wartość i czynnik konstytutywny społeczności lokalnej*, [w:] pod red. B. Jałowiecki, K. Z. Sowa, P. Dudkiewicz, *Społeczności lokalne. Teraźniejszość i przyszłość*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1989.

341. Wódz J., *Wstęp*, [w:] (red.) J. Wódz, *Społeczności lokalne. Szkice socjologiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1986.

342. Zajder M., *Przestępczość w okresie transformacji*, [w:] (red.) W. Bednarek, S. Pikulski, *Prawne i administracyjne aspekty bezpieczeństwa osób i porządku publicznego w okresie transformacji ustrojowo – gospodarczej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko – Mazurskiego, Olsztyn 2000.

343. Zamiar Z., *Podstawowe założenia strategii i polityki bezpieczeństwa państwa*, [w:] (red.) Z. Zamiar, A. Sosnowski, *Wybrane aspekty zarządzania bezpieczeństwem państwa*, Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, Kielce 2001.

344. Zięba R., *Kategorie bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych*, [w:] (red.) D. B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba, *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1997.

345. Żukiewicz A., *Bezpieczeństwo publiczne a aktywizacja sił społecznych*, [w:] (red.) A. Żukiewicz, *Bezpieczeństwo publiczne u progu XXI wieku,* Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002.

C) Czasopisma naukowe

346. Abrahamson P., *Review Essay Liquid Modernity. Bauman on Contemporary Welfare Society*, Acta Sociologica 2004, nr 2, vol. 47.

347. Bartuś Z., *Bezpiecznie jak w Nowym Jorku*, Dziennik Polski 2000, nr 198 z dnia 25.08.2000 r.

348. Bieńkowska E., *Wiktymologia. Podstawowe pojęcia i kierunki badawcze*, Studia Prawnicze 1976, Zeszyt 3 (49).

349. Bismor J., Brodny J., *Rola i znaczenie Straży Miejskiej w zapewnieniu bezpieczeństwa publicznego*, Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej 2018, Zeszyt 117 (1996), Seria Organizacja i Zarządzanie.

350. Bonisławska B., *Zadania administracji samorządowej w zakresie bezpieczeństwa lokalnego*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie 2012, nr 2, Seria Administracja 1.

351. Braithwaite J., *White Collar Crime*, Annual Reviev of Sociology 2003, vol. 11, nr 1.

352. Ciekanowski Z., *Klęski żywiołowe jako przesłanki sytuacji nadzwyczajnych*. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo - Humanistycznego w Siedlcach, nr 95, 2012.

353. Drozdowski D., *Podstawowe elementy bezpieczeństwa lokalnego*, Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego 2016, vol. 10, nr 1.

354. Dworzecki J., *Działania wybranych formacji mundurowych na rzecz poprawy bezpieczeństwa na obszarach i terenach kolejowych w Polsce*, Zeszyty Naukowe Wyższa Szkoła Finansów i Prawa 2014, nr 1.

355. Ferenc-Kopeć D., Kopeć T., *Inspekcja Transportu Drogowego jako wyspecjalizowany organ kontrolny przewozów drogowych w Polsce*, Gospodarka. Administracja. Samorząd 2003, nr 1.

356. Gardian K., *Węzłowe problemy gospodarki finansowej samorządu terytorialnego w Polsce*, Gospodarka – Administracja – Samorząd 2001, nr 2.

357. Gerecka-Żołyńska A., *Karnoprocesowa ochrona lasu w świetle kompetencji Straży Leśnej*, Przegląd Prawa Rolnego 2013, nr 2 (13).

358. Giblin M., Nowacki J. S., *Organizational Decline and Fiscal Distress in Municipal Police Agencies*, Police Quarterly 2018, nr 2, vol. 2.

359. Giełgut M., *Funkcjonowanie Służby Ochrony Państwa a konstytucyjne gwarancje praw i wolności jednostki*, Przegląd Prawa Konstytucyjnego 2018, nr 3 (43).

360. Jasińska M., *Rola i zadania Sił Zbrojnych RP w systemie obronnym państwa*, *Obronność* – Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Obrony Narodowej 2012, nr 1.

361. Jedynak B., *Problem samobójstw w Szczucinie i okolicach. Socjologiczna analiza przypadku na przykładzie małej społeczności lokalne*j, [w:] Czasopismo nr 10/2018,

Rzeszowskie Studia Socjologiczne, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2018.

362. Kardaszowa I. B., *O katiegorialno – ponjatijnom apparatie tieorii nacionalnoj bezopastnosti*, Rossijskij Sledowatiel 2005, nr 5.
363. Karpiuk M., *Status prawny Służby Parku Narodowego*, Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego 2018, nr 1 (241).
364. Karpiuk M., *Właściwość wojewody w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz zapobiegania zagrożeniu życia i zdrowia*, Zeszyty Naukowe KUL 2018, Tom 60, nr 2 (242).
365. Kasarda J. D., Janovitz M., *Community Attachment In Mass Society*, American Sociological Review 1974, Vol. 39, nr 3.
366. Kaufman H. T., *Toward an International Conception of Community*, Social Forces 1959, Vol. 38, nr 1.
367. Kinda M., *Poczucie bezpieczeństwa młodzieży w szkołach ponadgimnazjalnych w Chojnicach*, Security, Economy & Law 2017, nr 4 (XVII).
368. Kobus I., *Straż Leśna w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego*, Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka 2014, nr 2 (XV).
369. Kozak E., *Narkomania – choroba duszy i emocji*, „Edukacja i Dialog", 2007, nr 4.
370. Krakowiak-Drzewiecka M., *Przeobrażenia wspólnot lokalnych w dobie globalizacji – wybrane aspekty ekonomiczne*, *Studia Ekonomiczne*. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach 2017, nr 334, Ekonomia 12.
371. Kwiatkowska B., *Postrzeganie Państwowej Straży Pożarnej przez różne kategorie społeczeństwa*, [w:] (red.) T. Leczykiewicz, Z. Zagórski, *Wojsko i inne grupy dyspozycyjne w perspektywie socjologicznej*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Oficerskiej im. Tadeusza Kościuszki, Wrocław 2000.
372. Lis W., *Straże Gminne w systemie organów ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Roczniki Nauk Prawnych 2014, Tom XXIV, nr 1.
373. Lloyd Warner W., Lunt P.S., *The Social Life of Modern Community*, Yale University Press, Nev Haven1941, Vol. 1.
374. Lloyd Warner W., Lunt P.S., *The Status Systems of a Modern Community*, Yale University Press, Nev Haven1942, Vol. 2.
375. Maciejewski J., *Atrakcyjność zawodu oficera Wojska Polskiego*, [w:] (red.) T. Leczykiewicz, Z. Zagórski, *Wojsko w badaniach socjologicznych*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Oficerskiej im. Tadeusza Kościuszki, Wrocław 1998.
376. Maciejewski J., *Oficerowie Wojska Polskiego jako grupa zawodowa (wybrane zagadnienia)*, [w:] (red.) T. Leczykiewicz, Z. Zagórski, *Wojsko i inne grupy dyspozycyjne w perspektywie socjologicznej*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Oficerskiej im. Tadeusza Kościuszki, Wrocław 2000.

377. Maciejewski J., *Prestiż społeczny oficera Wojska Polskiego*, [w:] (red.) T. Leczykiewicz, Z. Zagórski, *Wojsko w badaniach socjologicznych*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Oficerskiej im. Tadeusza Kościuszki, Wrocław 1998.

378. Maciejewski J., *Wybrane aspekty bezpieczeństwa narodowego*, Myśl Wojskowa nr 1 z 2000 r.

379. Marcinek P., *Kompetencje Straży Miejskiej a bezpieczeństwo w mieście na przykładzie miasta Dębica*, Security, Economy & Law 2014, Nr 5.

380. Martin S. E., Sherman L. W., *Catching Career Criminals. Proactive Policing and Selective Apprehension*, Justice Quarterly 1986, nr 2, vol. 3.

381. Maslow A. H., *A Theory of Human Motivation*, Psychological Review 1943, nr 50.

382. Mazur J., Michalczyk T., *Rola GOPR w systemie grup dyspozycyjnych w procesie zapobiegania zagrożeniom w regionach transgranicznych*, Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne 2017, vol. 53.

383. McMahon J., *Collective Crime and Collective Punishment*, Criminal Justice Ethics 2008, vol. 27, nr 1.

384. Michalska-Żyła A., *Przywiązanie do miasta*, Przegląd Socjologiczny 2008, nr 1, Tom 57.

385. Minkiewicz D., *Funkcje Krajowej Mapy Zagrożeń Bezpieczeństwa w kształtowaniu bezpieczeństwa społeczności lokalnej*, Kwartalnik Policyjny 2017, nr 3.

386. Moczuk E., *Bezpieczeństwo jako kategoria analizy socjologicznej*, Ius et Administratio 2013, nr 3.

387. Moczuk E., Leśniak-Moczuk A., *Postawy osób mieszkających w zintegrowanych społecznościach lokalnych wobec przestępczości (na przykładzie Podkarpacia)*, Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Sociologica VIII 2016, vol. 2.

388. Moczuk E., *Stereotyp nieletniego przestępcy w świadomości osób osadzonych w zakładach karnych, odbywających długoletnie wyroki – preliminaria, Rzeszowskie Zeszyty Naukowe, Prawo – Ekonomia*, Tom XXIX, Rzeszów 2000.

389. Moczuk. E., *Społeczne poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu mieleckiego, Ius et Administratio. Zeszyt Specjalny*, Wydawnictwo Mitel, Rzeszów 2006.

390. Morderca Iwony Cygan ze Szczucina zatrzymany. Miasto i ludzie. Magazyn ilustrowany. Nr 1(198), 13.01.2016.

391. Noszczyk-Bernasiewicz M., *Demoralizacja i czyny karalne wśród nieletnich – dynamika i rozmiary*, Resocjalizacja Polska 2016, nr 11.

392. Nowicka I., Choromańska A., *Sytuacja prawna i wiktymologiczna ofiary czynu zabronionego będącego wykroczeniem*, Przegląd Policyjny 2010, nr 4.

393. Pietrzkiewicz A., *Społeczeństwo w systemie zapobiegania przestępczości*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Informatyki, Zarządzania i Administracji w Warszawie 2017, nr 2 (39), Tom 15.

394. Piselli F., *Communities, Places, and Social Networks*, American Behavioral Scientist 2007, nr. 7, Vol. 50.

395. Platt T., *Street Crime a View from the Left*, Crime and Social Justice 1978, nr 9.

396. Podemska A., *Rozważania na temat funkcjonowania straży gminnych w Polsce*, Internetowy Przegląd Prawniczy Towarzystwo Biblioteki Słuchaczy Prawa Uniwersytet Jagielloński 2017, nr 5.

397. Pollack G., *Liquid Modernity and Cultural Analysis. An Introduction to a Transdisciplinary Encountter*, Theory, Culture and Society 2007, nr 1, vol. 24.

398. Rodek A., Deptuła T., *O rządowym „Programie ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań Razem bezpieczniej im. Władysława Stasiaka na lata 2016 i 2017"*, Kwartalnik Policyjny 2017, nr 3.

399. Rooney E. A., Gibbson D. C., *Social Reactions to „Crimes Without Victims"*, Social Problems 1966, vol. 13, nr 4.

400. Rozwadowski M., *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych oraz działania zmierzające do jego poprawy*, Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje 2015, nr 15.

401. Skiba F., *Duże miasta i ich problemy społeczne*, Przegląd Policyjny 2013, nr 1.

402. Skrabacz A., *Organizacje pozarządowe w tworzeniu bezpieczeństwa narodowego III RP (w świetle integracji z Unią Europejską)*, Zeszyty Problemowe Towarzystwa Wiedzy Obronnej 2003, nr 2 (33).

403. Sutton W.A., Kolaja J., *Elements of Communnity Action*, Social Forces 1960, Vol. 38, nr 4.

404. Sutton W.A., Kolaja J., *The Concept of Communnity*, Rural Sociology 1960, Vol. 25, nr 2.

405. Turowski J., *Społeczność lokalna*, Studia Socjologiczne 1977, nr 3 (66).

406. Urban A., *Funkcjonowanie Państwowej Straży Łowieckiej i Państwowej Straży Rybackiej*, Kontrola i Audyt 2017, Nr 4.

407. Urban B., *Społeczność lokalna jako źródło zachowań dewiacyjnych i wsparcie dla działań profilaktyczno-resocjalizacyjnych*, Nauczyciel i Szkoła 2012, nr 1 (51).

408. Urbaniak M., *Gorzki posmak płynnej nowoczesności. Wybrane zagadnienia z filozofii społecznej Zygmunta Baumana*, Kwartalnik Naukowy Uczelni Vistula 2014; nr 4 (42).

409. Warner W., Srole L., *The Social System of American Ethnic Groups*, Yale University Press, Nev Haven1945 Lloyd, Vol. 3.

410. Wellman B., Leighton B., *Networks, Neighborhoods and Communities. Approaches to the Study of the Community Question*, Urban Affairs Quarterly 1979, vol. 14, nr 3.

411. Wellman B., *The Community Question. The Intimate Networks of East Yorkers*, American Journal of Sociology 1979, vol. 84, nr 5.

412. Wellman B., Yuk-lin R., Tindall D., Nazer N., *A Decade of Network Change. Turnover, Persistence and Stability in Personal Communities*, Social Networks 1997, vol. 19, nr 1.

413. Wilkinson K. P., *A Behavioral Approach to Measurement and Analisis of Communnity Field Structure*, Rural Sociology 1974, Vol. 39, nr 2.

414. Wilkinson K. P., *A Field-Theory Perspective for Communnity Development Research*, Rural Sociology 1972, Vol. 37, nr 1.

415. Wilkinson K. P., *The Communnity as a Social Felds*, Social Forces 1970, Vol. 48, nr 3.

416. Wood J., Bradley D., *Embedding Partnership Policing. What We've Learned from the Nexus Policing Project*, Police Practice and Research 2009, Vol. 10.

417. Zagórski Z., *Grupy dyspozycyjno-mundurowe w toku transformacji. Struktura segmentacyjna a kondycja społeczeństwa Trzeciej Rzeczpospolitej*, [w:] (red.) T. Leczykiewicz, Z. Zagórski, *Wojsko i inne grupy dyspozycyjne w perspektywie socjologicznej*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Oficerskiej im. Tadeusza Kościuszki, Wrocław 2000.

418. Zagórski Z., *Socjologia bezpieczeństwa. O potrzebie nowej subdyscypliny*, [w:] (red.) T. Leczykiewicz, Z. Zagórski, *Socjologiczne aspekty bezpieczeństwa narodowego*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Oficerskiej im. Tadeusza Kościuszki, Wrocław 1999.

419. Zagórski Z., *Wojsko w strukturze i świadomości społecznej*, [w:] (red.) T. Leczykiewicz, Z. Zagórski, *Wojsko w badaniach socjologicznych*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Oficerskiej im. Tadeusza Kościuszki, Wrocław 1998.

420. Zagórski Z., *Wojsko, naród i społeczeństwo w toku polskiej transformacji i integracji europejskiej*, [w:] (red.) T. Leczykiewicz, Z. Zagórski, *Wojsko w badaniach socjologicznych*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Oficerskiej im. Tadeusza Kościuszki, Wrocław 1998.

421. Zuckerman M., Kuhlman D.M., *Personality and Risk-Taking. Common Bisocial Factors*, Journal of Personality 2001, vol. 68, nr 6.

D) Netografia

422. https://tvn24.pl/polska/zabojstwo-iwony-cygan-policjanci-zatrzymani-i-aresztowani-ra758682-2504401, 27.07.2020.

423. http://gazetasledcza.pl/2019/05/zabojstwo-iwony-cygan-kto-czuwal-przez-dwadziescia-lat-aby-ta-sprawa-nie-wyszla/#.XzgujEBuJPY, 29.07.2020.

424. http://gazetasledcza.pl/2019/05/zabojstwo-iwony-cygan-kto-czuwal-przez-dwadziescia-lat-aby-ta-sprawa-nie-wyszla/#.XzgujEBuJPY, 29.07.2020.

425. http://www.eduteka.pl/doc/metoda-badan-terenowych-i-odpowiadajace-jej-techniki-badan

426. https://dataspace.pl/assets/ddos_broszura_web.pdf, 02.04.2020.

427. https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/przestepczosc;3963635.html, 01.04.2020.

428. https://fakty.interia.pl/polska/news-zabojstwo-iwony-cygan-aresztowano-pawla-k,nId,2394974, 28.07.2020.

429. https://fakty.interia.pl/polska/news-zabojstwo-iwony-cygan-aresztowano-pawla-k,nId,2394974, 28.07.2020.

430. https://fakty.interia.pl/polska/news-zabojstwo-iwony-cygan-nowe-informacje,nId,2509013, 30.07.2020.
431. https://krakow.stat.gov.pl/vademecum/vademecum_malopolskie/portrety_gmin/powiat_dabrowski/szczucin .pdf)
432. https://muratordom.pl/remont-domu/remonty-dachu/azbest-grozny-skladnik-eternitudlaczego-pyl-azbestowy-jest-szkodliwy-aa-HUmu-uzpQ-uGAf.html, 28,04.2020.
433. https://pl.wikipedia.org/wiki/Graphics_Interchange_Format, 02.04.2020.
434. https://pl.wikipedia.org/wiki/*Miasteczko_Twin_Peaks*
435. https://pl.wikipedia.org/wiki/*Zbrodnia_w Szczucinie_1939*
436. https://pl.wikipedia.org/wiki/Znacz%C4%85cy_inny
437. https://pl.wikipedia.org/wiki/Znacz%C4%85cy_inny, 19.01.2020.
438. https://portal.abczdrowie.pl/przemoc-domowa, 08.02.200.
439. https://powiatdabrowski.pl/powiat/informacje-ogolne.html
440. https://powiatdabrowski.pl/powiat/informacje-ogolne.html, 08.02.2020.
441. https://powiatdabrowski.pl/powiat/informacje-ogolne.html,20.09.2019.
442. https://sjp.pwn.pl/slowniki/wiktymizacja.html, 01.04.2020.
443. https://stronazdrowia.pl/samobojstwo-przyczyny-czynniki-ryzyka-i-formy-pomocy-jak-pomoc-osobie-ktora-ma-mysli-samobojcze/ar/c14-14386679, 25.05.2020.
444. https://tvn24.pl/polska/zabojstwo-iwony-cygan-policjanci-zatrzymani-i-
445. https://tvn24.pl/polska/zabojstwo-iwony-cygan-policjanci-zatrzymani-i-aresztowani-ra758682-2504401, 27.07.2020.
446. https://twojezdrowie.rmf24.pl/choroby/psychika/news-eksperci-trudno-odpowiedziec-dlaczego-ludzie-popelniaja-samo,nId,2629071, 25.05.2020.
447. https://weekend.gazeta.pl/weekend/1,152121,24915179,iwona-zginela-bo-sytuacja-wymknela-sie-spod-kontroli-dziewczyne.html?v=1&obxx=24915179&offset=19#opinions, 28.07.2020.
448. https://weekend.gazeta.pl/weekend/1,152121,24915179,iwona-zginela-bo-sytuacja-wymknela-sie-spod-kontroli-dziewczyne.html?v=1&obxx=24915179&offset=19#opinions, 28.07.2020.
449. https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114883,22111243,ta-zbrodnia-czeka-na-wyjasnienie-od-19-lat-kolejne-zatrzymania.html, 30.07.2020.
450. https://www.avast.com/pl-pl/c-botnet, 02.04.2020.
451. https://www.avast.com/pl-pl/c-cybercrime, 02.04.2020.
452. https://www.ekologia.pl/srodowisko/ochrona-srodowiska/azbestowy-spadek,929.html, 30.04.2020.
453. https://www.fakt.pl/wydarzenia/polska/krakow/tajemnicze-wiadomosci-z-austrii-do-siostry-iwony-cygan-sprawe-bada-prokuratura/mv39fbz

454. https://www.lexlege.pl/ustawa-o-stanie-kleski-zywiolowej/ t. j. Dz.U.2017.0.1897.
455. https://www.naukowiec.org/wiedza/metodologia/badania-jakosciowe--idea_654.html
456. https://www.naukowiec.org/wiedza/metodologia/badania-jakosciowe-idea_654.html,19.01.2020.
457. https://www.rp.pl/Sadownictwo/306069923-Zabojstwo-Iwony-Cygan-Oskarzeni-bez-cienia-skruchy.html, 29.07.2020.
458. https://www.rp.pl/Sadownictwo/306069923-Zabojstwo-Iwony-Cygan-Oskarzeni-bez-cienia-skruchy.html, 29.07.2020.
459. https://www.tvp.info/37527960/ruszyl-proces-w-sprawie-zabojstwa-iwony-cygan-na-lawie-oskarzonych-17-osob, 28.07.2020.
460. https://www.tvp.info/37527960/ruszyl-proces-w-sprawie-zabojstwa-iwony-cygan-na-lawie-oskarzonych-17-osob, 28.07.2020.
461. https://www.wody.gov.pl/o-wodach-polskich/informacje-ogolne, 28.03.2020 r.
462. https://www.wprost.pl/kultura/10221237/ta-sprawa-zyla-cala-polska-kto-stoi-za-wstrzasajacym-zabojstwem-iwony-cygan.html, 28.07.2020.
463. https://www.wprost.pl/kultura/10221237/ta-sprawa-zyla-cala-polska-kto-stoi-za-wstrzasajacym-zabojstwem-iwony-cygan.html, 28.07.2020.
464. https://zdrowie-zycie.pl/tajemnica-samobojstw-dlaczego-ludzie-je-popelniaja/, 25.05.2020.

E) Przepisy prawa

465. Ustawa z dnia 23 stycznia 2009 r. o wojewodzie i administracji rządowej w województwie (Dz. U. z 2019 r.).
466. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2019 r.).
467. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie wojewódzkim (Dz.U. z 2019 r.).
468. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks Karny (Dz.U. z 2019 r.).
469. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 o Policji (Dz.U. z 2019 r.).
470. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2019 r., poz. 506, 1309, 1571, 1696, 1815).
471. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym (Dz. U. z 2019 r.).
472. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 o Policji (tekst jedn. Dz.U. z 2011 r. Nr 287, poz. 1687 ze zm.).

SPIS TABEL

1. Tabela 1.1…….92
2. Tabela 3.1.Problemy, hipotezy, zmienne i wskaźniki…….....157
3. Tabela 3.2. Problemy, hipotezy, zmienne i wskaźniki…….....158
4. Tabela 3.3.Problemy, hipotezy, zmienne i wskaźniki…….159
5. Tabela 3.4. reprezentatywny podział kwotowy według miejsca zamieszkania, płci oraz wieku……..168
6. Tabela 4.1. Płeć badanych mieszkańców powiatu dąbrowskiego……..178
7. Tabela 4.2. Wiek respondentów powiatu dąbrowskiego…….179
8. Tabela 4.3. Płeć respondentów w przedziałach wiekowych……...179
9. Tabela 4.4. Miejsce zamieszkania badanych mieszkańców powiatu dąbrowskiego...180
10. Tabela 4.5. Wykształcenie respondentów powiatu dąbrowskiego……..180
11. Tabela 4.6. Sytuacja zawodowa badanych mieszkańców powiatu dąbrowskiego…..181
12. Tabela 4.7. Okres zamieszkiwania w obecnym miejscu, wyliczenia w poszczególnych gminach powiatu dąbrowskiego…….182
13. Tabela 4.8. Okres zamieszkiwania w obecnym miejscu, rozbicie ze względu na płeć…….183
14. Tabela 4.9. Okres zamieszkiwania w obecnym miejscu, rozbicie ze względu na wiek ankietowanych……...184
15. Tabela 4.10. Ocena miejsca zamieszkania pod względem bezpieczeństwa……..189
16. Tabela 4.11. Ocena miejsca zamieszkania pod względem bezpieczeństwa w rozbiciu na płeć……190
17. Tabela 4.12. Ocena miejsca zamieszkania pod względem bezpieczeństwa w rozbiciu na wiek……...191
18. Tabela 4.13. Źródła wiedzy mieszkańców powiatu dąbrowskiego o przestępstwach i zagrożeniach przyrodniczych, podział na gminy powiatu dąbrowskiego…….....195
19. Tabela 4.14. Źródła wiedzy mieszkańców powiatu dąbrowskiego o przestępstwach i zagrożeniach przyrodniczych, podział ze względu na płeć……...197
20. Tabela 4.15. Źródła wiedzy mieszkańców powiatu dąbrowskiego o przestępstwach i zagrożeniach przyrodniczych, podział ze względu na wiek…….198
21. Tabela 4.16. Problem hałaśliwych sąsiadów, podział na gminy…….....200
22. Tabela 4.17. Problem hałaśliwych sąsiadów, podział ze względu na płeć…….200

23. Tabela 4.18. Problem hałaśliwych sąsiadów, podział ze względu na wiek……....201
24. Tabela 4.19. Problem agresywnych nieletnich, podział na gminy…….202
25. Tabela 4.20. Problem agresywnych nieletnich, podział ze względu na płeć……..202
26. Tabela 4.21. Problem agresywnych nieletnich, podział ze względu na wiek…….203
27. Tabela 4.22. Problem nietrzeźwych osób, podział na gminy…….203
28. Tabela 4.23. Problem nietrzeźwych osób, podział ze względu na płeć……..204
29. Tabela 4.24. Problem nietrzeźwych osób, podział ze względu na wiek…….205
30. Tabela 4.25. Problem osób będących pod działaniem narkotyków, dopalaczy lub podobnie działających substancji, podział na gminy……..206
31. Tabela 4.26. Problem osób będących pod działaniem narkotyków, dopalaczy lub podobnie działających substancji, podział ze względu na płeć……...206
32. Tabela 4.27. Problem osób będących pod działaniem narkotyków, dopalaczy lub podobnie działających substancji, podział ze względu na wiek……..207
33. Tabela 4.28. Problem kradzieży w miejscu zamieszkania lub okolicy, podział na gminy…….208
34. Tabela 4.29. Problem kradzieży w miejscu zamieszkania lub okolicy, podział ze względu na płeć……..209
35. Tabela 4.30. Problem kradzieży w miejscu zamieszkania lub okolicy, podział ze względu na wiek…….209
36. Tabela 4.31. Problem kradzieży z włamaniem w miejscu zamieszkania lub okolicy, podział na gminy……....210
37. Tabela 4.32. Problem kradzieży z włamaniem w miejscu zamieszkania lub okolicy, podział ze względu na płeć…….....211
38. Tabela 4.33. Problem kradzieży z włamaniem w miejscu zamieszkania lub okolicy, podział ze względu na wiek……211
39. Tabela 4.34. Problem napadów i rozbojów w miejscu zamieszkania lub okolicy, podział na gminy…….....212
40. Tabela 4.35. Problem napadów i rozbojów w miejscu zamieszkania lub okolicy, podział ze względu na płeć……..213
41. Tabela 4.36. Problem napadów i rozbojów w miejscu zamieszkania lub okolicy, podział ze względu na wiek…….....213
42. Tabela 4.37. Problem wandalizmu w opiniach mieszkańców powiatu dąbrowskiego, podział na gminy……214

43. Tabela 4.38. Problem wandalizmu w opiniach mieszkańców powiatu dąbrowskiego, podział ze względu na płeć…….215
44. Tabela 4.39. Problem wandalizmu w opiniach mieszkańców powiatu dąbrowskiego, podział ze względu na wiek……215
45. Tabela 4.40. Problem prostytucji w opiniach mieszkańców powiatu dąbrowskiego, podział na gminy……217
46. Tabela 4.41. Problem prostytucji w opiniach mieszkańców powiatu dąbrowskiego, podział ze względu na płeć…….217
47. Tabela 4.42. Problem prostytucji w opiniach mieszkańców powiatu dąbrowskiego, podział ze względu na wiek……218
48. Tabela 4.43. Problem przemocy domowej w opiniach mieszkańców powiatu dąbrowskiego, podział na gminy……219
49. Tabela 4.44. Problem „przemocy domowej" w opiniach mieszkańców powiatu dąbrowskiego, podział ze względu na płeć…….220
50. Tabela 4.45. Problem „przemocy domowej" w opiniach mieszkańców powiatu dąbrowskiego, podział ze względu na wiek……221
51. Tabela 4.46. Problem pożarów w wyniku podpaleń według mieszkańców powiatu dąbrowskiego, podział na gminy……222
52. Tabela 4.47. Problem pożarów w wyniku podpaleń według mieszkańców powiatu dąbrowskiego, podział ze względu na płeć…….222
53. Tabela 4.48. Problem pożarów w wyniku podpaleń według mieszkańców powiatu dąbrowskiego, podział ze względu na wiek……...223
54. Tabela 4.49. Problem powodzi w ocenie mieszkańców powiatu dąbrowskiego, podział na gminy…….225
55. Tabela 4.50. Problem powodzi w ocenie mieszkańców powiatu dąbrowskiego, podział ze względu na płeć……..225
56. Tabela 4.51. Problem powodzi w ocenie mieszkańców powiatu dąbrowskiego, podział ze względu na wiek…….226
57. Tabela 4.52. Katastrofy naturalne, które występują w okolicy zamieszkania, podział na gminy…….……227
58. Tabela 4.53. Katastrofy naturalne, które występują w okolicy zamieszkania, podział ze względu na płeć…….229
59. Tabela 4.54. Katastrofy naturalne, które występują w okolicy zamieszkania, podział ze względu na wiek……230

60. Tabela 4.55. Zagrożenia wzbudzające największe obawy w okolicy zamieszkania, podział na gminy……231
61. Tabela 4.56. Zagrożenia wzbudzające największe obawy w okolicy zamieszkania, podział ze względu na płeć……...232
62. Tabela 4.57. Zagrożenia wzbudzające największe obawy w okolicy zamieszkania, podział ze względu na wiek……...233
63. Tabela 4.58. Realizacja zadań w trakcie katastrof naturalnych przez osoby odpowiedzialne za zapewnienie bezpieczeństwa, podział na gminy……..244
64. Tabela 4.59. Realizacja zadań w trakcie katastrof naturalnych przez osoby odpowiedzialne za zapewnienie bezpieczeństwa, podział ze względu na płeć……...245
65. Tabela 4.60. Realizacja zadań w trakcie katastrof naturalnych przez osoby odpowiedzialne za zapewnienie bezpieczeństwa, podział ze względu na wiek…….246
66. Tabela 4.61. Działania skutecznie przeciwdziałające katastrofom naturalnym i sytuacjom kryzysowym, podział na gminy……...247
67. Tabela 4.62. Działania skutecznie przeciwdziałające katastrofom naturalnym i sytuacjom kryzysowym, podział ze względu na płeć……249
68. Tabela 4.63. Działania skutecznie przeciwdziałające katastrofom naturalnym i sytuacjom kryzysowym, podział ze względu na wiek……..250
69. Tabela 4.64.Wiktymizacja respondentów przestępstwa w ciągu ostatnich dwunastu miesięcy. Podział na gminy……....260
70. Tabela 4.65.Wiktymizacja respondentów przestępstwa w ciągu ostatnich dwunastu miesięcy. Podział ze względu na płeć……260
71. Tabela 4.66. Wiktymizacja respondentów przestępstwa w ciągu ostatnich dwunastu miesięcy. Podział ze względu na wiek……261
72. Tabela 4.67. Informacja respondentów o zgłoszeniu policji faktu popełnienia przestępstwa. Podział na gminy……..262
73. Tabela 4.68. Informacja respondentów o zgłoszeniu policji faktu popełnienia przestępstwa. Podział ze względu na płeć……...263
74. Tabela 4.69. Informacja respondentów o zgłoszeniu policji faktu popełnienia przestępstwa. Podział ze względu na wiek……..263
75. Tabela 4.70. Kontakt respondentów z cyberprzestępczością w podziale na gminy…….265
76. Tabela 4.71. Kontakt respondentów z cyberprzestępczością w podziale ze względu na płeć…….268

77. Tabela 4.72. Kontakt respondentów z cyberprzestępczością w podziale ze względu na wiek……270
78. Tabela 4.73.Wiktymizacja respondentów - cyberprzestępczość w podziale na gminy…….272
79. Tabela 4.74.Wiktymizacja respondentów - cyberprzestępczość w podziale ze względu na płeć……274
80. Tabela 4.75.Wiktymizacja respondentów - cyberprzestępczość w podziale ze względu na wiek……...276
81. Tabela 4.76. Ocena działań wykrywczych i zapobiegawczych przestępstwom w sieci w podziale na gminy……...281
82. Tabela 4.77. Ocena działań wykrywczych i zapobiegawczych przestępstwom w sieci w podziale ze względu na płeć……...283
83. Tabela 4.78. Ocena działań wykrywczych i zapobiegawczych przestępstwom w sieci w podziale ze względu na wiek……..284
84. Tabela 4.79. Możliwe sposoby zapobiegania zagrożeniom w sieci. Ocena respondentów powiatu dąbrowskiego w podziale na gminy……..285
85. Tabela 4.80. Możliwe sposoby zapobiegania zagrożeniom w sieci. Ocena respondentów powiatu dąbrowskiego w podziale ze względu na płeć……..287
86. Tabela 4.81. Możliwe sposoby zapobiegania zagrożeniom w sieci. Ocena respondentów powiatu dąbrowskiego w podziale ze względu na wiek……..288
87. Tabela 4.82. Możliwości rozwiązania problemów przestępczości, podział na gminy.……289
88. Tabela 4.83. Możliwości rozwiązania problemów przestępczości w Polsce, podział ze względu na płeć……..291
89. Tabela 4.84. Możliwości rozwiązania problemów przestępczości w Polsce, podział ze względu na wiek…….292
90. Tabela 4.85. Wiedza respondentów na temat występowania zdarzeń samobójczych na terenie powiatu dąbrowskiego w podziale na gminy……..305
91. Tabela 4.86. Wiedza respondentów na temat występowania zdarzeń samobójczych na terenie powiatu dąbrowskiego w podziale ze względu na płeć……..306
92. Tabela 4.87. Wiedza respondentów na temat występowania zdarzeń samobójczych na terenie powiatu dąbrowskiego w podziale ze względu na wiek…….307
93. Tabela 4.88. Częstotliwość występowania zdarzeń samobójczych na terenie powiatu dąbrowskiego w opinii respondentów. Podział na gminy……...307

94. Tabela 4.89. Częstotliwość występowania zdarzeń samobójczych na terenie powiatu dąbrowskiego w opinii respondentów. Podział ze względu na płeć……....309
95. Tabela 4.90. Częstotliwość występowania zdarzeń samobójczych na terenie powiatu dąbrowskiego w opinii respondentów. Podział ze względu na wiek……..310
96. Tabela 4.91. Źródło wiedzy o zdarzeniach samobójczych. Podział na gminy……...311
97. Tabela 4.92. Źródło wiedzy o zdarzeniach samobójczych w podziale ze względu na płeć…….312
98. Tabela 4.93. Źródło wiedzy o zdarzeniach samobójczych w podziale ze względu na wiek……313
99. Tabela 4.94. Przyczyny czynów autodestrukcyjnych w opiniach respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział na gminy……315
100. Tabela 4.95. Przyczyny czynów autodestrukcyjnych w opinii respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na płeć…….318
101. Tabela 4.96. Przyczyny czynów autodestrukcyjnych w opiniach respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na wiek……..319
102. Tabela 4.97. Działania podejmowane w celu zapobiegania samobójstwom w opiniach mieszkańców powiatu dąbrowskiego. Podział na gminy……...320
103. Tabela 4.98. Działania podejmowane w celu zapobiegania samobójstwom w opiniach mieszkańców powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na płeć……322
104. Tabela 4.99. Działania podejmowane w celu zapobiegania samobójstwom w opiniach mieszkańców powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na wiek……...323
105. Tabela 4.100. Postrzeganie przemocy domowej przez respondentów powiatu dąbrowskiego w podziale na gminy…….....334
106. Tabela 4.101. Postrzeganie przemocy domowej przez respondentów powiatu dąbrowskiego w podziale ze względu na płeć……336
107. Tabela 4.102. Postrzeganie przemocy domowej przez respondentów powiatu dąbrowskiego w podziale ze względu na wiek……...337
108. Tabela 4.103. Kontakt respondentów powiatu dąbrowskiego ze zjawiskiem przemocy domowej. Podział na gminy……...338
109. Tabela 4.104. Kontakt respondentów powiatu dąbrowskiego ze zjawiskiem przemocy domowej. Podział ze względu na płeć……...339
110. Tabela 4.105. Kontakt respondentów powiatu dąbrowskiego ze zjawiskiem przemocy domowej. Podział ze względu na wiek……...340

111.Tabela 4.106. Wpływ zjawiska przemocy domowej na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na gminy…….341
112.Tabela 4.107. Wpływ zjawiska przemocy domowej na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na płeć……342
113.Tabela 4.108. Wpływ zjawiska przemocy domowej na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na wiek……...343
114.Tabela 4.109. Wiedza respondentów na temat narkotyków. Podział na gminy……348
115.Tabela 4.110. Wiedza respondentów na temat narkotyków. Podział ze względu na płeć…….349
116.Tabela 4.111. Wiedza respondentów na temat narkotyków. Podział ze względu na wiek……350
117.Tabela 4.112. Wiedza respondentów na temat działania narkotyków. Podział na gminy…….351
118.Tabela 4.113. Wiedza respondentów na temat działania narkotyków. Podział ze względu na płeć……..352
119.Tabela 4.114. Wiedza respondentów na temat działania narkotyków. Podział ze względu na wiek…….353
120.Tabela 4.115. Powody sięgania po narkotyki przez dorosłych i młodzież w opiniach respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział na gminy……...354
121.Tabela 4.116. Powody sięgania po narkotyki przez dorosłych i młodzież w opiniach respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na płeć……356
122.Tabela 4.117. Powody sięgania po narkotyki przez dorosłych i młodzież w opiniach respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na wiek……..357
123.Tabela 4.118. Destrukcyjny wpływ narkotyków na życie człowieka w opiniach respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział na gminy……...359
124.Tabela 4.119. Destrukcyjny wpływ narkotyków na życie człowieka w opiniach respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na płeć……360
125.Tabela 4.120. Destrukcyjny wpływ narkotyków na życie człowieka w opiniach respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na wiek……..361
126.Tabela 4.121. Konsekwencje uzależnienia od narkotyków w opiniach respondentów. Podział na gminy……362
127.Tabela 4.122. Konsekwencje uzależnienia od narkotyków w opiniach respondentów. Podział ze względu na płeć…….364

128.Tabela 4.123. Konsekwencje uzależnienia od narkotyków w opiniach respondentów. Podział ze względu na wiek……365
129.Tabela 4.124. Opinie respondentów powiatu dąbrowskiego dotyczące wyjaśnienia zabójstwa dziewczyny ze Szczucina w podziale na gminy……..386
130.Tabela 4.125. Opinie respondentów powiatu dąbrowskiego dotyczące wyjaśnienia zabójstwa dziewczyny ze Szczucina w podziale ze względu na płeć……..387
131.Tabela 4.126. Opinie respondentów powiatu dąbrowskiego dotyczące wyjaśnienia zabójstwa dziewczyny ze Szczucina w podziale ze względu na wiek……388
132.Tabela 4.127. Opinie respondentów powiatu dąbrowskiego dotyczące wyjaśnienia zabójstwa dziewczyny ze Szczucina po kilkunastu latach. Podział na gminy……389
133.Tabela 4.128. Opinie respondentów powiatu dąbrowskiego dotyczące wyjaśnienia zabójstwa dziewczyny ze Szczucina po kilkunastu latach. Podział ze względu na płeć……390
134.Tabela 4.129. Opinie respondentów powiatu dąbrowskiego dotyczące wyjaśnienia zabójstwa dziewczyny ze Szczucina po kilkunastu latach. Podział ze względu na wiek……391
135.Tabela 4.130. Wpływ sprawy zabójstwa Iwony. C na zaufanie do organów ścigania. Opinie respondentów powiatu dąbrowskiego w podziale na gminy……..393
136.Tabela 4.131. Wpływ sprawy zabójstwa Iwony. C na zaufanie do organów ścigania. Opinie respondentów powiatu dąbrowskiego w podziale ze względu na płeć……...394
137.Tabela 4.132. Wpływ sprawy zabójstwa Iwony. C na zaufanie do organów ścigania. Opinie respondentów powiatu dąbrowskiego w podziale ze względu na wiek……...394
138.Tabela 4.133. Kluczowe zadania policji w ocenie respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział na gminy……405
139.Tabela 4.134. Kluczowe zadania policji w ocenie respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na płeć……407
140.Tabela 4.135. Kluczowe zadania policji w ocenie respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na wiek……408
141.Tabela 4.136. Instytucje, podmioty i osoby wspierające policję w działaniach na rzecz bezpieczeństwa w ocenie respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział na gminy……409
142.Tabela 4.137. Instytucje, podmioty i osoby wspierające policję w działaniach na rzecz bezpieczeństwa w ocenie respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na płeć……411

143. Tabela 4.138. Instytucje, podmioty i osoby wspierające policję w działaniach na rzecz bezpieczeństwa w ocenie respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na wiek……411
144. Tabela 4.139. Źródła wiedzy o policji w ocenie respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział na gminy……412
145. Tabela 4.140. Źródła wiedzy o policji w ocenie respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na płeć……414
146. Tabela 4.141. Źródła wiedzy o policji w ocenie respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na wiek……415
147. Tabela 4.142. Powody braku kontaktu i współdziałania z policją w ocenie respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział na gminy……...416
148. Tabela 4.143. Powody braku kontaktu i współdziałania z policją w ocenie respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na płeć……..418
149. Tabela 4.144. Powody braku kontaktu i współdziałania z policją w ocenie respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na wiek…….419
150. Tabela 4.145. Częstotliwość patrolowania przez policjantów okolicy miejsca zamieszkania w opinii respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział na gminy….....420
151. Tabela 4.146. Częstotliwość patrolowania przez policjantów okolicy miejsca zamieszkania w opiniach respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na płeć…….421
152. Tabela 4.147. Częstotliwość patrolowania przez policjantów okolicy miejsca zamieszkania w opiniach respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na wiek……422
153. Tabela 4.148. Znajomość dzielnicowego w opiniach respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział na gminy……...423
154. Tabela 4.149. Znajomość dzielnicowego w opiniach respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na płeć……423
155. Tabela 4.150. Znajomość dzielnicowego w opiniach respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na wiek……424
156. Tabela 4.151. Zaangażowanie policji w życie lokalnych społeczności w opiniach respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział na gminy……...425
157. Tabela 4.152. Zaangażowanie policji w życie lokalnych społeczności w opiniach respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na płeć……426

158.Tabela 4.153. Zaangażowanie policji w życie lokalnych społeczności w opiniach respondentów powiatu dąbrowskiego. Podział ze względu na wiek……...427
159.Tabela 4.154. Znane formy działania policji w opiniach respondentów Powiśla. Podział na gminy……429
160.Tabela 4.155. Znane formy działania policji w opiniach respondentów Powiśla. Podział ze względu na płeć……430
161.Tabela 4.156. Znane formy działania policji w opiniach respondentów Powiśla. Podział ze względu na wiek……431

SPIS WYKRESÓW

1. Wykres 4.1. Okres zamieszkiwania w obecnym miejscu……182
1. Wykres 4.2. Ocena miejsca zamieszkania pod względem bezpieczeństwa……192
2. Wykres 4.3. Źródła wiedzy mieszkańców powiatu dąbrowskiego o przestępstwach i zagrożeniach przyrodniczych……...197
3. Wykres 4.4. Problem osób będących pod działaniem narkotyków, dopalaczy lub podobnie działających substancji w ocenie mieszkańców powiatu dąbrowskiego…….205
4. Wykres 4.5. Problem powodzi w opiniach mieszkańców powiatu dąbrowskiego…....224
5. Wykres 4.6.Wiktymizacja respondentów przestępstwa w ciągu ostatnich dwunastu miesięcy……..259
6. Wykres 4.7. Wiedza respondentów na temat występowania zdarzeń samobójczych na terenie powiatu dąbrowskiego…….305
7. Wykres 4.8. Kontakt respondentów powiatu dąbrowskiego ze zjawiskiem przemocy domowej…….338
8. Wykres 4.9. Destrukcyjny wpływ narkotyków na życie człowieka w opiniach respondentów powiatu dąbrowskiego…….359
9. Wykres. 4.10. Wpływ sprawy zabójstwa Iwony. C na zaufanie do organów ścigania w opiniach respondentów powiatu dąbrowskiego……...392
10. Wykres. 4.11. Znane formy działania policji w opiniach respondentów Powiśla……..428

SPIS RYCIN

1. Ryc.3.1. Gminy Powiatu Dąbrowa Tarnowska…….....165

Aneks nr 1. Kwestionariusz ankiety

Szanowni Państwo

Zagrożenie bezpieczeństwa mieszkańców od zawsze budziło zaniepokojenie opinii publicznej, samorządu terytorialnego oraz organów i instytucji powołanych do jego ochrony. Z własnych doświadczeń wiemy, że mieszkańcom lokalnej społeczności zależy na utrzymaniu wysokiego poziomu poczucia bezpieczeństwa. Nie może się to udać bez udziału samych obywateli. Dlatego też wychodząc naprzeciw tym tezom, zwracam się do Państwa, za pośrednictwem niniejszej ankiety z prośbą, o wyrażenie opinii na temat bezpieczeństwa oraz występujących zagrożeń w miejscu zamieszkania.

Poprawne wypełnienie kwestionariusza ankiety przez Państwa pozwoli na dokonanie właściwych zbiorczych analiz statystycznych, a w konsekwencji na odpowiednią ocenę stanu zagrożenia przestępczością i innymi zjawiskami w środowisku lokalnym oraz podjęcie najskuteczniejszych działań w celu ich eliminacji i zapobiegania.

Z uwagi na to, że badania te mają charakter anonimowy, a Państwo dobrani zostaliście w sposób losowy, uprasza się o szczere i wyczerpujące odpowiedzi poprzez zakreślenie właściwej oraz postawienie znaku **X** w tabeli.

Bogumił Jedynak

1. Jak długo zamieszkuje Pan(i) w obecnym miejscu?
   a) do 1 roku,
   b) od 1 roku do 5 lat,
   c) od 5 lat do 10 lat,
   d) powyżej 10 lat,
   e) od urodzenia

2. Jak Pan(i) ocenia swoje miejsca zamieszkania pod względem bezpieczeństwa?
   a) jest bardzo bezpiecznie,
   b) jest raczej bezpiecznie,
   c) jest raczej niebezpiecznie,
   d) jest bardzo niebezpiecznie,
   e) nie mam zdania

3. Z jakich źródeł czerpie Pan(i) wiedzę o przestępstwach i zagrożeniach przyrodniczych (np. katastrofach naturalnych)? (można wybrać większą ilość odpowiedzi)
   a) z relacji znajomych i najbliższych,
   b) z informacji policyjnych,
   c) z radia,
   d) z gazet,
   e) z telewizji,
   f) z Internetu,
   g) z własnych doświadczeń,
   h) ze spotkań z policją,
   i) z innych źródeł, jakich? …….

4. Na jakich zadaniach Pana(i) zdaniem Policja powinna najbardziej skupiać swoją aktywność? (można wybrać większą ilość odpowiedzi)

a) udzielaniu pomocy ofiarom przestępstw,
b) udzielaniu rad z zakresu zapobiegania przestępczości,
c) zatrzymywaniu sprawców przestępstw,
d) patrolowaniu ulic,
e) przyjmowaniu zgłoszeń o przestępstwach,
f) zatrzymywaniu pijanych kierowców,
g) zapobieganiu przestępstwom,
h) współpracy z władzami samorządowymi w aspekcie zapobiegania przestępczości,
i) kontaktach z mieszkańcami w celu przeciwdziałania przestępczości,
j) innych, jakich?.....

5. Kto Pana(i) zdaniem powinien wspierać Policję w działaniach na rzecz bezpieczeństwa? (można wybrać większą ilość odpowiedzi)

a) władze lokalne (Burmistrz, Wójt),
b) szkoły,
c) kościół,
d) mieszkańcy,
e) przedsiębiorcy,
f) media,
g) ktoś inny, kto? …….....

6. Co mogłoby Pan(i) zdaniem w istotny sposób przyczynić się do rozwiązania problemów przestępczości w Polsce?(można wybrać większą ilość odpowiedzi)

a) dofinansowanie Policji,
b) wprowadzenie nowych inicjatyw w zakresie zapobiegania przestępczości,
c) zachęcanie społeczeństwa do przeciwdziałania przestępczości,
d) zmiana prawa karnego,
e) zwiększenie uprawnień policji,
f) zmiana modelu wychowania młodzieży,
g) inne działania, jakie? …….....

7. Co jest największym problemem w najbliższej okolicy zamieszkania przez Pana(ą)? (w odpowiednich rubrykach zaznaczyć X)

Wyszczególnienie	Bardzo duży problem	Problem	Nie jest problemem	Nie wiem
Hałaśliwi sąsiedzi				
Agresywni nieletni				
Nietrzeźwe osoby				
Osoby będące pod działaniem narkotyków, dopalaczy lub				

podobnie działających substancji				
Kradzieże				
Kradzieże z włamaniem				
Napady i rozboje				
Wandalizm				
Prostytucja				
Przemoc domowa				
Pożary w wyniku podpaleń				
Powodzie				
Inne, jakie?.....				

8. Z jakich źródeł Pan(i) czerpie wiedzę o policji? (można wybrać większą ilość odpowiedzi)
   a) z telewizji,
   b) z radia,
   c) z Internetu,
   d) z gazet i czasopism,
   e) z obiegowych opinii, plotek,
   f) z własnych doświadczeń,
   g) ze spotkań, konsultacji społecznych, debat z udziałem policji i mieszkańców,
   h) z innych źródeł, jakich? .....

9. Co powstrzymuje Pana(ą) przed kontaktem i współdziałaniem z policją? (można wybrać większą ilość odpowiedzi)
   a) zawiłe procedury policyjne,
   b) możliwość konfrontacji ze sprawcą przestępstw,
   c) możliwość zemsty ze strony sprawców,
   d) niskie kompetencje i umiejętności policji,
   e) brak umiejętności rozmawiania policjantów z ludźmi,
   f) brak zaufania do policji lub jej poszczególnych osób,
   g) z innych źródeł, jakich? .....
   h) nie stanowi to problemu

10. Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy był Pan(i) ofiarą jakiegokolwiek przestępstwa?
   a) tak,
   b) nie

11. Czy zgłosił Pan(i) policji fakt popełnienia przestępstwa na własną szkodę?
   a) tak, zgłoszono,
   b) nie zgłoszono,
   c) nie pamiętam.

12. Czy w Pana(i) opinii policjanci z odpowiednią częstotliwością patrolują ulice miast lub najbliższych okolic ich zamieszkania?

a) patrolują często,
b) przeciętnie,
c) rzadko,
d) nie widać ich nigdy,
e) inne, jakie? .....

13. Czy zna Pan(i) swojego policjanta dzielnicowego?

a) tak, znam,
b) nie, nie znam

14. Czy w społeczności, w której Pan(i) zamieszkuje występują zdarzenia samobójcze: (próby samobójcze, samobójstwa dokonane)?

a) tak,
b) nie,
c) nie mam zdania/ trudno powiedzieć

15. Czy ma Pan(i) wiedzę, jak często występują te zdarzenia?

a) bardzo często,
b) często,
c) rzadko,
d) bardzo rzadko,
e) w ogóle nie występują,
f) nie mam wiedzy

16. Z jakich źródeł dowiaduje się Pan(i) o zdarzeniach samobójczych (próbach samobójczych, samobójstwach dokonanych)? (można wybrać większą ilość odpowiedzi)

a) z lokalnych mediów,
b) z telewizji,
c) z radia,
d) z Internetu,
e) z obiegowych opinii, plotek,
f) z własnych doświadczeń,
g) z innych źródeł, jakich?……

17. Co według Pana(i) skłania ludzi do targnięcia się na własne życie?(można wybrać więcej odpowiedzi)

a) problemy natury psychicznej,
b) depresja,
c) zawód miłosny,
d) problemy finansowe,
e) nadużywanie alkoholu,
f) problemy w szkole (słabe wyniki w nauce),
g) problemy w pracy (nieradzenie sobie z obowiązkami),
h) dokuczanie przez inne osoby (współpracowników, przełożonego, znajomych nauczyciela, innych uczniów),
i) problemy rodzinne (zdrada małżeńska, bycie ofiarą przemocy domowej),
j) używanie narkotyków, dopalaczy,
k) życie światem wirtualnym (gry komputerowe),

l) dziedziczenie skłonności do popełniania samobójstw,
m) członkostwo w sektach,
n) trauma po zgwałceniu,
o) perspektywa ciężkiej choroby, więzienia,
p) obwinianie siebie za zrobienie czegoś,
q) inny powód, jaki? ……

18. Jakie działania Pana(i) zdaniem należałoby podjąć żeby zapobiec samobójstwom? (można wybrać większą ilość odpowiedzi)
a) organizowanie spotkań profilaktycznych,
b) kreowanie pozytywnych wzorców, zachowań i inspirowanie do działań, które będą stanowiły przeciwwagę do działań destrukcyjnych,(nauka pozytywnego nastawienia do świata),
c) zaangażowanie do działań nauczycieli, dzielnicowego, przedstawicieli ośrodków interwencji kryzysowych, duchownych, psychologów,
d) stworzenie systemu działań, który skutecznie wychwyci potencjalnych samobójców (szkolenia w tym zakresie),
e) uświadamianie społeczeństwa, że warto żyć i pokonywać przeszkody niż się poddawać,
f) inne, jakie? ……

19. Co według Pan(i) oznacza przemoc domowa? (można wybrać większą ilość odpowiedzi)
a) ubliżanie członkom rodziny,
b) bicie członków rodziny,
c) szantaż emocjonalny (groźby np. popełnienia samobójstwa),
d) awantury domowe,
e) groźby zrobienia krzywdy członkom rodziny,
f) szantaż ekonomiczny,
g) upokarzanie członków rodziny,
h) niszczenie mienia rodzinnego,
i) coś innego?……

20. Czy miał Pan(i) do czynienia z przemocą domową?
a) tak,
b) nie,
c) nie mam zdania/trudno powiedzieć.

21. Czy według Pana(i) sprawca przemocy domowej odpowiada karnie i moralnie za swoje czyny?
a) zdecydowanie tak,
b) raczej tak,
c) raczej nie,
d) zdecydowanie nie,
e) nie mam zdania/ trudno powiedzieć

22. Czy Pana(i) zdaniem przemoc domowa stanowi istotny problem, który ma wpływ na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców?
a) zdecydowanie tak,
b) raczej tak,
c) raczej nie,
d) zdecydowanie nie,
e) nie mam zdania/ trudno powiedzieć

23. Czy wie Pan(i) co to są narkotyki?
a) zdecydowanie tak,
b) raczej tak,
c) raczej nie,
d) zdecydowanie nie,
e) nie mam zdania/ trudno powiedzieć

24. Czy wie Pan(i) jak działają narkotyki?
a) zdecydowanie tak,
b) raczej tak,
c) raczej nie,
d) zdecydowanie nie,
e) nie mam zdania/ trudno powiedzieć

25. Dlaczego Pana(i) zdaniem zarówno dorośli jak i młodzież sięgają po narkotyki? (można wybrać większą ilość odpowiedzi)
a) dla oderwania się od rzeczywistości,
b) dla zaimponowania rówieśnikom, innym,
c) dla zwykłej przyjemności i poprawy nastroju,
d) w celu pokonania stresu,
e) dla dodania odwagi i zrobienia czegoś, co w normalnych warunkach jest niewykonalne,
f) żeby chwilowo poprawić swoją koncentrację,
g) z innych powodów, jakich?.....

26. Czy według Pana(i) narkotyki wpływają destrukcyjnie na życie człowieka?
a) zdecydowanie tak,
b) raczej tak,
c) raczej nie,
d) zdecydowanie nie,
e) nie mam zdania/ trudno powiedzieć

27. Do czego według Pana(i) może doprowadzić uzależnienie od narkotyków?(można wybrać większą ilość odpowiedzi)
a) do samobójstwa uzależnionego,
b) do wejścia na drogę przestępczą (kradzieże, rozboje, handel narkotykami),
c) do zaburzenia więzi rodzinnych (z rodzicami, rodzeństwem),
d) do agresywnych zachowań,
e) do utraty kontaktu z rówieśnikami,
f) do fascynacji środowiskiem przestępczym,
g) do zaburzenia prawidłowego postrzegania świata,
h) do innych sytuacji, jakich? .....

28. Jakie katastrofy naturalne występują w okolicy, w której Pan(i) zamieszkuje?(można wybrać większą ilość odpowiedzi)

a) powodzie,
b) pożary,
c) wichury,
d) mrozy,
e) susze,
f) osuwiska,
g) składowanie odpadów zagrażających środowisku naturalnemu,
h) inne zjawiska, jakie? .....

29. Które z zagrożeń wzbudzają Pana(i) największe obawy? (można wybrać większą ilość odpowiedzi)

a) powodzie,
b) pożary,
c) wichury,
d) mrozy,
e) susze,
f) osuwiska,
g) składowanie odpadów zagrażających środowisku naturalnemu,
h) inne zjawiska, jakie? .....

30. W jaki sposób, według Pana(i), osoby odpowiedzialne za zapewnienie bezpieczeństwa podczas katastrof naturalnych wykonują swoje zadania?

a) zdecydowanie dobrze,
b) raczej dobrze,
c) raczej nie dobrze,
d) zdecydowanie niedobrze,
e) nie mam zdania/ trudno powiedzieć

31. Jakie działania według Pana(i) należy podejmować w celu skutecznego przeciwdziałania katastrofom naturalnym i sytuacjom kryzysowym?(można wybrać większą ilość odpowiedzi)

a) wzmocnić wały przeciwpowodziowe,
b) wybudować zbiorniki na wodę, które na wypadek podniesienia stanu wód, przyjmą dodatkową ilość wody,
c) natychmiast neutralizować miejsca gromadzenia niebezpiecznych odpadów,
d) przeszkolić straż pożarną policję, wojewódzki inspektorat ochrony środowiska, Sanepid, w kontekście dynamicznego rozpoznania, powiadamiania i szybszej reakcji na wystąpienia negatywnych zdarzeń (pożarów, powodzi),
e) organizować ćwiczenia z udziałem sztabu antykryzysowego, służb (wojsko, policja, straż pożarna, straż graniczna) i obywateli na wypadek wystąpienia katastrof naturalnych,
f) uświadamianie mieszkańców poprzez organizację szkoleń, wykładów, konsultacji społecznych prelekcji,
g) inne, jakie? .....

32. Czy Pana(i) zdaniem policja w sposób wystarczający współpracuje/angażuje się w życie lokalnych społeczności?

a) zdecydowanie tak,
b) raczej tak,
c) raczej nie,
d) zdecydowanie nie,
e) nie mam zdania/ trudno powiedzieć

33. Jakie formy działań policji są Panu(i) znane? (można wybrać większą ilość odpowiedzi)

a) spotkania w szkołach z rodzicami i nauczycielami,
b) udział w uroczystościach patriotycznych i państwowych,
c) zajęcia z młodzieżą (prelekcje, pogadanki, debaty),
d) organizowanie pikników, pokazów dla mieszkańców,
e) wspieranie imprez charytatywnych,
f) inne, jakie?.....

34. Czy według Pana(i) zabójstwo dziewczyny ze Szczucina , które miało miejsc w 1998 roku, zostanie wyjaśnione?

a) zdecydowanie tak,
b) raczej tak,
c) raczej nie,
d) zdecydowanie nie,
e) nie mam zdania/ trudno powiedzieć

35. Dlaczego Pana(i) zdaniem sprawa zabójstwa Iwony C. ma szanse na wyjaśnienie dopiero po kilkunastu latach? (można wybrać większą ilość odpowiedzi)

a) ze względu na nie informowanie organów ścigania przez mieszkańców w obawie przed zemstą sprawców,
b) wobec braku wiary w rozwiązanie tej sprawy i przekonanie , że jakiekolwiek działania nie mają sensu,
c) z uwagi na nieprofesjonalne podejście i opieszałość organów ścigania,
f) ze względu na panującą zmowę milczenia mieszkańców lokalnej społeczności
g) z innych powodów, jakich? …….

36. Czy według Pana(i) sprawa tego zabójstwa wpłynęła na zaufanie do organów ścigania?

a) zdecydowanie tak,
b) raczej tak,
c) raczej nie,
d) zdecydowanie nie,
e) nie mam zdania/ trudno powiedzieć

37. Czy zetknął(a) się Pan(i) kiedykolwiek z cyberprzemocą lub innym zjawiskiem z użyciem Internetu lub sieci telekomunikacyjnych?(można wybrać większą ilość odpowiedzi)

a) nękania,
b) straszenia, obrażania,
c) podszywania się,
d) publikowania obraźliwych komentarzy,
e) publikowania i rozsyłania ośmieszających, nieprawdziwych informacji,
f) wirtualnej (za pośrednictwem Internetu) prostytucji,
g) pornografii dziecięcej,

h) celowego zaogniania wymiany zdań pomiędzy użytkownikami w serwisach dyskusyjnych i społecznościowych (flaming),
i) uwodzenia dzieci (child grooming),
j) oszustwa internetowego,
k) wyłudzenia danych,
l) niechęci, wrogości wobec grup etnicznych,
m) nawoływania do nienawiści,
n) obrazy uczuć religijnych,
o) handlu narkotykami,
p) publikowania treści szkodliwych(treści obrazujące przemoc, nawołujące do samookaleczeń, samobójstw, treści pornograficzne,
q) inne, jakie? .....
r) nie spotkałem/spotkałam się z takimi zjawiskami.

38. Czy stał(a) się Pan(i) ofiarą któregoś z wymienionych wyżej zjawisk. Jeżeli tak to jakiego? Proszę o wpisanie poniżej: …….

39. Czy według Pana(i) działania policji zarówno mające na celu wykrycie sprawców przestępstw w sieci jak i zapobieganie takim zjawiskom są wystarczające?
a) zdecydowanie tak,
b) raczej tak,
c) raczej nie,
d) zdecydowanie nie,
e) nie mam zdania/ trudno powiedzieć

40. W jaki sposób Pan(i) zdaniem można zapobiegać zagrożeniom w sieci? (można wybrać większą ilość odpowiedzi)
a) poprzez organizowanie konsultacji społecznych, prelekcji w szkołach, spotkania w gminach, miastach i powiecie,
b) propagowanie materiałów ostrzegających przed zagrożeniami,
c) stosowanie oprogramowań, filtrów kontroli rodzicielskiej,
d) poświęcanie czasu najbliższym i rozmowa o ich aktywności w Internecie,
e) współpraca z policją, zespołami wsparcia,
f) organizowanie szkoleń tematycznych dla nauczycieli,
g) propagowanie aktywnego trybu życia(sport, edukacja)
h) w inny sposób, jaki? .....

Metryczka:
1. Płeć: a) kobieta, b) mężczyzna
2. Miejsce zamieszkania: a) miasto, b) miasteczko, c) wieś
3. Wiek: a) 18-34 lata, b) 35 i więcej lat
4. Wykształcenie: a) podstawowe, b) zasadnicze zawodowe, c) średnie, d) wyższe
5. Sytuacja zawodowa: a) pracujący, b) bezrobotny, c) emeryt, rencista, d) inne

Aneks nr 2. Scenariusz wywiadu IDI

SCENARIUSZ INDYWIDUALNEGO WYWIADU POGŁĘBIONEGO

1. **Wstęp**
    - Przedstawienie się moderatora i prezentacja jednostki badawczej
    - Ogólne zaprezentowanie respondentowi tematyki badania i zasad przeprowadzonego wywiadu
    - Poinformowanie o możliwości nagrywania spotkania i zapewnienie o anonimowości

Wywiad, który z Pan(ią)em za chwilę przeprowadzę jest działaniem podejmowanym w ramach badań naukowych, których główną ideą jest poznanie problemów społecznych w społeczności lokalnej. Głównym celem jest diagnoza zagrożeń, jak i zbadanie poczucia bezpieczeństwa mieszkańców powiatu Dąbrowa Tarnowska. Istotnym aspektem jest również zebranie informacji pozwalających zwiększyć efektywność podejmowanych inicjatyw na rzecz poprawy bezpieczeństwa w powiecie. Uzyskane wyniki badań będą pomocne zarówno władzom samorządowym powiatu dąbrowskiego, jak i instytucjom oraz organom działającym na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa. Zaprezentują również rzeczywisty wymiar zjawisk, których nie diagnozowano rzetelnie do tej pory. Wieloaspektowe i bezstronne zbadanie tematu, o którym subiektywna wiedza potoczna mieszkańców jest bardzo rozbudowana, daje szansę na powstanie nowych koncepcji mających na celu zredukowanie zagrożeń oraz zwiększy świadomość społeczeństwa w kontekście przedstawionego problemu.

2. **Rozgrzewka.**

- Proszę powiedzieć coś o sobie, krótko przedstawić się, powiedzieć, ile Pan(i) ma lat, gdzie Pan(i) pracuje jak długo wykonuje Pan(i) pracę na obecnym stanowisku, jakie to stanowisko, czy pochodzi Pan(i) z terenu powiatu Dąbrowa Tarnowska?
- Proszę opowiedzieć o swojej pracy. Na czym ona polega? Jakie ma Pan(i) codzienne obowiązki? Jakie są plusy i minusy Pan(i) pracy? Co przynosi Panu(i) satysfakcję, a co sprawia najwięcej trudności?

3. **Ocena stanu bezpieczeństwa.**

- Czy Pana(i) zdaniem miejsce i czas zamieszkania na terenie objętym badanami ma wpływ na postrzeganie bezpieczeństwa przez innych?
- Czy Pana(i) zdaniem podejmowane przez odpowiedzialne organy i instytucje działania w obszarze przeciwdziałania przestępczości i zagrożeniom naturalnym wpływają na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców badanego powiatu?
- Jak według Pana(i) kształtuje się system bezpieczeństwa w świadomości mieszkańców?

4. **Ocena występujących zjawisk i zagrożeń.**

•Co według Pana(i) jest powodem występowania zachowań suicydalnych na badanym terenie?

•Jaki wpływ na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców według Pana(i) ma zjawisko przemocy domowej?

•Jakie według Pana(i) są konsekwencje występowania zjawiska narkomanii w środowisku badanej społeczności?
•Czy według Pana(i) występowanie sytuacji związanych z katastrofami naturalnymi ma wpływ na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców ?
• Jakiego rodzaju katastrofy naturalne najczęściej występują na badanym terenie?
•Czy według Pana(i) negatywna w skutkach gospodarka odpadami szkodliwymi dla zdrowia ma wpływ na poczucie zagrożenia mieszkańców?
•Czy sprawa zabójstwa Iwony C. ma wpływ na świadomość i poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu dąbrowskiego?
•Czy Pana(i) zdaniem mieszkańcy powiatu obawiają się negatywnych zachowań z użyciem nowych technologii? Proszę wymienić najbardziej dotkliwe zagrożenia?

5. Ocena działalności instytucji.

•Proszę o wyrażenie opinii dotyczącej funkcjonowania systemu zarządzania kryzysowego podczas katastrof naturalnych?
•Jak Pan(i) postrzega Policję oraz jak Pana(i) zdaniem, działania Policji oceniają mieszkańcy powiatu?
•Czy Pana(i) zdaniem sprawa zabójstwa Iwony C. i okoliczności z tym związane wpłynęły na zaufanie do organów ścigania?
•Czy Pana(i) zdaniem inicjatywy realizowane na terenie objętym badaniami służą instytucjonalnemu zbliżaniu Policji i jej otoczenia społecznego?
•Jakie według Pana(i) są oczekiwania mieszkańców wobec Policji oraz instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo i porządek publiczny?

6. Proponowane działania.

- Jakie działania ustawowe są podejmowane w praktyce, w kontekście zwalczania przestępczości oraz przeciwdziałania zagrożeniom? Które z nich są trudne do wdrożenia, zastosowania w praktyce? Dlaczego?
- Jakie przeszkody napotykają funkcjonariusze służb oraz instytucji w trakcie realizacji zadań ustawowych? Jak można ich uniknąć?
- Jakie zmiany ustawowe powinny nastąpić, by skuteczniej zwalczać przestępczość i skuteczniej przeciwdziałać zagrożeniom.
- Jakiego rodzaju działania należałoby podjąć w celu optymalizacji poczucia bezpieczeństwa mieszkańców badanego terenu?

7. Inne uwagi i spostrzeżenia.

- Jakimi jeszcze informacjami chciał(a)by się Pan(i) podzielić, aby w efekcie mogły się one przyczynić do powstania nowych koncepcji mających na celu zwiększenie poczucia bezpieczeństwa mieszkańców powiatu Dąbrowa Tarnowska?